LAZARI RIVERIJ, OPERA MEDICA OMNIA.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO E.

Digitized by Google

LAZARI RIVERIJ,

CONSILIARII, MEDICI

AC PROFESSORIS REGII,
Necnon Regiorum in Vniverſitate Monſpelienſi
Medicinæ Profeſſorum Decani,

OPERA MEDICA VNIVERSA:

QVIBVS CONTINENTVR

I. Inſtitutionum Medicarum, libri quinque.
II. Praxeos Medicæ, libri ſeptemdecim.
III. Obſervationum Medicarum, Centuriæ quatuor.

Quibus accedunt Obſervationes variæ ab aliis communicatæ: itémque Obſervationes infrequentium morborum.

Omnia ab ipſomet Auctore vltimò reviſa, emaculata, locupletata: nunc verò ſingula peculiaribus ſuis INDICIBVS Illuſtrata.

LVGDVNI,
Sumptibus ANTONII CELLIER, PATRIS & FILII,
viâ Mercatoriâ, ad inſigne S. Antonij.

M. DC. LXXII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Carthusiae Romanae

12 · 10 · H · 2

Nobiliſſimo, Spectatiſſimóque Viro

D. ANDREÆ FALCONETO,

DOCTORI MEDICO MONSPELIENSI,

CONSILIARIO MEDICOQVE REGIO,
Necnon Collegio Medd. Lugdun. Aggregato,
Atque Exconſuli Lugdunenſi meritiſſimo,
Sal. Pl.

NOBILISSIME, AC SPECTATISS. VIR,

Varia ſunt Fluuiorum in genus humanum beneficia, & ea quidem tanti magnâ ex parte momenti, vt ipſos eo nomine conſecratione dignari non dubitarit antiquitas. Monſpelij oppidum, etſi fato neſcio quo, vulgaribus fluuiis, ac eorum proinde muneribus careat, è ſuis tamen viſceribus amnes ſubinde parturit longè nobilioris ſortis, quibus amœniſſimus ille, quo ſuperbit, Diua Iatrices paradiſus abundè rigatur ac perfunditur. Fluuios dum dico, alumnos ipſius de re medica optimè meritos intelligi velim, qui ſuis ſcriptis Artium quam profitentur ſaluberrimè incrementum promouere, ac nitorem conciliare, omni opera contendunt. Inter tot autem fluuios, tam argutos, támque eruditos, quos egregia ſua φιλανθρωπεύματα *orbi commendant, vnus hoc æuo noſtro longè celeberrimus extitit* LAZARIVS RIVERIVS, *qui* κατ᾽ ἐξοχὴν *Gallico vocabulo* Riuiere, *hoc eſt, Fluuius videtur nuncupatus, & meritò quidem ac* φερωνύμως, *nî fallor,*

Οὗτος γὰρ ποταμὸς πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

Quemadmodum enim Fluuiorum plerique potu ſunt ſalubres, piſces educant ac ſuppeditant, nauigiis liberum curſum pandunt, inquinamenta longè aſportant; ſed & ipſorum quidam immenſos terrarum tractus ſuâ inundatione opimant, vt Nilus, quidam arua ſponte ſeminant, vt Indus, alij ramenta auri obryzi ſecum voluunt, vt Pactolus, alij prolem ſpuriam à genuina diſcernunt, vt Rhenum flumen: Ita Monſpelienſis hic Fluuius præcepta ac inſtituta ad valetudinem ſpectantia, tanquam puriſſimos latices ac lautiſſima obſonia quibúſvis impertit, & quidam tam facili expeditóque ſtylo, citra affecta-

tionem aut cacozeliam, vt nemini ferè eius vnda innabilis eſſe queat: interim animos non modò purgat, & ad exquiſitiora concipienda præparat, ſed & fruge Hippocrateâ benignè conſerit, aureâ methodo, tanquam leni agmine perpetuò fluens, falſa denique à veris mirâ ſubtilitate diſtinguens: propter quas vtique ſingulares ac ſummè admirandas dotes, inter maximi nominis Medicos, tanquam inter Indigetes, locum ſortiri debet.

Cùm ergo poſthumam hanc talis tantique autoris fœturam, in lucem expromere mihi propoſuiſſem, illicò de patrono, cuius Nomini pro more illam inſcriberem, ſubiit cogitatio: qua in re non alienum duxi, priſcum immolantium ritum imitari, qui Victimas inter ac Numina, certam quandam analogiam ſpectantes, Amorum matri ſalax columbarum genus, Lunæ boues, Soli verò deſtinare ſolebant equos, Ne caderet (*vt ait ille*) celeri victima tarda Deo. *Ad aras igitur tuas*, Nobiliſſime ac Præſtantiſſime *FALCONETE, Inſtitutiones haſce Medicas Riuerianas ſtatuere, æquiſſimum iudicaui, tuis (ſi benè coniicio) meritis non indignas aut indecoras: præſertim cùm non tantùm meam venerationem ſibi iam pridem alliciat tuæ virtutis, humanitatis, ingenij atque doctrinæ fama: ſed & plura alia ſint, quibus hanc tibi nuncupationem vendicare non iniuriâ poſſis. Enimverò ſupremam olim lauream Apollinarem Monſpelij, & quidem manibus ipſiuſmet inclyti RIVERII, conſecutus es, cuius etiam deinceps arctiſſima neceſſitudine aliquandiu vſus fuiſti: cùm ipſe pluribus retrò annis, Parentem tuum piæ memoriæ, CAROLVM FALCONETVM, Medicum quoque Monſpelienſem, & quidem eximium ſtudiorum ſocium, ac familiarem habuiſſet: cuius tui Parentis laudibus illud accedit minimè vulgare, quòd Sereniſſ. Reginæ MARGARETÆ VALESIÆ per annos XII. fuerit Archiater: vnde & apud Rodumnenſes per reliquam ætatem priuilegiis & vacationibus, tam præclaro muneri geſto debitis, frui non deſtitit, Vniuerſæ Seguſianæ Nobilitati chariſſimus. Quid memorem, quantâ cum nominis celebritate Lugduni hactenùs per ternas annorum hebdomadas, à quo tempore florentiſſimo Poliatrorum Ordini aſcriptus fuiſti, medicinam feceris? Quid item, quantâ integritate vixeris, in ornanda ad quam tredecim abhinc annis vocatus es, Spartâ, vnius ex Decem viris* Λαικῶς*? Ne iam dicam, quàm gratus hodie acceptúſque viuas tum aliis principibus Viris, tum ipſi Illuſtriſſimo Archiepiſcopo Lugdunenſi, qui te ſibi acciuit Archiatrum. Ita certatim tuas Virtutes multiplex honorum turba circumſiliit, in qua meam quoque hanc dedicatiunculam, aliquam ſymbolam conferre, boni (vt ſpero) conſules. Vale*, Vir Nobiliſſime, *ac me tuo fauore proſequi perge,*

Tuo Nomini Deuinctiſſimum,
ac Studioſiſſimum cultorem,
ANTONIVM CELLIER,
Bibliopolam Lugdun.

INDEX

INDEX

Librorum, & Capitum in hoc Volumine contentorum.

Præcognita in vniuerſam medicinam. Pag. 1

LIBER PRIMVS.

Phyſiologiam continens.

PROOEMIVM.

SECTIO PRIMA.

De Elementis.

CAP. I. DE elementorum natura. p. 3
II. De numero elementorum. ibid.
III. De qualitatibus elementorum. ibid.
IV. De mixtione elementorum. 4

Phyſiologiæ Sectio II.

De Temperamentis.

CAP. I. DE temperamentorum natura. 5
II. De temperamentorum differentiis. ibid.
III. De εὐκράτῳ temperamento. 6
IV. De temperamentorum κριτηρίῳ. ibid.
V. De ætatum temperamentis. 7
VI. De ſexuum temperamentis. 8
VII. De temporum anni temperamentis. 8

Phyſiologiæ Sectio III.

De Humoribus.

CAP. I. DE humorum natura. pag. 9.
II. De humorum differentiis. ibid.
III. De ſanguine propriè dicto. 10
IV. De pituita alimentaria. ibid.
V. De bile alimentaria. 11
VI. De melancholia alimentaria. ibid.
VII. De humoribus ſecundariis. ibid.
VIII. De bile excrementitia. 12
IX. De melancholia excrementitia. 13
X. De ſero. 14
XI. De pituita excrementitia. ibid.

Phyſiologiæ Sectio IV.

De ſpiritibus & calido innato.

CAP. I. DE ſpirituum natura. pag. 15
II. De ſpirituum differentiis. ibid.
III. De calido innato. 17

Phyſiologiæ Sectio IV.

De Partibus.

CAP. I. DE partium natura. pag. 18
II. De partium differentiis, ac primum de partibus ſimilaribus. 19
III. De partib. diſſimilarib. & organicis. 19

Phyſiologiæ Sectio VI.

De facultatibus & functionibus.

CAP. I. DE facultatum, & functionum natura. pag. 20
II. De facultatũ, & functionũ differentiis. 21
III. De facultate, & functione naturali, eiuſq; ſpeciebus ac primùm de nutritione. ibid.
IV. De auctrice facultate, & de accretione. 23
V. De generatrice facultate, & de generatione. 24
VI. De facultate vitali. ibid.
VII. De facultate, & functione animali, ac primùm de principibus facultatibus. 25
VIII. De ſomno, & vigilia. 26
IX. De inſomniis. ibid.

Phyſiologiæ Sectio VII.

De hominis procreatione.

CAP. I. D[illegible]mine vtriuſque ſexus. p. 27
II. De ſanguine menſtruo. 28
III. De conceptione. ibid.
IV. De ſingularium partium delineatione, earúmque perfectione. 29
V. De partu. ibid.
VI. De ſimilitudine cum Parentibus. ib.

Inſtitutionum Medicarum

LIBER SECVNDVS

Pathologiam continens.

Præcognita in Pathologiam.

PATHOLOGIÆ SECTIO I.

De morbi natura & differentiis.

CAP. I. DE morbi natura. Pag. 31
II. De morbi generibus, & differentiis. 32

III. De ſpeciebus morbi ſimilaris. 33
IV. De ſpeciebus morbi organici. 34
V. De morbi communis ſeu ſolutionis continui differentiis. 36
VI. De differentiis accidentalibus morborum. ibid.

Pathologiæ Sectio II.

De mutationibus morborum, & præcipuè de criſibus.

CAP. I. DE mutationibus, quæ in morbis contingunt. pag. 38
II. De natura criſis. ibid.
III. De criſium differentiis. 39
IV. De ſignis criſium. 40
V. De diebus criticis. 41
VI. De cauſis criſium, & dierum criticorum. 44

Pathologiæ Sectio III.

De morborum cauſis.

CAP. I. DE cauſæ morbificæ natura. p. 45
II. De cauſarum differentiis. 46
III. De cauſis morborum ſimilarium. ib.
IV. De cauſis morborum organicorũ. 47
V. De cauſis morborum communiũ. 48
VI. De cauſis & differentia accidentariorum Morborum. ibid.

Pathologiæ Sectio IV.

De ſymptomatum natura, differentiis, & cauſis.

CAP. I. DE ſymptomatum natura. p. 48
II. De ſymptomatum differentiis. 49
III. De actionis læſæ differentiis. ibid.
IV. De excrementorum differentiis. 50
V. De qualitatis mutatæ differentiis. ib.
VI. De ſymptomatũ cauſis in genere. ib.
VII. De cauſis actionum læſarum. ibid.
VIII. De cauſis ſymptomatum, quæ ſunt in excrementis. 51
IX. De cauſis qualitatis mutatæ. ibid.

Inſtitutionum Medicarum LIBER TERTIVS,

Semeioticen continens.

Præfatio.

SECTIO PRIMA.

De ſignis in genere.

CAP. I. DE ſigni natura, & definitione. 52
II. De ſignorum differentiis. 52
III. De fontibus ſignorum generalibus, à quibus omnia ſigna deſumuntur. 53

Semeioticæ Sectio II.

De ſignis diagnoſticis.

CAP. I. DE ſignis bilioſi humoris in corpore prædominantis. pag. 55
II. De ſignis humoris pituitoſi in corpore prædominantis. 56
III. De ſignis ſanguinis in corpore prædominantis. 57
IV. De ſignis melancholiæ in corpore prædominantis. ibid.
V. De ſignis partis affectæ. 58
VI. De ſignis partis primariò, & per conſenſum laborantis. 61
VII. De ſignis ſpeciei morbi. 62
VIII. De ſignis morbi magni, & parui. 64
IX. De ſignis morbi maligni, & benigni. 66
X. De ſignis morbi acuti, vel chronici. 67
XI. De ſignis cauſarum morbificarum, ac primò de ſignis bilis præternaturalis. 69
XII. De ſignis pituitæ præternaturalis. ib.
XIII. De ſignis ſeri redundantis. ibid.
XIV. De ſignis flatuum. 70
XV. De ſignis temporum morborum. 71

Semeioticæ Sectio III.

De ſignis Prognoſticis.

CAP. I. DE ſignis morbi longi aut breuis futuri. 73
II. De ſignis morbi ſalutaris, & lethalis. 75
III. De modo quo finietur morbus, an ſcilicet per criſim, vel paulatinam ſolutionem. 105
IV. De tempore quo finietur morbus, vbi dies, & hora futuræ criſeos prænuntiatur. ibid.
V. De loco per quem futura eſt criſis. Ac primùm de ſignis futuræ criſeos per vomitum. 106
VI. De ſignis futuræ criſeos per alui fluxum. ibid.
VII. De ſignis futuræ criſeos per ſudorem. ibid.
VIII. De ſignis futuræ criſeos per vrinas. 107
IX. De ſignis futuræ criſeos per hæmorrhagiam. ibid.
X. De ſignis futuræ criſeos per menſes, aut hæmorrhoïdes. 108
XI. De ſignis futuri abſceſſus. ibid.
XII. De ſignis eorum quæ ſuperueniunt in his qui iam ægrotant, vel in morbos prolabuntur. Ac primùm de ſignis futuri delirij. ibid.

13. De

XIII. De ſignis futuræ conuulſionis. 109
XIV. De ſignis futuræ recidiuæ. 110

Inſtitutionum medicarum
LIBER QVARTVS.

qui eſt de Ὑγιεινῇ ſeu de conſeruanda valetudine.

PROOEMIVM.

Cap. I. DE cibo, & potu, ſeu de alimento. *pag.* 111
II. De alimentorum ſubſtantia. ibid.
III. De alimentorum quantitate. 112
IV. De qoalitate alimentorum. 114
V. De ordine alimentorum. ibid.
VI. De tempore, & hora ſumendi alimenti. 115
VII. De præparatione alimentorum. 117
VIII. De conſuetudine, delectatione in alimentorum vſu. ibid.
IX. De victu ſingulis ætatibus congruo. 118
X. De victu ſingulis anni temporibus idoneo. 119
XI. De pane. ibid.
XII. De hordeo, oryza, auena, fabis, piſis, ciceribus, & lentibus. 120
XIII. De oleribus vſitatioribus, eorúmque facultatibus. 121
XIV. De radicibus eſculentis. 122
XV. De fructibus eſculentis vſitatioribus. 123
XVI. De cibis, qui ex animalibus petuntur. Ac primùm de carnibus in genere. 124
XVII. De carnibus quadrupedum. 125
XVIII. De interaneis, & extremitatibus animalium. 126
XIX. De alimentis, quæ in partibus quadrupedum continentur. 126
XX. De cibis ex volatilibus deſumptis. 127
XXI. De piſcibus. 128
XXII. De condimentis. ibid.
XXIII. De melle. 129
XXIV. De potu, & materia potulenta. 130
XXV. De aëre. 134
XXVI. De temporibus anni. 135
XXVII. De motu, & quiete. 136
XXVIII. De ſomno, & vigilia. ibid.
XXIX. De excretis, & retentis. 137
XXX. De animi pathematis. 138

Inſtitutionum medicarum
LIBER QVINTVS

Θεραπευτικὴν continens.

Præfatio.

Therapeutices
PARS PRIMA.

De methodo generali medendi.

Præfatio.

Sectio prima.

De methodo medendi, & indicationibus.

Cap. I. QVID methodus medendi, quid curatio, & quæ illius conditiones. *pag.* 139
II. De indicationibus, & illarum differentiis. 139
III. De indicationibus. 140
IV. De coindicantibus, contraindicantibus, & correpugnantibus. 141
V. De indicatis. 142
VI. De primo, & generaliſſimo curationis principio. 143
VII. De inuentione remediorum. 144

SECTIO SECVNDA.

De indicationibus à cauſa.

Cap. I. DE euacuatione in genere, & illius differentiis. *pag.* 145
II. De reuulſione, deriuatione, & particulari euacuatione. 145
III. De ſanguinis miſſione. 147
IV. De purgatione. 150
V. De humorum præparatione, & concoctione. 152
VI. De euacuatione per vrinas. ibid.
VII. De euacuatione per ſudores. 153

SECTIO TERTIA.

De indicationibus à morbo.

Cap. I. DE indicationibus à morbo ſimilari. *pag.* 153
II. De indicationibus à morbo organico. ibid.
III. De indicationibus à morbo communi, ſeu ſolutione continui. 154

SECTIO QVARTA.

De indicationibus à viribus.

Cap. I. QVid diætam in ægris indicet, aut coindicet. *pag.* 154
II. Quæ ad diætam, ſeu victus rationem ſpectent. ibid.

III. Quænam

III. Quænam ſint diætæ ſpecies, & quibus morbis conveniant. 154
IV. De quantitate victus. ibid.
V. De tempore victus exhibendi. 155

Therapeutices PARS SECVNDA.

De inſtrumentis Medici.

Præfatio.

Therapeutices Partis ſecundæ Sectio prima.

De materia medica.

Procemium quid medicamentum, quæ illius differentiæ, & ſectionis diviſio.

Sectionis primæ particula prima.

De materia medica interna.

PRÆFATIO.

CAP. I. De medicamentis bilem refrigerantibus, & attenuantibus. *pag.* 157
II. De medicamentis bilem refrigerantibus, & incraſſantibus. ibid.
III. De medicamentis pituitam alterantibus. ibid.
IV. De medicamentis melancholiam alterantibus. 158
V. De medicantis atram bilem alterantibus. ibid.
VI. De medicamentis aperientibus. ibid.
VII. De medicamentis purgantibus. ibid.
VIII. Cholagoga medicamenta. 160
IX. Phlegmagoga medicamenta. ibid.
X. Melanagoga medicamenta. ibid.
XI. Hydragoga medicamenta. 161
XII. De vomitoriis medicamentis. ibid.
XIII. De ſudorificis medicamentis. 162
XIV. De diureticis medicamentis. ibid.
XV. De errhinis medicamentis. ibid.
XVI. De ſternutatoriis. 163
XVII. De maſticatoriis. ibid.
XVIII. De cephalicis medicamentis. ibid.
XIX. De opthalmicis medicamentis. 164
XX. De thoracicis medicamentis. 165
XXI. De cardiacis medicamentis. ibid.
XXII. De hepaticis medicamentis. 166
XXIII. De ſtomachicis medicamentis. ibid.
XXIV. De ſplenicis medicamentis. 167
XXV. De nephriticis medicamentis. ibid.
XXVI. De hyſtericis medicamentis. 168
XXVII. De Arthriticis medicamentis. 169
XXVIII. De medicamentis lac generantibus, idémque minuentibus. 169
XXIX. De medicamentis ſemen generantibus, idémque extinguentibus. 170
XXX. De medicamentis flatus diſcutientibus. ibid.
XXXI. De aſtringentibus medicamētis. ibid.
XXXII. De medicamentis lumbricos enecantibus. ibid.
XXXIII. De vulnerariis medicamentis. ibid.

Sectionis primæ Particula II.

De materia medica externa.

CAP. I. De refrigerantibus & repellentibus medicamentis. 171
II. De Emplaſticis medicamentis. ibid.
III. De anodynis medicamentis. 172
IV. De narcoticis medicamentis. ibid.
V. De emollientibus medicamentis. ibid.
VI. De reſolventibus medicamentis. ibid.
VII. De epiſpaticis, ſeu attrahentibus medicamentis. 173
VIII. De ſuppurantibus medicamentis. ibid.
IX. De medicamentis detergentibus. ibid.
X. De Sarcoticis medicamentis. 174
XI. De Epuloticis, ſeu cicatricem inducentibus medicamentis. ibid.
XII. De medicamentis ſanguinem ſiſtentibus. ibid.
XIII. De Glutinantibus medicamentis. ibid.
XIV. De Veſicantibus medicamentis. 175
XV. De cathæreticis, ſeu excedentibus medicamentis. ibid.
XVI. De Cauſticis medicamentis. ibid.

Therapeutices PARTIS SECVNDÆ

Sectio ſecunda.

De Compoſitione medicamentorum.

Sectionis ſecundæ procemium, & diviſio in tres articulos.

ARTICVLVS PRIMVS.

De compoſitione medicamentorum internorum.

CAP. I. De Apozemate alterante. 175
II. De Apozemate purgante. 176
III. De Potione purgante. ibid.
IV. De Potione corroborante. 177
V. De Iulepis. ibid.
VI. De Syrupis ac primùm de alterante. 178
VII. De Syrupo purgante magiſtrali. ibid.
VIII. De Vomitoriis. ibid.
IX. De Emulſione. 179
X. De lacte. ibid.
XI. De ſeroſactis. ibid.
XII. De decoctis ſudorificis. ibid.
XIII. De decocto galli veteris. 180

XIV. De

Index Librorum, & Capitum.

XIV. De Iuſculis.	180
XV. De Bolo.	ibid.
XVI. De Opiata.	ibid.
XVII. De Conditis.	181
XVIII. De Eclegmate ſeu Looch.	ibid.
XIX. De Tabellis.	ibid.
XX. De Pilulis.	ibid.
XXI. De Throchiſcis.	ibid.
XXII. De Pulueribus.	ibid.

Articulus ſecundus.

De compoſitione medicamentorum mediorum.

Cap. I. De Suppoſitoriis.	pag. 182
II. De Clyſtere.	ibid.
III. De iniectionibus.	ibid.
IV. De peſſariis.	ibid.
V. De Errhinis.	183
VI. De ſternutatoriis.	ibid.
VII. De gargariſmate.	ibid.
VIII. De maſticatoriis.	ibid.
IX. De collyriis.	ibid.

Articulus tertius.

De Compoſitione medicamentorum externorum.

Cap. I. De Epithemate.	183
II. De fomento.	184
III. De balneo.	ibid.
IV. De ſemicupio.	ibid.
V. De oleis.	ibid.
VI. De linimentis.	185
VII. De vnguentis.	ibid.
VIII. De emplaſtris.	ibid.
IX. De cataplaſmate.	ibid.
X. De veſicatorio.	ibid.
XI. De ſacculis.	ibid.
XII. De Cucupha.	186
XIII. De frontali.	ibid.

FINIS.

PRIVILEGE

PRIVILEGE DV ROY.

LOVIS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE: A nos Amez & feaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlements, Maitre des Requeſtes de nôtre Hôtel, & du Palais, Baillifs, Seneſchaux, leurs Lieutenans & tous autres nos Officiers & Iuſticiers qu'il appartiendra; Salut. Noſtre cher & bien-amé ANTOINE CELLIER Marchand Libraire de nôtre Ville de Lyon, nous a fait expoſer qu'il luy eſt tombé és mains vn Liure Intitulé *Lazari Riuerij Opera Medica*, *&c.* Lequel il deſireroit reimprimer ou faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de noſtre Royaume, en vn ou pluſieurs Volumes, en tels Marges, & tels Caracteres, & autant de fois que bon luy ſemblera, durant l'eſpace de vingt années, à commencer du iour que l'Impreſſion dudit Liure ſera paracheué d'imprimer pour la premiere fois, à condition qu'il ſera mis deux exemplaires en nôtre Bibliotheque publique, & vn en celle ſeruant à nôtre perſonne au Château du Louvre, vulgairement appellé le Cabinet de nos Liures, & vn en celle de nôtre dit Château du Louure, comme auſſi vn en celle de nôtre tres Cher & Feal le Sieur Seguier Cheualier & Chancelier de France, avant que de l'expoſer en vente, à peine de nullité. Faiſant deffences tres-expreſſes à toutes perſonnes de quelque qualité & condition qu'il ſoit, d'imprimer, vendre ny debiter le ſuſdit Liure en aucun lieu de nôtre obeïſſance, ny méme d'en faire venir des Impreſſions contrefaites des Pays Eſtrangers, durant ledit temps ſoubs quelque pretexte que ce ſoit, ſans le conſentement de l'Expoſant, à peine de confiſcation des Exemplaires, & quinze cens liures d'amande, dépens dommages & intereſts. Voulons en outre qu'aux Coppies Collationnées par vn de Nos amez & feaux Secretaires, foy ſoit adjouté comme à l'Original. Commandons au premier nôtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des preſentes tous exploits neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion: CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR. Donné à Paris le dernier iour de May l'an de Grace mil ſix cens ſoisante-deux, & de nôtre Regne le vingtiéme. Signé par le Roy CHARPY. Et Seellé du grand Sceau de Cire jaune.

Certificat de Monſieur le Grand Audiancier de France.

NOus ſouſſigné Conſeiller du Roy en ſes Conſeils, & grand Audiancier de France; Certifions que le Privilege pour Imprimer vn Livre Intitulé *Lazari Riuerij Inſtitutiones, & praxis & Obſeruationes Medica*, *&c.* Eſt accordé par Monſieur le Chancelier à ANTOINE CELLIER Marchand Libraire de la Ville de Lyon, pour vingt années, lequel Priuilege luy ſera par Nous deliuré, lors qu'il nous fournira vn Exemplaire dudit Livre, pour mettre dans la Bibliotheque de mondit Seigneur. Fait ce dernier iour de May mil mil ſix cens ſoixante-deux.

BERAVD.

L'*AN mil ſix cens ſoixante-deux, le dix-neufviéme iour du mois d'Aouſt: à la Requeſte de* ſieur ANTOINE CELLIER Marchand Libraire de cette Ville de Lyon: *Ie, Exempt, & Huiſſier en la Cour des Monnoyes, reſidant à Lyon, ſouſſigné, ay ſignifié, & deüement fait ſçavoir la contenu du Certificat & Priuilege cy-deſſus imprimé, aux Sieurs Marchands Libraires de cette Ville, à ce qu'ils n'en ignorent, leur ay fait les deffences y portées, & mandées faire ſur les peines y contenuës, & ce parlant* aux Sieurs Huguetan, & Ravaud, Caille, François la Boutiere, Claude Proſt, Fourmy, Boiſſat, Remeus, Hierôme la Garde, Borde & Arnaud, Iean Radiſſon, Matavet, Eſtienne Bachelu, Horace Hugoetan, Demen. Riviere, Barbier, Girin, & Comba aſſociez, la vefve Bailly, & ſes fils, Benoît Coral, Iean Huguetan, Claude de la Riviere, Pierre André, Carteron l'aîné, Carteron le ieune, Nicolas Gay, Olier, Molin, Matheret, Richard, Antoine Molin, la vefve Muguet, Antoine Auffray, à leurs perſonnes & domicilles; & pour les Sieurs Vetet & Compagnon à leurs femmes, & finalement pour ſieur Laurent Aniſſon à ſon Facteur, auſſi trouvé au domicille: *Comme auſſi i'ay fait ſemblables ſignifications & deffences que deſſus, aux ſieurs Imprimeurs de cette-dite Ville; & parlant pour eux tous à* ſieur Guillaume Chaunod *l'vn des Sindics Imprimeurs la preſente année, à ce qu'il ayt à le faire ſçavoir auſdits Sieurs Imprimeurs ſes Confreres, luy ay baillé & laiſsé copie, tant du ſuſdit Priuilege, Certificat, que preſent Exploit, & ay baillé & laiſsé copies ſemblables que deſſus auſdits Sieurs Libraires, parlant que dit eſt, la tout fait és preſences de Maiſtre Claude Piegay, & Iean Renatel témoins, ledit Piegay a ſigné, & non ledit de Renatel, pour ne ſçavoir de ce enquis ſuiuant l Ordonnance.*

PIEGAY.

BERNE.

LAZARI RIVERII, DOCTOR. MEDIC. CONSILIARII, ac Profeſſor. Regij Monſpel.

INSTITVTIONES MEDICÆ.

PRÆCOGNITA IN VNIVERSAM Medicinam.

Medicina eſt ſcientia, quâ humani corporis diſpoſitiones cognoſcuntur, vt ſanitas praſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur.

MAGNA perpetuò fuit inter Auctores diſceptatio in Medicinæ genere conſtituendo. Cum enim magna ex parte coniecturalis ſit, & ad certum finem dirigatur, ſanitatem nempe acquirendam, vel conſeruandam; inter artes omninò videtur recenſenda. At verò cùm ſua habeat principia, axiomata, & demonſtrationes, ex naturæ demonſtratione repetitas, immò, nonnullas, ipſius Phyſicæ demonſtrationibus certiores vtpote à ſenſuum fide repetitas; cum vnicum habeat ſubiectum reale, per ſe exiſtens, ac præſtantiſſimum, nempe corpus humanum, illiúſque proprietates doceat, inter ſcientiarum numerum videtur potiùs referenda. Cui opinioni nos magis aſſentimur; artes enim ex frequenti tantùm operatione comparantur, & totæ in operatione verſantur; & Medicinæ habitus comparatur ex frequenti librorum inſpectione, & doctorum inſtitutione, ſicut veræ ſcientiæ. Neque vlla ars poteſt reperiri quæ ſubiecti ſui paſſiones & proprietates per axiomata & principia, demonſtret, ſicut Medicina. Licèt autem aliqua ex parte coniecturalis ſit, & aliqua tradat præcepta non omninò certa; hoc non efficit, vt ad artes debeat referri, hac enim ratione ipſa Phyſica ad artes etiam eſſet referenda, cùm multa probet per coniecturas tantùm, ex eo quod veræ cauſæ non ſunt perfectè cognitæ. Finis denique ad quem dirigitur ab illius doctrina & tractationis modo diſtinguitur, vt rectè annotauit Alexander Aphrodiſæus. Medicina enim dupliciter conſiderari poteſt: Vel *primariò*, quatenùs docetur ex certis, firmis & indubitatis principiis, & tunc ſcientia haberi debet, non minùs quàm Aſtrologia, Geometria, aut Arithmetica, ſeipſa ſuique cognitione contenta, Vel *ſecundariò*, quatenùs ad vſus hominum reuocatur, vt Aſtrologia, ad horarum conſtitutionem, Geometria ad terras dimetiendas, Arithmetica ad numeros computandos. Et hoc modo accepta Medicina habet finem omnium præſtantiſſimum & vtiliſſimum. Attamen ne nimis rigidè ſententiam noſtram tueri videamur, dicimus Medicinam ſcientiam appellari latiori paululum ſignificatione, quæ proponitur ab Ariſtotele, 1. *Metaph. cap.* 1. prout ſcientias ſpeculatiuas, & factiuas comprehendit: ita tamen, vt ſcientiæ factiuæ à veris artibus diſtinguantur.

Subiectum illius eſt corpus humanum quatenus eſt ſanabile.

In omni ſcientiarum ſubiecto quatuor requiruntur conditiones, duæ ſcilicet ex parte ipſius ſubiecti, & duæ ex parte ſcientiæ. Ex parte ſubiecti primò requiritur, vt contineat ea omnia, quæ tractantur in ea ſcientia: ſecundò, vt det vnitatem & ſpeciem ſcientiæ, & per illud ſcientia definiri poſſit. Ex parte verò ſcientiæ requiritur, vt nihil ſcientia conſideret, quod non ſit obiectum, vel ad illud referatur: Deinde vt tradat cauſas ſui ſubiecti, ac paſſiones & proprietates eiuſdem, vt probat Ariſtoteles 4. *Metaph. cap.* 1. Quæ omnia in corpore humano ita manifeſtè reperiuntur, vt verum Medicinæ ſubiectum, abſque dubio dici mereatur.

Dices, non ſolum corpus humanum in Medicina conſiderari, ſed etiam res naturales, nonnaturales, & præter naturam; atque ita res omnes ferè creatas, plantas, animalia, mineralia, & quæcunque vniuerſo mundi ambitu continentur, ſubiecta Medicinæ dici poſſe. *Reſpondeo*: Medicum ea omnia conſiderare non per ſe & ſimpliciter, ſed quatenùs ad corpus humanum referuntur, prout videlicet ei commodum aliquod, vel

incommodum afferre poſſunt: & res illæ *ſubiectum contemplationis* appellantur; corpus verò humanum *ſubiectum reductionis*, ad quod videlicet reliqua omnia reducuntur.

Finis verò eſt ſanitas.

Finem appellat Galenus eum, quo acquiſito conquieſcit artifex, quia in nulla actione datur progreſſus in infinitum, ſed ad aliquam tandem perfectionem peruenitur, in quo agens conquieſcit, quamque perpetuò acquirere intendit, & ad quam omnes præuiæ actiones diriguntur, & illa perfectio finis appellatur, qui in Medicina eſt ſanitas; illa enim eſt ad quam omnia Medici opera diriguntur, quáve adeptâ Medicus conquieſcit.

Dices, cum Medicina ſit de genere ſcientiarum factiuarum, illarum autem finis ſit actio, ſicut ſpeculatiuarum contemplatio, non debere finem Medicinæ in quiete conſtitui. *Reſpondeo*, Vnicum dari *finem vltimum*, ad quem reliqua ordinantur, plures verò dari *intermedios*, qui quidem actiones ſunt præuiæ ad vltimum illum finem acquirendum: & de illis audiendum eſt, cùm actio dicitur finis ſcientiarum factiuarum.

Partes Medicinæ ſunt quinque, φυσιολογικὸ, παθολογικὸ, σημειωτικὸ, ὑγιεινὸ, ϗ θεραπευτικά.

Prima, & generalis Medicinæ diuiſio bimembris tantùm eſt, & vnam Medicinæ partem *theoricam* conſtituit, alteram verò *practicam*. In theorica, præcepta quædam traduntur & theoremata, quæ in cognitione tantùm verſantur, & ab actione ſunt valdè remota; ſuíque ſubiecti naturam conſiderant, eiúſque conſtitutionem, & paſſiones varias; quatenus ſcilicet mutatur de ſanitate in morbum, & contra: vel etiam oſtendunt ſigna, quibus variæ illæ diſpoſitiones à Medico percipi poſſint. Vnde tres emergunt Medicinæ theoricæ partes *Phyſiologia, Pathologia, & Semeiotica*. At verò quoniam hæc omnia ſpeculamur in Medicina, vt ſanitas præſens conſeruetur, vel amiſſa recuperetur, duæ aliæ conſtituuntur partes ad practicam pertinentes, quibus operationum ratio & modus traditur, nimirum ὑγιεινὴ ad ſanitatem conſeruandam, & θεραπευτικὴ ad morbos expellenlendos. Totum igitur Inſtitutionum opus in *quinque libros* diuidetur, omnes Medicinæ partes continentes.

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER PRIMVS,

Phyſiologiam continens.

PROOEMIVM.

In Phyſiologia conſiderantur ea omnia, quæ ad corporis humani conſtitutionem naturaliter concurrunt.

CVm ſubiectum Medicinæ ſit corpus humanum, primò illius natura accuratè eſt conſideranda, vt poſtmodum affectus præternaturales, qui illi ſolent contingere facile intelligantur ac tandem via inueniatur, quâ illos poſſimus profligare, & naturalem ſtatum conſeruare. Ideò in prima iſta parte traduntur ea omnia, quæ ad corporis humani conſtitutionem concurrunt, & ad omnes illius functiones obeundas ſunt neceſſaria.

Et in ſeptem ſectiones diſtribuitur, quarum prima eſt de Elementis; ſecunda, de temperamentis; tertia, de humoribus: quarta, de ſpiritibus & calido innato: quinta, de partibus: ſexta, de facultatibus & functionibus: ſeptima, de hominis generatione.

Prima principia ſenſibilia ex quibus corpus humanum conſtituitur, ſunt prima rerum elementa; ex quorum varia permixtione varia exurgunt temperamenta; ex temperamentis autem varij humores dependent; & ex humoribus ſpiritus, qui calidum innatum reficiunt & conſeruant: Ex humoribus, & ſpiritibus, & calido innato, partes omnes producuntur & ſuſtinentur; quæ omnia fieri non poſſunt ſine animæ miniſterio quæ multis prædita facultatibus, iſtas omnes perficit operationes primumque agens eſt in totius hominis conſeruatione, & prima illius generatione: Atque hic *ordo* eſt quem ſeruat Phyſiologia in rebus naturalibus edocendis, qui verè *compoſitiuus* eſt, à primis principiis ad ea quæ inde oriuntur ſigillatim procedens; donec totum illud naturæ opificium perfectum & abſolutum repræſentet.

LIBRI

8

LIBRI PRIMI

SECTIO I.

De Elementis.

CAPVT I.
De Elementorum natura.

Elementa ſunt corpora ſimplicia ; ex quibus reliqua omnia componuntur , & in quæ vltimò reſoluuntur.

ELEMENTA *corpora ſimplicia* dicuntur, quia ex aliis corporibus ſpecie diuerſis non componuntur , ſed tantùm ex materia & forma, quæ prima rerum omnium principiá exiſtunt, corpora tamen non ſunt. Ideò elementa ſunt prima corpora ſimplicia , ex quibus reliqua omnia componuntur ; nullum enim corpus perfectè mixtum poteſt reperiri , quòd quatuor elementorum ſubſtantiam in ſe non contineat , quod in corporibus noſtris manifeſtè apparet ; quæ componuntur ex quatuor humoribus , ad quatuor elementorum naturam maximè accedentibus , ſed multò clariùs illud apparet ex mixtorum diſſolutione , quæ in elementa denuò reſoluuntur (vt propoſitum eſt in definitione.) Nam in combuſtione ligni,v.g. pars in aërem conuertitur, vt per fumum apparet ; qui ab eo magnâ copiâ exhalat,& in aërem commutatur ; pars in aquam tranſit, quæ à ligni extremitatibus reſudat , pars verò in terram abit per cineres , qui terreæ ſunt naturæ; pars denique in ignem ex carbonibus & flammâ maximè conſpicuum. Licèt verò multa corpora in ſui corruptione non ſtatim & immediatè in elementa conuertantur , ſed in alias ſubſtantias viciſſitudine quadam commutentur ; attamen ipſa tandem in vltimâ reſolutione , in elementa , ex quibus conſtant, reſoluuntur ; vt patet in alimentis, quæ in corpore humano priùs in chylum commutantur , deindè in ſanguinem, ac tandem in corporis ſubſtantiam , quæ poſt animalis interitum in elementa reſoluitur : portio verò alimentorum in excrementa degenerat,quæ partim terream naturam repræſentant in fæcibus;partim aqueam, in ſudore & vrina ; partim verò igneam & aëream in fuliginibus , quæ per habitum corporis in inſenſilem tranſpiratum quotidie abire ſolent.

CAPVT II.
De Numero elementorum.

Elementa quatuor ſunt ; terra , aqua, aër, & ignis.

QVidam ex Antiquis Philoſophis infinita voluerunt eſſe elementa, quos refutat Ariſtoteles 1.*de cælo* : alij vnicum tantùm conſtituebant, quos refellit Hipp. *lib. de natura humana* , hac ratione ſolidiſſimâ, *Si homo*(inquit) *ex vnico elemento conſtaret, non doleret.* Cuius conſequentiæ ratio eſt, quia quæ dolent,ſenſu participant, & alterabilia ſunt, omnis autem alteratio fit à contrario : ſi ergo vnicum tantùm eſſet elementum , nullum daretur contrarium , quia nihil ſibi ipſi contrarium eſt,& quidquid patitur, ab alio patitur.

Quod autem quatuor præciſè dentur elementa, oſtenditur primò ex qualitatibus primis , quæ quatuor ſunt maximè inuicem diſtinctæ ,nempe caliditas, frigiditas, humiditas,& ſiccitas , quæ cùm ſint accidentia, ſuum vnaquæque ſubiectum primum, diſtinctum,& ſeparatum habere debet. Nec dicas inde tantùm concludi duo eſſe elementa,quia caliditas cum ſiccitate in vno eodémque corpore eſt coniuncta , & humiditas cum frigiditate: Nam ſi inde duo colligantur elementa, cùm etiam caliditas cum humiditate coniungatur , & frigiditas cum ſiccitate, duo alia colligentur.Deinde quaternarius ille elementorum numerus ſenſibiliter probatur ex corporum mixtorum diſſolutione , quæ in quatuor illa prima corpora reſoluuntur, vt ſuperiori capite oſtenſum eſt.

CAPVT III.
De Qualitatibus Elementorum.

Elementorum qualitates ſunt vel primæ , vel ſecundæ.

Primæ qualitates ſunt , quæ primò elementis inſunt, & à quibus reliqua dependent.

Súntque Actiua vel Paſſiua.

Actiua ſunt quæ in ipſa elementorum mutua alteratione , tum etiam in mixti conſtitutione principalem obtinent efficaciam.

A*Ctiuæ* appellantur, non *ſimpliciter*, & abſolutè, vt voluerunt quidam, quod nimirùm ſolæ agant,reliquæ verò ſint purè paſſiuæ ; ſed *comparatè* tantùm, quòd ſcilicet magis efficaciter agant,quàm reliquæ,quæ *paſſiuæ* nuncupantur,quia magis patiuntur,quàm agant, licèt agendi vi non ſint omninò deſtitutæ ; humiditas, enim agit in ſiccitatem & ſiccitas in humiditatem.

Et illæ ſunt caliditas & frigiditas.

Caliditas eſt qualitas prima actiua , cuius effectus eſt congregare homogenea,& diſgregare heterogenea Ariſt. 2. de generat.

Homogenea apud Logicos dicuntur ea , quæ ſunt einſdem naturæ & ſpeciei ; *heterogenea* verò,quæ ſunt diuerſarum ſpecierum:quæ non ſunt hoc modo hîc accipienda. Nam in generatione mixti calor non ſolùm homogenea,ſed etiam heterogenea congregat,nimirum humidum cum ſicco,quæ ſunt diuerſæ ſpeciei.Sic etiam diuerſi generis alimenta in ventriculum ingeſta, à calore ſimul congregantur,ex iiſque chylus efficitur.Dicendum ergò, per *homogenea* hîc intelligi ea quæ illam habent inter ſe ſimilitudinem , vt apta ſint rem eiuſdem naturæ conſtituere, in eámque conuerti.Atque ita humidum & ſiccum ſimul vnita ad generationem mixti, homogenea dicuntur. Sic etiam in coctione, alimenta ſpecie etiam diſtincta,ſunt homogenea: illa verò quæ in chylum mutari non ſunt idonea , vt excrementa , ſunt verè heterogenea,ac proinde ſecernuntur.

Sunt & alia caloris proprietates, nempe reſoluere, aperire , incidere,maturare, & attenuare.

Harum exempla infinita habentur in rerum natura; ſed magis illuſtria in medicamentorum materia , quæ vires illas poſſident efficaciſſimas.

Frigiditas eſt qualitas prima actiua , quæ homogenea, & heterogenea ſimul congregat.

Sic aquam cum aqua,ceram cum cera,& quaſcunque res in illis contentas, ſtipulas ſcilicet,lapillos,ligna, arenam,paleas,& reliqua conglaciando cogit, donec à calore coagulationem ſoluente, ſegregentur.

Illius officium eſt calorem temperare , ne nimia caliditate mixtum diſſoluatur.

Et non ſolùm homogenea cum heterogeneis congregat, ſed etiam adſtringit, condenſat, obſtruit,& incraſſat.

Cùm frigus calori ſit conrrarium, neceſſe eſt contrarios ptoducere effectus. Nec recipienda eſt Cardani ſententia, qui putat frigus eſſe meram caloris abſentiam, & ptiuationem; non autem aliquid poſitiuum: quod voluiſſe videtur Auicenna, qui dicit, frigus non ingredi opus naturæ. Sed vtrique doctiſſimè reſpondet Scaliger *Exercit.* 22. & ante ipſum Auertoës, qui oſtendit duplici ratione frigus ingredi opus naturæ, primò temperando calorem; deinde cunciliando rebus conſiſtentiam, ſiue pattium cohærentiam, quæ ſanè non eſt à calore, cuius proprium eſt diſſoluere.

Et hac de actiuis qualitatibus.

Paſſiuæ ſunt, quæ minùs agunt, atque adeò actiuis in mixtione corporum ſubſeruiunt. Suntque humiditas & ſiccitas.

Humiditas eſt qualitas paſſiua, faciens vt res ſuo termino difficulter, alieno facillimè includantur. Ariſtot. 2. de generat.

Sic aqua, vinum, oleum, & alia corpora humida vndequaque diffluunt, & non niſi intra vaſorum terminos poſſunt cohiberi.

Siccitas eſt qualitas paſſiua, faciens vt res ſuo termino facilè, alieno difficulter includantur.

Sic ligna, lapides, & alia huiuſmodi propriam figuram pertinaciter ſeruant, nec alienam facilè recipiunt.

Dices, ignem, qui ſicciſſimus eſt, pruprio termino non coërceti, ſed potiùs alieno; quod etiam de puluere & cineribus eſt aſſerendum. *Reſpondeo*, In igne hac contingere non per ſe, ſed per accidens, ſcilicet propter ſubſtantiæ tenuitatem, quæ difficilè ſuis terminis poteſt cohiberi, aliqua enim ſubſtantiæ craſſities cum ſiccitate coniungi debet, vt ei deſcriptio hæc competere poſſit. Puluis verò & cineres propriam retinent figuram quando coacetuantur: Non ſunt enim vnum corpus continuum, ſed minutiſſimarum terræ partium congeries, quæ ptopter exiguitatem quæuis ſpatia occupant.

Quatuor iſta qualitates primæ in elementis reperiuntur ſecundum quatuor combinationes poſſibiles: Caliditas nempe & ſiccitas in igne: Caliditas & humiditas in aëre: frigiditas & humiditas in aqua: frigiditas & ſiccitas in terra.

Hæ primarum qualitatum inhætentiæ & combinationes, fusè conttouetſæ, & variis opinionibus exagitatæ habeotur apud Phyſicæ profeſſores, ad quos auditorem relegamus breuitatis cauſa.

Hactenus de qualitatibus primis.

Secundæ ſunt quæ à primarum qualitatum temperie, & mixtione immediate oriuntur.

Hac deſcriptione à ſecundarum qualitatum cenſu remouentut colores, odores, & ſapores, quæ non immediatè à primis otiuntur, nec modo ita manifeſto, ſed magis remotè & obſcurè ab iis dependent: Ideóque nonnulli eas ad tertium qualitatum ordinem teferunt, non parum appoſitè. Illarum autem expoſitio ad doctrinam ſenſuum teferri debet, quòd ſine illorum intelligentia rectè percipi nequeant.

Et ſunt quatuordecim, nempe raritas, & denſitas; grauitas, & leuitas; durities, & mollities; ſubtilitas, & craſſities; ariditas, & lubricitas; friabilitas & lentor; aſperitas, & lænitas.

Raritas eſt qualitas ſecunda à calore potiſſimum orta, per quam res extenuantur & diſſipabiles fiunt.

Sic aqua calore ſolis attenuata rara eſt diſſipabilis: ſic nubes, per quas facilè tranſeunt radij ſolares, raræ dici ſolent. *Nota*, duplicem eſſe raritatem, vnam ſcilicet, quæ conſiſtit in tenuitate ſubſtantiæ: Et hæc propriè eſt in categoria qualitatis, & calorem ſequitur tanquam effectus illius, atque ita aër rarus dicitur, & terra denſa: Alteram, quæ non in tenuitate ſubſtantiæ conſiſtit, ſed in diſtantia partium inter ſe, quemadmodum ſpongiam raram dicimus, quia partes habet inuicem diſtantes, per vacuum ſpatium interpoſitum, in quo aër eſt inclusus, & hæc raritas eſt in categoria ſitus, & magis impropriè raritas appellatut, licèt magis hominibus cognita.

Denſitas eſt qualitas ſecunda à frigore orta, per quam res fiunt compactiores, & firmiores, minúſque diſſipabiles.

Sic aqua frigore congelata, lapides & metalla denſa appellantur.

Grauitas eſt qualitas à frigore & denſitate orta, per quam res deorſum feruntur.

Leuitas eſt qualitas orta à calore & raritate, per quam res ſurſum feruntur.

Durities eſt qualitas à ſiccitate orta; per quam res tactui difficilè cedunt.

Mollities eſt qualitas ab humiditate orta, per quam res tactui facilè cedunt.

Subtilitas eſt qualitas orta à calore, ſiccitate, & raritate, per quam res fiunt admodum tenues, & penetrantes.

Differt à raritate, tanquam effectus à ſua cauſa, nam ex raritate oritur ſubtilitas; Et non omnia rara ſunt ſubtilia: nam omnis aër rarus eſt, ſed non ſubtilis, quidam enim dicitur craſſus; ſic in multorum morborum therapeia aërem craſſum fugiendum eſſe conſulimus.

Craſſities eſt qualitas orta à frigore & denſitate, per quam res fiunt ſolidiores & minus penetrantes.

Differt etiam craſſities à denſitate, tanquam effectus à ſua cauſa, non enim omne denſum ſtatim craſſum dici poteſt.

Ariditas eſt qualitas orta à ſiccitate, per quam res fiunt humoris ferè expertes.

Lubricitas eſt qualitas orta ab humiditate, per quam res fiunt tactum effugientes, & elabentes.

Sic Anguilla lubrica dicitur, & via glacie obſita.

Friabilitas eſt qualitas ex ſiccitate orta, per quam res fiunt parum cohærentes, & attritu faciles.

Sic ſal & ſaccharum friabilia dicuntut.

Lentor eſt qualitas ab humiditate orta, per quam res fiunt tenaces & glutinoſa.

Sic pix, gluten, & alia huiuſmodi lenta appellantur.

Aſperitas eſt qualitas ex ſiccitate orta, per quam res fiunt in ſuperficie promiaentes, & tactum offendentes.

Sic cortices arborum, & pumices aſperitatem præ ſe ferunt.

Lænitas eſt qualitas orta ab humiditate, per quam res fiunt in ſuperficie æquales, & tactum oblectantes.

Hæc qualitas non ſolùm ex humiditate, ſed etiam ab arte ptoduci poteſt, dum ſcilicet res ſolidæ, & denſæ poliuntur & dedolantur.

CAPVT IV.

De Mixtione Elementorum.

Mixtio eſt miſcibilium alteratorum vnio, Ariſtot. 1. de generat cap. 10.

PEr *miſcibilia* intelligit elementa, quæ naturalem illam habent diſpoſitionem vt ſimul miſceri poſſint, ſeſe priùs inuicem alterando, & ad talem temperiem reducendo, vt ex his vnum quid fieri poſſit. Ex qua vnione noua forma otitur, quæ forma mixti appellatur. Et illa vnio, mixtio verè & propriè dici debet. Nam cum ſemina, verbi gratia diuerſarum plantarum inter ſe commiſcentur, vt iterum ſeparari poſſint, *appoſitio* dicitur; cùm verò vinum & aqua, aut alia huiuſmodi miſcentur, quæ ſeparari rurſum nequeunt, ſed tamen nouam formam non producunt, *confuſio* appellatur: Et vtraque, mixtio impropriè dicta nuncupatur.

Ad mixtionem autem efficiendam quatuor requiruntur Conditiones.

1. Miſcibilia contrariis qualitatibus debent eſſe prædita, vt in ſe inuicem agere, & à ſe inuicem pati queant.

Si ea quæ miſcentur, in ſe inuicem non agerent, poſſent ad moderatam temperiem reduci, ex qua oritur mixtio, atque ita in eodem ſtatu remanerent.

2. *Certa miſcibilium debet eſſe proportio, tam in quantitate, quàm in qualitate.*

Si enim vnum ex his reliqua quantitate, vel qualitate nimis ſuperet, illa prorſus interimet, & in ſuam naturam conuertet, atque ita fiet vnius generatio, & corruptio aliorum; non autem mixtio.

3. *Elementa dum miſcentur, in minutiſſimas particulas ita diuidi debent, vt qualibet mixti particula quatuor elementa in ſe contineat.*

Illa coniunctio à natura fit, quæ elementa reddit penetrabilia, & apta vt ſe mutuò ſubeant, atque hoc modo meliùs tranſmutari poſſint.

4. *Elementa formaliter in mixto remanere debent.*

In hoc differt *generatio à mixtione*, quòd in generatione, adueniente nouâ formâ, priores corrumpantur; in mixtione verò etiamſi noua mixti forma producatur, formæ tamen eorum ex quibus conſtitutum eſt, ſimul remaneant. Quod veriſſimum inde comprobatur, quòd omnis actio ſit à forma, pugna autem quæ in mixtis fit inter contrarias qualitates, vnde illorum deſtructio tandem ſequitur, non poſſit fieri à forma mixti, alioqui ſui ipſius deſtructionem molitetur, quod aduerſatur veræ Philoſophiæ. Ergo neceſſe eſt à formis elementorum dependere, atque adeò elementa eſſe formaliter in mixto.

Sed *dices*, ſi plures formæ remaneant in mixto, mixtum non erit vnum ens per ſe, nam ex pluribus entibus in actu, non poteſt fieri vnum ens per ſe, ex Ariſtot. 2. *Metaph.* ſed tantùm aggregatum per accidens, vnumquodque autem eſt actu per ſuam formam. *Reſpondeo*, hoc verum eſſe, ſi omnes formæ ſint æquè nobiles, & nulla reliquis prædominetur, ſed in mixto eſt vna forma nobilior; nempe forma ipſius mixti, cui formæ elementorum ſubiiciuntur tanquam imperfectiores, & illius imperio parent, atque ita ad illam ſe habent inſtar materiæ, licet reſpectu materiæ ipſorum elementorum ſint veræ formæ. Quòd vt faciliùs intelligatur, ſciendum eſt, Elementa ad duo referri poſſe, vel ad *materiam primam*, ex qua componuntur, vnà cum propriis formis; vel *ad ipſum corpus*, cuius ipſa ſunt materia. Ratione materiæ primæ, dicuntur eſſe in actu; ratione verò mixti, tantùm in potentia.

Quemadmodum enim in prædicatione logica, genus intermedium reſpectu inferiorum dicitur genus, & reſpectu ſuperiorum ſpecies; ita in ipſa rerum eſſentia, ſunt actus quidam medij, qui reſpectu materiæ anterioris dicuntur actus, reſpectu verò perfectioris compoſiti, dicuntur potentiæ. Licèt igitur elementorum formæ reſpectu formæ mixti ſe habeant inſtar materiæ, & ſint tantùm in potentia, tamen reſpectu materiæ, ex qua elementa componuntur, ſunt ſemper in actu, eamque continuò conantur alterare, vt ad priſtinam naturam reuertantur, & ſui iuris omninò efficiantur, illarum tamen actionem frænat & cohibet forma mixti, quantùm poteſt, ad ſui conſeruationem, donec illæ à cauſis externis variè adiutæ, nobilioris illius formæ iugum excutiant, & corporis mixti deſtructionem efficiant. Multò plura dicenda forent pro difficillimi huius, & valdè intricati theorematis expoſitione, quam in pauca hæc contraximus, ex eo quod ad rem medicam parum faciat, vt ipſe Galenus affirmat. 1. *de Elementis.* Hîc igitur *primæ huius ſectionis finis eſto.*

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO II.

De Temperamentis.

CAPVT I.

De Temperamentorum natura.

Temperamentum eſt proportio quatuor qualitatum principum ex elementorum mixtione orta, ad functiones ritè obeundas.

TEMPERAMENTVM à mixtione dependet tanquam effectus à ſua cauſa, oritur enim ex mutua illa qualitatum primarum contemperatione, quæ proportionem illam efficit actionibus obeundis neceſſariam; vocatur autem *proportio*, quæ eſt relatio, quam habent qualitates inter ſe hoc modo contemperatæ; non autem qualitas à quatuor illis primis diuerſa, vt voluit Auicenna, cuius opinionem fusè confutat Fernelius.

Dices, Si temperamentum eſt relatio, actiones ab eo non dependebunt, quia relatio nullam habet agendi vim; neque temperamentum poterit dici vnum alteri contrarium, quia relata non habent contrarium. *Reſpondeo*, Temperamentum non agere ratione proportionis, quæ relatio eſt, ſed ratione fundamenti, cui relatio illa inhæret; qualitates enim primæ ſunt fundamentum illius proportionis, & ab illis actiones eſſentialiter dependent: non enim tota temperamenti eſſentia in ipſa proportionis relatione conſiſtit, ſed huiuſmodi relationem quaſi connotatam neceſſariò importat; ac ſi diceremus, temperamentum eſſe primas qualitates ſub certa proportiooe.

CAPVT II.

De Temperamentorum differentiis.

Nouem ſunt temperamenta, quatuor ſimplicia, calidum, frigidum, humidum, & ſiccum: quatuor compoſita, calidum humidum, calidum ſiccum, frigidum humidum, frigidum ſiccum: & vnum moderatum, quod εὔκρατον appellatur.

CORpora quæ ita ſunt temperata, vt vna qualitas reliquas excedat, ſimplici temperamento prædita eſſe dicuntur: cùm verò duæ qualitates æqualiter ſuperant, compoſitum habent temperamentum; cùm denique nullus in iis eſt qualitatum exceſſus, perfectè temperata iudicantur.

Dices, priores octo temperamentorum differentias fieri ab aliquo elemento prædominante, vel ſaltem in corporibus noſtris ab aliquo humore prædominante, vnde bilioſum dicitur temperamentum, vel pituitoſum, & ita de cæteris. At vnumquodque elementum duabus pollet qualitatibus, quæ illo excedente, neceſſariò excedent; humores etiam duas habent qualitates prædominantes. Ergo nullum dari poterit ſimplex temperamentum, ſed omnia erunt compoſita.

Reſpondeo. In mixtione aut alteratione elementa ita poſſe concurrere, vt vna qualitas tetundatur, altera remanente in exceſſu, v.g. ſi aër & ignis excedant, humiditas vnius, alterius ſiccitatem temperabit, ſed cùm ambo ſint calida, exceſſum in calore efficient. Idem dicendũm eſt de humoribus, bilis enim ſiccitas, ſanguinis humiditatem temperabit; ſed vterque calidus cùm ſit, calidam efficiet intemperiem,

Illa autem temperamenta talia dicuntur, vel abſolutè, vel comparatè.

Abſolutè talia dicuntur, cùm vnam, vel duas habent qualitates verè prædominantes, à quibus accipiunt denominationem

Sic ignis calidus dicitur abſolutè, & aqua frigida; ſic etiam omnia perfecta animalia, calida abſolutè dicuntur, quia caloris habent prædominium, vita enim eſt à calore.

Comparatè talia dicuntur, cùm qualitates illas habent magis vel minùs excedentes, quam ea cum quibus comparantur.

Sic homo dicitur calidus reſpectu piſcis, frigidus verò reſpectu leonis: cerebrum dicitur frigidum reſpectu cordis: vnde patet vnum & idem dici frigidum comparatè, quod tamen abſolutè eſt calidum.

Et illa comparatio tripliciter poteſt fieri, vel ad genus vel ad ſpeciem, vel ad indiuiduum.

Comparatio ad genus illa dicitur quæ fit inter res diuerſi generis.

Vt cùm temperiem animantis cum plantæ, vel mineralis temperie conferimus.

Comparatio ad ſpeciem illa eſt, quæ fit inter res diuerſæ ſpeciei.

Vt cùm hominis temperiem, cum leonis vel carnis temperie comparamus.

Comparatio ad indiuiduum eſt, cùm indiuidua eiuſdem ſpeciei inter ſe comparantur.

Vt cùm Socratis temperamentum cum Platonis temperamento conferimus, & vnum altero calidiorem, vel frigidiorem pronuntiamus.

Variæ etiam fiunt comparationes temperamenti in ipſo indiuiduo cum ſeipſo comparato, eóque vel integro, vt cùm Socrates ſenex cum ſeipſo iuuene comparatur, vel cùm illius partes conferuntur inuicem, vt quando temperamentum hepatis, cum ventriculi temperamento confertur, & alia huiuſmodi, quæ per ſe facilè innoteſcunt.

CAPVT III.

De Εὐκράτῳ Temperamento.

Temperamentum εὔκρατον ſeu moderatum duplex ſtatuitur, vnum ad pondus, alterum ad iuſtitiam.

Moderatum ad pondus illud dicitur, in quo primæ elementorum qualitates ad tam exactam proportionem ſunt redactæ, vt nulla alteri dominetur.

QVidam corpus temperatum ad pondus, appellant in quo non ſolùm qualitatum, ſed etiam elementorum æqualis menſura reperitur, quod non ſolùm in rerum natura dari nequit, ſed ne cogitatione quidem concipi poteſt; quia eſſet prorſus immobile, cùm omne mixtum ad motum elementi prædominantis moueatur, neque etiam proprium locum inueniret, vnumquodque enim eo in loco ſiſtitur naturaliter, qui elemento vincenti proprius exiſtit. Ergo de ſolis qualitatibus æqualiter permixtis eſt audiendum, quod etiam non dari in rerum natura multi contendunt, ſed ab authoribus fuiſſe conſtitutum, tanquam ideam perfecti temperamenti, normam & regulam reliquorum, ad quam illa referri poſſent; eorúmque exceſſus meliùs iudicari quemadmodum Plato perfectam Rempublicam, Cicero Oratorem, & Stoici Sapientem deſcripſerunt, quales nunquam extiterunt: Et Gal. ipſe 1. *de ſanit. tuend. c. 5.* tale medium vix reperiri ait: Et ſi inueniatur, ne momento quidem ſubſiſtere propter varias mutationes. Quare imaginatione potiùs concipiendum eſt, quàm reuera ſubſiſtat; præſertim cùm ad actiones varias perfectè exercendas non ſit ita vtile, ac illud quod ad iuſtitiam appellatur, vt inferiùs patebit.

Dicitur temperamentum ad pondus, quod ex æquali elementorum menſura, & veluti pondere conſtituatur; quod hac ratione, non valdè aptè ita denominatur. Philoſophi illud vocant *temperamentum proportionis Arithmeticæ*, quia vt in proportione Arithmetica eſt paritas numerorum, ſiue interuallorum in numeris, ita vt non maius ſit interuallum à 2. ad 3. quàm à 3. ad 4. ſic in hoc temperamento eſt paritas quædam in qualitatibus, vt nulla alias excedat.

Moderatum ad iuſtitiam illud eſt, in quo primæ elementorum qualitates ad eam proportionem ſunt redactæ, quæ propriis cuiuſque rei in ſua ſpecie functionibus obeundis, eſt neceſſaria.

Cùm res diuerſæ ſpeciei, diuerſas habeant functiones; & omnes rerũm omnium functiones pendeant à temperamento, neceſſe fuit eas pro diuerſis ſuis functionibus obeundis diuerſa obtinuiſſe temperamenta: ita vt in hac calidum frigido, in illa humidum ſicco prædominetur: alia enim temperies homini neceſſaria eſt ad proprias functiones obeundas, alia leoni, alia equo, & ita de cæteris. Et illa temperies dicitur ad iuſtitiam, quia quemadmodum iuſtitia pœnas & præmia non omnibus pariter, æquabilitérque diſtribuit, ſed vnicuique largitur quod ex ratione promeretur, aliis plus, aliis minus: in hac tamen inæquali diſtributione ſumma elucet æqualitas: ſic iuſta natura diuerſis rerum ſpeciebus, diuerſa temperamenta adhibuit, quorum ope omnibus muniis, ad quæ fuerant deſtinatæ, integrè & perfectè fungerentur. A Philoſophis vocatur hoc *temperamentum proportionis Geometricæ*, quia quemadmodum in Geometrica proportione non reſpicitur ad differentiarum, ſed tantùm ad rationum æqualitatem; ita in hoc temperamento non conſideratur qualitatum ad pondus & æquilibrium æqualitas, ſed potiùs talis qualitatum inter ſe conſenſio, vt vniuſcuiuſque ſpeciei naturæ optimè congruat.

CAPVT IV.

De Temperamentorum κριτηρίῳ

Omnes temperamentorum differentiæ tactu dignoſcuntur.

OMnes illæ differentiæ pendent ab exceſſu primarum qualitatum, quæ ſunt obiectum ſenſus, tactus, ſicut colores viſus, ſapores guſtus, & odores olfactus.

Illius autem inſtrumentum eſt cutis, potiſſimùm ea quæ extremis manuum digitis ineſt.

Inſtrumentum quod omnium qualitatum exceſſum debuit percipere, ex omnium qualitatum mediocritate conſtitui oportuit, neque potiùs in vnam, quàm in alteram partem inclinare. Eiuſmodi eſt cutis hominis temperati, quæ ex æquali ſeminis, & ſanguinis portione conflata, moderatum ideo obtinuit temperamentum, cùm partes omnino carnoſæ ſint calidæ & humidæ, ſpermaticæ frigidæ & ſiccæ. Vt autem cutis qualitatum exceſſus percipere poſſit, in naturali temperamento debet cõſtitui omnis alienæ qualitatis expers, ſi enim à frigore v.g. ſit ferè congelata, munus illud obire nequit. Ex omnibus verò partibus, cutis manuũ eſt omniũ

aptiſſima

aptiſſima, non ea quæ tegit volam, illi enim durus tendo ſubtenditur, & attritu continuo denſatur, & calloſa euadit: ſed illa quæ digitorum extremitatibus ineſt, qoæ naturalem ſuam conſtitutionem magis retinere ſolet.

Cutis verò temperamenta inæqualia & excedentia percipit poſitiuè, æquale verò & moderatum priuatiuè.

Omnis ſenſus paſſione fit, & omnis paſſio à contrario; temperamenta autem exuperantia reſpectu moderati, habent rationem contrarij, atque ita cutem quæ temperata eſt, verè & poſitiuè afficient: temperamentum verò moderatum, quia nullum habet qualitatum exceſſum. ideo tactum non afficit, ſed cognoſcitur tantum priuatiuè. Quæcunque enim neque calida; neque frigida, neque humida nec ſicca ſentiuntur, ita vt nullo modo tactum afficiant, propter ſimilitudinem quam cum illo habent, temperata indicantur.

COROLLARIVM.

Circa Iudicium temperamentorum.

Licèt tactus temperamentorum iudex ſtatuatur, non tamen ita abſolutè, quiu aliqua egeat reſtrictione. Galenus enim *lib. ſ. de temperamentis*, aſſerit tactum eſſe quidem calidi & frigidi iudicem abſolutè, humidi verò & ſicci non ſimpliciter, ſed cum ratinne coniunctum; quia humidum non niſi per mollitiem, & ſiccum per duritiem cognoſci poteſt; at multa tactui dura occurrunt, quæ ſicca non ſunt, & plurima mollia quæ minimè humida. Durum enim trifariam dicitur, ex Gal. *5. de ſimp. medicam. facult. cap* 4. ſiccitate, vt in oſſibus apparet: concretione, vt in glacie, & reliquis rebus frigoris vi condenſatis; & repletione, vt in vtre, & ventre hydropicorum. Vnde patet multa dura eſſe, non tamen ſicca. Sic etiam multa naturâ ſicca, vt plumbum, dum liquantur, mollia apparent: Vnde patet qualitates iſtas tactui imponere poſſe, niſi ratio in conſilium vocetur.

Verùm *obiici* poteſt, de caliditate & frigiditate idem dici poſſe, cùm enim ex rebus calidis, vel frigidis, aliæ actu tales ſint, aliæ potentiâ: aliæ per ſe, aliæ per accidens, vt pipet potentiâ calidiſſimum eſt, tamen aëri hyberno expoſitum frigidum ad tactum apparebit; & aqua, quæ per ſe frigida eſt, ſi calefacta fuerit, calida æſtimabitur, quia talis tactui apparet: Vnde non mineres errores poterunt contingere in iſtis iudicaodis: niſi conuocatâ ratione ſecernantur, & naturalis cuiuſque conſtitutio exploretur. *Reſpondeo*, Dum dicimus ſolum tactum eſſe iudicem frigoris & caloris, hoc eſſe potiſſimùm intelligendum de temperamento totius corporis, & ſine vlla comparatione, quæ propriè ad rationem pertinet. Item de iis quæ talia ſunt per ſe, non per accidens, actu, non potentiâ; ſemper enim in omnibus iſtis verum eſt dicere, tactum eſſe verum iudicem frigoris & caloris, provt iam præſentes ſunt, ipſúmque afficiunt; quod io humido & ſicco non contingit, quia non per ſe & immediatè, ſed per alias qualitates, mollitiem ſcilicet & duritiem, tactui ſe repræſentant.

CAPVT V.

De Ætatum temperamentis.

Ætas eſt ſpatium vitæ quo, actione caloris natiui in humidum primigenium, corporis conſtitutio manifeſtè mutatur.

Vita noſtra à calore natiuo conſeruatur, qui humido primigenio vtitur, tanquam pabulo, idque ſenſim depopulatur, & ipſe etiam agendo repatiens, ſenſim debilitatur, & ad humidi diminutionem, etiam minuitur: Ita vt corpora noſtra in vitæ primordiis calida valdè humidáque ſint, & temporis progreſſu, frigida ſiccáqoe euadant, atque ſpatium illud temporis, per quod mutationes illæ fiunt, & quod vitæ noſtræ curriculum menſurat, Ætas nomioatur.

Illius principales differentiæ quatuor ſunt, 1. Pueritia; 2. Iuuentus, 3. Conſtans ætas, 4. & Senectus.

In toto illo vitæ ſpatio quatuor inſignes mutationes contingunt, ſicut in omnibus rebus conſpicimus; principium, incrementum, ſtatum; & declinationem; ideo tota hominis ætas in quatuor partes fuit ab Hippocrate diſtributa, vt numero elementorum, anni tempeſtatum, & corporis noſtri humorum, eorúmque temperamento reſponderet; quod vſui Medicò maximè eſt commodum. Licèt enim Iureconſulti, & Aſtrologi ad ſuarum ſcientiarum præcepta magis accommodatè, ætates aliter diuiſerint: hoc parum moramur, quamvis apud noſtros authores, quædam quatuor illarum ætatum ſubdiuiſiones reperiaotur, vt poſtea monebimus.

Pueritia à primo ortu ad 25. annum extenditur, eſtque calida & humida.

Hæc veri aſſimilatur, & ex humoribus ſanguini; vtrunque enim calidum & humidum cenſetur.

Et in quatuor partes rurſum diſtribuitur, quarum prima dicitur Infantia, *ad annum quartum, vel ex nonnullis ad ſeptimum; ſecunda*, Pueritia, *ad annum decimum quartum; tertia* Pubertas, *ad annum decimum octauum; & quarta* Adoleſcentia, *ad vigeſimum quintum.*

In illo ſpatio quod ad vigeſimum quintum annum extenditur, magna fit humidi conſumptio, ideo pro maiore, vel minore, illius copiâ hæ ſubdiuiſiones fuerunt inſtitutæ. Magis tamen inſignis mutatio fit in pubertate, quàm in reliquis differentiis; tunc enim pubes lanugine exornatur, vnde illa ætas ſuum nomen accepit, mammæ virginibus intumeſcunt, menſes efferri iocipiunt; & maribus vox plenior, & aſperior efficitur, vnde τραγιζειν, id eſt *hircire*, Hippocrati dicuntur, qui etiam tunc temporis venerem agnoſcere incipiunt; quæ omnia ita contingunt propter caloris ἐκλαμψιν, quæ tunc maximè apparet, & anteà humoris copiâ obruebatur.

Iuuentus ad trigeſimum quintum vel quadrageſimum annum extenditur, eſtque calida & ſicca.

Æſtati & humori biliofo aſſimilatur, caliditas enim tunc temporis maximè viget, & maximâ ſuâ vehementia humidum abſumit, vndè ſiccitas oritur.

Hìc *quæri* ſolet, an iuuenes pueris ſint calidiores? *Reſpondetur*, Pueros eſſe calidiores extenſiuè, iuuenes verò intenſiuè; vel pueros eſſe calidiores ratione quantitatis, iuuenes verò ratione qualitatis. Cùm enim calor hic, ſeu calidum potiùs, de ſubſtantia, ſimul & qualitate intelligatur; ex parte quantitatis, ſeu copioſioris ſubſtantiæ, maior calidi copia reperitur in puero quàm in iuuene, quia quò propiùs accedimus ad vitæ noſtræ principia, eò magis calido, humidóque abundamus. Ex parte verò qualitatis, certiſſimum eſt in iuuenibus calorem eſſe intenſiorem propter ſiccitatem, quæ eſt lima caloris: vnde calor puerorum eſt mitis, blandus & halituoſus, vtpote multo humido naturali perfuſus; iuuenum verò mordax, acer & inſuauis propter acres vapores, qui ex ſicciore corpore eleuantur.

Conſiſtens ætas ad quadrageſimum quintum, vel quinquageſimum annum extenditur, eſtque frigida & ſicca.

Conſiſtens appellatur, quia etſi virium robur paulùlum minui incipiat, illa tamen mutatio in habitu vel actionibus non eſt euidens; ſed qui ſunt in ea ætate, in eodem ſtatu conſiſtere videntur. Autumno hæc ætas

comparatur, & humori melancholico, qui etiam in ea abundat, quia bilis in iuuentute exaſtata, in melancholiam vertitur.

Senectus ad extremum vitæ extenditur, eſtque frigida & humida.

Senum temperies dupliciter conſideratur, vel ſecundùm partium ſolidarum temperiem, vel ſecundùm excrementorum prouentum. Ratione partium ſolidarum ſunt frigidi & ſicci, quia in illis humidum primigenium, eſt valdè depopulatum, vnde magna partium ſiccitas exurgit. Ratione verò excrementorum, quæ propter caloris inopiam magna copia in iis cumulantur, & frigida humidàque exiſtunt, frigidi & humidi dicuntur; qui reſpectus potiùs retinetur, vt illa ætatum ad anni tempora & humores analogia ſeruetur, atque ita ſenectus hyemi aſſimilatur, & etiam pituitæ, quâ maxime abundat.

Et illa in tres partes ſubdiuiditur, quarum prima dicitur prima ſenectus, *ab anno quinquageſimo ad ſexageſimum; ſecunda*, ætas ingraueſcens, *à ſexageſimo anno ad ſeptuageſimum; Tertia dicitur* decrepitudo, *ab anno ſeptuageſimo vſque ad finem vitæ.*

In *prima ſenecta* conſtituti, corpore ſunt adhuc ſatis valido, & ciuilia munia obire poſſunt. In *ingraueſcente*, imbecilliores ſunt, & delicatiori vitæ genere indigent, non tamen omnimodâ quiete. In *decrepita* denique, viribus omnino deſtituti, ab omni opere ceſſare debent, & genio tantùm, ac quieti indulgere, & de futura vita cogitare. *Notandum* eſt, has omnes ætates magnam habere latitudinem, pro robuſtiote, vel imbecilliore hominum conſtitutione; ita vt quidam ſeniores ſint anno quinquageſimo, quàm alij ſexageſimo, vel vltra.

CAPVT VI.

De Sexuum Temperamento.

Mares in vniuerſum ſunt calidiores & ſicciores, fœminæ frigidiores & humidiores.

HVius theorematis veritas facilè demonſtratur ex ſignis calidiorem, & ſicciorem temperaturam indicantibus, quæ ex cauſis & effectibus deſumuntur. Ac primum quod ad cauſas ſpectat, ſemen (quod efficientis & materiæ rationem obtinet, in genetatione) ex quo mares generantur, calidius eſt eo ex quo fœmellæ producuntur. *Mares* enim, inquit Hippocrates, *in dextris, & à dextris, oriuntur.* At patet ex anatome, vas dextrum quod materiam ſeminalem ſuppeditat, a trunco venæ cauæ exoriri, vnde ſemen calidius; ſiniſtrum verò non ab ipſo trunco, ſed ab emulgente ramo, qui ſerum ad renem defert, vnde ſemen frigidius, & magis ſeroſum.

Inter effectus recenſentur actiones, excrementa, & quæ in habitu contingunt.

Actiones autem animales, mares eſſe calidiores facilè demonſtrant, cùm illi robuſtiores multò ſint, & laboribus ferendis aptiores; mulieres verò ſegnes, & otioſæ, ac non niſi vitâ vmbratili delectentur. Quod ad vitales ſpectat, certum eſt pulſum & reſpirationem in maribus vehementiores, vocem grauiorem, & intentiorem, maiorem, arguere caliditatem. Naturales etiam functiones meliùs exercent, quod ab excrementis innoteſcit.

Excrementa autem paucâ quantitate generari ſolent in maribus: In fœminis verò copioſa, vt in menſtruis purgationibus apparet, quæ ideò fiunt, quoniam calor non eſt ſatis efficax, vt totum illum ſanguinem diſcutere poſſit, qui in hepate generatur: In mare verò ita omnia digeruntur, vt nihil ſuperflui remaneat.

Ex habitu denique corporis manifeſtè elucet mares eſſe multò calidiores; illi enim hirſuti ſunt, non ſolùm barbâ, ſed etiam toto corpore, duram & aſperam habent cutem, venas latas & amplas, ac muſculos firmos & compactos: Illæ verò ſunt omninò glabræ, & depiles, cutem habent mollem & laxam, atque etiam muſculos, & vaſa anguſtiora.

Nota in theoremate dictum eſſe, *mares in vniuerſum eſſe calidiores*, quia ſexus hi vniuerſaliter ſunt conſiderandi, audiendùmque eſt mares ex majori parte eſſe calidiores; quædam enim inueniuntur mulieres calido ad modum temperamento prædıtæ, quibuſdam viris valde frigidis calidiores. Sed quia vtrique extra ordinariam ſui ſexus conſtitutionem ſunt poſiti, ideò aſſertionem noſtram non infringit.

CAPVT VII.

De Temporum anni temperamentis.

Quatuor ſunt anni tempeſtates, ver, æſtas, autumnus, & hyems.

HArum tempeſtatum cauſa potiſſima eſt Sol, qui annuo ſuo motu, varias in aëre efficit mutationes. Duo autem motus in ſole obſeruantur, vnus *diurnus*, qui raptu primi mobilis fit ab ortu ad occaſum per ſpatium viginti quatuor horarum, quo diem naturalem deſcribit. Alter *proprius*, qui fit ab occaſu ad ortum per ſpatium 365 dierum, quo duodecim Zodiaci ſigna peragrat, & annum integrum deſcribit; & quia propter Zodiaci obliquitatem variè verſus noſtrum Zenith accedit, variéque ab eo recedit, ideò varias efficit mutationes frigoris & caloris, quibus tempora anni notantur.

Ver eſt calidum & humidum.

Tunc incipit cùm Sol Arietis ſignum ingreditur, & aërem mediocriter calefacere incipit, qui calor mediocris nondum deſtituit humiditatem à præterita hyeme relictam, eam tamen ſenſim domat, ita vt ver in ſui medio ferè temperatum exiſtat. Symbolum habet cum aëre, & temperamento ſanguineo, ac ferè temperato. Omnium tempeſtatum ſaluberrima, ex Hipp. atque etiam fœcundiſſima, quia rerum omnium vigor, & fœcunditas in calore & humiditate conſiſtit. Quamvis enim Hipp. in *Aphoriſmis*, multos, eóſque perniciosos morbos recenſeat, qui veris tempore ſolent contingere, non tamen ideò ſalubritas illius tollitur, quoniam hoc per accidens contingit in corporibus cacochymis, magnam prauorum humorum copiam per hyemem colligentibus, qui ſuccedente veris tempore funduntur, & aliquando putreſcunt: Salubria autem & bene conſtituta corpora, nihil eſt quod magis conſeruet, & in propria retineat temperie, quàm vernum tempus illis ſimillimum.

Æſtas eſt calida & ſicca.

Illius initium eſt, cùm ſol ingreditur ſignum Cancri qui tunc maximè ad nos accedit, & radios habet valdè directos, diéſque ſunt longiſſimi, vndè ingens æſtus producitur, à quo humiditas ex vere relicta, conſumitur, & ſiccitas magna introducitur. Symbolum habet cum elemento ignis, & humore bilioſo.

Autumnus eſt frigidus & ſiccus.

Tunc vigere incipit, cùm Sol ingreditur ſignum Libræ, vbi fit *æquinoctium*, quod ideò *autumnale* appella-tur

tur, ſicut initium veris *æquinoctium vernum*: tantum enim ſol à nobis receſſit, vt noctes diebus ſint æquales illóſque longitudine ſuperare incipiant, vnde propter illum ſolis receſſum, frigiditas in aërem introducitur, quæ iuncta ſiccitati à prægreſſa æſtate relictæ, frigidum & ſiccum temperamentum inducit, vnde autumnus elemento terræ, & humori melancholico dicitur analogus. Quia tamen ſol vires ſuas adhuc mediocriter exercet; ideò dum eſt in ſuo vigore, ſcilicet in meridie, aërem calefacit, quo fit vt illa tempeſtas circa meridiem ſit ſatis calida, manè autem & ſerò frigida, dum ſcilicet ſol non exerit ſuas vires, imò in eodem die non rarò tunc temporis frigus & calorem ſatis intenſum percipimus, quod fit propter ſiccitatem, quæ eſt lima primarum qualitatum, illa verò aëris inæqualitas graues morbos & pernicioſos ſolet inducere, ex Hipp. in *Aphoriſmis*.

Hyems eſt frigida & humida.

Illâ die ſumit initium, qua Sol ingreditur ſignum Capricorni, túncque contingit *ſolſtitium hybernum*, ſicut in principio æſtatis *ſolſtitium æſtiuum*: tantus enim eſt ſolis receſſus à nobis, vt per radios valde obliquos nos intueatur, & dies ſint breuiſſimi, noctes verò longiſſimæ, vnde magna frigiditas contingit, quæ ſibi comitem accerſit humiditatem, ex eo quòd vapores eleuati non diſſipantur, ſed à frigore coguntur in nubes, pluuias & niues: vnde hyems elemento aquæ, & humori pituitoſo aſſimilatur. *Atque hactenus de temperamentis.*

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO TERTIA,

De Humoribus.

CAPVT PRIMVM.

De Humorum natura.

Humor eſt corpus fluidum, quod ex alimenti coctione fit in nobis, nutritionis cauſa, vel ad alia corporis commoda.

HVMORIS nomen dupliciter vſurpatur, *primò* quidem communiter & generatim pro omni re, quæ ſuis terminis difficilè cohibetur, ſed tantùm alienis, ſiue in corpore noſtro generetur, ſiue non, atque ita liquores omnes ſub illa acceptione continentur. *Secundò* verò ſumitur magis propriè, & strictè apud Medicos, pro corporibus liquidis, quæ ex ſecunda & tertia coctione oriuntur, vt ex definitione patet: in qua primùm humor dicitur *corpus fluidum*, quia inſtar aliorum liquorum facilè diffluit, & propriis terminis non continetur. Dicitur etiam *fieri in nobis ex alimenti coctione*, vt excludantur aliæ humiditates, quæ in corpus noſtrum irrumpere per varios meatus poſſunt, abſque vlla alteratione aut mutatione: & vt oſtendatur, quomodo humores illi in corpore noſtro generantur. Natura enim animantium, & hominis potiſſimum conſeruationis ſollicita, varia produxit alimenta, variis qualitatibus prædita, quibus nutrimentum, & incrementum capeſceret, nòn quidem immediatè, ſed præcedentibus multis mutationibus: atque ita priùs in ore atteruntur, mox in ventriculum ingeſta, permiſcentur, concoquuntur & in ſubſtantiam quandam conuertuntur cremori ſimilem, quæ chylus appellatur: qui quidem chylus in ventriculo optimè elaboratus in inteſtina detruditur, ibidemque vtilis illius portio ſeparatur à materia terrena & inutili, ex qua fæces generantur; ſubſtantia verò illa purior ab hepate per venas meſaraicas attrahitur, in quo denuò concoquitur & immutatur, vnde maſſa ſanguinaria exurgit; in qua variæ humorum differentiæ continentur, vt mox dicemus.

CAPVT II.

De Humorum differentiis.

Omnes humores diuiduntur in alibiles, & excrementitios.

Alibiles dicuntur illi, qui apti ſunt in corporis noſtri ſubſtantiam faceſſere.

Et rurſum duplices ſtatuuntur; primarij, & ſecundarij.

Primarij dicuntur illi, qui in venis continentur, & formam in hepate receptam adhuc retinent, nullique membro peculiariter ſunt addicti.

PRimarij dicuntur, quia ex illis generantur alij, qui *ſecundarij* appellantur, tum quia ſtatim ac geniti ſunt in hepate, tunc primò humorum nomen ſortiri incipiunt; chylus enim apud Medicos humoris nomine nunquam donatur. Quamdiu autem humores illi in venis continentur, formam in hepate receptam, idémque nomen ſemper retinent, donec ad ſingulas partes delati, ab iis immutari incipiant; tunc enim alias formas aliáque nomina recipiunt, vt ſuo loco dicetur.

Et quatuor ſunt, ſanguis, pituita, bilis, & melancholia.

Purior chyli portio ad hepar per venas meſaraicas delata, calore illius concoquitur, & immutatur, eiúſque naturam quodammodo ſortitur; non ſolùm enim rubedinem, ſed etiam temperiem, hepatis temperaturæ quodammodo ſimilem acquirit: Illa autem ſubſtantia ita ab hepate immutata, *maſſa ſanguinaria* appellatur, quòd ſanguine plurimùm abundet, non quòd eo ſolo conſtet. Cùm enim omne agens, licèt eodem modo ſemper agat, varios tamen producat effectus, pro varia diſpoſitione patientis, ſicut Sol eodem calore, linteum dealbat, & cutim denigrat; lutum indurat, & ceram emollit: Ita cùm alimenta quæuis quatuor conſtent elementis; calor hepatis qui eſt cauſa efficiens à qua humores generantur, aëream alimentorum portionem in ſanguinem commutat, igneam in bilem, aqueam in pituitam, & terram in melancholiam. Licèt negandum non ſit, efficientem etiam multùm conferre ad maiorem huius, vel illius humoris copiam generandam, à calidiori enim hepate ex iiſdem alimentis multò maior bilis, eiuſque calidioris copia producetur, quàm à frigidiore; quod contrà frigidius maiorem pituitæ copiam generabit. Attamen tantus nunquam exceſſus dari poteſt, quin ex quouis alimento quatuor humores perpetuò gignantur, licèt non ſeruata debitâ proportione, quæ talis debet eſſe naturaliter, vt maior ſit ſanguinis copia, minor pituitæ, minor adhuc melancholiæ, omnium minima bilis portio exiſtat. Quòd autem quatuor illi humores in maſſa ſanguinaria contineantur, ſatis apparet ex partium corporis noſtri varietate, quæ diuerſis temperamentis præditæ, cùm ſint non poſſunt omnes vno eodémque humore nutriri, ſimile enim à ſimili tantùm nutritur. Atque ita ex ſola partium conſideratione facilè iudicamus, lienis, v.g. ſubſtantiam melancholico humori ſimillimam; pulmonum, bilioſo; hepatis ſanguineo; & cerebri pituitoſo; ex iiſque nutriri.

CAPVT III.

De ſanguine propriè dicto.

Sanguis propriè dictus, eſt portio totius maſſæ, magis temperata, ad calidum & humidum deuergens, & colore rubro perfuſa.

POrtio chyli magis temperata, & in ſubſtantia mediocris, in ſanguinem propriè dictum conuertitur, qui ad hepatis naturam & temperiem maximè accedit; quod quidem cùm ſit calidum & humidum, ſimilem etiam ſubſtantiæ ſibi analogæ tribuit temperiem; & non ſolùm hanc, ſed etiam colorem, qui ruber eſt, iſque reliquorum humorum in maſſa permixtorum colorem ſuperat, vnde tota maſſa humorum rubra conſpicitur, & ſanguinis ipſius nomen abſolutè ſortitur. Illius prouentum faciunt alimenta temperata, & boni ſucci, ætas florens, verna tempeſtas, & calida humidaque iecoris temperies.

Licèt ex omni alimento ſanguis generetur, ex his tamen maiori copiâ, ex aliis minori: Ideò cauſis hiſce omnibus ſimul concurrentibus ſanguineum efficitur temperamentum, ex magno ſcilicet ſanguinis prædominio. Illius vſus eſt in partium carnoſarum alitionem faceſſere: huiuſmodi ſunt carnes omnium muſculorum, & viſcerum, quæ ſanguine propriè dicto nutriuntur. Eiuſdem verò effectus eſt, reddere homines hilares, & iucundos, ad riſum & amorem propenſos, ac florido colore perfuſos; quia maximâ caloris temperati copiâ abundant, vnde iucunda illa pathemata exurgunt, hinc videmus omnia animalia in prima ætate, eximiâ hilaritate perfundi, quia tunc calore natiuo plurimùm abundant.

Sanguis autem quicumque in venis continetur, fibris quamplurimis eſt perfuſus, quarum beneficio concreſcit, & partibus aſſimilatur.

Fibræ illæ quæ magnâ copiâ in ſanguine continentur, manifeſtè apparent, dum ſanguis multâ aquâ diluitur, vel dum manu agitatur, vt in ſanguine ſuillo ſolet fieri; quâ agitatione fibræ omnes auferuntur, vt impediatur concretio; tanta enim eſt harum fibrarum vis, vt ſanguinem è venis emiſſum, ſtatim coagulent, quibus alioqui ablatis nunquam coagulatur, vt in exemplo propoſito apparet. Atque harum beneficio ſanguis dum ad varias partes defertur, nutritionis ergo condenſatur, & ſolidior efficitur, vt facilè queat partibus aſſimilari; alioqui fibris illis deſtitutus, liquidior permaneret: Non eſt enim credibile, quod Ariſtoteles aſſerit, ceruos, damas, & camelos illis carere; ſed potiùs intelligendum eſt pauciſſimas habere, quæ tamen ad mediocrem concretionem ſufficiant. Fibræ autem illæ albæ omninò ſunt & neruean ſubſtantiam referentes, vnde arbitrandum eſt, eas non in iecore fuiſſe genitas, ſed potiùs in ventriculo, qui totus neruoſus eſt, & ſubſtantiæ ſuæ naturam chylo quodammodo impertit.

Sanguis verò duplex eſt, venoſus & arterioſus.

Venoſus craſſior eſt, frigidior, rubicundior, & ſubſtantiæ partium ſolida nutrienda deſtinatus.

Arterioſus verò tenuior eſt, calidior, ſubflauior & ſubſtantia partium ſpirituoſa nutrienda deſtinatus.

Qui in venis eſt ſanguis, ab hepate immediatè proficiſcitur, illiúſque naturam & temperiem omninò refert; atque adeò arterioſo frigidior, qui in corde elaboratur, vbi tenuior euadit, coloréмque ſubflauum adipiſcitur, propter aëream portionem, quæ cum eo in ſiniſtro cordis ventriculo permiſcetur, colorémque illum ſaturatum diluit, tantò ergo calidior eſt venoſo, quantò cordis temperies, iecur caliditate ſuperat.

COROLLARIVM.

Quidam negare auſi ſunt, dari ſanguinem propriè dictum, ſed totam humorum maſſam, ex bile, pituita, & melancholia tantùm conſtitui voluerunt, illóſque tres humores, ſimul mixtos ſanguinis nomine donari: quod demonſtrare conantur exemplo lactis, quod ex ſanguine immediatè producitur: in eo enim tres tantùm ſubſtantiæ homogeneæ reperiuntur; nimirùm butyroſa, ſeroſa, & caſeoſa, quæ tribus illis humoribus reſpondent. Verùm hæc opinio refutatur inde, quòd maſſa humorum ruborem aliunde quàm à ſanguine vero ſortiri nequeat; Bilis enim flaua eſt, pituita alba, & melancholia nigra. Deinde partes carnoſæ, quæ maximâ copiâ ſunt in corpore noſtro, colore & temperie ſanguini analogæ, peculiariter demonſtrant, hinc adeſſe humorem, ex quo illæ nutriuntur. Ad lactis verò exemplum *Reſpondemus*, non eſſe neceſſe res omnes eaſdem habere partes, ac illæ ex quibus fuerunt genitæ: nam ſemen quod ex ſanguine generatur, duas tantùm habet partes, ſcilicet ſpiritus & craſſamentum. Adde, exemplum illud potiùs aduerſus bilem, quàm aduerſus ſanguinem concludere: butyrum enim eſt ſanguini analogum, puta calidum & humidum, ſicut caſeus melancholiæ, ſerum verò non omnino etiam pituitæ reſpondet; ſed potiùs ichoribus qui per vrinas & ſudores excludi ſolent, & ipſum ſeri nomen obtinuerunt.

Maximè autem aduertendum eſt, axioma illud, quo fertur res in ea reſolui ex quibus componuntur, intelligendum eſſe tantùm de vltima reſolutione quæ fit in elementa. Res enim in ea tandem reſoluuntur, ex quibus primò fuerunt genitæ: Elementa autem ſunt prima corpora, ex quibus omnia mixta componuntur, atque adeò in illa vltimò reſoluuntur, ſed nunquam in ea, ex quibus ſecundariò producuntur, verbi gratiâ, caro & oſſa reſoluuntur quidem in elementa poſt animantis interitum; non autem in panem & alia alimenta, ex quibus per nutritionem producuntur; aut in ſemen & ſanguinem, ex quibus fuerunt genita in conceptione.

CAPVT IV.

De Pituita alimentaria.

Pituita alimentaria eſt ſanguinis crudior portio, frigida & humida ac ferè inſipida, aut ſubdulcis.

POrtio maſſæ ſanguinariæ frigidior & humidior, Pituita appellatur, quæ ex crudiori chyli portione generatur; vnde ſanguis crudus vel ſemicoctus à Galeno appellatur, qui & aſſerit per inedias in ſanguinem propriè dictum vlteriori coctione faceſſere, idque in ipſis venis per vim αἱματοποιητικὴν illis ab hepate communicatam.

Magnum illius prouentum ſolent efficere frigida & humida alimenta, ætas ſenilis, hybernum tempus, & frigida humidáque iecoris temperies.

De tempore hyberno eſt difficultas, quia cùm ventres ſint hyeme calidiores, ex Hipp. propter concentrationem caloris natiui, quæ fit tunc temporis, meliùs fieri debent concoctiones, atque adeò pauca humoris crudi copia generari. *Reſpondetur*, magnam pituitæ copiam hyeme generari, non ratione efficientis, ſed materiæ, ſcilicet alimenti: alimenta enim tunc temporis ſunt frigida, & compacta, & concoctu difficiliora. Adde tunc temporis plurimùm vigere appetentiam, & magnâ quantitate aſſumi alimenta, ita vt præ nimia

copia

copia non poſſint perfectè elaborari; ſed crudior chylus remaneat, vnde crudior ſanguis; nam primæ coctionis vitium non corrigit ſecunda ex Galeno.

Illius vſus eſt partes frigidiores & humidiores nutrire.

Cerebrum & ſpinalis medulla magnam habent cum pituita analogiam, illâ ideò nutriuntur, vt apparet in excrementis quæ à cerebro quotidie manant. Illa pituita alibilis vulgò dicitur ſanguis pituitoſus, ſicut bilis & melancholia ſanguis bilioſus, vel melancholicus; quod ſedulò aduertendum, ne error contingat in authorum lectione dum aſſerunt, omnes partes ſanguine nutriri.

Effectus verò illius eſt reddere homines, in quibus dominatur ſtupidos, ſegnes, & ſomnolentos, toto corpore molles, & albeſcentes.

Frigiditas cum humiditate coniuncta reddit ſpiritus craſſos, & parùm mobiles, vnde hæc accidentia contingunt.

CAPVT V.

De Bile alimentaria,

Bilis alimentaria eſt tenuior ſanguinis portio calida & ſicca, nonnihil amara, & flaueſcens.

SIcut quatuor humores, quatuor elementis reſpondent, ſic bilis igneæ naturæ, ex calidiore & ſicciore chyli portione genita, aliquo amarore prædita, non tamen inſigni, ſicut bilis excrementitia; alioqui non eſſet ad alendum idonea. Certum enim eſt amara non nutrire, quæ ſcilicet ſunt vehementer talia, nam hyſſopus, cichorium, & alia multa, leuem habent amarorem, tamen nutriunt. Sic etiam bilis alimentaria leuiter tantùm amara eſt, ita ſcilicet vt partes illum amarorem non auerſentur. Dicitur etiam ſicca poteſtate non actu, quia omnes humores fluidi ſunt, & actu humidi; poteſtate tamen exſiccat, ſicut aqua maris, vel muria ſiccæ eſſe dicũtur.

Magnum illius prouentum faciunt calida & ſicca alimenta, pinguia & oleoſa, ætas virilis, tempus æſtiuum, & calida ſiccaque hepatis temperies.

Non videtur rationi conſonum, pinguia & oleoſa in bilem conuerti, cùm illa ſint calida & humida, atque ita ſanguini producendo potius apta. *Reſpondetur*, iſta quidem ex ſua temperie ſanguini potiùs gignendo eſſe apta; ſed quia ſubſtantiam habent valdè inflammabilem, ideò in corporibus præparatis ac diſpoſitis ad bilioſi ſucci generationem, in eum facilè conuerti; vnde peruulgatum eſt apud Medicos, dulcia facilè bileſcere, quod ſemper intelligendum eſt ita fieri in corporibus calidis & bilioſis: in aliis enim frigidioribus, vel temperatis ſanguis potiùs producitur; quod in melle & lacte manifeſtè apparet, mel enim Senibus, & lac pueris accommodatiſſimum eſt ad alimoniam, vtrumque vero in ætate florentibus, aut calidioribus facilè bileſcit.

Illius vſus eſt partes conſimiles nutrire, & ſanguini eſſe inſtar ſalis, & condimenti, cuius beneficio partes ſanguinem auidiùs attrahant.

Inter partes, quæ à ſanguine bilioſo nutriuntur, pulmo præcipuè recenſetur, qui ſubſtantiam habet valde raram, vt facilè ingredientem aërem recipere poſſit, ideò tenui ſanguine debuit nutriri.

Leui autem bilis amarore cum reliquorum humorum dulcedine permixto, gratus ſapor toti maſſæ conciliatur, vnde partes alimentum auidiùs prolectant.

Euſdem verò effectus eſt, reddere homines in quibus redundat promptos, vigiles, iracundos & macilentos.

Hi omnes ſunt caliditatis & ſiccitatis effectus.

CAPVT VI.

De Melancholia alimentaria.

Melancholia alimentaria eſt craſſior ſanguinis portio, frigida & ſicca, ſapore acerbo, nigro colore prædita.

CRaſſior chyli portio in melancholiam conuertitur quæ eſt limoſa & veluti fæculenta ſanguinis pars, fæcibus vini ſimilis, quæ in dolij fundo reſidere ſolent, ideò elemento terræ aſſimilatur.

Magnam eius copiam congerunt craſſa & terrena alimenta, conſiſtens ætas, autumnus, & mœrores diuturni.

Vſus verò illius eſt, partibus conſimili temperamento præditis nutrimentum præbere.

Huius naturæ potiſſimùm eſt lien, deinde oſſa, quæ licèt colore contrario ſint, ſimile tamen habent temperamentum, albedinem autem acquirunt vlteriori coctione.

Illius denique effectus eſt, homines in quibus dominatur eſſicere timidos, mœſtos, aſperis moribus, & coloris nigricantis.

Quia melancholici ſpiritus habent obſcuros & tenebroſicos, ideò triſtia phantaſmata menti repræſentant illámque reddunt obtuſiorem.

Neque obſtat dictum illud Ariſtotelis, apud Medicos etiam valde peruulgatum, melancholicos eſſe ingenioſos, non eſt enim intelligendum de iis melancholicis, qui tales *natura* ſunt, ac frigido ſiccóque temperamento præditi, ſed de illis qui *per accidens* tales euadunt, fuerúntque à natiuo temperamento ſanguinei, vel bilioſi, ac progreſſu temporis portio quædam tenuioris ſanguinis exuritur & craſſeſcit, & naturalis melancholiæ conditiones æmulatur: ſed calidior multò & lucidior, quia ſanguis ex ſe eſt valde lucidus: vnde cum ex illo humore ſpiritus lucidi & ſatis calidi generentur, iique ſint ſatis craſſi, & conſtantes, vtpote ex craſſo humore geniti; aptiſſimi ſunt ad prudentiam efficiendam: hic igitur eſt humor melancholicus, qui homines ingenioſos facit, artium & ſcientiarum inuentores, & cultores egregios; non autem naturalis illa melancholia frigida & ſicca, quæ bardos & ſtolidos reddit homines; vnde *melancholia aſinina* vulgò appellatur.

CAPVT VII.

De Humoribus ſecundariis.

Hactenus de humoribus alimentariis primariis, ſequuntur ſecundarij: illi autem dicuntur ſecundarij, quòd à primariis immediatè oriantur, & alicui membro peculiari ſint inſerti.

HVmores primarij, qui in venis continentur, & ſanguinis nomine donantur ad ſingulas partes deferuntur, vt in illarum nutrimentum faceſſant, dum autem à ſingulis partibus immutari incipiunt, ſecundarij appellantur. Multi humiditates potiùs quàm humores malunt appellare, ex eò quod eorum pars ad ſubſtantiæ partium naturam, potiùs quam humorum accedant;

atque vt quatuor partium ſiccitatibus à Galeno propoſitis opponantur: quod non eſt à ratione alienum. Poſſunt tamen nominari humores, cum primariis humoribus immediatè ſuccedant, nec adhuc ſint veræ partes.

Et quatuor ſunt; primus dicitur humor innominatus ſiue inſitus, ſecundus ros, tertius gluten, quartus cambium.

Quatuor iſtorum humorum ſecundariorum autor fuit Auic. *fen. 1. primi canon. doct. 4. cap. 1.* quos elicit ex Gal. qui *lib. 7. meth. cap 6.* quatuor ſiccitates enumerat, quæ partibus corporis noſtri ſolent contingere, propter quatuor diuerſarum humiditatum conſumptionem: quæ quidem humiditates ex ſanguine generantur, dum (vt dictum eſt) ille in partium ſubſtantiam faceſſit, & antequam ſit omninò conuerſus, quatuor inſignes ſubit mutationes, quarum vnaquæque peculiare obtinuit nomen.

Humor innominatus ſiue inſitus eſt ille qui in exilium venarum extremitatibus continetur, & leuem à particularibus membris mutationem ſuſcipere incepit.

Sanguis ſimulatque è vaſis amplioribus defertur in anguſtiora, quæ vnicuique parti naturaliter ſunt infixa, particulæ illius qualitatibus ſenſim perfunditur, eáque commutatione partis naturam aſſumere incipiens, fit primus humor ex quatuor ſecundariis, cui nullum nomen fuit impoſitum, ideò *Innominatus* appellatur, recentiores tamen nonnulli *inſitum* nominarunt.

Ros verò tunc appellatur, cùm prima illa humiditas ab extremitatibus vaſorum excidit, & in membrorum ſubſtantiam diſperſa eſt.

Ideò Ros appellatur, quod roris inſtar partium ſubſtantiam irriget, & in tenuibus earum ſpatiis excipiatur, fit ex humore innominato, ſed multò magis alteratus eſt, & ad partis naturam magis accedit.

Gluten tunc dicitur, cùm roridus ille humor partibus vnitur, & agglutinatur.

Cambium denique, cùm gluten illud in partis ſubſtantiam omninò conuertitur, & aſſimilatur.

Harum duarum poſtrematum humiditatum diſcrimen innoteſcit ex differentia, quæ inter vnionem & aſſimilationem intercedit. Illa autem luculentiſſimis exemplis demonſtratur, nam in ſcabie, elephantiaſi, & ſimilibus, appoſitio quidem fit ſeu agglutinatio copioſi humoris, qui tamen non aſſimilatur, ſed propter prauas qualitates quæ ei inſunt, corrumpitur; vnde patet vnionem valdè differre ab aſſimilatione.

CAPVT VIII.

De Humoribus excrementitiis, ac primùm de bile excrementitia.

Hactenùs de humoribus alimentariis. Excrementitij dicuntur illi, qui nullam habent corpori alendo aptitudinem, ſed à corpore expelluntur & ſeparantur.

Et quatuor ſunt. 1. bilis, 2. melancholia, 3. ſerum 4. & pituita.

Bilis excrementitia eſt excrementum tenue ſecundæ coctionis calidum, & ſiccum, colore flauum, & ſapore amarum, quod ad veſiculam felleam expurgatur.

OMnes coctiones ſua habent excrementa, quoniam omnes alimenti partes non ſunt nutritioni aptæ, ideò portio inutilis ab vtili ſeparatur, & foras excluditur: ſic primæ coctionis excrementa ſunt fæces, quæ per aluum deturbantur. Secundæ verò excrementa tria ſunt quæ quoniam ad humores referuntur, iam à nobis veniunt exponenda.

Primum igitur ſecundæ coctionis excrementum, eſt tenuis quidam humor, calidus & ſiccus, & valdè amarus, ideo nutritioni ineptus, qui ad veſiculam felleam defertur, partim iecoris expultrice; partim veſiculæ illius attractrice; quæ idcirco familiaritate quadam & ſympathiâ cum humore illo fuit à natura donata, vt ea gauderet, & oblectaretur.

Illius vſus eſt expultricem inteſtinorum facultatem ad ſuum officium impellere, & pituitam lentam inteſtinorum tunicis adhærentem detergere.

Poſtquam veſicula fellea bilem ad ſe attraxit, eâ aliquandiu fruitur, & gaudet; donec per moram acrior facta cyſtidem illam irritet ad ſui expulſionem; tunc enim à cyſtide propellitur ad duodenum inteſtinum per meatum quendam huic rei deſtinatum, qui porus cholidochus appellatur. Bilis autem ad inteſtina delata, acrimonia ſua irritat, & facultatem eorum expultricem mouet; vnde fæces commodiùs excluduntur, quæ vt plurimùm flauo, vel ruffo colore tinctæ apparent, propter bilis permixtionem. Quia verò inteſtina pituita multa viſcida, & lenta abundare ſolent, hoc etiam commodum bilis præſtat, quòd ſcilicet pituitam illam incidat, & detergat, illiúſque excluſionem iuuet.

Differentia verò illius dupliciter conſtituuntur, vel quatenùs in naturali conſtitutione ſita eſt, vel quatenus naturæ limites excedit.

In naturali conſtitutione ſita duplex eſt, flaua & pallida.

Flaua eſt illa quæ in cyſtide continetur pura & impermixta quæ iam fuit commemorata.

Pallida verò fit, cùm ſeroſus quidam humor flauæ permiſcetur.

Serum bili permixtum, flauum illius colorem diluit, & pallidiorem reddit, necnon frigidiorem, & humidiorem.

Dum autem naturæ limites excedit, quatuor illius ſunt ſpecies, vitellina, porracea, æruginoſa & glaſtea.

Vitellina bilis colore & conſiſtentia crudos ouorum vitellos refert, flaua multò calidior, ab eáque fit calore vehementiori alterata & incraſſata.

Dum caloris præternaturalis acrimonia, bilis naturalis torretur, partes illius tenuiores diſſipantur, vnde craſſior euadit, & colorem acquirit magis ſaturatum, calorémque intenſiorem. Non enim audiendus Auic. qui vult bilem flauam in vitellinam tranſire per admixtionem pituitæ, nam hoc modo pallidior euaderet & frigidior.

Porracea bilis porri colorem referens, vitellina calidior eſt, & in ventriculo vtplurimùm ex prauis alimentis producitur.

Viridis illa eſt inſtar porri taliſque ſæpè efficitur ex prauis alimentis, qualia ſunt allia, cepæ, porrum, naſturtium, braſſica, & ſimilia; quæ dum in ventriculo concoqui non poſſunt, & in chyli naturam conuerti, exuruntur, colorem tamen ſuum magna ex parte retinent; vnde porracea illa bilis generatur. Notandum tamen eſt hoc non fieri niſi in ventriculis calidiſſimis. Fit etiam interdum in aliis corporis noſtri partibus ex bile vitellina à calore exurente magis calefacta, vnde illius calor in viridem conuertitur.

Æruginoſa bilis, æruginis colorem referens. fit ex porracea, maiori aduſtione.

Dum bilis porracea diutiùs commoratur in ventriculo; colore præternaturali, eóque intenſiori affecto, magis aduritur, & in æruginoſam mutatur. Interdum etiam in venis fit à calore valdè intenſo ſuperiores bilis ſpecies torrefaciente, éſtque valde acris & maligna, vnde apud Hipp. deiectiones æruginoſæ, lethales exiſtimantur.

Glaſtea

Glaſtea bilis, iſatidis ſeu glaſti colorem referens; ex reliquis fit maiori incendio iiſque omnibus deterior.

Hæc ad bilis atræ naturam accedit, & colote magis fuſco & obſcuro quàm reliquæ, quem torrefactione maiore acquirit, ideò illis deteriot eſt, & magis permicioſa.

COROLLARIVM.

Galenus lib. *de atra bile*, bilem rubram commemorat, vndè plures ſpecies videntur referendæ; ſed illa non eſt propriè bilis, ſerum ſanguinis, vt ipſe Galenus explicat *comment. 5. in. 6. Epid.*

CAPVT IX.

De Melancholia excrementitia.

Melancholia excrementitia eſt excrementum craſſum ſecunda coctionis, frigidum & ſiccum colore nigro, & ſapore acido praditum, quod ad lienem expurgatur.

Portio chyli craſſior, & magis fæculēta, quæ inſubſtantiam alibilem non potuit ab hepate commutari, à maſſa ſanguinea ſeparatur, vt illa omnis impuritatis expers remanere poſſit; quæ quidem materia craſſa & tertena, melancholia axcrementitia nominatur, atq; vt commodè expurgari poſſit, peculiaris pars fuit conſtructa, maximam cum illo humore habens ſimilitudinem; quem ideò ad ſe allicit, & intta ſubſtantiam ſuam mollem & laxam recondit; intereà tamen ſanguinem melancholicum ei permixtum ad ſui nutritionem ſeparat, ſibique aſſimilat.

Illius vſus eſt, ventriculi coctionem adiuuare, & naturalem in illo excitare appetentiam.

Poſtquam lien humotem illum aliquandiu retinuit, eiuſdem onere grauatus, ad ventriculum eum expellit, per meatum, qui ad fundum illius terminatur, & vas breue appellatur. Inutilis autem omnino nō eſt, ſed coctionem & retentionem ventriculi iuuat, ex Galeno, 5. *de vſu part.* Ventriculum enim contrahit, & cogit cibos ad vnguem complecti, & retinere quouſque fuerint concocti, leui enim adſtrictione præditus eſt iſte humor Addit Auicenn. naturalem appetentiam excitare propter leuem aciditatem quam præ ſe ferre ſolet, quemadmodum acida omnia illud idem præſtant; vnde vſu ordinario venit, in menſarum principiis acetaria apponere, ad prouocandum appetitum. Hinc fit vt melancholici omnes famelici eſſe ſoleant propter copiam huius humoris qui in ventriculum effunditur.

Hæc etiam opinio ex Galeno colligi poteſt, qui 1. *de ſympt. cauſis*, vult caninam appetentiam fieri, cùm ſuccorum acidorum copia in ipſo ventriculo gignitur, aut in eius os aliunde influit. Si igitur ſuccus melancholicus qui acidus eſt, nimia copia, & præter naturam congeſtus facit famem præter naturam ſe habens, naturalem famem poſſit excitare.

Dices, pituitam acidam excitare etiam appetentiam caninam, non minus quàm melancholiam, poſſe igitur in modica quantitate famem naturalem efficere, *Reſpondeo*, non ſequi, propterea quòd pituita acida eſt perpetuò præternaturalis, & à morbo fit; melancholia verò naturalis eſt, & ſecundum naturam ſingulis diebus in venticulum eiicitur, ideò effectum naturalem producere poteſt, non autē acida pituita nec melancholia illa redundans ac morboſa, quæ præternaturales ſunt, & famem tantùm præternaturalē producere poſſunt. Alio etiam modo humor melancholicus, ciborum appetentiam, & coctionem iuuat provt nimirum eorum diſſolutionem promouet, ſicut videmus acida omnia vt acetum, ſuccum limonum lapides diſſoluere, & ſpiritus vitrioli, nitri, & ſulphuris duriſſima metalla; De his plura diximus in *Praxi medica noſtra, concoctione læſa.*

Dum verò melancholia excrementitia præter naturam ſe habet, atra bilis appellatur, quæ feruentiſſima eſt & acerrima.

Omnium humorum pernicioſiſſimus eſt atra bilis; quæ perpetuò præter naturam ſe habet, & omnibus corporis noſtri partibus infeſtiſſima, ac ſummè exitialis, propter maximam acrimoniam, qua partes quibus adhæret rodit, vlcerat, & exurit; Immò in terram effuſus, inſtar aceti acerrimi, vel potius aquæ fortis eam fermentat, & bullas feruendo producit. Fit à calidiſſima partium intemperie, quæ contentos ſuccos extorret & incinerat, vel à putredinoſo calore in humoribus partibus, craſſiores remanent tanquam fæces exuſtæ & incineratæ. Illa tamen incineratio tanta fieri nequit in humoribus, quin adhuc fluidam conſiſtentiam & propriam humoris formam retineant.

Illius verò atra bilis quatuor enumerantur differentia, à cauſarum differentiis deſumpta, quatenus ſcilicet ex melancholia, bile, ſanguine, vel pituita ſalſa generatur.

Prima atræ bilis ſpecies fit ex melancholia naturali putrefacta, & exuſta, ab eàque differt vt fæx vſta à non vſta, pruna à carbone, ferrum candens à non candente. *Secunda* fit ex flaua bile valdè aduſta, vt enim minori vſtione fit vitellina, porracea, æruginoſa, & glaſtea; ſic maiori tandem fit atra omnium pernicioſiſſima, quæ illa verè eſt, quæ muſcas abigit, & terram fermentat: *Tertia* fit ex ſanguine ſupra modum putreſcente, aut exuſto; tunc enim pars illius ſubtilior in bilem flauam, craſſior verò in atram commutatur, ſiquidem magna fuerit aduſtio; alioqui terri illius humoris naturam nequit aſſumere, ſed tantùm in melancholiam frigidam, & ſiccam tranſibit. Cùm verò ita à caloris incendio torretur, vt caloris Empyreuma retineat, veram atræ bilis naturam poſſidet; mitior tamen eſt reliquis, cum priſtinam naturam perpetuò aliquantulum redoleat. Eſſe tamen atram bilem patet in tumoribus carbunculoſis, qui à craſſiori ſanguine & feruidiori contingunt ſæpéque in veros cancros degenerant. *Quarta* & vltima fit ex ſalſa pituita, quæ longiori vſtione tam mordax & infeſta euadit, vt ad confinium atræ bilis proximè accedere videatur; licèt rariſſima ſit iſta atræ bilis ſpecies, immò multi illam dari nullo modo, firmiter aſſeuerant: Cùm enim pituita alba ſit, in nigrum colorem tranſire nequit, niſi per alios medios, vt flauum viridem, & reliquos deinde, ſi pituita exuratur, partes illius tenuiores reſoluentur, craſſior verò in gypſeam mutatur quæ ſuam etiam albedinem retinere ſolet. Exiſtimamus tamen pituitam ſalſam vbi vehementiùs exuritur, tantā malitiā, & erodendi vim acquirere vt quoad qualitates ſpectat, nihil ab atra bile differat: quoad colorem verò album, non eſt abſurdum affirmare, illum in nigrum poſſe commutari aliquando violenta, & inæquali vſtione per fumos & fuligines, quæ cum illa permiſcentur: quemadmodum videmus ligna candidiſſima, in carbones immediatè commutari, quando verò ſenſim & æqualiter concoquitur, vt dum gypſea fit tunc propriam albedinem non amittit.

***

CAPVT X.

De Sero.

Serum eſt excrementum tenue, & aquoſum ſecundæ concoctionis, quod partim per vrinas, partim per ſudores expurgatur.

ALimentorum coctiones elixatione fiunt, ideò quemadmodum in artificioſis elixationibus magna humiditate opus eſt, ne res potiùs aſſentur quàm elixentur, ſic in naturalibus coctionibus magna humiditatis copia cum alimentis debet permiſceri, quæ illa eſt quam largo potu circa paſtus aſſumimus, & illa materia potulenta cum cibis in ventriculo ita miſcetur, vt vna veluti ſubſtantia fiat, eaque adeò tenuis, vt lactis vel cremoris ſpeciem repræſentet, chylus, id eſt, ſuccus ideò appellata: quod quidem ita fieri neceſſum fuit, vt alimenta in illa prima coctione præparata anguſtas illas venas peruadere poſſint, per quas ad hepar ferri ſolent, tùm etiam venulas illas quæ per ſubſtantiam hepatis diſperguntur. Poſtquam verò hæmatoſis in hepate peracta eſt, non tantâ ampliùs opus eſt humiditate; ideò maiorem illius partem, natura ſecernit, quæ à renibus attrahitur, & inde ad veſicam amandatur, vbi vrinæ nomen ſortitur; priùs verò dum in venis continetur, ſerum appellatur. Portio verò ſeri quæ in venis adhuc remanet, cum ſanguinea maſſa permixta eſt, vt ſit humorum vehiculum; iique tenuiores facti & magis fluxibiles, ad ſingulas corporis noſtri particulas faciliùs ferri poſſint; poſtquam verò hæc ſeri portio officio ſuo omnino perfuncta eſt, partim ad renes remeat, & cum reliqua vrina permiſcetur: partim verò ad habitum corporis fertur, & per ſudores expurgatur.

Illius vſus eſt, eſſe vehiculum humorum alibilium, vt facilè per corpus transferantur.

Hunc vſum præſtat quandiu in venis continetur: poſtquam enim ab eis excidit, nullum habet vſum in corpore, ſicut bilis, & melancholia.

Eiuſdem differentia quatuor ſunt, nimirùm ſanguineum, bilioſum, pituitoſum, & melancholicum.

Vnuſquiſque humor proprium & peculiare ſerum habere æſtimatur, naturæ & temperiei propriæ analogum; ſic ſerum ſanguinis calidum, & humidum, & ſubrubrum cenſetur; ſerum bilis calidum, & ſiccum, & ſubflauum: ſerum pituitæ frigidum & humidum, & albicans; ſerum denique melancholiæ frigidum & ſiccum, ac fuſco colore præditum.

CAPVT XI.

De Pituita excrementitia.

Pituita excrementitia eſt excrementum tertiæ concoctionis frigidum & humidum, colore album, ſapore inſipidum, vel ſubdulce, quod in variis partibus, cerebro potiſſimùm generatur.

PArtes frigido humidóque temperamento donatæ, ſanguine pituitoſo nutriuntur, vnde multa excrementa producũtur, tum propter ipſius partis frigiditatem, quæ perfectam concoctionem præſtare nequit, tum etiam propter humorem ipſum, qui cùm ſit crudior ſanguinis portio, difficiliùs concoquitur, & magna eius pars in excrementum commutatur. Quod in cerebro valdè eſt manifeſtum: illud enim magnam pituitæ excrementitiæ copiam continuò ſolet colligere, quæ per os & nares expurgatur. Cerebrum autem pituitam illam colligit, non ſolùm per concoctionem proprij alimenti, ſed etiam propter ſitum ſublimem, cuius ratione multi vapores à ventriculo, hepate, & aliis viſceribus ſurſum ad caput feruntur, & à frigiditate cerebri condenſantur in aqueam materiam, quæ huiuſmodi pituitam conſtituit. Hinc propter magnam illam pituitæ copiam quæ duobus hiſce modis in cerebro colligitur, Hipp. aliique Medici cerebrum *Metropolim pituitæ, omniumque fluxionum autorem* appellarunt.

Illius differentia ex ſapore, & conſiſtentia deſumuntur.

Ratione ſaporis quadruplex ſtatuitur, inſipida, dulcis, acida, & ſalſa.

Inſipida fit ex moderata frigiditate, quæ nullum efficit ſaporem.

Hæc maximè naturalis eſt, taliſque in corporibus benè diſpoſitis per ſputum quotidie reiicitur.

Dulcis ex inſipida fit, à calore nonnihil alterata.

Quando inſipida à calore moderato concoquitur, dulcis euadit, dulcedo enim à calore: non eſt tamen inde colligendum pituitam dulcem eſſe calidam, quia dulcedo quidem intenſa caliditatem arguit, non autem lenis & moderata, ſic poma frigido temperamento ſunt prædita, ſicut & lac, attamen quavis pituitâ multò dulciora.

Acida fit à frigiditate intenſiori aciditatem inducente.

Cùm exiguus pituitæ calor extinguitur, vel diſſipatur, tunc illa neceſſariò aceſcit: non ſecus ac multorum fructuum ſucci, qui exiguo calore præditi, poſteaquam deferbuerint faciliìme aceſcunt; quod calidioribus non contingit, qui diutiùs in integritate ſua permanere ſolent, vt de vino generoſo patet.

Salſa pituita fit, vel ex putredine, vel ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ. Ex Gal. lib. 2. de diff. feb. cap. 6.

Ob putredinem ſalſa fit, quoniam cùm per putredinem ſiccum ab humido ſeparetur, & ſiccum illud à calore putredinoſo exaſſetur, dum humidæ ſubſtantiæ denuò permiſcetur, ſalſum inducit ſaporem. Fit verò ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ, dum illa à calore intenſo ſalſedinem adepta, dulci pituitæ permiſcetur; humiditas autem ſeroſa ſalſedinem acquirit, dum calor in illam agens, exuſtos vapores producit, qui ei permixti ſalſedinem efficiunt.

Nota, duas iſtas pituitæ ſpecies, ſcilicet acidam & ſalſam, præter naturam ſe habere: dulcem verò & inſipidam, ſecundum naturam.

Ratione conſiſtentiæ, quadruplex etiam ſtatuitur: tenuis, craſſa, vitrea, & gypſea.

Tenuis eſt, quæ aqueam ſortitur conſiſtentiam, fluidáque valde eſt, & facilè in varias partes illabitur.

Talis eſt ea, quam videmus per nares ſtillare è cerebro, & ex ore profluere, tum etiam in plurimas partes, per media muſculorum interualla, effundi.

Craſſa eſt, cùm tenuis illa craſſitiem quandam, & lentorem a calore acquiſiuit.

Calor tenuiores partes reſoluendo incraſſat, vnde pituita illa lentorem adeptà, *mucus* propriè appellatur.

Vitrea pituita, craſſa etiamnum eſt, ſed pellucida inſtar vitri liquefacti aut albuminis crudi oui.

Dubium valde eſt, nec ab authore vllo, quod ſciam, reſolutum, cur cùm *pituita vitrea*, & ea quæ *craſſa* appellatur, ſimilem ferè craſſitiem habeant, vna tamen ſit valdè pellucida, & diaphana, altera verò opaca. Putarem ego, illud fieri propter diuerſitatem cauſæ efficientis, quòd ſcilicet craſſa pituita fiat à calore, vitrea verò à frigiditate: In craſſa calor reſoluit partes tenuiores, magiſque aëreas & aqueas, quæ diaphaneitatem efficiunt; vnde remanet opaca; in vitrea verò, quia illa à frigore incraſſatur, non autem à calore, ideò dum à frigore condenſatur, nihil reſoluitur, ſed partes diaphanæ remanent, vnde pellucida apparet: quod in glacie eſt manifeſtum.

Verùm *Dices*, Pituitam in corpore noſtro tantam

acquirere

acquirere non poſſe frigiditatem, vt illius vi denſior, craſſiorque euadat, cùm omnia ſint actu calida in corpore noſtro: quidquid enim frigidum eſt, à parte in quâ continetur calefieri eſt neceſſe. *Reſpondeo*, Pituitam illam, ex quâ vitrea producitur, ſummam obtinere cruditatem, ita vt à natura nequeat edomari, ideò à regimine illius deſtituitur, tanquam indomita, & inſuperabilis, túncque ad propriam naturam redit, nimirum frigiditatem, quam ab aqua participat, & quæ non poteſt vinci exiguo calore partium, in quibus continetur, qualia ſunt inteſtina in quibus potiſſimùm vitrea illa pituita colligitur, & acerbiſſimos dolores colicos non raró ſolet excitare, quia lentore ſuo inteſtinis adhæret, & frigiditate ſuâ vellicat & mordet, frigidum enim mordax, ex Hipp. tantâ autem frigiditate pollet, vt actu frigida excernatur, quod ipſe Galenus in ſeipſo expertum teſtatur, 4. *de locis affectis*.

Gypſea pituita ex craſsiâ fit, ad gypſi vel lapidis ferè craſſitiem indurata:

Hæc humoris naturam non ampliùs retinet, quia in ſolidam ſubſtantiam concreuit; ideò inter humores impropriè recenſetur. Fit autem à calore omnes partes humidas abſumente, ita vt partes tantùm terreſtres remaneant, & indurentur in materiam tophaceam, gypſo ferè ſimilem: talis ſæpe deprehenditur in articulis, in quibus podagram efficit nodoſam.

PHYSIOLOGIÆ
SECTIO IV.
De Spiritibus & Calido innato.

CAPVT PRIMVM.
De Spirituum naturâ.

Hactenùs de humoribus: conſequens eſt vt de ſpiritibus agamus, qui ex illis, ſanguine potiſſimùm, generantur.

QVIA corporis noſtri ſpiritus ita tenuem ſubſtantiam obtinuerunt, vt ſenſuum aciem effugiant; atque adeò illorum exiſtentia ratione tantùm poſſit confirmari: idcircò conueniens eſt oſtendere, illos corporibus noſtris adeſſe, antequam eorundem naturam & eſſentiam proponamus.

Primò, igitur luculentiſſimus eſt contextus Hippocratis, 6. *Epidemiorum ſect.* 8. vbi ait, tria eſſe quæ corporis noſtri compoſitionem conſtituunt, nimirùm *continentia, contenta, & impetum facientia*; per continentia, partes intelligit; per contenta, humores, & per impetum facientia, ſpiritus, Galeno ipſo explicante; tanta enim eſt ſpirituum tenuitas, & mobilitas tanta, vt celerrimè quoquouersùm ferantur, & in omnia corporis membra ſeſe inſinuent.

Secundò, ex Platonicis ſpirituum neceſſitas ita demonſtratur: natura non ſolet duo contraria, vel plurimùm inter ſe diſtantia coniungere, niſi per medium: ſed anima & corpus toto genere diſſident, illa enim eſt incorporea & immortalis, hoc verò corporeum, caducum & mortale; non poſſunt ergò naturæ tam diſcrepantes vniri, niſi per medium quoddam & vinculum, quod mediam quodammodo naturam inter illa duo obtineret; quales ſunt ſpiritus, qui materiales quidem ſunt; ſed tantâ tenuitate prædıti, vt rerum immaterialium naturam æmulentur.

Tertiò, idem oſtendit ſemen prolificum, quod totum ſpumoſum eſt, ſpiritibúſque turgidum apparet, quibus euaneſcentibus, remanet quidam liquor aquoſus, & infœcundus.

Quartò, Ex iiſdem nutrimur quibus conſtamus; ſed ad noſtri conſeruationem neceſſaria eſt ſpiritus, ſiue aëris attractio; ergò talis aliqua ſubſtantia in nobis continetur.

Denique, Idem patefaciunt magnæ illæ cauitates quæ in ventriculis cerebri, & arteriis vacuæ reperiuntur in demortuis; in viuentibus verò diſtinctæ, & palpitantes conſpiciuntur; quod indicat illas non potuiſſe aliâ re impleri, quàm huiuſmodi ſpiritibus.

Eſt autem ſpiritus ſubſtantia tenuis, lucida, & ætherea, ab exhalatione ſanguinis benignioris & aeris inſpiratu genita, ad vniuerſas corporis functiones obeundas neceſſaria.

Dicitur *Subſtantia tenuis*, quia ſubtilitate maximâ & celeritate incredibili totam molem corpoream penetrat, & peruadit; ac minutiſſimos particularum poros, & interſtitia muſculorum ſubit. Dicitur lucida, & illuſtris, non ex opinione vulgi, vt putat Argenterius, ſed quia ſplendoris, & perſpicuitatis maxime eſt particeps, quæ luculenter apparet in oculi pupillâ admodum lucida, & probari poteſt ex eo quód vbi vapores quidam humoris melancholici, aut ingeſtæ crapulæ in ebriis dominantur, accedit ſtatim mentis perturbatio, ex obſcuritate eiuſmodi halituum ſpiritibus permixtorum. Huius etiam rei luculentum dat ſignum Auicenna, *Propterea quòd*, inquit, *anima noſtra*, (quæ omnes ſuas actiones per ſpiritus exercet) *gaudet luce, non tenebris, & ſpiritus valde ſunt alacriores die ſerenâ quàm nubiloſâ*, vnde patet à ſimili ſuſcitari. Dicitur etiam *ſubſtantia ætherea*, quia ſpirituum materia per longam elaborationem ita depuratur, vt ſuperioris illius elementi naturam æmuletur, quod cæleſtibus corporibus eſt propinquius, & elementum ignis, ſiue æther appellatur.

Quòd autem ex ſanguinis & aëris permixtione producantur, in differentiarum explicatione patebit.

Vſus denique ſpirituum in fine exprimitur; non poteſt enim anima vllam operationem in corpore exercere ſine ſpirituum adminiculo, quia ſunt prima & immediata illius inſtrumenta.

CAPVT II.
De Spirituum Differentiis.

Spiritus duplex eſt, inſitus, & influens. Inſitus eſt is, qui in ſingulis partibus ex primis principiis relictus eſt.

DIcitur & *ingenitus, innatus*, ſeu *implantatus* Grecis *σύμφυτον*, dum autem ex primis generationis noſtræ principiis, ſemine ſcilicet & ſanguine partes componuntur, ſpirituoſa ſubſtantia, quæ in ſemine continetur inſitum illum ſpiritum conſtituit. Illum autem ſingulis partibus adeſſe, hac ratione demonſtratur, quod ſine illius operâ influens non poſſit generari, cùm ſimile à ſimili producatur, Tum etiam ſemen prolificum, quod ex ſingulis partibus deriuatur, ſatis oſtendit materiam quandam ſpirituoſam ex ſingulis partibus deriuari, & à ſanis ſanam, à morboſis morbidam, quæ illarum diſpoſitiones in prole repræſentat.

Influens eſt, qui aliunde manat, & immittitur, inſitúmque fouet ac conſeruat.

Inſitus ſpiritus dum in partium functionibus obeundis perpetuò occupatur, facilè diſſiparetur, ni continuò influentis aduentu conſeruaretur, & reſtauraretur; ideò natura quaſdam partes produxit, in quibus magna ſpirituum copia generatur, vt per vias deſtinatas, in omnes corporis partes influeret, ad ſpiritus inſiti tutelam.

Et triplex eſt Naturalis, Vitalis, & Animalis. Naturalis, in iecore producitur ex ſeniore ſanguinis portione cum pauco aere permixtâ, & per venas influit in totum corpus, vt naturales facultates debitè exerceantur.

Magna apud authores diſceptatio teperitur, de ſpiritu iſto naturali, ex eo quod multi eum non dari aſſeuerant, multis rationibus commoti.

Primò quòd Galenus de eo dubitauerit *libro 12. method. cap. 5.* Vbi ſic loquitur. *Quòd ſi ſpiritus aliquis naturalis eſt, vtique is in iecore tanquam in fonte, & venis tanquam inſtrumentis continetur*; & *primo de locis affectis, cap. vltimo*, naturales facultates ab animalibus diſtinguit, quod naturales partibus ſint inſitæ, animales verò à principio influant in illas, tanquam lumen à ſole: vnde fit vt actiones animales in partibus non rarò pereant, licèt illæ non lædantur, ſed tantùm læſo principio; naturales verò nunquam lædantur, ipſis partibus illæſis.

Secundò, Aër eſt omnium ſpirituum materia; ex eo enim & benigniore ſanguinis exhalatione ſpiritus generatur. At nullæ ſunt viæ, per quas aër ad hepar ferri poſſit. Ergo ſpiritus in hepate non poterit generari.

Tertiò, Spiritus ab Hippocrate dicuntur impetum facientes, ergò venæ deberent pulſare, ſi ſpiritum continerent, non ſecùs ac arteriæ.

Dari tamen ſpiritum naturalem hâc ratione potiſſimum conficitur. Tres in corpore noſtro actiones exercentur ſpecie diſtinctæ, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis; At omnis actio per ſpiritus exercetur, vt Galenus affirmat mille in locis, Ergò tres etiam dabuntur ſpiritus ſpecie diſtincti, nimirùm Animalis, Vitalis, & Naturalis. Si *dicas* actiones naturales à ſpiritu inſito exerceri. *Reſpondeo*, inſitum indigere influente vt conſeruetur, qui conſimilis naturæ ſit, & is ab hepate prodire debet.

Ad *Primam* ergò rationem in contrarium allatam, quæ Galeni authoritatibus nititur, *Reſpondeo*, Galenum aliquando de hoc ſpiritu dubitaſſe, quoniam rudis ille eſt, nec adeò purus & manifeſtus, vt vitalis, ſed caliginoſus & magis terreſtris, actionique, cui inſeruit, proportionatus. Licèt verò facultates partibus ſint inſitæ, indigent tamen ſpirituum influxu, vt commodè poſſint exerceri, & inſiti ſpiritus diſſipatio impediatur.

Ad *ſecundam Reſpondeo*, ſpiritum naturalem pauco aëre indigere, qui per inſenſilem tranſpirationem, per arterias venis hepatis coniunctas, & per continuam diaphragmatis ventilationem hepati facile communicatur.

Ad *Tertiam Reſpondeo*, pulſationem arteriarum à ſpiritibus non dependere, ſed à virtute pulſificâ illis à corde communicatâ. Cùm autem talis facultas in hepate non ſit, venæ quæ ab illo dependent, Pulſum non edunt; qui etiam non fuit neceſſarius, quoniam ſanguis & ſpiritus naturalis tantâ non indigent ventilatione, ſed ſolâ tranſpiratione ſatis conſeruantur.

Vitalis in corde generatur ex ſpiritu naturali & aëre inſpiratione attracto, & per arterias influit in vniuerſum corpus, ad calorem natiuum conſeruandum, vitámque tuendam.

Magis rationi eſt conſonum, ſpiritum vitalem, qui tenuiſſimus eſt, ex ſpirituoſâ illâ ſubſtantiâ in hepate præparata & attenuatâ generari, quàm ex ſolo ſanguine venoſo, ſpiritibus deſtituto; quemadmodum enim ex vitali animalis producitur; ſic etiam ex naturali vitalem generari eſt credendum. Naturalis igitur ille ſpiritus ad ſiniſtrum cordis ſinum cum puriori ſanguinis portione delatus cum aëre permiſcetur, qui à pulmone ad eundem ſinum inſpiratione defertur per arteriam venoſam, vnde inſitâ cordis vi & calore innato, iugi elaboratione vitalis ſpiritus generatur, qui poſtmodum in arterias delatus, per totum corpus tranſmittitur, vt ſuo calore viuifico totum corpus foueat & conſeruet.

Animalis in cerebro generatur ex ſpiritu vitali, & aëre per os & nares attracto, & per neruos influit in vniuerſum corpus ad functiones animales exercendas.

Spiritus vitalis portio ad cerebrum defertur per carotidas arterias, quæ per ceruicem decurrunt; & in ventricolis eius permiſcetur cum aëre, qui ad cerebrum attrahitur per patentes oris & narium ductus, ibique per cerebri idioſyncratiam commutatur nouamque formam adipiſcitur, fitque ſpiritus animalis actionibus animalibus obeundis idoneus: dum enim in ipſo cerebro adhuc continetur, principes actiones exercet, éſtque proximum illarum inſtrumentum; dum verò per neruos in varias corporis partes influit, motus ſenſuumque perfectionem complet.

COROLLARIVM.

Spiritum animalem non dari, ſequentibus rationibus confici poteſt.

Primò: In cerebri ſubſtantiâ frigidâ & humidâ, ſpiritus, qui calidi ſunt & tenues, non poſſunt generari, cùm ſimile non niſi à ſimili producatur.

Secundò: Vapores omnes qui ad cerebrum feruntur, à frigiditate illius, & denſitate concreſcunt, & in aquam conuertuntur; Ergò ſi ſpiritus, qui ſunt huiuſmodi naturæ, in cerebro continerentur, eodē modo concreſcerent.

Tertiò: Si talis ſpiritus daretur, potiſſimùm in cerebri ventriculis reperiretur; ſed hoc eſſe non poteſt, illi enim ventriculi excrementis perpetuò ſcatent, quorum expurgationi ſunt dicati, ab iiſque ſpiritus inficerentur.

Quartò: Si ſpiritus in ventriculis illis cerebri continerentur, facilè euaneſcerent per meatus, illos, per quos excrementa expurgantur.

Quintò: Si ſpiritus ille in cerebro contineretur, perpetuò fierent ſenſationes, & cognitiones, quia animæ facultates ſemper adſunt, quæ ſemper operantur, quandiu ſuppetunt inſtrumenta.

Ad *primam Reſpondeo*, Non eſſe tantam frigiditatem in cerebro, quin actu calidum exiſtat, quæ caliditas ſufficit ad ſpiritus animales generandos, qui non ſimpliciter à calore producuntur, ſed ab ipſius cerebri *ἰδιοσυγκρασία*, quæ ad frigiditatem vergere debuit, vt vitalium ſpirituum feruor reprimeretur, cogitationibúſque, & ſenſationibus noſtris firmitas quædam, & conſtantia compararetur, quæ alioqui præ nimio ſpirituum calore deliræ forent, ac furibundæ, quales ſunt phreniticorum.

Ad *ſecundam Reſpondeo*, Non concreſcere ſpiritus in cerebro vt vapores, quia non ſunt aqueæ naturæ participes, ſed potiùs aëreæ, aut æthereæ.

Ad *tertiam Reſpondeo*, cum Ariſtotele, 2. *de Anima cap.* 8. Naturam ad plura munera eâdem re vti poſſe, vt lingua ad guſtum primariò, & ſecundariò ad locutionem, naribus primariò ad odoratum, & aëris inſpirationem, ſecundariò verò ad mucoſæ pituitæ expurgationem: ſic cerebri ventriculi primariò ad ſpirituum generatiooem, ſecundariò ad excrementorū expurgationem facti ſunt: cùm verò illa excrementa continuò effluant, expurgentúrque; non poſſunt inficere ſpiritus animales, quamdiu cerebrum ſecundùm naturam ſe habet.

Ad *quartam Reſpondeo*, Spiritus per illos ductus non euolare, per quos excrementa effluunt, quia ab amica partis natura & familiaritate ſubſtantiæ retinentur.

Ad *quintam Reſpondeo*, ad cogitationem efficiendam tria concurrere, facultatem, inſtrumentum, & obiecta: quæ omnia quamdiu ſuppetunt, nunquam ceſſant mentis operationes: non ſolùm enim vigilantes, ſed etiam dormientes non rarò cogitationes exercemus, quia licèt obiecta ſenſuum externorum deficiant, ſuppetunt tamen obiecta ſenſuum internorum; vtriſque verò deficientibus, ceſſant cogitationes: ſicut etiam propter defectum inſtrumenti, ſcilicet ſpiritus animalis, qui propter multas operationes exoluitur, vnde prouida natura animantibus ſomnum conceſſit, cuius beneficio, veluti factis induciis, actiones animales feriantur, ſpiritúſque identidem reparantor.

CAPVT

CAPVT III.

De Calido innato.

Calidum innatum eſt humidum primigenium per omnes corporis partes ſparſum, ſpiritu inſito & calore natiuo vndique perfuſum.

CAlidi nomen concretum eſt, quod non ſolùm accidens denotat, ſed etiam ſubiectum cui illud inhæret. Tria igitur concurrunt ad calidi innati conſtitutionem; nimirum humidum primigenium, ſpiritus inſitus, & calor natiuus; in ſpiritu eſt calor perpetuò, ſpiritus autem inſitus cum humido primigenio perpetuò iunctus eique permixtus, ex hiſque ita vnitis calidum innatum conſtituitur. Hiſec igitur tribus ritè intellectis, calidi innati natura facilè innoteſcet, atque ſpiritus inſitus ſatis ſupra fuit explicatus; ſupereſt tantùm vt de humido primigenio & calore natiuo agamus.

Humidum primigenium eſt ſubſtantia humida, pinguis, & oleoſa, per omne corpus effuſa, qua calor natiuus, tanquam proprio pabulo conſeruatur.

Vita Ariſtoteli definitur permanſio caloris natiui in certo humido, vt igitur calor ille, vitæ autor & conſeruator, in partibus diu perdurare poſſit, certo indiguit pabulo, non ſecùs ac ignis noſter continuo indiget fomento, vt conſeruetur. Cùm autem humidum duplex ſit in corpore noſtro, vnum aqueum, aliud verò pingue & aëreũ, nõ poteſt calor ille viuificus in humido aqueo ſuſtentari, ſed pingui & aëreo: quemadmodum ellychnium vel candela accenſa nõ liquore aqueo ſuſtentatur, ſed oleo vel pinguedine, aut alia huiuſmodi ſubſtantia: ſic arbores & reliquæ plantæ, quæ multum ſunt huius ſubſtantiæ pinguis participes, longiſſimæ ſunt durationis, & ignem præbent luculentum, dum comburuntur; Contrà verò ligna viridia, quæ plurimùm habent aqueæ humiditatis, vel nimis vetuſta; quæ humidum iſtud pingue amiſerunt, vix comburi poſſunt. Cùm autem oleoſam & pinguem ſubſtantiam dicimus, non audimus adipem vel ſeuum, quæ frequentiſſimè in mulierculis, aut iis qui multo otio fruuntur, circa cutem & membranas colliguntur; oſſiũ verò neruorum, viſcerúmque ſubſtantiam vix attingũt, hæc enim non ſunt vitalis caloris ſubiectum, ſed potiùs impedimentum actionum vbi nimiùm increſcunt. Natiuus verò ille & genitalis humor, quantò magis abundat, tantò vtilior eſt & commodior ad omnes functiones exercendas, vitámque producendam.

Illius origo eſt a primis generationis noſtræ principiis, ſemine nimirum, & ſanguine materno.

Prima generationis noſtræ principia, humido illo radicali plurimùm abundant, vnde cùm illa in partium corporis noſtri ſubſtantiam tranſeant fit vt totum corpus in primo vitæ exordio, humido iſto plurimùm abũdet, quod poſtmodum caloris natiui continuâ actione, ſenſim ætatum decurſu abſumitur & exſiccatur, donec ad vltimum exſiccationis terminum peruenerit, vnde extremum ſenium, & mors naturalis contingit:

Conſeruatio verò à pingui & oleoſa alimentorum humiditate.

Dum humidum illud, continuam caloris actionem patitur, citiſſimè abſumeretur, nî nouo aduenientc pabulo illud quod deperditum eſt, repararetur: Illa autem reparatio fit ex alimentis idoneis, variis coctionibus præparatis, in quibus duplex humiditas reperitur, vna quidem pinguis & aërea, quæ ad humidi primigenij naturam proximè accedit, illiúſque iacturam reſarcit; alia verò aquoſa, quæ communem partium humiditatem ſuſtentat, & impedit ne caloris vis tam citò depopuletur humidum illud pingue & aëreum, quemadmodum videmus in ſaccharo, melle, aut oleo dum coquuntur, permixtam aquam externi ignis vim excipere, & abſumi, illis integris permanẽtibus, aut parum imminutis. Licèt verò quod à calore abſumitur, alimenti appulſu continuò repareretur, tamen illud quod reponitur in locum deperditi, multò deterius eſt, magiſque impurum; atque adeò in quantitate & qualitate deficiens, alioqui vita in æternum poſſet prorogari; ſed cum ſenſim minuatur humidum illud primigenium, & impoſſibile ſit quibuſuis alimentis æquale reponere, illi quod anteà fuit deperditum, abſolutam moriendi neceſſitatem adfert.

Calor natiuus eſt qualitas omnibus animantibus propria & familiaris, cuius beneficio viuunt & actiones ſuas exercent.

Duplex in corporibus noſtris calor reperitur, vnus, qui primam corporis & partium mixtionem ſequitur, quique adhuc remanet poſt interitum animantis, quamdiu mixtio adhuc remanet, quæ eſt ex quatuor elementis, ſuis qualitatibus ſtipatis; alter, qui animantibus tantùm proprius eſt, & viuificus appellatur, quia illo nutrimur, augemur, conſeruamur, & viuimus, quamdiu præſens eſt, vnde vita Ariſtoteli definitur, vt dictum eſt, conſeruatio illius caloris in certo humido.

Illius origo eſt à primis principiis, ſicut & humidi primigenij.

Prima generationis Principia, ſemen potiſſimùm, multis ſpiritibus, multóque calore refertum eſt, vnde calor ille in primâ conceptione partes omnes delineat, eaſque poſtmodum auget, & conſeruat, quamdiu in corpore perdurat.

Conſeruatio verò ab humido primigenio aëre ambiente, & calore influente.

Humidum primigenium eſt caloris natiui ſubiectum, & pabulum ordinarium, quod continuò abſumit, vt ſeipſum tueatur, quemadmodum lucerna oleo perpetuò indiget vt conſeruetur, & ignis continuâ lignorum appoſitione: & quemadmodum ignis augeri ſolet, auctâ lignorum copiâ, & minui illâ imminutâ; ſic calor natiuus aucto vel imminuto humido primigenio augetur, vel imminuitur; Cùm autem humidum Primigenium nunquam augeatur, vt diximus, ſed ab ipſo vitæ exordio ſenſim minuatur, fit vt calor etiam continuam ſui patiatur imminutionem, vſque ad extremum vitæ. Quemadmodum etiam ignis noſter non ſolùm lignis indiget, vt ſuſtentetur, ſed etiam aëre ambiente, quo reficitur ac fouetur, in anguſto enim conclaui coërcitus, licet ſufficientem habeat pabuli materiam ſtatim ſuffocatur, vt in medicis cucurbitulis eſt manifeſtum: ſic calor noſter natiuus continuo indiget aëris appulſu, vt commodè euentiletur. Ille autem aër per pulmones defertur ad cor, quod eſt præcipuus caloris focus; ad alias verò partes per inſenſibilem tranſpirationem, quibus deficientibus ſtatim calor ſuffocatur, vt in ſuſpenſis apparet.

Quia verò calor ille natiuus exiguus eſt in plurimis partibus corporis noſtri, ideóque facilè in illis extingueretur, fecit prouida natura, vt à calore influente continuò foueretur, & ſuſtentaretur; vnde duplex calor à Medicis conſtituitur, inſitus ſcilicet, & influens. Influẽs autem ille à duobus caloris fõtibus influit, corde ſcilicet, ac hepate; idque cum ſanguine & ſpiritibus.

COROLLARIVM.

Doctiſſimus Fernelius caloris iſtius natiui effectus præſtantiſſimos admiratus, eò commotus fuit, vt crederet eum non eſſe ex numero qualitatum elementarium; ſed ſublimiorem quandam habere originem, eſſéque prorſus Diuinum ac cœleſtem: quod ne impræmeditato effutire videatur, ſequentibus rationibus euincere contendit.

Prima. Omnis actio pẽdet à qualitate prædominãte; ſed dãtur multæ plantæ, vt papauer, cicuta, mãdragora

& animalia, vt ſalamandra, quæ frigida in quarto gradu cenſentur, & tamen viuunt, vita autem eſt à calore; neceſſe ergò eſt dari alium calorem ab elementari (qui in illis perexiguus eſt) diuerſum cuius beneficio viuant, & actiones ſuas exerceant.

Secunda. Si calor elementaris eſſet autor vitæ, ſulphur, arſenicum, aliaque huiuſmodi, quæ intenſum habent hunc calorem potiſſimùm viuerent; ſed non viuunt, quia cœleſti illo calore, & viuifico deſtituuntur; cadauera etiam habent adhuc calorem illum elementarem, nulla tamen vita.

Tertia. Si calor noſter eſſet elementaris, non haberet contrarium calorem elementarem, febrilem puta, qui eum maximè diſſoluit.

Quartò. Idem confirmat Fernelius authoritate Ariſtotelis *l.2.de generat.animal.c.3.* vbi ait, Calorem natiuum nullo modo igneum eſſe, ſed aliquid diuinius, *proportione reſpondens elemento ſtellarum.*

Verùm, licèt ſummâ ingenij vi magnóque artificio inuenta ſit hæc opinio, illi tamen non poſſumus acquieſcere; non ſunt enim qualitatum corporis noſtri ſpecies ſine neceſſitate multiplicandæ, ſed exiſtimamus caloris natiui naturam eſſe prorſus elementarem, quod ſequentibus probamus.

Primò, corpora cœleſtia non habent qualitates primas, quia eſſent corruptibilia, omnis enim corruptio à qualitatibus dependet, & ſic probant philoſophi, cœlos eſſe incorruptibiles, quia non habent qualitates; Solem etiam probant calorem non in ſe habere, ſed eum producere in hæc inferiora ἐνεργητικῶς, & virtualiter, motu ſcilicet, lumine, & influentia.

Secundò, Si calor natiuus eſſet cœleſtis, non haberet contrarium, vt ipſe vult Fernelius. Sed habet contrarium, frigus elementare, à ſummo enim frigore aliquando intereunt homines, ob caloris natiui extinctionem; Ergò non eſt cœleſtis.

Tertiò. Si eſſet cœleſtis, non indigeret pabulo, & licèt indigeret, non haberet in corpore noſtro ſibi proportionatum; cœleſte enim ab elementari foueri nequit. Ad hoc *reſpondent*, calorem illum licèt cœleſtis ſit propter communionem quam habet cum elementaribus, fieri quodammodo elementarem, aut ſaltem ſe habere elementari modo; quod non videtur ſufficiens, quia cæleſtia cùm nullomodo patiantur ab elementaribus, non poteſt eorum natura ita immutari, vt redoleat rerum elementarium conditiones. *Quartò,* Calor natiuus ex ſemine ducit originem: Semen autem à ſanguine ortum ducit, & ſpiritibus qui etiam à ſanguine generantur; ſanguis autem eſt elementaris, ergò & natiuus calor.

Argumenta verò Fernelij, licèt quandam veri ſpeciem præſeferant, à nobis tamen ita reſolui poſſunt.

Ad *primum Reſpondeo,* calorem in corpore viuente eſſe duplicem, vnum quatenus mixtum eſt: alterum quatenùs viuens; quatenus mixtum: habet quatuor qualitates primas inuicem contemperatas, atque adeò calorem qui tantum eſt in potentiâ, cùm mixta in animata ad tactum calida non ſentiantur; quatenùs viuens habet calorem actualem, cuius beneficio vitæ functiones exercet, & ille calor licèt mixtionem non ingrediatur, & operationes exerceat à caloris mixti operationibus diuerſas, ab illo tamen ſpecie non differt ſed numero tantùm: quemadmodum ſi piper in igne calefiat, calor ille actualis quem acquirit, erit diuerſus à calore illo quem habet à mixtione, tamen vterque eſt elementaris.

Ad *ſecundum Reſpondeo,* Sulphur, arſenicum & alia non viuere, defectu animæ, quæ vera & principalis eſt vitæ cauſa: calor verò eſt tantùm illius inſtrument um: cauſa autem inſtrumentalis per ſe nihil agit, ſed pro arbitrio cauſæ principalis; licèt calor ille mixti non concurrat ad operationes vitæ, vt diximus, ſed tantùm calor viuentis, quo etiam deſtituuntur. Cadauera etiam neque animam habent, neque calorem illum actualem, immò nuperrimè mortua calorem illum ſeruant per aliquod tempus, tamen non viuunt, defectu animæ: Sic ſemen calore illo natiuo copioſè abundat, & ſi viuit, hoc fit defectu animæ: quanquam Neoterici doctiores cenſeant eſſe animatum, de quo ſuo loco dicetur.

Ad *tertium Reſpondeo,* Calorem febrilem eſſe contrarium natiuo, quatenùs intenſior, eſt eiuſdem enim qualitatis gradus intenſus, cum remiſſo collatus, habet rationem contrarij, quia illum deſtruit, intenſiorem efficiendo. Deinde calor febrilis eſt contrarius natiuo, ratione qualitatis paſſiuæ ſibi adiunctæ: febrilis enim ſiccus eſt, natiuus verò humidus.

Denique ad *autoritatem* Ariſtotelis *reſpondemus,* eum ad effectus caloris natiui reſpexiſſe, non autem ad naturam illius. Effectus autem huius caloris, diuini ferè ſunt qui tamen animæ potiùs, & illius facultatibus ſunt, adſcribendi: licèt calor etiam noſter igneus artificioſè contemperatus, effectus prodat admirabiles in arte Chymica, immò & in Culinaria, quemadmodum & in Ægypto; (ſicut narrat Scaliger) oua excludi ſolent in quibuſdam furnis, eâ arte conſtructis, vt ignis calor in illis maximè temperetur, & idoneus reddatur generationi efficiendæ.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO. V.

De Partibus.

CAPVT I.

De Partium naturâ.

Pars eſt corpus toti cohærens, communique vita coniunctum, & ad illius functionem vſúmque comparatum.

HÆc *partis* definitio à Fernelio ingenioſiſſimè conſtructa à doctiſſimis viris poſtmodum fuit comprobata partem enim medicè omninò conſiderat, quatenus ſcilicet eſt ſanitatis, vel morbi capax; vúltque ea omnia partis nomen non mereri quæ licèt ad corporis conſtitutionem concurrant, in iis tamen morbi non poſſunt contingere. Ab hac igitur definitione excluduntur humores & ſpiritus, quia toti non cohærent, nec communi vita fruuntur. Excluduntur etiam pili, vngues, adeps & medulla oſſium, quia licèt toti cohæreant, communi tamen vita non fruuntur, neque verè nutriuntur, ſed augentur tantùm per iuxta poſitionem; ea etiam quæ corpori præter naturam adnaſcuntur, vt tophi, calli, verrucæ, licèt toti adhæreant; vita tamen non fruuntur. Immò neque carnoſæ excreſcentiæ partes ſunt, licet toti cohæreant, & communi vita fruantur, quia ad nullam actionem, nullúmve vſum ſunt deſtinatæ.

Dices Galenum & Ariſtotelem pilos, vngues, adipem & medullam non rarò partes appellare: *Reſpondeo,* Eos tunc temporis nomen partis *latè* accipere prout ſignificat ea omnia quæ ad corporis conſtitutionem concurrunt; nos verò *ſtrictè* hic accipimus, pro iis tantùm quæ animata ſunt, & ſunt morborum ſubiecta.

Non leuis tamen eſt dubitatio de pilis, & vnguibus

quos

quos inter partes viuentes enumerant Neoterici non pauci: de qua controuerſia videatur Tardinus in *tractatu de pilis* elegantiſſimo.

CAPVT II.

De Partium Differentiis, ac primùm de partibus ſimilaribus.

Omnes partes diniduntur in ſimilares, & diſsimilares. Partes ſimilares ſunt, quæ in partes eiuſdem naturæ & ſpecie non differentes, diuiduntur.

HÆc diuiſio ex partium materia ſumitur: cùm enim pars aliqua eandem & vndique ſimilem habet materiam, *Similaris* appellatur; ſi verò materia ſit diuerſa, *Diſſimilaris* erit æſtimanda. Similem autem vndique materiam dicimus habere, quæ ſcilicet talis ad ſenſum primò intuitu appareat, qualis nerui ſubſtantia eſt, quæ ad ſenſum omninò ſimilis apparet: attamen ſubtiliùs inquirenti partes quædam diſſimiles in eo reperiuntur, ſubſtantia enim illius interior mollis eſt & medulloſa: interna verò durior & membranoſa. Illa tamen differentia tanta non eſt, nec adeò conſpicua, quin ad ſimilarium partium ordinem neruus referatur, Auicenna partem ſimilarem definit, *cuius partes idem nomen, eandémque definitionem retinent cum toto*: Sic quælibet pars oſſis, os eſt, quælibet pars nerui, neruus. Intellige autem perpetuò, de partium materia tantùm hîc ſermonem haberi, non autem de figura, aut vſu: nam horum reſpectu, quælibet earum particula totius definitionem non retinet. V.gr. neruus definitur pars ſimilaris alba à cerebro, vel ſpinali medulla orta; ad motum & ſenſum toti corpori communicandum comparata, quæ definitio cuilibet illius particulæ non conuenit.

Et illæ ſunt duplices: Spermaticæ, & carnoſæ.

Spermaticæ, ex ſeminis craſſamento fiunt in prima corporis conformatione.

Duo ſunt principia generationis noſtræ, ſemen ſcilicet & ſanguis menſtruus, ex quibus omnes corporis noſtri partes efformantur, ex ſemine enim conſtituuntur prima illa ſtamina, quæ ſunt totius corporis veluti fundamenta, nimirùm oſſa, ligamenta, tendines, membranæ, & alia huiuſmodi.

Carnoſæ verò ex ſanguine componuntur.

Partes carnoſæ à ſpermaticis facilè diſtinguuntur quod illæ rubræ ſint & molles, hæ verò albæ, atque vt plurimum ſolidæ, & duræ: qui verò ſanguis calidus eſt & humidus, ideò partes carnoſæ calidam etiam, & humidam temperiem obtinuerunt: non perinde tamen ſe habet de ſpermaticis, quæ licet ſemen ſit calidum & humidum, ſunt tamen frigidæ & ſiccæ, quia ſeminis caliditas à ſpiritibus illius dependet, qui non mutantur in ſubſtantiã partis, habent enim tantùm nomen efficientis in generatione; humiditas verò ſeminis abſumitur vt partes ex eo genitæ ſiccæ & duræ euadant: vnde cùm calor in humido conſiſtat, eo abſumpto, ille etiam imminuitur.

Caro autem partium ſimilarium triplex eſt, muſculorum, viſcerum, & caro propriè dicta.

Maxima omnium quantitas eſt carnis muſculoſæ, tota enim ferè corporis moles ex muſculis componitur, eorúmque ſubſtantia, *caro* vulgò & ſimpliciter appellatur; viſcerum verò ſubſtantia, caro etiam appellatur, & maior quidem eorum pars ex ſanguine ſolo componitur, nonnulla tamen ex ſemine etiam cum ſanguine permixto, conſtituuntur; qualis eſt ſubſtantia ventriculi, inteſtinorum, vteri, & ſimilium.

Ad partium ſimilarium actiones ritè exercendas, vna tantùm requiritur conditio, earum nempe debita, temperies.

Partes ſimilares quatenus ſimilares ſunt, & quatenus ab organicis diſtinguntur, vnicam tantùm actionem habent, nempe nutritionem, cuius gratia proprium & conueniens alimentum attrahunt, retinent, & ſibi aſſimilant, quod non niſi per temperiem fieri poteſt: prout enim pars aliqua variè temperata eſt, varium poſcit alimentum, idque variè immutat; vnde ſimilaris actio definitur quæ à ſola partis temperie inchoatur, ab eadem perficitur, & à qualibet partis portiuncula integra & perfecta editur.

CAPVT III.

De partibus diſſimilaribus, & organicis.

Partes diſsimilares ſunt, quæ in partes diſsimilis naturæ, & diuerſæ ſpeciei, diuiduntur.

SIc cor, hepar, renes, & reliquæ partes, diſſimilares appellantur, quia ex multis ſimilaribus, ſcilicet membranis, venis, arteriis, neruis, & parenchymate componuntur: Sic manus & brachium ex oſſibus, neruis, carne muſculorum, cute & reliquis conſtituitur.

Omnis pars diſſimilaris eſt organica, ſed omnis pars organica non eſt diſſimilaris.

Multi diſſimilare cum organico confundunt; ita vt perinde eſſe exiſtiment, partes diuidere in ſimilares & organicas, ac in ſimilares, & diſſimilares: Falsò tamen, cùm multæ partes ſimilares, ſint etiam organicæ. Oſſa enim, venæ, & arteriæ ſunt partes ſimilares; cùm tamen ſint variè conformatæ, & actiones organicas exerceant, organicæ etiam dici ſolent: atque ita *ſimilares* ſunt ratione materiæ, & *organicæ* ratione formæ & figuræ.

Pars autem organica ea eſt, quæ determinatam edit actionem vi propria conformationis.

Si partes ſimilares ſimpliciter cõſideremus, & ſtrictè, quatenus ex vnica tantùm materia conſtant, & quatenus vnicam tantùm edunt actionem, nempe nutritionem; tunc organicis rectè opponi poſſunt: hinc enim omnes corporis noſtri actiones in ſimilares & organicas paſſim diuidi ſolent; & licèt vnica tantùm ſit actio ſimilaris, vt dictum eſt, organicæ tamen ſunt pœnæ infinitæ; & prout variæ ſunt, earúmque vnaquæque organo indiget variè conformato, ſic quamplures inſtrumentarias partes conſtitui neceſſarium fuit. Hinc ortus eſt ingens ille partium numerus tanto artificio conſtructarum, vt admiranda corporis noſtri compages inde oriatur.

Ad partium organicarum actiones exercendas quatuor requiruntur conditiones, conformatio, magnitudo, numerus & coniunctio.

Conformationis nomine tria comprehenduntur, figura, meatus & cauitas, aſperitas & leuitas.

Non poteſt pars organica actionem ſuam ritè exercere niſi primò, debitè ſit conformata, atque adeò debitam inprimis figuram nanciſcatur: ſic enim caput v.g. debuit eſſe rotundum, brachium oblongum, & ita de aliis. Deinde partes ad ſua officia exercenda certos meatus, & certas cauitates habere debuerunt: ſic venæ & arteriæ ſuos habent meatus, ventriculi meatus eſt œſophagus, cauitas verò totum illud ſpatium, quo alimenta comprehendit. Tertiò nonnullæ partes vt commodè operentur, leues eſſe debent, vt aſpera arteria, quæ interiori ſuperficie læuis eſt & polita, ad vocẽ ſuauiter modulandam: *aſpera* enim non appellatur, quòd inæqualis ſit & rugoſa (vt nos hîc aſperi nomen accipimus) ſed quòd inæquali cõſtet ſubſtãtia, cartilaginea

ſcilicet & membranoſa : Noonullæ vero partes aſperæ & rugoſæ eſſe debuerunt qualis eſt ventriculus interiori ſua ſuperficie,vt cibos melius contineret.

Magnitudo etiam certa & determinata vnicuique parti tributa eſt , quæ actioni ſuæ exercendæ ſit neceſſaria.

Sic iecur maius eſt corde, cerebtum oculo,& ita de aliis.

Certæ verò actiones vnicâ tantùm eiuſdem generis parte indigent , aliæ verò pluribus.

Sic ad loquelam vnica lingua ſufficit , ad comprehenſionem verò plures digiti deſiderantur.

Coniunctionis nomine duo comprehenduntur,ſitus ſcilicet & connexio.

Sic iecur in dextro hypochondrio ſitum eſt , lien vero in ſiniſtro , inteſtina in medio abdomine , vterus inter veſicam & inteſtinum rectum ſic oſſa ad motum efficiendum in articulationibus inuicem connectuntur ; contrà verò labra , & palpebræ ad ſua munia exercenda connecti ſimul non debuerunt , ſed diſiuncta & ſeparata relinqui.

Duplices autem ſunt partes organicæ, principes,& ignobiles.

Principes ſunt, quæ ad indiuidui conſeruationem abſolutè ſunt neceſſaria,& toti corpori facultatem & ſpiritus largiuntur.Et illæ ſunt tres,cerebrum, cor, & hepar.

Tres ſunt facultates in corpore noſtro , vt infrà docebimus,animalis, vitalis,& naturalis ; & vnaquæque facultas peculiarem ſedem ohtinuit in peculiari membro , in quo clariùs clucet,& à quo in vniuerſum corpus cum ſpiritibus influit , qui etiam in ea generantur:inde partes illæ *Principes* fuerunt appellatæ. Hæc eſt antiqua & in ſcholis trita Medicorum doctrina, quam in gratiam tyronum proponimus , ab eaque in ſchola medica nefas eſt receſſiſſe ; licèt cum Peripateticorum dogmatibus nequeat conſiſtere , qoi volunt animam cum ſuis omnibus facultatibos eſſe totam in toto,& totam in qualibet parte , vnde oon opus videtur facultates influere , cùm in qualibet parte ſint , & vbique operentur,ſi conuenientia nactæ fuerint inſtrumenta, vnde Ariſtoteles *, ſi oculus eſſet in pede, pes videret.*

Ignobiles ſunt , à quibus facultates & ſpiritus non promanant, quæve principalibus inſeruiunt, & famulantur.

Sic ſenſuom organa ſolius cerebri gratia ſunt conſtructa: ſic pulmo , diaphragma , & arteriæ ſoli cordi temperando, expurgandóque dicatæ ſunt : ſic ventriculus,inteſtina, lien, renes, vtraque veſica propter hepar ſunt condita. Vno verbo , omnes totius corporis partes *ignobiles* dicuntur , exceptis tribus principibus nuper enumeratis. Galenus tamen in *arte parua* teſtes inter principes partes enumerat , quia ad ſpeciei conſeruationem ſunt neceſſarij. Diſtinguamus ergo , eſſe partes principes *ratione ſpeciei* , non autem ratione *indiuidui.*

COROLLARIVM.

Quæ de ſingularum partium ſubſtaotia , temperamento,figura,ſitu,actione,vſu aliiſque iam dicenda forent,tam accuratè & perſpicuè docentur à Doctiſſimo Laurentio,in ſua *Hiſtoria anatomica*, vt eandem crambem denuò recoquere , ſuperfluum nimis videretur. De partibus igitur hæc dicta ſufficiant.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO VI.

De Facultatibus & Functionibus.

CAPVT I.

De Facultatum & Functionum natura.

Quia Facultates & Functiones ab anima dependent, tanquam prima cauſa , ideò quid illa ſit prius eſt dicendum.

Anima igitur eſt forma ſubſtantialis corporis viuentis ,per quam viuimus, ſentimus, nutrimur, intelligimus,& loco mouemur.

EAM definit Ariſtoteles *ἐντελέχειαν corporis organici poteſtate vitam habentis* , quæ definitio terminis obſcuris coocepta eſt,& exquiſita indiget explicatione:nos ideò hanc noſtram magis perſpicuam, & ad rei medicæ cognitionem magis accummodatam æſtimamus ; quia cùm homo conſtet materia & forma, ſicut corpora omnia phyſica, & materia illius ſint omnes partes:iam anima debet eſſe illius forma. Cùm enim actiones omnes dependeant à forma , & anima ſit cauſa,& principium omnium actionum corporis viuentis , anima forma illius debet conſtitui. Hinc abſente anima nulla actio in corpore poteſt exerceri. Vnde illa per actiones tantùm dignoſcitur , quia ſubſtantiæ immateriales nonniſi per effectus dignoſci poſſunt. Variæ autem illæ actiones ab anima exercentur per potentias & proprietates diuerſas , quæ illius eſſentiam proximè ſequuntur , ab eáque immediatè dependent , & illæ proprietates facultates appellantur, de quibus nunc agendum.

Facultas eſt accidens proprium,& inſeparabile animæ,per quod certas functiones in corpore exercet.

Facultates ſunt accidentia,quæ ad ſecundam qualitatis ſpeciem referuntur. Earum ſubiectum eſt Anima, cui inhærent non tanquam accidentia communia,ſed tanquam propria,& inſeparabilia:vnde malè Fernelius illas ab anima ſeparari poſſe affirmat , quod tamen conatur oſtendere exemplo auctricis facultatis , quam aboleri vult poſt ætatis vigorem. Attamen facultas illa nunquam aboletur , ſed feriatur tantùm propter defectum inſtrumentorum:totum enim alimentum abſumitur in nutritione , quia corpus grandius factum amplius vult nutriri;& calidum innatum debilius non poteſt incumbere accretioni , quam etiam natura negligit, dum ad iuſtam proportionem corpus perduxit: non tamen periit illa facultas, ſicut nec facultas procreandi in puero deperdita eſt,ſed quieſcit tantùm,vſque ad pubertatem,donec ſemen elaboratum inueniat functioni ſuæ exercendæ idoneum.

Functio eſt motus actiuus,ſeu effectus , facultatis in aliqua corporis parte.

Quemadmodum facultas formam ſeu animam immediatè ſequitur,ita functiones à facultatibus dependent, tanquam effectus à ſuis cauſis. In hoc autem actiones à facultatibus diſtinguuntur, quòd facultates animæ ſint propriæ:functiones verò toti compoſito:ac proinde vt actio exerceatur , non ſolùm debet adeſſe anima ſuis facultatibus ſtipata, ſed etiam recta organi ad agendum diſpoſitio, quâ malè conſtitutâ actiooes etiam malè vel nullo modo exercentur.

Notandum autem eſt in partibus , præter actionem propriè dictam, duo alia ſpectari, nempe *opus* & *vſum.*

Opus eſt actionis effectus, cùm ſcilicet illa obiectum habet reale, & permanens, v.g. chylus in ventriculo, qui ex illius concoctione fit, opus nominatur; item & ſanguis in hepate. Vſus verò partis eſt cùm pars actionem ex ſe non edit, ſed alterius actionem adiuuat, eique commoditatem affert, vt meſenterium quod eſt tantum venarum meſaraicarum fulcimentum, epiploon ventriculi calorem fouet, eúmque contegit, tanquam veſtimentum. Itaque *vſus* ab *actione* diſtinguitur, quòd hæc in perpetuo motu conſiſtat, nec ſine eo concipi poſſit; ille verò in otio partis ſit conſtitutus; immò in demortuis aliquando permanet, vt patet de vſu cutis, qui eſt ad tegendum totum corpus, & de vſu caluariæ ad cerebrum continendum.

CAPVT II.

De Facultatum & Functionum differentiis.

Facultates & Functiones ſunt triplices, naturalis vitalis, & animalis.

TRes ſpirituum differentiæ ſuprà fuerunt inſtitutæ, quorum vnuſquiſque in peculiari parte producitur, ab eaque influit in vniuerſum corpus; vnde tres etiam partes fuerunt enumeratæ illorum ſpirituum officinæ: ſupereſt iam vt tres etiam facultates conſtituantur, quæ in illis partibus præcipuam ſedem habeant, propter inſtrumentorum diſpoſitionem, in iiſque potiſſimùm actiones ſuas exerceant; quæ actiones totidem eſſe debent quot facultates, cùm earum ſint effectus; immò cùm facultates nonniſi per functiones innoteſcant, vt dictum eſt, triplex earum numerus inde fuit conſtitutus, quòd tria actionum genera inuicem maximè diſtincta in corpore appareant, quorum vnumquodque in ſuas etiam ſpecies ſubdiuiditur, vt infrà apparebit.

Quod autem tres iſtæ functiones, atque adeò facultates omninò inter ſe diſtinguantur multis experientiis patet.

Primo enim animalem facultatem à naturali diſtingui ſatis ex eo conſpicuum eſt, quòd multæ partes, vt oſſa, & cartilagines ſenſu motúque priuatæ ſint, tamen viuant, & nutriantur.

Deinde vitalem ab animali diſtinctam eſſe hoc indicat, quod nobis dormientibus, aut ab omni opere ceſſantibus, cor tamen pulſat cum arteriis, neque ſequitur vllo modo imperium voluntatis. *Denique* vitalem à naturali diſtingui oſtendit pars atrophiâ laborans, aut totum corpus in maraſmo, quod iam alimenti defectu contabuit, viuit tamen per facultatem à corde, quæ illud tuetur & conſeruat.

Obiiciet aliquis, Galenum in *libris de ſymptomatum differentiis*, duas tantùm facultates conſtituere, nempe animalem, & naturalem, vitali omiſſâ. *Reſpondeo*, Galenum *ibi* naturalis nomen latè accipere, pro eo omni quod non eſt voluntarium, atque ita facultatem vitalem ſub naturali includere: reſpicit enim ibi accuratam diuidendi legem, quæ fit per oppoſita membra, ita vt hoc modo volantarium inuoluntario opponatur: cùm autem functio animalis voluntaria ſit, vitalis verò & naturalis inuoluntaria, & vtraque vi naturæ tantum perficiatur, ideò ſub nomine naturalis ibi vtramque expreſſit quamvis alibi diſtinguat multis in locis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPVT III.

De Facultate & Functione naturali, eiúſque ſpeciebus, ac primùm, de nutritione.

Facultas naturalis eſt illa animæ vis, quâ corpus per calorem natiuum nutritur, augetur, & ſimile ſecundùm ſpeciem generatur.

Et triplex eſt, nutrix, auctrix, & generatrix.

Illinc triplex eſt functio, nutritio, auctio, & generatio.

IN animatis corporibus tria maximè ſunt neceſſaria: conſeruatio indiuidui, eiuſdem quantitas idonea, & conſeruatio ſpeciei. Subſtantia indiuidui variis ex cauſis, tam internis, quàm externis, continuò diſſipatur, déque eâ ſemper aliquid decedit, quod niſi reparetur alimento, animal citò interiret: vt vtique illud corpus aliquo temporis interuallo conſeruetur, prima facultas quæ *Nutrix* dicitur, eſt neceſſaria. Quoniam autem natura rebus ſingulis certam definiuit magnitudinem, vt ſua munera obire poſſet, ſecundo loco *Auctrix* facultas erat neceſſaria, cuius beneficio corpus animatum, ad illum terminum perducitur; vnde hæc potentia non formæ in materia conſeruationem, ſed ad viuentis opera veluti finem reſpicit. Tandem cùm animata ſint caduca, corruptionibus obnoxia, ne illorum ſpecies deficerent, *Procreatrix* erat neceſſaria, quâ ſpecies ipſa conſeruatur, licèt indiuidua corrumpantur.

Nutrix facultas eſt illa animæ vis, quâ alimentum vi caloris innati in corporis ſubſtantiam conuertitur, vt reparetur id quod abſumitur.

Illius actio dicitur nutritio, quæ eſt deperdita corporis noſtri ſubſtantia inſtauratio.

Calor natiuus, nunquam in corpore otioſus manere ſolet, vt ſuprà fuit propoſitum, ſed continuò in humidum agit, illúdque abſumit & diſſoluit; ne igitur contabeſcat animal, & intereat, quod deperditum eſt, debet inſtaurari, vnde ex ſententia Hippocratis, homo vltra ſeptem dies viuere non poteſt ſine alimento. Atque ita nutritio ſolis viuentibus erit propria; licèt enim ignis, ab ipſo Ariſtotele nutriri dicatur & augeri materiâ combuſtibili, non eſt tamen vera nutritio, ſed tantùm impropriè dicta: ad veram enim nutritionem, & accretionem tria requiruntur, ex Ariſtotele; *primò*, vt ex materia extrinſecùs accedente res nutriatur & augeatur; *Secundò* vt idem numero ſeruetur id quod augetur; *Tertio* vt non ſolùm toti, ſed ſingulis etiam particulis facta ſit acceſſio magnitudinis: iam verò in ignis nutritione non manet idem numero ignis, ſed ratione materiæ quæ comburitur, fit alius atque alius, neque omnibus eius particulis fit additio magnitudinis, vt propterea vera, & propria nutritio igni non competat, ſed per analogiam tantùm nutritio dicatur.

Dices: ſi in nutritione alimentum conuertitur in ſubſtantiam partium, nutritio non differt à generatione. *Reſpondeo*, non re quidem diſtingui, ſed ratione tantùm, ſcilicet ſecundùm diuerſitatem totius, & partis; nutritio enim eſt partis ſubſtantiæ generatio, exiguæ portionis carnis iam conſumptæ; generatio verò totius carnis & totius ſubſtantiæ; ideóque illa *adgeneratio partium*, hæc verò ſimpliciter *generatio* à philoſophis appellatur.

Nutrici facultati quatuor aliæ ſubſeruiunt, attractrix, retentrix, concoctrix, & expultrix.

Earum verò actiones ſunt, attractio, retentio, concoctio, & expulſio.

Illarum

Illarum vnaquaque duplex eſt, officialis, & priuata.

Officialis eſt, quæ non ſolùm parti in qua exercetur, ſed etiam totius corporis nutritioni inſeruit. Priuata verò, quæ partis tantùm in qua exercetur, nutritioni inſeruit.

Partes quæ actiones edunt officiales, publicum munus habere dicuntur, reliquæ verò priuatum. Sic ventriculus & hepar actionem edunt officialem, quia non ſibi ſolùm, ſed & toti corpori alendo alimentum attrahunt, retinent, concoquunt, & expellunt, os verò, caro, & ſimilia priuatam actionem edunt, quia alimentum tantùm attrahunt, quod ſufficit ad ſui nutritionem.

Attractrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes familiare attrahunt alimentum.

Quia omnes partes non vnâ eadémque ſubſtantiâ ſunt præditæ, neque temperamento eodem: ideò quodvis alimentum illis nutriendis non eſt æquè aptum, ſed vnaquæque pars ad ſe attrahit illud, quod magis ſibi eſt familiare, per facultatem illam nutricis famulam, quæ attractrix appellatur.

Attractio priuata per calorem & ſiccitatem fit.

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos rectos.

Omnes actiones naturales fiunt à temperie, non tamen eâdem omnes; ſed prout diuerſæ ſunt, diuerſo gaudent temperamento. Certum tamen eſt, omnes à calore adiuuari, ſed nunc cum humiditate, nunc cum ſiccitate iunctas. Atque ita attractio partium ſingularum calore & ſiccitate adiuuatur, & per eas ſolas perficitur, quod de tractione priuatâ eſt audiendum. Officiales enim actiones non ſolâ temperie perficiuntur, ſed organis etiam indigent certo modo diſpoſitis; & ſic attractio officialis non modò per dictas qualitates, ſed etiam per fibras rectas exercetur, quæ dum ſeſe contrahunt, alimentum alliciunt.

Retentrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes tractum retinent alimentum.

Partes alimentum attrahunt, tanquam ſibi familiare, & amicum, illudque ideò attrahunt, vt eo fruantur; non poſſunt autem eo frui, niſi aliquandiu retineant, ideò alia neceſſaria fuit facultas, cuius beneficio alimentum in ſingulis partibus retineatur.

Retentio priuata, à caliditate & ſiccitate adiuuatur, ſicut & attractio.

Officialis verò, non ſolùm illis qualitatibus, ſed etiam fibris obliquis exercetur.

Partes naturales, quæ officialem actionem exercent, tribus fibrarum generibus intertextæ ſunt, rectis, obliquis & tranſuerſis: rectarum beneficio fit attractio, obliquarum retentio, & tranſuerſarum expulſio, vt mox dicetur. Illæ autem omnes fibræ illa munera exercent, ſeſe contrahendo: ſicut omnes muſculi dum partes variis motibus agitant, ſeſe contrahendo verſus ſuum principium, illud præſtare ſolent.

Concoctrix facultas eſt illa animæ vis, per quam partes alimentum immutant, ſibique aſſimilant.

Sic cibum tum dicimus concoctum eſſe in ventriculo, hepate & aliis partibus, quando in colore, odore, ſapore, & primis qualitatibus, tum etiam in ſubſtantia, partibus eſt aſſimilatus, quod ipſe Galenus voluit *lib. 8. de compoſitione medicamentorum*, vbi concoctionem vocat alterationem quæ eò vſque procedit, donec alimentum in partis ſimilitudinem ſit tranſmutatum: Vbi etiam docet, quomodo differat *concoctio à nutritione*, nam concoctio eſt aſſimilatio, nutritio verò vnio illius quod aſſimilatum eſt. Ariſtoteles concoctionem definiuit *perfectionem à calore naturali, & proprio, ex oppoſitis paſſiuis*: quæ nimis philoſophica eſt, & nimis lata, nec coctionum naturam quæ in corporibus noſtris fiunt, ita proximè declarat.

Concoctio qualibet corporis noſtri, calore & humiditate perfici ſolet.

Tres apud Philoſophos proponuntur concoctionis ſpecies: *Maturatio*, quæ eſt concoctio quæ fit in fructibus; *Aſſatio*, quæ fit ab igneo calore, & *Elixatio*, quæ fit à calido & humido. Concoctio, quæ fit in corpore noſtro, eſt elixatio quædam, vel alteratio elixationi ſimilis; fit enim à natiuo noſtro calore, qui multo humore eſt temperatus, tum etiam alimenta vt benè concoquantur, multo humore perfuſa eſſe debent.

Nota, concoctionem officialem ab his qualitatibus tantùm perfici, nec vllis fibris indigere, quemadmodum reliquæ tres actiones nutritioni ſubſeruientes.

Triplex autem fit concoctio in corpore noſtro, nimirum chyloſis, hæmatoſis, & ὁμοίωσις. Chyloſis fit in ventriculo, hæmatoſis in hepate, & ὁμοίωσις in ſingulis partibus.

Harum coctionum modus, earúmque excrementa in *ſectione de humoribus* fuerunt propoſita; Si quis tamen pleniorem earum expoſitionem deſideret, & controuerſias quæ circa illas excitari ſolent; conſulat Andream Laurentium in *Hiſtoria Anatomica*, vbi hæc omnia fuſe & perſpicuè more ſuo exponit.

De concoctione in genere hoc peculiare notetur Theorema, à Philoſophis & Medicis conceſſum, quòd ſcilicet omnis concoctio fit incraſſando.

In laudabili concoctione humidum cum ſicco permiſcetur, & partes humidæ ad alendum magis aptæ, cum terreis alimentariis vniuntur; portio verò humida tenuior magiſque diſſipabilis, actione caloris abſumitur, vnde coctio procedit incraſſando.

Verùm ſequentia contrarium videntur demonſtrare: *Primò* enim, chylus ex pane confectus eo tenuior eſt, ſanguinis chylo, ſpiritus ſanguine, qui ex iis conſequenter generantur.

Deinde, vrinæ crudæ appellantur, ſi tenuiores ſunt: vel craſſiores, ergo coctio in certa ſubſtantiæ moderatione conſiſtit, non autem in craſſitie.

Ad *Primum Reſpondeo*, in ſingulis coctionibus craſſa excrementa ſecerni, quæ reliquam maſſæ alimentariæ partem relinquunt tenuiorem, illa tamen ex ſe, & ab excrementis diſtincta craſſior euadit & hæc etiam ſola dicitur concocta, reliqua verò ſecreta vt inutilis, illa enim quæ ſecernuntur, non ſunt propriè materia coctioni ſubiecta; ſed illud tantùm coctionis ſubiectum dici debet quod ſecretis excrementis idoneum eſt ad concoctionem, à quo factâ omni excrementorum ſecretione, conſtat aliquid neceſſariò toto tempore coctionis vi caloris actum effluere, atque ita rem ipſam quæ coquitur, craſſeſcere.

Ad *ſecundum Reſpondeo*, primas illas quæ ob nimiam craſſitiem crudæ appellantur, craſſitiem illam non habere ex propria ſubſtantia, ſed ex alterius rei craſſæ permixtione, quæ non potuit ſeparari propter defectum concoctionis, quæ beneficio caloris heterogenea ſeparare ſolet.

Facultas expultrix ea eſt, per quam partes poſt concoctionem res ſibi inutiles expellunt.

Quidquid à partibus fuit attractum, in illarum ſubſtantiam totum tranſmutari nequit, ſed ſemper alienum remanet quippiam, quod concoctionem accipere non poteſt; ideò tanquam alienum, & ſuperfluum expelli debet, quod *Excrementum* hac ratione appellatur. Neceſſaria idcircò fuit illa facultas, quâ aliena foras expelluntur, ne quid naturæ noceant. Immò partes officiales non ſolùm excrementa, ſed etiam ſubſtantias vtiles expellunt, dum ſcilicet totum alimentum non poſſunt in ſuam naturam conuertere, poſtquam illud aliquandiu retinuerunt, eóque oblectatæ ſunt, tanquam onus ſuperfluum, & inutile pondus, ad alias partes deponunt. Et hac ideò ratione ipſæ ſubſtantiæ alimentariæ excrementa vtilia appellantur, ratione partium quæ eas expellunt, quia quodcunque expellitur vel excernitur, excrementum communi vocabulo ſolet nuncupari.

Expulſio priuata per calorem & ſiccitatem fit.

Officialis

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos tranſuerſos.

Nulli debet eſſe mirum, cur attractio, retentio, & expulſio cùm ſint actiones valdè diuerſæ, ab iiſdem qualitatibus perficiantur nempe calore & ſiccitate, nam hoc peculiariter demonſtrat, ſuperiorem actionum cauſam eſſe agnoſcendam, quàm temperiem, quæ eſt tantùm inſtrumentum formæ: ſic vno & eodem inſtrumento artifex diuerſa admodum opera perficere ſolet, licèt negandum non ſit, diuerſos caloris vel ſiccitatis gradus ad hanc vel illam actionem magis requiri, qui tamen nobis ſint incogniti.

Fibræ verò tranſuerſæ expulſionem officialem valdè iuuant, quia illæ potiſſimùm dum contrahuntur, partem comprimunt, per compreſſionem autem fit expulſio.

COROLLARIVM.

Facultatum & functionum nutritioni miniſtrantium numerus mancus & deficiens quamplurimis videtur, quia præter functiones iam allatas multæ aliæ proponuntur à Galeno & aliis auctoribus; at quot functiones reperiuntur, tot etiam facultates earum cauſæ erunt agnoſcendæ.

Primò igitur Galenus appetentiam in ventriculo conſtituit, non ſolùm animalem, quæ ſenſu percipitur, & fames appellatur: ſed etiam naturalem, quà conueniens alimentum naturali appetitu deſiderat, qua etiam præditæ ſunt ſingulæ corporis partes.

Secundò, idem Galenus præter iam dictas facultates, ſecretiuam & diſtributiuam enumerat, *Primo* enim *de facultat. nat.* cùm docuiſſet concoctricem in venis & partibus adeſſe, addit, opus eſſe ſecretrice, vt ea quæ ſuperflua, vel inutilia ſunt, ab vtilibus ſeparentur, deinde expellantur: Et 5. *de ſymptomatum cauſis*, ſymptomata recenſet quæ ſecretionis & diſtributionis vitio contingunt, ictetus enim ſecretionis defectu fit, atrophia verò diſtributionis.

Tertiò, appoſitio & aſſimilatio à reliquis prædictis differunt, ergo plures ſunt conſtituendæ.

Ad *primum Reſpondeo*, Appetentiam ab attractione non differre reipſa, ſed tantùm ratione: eſt enim inſita illa attrahendi vis non promiſcuè, ſed cum delectu, illius ſcilicet, quod partibus familiare exiſtit.

Ad *ſecundum Reſpondeo*, diſtributionem & ſecretionem non eſſe diſtinctas facultates, ſed potiùs mixtas, quæ ad aliarum operationes conſequuntur. Diſtributio enim alimenti per corpus vniuerſum fit aliis partibus expellentibus, in quibus humor redundat, aliis verò trahentibus, in quibus deficit, vt ipſe Galenus teſtatur; atque ita partim ab attractrice, partim verò ab expultrice dependet. Sic etiam ſecretio tum ſolet geri, cùm retentrix partium facultas illud quod ſibi vtile eſt, ſeruat, expultrix verò inutile expellit.

Ad *tertium Reſpondeo*, appoſitionem, & aſſimilationem non eſſe ab aliqua facultate peculiari, ſed varios tantùm eſſe concoctionis gradus, ita vt à primo alterationis motu vſque ad perfectam ὁμοίωσιν per intermedia progrediatur.

Quòd autem à Galeno iſta omnia propriis ac diſtinctis nominibus doceantur, hoc factum eſt clarioris doctrinæ gratiâ, non autem quòd ſint reuera diſtinctæ ab aliis actionibus.

CAPVT IV.

De Auctrice facultate, & de Accretione.

Auctrix facultas eſt illa vis animæ, quâ corpus ex alimento in ſuam ſubſtantiam conuerſo, in omnem dimenſionem extenditur, & iuſtam magnitudinem conſequitur, ad actiones conuenientes exercendas.

Hinc auctio ſiue Accretio eſt corporis in quamvis dimenſionem, ſcilicet longum, latum, & profundum ampliatio.

Hinc diſtinguitur accretio *naturalis* ab ea quæ *arte* fit; illa enim quæ artificioſè augentur vel extenduntur, tantum amittunt in longitudine, v.g. quantum illis accedit in latitudine, & contrà. Diſtinguitur etiam hoc modo vera accretio à *pinguefactione* quia pinguefactio non fit ſecundùm omnes dimenſiones, ſed maximè tantùm ſecundum profunditatem. Diſtinguitur etiam ab accretione lapidum & metallorum, quæ fit per *iuxta-poſitionem*, non autem per internam partium amplificationem, ex alimento per nutritionem conuerſo; eàdem enim via procedit ac nutritio, eadémque materiâ partes augentur quâ nutriuntur.

Licèt accretio fiat per viam nutritionis, ab ea tamen realiter diſtinguitur.

Auctrix iſta facultas, ita coniuncta eſt nutrici, vt citra illius opem nequeat compleri; vnde multi vnam eandémque facultatem eſſe aſſeruerunt, propterea auctricis nulla eſt propria actio diuerſa à nutrice, ſed quando tantum reparatur ex alimento confecto, quantum quotidiano effluuio perierat; tunc corpus ſimpliciter nutriri dicitur; quando verò plus reponitur, tunc augetur & accreſcit. Sed magis & minus non variant actionis ſpeciem, quare facultas auctrix à nutrice non erit diuerſa, cùm vnum & idem habeat obiectum, nempe nutrimentum.

Certum tamen eſt has duas facultates plurimùm inter ſe differre, idque multis modis: *Primo* enim fine inter ſe differunt, nutricis enim finis eſt inſtauratio partium conſumptarum; Auctricis verò iuſtæ magnitudinis acquiſitio, *Secundò* differunt formâ; nutritionis enim forma eſt vnio alimenti, accretionis verò motus extenſionis. *Tertiò* differunt modo mutationis, in nutritione enim nulla fit mutatio corporis ſecundùm locum; at quod augetur locum mutat; quod enim augetur maiorem occupat locum. *Quartò*, differunt ratione temporis, nutritio enim omni tempore fit; accretio verò definitum habet durationis tempus.

Accretionem autem non fieri ex redundantia alimenti, peractâ ſcilicet nutritione, inde patet, quòd creſcere, & augeri videantur, qui pauca admodum vtuntur nutritione, vt patet in pueris & adoleſcentibus morbo decumbentis, qui licèt valdè emaciati, continuò tamen creſcunt propterea quod auctrix facultas eâ potiſſimùm ætate operatur, & ita potens eſt, vt ipſi nutrici alimentum ſubripiat, ad partes ſolidas augendas: Accretio enim fit circa ſolidas partes potiſſimùm, oſſa nimirum, ad quorum extenſionem totum corpus extenditur; ideò auctricis vi alimentum ad illas partes rapitur, & carnoſæ debito ſuo nutrimento defraudantur: vnde qui creſcunt, vt plurimùm macilenti apparent. Contra verò multi conſpiciuntur pingues & bene ſaburrati, atque oppiparè viuentes, qui tamen debitam & decentem corporis proceritatem non attingunt.

Licèt autem auctrix facultas & nutritiua idem habeant obiectum, ſcilicet nutrimentú, eo tamen vtuntur diuerſo reſpectu. Nutritiua enim facultas eo vtitur, quatenus ſubſtantiam partis conſeruat ſimpliciter: Auctrix verò quatenus ſubſtátiæ magnitudinem & iuſta m

quant

quantitatem intendit. Nam quamvis ſubſtantia quæ nutritione acquiritur, quanta ſit; quoniam materialis ſubſtantia, abſque quantitate cooſiſtere oequit: nutritio tamen ſubſtantiam non reſpicit, quatenus habet quantitatem, ſed tantùm quatenus eſt ſubſtantia; Accretio verò eam ſubſtantiam reſpicit, non quatenus eſt ſubſtantia, ſed quatenus habet quantitatem. Sic quatenus mutatur ſanguis in carnem, verbi gratia, eatenus eſt nutritio, quæ ſolam carnis reſpicit ſubſtantiam; quatenus verò mutatur in carnem maiorem, eatenus eſt accretio, quæ non reſpicit ſubſtantiam carnis, ſed tantùm illius quantitatem.

Terminus accretionis non eſt continuus vſque ad finem vitæ, ſed vt plurimùm ad vigeſimum quintum, vel trigeſimum ætatis annum extenditur.

Vnicuique corpori viuenti certus magnitudinis termious eſt à natura conſtitutus: ideóque tamdiu creſcit corpus viuens, quamdiù ad terminum illum non peruenit. Cùm verò debitam ſuam magnitudinem aſſecutum eſt, ex præſcripto oaturæ, in ea acquieſcit, neqoe vlterius in creſcendo progreditur. Deinde, cùm accretio pendeat immediatè ab extenſione ſolidarum partium ſecundum trinam dimenſionem, ſequitur corpus tamd.ù creſcere, quamdiu ſingulæ illius partes poſſunt hoc modo extendi. Iam autem progreſſu ætatis ob conrinuam humidi primigenij reſolutionem à calore natiuo factam, ſolidæ illæ partes ita tandem indurantur, & exſiccantur, vt ampliùs non ſint idoneæ ad extenſionem.

Quamvis autem poſt dictum tempus auctrix facultas oon ampliùs operetur, non tamen corrumpi aut otioſam manere dicendum eſt, vt voluerunt quidam; quia non eſt neceſſe animæ facultates ſemper eſſe in actu ſecundo, & operari; non enim ſemper intelligimus actu, generamus, aut loco mooemur; & propterea quoque non eſt neceſſe nos ſemper augeri, ſed facoltates feriantur, cùm finem propoſitum ſunt adeptæ. Sic etiam auctrix ceſſat adepto fine, nimirum iuſto magnitudinis termino. Deinde eſt impedita, quia non habet ſubiectum diſpoſitum, ſcilicet corpos extenſioni aptum. Eſt igitur duplex cauſa; vna à fine, altera à ſubiecto deſumpta.

COROLLARIVM.

Hic ſeſe offert problema ſcitu dignum: cur omnes homines ad eandem magnitudinem non peruenıant, ſed quidam ſint aliis multo proceriores, quidam verò breuioris ſtaturæ; *Reſpondeo*, triplicem eſſe huius rei cauſam; *prima* deſumitur ex diuerſa corporum diſpoſitiooe; quò enim corpora ſunt humidiora & calidiora, eò ſont aptiora ad extenſionem, magiſque & citius creſcunt quam frigida & ſicca, quorum partes non ita ſunt extenſioni aptæ. *Secunda* cauſa ſumitur ex nutritione: quò enim perfectiùs & copioſiùs nutritur corpus, eò etiam magis & velociùs creſcit, & quò imperfectiùs & parciùs, eò minùs & tardiùs *Tertia* cauſa ſumitor à ſimilitudine parentum, ex proceris enim parentibus, filij proceri, ex paruis parui oriontur; quia ſemen omnium partium idéam, omnéſque earum conditiones transfert à parentibus in liberos.

***

CAPVT V.

De generatrice facultate, & de Generatione.

Generatrix facultas, eſt ea vis animæ, qua homo ſibi ſimile producit, ad perpetuam ſpeciei conſeruationem.

Hinc generatio eſt ſui ſimilis productio.

Generatio apud Philoſophos duplex eſt, vniuoca & æquiuoca *Vniuoca* dicitur ea, in qua vnumquodque ſibi ſimile generare ſolet, talis eſt generatio omnium animalium perf.ctorum. *Æquiuoca* verò eſt in qua res diuerſæ & diſſimilis naturæ generator, talis eſt generatio animalium imperfectorũ quæ ex putredine oriuntur. Ergo perfectis animalibus potiſſimum competit generatio vnica: vnde muli & eunuchi non ſunt apti ad generandum. Hinc patet, generationis nomen non ita latè vſurpari apud Medicos, quemadmodum apud Philoſophos, qui omnem formæ in materiam introductionem generationem appellant; hîc verò tantùm ſumitur pro ſui ſimilis productione *procreatio* appellatur.

Generatrici facultati dua alia ſubſeruiunt, alteratrix & conformatrix.

Alteratrix eſt qua ſubiectam generationis materiam alterat & immutat.

Subiecta generationis materia eſt ſemen, quod in variarum partium naturam tranſire nequit, niſi priùs omnes illius qualitates, tam primæ, quam ſecundæ variè immutentur: ideò tributa eſt animæ peculiaris facultas, quæ munus iſtud perficiat, alteratrix ſeu immutatrix ideò appellata.

Conformatrix eſt, qua toti corpori & ſingulis eius partibus debitam formam & figuram largitur.

Seminalem materiam alteratam & præparatam excipit facultas conformatrix, ex eáque omnes corporis partes effingit, & vnicuique harum debitam magnitudinem figuram, ſitum connexionem, & alia omnia commodè aſſignat, quæ ad cuiuſque peculiares actiones commodè exercendas requiruntur.

COROLLARIVM.

Reliqua omnia quæ à facultate generante dependent, fuſiùs exponentur in *ſequenti ſectione*, in qua de hominis procreatione agetur.

CAPVT VI.

De facultate Vitali

Facultas Vitalis eſt ea vis anima, per quam ſpiritus vitales in corde generante, & vita in toto corpore conſeruatur.

Peculiarem eſſe in corde facultatem à reliquis diſtinctam, indicaot ſpiritus qui magna copia à corde influunt in arterias: omnis autem ſpiritus eſt alicuius facultatis inſtrumentũ. Facultas autẽ illa ſpiritus vitales generat in corde, qui ſpiritus ſunt ſubiectũ caloris influentis, quæ duo in ſingulas corporis partes diffunduntur, earúmque calorem & ſpiritum inſitum conſeruant. Cùm autẽ in calore inſito vita conſtituitur, illius conſeruatio erit vitæ cõſeruatio, vnde hæc facultas vitalis, ſeu vitam conſeruans, rectè appellatur. Atq; adeò

vita

vita erit actio, ab illa facultate, tanquam effectus à ſua cauſa, dependens.

Vitali ſic vitam miniſtrant pulſus, & reſpiratio.

Malè aſſerunt quidam, pulſum eſſe præcipuam actionem vitalem, eámque à facultate vitali dependere immediatè: nam vita, vt diximus, ab illa proximè dependet; pulſus verò eſt tantùm actio illi miniſtrans, oritúrque à facultate pulſifica, cuius tantùm vis eſt cor & arterias dilatare & conſtringere, quo modo facultati vitali inſeruit.

Pulſus eſt functio cordis & arteriarum, compoſita ex ſyſtole & diaſtole, cum intermedia quiete, orta à facultate pulſifica cordis, ad ſpirituum vitalium generationem adiuuandam eorúmque diſtributionem per totum corpus efficiendam.

Pulſus cordis & arteriarum, ex tribus partibus componitur, diaſtole nimirum, ſyſtole, & intermediâ quiete. Per *Diaſtolen* cor & arteriæ implentur. Cor quidem dum dilatatur, aërem attrahit à pulmonibus per arteriam venoſam, & ſanguinem à vena caua, vt ex illis in ſiniſtro ſinu commixtis, ſpiritus generetur, arteriæ vero dum dilatantur, ſpiritus attrahunt à corde, iiſque implentur, tum etiam aërem externum, per orificia quæ ad cutem deſinunt, & hoc modo fit *tranſpiratio*, quæ aëris externi intromiſſione calorem internum contemperat, & fouet; omne enim calidum frigido moderato conſeruatur, ex Hippocrate.

Per *ſyſtolen*, ſiue conſtrictionem, cor fuliginoſa excrementa, ex ſpirituum generatione orta, per arteriam venoſam ad pulmonem expellit. Arteriæ etiam fuliginoſos vapores in ipſis contentos per inſenſilem tranſpirationem expellunt, & ſpiritus ad partes maiori copia amandant.

Denique inter ſyſtolen & diaſtolen *intermedia* quies contingit, quia non poteſt fieri tranſitus ab vno contrario ad aliud, niſi per medium.

Dubium eſſe poteſt, quò feratur ſanguis & ſpiritus in corde contentus, dum illud conſtringitur? *Reſpondeo*, duas eſſe auriculas in corde, vnam ſcilicet in dextro ſinu, alteram verò in ſiniſtro; illæ autem dilatantur, dum cor conſtringitur, atque ita implentur, dextra nimirum ſanguine in dextro ſinu contento; ſiniſtra verò ſpiritibus, qui in ſinu ſiniſtro continentur.

Ad pulſum autem efficiendum, tria requiruntur: facultas, inſtrumenta, & vſus.

Primò requiritur facultas pulſifica, quæ eſt primarium agens, & principale; Secundò inſtrumenta requiruntur pulſui apta, nimirum cor & arteriæ, quæ à facultate illa commouentur. Tertiò denique requiritur vſus & neceſſitas, facultatem ad agendum impellens, nimirum ſpirituum generatio caloriſque natiui conſeruatio.

Reſpiratio eſt actio, partim animalis, partim naturalis, quâ per os ducitur aër ad pulmones, diſtento thorace, & vapor fumidus excluditur eodem contracto, ad natiui caloris conſeruationem, & ſpiritus vitalis generationem.

Reſpirationis, ſicut & pulſus tres ſunt partes, *inſpiratio, expiratio, & intermedia quies.* Inſpiratione thorax dilatatur per muſculos huic rei deſtinatos, & ad thoracis dilatationem pulmo etiam dilatatur, ne vacuum detur in illa cauitate, atque pulmo aëre impletur, tanquam follis, eóque aëre inſpirato cordis æſtus temperatur, & ſpiritus vitales generantur, vt dictum eſt. Expiratione verò thorax & pulmo contrahuntur, ſeſéque contrahendo, aërem calidum & fuliginoſos vapores à corde emiſſos, foràs excludunt.

Ad reſpirationem etiam efficiendam tria concurrunt, facultas, inſtrumentum, & vſus.

Primò, concurrit facultas animalis, muſculos thoracis mouens, tum etiam naturalis inſita, quæ pulmonem impellit ad motum, vt cordi auxilietur.

Secundò, concurrunt inſtrumenta, ſeu partes omnes reſpirationi dicatæ. Ac *denique* vſus, ſeu neceſſitas reſpirandi, ad calorem cordis ventilandum.

COROLLARIVM.

Maximè controuertitur, an reſpiratio ſit purè animalis, an verò mixta, ſcilicet, partim animalis, partim naturalis? Cuius rei elegantem diſputationem vide apud Laurentium quæſt. 10. lib. 9.

CAPVT VII.

De Facultate & Functione animali, ac primùm de principibus facultatibus.

Facultas animalis eſt ea vis animæ, per quam homo, ſenſum, motum, & principes animi functiones exercet.

Principes ſunt tres, imaginatio, ratiocinatio, & memoria.

Imaginatio eſt illa actio animæ, quâ omnium obiectorum ſpecies, quæ ſenſibus externis offeruntur, percipiuntur, & à ſe inuicem diſcernuntur.

VNuſquiſque ſenſus proprium & peculiare habet obiectum, (vt infrà apparebit) cuius ſpeciem recipit in proprio organo, eam tamen non diiudicat, hoc enim pertinet ad ſolam imaginationem, ad quam feruntur ſpecies per ſpiritus, qui à cerebro influunt per neruos, ad ſenſuum inſtrumenta. Cùm igitur cerebrum ſit ſedes principum facultatum, dum ſenſuum diuerſorum obiecta illi communicantur, primò illa in imaginatione repræſentantur, & à ſe inuicem diſtinguuntur, quod ſenſus peculiares nequeunt præſtare: viſui enim, v. g. lactis albedo ſola repræſentatur, non autem dulcedo; guſtui verò contrà, dulcedo, & non albedo: At imaginatio vtrumque ſimul percipit, & rectè diſtinguit, cuius ſenſus ſint obiecta. Prætetea imaginatio non ſolùm res præſentes, ſicut ſenſus, ſed etiam abſentes percipit, & in animo repræſentat, multáque inde componit, quæ ſæpe nunquam extiterunt, ex analogia tamen eorum quæ ſenſibus ſunt conſpicua.

Philoſophi eas animi operationes, quas nos ſub imaginatione, cum Galeno complectimur, in duas ſpecies diſtinguunt, ſcilicet in ſenſum communem, & phantaſiam, ſiue imaginationem; volúntque ſenſum communem ſpecies tantùm percipere obiectorum præſentium, imaginationem verò etiam res abſentes ſibi proponere, ac ſi præſentes eſſent, necnon res quæ non ſunt, quæ etiam ſunt impoſſibiles, ſibi proponere. Cùm autem hæc tantùm differant modo operandi, non eſt neceſſe à facultatibus ſpeciei diuerſis dependere.

Ratiocinatio eſt illa animæ actio, per quam homo diſcurrit, intelligit, & ratiocinatur.

Hæc homini eſt peculiaris, cùm reliquæ ſint etiam brutis communes. Illa autem ſpecies rerum ab imaginatione recipit, eaſque diuidit ac componit, earúmque naturam & eſſentiam inueſtigat, diſcurſus beneficio, necnon bona à malis, & vera à falſis diſtinguit, ex iiſque multa elicit, quæ ſub ſenſum non cadunt, quæ tamen vera eſſe mens certò cognoſcit. Hinc ortæ ſunt omnes ſcientiæ, quæ adhuc ſublimioris huius facultatis vi addiſci, & edoceri ſolent.

Memoria eſt illa animæ operatio, quæ receptas rerum ſpecies retinet & conſeruat.

Rerum ſpecies ſemel in animo receptæ, diu conſeruantur, ita vt longo etiam tempore, poſtquã à ſenſibus ſunt perceptæ, menti & imaginationi repræſententur. Ideò conſtituta eſt tertia facultas à reliquis diſtincta, quæ omnes illas ſpecies conſeruet, tanquam horreum quoddam, ex quo illæ depromantur, quando opus fuerit.

Philoſophi aliam operationẽ conſtituunt, diſtinctam à memoria, ſcilicet *reminiſcentiam*, quæ illa reducit quæ

à memoria exciderunt, ea colligendo ex iis quæ adhuc retineotur. Putamus tamen, cum Galeno, reminiſcentiam eſſe opos memoriæ, cùm ſe reflectit in ſeipſam. Memoriæ enim opus non eſt, rerum ſpecies ſolùm retinere, vt multi putant: (ita enim non eſſet potentia cognoſcens, ſed ſeruans tantùm ſpecies) ſed memoriæ eſt recordari rerum abſentium, vt res ſunt actæ: atque ita *reminiſci* eſt memoriæ vlterior quidam motus, non actio diuerſa.

COROLLARIVM.

Celebris quæſtio inter Medlcos ſolet agitari, an facultates principes in cerebro locis diſtinguantur: quam vide apud Laurentium, *quaſt.* 2. *lib.* 10. egregiè pertractatam:

CAPVT VIII.

De Somno & Vigilia.

Ad functiones cerebri internas referuntur Somnus & Vigilia: de iis ergo nunc agendum.

OMnes Philoſophi ſomnum & Vigiliam referunt ad ſenſum communem. Volunt enim ſomnum eſſe illius, atque adeò ſenſuum exteriorum ceſſationem; vigiliam verò actum & exercitationem eorundem: Vnde cùm nos ſenſum communem ſub imaginatione complectamur, cùm & inſomuia (de quibus acturi ſumus) ad imaginationem ſpectent etiam ſtrictè ſumptam, ideóque aptus hîc erit de his agendi locus.

Eſt autem ſomnus quies, ſiue ceſſatio ſenſuum interiorum & exteriorum, ad corporis recreationem inſtituta.

Vigilia verò nihil aliud eſt, quam eorandem ſenſuum liberum exercitium.

Per ſenſus interiores hîc intelligimus potiſſimùm actionem illam internam, per quam fit receptio ſpecierum, quæ à ſenſibus externis feruntur ad imagioarionem: illa enim operatio per ſomnum ceſſare ſolet, non autem imaginandi actio, ratiocinandi, aot memorandi, quæ inter dormiendum non rarò exercentur Immò ipſorum ſeoſuum non eſt omnimoda ceſſatio; dormientes enim violenta percipiunt obiecta, vt clamores, concuſſiones, & alia huiuſmodi, atque ita licèt ſomnus dicatur primario, Vigilia verò habitos; noo eſt tamen priuatio totalis, ſed huiuſmodi, vt ab ea ad habitum facilis ſit regreſſus, atque ita veræ priuationis eſſentiam non complet.

Cauſa ſomni proxima & immediata eſt ſpirituum detentio, & prohibitio ne influant in organa ſenſus & motus

Prohibetur autem influxus ſpirituum à vaporibus cerebrum opplentibus, illiuſque meatus obſtruentibus.

Somnus naturalis & quietus tunc ſolet fieri, quando vapor benignus & veluti roridus ex alimentis in cerebrum fertur, eiuſqoe ventriculos & meatos perfundit, vt ſpiritus retineantur, & animales actiones; conſopiantur. Quòd autem ex huiuſmodi vaporibus in cerebrum delatis ſomous excitetur, inde patet, quòd ex copioſo cibo & potu, meri potiſſimùm, ſomnus longus & profundus excitetur, at ex his multi vapores ad cerebrum ferontur. Qui verò ſobrij valde ſont, aut inedias patiuntur, parum dormiunt, qoia pauci vapores ad cerebrum feruntur, qui citò diſſipantur, tunc enim ſomnus ceſſare ſolet, poſtquam vapores illi à calore natiuo fuerunt reſoluti.

Prohibent enim ſpirituum influxum, ea quæ illos multum diſſipant vel obtundunt, et alio quovis modo ſiſtant.

Præcipua ſomni cauſa, ſpirituum influxum prohibens, eſt vaporom copia ad cerebrum delata. Sunt tamen multæ aliæ, quæ minùs efficaciter, aut ſaltem minùs naturaliter idem præſtare ſolent: verbi gratiâ, quando ſpiritùs animales ſunt ita exoluti per diuturnos labores, intenſiores animi cogitationes, ſtudia & curas, vt non ſuppeţat ſufficiens eorum copia ad influxum ordinarium efficiendum, ſed naturá eos retineat, & calorem influentem, ad deperditorum reparationem, Sic etiam à rebus frigidis aſſumptis, vel admotis, ſpiritus quaſi congelati ſubſiſtunt & intercipiuntur. Siſtuntur etiam non rarò ſpiritus ab iis quæ animum demulcent, & in quiete conſtituunt, qualia ſunt ſuauis cantus, ſtrepitus aquarum, ceſſatio cogitationum, animi ſecuritas, & alia huiuſmodi.

Finis denique ſomni eſt virium animalium & totius corporis inſtauratio.

Per ſomnum vires animales primariò inſtaurantur, quia illæ lõga & multiplici ſenſatione defatigatæ, ſomni beneficio reſtituuntur, & ſpiritus per vigilias exhauſti inſtaurantur, membraque motu defatigata, ad priſtinam naturam & functiones redeunt. Deinde ſomnus quoque conducit ſecundariò ad actiones naturales feliciùs perficiẽdas, quæ per animales operationes io vigilia quodammodo impediuntur: Tempore enim ſomni, calore intus ſe recipiente, coctiooes meliùs fiunt, nouáque materia ſpiritibus gignendis ſuggeritur, excrementa mitigaotur, & minuuntur, meliùſque concoquuntur.

CAPVT IX.

De ſomniis.

Inſomnium eſt phantaſma rei alicuius ſenſilis, animali inter dormiendum occurrens.

DVm animal vigilat, & exercet ſenſus exteriores, deferuntur ab obiectis ſenſibilibus ſimulachra ad cerebrum, & vi ſpiritus animalis impreſſa, ibi conſeruantur. Quãdo igitur idem animal dormit, & ceſſat à ſenſibus exterioribus, tunc ſimulachra illa, niſi impuritate aut turbulento motu ſpiritus animales obſcurentur & oblitterentur, rurſus animali in ſomoo occurrunt & apparent: quo fit vt animal iudicet, ſe reuerà ſenſibus externis res illas cognoſcere, quæ a ſimulachro repræſentantur.

Contingunt aotem vt plurimùm inſomnia horis matutinis, quia manè peractâ digeſtione, porior eſt ſpiritus animalis, propter vaporum craſſorum reſolutionem & abſumptionem à calore oatiuo; ideòque tunc clariùs & perfectiùs ſpecies rerum imaginationi offeruntur & repræſentantur: quemadmodum enim in aqua turbata nulla peniros effigies, aut valde deformis repræſentatur; ita in cerebro magna habituum copia detento, aut nulla penitus inſomnia formantur, aut valde indiſtincta, & minimè cohærentia.

Inſomnia autem ſunt vel ſupernaturalia, vel naturalia.

Supernaturalia ſunt vel diuina, vel diabolica.

De his agere non eſt locos, ſed ea ad Metaphyſicos, vel Theologos relegamus.

Naturalia ſiunt, vel ex relictis veſtigiis imaginũ interdiù formatarum, vel ex certa quadam corporis diſpoſitione.

Pleraque ſomnia oriuntur ex imaginibus earum actionum, quas interdio exercuimos: illæ enim quia nuper in ſpiritus animales impreſſæ ſunt, ideo etiam firmiùs hærent & per operationem imaginationis nocturnæ, faciliùs renouantur.

Fiunt, etiam vt plurimùm ex variâ corporum diſpoſitione varioque eorum temperamento. Sanguineis enim colores rubri, cõuiuia, muſici concentus, nuptiæ, oſcula, res venereæ, horti, & id genus alia, ad voluptatem pertinentia, per ſomnum repræſentari ſolent: bilioſis colores flaui, rixæ, bella, homicidia, incendia, volatus, & ſimilia. Pituitoſis colores albi, aquæ, nauigationes, nationes, ſubmerſiones, piſces, & alia huiuſmodi. Melãcholicis colores nigri, tenebræ, cadauera, ſepulchra, & ſpectra diabolica.

Nota tamen, aſtrorum influxum non rarò concurrere cum corporis diſpoſitione ad inſomnia efficienda, & illa potiſſimùm aliquam habere ſolent ſignificationem.

CAPVT X.

De Facultatibus minùs principibus.

Facultates minùs principes duæ ſunt, ſentiens, & mouens.

Sentiens facultas eſt ea vis animæ, per quam obiecta externa per medium idoneum delata, in propriis organis percipiuntur.

Illius verò actio, ſenſus ſiue ſenſatio appellatur.

AD ſenſum autem efficiendum quatuor requiruntur; primum inſtrumentum bene diſpoſitum; ſecundò, obiectum proportionatum; tertium medium per quod fit multiplicatio ſpecierum à re ſenſibili; quartum, conueniens diſtantia inter obiectum & ſenſum, vt recta illius perceptio fieri poſſit.

Eius ſpecies ſunt quinque, viſus, auditus, olfactus, guſtus, & tactus.

Viſus eſt ſenſus quo homo obiectum viſibile per medium diaphanum, actu illuminatum, oculis precipit.

Auditus eſt ſenſus, quo homo obiectum audibile per medium, διηχὲς, id eſt, *ſonis deferendis aptum*, auribus percipit.

Olfactus eſt ſenſus, quo homo obiectum olfactile per medium, διόσμον naribus percipit.

Guſtus eſt ſenſus, quo homo obiectum guſtabile per medium διαχυμὸν linguâ percipit.

Tactus eſt ſenſus, quo homo obiectum tactile per medium διαφὲς, quauis corporis parte carnosâ & neruoſa percipit.

Facultas mouens eſt illa animæ vis, quâ homo virtute propriâ ſe mouet localiter.

Hæ omnes facultates & functiones minùs principes ita exactè edocentur in Phyſicis, vt in iis tempus non eſſe terendum exiſtimemus.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO VII.

De Hominis procreatione.

CAPVT PRIMVM.

De Semine vtriuſque ſexus.

Ad hominis procreationem duo ſexus requiruntur, mas nimirum & fæmina: ex quorum mutuo congreſſu ſemen prolificum ab vtroque effunditur, ex quo in vteri ſinum recepto, prima fætus rudimenta componuntur.

Eſt autem ſemen humanum ſubſtantia humida, & ſpirituoſa, in teſtibus elaborata, ex reſiduo tertiæ coctionis alimento, hominis formam poteſtate continens, & ad fætus partes producendas, non ſolum virtualiter, ſed & materialiter concurrens.

MVLTI ſolent aſſerere ſemen ex ſolo ſanguine in hepate confecto, generari: ex eo commoti quòd videant vaſa ſpermatica deferentia ſanguine turgida, ſicut aliæ venæ, & per nimios coitus ſanguis ſoleat effluere. Verùm cùm iſta materia vim & ideam totius corporis referre debeat, ita vt ſimilitudinem liberorum cum parentibus, illi potiſſimùm adſcribere ſoleamus, ſatius eſſe ducimus aſſerere, illam à ſingulis partibus deriuari, ex reſiduo ſcilicet alimenti tertiæ concoctionis, quod quia à partibus non fuit valdè immutatum, non eſt mirum, illud ideam ſanguinis adhuc retinere. Non eſt tamen exiſtimandum, ex minimis quibuſuis particulis, quæ cogitatione potiùs quàm ſenſu poſſunt comprehendi, materiam iſtam deriuari, ſed ex ſingulis partibus ſimilaribus, quæ ſenſibilia corporis noſtri elementa vocantur, potiſſimùm verò à principibus, quæ ſpiritus illos viuificos totius ideam & characterem referentes, ſuppeditare poſſunt.

Ad id verò, quod *obiiciunt*, ſanguinem per nimios coitus excerni: *Reſpondeo*, naturam ſeminalem antequam in teſtibus elaboretur, ſanguinis ideam referre, quia ex illo facta eſt, in partibus tamen aliquatenus immutato, & quondam in iis elaborationem adepto.

In ſemine duæ ſunt partes, ſpiritus, & craſſamentum.

Spirituum beneficio ſemen turget & ſpumeſcit: turget quidem, quia ſpiritus ſunt valdè mobiles, & impetũ facientes, ſpumeſcit verò, quia ab iiſdem ſpiritibus tanquam aëre impletur, & eorum motu agitatur. In materia autem illa ſpirituoſa reſidet formatrix illa facultas, per quam homo ſibi ſimile generare poteſt. Craſſamentum verò eſt ſubſtantia humida & aquea, quæ talis manifeſtè apparet, cùm ex ſemine ſpiritus euanuerunt, tunc enim illud ſpumoſitatem, & albedinem ſuam amittit, & illa humida ſubſtantia eſt omnium partium ſolidarum materia, primúmque earum rudimentum.

Et in parte ſpirituoſa eſt cauſa generationis efficiens; in craſſamento verò materialis.

Philoſophi *obiiciunt*, vnum & idem non poſſe eſſe agens & patiens, efficiens & materiam, atque ideò in ſemine vtramque cauſam non poſſe reperiri. *Reſpondeo* illud verum fore, ſi ſeminis ſubſtantia eſſet omninò homogenea, ſed cum in illo ſint diuerſæ partes, non eſſe incõueniens diuerſa munera præſtare: quatenus enim ſpirituoſum eſt, agit & informat humidiorem illam, & craſſiorem ſubſtantiam, quæ illi pro materia & quaſi ſubiecto admota eſt vt videre eſt in ſeminibus plantarum, & in ouis, in quibus poſt ſuſceptum à terra vel incubante gallina calorem, ſpiritus ille prolificus ſuſcitatur, qui in eiuſdem ſeminis, aut oui materiam agens partium conformationem aggreditur & perficit. In artefactis quidem efficiens vel opifex non ingreditur rem factam, ſeu opus, quia extrinſeca tantum attingit; natura verò vniuſcuiuſque rei intus poſita, interiora & exteriora perficit, totamque operis ſui ſubſtantiam peruadit, in eâque conſiſtit, tanquam proprio domicilio, ac proinde nihil impedit, quin ſemen, tum efficiens, tum materiam fœtui generando præſtet.

Licèt verò ſemen ex ſe fætui generationem præſtet, non eſt tamen actu animatum, ſed tantùm potentia.

Quidam exiſtimarunt, ſemen eſſe actu animatum, & formam illam habere, quæ deinceps compoſitum organizatum, eſt informatura. Nos verò exiſtimamus, poteſtate tantùm ſemen humanum hominis formam continere. Nam cùm hominis anima extrinſecùs ipſi adueniat, non poſſumus dicere, ſemen animam humanam habere, niſi potentia quatenus aptum natum eſt eas diſpoſitiones inducere quæ ad ſuſcipiendum nobilioris formæ aduentum ſunt neceſſariæ: immò neque in aliis animantibus ſemen eſſe actu animatum eſt arbitrãdum, ſed tantum potentia, quia eam habet vim conformatricem in ſpiritu poſitã, qua ſimile producit animatum, vbi ſemen in conuenientem locum proiectum, ſubiectámque materiam nactum fuerit. Illam autem vim ſeminis formæ inſitã eſſe quæ tamẽ non ſit anima, nihil eſt abſurdum: cùm etiã in multis inanimatis, vt magnete, rhabarbaro, & ſimilib. multæ eæque inſignes facultates, abſque anima reperiantur. Hæc tamen doctrina

inſignes patitur difficultates, quas apud Sennertum *in hypomnematu philoſophicu* videre eſt.

Corrumpitur itaque ſeminis forma, vbi primùm anima aduenit corpori iam diſpoſito & delineato: & vitam plantæ viuere dicitur, quamdiu ſimpliciter nutritur; vbi verò organa ſenſus & motus fuerint perfecta, animalem vitam, ſeu ſenſitiuum agit; ac tandem rationalis animæ opera exercet, poſtquam recta cerebri temperies & ſpirituum diſpoſitio fuerit comparata.

COROLLARIVM.

Antiqua eſt controuerſia inter Medicos & Peripateticos, an ſcilicet mulieres ſemen prolificum emittant. Medici enim omnes poſt Hippocratem, partem affirmantem defendunt: ad cuius tutelam, primò communem afferunt mulierum experientiam, quæ referunt ſe aliquid maiori cum voluptate emiſiſſe in eo coitu quo conceperunt. Quod etiam confirmatur ex partium muliebrium ſtructura, quæ teſtibus valdè conſpicuis ſunt à natura donatæ, ad ſeminis elaborationem, quo albicante & bene concocto ſæpè refertæ in diſſectionibus inueniuntur. Vnde concludere licet, ex virilis & muliebris ſeminis commixtione fieri aliquid tertium, quod aptum eſt fœtui generando.

Peripatetici verò cum Ariſtotele putant, ſemen muliebre per analogiam tantùm & homonymicè ſemen appellari, illúdque non ad fœtus generationem concurrere, ſed tantùm irritando coitui, aut irrigandis vteri lateribus inſeruire, quod validis rationibus confirmare videntur.

Prima. Si mulier ſemen haberet prolificum, ſola ſine viri congreſſu poſſet generare: ſemen enim, ac ſanguinem menſtruum haberet, quæ tantùm duo ad fœtus generationem requiruntur. *Secunda.* Ex duobus entibus in actu, non poteſt fieri vnum ens per ſe, ſed tantùm aggregatum per accidens. Ergo ex duobus ſeminibus fœtus produci nequit.

Quibus obiectionibus, & aliis quæ eodem recidunt. *Reſpondeo,* vtrumque ſemen, tum maris tum fœminæ, licet ſit prolificum, eſſe tamen inſufficiens, vt ex ſe ſolo fœtus generetur; ſed requiri debitá vtriuſque commixtionem in vtero, ex qua fœtus delineatio perficitur: atque ita ex pluribus entibus completis non fit vnum ens per ſe; ex variis tamen entibus incompletis vnum fieri ens completum, nihil habet abſurdi.

CAPVT II.

De ſanguine menſtruo.

Non ſolùm ſemen ad fœtus generationem concurrit ſed etiam ſanguis menſtruus, qui eſt alterum principium, idque materiale tantùm, non autem efficiens ſicut ſemen.

IN ſanguine materno nulli aut pauciſſimi ſunt ſpiritus, ideò nullam habet efficiendi vim, ſed tantùm materiam ſuppeditat, ex qua omnes partes carnoſæ componuntur, ſicut ex ſemine ſpermaticæ. Sanguis autem ille, *menſtruus* appellatur, quia in mulieribus bene affectis, quæ nec grauidæ ſunt, nec lactantes, ſingulis menſibus ſolet effluere.

Eſt autem ſanguis menſtruus, excrementum vltimi alimenti partium carnoſarum, quod certis temporibus, & ſtatis periodis, moderatâ quantitate per vterum expurgatur. ad fœtus generationem & nutritionem.

Hinc paret, menſtruum ſanguinem eſſe excrementum idque vtile ſecundum ſubſtantiam, cùm in fœtus partes, earúmque nutritionem conuertatur. In mulieribus autem ſanguis iſte redundare conſueuit, tum ob debilem earum calorem, qui totum ſanguinem in hepate confectum nequit digerere tum ob mollem & humidam earum temperiem, quæ humorum copiam ſolet accruare: vnde fit vt ſanguis iſte quantitate nimiâ luxurians, à carnibus iam expletis & quaſi ſaturatis in venas maiores refundatur, & ab his per vteri venas excernatur.

Tempus quo ſanguis iſte excernitur duplex eſt, vniuerſale & particulare.

Tempus vniuerſale eſt à decimo ſecundo, vel decimo quarto ætatis anno, ad quinquageſimum vel quinquageſimum quintum

Ante decimum ſecundum, vel decimum quartum annum, mulierum vaſa anguſtiora ſunt, & calor humoris copiâ penè obrutus, reliquias pellere nequit; immò ante illam ætatem maxima ſanguinis copia ad corporis augmentum abſumitur. Poſtea verò à decimo ſecundo, vel decimo quarto anno calor incipit effulgere, vaſa amplificantur, mammæ turgent, corpus libidine titillatur, & noua lanugine inſperguntur genitalia. Contrà verò poſt quinquageſimum vel quinquageſimum quintum annum ceſſant menſtrua, propterea quòd calor debilitatus tantam ſanguinis copiam non ampliùs generat, vt quædam reliquiæ ſuperſint; vel eas ſi adſint, commodè expellere non poteſt.

Tempus particulare vno menſe definitur, idque per trium vel quatuor dierum ſpatium.

Hæc ſanguinis menſtrui vacuatio ſingulis menſibus ſolet contingere, quod omnes tribuunt motui Lunæ, quæ humoribus dominatur: & docet experientia, iunioribus hanc purgationem vt plurimùm contingere circa nouilunium, ſenioribus verò circa plenilunium: vnde peruulgatus ille verſiculus.

Luna vetus, vetulas, iuuenes noua luna repurgat.

COROLLARIVM.

Hinc celebris quæſtio ſolet agitari, an ſanguis menſtruus ſit qualitate noxius? Quam vide apud Laurentium, q. 8. l. 8. *ſua Anatomia* diligenter excuſſam.

CAPVT III.

De Conceptione.

Tunc dicitur fieri conceptio, quando ſemina vtriuſque ſexus in vteri cauitate ſimul permiſcentur & fouentur, eorúmque virtus formatrix in actum reducitur.

MAs & fæmina, dum ſuſcipiendæ prolis gratiâ, rei venereæ incumbunt, ſimul & eodem tempore ſemina ſua effundunt, mas quidem in ceruicem vteri, fœmina verò in proprium vteri ſinum: qui quidem vterus mirâ proprietate præditus eſt ſeminis virilis attrahendi; illud ideò ſtatim ac è pene virili emiſſum eſt, auidè allicit, & in proprium ſinum recondit. Ibíque duo illa ſemina, exquiſitè vniuntur & permiſcentur, & ab ipſo vtero arctiſſimè comprehenduntur, ita vt totum vteri corpus conſtringatur, & corrugetur, illiúſque orificium internum ita exquiſitè claudatur, vt ne ſpecilli apicem admittere queat. Tunc ſemina illa à calore vteri fouentur, eorúmque calor & ſpiritus ſuſcitantur, ac diuina illa virtus plaſtica in actum reducitur, vnde fœtus partes incipiunt delineari.

Conceptionis ſigna potiſſima, hæc ſunt:

Primum, Leuis totius corporis horror ſtatim à coitu.

Quia tunc temporis vterus contrahitur, & ſeſe contrahendo horrorem illum parit.

Secundum, Seminis retentio, & pudendi muliebris ſiccitas.

Si poſt coitum ſemen non excidat, ſignum eſt mulierem concepiſſe.

Tertium

Tertium, vteri oſculi exquiſita occluſio.
Quartum, menſium ſuppreſſio.
Quintum, mammarum tumor, dolor, & durities.
Sextum, languidus Veneris appetitus.
Septimum, cibi faſtidium.

CAPVT IV.

De ſingularum partium delineatione earúmque perfectione.

Prima partium ſpermaticarum rudimenta ſeptimo conceptionis die incipiunt apparere.

VIrtus formatrix à calore vteri ſuſcitata, totam ſeminis materiam duabus tunicis contegit, quas ex ipſo ſemine efformat, & illæ tunicæ chorion & amnios appellantur, quarum vſus vide apud anatomicos. Reliqua verò ſeminis materia in partes ſpermaticas mutatur, illarumque prima lineamenta apparere incipiunt die ſeptimo: Si enim genitura poſt ſeptimum diem emiſſa in aquam coniiciatur, in ea apparebunt tres bullæ, quæ ſunt triom partium principum rudimenta, & infinita penè filamenta, quæ ſunt reliquarum partium ſpermaticarum ſtamina.

Omnes autem partes ſpermaticæ in maribus triginta diebus; fœminis verò quadraginta perficiuntur.

Cùm mares ſint calidiores & ſicciores, ideò citiùs conformantur, minor enim fœmellarum calor tardiùs concoquit, & maior humiditas maiori indiget tempore vt condenſetur in partium ſolidarum conſiſtentiam.

Partes verò carnoſæ tertio menſe perficiuntur in maribus; in fœminis verò quarto, & tunc moueri incipiunt.

Poſtquam omnes partes ſpermaticæ fuerunt conformatæ, ſanguis, menſtruus in eas influit, earúmque omnia ſpatia intermedia implet: vnde virtus formatrix omnes partes carnoſas producit; quæ tunc abſolotæ ſunt, cùm fœtus incipit moueri: indicat enim hoc muſculos, à quibus motus fit, eſſe abſolutos.

CAPVT V.

De Partu.

Partus eſt fœtus in vtero perfecti & abſoluti debito tempore facta excluſio.

POſtquam fœtus in vtero debitam conformationem, nutritionem, & accretionem acquiſiuit, ſufficiens alimentum non recipiens, & calorem habens maiorem, qui aëris inſpiratu indigeat vt ventiletur, liberiorem locum quærere incipit, & calcitrando mēbranas quibus includitur diſrumpit, vterúmque diſtendit, vnde ille irritatus onus ſibi moleſtum excludere nititur: hinc duplex motus, vnus ipſius fœtus exire intendentis, alter verò vteri, fœtum excludere conantis. Partus verò *naturalis* eſt, cùm infans in caput ruit, coque priùs foras incipit prominere, reliqui verò ſunt præternaturales.

Tempora verò, in quibus partus poſſunt contingere, ſunt menſis ſeptimus, nonus, decimus & vndecimus.

Excloditur octauus, quia ſeptimo menſe perpetuò fœtus ſolet conatum aliquem edere: & ſi robuſtus ſatis ſit, foras egreditur; ſi verò ſit imbecillior, diutiùs ibi manet, eſt tamen ab illo conatu valde debilitatus, ita vt duobus egeat menſibus ad vires fractas reſtaurandas. Si igitur ſeptimo menſe excludatur, novo illo labore protſus labefactatur, vnde mors neceſſariò contingit. Aſtrologi cauſam huius rei referunt ad infœlicem Saturni influxum, quem volunt octauo menſi dominari: de qua opinione, & reliquis ad partus varia tempora ſpectantibus, conſule Laurentium, *q.19.lib.8.ſua Anatomia.*

CAPVT VI.

De ſimilitudine natorum cum parentibus.

Similitudo triplex eſt apud Medicos: ſpeciei, ſexus & indiuidui.

Similitudo ſpeciei eſt, dum res genita eſt eiuſdem ſpeciei cum generante.

SIc homo hominem generat, canes canem, & ita de reliquis.

Similitudo ſexus eſt, cùm res genita eſt eiuſdem ſexus cum alterutro parente.

Sic infans maſculus patri quoad ſexum ſimilis eſt, fœmella verò matri.

Illa autem ſimilitudo ſexus pendet à ſeminis maſculini vel fœminei prædominio.

Vult Hippocrates, ſemen quod à dextris partibus tam maris, quàm fœminæ decidit, eſſe validius & maribus generandis aptius: vnde ſi ſemen illud maſculinum à dextris deciſum prædominetur, mas generabitur, ſi verò fœmineum, in partibus ſiniſtris genitum, magis abundet, fœmella generatur.

Similitudo indiuidui eſt, cùm natus aliquod aliud eiuſdem ſpeciei indiuiduum ſecundum corporis conformationem repræſentat.

Sic natus aliàs patris, aliàs matris, aliàs aui, aliàs alterius cuiuſuis effigiem repræſentat.

Et illa ſimilitudo pendet non ſolùm à virtute formatrice ſemini inſitâ, ſed etiam interdum ab imaginatione.

Virtus formatrix cùm omnes corporis partes effingat, eiſque formam illam largiatur, quæ ſemini eſt inſita, quæ nimirum à ſingulis parentis partibus ei fuit impreſſa; neceſſe eſt vt illis etiam ſecundum effigiē ſimilis euadat, patri quidem, ſi paternum ſemen ſuperet, matri verò, ſi maternum prædominetur. Quia verò in ſemine parentum latet non rarò quædam auorum aut proauorum facultas, quæ illorum partibus fuerit impreſſa, fit interdum vt illa in nepotibus ſuſcitetur, illóſque auis aut aliis conſanguineis ſimiles efficiat. Vnde putatur hæc vis ad quartam generationem extendi.

Denique imaginationis vis plurimùm poteſt ad ſimilitudinem inferendam. Si enim fœmina dum concipit, intentam habeat imaginationem ad alicuius effigiem huic ſimilem edet fœtum. Sic fœmina quædam Æthiopis effigiem in cubiculo habebat, & filium peperit nigro colore præditum. Sic multæ prægnantes, dum aliquid auidè expetunt, illios effigiem fœtui imprimunt, quia à ſummo illo deſiderio conturbatur imaginatio, & rei appetitæ effigies ſpiritibus imprimitur, qui quidem ſpiritus illam effigiem tenello fœtui facillimè inurunt.

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER SECVNDVS, PATHOLOGIAM continens.

PRÆCOGNITA in Pathologiam.

In Pathologia conſideratur corpus humanum præter naturam ſe habens, & in morboſo ſtatum conſtitutum.

DVPLEX eſt *Natura* apud Philoſophos vniuerſalis, & particularis. Vniuerſalis naturæ leges poſtulant, vt fiant in corporibus generationes, corruptiones, & alterationes variæ, quæ idcirco ſecundum illam naturam vniuerſalem ſe habent, at verò, natura particularis, humana, v.g. peculiares habet ſuæ conſtitutionis leges, eáſque à naturæ vniuerſalis legibus diuerſas, quæ ſi excedantur præter naturam ſe habere homo æſtimabitur, ſcilicet præter naturam illam particularem. Sic corporis humani conſtitutio ſita eſt in certa primarum qualitatum ſymmetria, debita partium conformatione, & vnione earundem; in quibus quoties vitium aliquod contingit, corpus præter naturam ſe habet, vt infrà latiùs exponetur. *Nota*, nonnullos (inter quos præcipuus eſt Fernelius) res *præter* naturam diſtinguere ab iis quæ ſunt *contra naturam*, ita vt illud præter naturam ſit, quod tametſi ex naturæ præſcripto non eſt, illi tamen nullam vim infert, vt faciei lentigines, & color ille qui ex Solis ardore contrahitur: contra naturam verò quod vim infert, eiúſque actiones manifeſtè lædit. Attamen hæc duo apud Medicos vulgò confunduntur, & pro vno, & eodem vſurpantur.

Corporis humani ſtatus triplex eſt, ſalubris, inſalubris & neuter.

Diuiſionem iſtam non agnoſcunt Philoſophi, aſſerentes, inter morbum, & ſanitatem, nullum dari medium: at Medici inſalubrem, ſeu morboſum ſtatum appellant cùm nonnullæ corporis actiones ſunt manifeſte læſæ, ſalubrem, quando ſunt omninò integræ, neutrum verò, quandò, nec manifeſtè læſæ, nec omnino integræ apparent; talis diſpoſitio manifeſtè conſpicitur in iis qui in morbos labi incipiunt, vel ab iis conualeſcunt: neceſſe namque fuit tres iſtas conſtitutiones in artem Medicã inuehere duabus potiſſimũ de cauſis. *Prima* deſumpta eſt ex operationib. medicis, & diætæ modo vnicuique inſtituendo; ægris namque debetur curatio ſanis conſeruatio, neutris verò corporibus, ſi ſint decidua verſus morbum, præſeruatio, & conualeſcentibus à morbo, refectio, ſeu reſtauratio. *Secunda* cauſa ducta eſt à diebus decretoriis, qui non ſunt computandi à principio cuiuſvis infirmioris valetudinis, ſed ab eo tempore, quo ægrotans manifeſtas, vt ſatis inſignes paſſus eſt actionum læſiones; ita vt decumbere fuerit coactus, quod non poſſet ita diſtingui, nî ſtatus neuter ab inſalubri diſtingueretur. Poſſumus tamẽ Philoſophos cũ Medicis conciliare, ſi dixerimus Philoſophos lata ſignificatione Morbi, & ſanitatis nomen vſurpare, quo modo etiam ea accepit aliquando Galenus, vt neutrum etiam ſtatum comprehendat; Medicos verò ſtrictiùs provt ad artis vſum eſt neceſſarium. Trium horum ſtatuum fuſiorem explicationem vide apud Galenum *in arte parua.*

De inſalubri ſtatu iam agere incumbit & ratione illius tria veniunt conſideranda. 1. Morbus. 2. Cauſa morbi. 3. Symptoma.

Tota iſta tractatio verſatur, circa illam corporis diſpoſitionem, quæ Morbus appellatur. Vt enim perfecta illius notitia habeatur, primò natura illius eſt proponenda, mox omnes illius differentiæ inquirendæ, deinde cauſæ, quæ illos morbos producunt inueſtigandæ, ac denique effectus contemplandi, qui ab illis producuntur: effectus enim morborum ſymptomata apud Medicos appellantur. Illorum ratione, vniuerſa Pathologia in tres *ſectiones* vulgo diſtribuitur in quarum *prima*, morbi natura eiuſque differentiæ; in *ſecunda* cauſæ morborum; in *tertia* verò ſymptomata explicantur. Sed quia criſium conſideratio nullibi meliùs, quàm in Pathologia collocari poteſt, cùm per mutationem in morbo factam definiatur; ideò nos *quartam* ſectionem Pathologiæ noſtræ addere decreuimus, quæ totam criſium, & dierum criticorum doctrinam contineat, eamque ordine ſecundam faciemus, ita vt *prima* morbi naturam, & differentias; *ſecunda* mutationes quæ in morbis contingunt, quarum præcipuæ ſunt criſis; *tertia* cauſas morborum, & *quarta* denique ſymptomata contineat.

PATHO

PATHOLOGIÆ SECTIO PRIMA,

De Morbi natura, & differentiis.

CAPVT I.

De Morbi natura.

Morbus eſt diſpoſitio corporis præter naturam primò, & per ſe actiones lædens.

GALENVS *primo methodi medendi, & lib. de diff. morb.* pulcherrima, & valde dilucida methodo morbi naturam inueſtigauit, quam nos hic paucis imitabimur. Primò igitur, actio ipſa venit conſideranda, quæ ſi læſa ſit in humano corpore, illud dicimus ægrotare; ſi verò integra & illæſa, ſanum eſſe. Actionem læſam dico, quæ manifeſtè talis, & ſenſibiliter apparet; nam minimæ, & ſenſibus occultæ actionum noxæ, nullum hîc debent habere locum. Præterea, cùm actio ſit motus, & eſſentiam non habeat permanentem: quia tantiſper eſt dum fit, ac celebratur: ideò cauſam aliquam habeat neceſſe eſt conſtantẽ, & permanentem: illa autẽ cauſa inſtrumentum corporeum, quod actionem exercet, putà oculus videt ventriculus concoquit. Cùm autem vnum, & idem inſtrumentum, non vno & eodem ſemper modo ſuas exerceat operationes, ſed nunc illæſas, & ſecundum naturam, nunc læſas, & præter naturam, vario ſeſe habeat modo, & variè ſit diſpoſitum neceſſe eſt: vnde ſi illius diſpoſitio ſit ſecundum naturam, corpus erit naturaliter diſpoſitum, & actiones edet ſecundum naturam: ſi verò diſpoſitio ſit præter naturam, corpus præter naturã diſpoſitum, & actiones edet præternaturales. Si igitur ſanitas eſt, quando corpus naturaliter diſpoſitum, integras actiones profert morbus erit, quando corpus præter naturam diſpoſitum læſas edit actiones; atque ita actionum læſio à diſpoſitione illa præter naturam dependebit. Hæc igitur definitio morbi rem perfectè declarat, & ſuis numeris eſt abſoluta, cùm genere, ſubiecto, & cauſa ſit prædita, imò etiam effectu. Genus eſt diſpoſitio, quæ nulla differentia reſtricta, non ſolùm de morbo, cauſa morbi, & ſymptomate prædicatur, ſed etiam de ſanitate. Subiectum eſt corpus humanum; cauſa, morbum efficiens, eſt partium corporis ametria, ſeu exceſſus à propria, & naturali conſtitutione, quod per illud præter naturam, deſignatur. Denique, effectus morbi immediatus definitioni additur, qui eſt actionum læſio, quæ morbum perpetuò conſequitur, & ſenſibus noſtris obuia, illum nobis manifeſtat, qui alioqui non rarò ſenſuum aciem refugit. Hac poſita definitione, morbi naturam ſequentia theoremata clariùs illuſtrabunt.

Morbus in prædicamento qualitatis collocatur, & prima illius ſpecie.

Prima ſpecies qualitatis eſt habitus, & diſpoſitio. Licèt enim morbum *diſpoſitionis* nomine enũtiemus, quæ quidem fugax eſt qualitas, & facile mobilis à ſubiecto, ſecundum Ariſtotelem, eam tamen hic latiori paulò ſignificatu vſurpamus, vt habitum etiam, atque adeò totam illam primam qualitatis ſpeciem, comprehendat.

Verùm *obiic* poteſt, morbum in diuerſis categoriis debere collocari: nam magnitudo aucta ad quantitatem videtur referenda, calculus & lumbricus ad ſubſtantiam, & ita de reliquis; at hæc omnia morbi appellantur ab ipſo Galeno. Ad hoc *Reſpondetur*, morbos omnes formaliter in prædicamento qualitatis collocari; fundamẽtaliter verò ad alia reduci poſſe, quatenus ſcilicet à cauſis illis propinquis, quæ ſub aliis categoriis continentur (cuiuſmodi ſunt calculus, lumbrici, magnitudo aucta, numerus excedens vel deficiens, aliaque eiuſmodi, quæ ſunt morborum veluti fundamenta,) introducitur quædam diſpoſitio, quæ veram morbi formã conſtituit; at ex forma ſumitur ratio categoriæ.

Illa enim quæ ſub aliis categoriis continentur; nimirum calculus, lumbrici, &c. morbi à Galen. & reliquis, clarioris doctrinæ gratiâ appellãtur, & quia non ſuppetunt nomina, quib. iſtas diſpoſitiones ſignificare poſſint; tum etiã, quia illud ſufficiebat Medico, curationẽ inſtituenti, naturã illius rei tenere, ex cuius ſublatione tota diſpoſitio præter naturam, & noxa functionũ tollebatur; non quod accuratè philoſophãtibus, veri morbi eſſe videantur, ſed potiùs cauſæ, quia ſæpe in nobis ſunt, abſque vlla manifeſta functionum læſione; & non priùs calculi, lumbrici, & ſimilia actionib. vim inferre poſſunt quam aliquam diſpoſitionem, vt obſtructionem, aut diuulſionem in noſtris corporibus excitarint.

Rurſum *obiici* poteſt morbum in prædicamento relationis collocari debere, quod colligitur ex Galeni dictis in *princip. libri de morb. diff.* vbi *Sanitas* (inquit) *ſymmetria quadam eſt, & morbus ametria* ſymmetria autem, & ametria, meras dicunt relationes, quod & apertè confirmare videtur Ariſtot. 7. *Phyſ. cap.* 3. vbi morbum, & ſanitatem, ad aliquid eſſe dicit. Ad id *Reſpondeo*, quòd, licèt morbus ametria, ſeu immoderatio appellatur, hinc tamen non probatur eſſe relationem, nam quemadmodum deformitas eſt quædam partium improportio, tamen pulchritudo, & deformitas veræ ſunt qualitates, ita, morbus eſt improportio calidorum frigidorum, humidorum, aut ſiccorum, aut partium; Relatio tamen non eſt, ſed qualitas quædam, aut diſpoſitio quâ malè afficitur totum corpus. Si tamen aliquam in morbis reperiri relationem eſt fatendũ, vt demus aliquid dictis Ariſtot. dicimus, illud fieri, quatenus qualitates illæ; nimirum ſanitas, & morbus, habent quandã inter ſe comparationem, prout ad mediocritatem accedunt, vel ab ea recedunt, qualis reſpectus repetitur inter colores extremos, & inter virtutes & vitia, quæ tamen nemo dixerit eſſe ſimplices relationes, quæ ſubiectis accidere poſſunt ſine vlla eorum mutatione.

Omnis morbus habet permanentiam in parte; & permanentia eſt de eſſentia morbi.

Morbus per diatheſim, ſeu diſpoſitionem definitur, quo nomine quandam innuit eſſentiæ ſuæ, ſeu partium poſitionem, ſiue conſtantiâ in corpore, quâ diſtinguitur à ſimplici affectione, quæ patibilis qualitas appellatur, & eſt tertia ſpecies qualitatis. Et hæc conſtantia,

permanentia appellatur, diſpoſitio ſcilicet ita impreſſa in partem, vt eſſentiam ſuam habeat, à cauſa eam producente diuerſam & ſeparatam, ab eaque independentem: & illæ res quæ habent permanentiam dicuntur a Medicis eſſe facta, ſiue in facto eſſe; quæ verò non habent permanentiam, eſſe in fieri.

Verùm *obyci* poteſt, febrem ephemeram, alióſque leuiores affectus, immò & grauiores nonnullos, vt epilepſiam, & apoplexiam, exiguo tempore in corpore permanere, atque ita, non videri habere permanentiam. *Reſpondeo*, permanētiæ nomen ad duo referri poſſe, vel *ad tempus*, quod durationem ſignificat; atque ita, non eſt de eſſentia morbi, quia morbi quamplurimi exiguam habent durationem; vel referri *ad exiſtentiam* firmam, & ſtabilem, quæ innuit quandam eſſentiæ, & partium poſitionem, quam habent in corpore omnes morbi, licèt nonnulli exiguo tempore perdurent.

Rurſus *obycitur*, Morbi per conſenſum ſunt in fieri, & à ſimplici humorum vel vaporum communicatione ſuam habent exiſtentiam, qua ceſſante, ſtatim ceſſant; at illi inter veros morbos a Galeno recenſentur: ergo omnes morbi non habent permanentiam. *Reſpondeo*, morbos per conſenſum non poſſe diu perdurare, quin ab eorum cauſis idiopathia parti inferatur, quæ, vel exigua, habet ſemper aliquid facti, quod eſt ſufficiens verum morbum conſtituere: ſi tamen adhuc ita leuis ſit ſympathicus affectus, vt nullam habeat in parte conſiſtentiam, neque vllam peculiarem poſtulet curationem, ſed primario morbo ſublato ſtatim omnino auferatur, certè tunc a vera morbi ratione excluditur ab ipſo Galeno.

Obiicitur denuò, morbos, ex omnium Medicorum conſenſu, quatuor habere tēpora, quæ perpetuò decurrūt, nimirum principium, augmentū, ſtatum, & declinationem: Cùm ergo ſint in perpetuo motu; non poterunt habere permanentiam. *Reſpondeo*, ætates, ſeu tempora morborum reſpicere eorum motum, & varias conſtitutiones, non autem generationem, & eſſentiam, quæ fixa, & ſtabilis permanet: ſicut hominis natura eadem perpetuò conſeruatur, licèt ille per diuerſas ætates, varias ſubeat mutationes; ſic morbi, iam facti, & geniti, ſua percurrunt tempora, in quibus variè afficiuntur.

Denique ſic *arguitur*: Habere permanentiam & eſſe in facto, idem eſt apud Medicos, vt ſuprà admonuimus: at inter omnes febres ſola hectica eſt in facto, hac enim conditione diſtinguitur à reliquis, quæ in fieri tantùm eſſe dicuntur: Ergo reliquæ febres non habent permanentiam. *Reſpondeo*, in omnibus morbis eſſe aliquid, per quod morbi illi tales ſunt, & generationem ſuam adipiſcuntur, ſed quoniam cauſa morbifica; v.g. humor putridus in febribus perpetuò agit, & multiplicat qualitatem illam morboſam, ideo dicuntur in fieri, donec in hecticam euadant, causâ ſcilicet agere ceſſante, propter introductam æqualem intemperiem, & tunc facti ſimpliciter appellantur; reliqui verò, partim facti, partim fientes.

Omnem morbum neceſſariò ſequitur actio læſa per ſe, & immediatè.

Morbi non rarò ſenſibus ſunt incogniti, omnes tamen per ſymptomata innoteſcunt, quæ ſunt illorum effectus, & potiſſimùm per actionem læſam, quæ à morbo dependet immediatè & per ſe, atque ita eſſentialiter, vt poſitâ actione læsâ, neceſſariò ponatur morbus, à quo illa dependet.

Verùm hîc *obiici* poteſt, ab ipſis cauſis morbificis ſæpe læditur actio immediatè; nimia enim alimenti copia ingeſta ventriculi concoctionem lædit, nullo intercedente morbo: Ergo omnis actio læſa non dependet à morbo.

Reſpondeo, coctionem ventriculi non eſſe idcirco læſam, quòd magnam alimenti copiam nequeat concoquere; cùm enim certa inter agens & paſſum debeat eſſe proportio, vt actio rectè exerceatur, ſi alimentum quantitate nimia exuperet, vel ſit qualitate moleſtum, ventriculi actio non dicetur læſa, etiamſi illud nequeat ſubigere; ſicut non dicetur laborare, etiamſi ferrum nequeat concoquere. Dicimus igitur vitium dependere ab obiecti improportione.

Rurſum ſic *obycitur*: Quædam ſymptomata poſſunt primò & per ſe lædere actionem, vt qualitas mutata in oculo, color ſcilicet flauus corneæ tunicæ ictericorum, à flauæ bilis in illam effuſione contractus, qui viſionem immediatè lædit; illis enim omnia apparent flaua, at nullus poteſt accuſari morbus qui viſionem hoc modo lædere queat: Ergo color ille qui ſymptoma eſt, actionem lædit immediatè. *Reſpondeo*, in oculo peculiariter colorem præternaturalem poſſe dici morbum, oculus enim naturaliter conſtitutus debet eſſe omnis coloris expers, vt obiectorum ſpecies puras & impermixtas, eorúmque colores varios recipere poſſit: color enim ille oculi referri poteſt ad morbos in numero, quia auctus eſt numerus qualitatum, quæ naturaliter in oculo eſſe debent. Idem dicendum videtur de ſapore extraneo in lingua, & ſono in aure, quia ſcilicet impediunt ne ſapores & ſoni ab iis rite percipiantur; vnde patet in peculiaribus illis ſenſoriis, peculiari conſtitutione donatis, peculiarem etiam morbi rationem eſſe admittendam.

Denuò hîc *obiicitur*. In affectibus ſympathicis actiones partium læduntur abſque vllo morbo: nam ſi in partibus per ſympathiam laborantibus eſſet morbus: illis remedia adhiberentur, quod tamen non euenit; neque dum obſtructo cerebro neruorum actio læditur, poſſumus dicere morbum eſſe in neruis, ſed in cerebro tantùm. *Reſpondeo* affectus ſympathicos in cenſu morborum non reponi à Medicis therapeuticis, quia illis remedia non adhibentur: ſi quis tamen attentè conſideret, illos ad aliquod morbi genus referri poſſe reperiet, v.g. obſtructo cerebro non influit in neruos ſpiritus animalis; ex cuius defectu motus & ſenſus abolentur: at defectus ille inter morbos in numero deficiente poteſt recenſeri, & ita de aliis quamplurimis eſt dicendum.

CAPVT II.

De morbi generibus, & differentiis.

Hactenus de morbi natura, conſequens eſt, vt de illius differentiis agamus.

GEnera, ſpecies, & differentiæ morborum confunduntur a Galeno, 2. *methodi*, & pro vno & eodem vſurpantur, non enim ſolet exactam illam & logicam conſiderationem conſectari; licèt diuerſo reſpectu vtrumque verè dici poſſit, ratione nimirum ipſius morbi, qui genus ſummum eſt, *ſpecies* ſeu differentiæ debent appellari, & ratione ſpecierum inferiorum, in quas ſubdiuiduntur, *genera* dici poſſunt.

Sunt autem morborum differentiæ, aliæ eſſentiales, aliæ accidentales.

Eſſentiales ſunt, quæ ab ipſa morbi eſſentia deſumuntur, & aliter ſpecificæ appellantur, quia ex iis genera, & ſpecies conſtituuntur.

Illæ autem ſunt tres, nimirum ſimilaris, organica, & communis.

Tota eſſentia accidentium à ſubiectis dependet, ideò eorū eſſentiales differentiæ, à ſubiectorum differentiis ſumi debent; morborum autem ſubiecta ſunt corporis noſtri partes, quæ propriè tales appellantur, quæ nimirum toti cohærent communique vitâ fruuntur: nam quāvis ab Hipp. partes diuidantur in *continentia, cōtenta*, & *impetū facientia*, vbi per continētia partes viuentes & actionibus exercēdis deſtinatas intelligit, per cōtenta humores, & per impetum facientia ſpiritus; tunc latiſſimè accipitur nomen partis, neque humores, aut

ſpiritus morborum ſubiecta eſſe poſſunt, nec communi vitâ fruuntur, ſed cauſæ potiùs ſunt morborum, dum qualitate, vel quantitate peccant. Cùm igitur partes iſtæ viuentes ſub duplici contineantur differentia, ſimilarium ſcilicet, & organicarum; morbi etiam in ſimilares & organicos diuidentur: ſed quia in vtriſque dictis partibus, communis alia requiritur diſpoſitio, præter debitam temperiem, & conformationem, vt ſecundum naturam ſe habere dicantur, naturalis ſcilicet illarum partium continuitas, ſeu vnio; ideò dum illa ſoluitur, alia oritur ſpecies morbi, qui communis appellatur.

CAPVT III.

De ſpeciebus morbi ſimilaris.

Omnis morbus ſimilaris intemperies appellatur.

Partes ſimilares ex elementis tantùm componuntur, & earum actiones à quatuor primarum qualitatum ſymmetria, & debita commoderatione perficiuntur. Partes enim ſimilares quatenus ſimilares ſunt, nullam edunt actionem, præter nutritionem, propter quam conueniens alimentum ad ſe attractum retinent, concoquunt, & ſuperflua expellunt, quæ omnia à ſola temperie in iis abſoluuntur. Igitur quamdiu partes ſimilares debitam ſeruant temperiem; ſecundum naturam ſe habent: dum verò intemperatæ ſunt, in morboſo ſtatu ſunt conſtitutæ, atque ita omnis morbus partes ſimilares afficiens, erit intemperies.

Intemperies autem in alias differentias ſubdiuiditur, quarum nonnulla ſunt eſſentiales, reliqua verò accidentales.

Eſſentiales rurſum alia ſunt ſimplices, alia compoſita, ſimplices ſunt quatuor. 1. Calida. 2. Frigida. 3. Humida. 4. Sicca.

Compoſita ſunt totidem. 1. Calida & humida. 2. Calida & ſicca. 3. Frigida & humida. 4. Frigida & ſicca.

Illæ intemperies morboſæ appellantur, quoties tantus eſt earum exceſſus, vt manifeſtam inferant actionum læſionem, alioqui intra ſanitatis limites erunt conſtitutæ, v.g. licet quis bilioſo temperamento donatus, calidior ſicciórque exiſtat, quàm par ſit ad iuſtam temperamenti moderationem efficiendam, quandiu tamen actiones ſuas ſecundum innati ſui temperamenti conditionem exercet, intemperie morboſa affectus non dicetur, donec proprios ſanitatis limites excedens, in febrem, v.g. aliúmve calidum affectum inciderit.

Accidentales intemperierum differentia deſumuntur à cauſa, vel à ſubiecto.

Licèt accidentales morborum differentias ad finem huius ſectionis remiſerimus tractandas; quia tamen hæ ad intemperiem ſolam peculiariter ſpectant, ideò de illis hìc agere non erit inconueniens.

Ratione cauſæ alia intemperies dicitur materialis, alia immaterialis.

Materialis intemperies ea eſt, cui coniungitur interna quædam cauſa, humor ſcilicet, vapor, aut flatus, vt in febribus humoralibus, partium inflammationibus, & infinitis aliis contingit, & illa à Galeno appellatur intemperies cum humoris affluxu; immaterialis verò quæ nuda intemperies etiam appellatur, ea dicitur, quæ ab exteriori tantùm cauſa profecta eſt ſine interioris concurſu. Hæc minùs frequens eſt quàm ſuperior, & tardò admodum contingit, eam tamen videre eſt in maraſmo, ſumma partium refrigeratione, in aqua gelida, vel ſub aquilone gelidiſſimo contracta, in cephalalgia à vehementi æſtu contracta & ſimilibus.

Ratione ſubiecti alia intemperies eſt in habitu, alia in habitudine.

Intemperies quæ eſt in habitu, ſeu quæ habitum contraxit & confirmata eſt, *hectica* etiam appellatur, quæ firmiter inhæret, vt ſit indelebilis, & dicitur etiam omnino facta; huius generis ſunt febris hectica, & elephantiaſis: ea verò quæ eſt in habitudine, ſeu diſpoſitione, eſt tantùm *inchoata*, & adhuc in fieri, aut ſaltem partim fiens; & partim facta, ac facilè delebilis, vt febres vulgares, & alij morbi curatu faciles.

Ratione etiam ſubiecti, alia eſt intemperies æqualis, alia inæqualis.

Æqualis intẽperies eſt, quæ in ſingulas corporis noſtri partes eſt æqualiter diſperſa; ſic febris hectica eſt æqualis intemperies, quia idem caloris gradus in omnes partes eſt introductus. *Inæqualis* verò intemperies eſt, quæ partibus corporis noſtri non eſt æqualiter infixa, ſic febres putridas inæquales morbos appellamus, quòd in iis partes ſolidæ non ſint planè calefactæ, ſicut humores quos calor penitùs occupauit; ſic febres epialæ & lypiriæ inæquales intemperies appellantur, quoniã in epiala calor & frigus ſimul in toto corpore perſentitur, in lipyria verò exteriora rigent, & interiora vruntur.

COROLLARIVM CIRCA Morbos Similares.

Obiicitur *primò* non dari poſſe ſimplicem intemperiem, quia, illa vel eſſet cum materia, vel ſine materia; non cum materia, quia talis intemperies ab aliquo humore pendet; at vnuſquiſque humor duplici præditus qualitate; immaterialis verò à cauſis externis excitatur; illæ autem vel ſunt elementa, quorum vnumquodque duas habet qualitates; vel mixta, quæ duas etiam habent qualitates ab elemento prædominante. *Reſpondeo*, vnicam tantùm qualitatem poſſe excedere, reliquis benè contemperatis, cùm duæ cauſæ internæ, vel externæ coniunguntur; quæ in vna qualitate conueniant, in alia ſint contrariæ: vt dum ex ſanguine & bile morbus generatur, ſiccitas bilis retunditur à ſanguinis humiditate, & ibi nullus eſt exceſſus, ſed vtriuſque caliditas ſimul iuncta efficit calidam intemperiem, idem euenit in cauſis externis; ſi enim aër ſit temperatus, ad calidam, humidámque temperiem, & alimenta frigida & humida, frigiditas ipſius cum alterius caliditate contemperationem efficient, ſed humiditas vtriuſque humidam pariet intemperiem.

Obiicitur denuò, calidam & humidam intemperiem non dari, quòd caliditas, & humiditas ſint vitæ noſtræ principia, ac proinde ſimul iunctæ non poſſint eſſe morboſæ. Deinde, quòd caliditas debeat eſſe valde intenſa, vt morboſa eſſe poſſit; at calor intenſus potenter abſumit humiditatem, & citiſſimè ſibi comitem acceſſit ſiccitatem, atque ita intẽperies calida & humida non poterũt ſimul ſubſiſtere, idem dicas de frigida intemperie, quæ magnas generans cruditates, copioſas cumulat in corpore humiditates; vnde non videtur poſſe cum ſiccitate reperiri. Ad hæc *Reſpondeo*, caliditatem & humiditatem eſſe quidem vitæ noſtræ principiis cõſentaneas, ſi tamen ita redundent, vt humores non poſſint à natura gubernari, nec cõmodè ventilari, neceſſariò putredinem concipient, vnde calor præter naturam introducetur, qui nimiæ humiditati iunctus, calidã & humidam intemperiem efficiet. Deinde calor excedens abſumit quidem humiditatem, ſed non illicò, ac proinde illud temporis ſpatium ſufficit ad morborum etiã ſæuiſſimorũ generationẽ, vt patet in febribus ſanguineis, in quibus maxima initio humiditas luxuriat, ſi tamen diutiùs perdurent, ſiccã intemperiem acceſſunt. Eodem prorſus modo frigida & ſicca intemperies diutiùs perſiſtit, antequam per cruditates humida acquiratur. Immò etiamſi copioſa cumulẽtur excremẽta, partes tamẽ ſolidæ ſiccã ſeruant intemperiem, vt in ſenibus apparet. Propoſitas morborũ differentias, eáſque ſolas tota recipit antiquitas, omnéſque ferè neoterici, præter Fernelium, & alios nonnullos illius ſequaces. Fernelius enim noua duo morborũ genera commentus eſt, quorũ vnũ vocat materiæ,

teriæ, alterum verò formæ, ſeu totius ſubſtantiæ. Cùm enim(inquit)in partibus ſimilaribus tria ſpectentur, materia, forma, & temperamentum, quorum naturalis conſtitutio ſanitas eſt, ſic vniuſcuiuſque immoderatio erit morbus. Atque hinc tres morborum differentiæ exorientur; nimirum intemperies, ex primarum qualitatum exceſſu; materiæ immoderatio, dum pars mollior aut durior, laxior aut adſtrictior, tenuior aut craſſior, rarior aut denſior euadit: & formæ corruptela, dum vel à morbis manifeſtis, vt à putredine, vel ab occultis, venenatis ſcilicet, contagioſis, & peſtilentibus tota corporis ſymmetria corrumpitur.

Hanc ſuam opinionem nudè propoſuit Fernelius *lib. 1. ſua Pathologia, cap.* 7. quam longâ tamen diſputatione conformauit. 2. *de abditis rerum cauſis, cap.* 9. & quia celebris valde eſt, propter tanti viri auctoritatem, multóſque non mediocriter exercuit, illam idcircò breui diſputatione diſcutiemus. Rationes igitur, quæ à Fernelio afferuntur pro ſua opinione confirmanda, quatuor ſequentibus poſſunt comprehendi.

Prima. Morbi in iis eſſe ſolent à quibus actiones perficiuntur: ſed tria ſunt in parte ſimilari quæ actiones illius perficiunt, materia ſcilicet, forma & temperamentum, ergo & circa illa erit morbus.

Secundò; Idipſum confirmatur, ex varia actionum læſione in vna eadémque parte; ventriculus enim, vt pars ſimilaris, ſæpe laborat imbecillitate, à qua imminuitur concoctio; ſed illa imbecillitas, nunc fit ab immodicè refrigerantibus, vt nimio aquæ potu, lactucarum, & ſimilium vſu; nunc à relaxantibus, vt olei tepentis, & ſimilium hauſtu; aliàs denique ab extraneis quibuſdam, & venenatis qualitatibus, à quibus formæ ſuæ robur deiicitur. Ergo tria erunt morbi genera diſtincta.

Tertiò, Ab ipſis remediis hoc etiam euinci poſſe videtur: tria enim ſunt remediorum genera ab ipſo Galeno conſtituta: alia nimirum quæ primis tantùm qualitatibus alterant, & hæc in morbis intemperiei locum habent; alia verò quæ adſtringunt, relaxant, attenuant, incraſſant, & hæc morbis in materia medentur; alia denique ſunt, quæ agunt à tota ſubſtantia, & occulta proprietate, & hæc in morborum totius ſubſtantiæ curatione vſurpantur.

Quartò denique in gangræna, elephantiaſi, & vlceribus malignis, tota partium ſubſtantia corrumpitur. Ergo non poſſunt negari morbi totius ſubſtantiæ.

Nos verò exiſtimamus rationes illas non eſſe tanti momenti, vt nos cogere valeant antiquas morborum ſimilarium differentias multiplicare. Dicimus ergo illam Fernelij opinionem eſſe reiiciendam, atque antequam allatis obiectionibus ſatisfaciamus, ſequentibus erit confutanda.

Primò. Morbus eſt affectus totius partis ſimilaris, quatenus talis eſt: Ergo materia & forma non poſſunt dici affici morbo, ſed totum compoſitum; ſola enim intemperies eſt affectus totius partis ſimilaris.

Secundò. Omnis actio partis ſimilaris eſt naturalis: ſed actiones omnes naturales quatuor tantùm ſunt, attractio, retentio, concoctio, & expulſio, quæ à temperie ſola dependent, Ergo vnicus tantum erit morbus partis ſimilaris, nimirum intemperies.

Tertiò. Morbus omnis habet agendi vim, nimirum actionem lædendi. At materiæ nulla eſt actio; eſt enim principium paſſiuum, & potentiale, ergo nullus dabitur morbus materiæ.

Quartò. Si daretur morbus formæ, malè ab omnibus tum veteribus, tum neotericis definiretur morbus, quem volunt eſſe corporis diſpoſitionem: At forma eſt incorporea. Ergo non poteſt pati morbos.

Quintò. Si darentur morbi formæ, infinita ſequerentur abſurda, formam ſcilicet per ſe pati poſſe, generari & corrumpi, magis & minus recipere, & habere contrarium, quæ abhorrent à philoſophia.

Denique. Si formæ, vel totius ſubſtantiæ corruptela ſit morbus; conſideranda erit, vel in termino & abſoluta, vel in via & in fieri. Si abſoluta nihil aliud eſt quàm animantis interitus, & integra pernicies: ſi verò ſit in fieri, & in motu, erit tantùm alteratio corruptioni præuia, ac proinde qualitas in intemperie conſtituta.

Atque ita ſatis manet confutata hæc Fernelij opinio. Ad *rationes* in illius ſubſidium allatas, ita *reſpondemus*. Ad *primam* dicimus: Materiam, & formam, non concurrere ad perfectionem actionum, ſed tantùm ad compoſiti conſtitutionem; actiones enim ſunt compoſitorum, non componentium; compoſitum autem operatur ſecundùm diſpoſitionem, quæ in illo reperitur: hæc autem diſpoſitio in parte ſimilari eſt ſola temperies.

Ad *ſecundam reſpondeo* actionem ventriculi non eſſe purè ſimilarem, ſed fieri partim à temperie, partim à conformatione, & ſtructura illius: alteratio enim & coctio alimentorum rectè perfici non poteſt, quin debitè contineantur, & coarctentur à ventriculo, retentio verò illa, ſiue complexus dependet à ventriculo, hoc, vel illo modo conformato. Quoties igitur refrigeratur ventriculus, vt non poſſit concoquere, eſt intemperies, ſeu morbus ſimilaris; dum verò ita relaxatur, vt non poſſit continere, eſt morbus organicus; cùm denique actio ventriculi deiicitur à rebus venenatis, eſt quædam intemperies, quia corrumpitur temperamentum inſitum illius partis, & illa intemperies maligna ſeu venenata appellatur, vt infra dicetur.

Ad *tertiam reſpondeo*, qualitates illas ſecundas à primis immediatè dependere: ſic adſtringentia frigida ſunt & ſicca, relaxantia calida & humida, & ita de cæteris: quæ verò à tota ſubſtantia operari dicuntur, id præſtare per qualitates occultas, quæ ad intemperiem referuntur.

Ad *vltimam reſpondeo*, intemperiem eſſe duplicem, vulgarem vnam, alteram malignam, vt in differentiis accidentalibus oſtendetur; propoſiti autem affectus ad intemperiem malignam facillimè referri poſſunt.

CAPVT IV.

De morbi organici ſpeciebus.

Morbi organici ſpecies quatuor ſunt. 1. In conformatione. 2. In magnitudine. 3. In numero. 4. In coniunctione.

QVemadmodum à partibus ſimilaribus actiones ſimilares, ita ab organicis, organicæ exercentur, quæ vt ſecundum naturam ſe habent, quatuor deſiderant conditiones, debitam nempe conformationem, magnitudinem, numerum & coniunctionem, à quibus ſi fiat receſſus, morbi ſtatim oriuntur: vnde totidem morbi organici differentiæ exurgunt.

Conformationis morbi rurſum tres habent ſpecies, 1. In figura. 2. In aſperitate & læuitate. 3. In meatu & cauitate.

Morbus in figura eſt, cùm naturalis partium figura ita immutatur, vt inde actionum læſio contingat.

Multis modis partium figura poteſt immutari, dum ſcilicet quæ rectæ naturâ eſſe debent, incuruantur; curuæ eriguntur, aliæ inflectuntur, diſtorquentur rotundæ, quadratæ fiunt, & ita de cæteris.

Morbus in aſperitate & læuitate eſt, cùm partes, quæ naturaliter aſperæ, aut rugoſæ eſſe ſolent, læuiores euadunt, vel contrà læues aſperiores.

V. g. Cùm ventriculus & inteſtina mucoſa pituita obducta lienteriam patiuntur, fit morbus in læuitate; cùm verò trachea arteria à diſtillatione è cerebro exaſperata contrahit raucitatem, eſt morbus in aſperitate.

Morbus in meatu & cauitate eſt, cùm naturalis meatuum & cauitatum conſtitutio euertitur.

Eius rurſum tres ſunt ſpecies 1. adſtrictio 2. obſtructio 3. dilatatio.

Adſtrictio fit, cùm meatus, vel cauitas, ab externa cauſa comprimitur, & anguſtior euadit.

Sic dum œſophagus, & aſpera arteria coarctatur ex angina, & veſica comprimitur, ex grandiore fœtu in vtero concluſo, morbus ille fit, qui adſtrictio appellatur.

Obſtructio fit, cùm materia aliqua, præternaturalis internas cauitates occupat, vel meatus occludit.

Sic calculus in veſica; materia craſſa, viſcida, & lenta hepatis, lienis, aliarúmque partium venas interiores, liberúmque humorum commeatum impediens, & reliqua huiuſmodi, obſtructionem pariunt.

Dilatatio fit, quando cauitates & meatus nimis ampli & patentes efficiuntur.

Dilatatio eſt adſtrictioni, & obſtructioni contraria: illius exemplum habemus in dilatatione pupillæ, & varicibus, tum etiam in venarum anaſtomoſi & diapedeſi. Anaſtomoſis enim fit, quando orificia vaſorum nimis dilatantur; diapedeſis verò, quando tunicæ eorum nimis relaxantur, & rareſiunt, vt humores effluant. Ad dilatationem etiã refertur nimia ventriculi laxitas, vt non poſſit commodè amplecti alimentum, quam perperam Fernelius ad morbos materiæ ſuprà reuocabat.

Magnitudinis morbi, vel ſunt in magnitudine aucta, vel in imminuta.

Vtrique, vel in toto corpore, vel in aliqua eius parte: in toto corpore eſt magnitudo aucta, vel imminuta, dum tota illius moles præter modum augetur, vel imminuitur.

Magnitudinis auctæ in toto corpore exemplum affert Galenus de quodam Nicomacho Smyrnæo, qui præ nimia craſſitie ſeſe non poterat commouere. Eadem verò imminuta ſatis apparet in atrophia & febri bectica, in quibus totum corpus macie contabeſcit.

In aliqua parte magnitudo augetur, vel imminuitur, dum naturaliter ſibi conſtitutas dimenſiones excedit, vel ab iiſdem recedit.

Sic tumor præter naturam in parte eſt magnitudo aucta: ſic etiam partis defectus in longitudine, latitudine, vel profunditate, vt linguæ, naſi, digiti, teſtis, vel alterius partis paruitas inſignis, eſt magnitudo imminuta. Ilia enim paruitas contingit, vel ab ipſa generatione ex defectu materiæ; vel poſt generationem, idque rurſum dupliciter; defectu ſcilicet alimenti, vnde partis atrophia & conſumptio, vel oblatione ſubſtantiæ partium, vt cùm portio naſi, linguæ, vel digiti amputatur.

Morbi in numero ſunt, vel in numero excedente, vel in deficiente.

Ad partes organicas conſtituendas certus ſimilarium numerus requiritur, & in maioribus, magiſque compoſitis, certus minorum organorum, & minùs compoſitorum numerus concurrit. Quomodocunque autem iſta redundent, vel deficiant, vitium faciunt, quod numeri aucti, vel imminuti appellatur.

Numerus excedens, vel eſt eorum, quæ ſunt ſecundum naturam vel toto genere, præter naturam.

Secundum naturam dicuntur, ratione ſubſtantiæ, ex qua componuntur, quæ naturalis eſt, & peccant tantùm in eo, quòd non ſint neceſſaria ad membri functiones exercendas; immò illas impediant, vt ſexus digitus, carnis excreſcentia in vlcere, & ſimilia. At verò toto genere præter naturam ſunt ea, quæ ex ſubſtantia omnino præternaturali componuntur, vt lumbrici: calculi, &c. quæ ad morbos in numero referuntur, quatenus res præter naturam ſupperadditæ, organi ſtructuram vitiantes, & functiones illius ſuâ præſentia impedientes; alioqui ſi actiones non lædant, quatenus numero redundant, ſed obſtructionem, aut ſimilem affectum producant, cauſæ morbi potiùs cenſebuntur, vt ſuprà annotauimus.

Numerus deficiens, perpetuò in rebus naturalibus, ſine corporis partibus conſiſtit, iſque, vel ab ipſo vtero, vel poſt exitum ab eo eſt contractus

Morbus in numero deficiente ab ipſo ortu contractus dicitur, cùm quis, v.g. pede, manu, oculo, teſte, aut aliâ quavis parte mancus in lucem prodit; poſt ortum verò quando pars aliqua amputatur, vt cùm pes, vel brachium, gangrænâ laborans amputatur, teſtis in hernia eximitur, dens carioſus euellitur, & ſic de cæteris.

Morbi in coniunctione ſunt duplices, in ſitu, & in connexione.

Morbi in ſitu ſunt quando partes quæ ſimul cohærere debent, à proprijs ſedibus recedunt.

Huiuſmodi morbos videre eſt in hernia, cùm inteſtinum, vel omentum in ſcrotum deſcendit; item in procidentia ani, vel vteri; & ſimilium.

Morbi in connexione ſunt, quando partes quæ debent ſimul cohærere non coaleſcunt; vel contrà, quæ cohærere non debent, ſimul coaleſcunt.

Tales affectus apparent in luxationibus, quando oſſium connexio peruertitur, & in imperforatis, necnon, dum oculorum palpebræ, vel oris labra coaleſcunt, quæ naturaliter debent eſſe disiuncta.

COROLLARIVM CIRCA Morbos Organicos.

Obiicitur primò. Deficientem eſſe morborum organicorum numerum iam allatum, quia eorum differentiæ non deſumuntur ab iis omnibus, quæ neceſſaria ſunt ad actiones organicas obeundas. Sed præter iam dicta, alia multa concurrunt: partes enim inſtrumentariæ indigent calido à corde influente, nimirum ſanguine, & ſpiritibus bene affectis, quádoquidẽ iis læſis, aut abſentibus, totius corporis actiones offenduntur, vt patet in ſyncopo, tremore, rigore, &c. Ergo ab illis quædã morbi organici ſpecies erit conſtituenda. *Reſpondeo*, in propria cuiuſque partis conſtitutione diſtinguenda eſſe communia inſtrumenta, quæ in omnibus actionibus, tum ſimliarium, tum organicarum partium ſunt neceſſaria: illa enim, in neutris peculiarem obtinent conſiderationem, ſed tanquam vaga & fluxa in partium corporis viuentis numero non habentur, vel certè dicendum, affectus, qui ab horum vitio contingant, non eſſe idiopathicos, ſed debere tantùm referri ad ſympathiam negatæ materiæ, vel facultatis.

Obiicitur ſecundò, præter adductas conditiones ad partium organicarum conſtitutionem, requiri ſymmetriam, ſi enim pes v.g. vel manus, oſſibus, neruis, & ligamentis conſtare debeant, & tota ſint oſſea, vel carnea, mala redditur illarum partium ſtructura, quamvis rectè ſe habeãt ſuperiùs enumerata, *Reſpõdeo* ſi pars organica, quæ pluribus inſtrumentis conſtare debet, ex vnico tantùm ſit conflata, eſſe tunc morbum in numero deficiente, nec aliud genus diuerſum eſſe inquirendum.

Obiicitur denique. ab ipſis qualitatibus, tam primis, quàm ſecundis, actiones partium organicarum lædi: partes enim v. g. duriores, vel molliores, craſſiores, aut tenuiores, ad ſenſum, vel motum redduntur ineptiores, ſicut Galenus cerebri craſſitiẽ ad ingenij acumen plurimùm obeſſe exiſtimat, tenuitatem verò prodeſſe; ſic ventriculus laxior malè concoquit, cornea oculi tunica rarior aut denſior viſui officit, & ita de reliquis: vndè patet iſtas etiam qualitates inter morbos organicos debere recenſeri. *Reſpondeo*, morbos illos, qui ſequuntur mutationes qualitatũ, non poſſe tribui partibus organicis, quatenus ſunt organicæ, ſed quatenus ex ſimilaribus tãquam materiâ quadam componuntur: ad partis enim inſtrumentariæ conſtitutionem debita partium ſimilarium ſymmetria, earúmque temperies, tam in primis, quàm in ſecundis qualitatibus eſt ſupponenda; non igitur earum improportio parti organicæ eſt adſcribenda, quamvis illius actiones lædat, quia id fit ex accidenti; ſicut domus corruit, vbi ligna, vel lapides ſunt putrida vel carioſa, quamvis illa non ad domum ſpectent, ſi formalem illius rationem intueamur.

Contra iſtam *reſponſionem* denuò *obijci* poteſt, ſecundas illas qualitates, duritiem, mollitiem, & reliquas, non minùs debere ad partium organicarum morbos referri,

quia

Google

quàm aſperitatem,& læuitatem,quæ etiam inter qualitates ſecundas numerantur, & à nobis inter conformationis morbos recenſitæ fuerunt. *Reſpondeo*, non eſſe eandem rationem;quandoquidem durities,mollities,& reliquæ non mutantur,niſi per ipſam temperiem ſimul immutatam;aſperitas verò & læuitas,quæ ſunt affectus ſuperficiei tantùm, ita dependent à formatrice facultate,vt ſine vlla temperamenti diuerſitate quaſdam læues & æquales, alias aſperas, & inæquales producat; vt patet in oſſibus,quæ ſicciſſima ſunt,& tamen maximè æqualia in ſua ſuperficie,& in ventriculo, qui ſuperficie ſuâ externâ eſt æqualis, internâ, aſper & rugoſus: & ſic de cæteris.

CAPVT V.

De morbi communis,ſeu ſolutionis continui differentiis.

Morbi communis,ſeu ſolutionis continui differentia deſumuntur à cauſa,vel à ſubiecto.

Cauſa continuum ſoluentes quatuor ſunt: ad primum referuntur ea quæ ſunt tenuia, & ad ſecandum idonea: ad ſecundam, acria & erodentia: ad tertiam grauia,dura,& obtuſa:ad quartum,rumpentia, & diuellentia

Quæ à tenuibus & ſecantibus fit ſolutio continui ſectio,appellatur.

SVb hac comprehenduntur omnes ſolutiones continui, quæ fiunt ab externis cauſis incidentibus,ſiue punctim,ſiue cæſim, in quauis corporis parte.

Quæ ab acribus & erodentibus fit ſolutio continui,eroſio nuncupatur

Vtplurimùm fit eroſio in corporis partibus à cauſis internis, vt acribus, & mordacibus ſuccis vlcera efficientibus; aliquando etiam fit ab externis admotis, vel actu exurentibus, vt igne, candente ferro; vel potentiâ, vt cauſticis medicamentis, & ſimilibus.

Quæ à grauibus, duris, & obtuſis fit ſolutio continui, contuſio appellatur.

Hæc ſolutio continui, vt plurimum manifeſta non eſt, ſed occulta: in ea enim partes colliduntur,& violenter comprimuntur; ex qua compreſſione occulta fit continui ſolutio.

Quæ à rumpentibus,& diuellentibus fit ſolutio, ruptio ſeu diuulſio appellatur.

Hæc ſæpiſſimè contingit in tortura,in qua digiti pedum, vel manuum, ita diuelluntur,vt eos ab aliis partibus omnino ſeparari contingat: ex nimio etiam conatu peritonæum diſrumpi ſolet, vnde hernia ſolet exoriri. Aliquando etiam ex nimia plethora venarum tunicæ diſrumpuntur, vnde copioſæ hæmorrhagiæ producuntur.

Ratione ſubiecti, ſeu corporis noſtri partium,varia ſolutionis continui differentia conſtituuntur, & varia illis nomina adſcribuntur.

In carne enim facta inciſio, vulnus appellatur; eroſio verò vlcus.

In oſſe facta inciſio tranſuerſa, fractura;recta,fiſſura dicitur: eroſio verò caries.

In venis, arteriis,neruis, & cartilaginibus facta inciſio tranſuerſa,idem inciſionis retinet nomen; & recta, fiſſura.

Peculiaris ſolutionis ſpecies. punctura dicta, neruis potiſſimùm attribuitur; membranis verò ruptura.

Apud Chirurgicos autores omnes, iſtæ ſolutionis differentiæ ſub vulnerum, vlcerum,& luxationum nomine comprehenduntur.

CAPVT VI.

De Differentiis accidentalibus morborum.

Accidentales morborum differentia ſunt, quæ genera,& ſpecies morborum non conſtituunt, ſed tantùm nonnullas eorum proprietates declarant.

INfinitæ propemodum ab auctoribus proponuntur accidentales differentiæ, quas omnes perſequi nimis longum,& forſan minùs vtile futurum arbitramur. Nos igitur eas tantùm hic proponemus, quæ ad vſum artis magis ſunt neceſſariæ,& frequentiùs occurrunt in morborum tractatione.

Illa autem deſumuntur vel à morborum eſſentia, ſeu proprietatibus eam comitantibus,vel à cauſis eorumdem.

Ab ipſa morbi eſſentia, eſſentiales illius differentiæ deſumuntur, vt ſuprà demonſtratum fuit;accidentales verò differentiæ à nonnullis proprietatibus eſſentiam morbi comitantibus,tum etiam à cauſis & effectibus. Nos tamen reliquis omiſſis, tanquam,vel per ſe notiſſimis, vel minùs vtilibus, eas tantùm hîc proponimus, quæ ab eſſentia,& cauſis deſumuntur.

Proprietates morborum eſſentiam comitantes ſunt, prima magnitudo, ſecunda motus, tertia mos, quarta & euentus.

1. *Ratione magnitudinis, morbus dicitur magnus, vel paruus.*

Morbus magnus is dicitur, qui intenſus valdè eſt, & magnâ vi corpus noſtrum affligit.

Paruus verò, qui à naturali conſtitutione parùm recedit, & vires noſtras parum labefactat.

Galenus tribus de cauſis morbum magnum dici debere affirmat. *Primò* ratione partis, ſi nimirum partem principem afficiat,vel ad vitam neceſſariam:*Secundò* ratione cauſarum, ſi nimirum illæ ſint admodum vehementes, & magno impetu ſæuiant: *Tertiò*, ratione ſymptomatum ſi nimirum illa violentiâ & atrocitate corpus valde moleſtent.

2. *Ratione motûs conſiderantur quatuor tempora morborum,principium,augmentum,ſtatus,& declinatio.*

Principium morbi eſt, quando eundem tenorem ſeruat, quem à principio accepit, nullâ auctione inſigni adueniente.

Augmentum eſt, cùm morbus ſenſibiliter increſcit.

Status eſt, cùm morbus non ampliùs increſcit, eandémque retinet vehementiam à ſummo incremento relictum.

Declinatio denique eſt,cùm morbus manifeſtam ſua vehementia patitur diminutionem.

Diuiſio temporum morborum,non ſolùm ab eſſentia ipſius morbi deſumitur à Galeno,ſed etiam à cauſis & ſymptomatis,cùm ſcilicet illa vehementiora ſunt à principio ad ſtatum,& in declinatione miteſcunt,ac potiſſimùm ab excrementis,quæ in principio omnino cruda ſtatuuntur, in augmento quoddam coctionis rudimentum præ ſe ferre; in ſtatu maxima coctionis indicia oſtendere,& in declinatione abſolutam concoctionem,& excrementorum in melius commutationem.

Tempora autem morborum, vel ſunt vniuerſalia, vel particularia.

Tempora vniuerſalia ſunt partes totius morbi, à principio ad finem conſiderati.

Tempora verò particularia ſunt partes paroxyſmorum, qui in morbis intermittentibus apparere ſolent.

Sic vnuſquiſque morbi paroxyſmus habet principium, augmentum & declinationem; ſicut vniuerſus morbus in toto illius decurſu conſideratus.

Nota omnes morbos non habere quatuor tempora ſed tantùm ſalutares,lethales enim ante declinationem perpetuò interimunt.

In motu etiam conſideratur quantitas & modus.

Ratione

Ratione quantitatis motus, ſeu durationis, alius morbus dicitur longus, alius breuis.

Sic febris ephemera eſt morbus breuis. quia citiſſimè finitur; hydrops verò longus, quia diutiſſimè perdurat.

Ratione etiam quantitatis motus ſeu durationis, alius morbus dicitur acutus, alius chronicus.

Acutus morbus eſt, qui cum breuitate iunctam habet magnitudinem.

Ideò celeriter mouetur cum vehementia, & periculo. Huic vulgò chronicus opponitur, licèt illi non ſit omninodè contrarius Chronicus enim, & longus idem eſt, taliſque appellatur ex eo ſolùm quòd diuturnus ſit licèt plerúmque magnus exiſtat, vt paralyſis, hydrops, & ſimilia, quibus verè & propriè breues opponuntur.

Nota, Nonnullos morbos, chronicos eſſe ratione propriæ eſſentiæ, & acutos ratione paroxyſmi, vt epilepſia; quæ morbus eſt longiſſimus, & paroxyſmos habet acutiſſimos.

Morbus acutus triplex eſt primus peracutus, ſecundus acutus ſimpliciter, tertius eſt acutus, in μεταπτώσεως, ſeu ex decidentia.

Peracutus rurſum diuiditur in extremè peracutum, & ſimpliciter peracutum.

Extremè peracutus, qui ita vehementer, & velociter mouetur, vt tertio, vel quarto die, ad ſalutem, vel ad mortem terminetur.

Peracutus ſimpliciter ad ſeptimum diem terminatur.

Acutus verè ſimpliciter dictus, vel eſt exactè talis, vel non exactè.

Exactè talis ad decimum quartum diem terminatur.

Non exactè talis ad vigeſimum, vel vltra producitur.

Acutus denique ex decidentia ad quadrageſimum vſque diem ſe extendit; & vltra illum longus & diuturnus morbus appellatur.

Et hæ ſunt differentiæ, quæ à quantitate motus deſumũtur: ſequitur vt eas proponamus, quæ à modo motus emanãt

Ratione igitur modi motus, alius morbus dicitur continuus, alius intermittens.

Continuus morbus eſt, qui continuò affligit, & in toto ſua duratione ad intermiſſionem aliquam non peruenit.

Intermittens verò, cùm integras in ſuo decurſu habere ſolet intermiſſiones.

Atque ita de motu, iam de more morbi eſt agendum.

3. *Ratione moris, morbus dicitur benignus, vel malignus.*

Benignus morbus dicitur, qui mitis valde eſt, & nulla ſæua infert ſymptomata.

Malignus verò is appellatur, qui malignam quandam, & venenatam qualitatem adiunctam habet, & ſæuiſſima infert ſymptomata.

Malignus rurſum triplex eſt; primus venenatus, ſecundus peſtilens, Tertius & contagioſus.

Venenatus morbus eſt, qui qualitatem habet vita noſtræ penitus aduerſam, ex veneno aſſumpto admoto, vel ex peſſimis humoribus intus genito productam.

Peſtilens morbus eſt, qui malignam & deleteriam qualitatem poſſidet, ac in omnes communiter graſſatur.

Contagioſus denique eſt, qui ſeſe valdè multiplicat, & alios quam plurimos eodem affectus genere inficere ſolet.

Atque ita de more morbi, iam de illius euentu.

4. *Ratione euentus, alius morbus dicitur ſalutaris, alius lethalis, alius periculoſus.*

Salutaris morbus eſt, qui nullum vitæ periculum minatur.

Lethalis morbus eſt qui certiſſimam infert perniciem.

Periculoſus denique, qui dubium exitum pollicetur, & aliquando ad ſalutem, aliquando ad interitum terminatur.

Atque hæ ſunt differentiæ, quæ à proprietatibus, eſſentiam comitantibus deſumuntur, iam illas, quæ à cauſis petenda ſunt proponamus.

Iſtæ autem cauſæ, vel ſunt materiales, vel efficientes, vel ſine quibus non.

Ad materiales ſubiectum inferimus, ad efficientes, humores. & ad eas quæ ſine quibus non, locum.

Multa alia ſunt genera cauſarum, quæ hîc non proponimus, quia ab his tantùm differentias morborum accidentales deſumere decreuimus; immò neque omnes proponemus, quæ ab illis elici poſſunt, ſed tantùm vtiliores.

1. *Ratione ſubiecti, alius morbus dicitur Idiopathicus alius Sympathicus.*

Idiopathicus eſt, qui primariò in parte à ſua cauſa producitur, in eáque habet permanentiam.

Sic pleuritis, peripneumonia, phthiſis, aliíque idiopathici appellantur.

Sympathicus verò eſt, cùm ab vna parte idiopathicè laborantes, affectus alteri communicatur.

Ita tamen affectus parti per conſenſum laboranti communicatur, vt priore, ſcilicet idiopathico, ſublato, ſympathicus auferatur; alioqui, ſi ex ſe permaneat, idiopathicus factus eſt, & tunc à Medicis *Deuteropathicus* appellatur, ſiue ſecundarius: Primarius verò dicitur *Protopathicus*, quòd primò in illa parte productus fuerit affectus.

Morbus autem ſympathicus propter quinque cauſas ſolet generari. Primò, *propter viciniam*: Secundò, *propter generis ſocietatem*: Tertiò, *propter officij communionem*.

Quartò, *propter ſitum*: Quintò & *propter connexionem*.

Propter viciniam manus brachio compatitur, oſcarni vicinæ, ventriculus hepati, pleura pulmoni, pulmo cordi, & vice verſa.

Propter generis ſocietatem partes neruoſæ, neruoſis compatiuntur, & carnoſæ carnoſis, quia ſub eodem genere ſunt conſtitutæ, eandémque poſſident naturam.

Propter officij, communionem mammæ vtero; veſicæ renes compatiuntur, quia ſimile in corpore officium exercent.

Propter ſitum caput partibus inferioribus facilè compatitur, vt ventriculo, hepati, vtero, & ſimilibus: quia illis è directo ſuperjacet atque ita vapores ab iis ſurſum eleuatos facile recipit. Sic etiam ventriculus, & pulmo capiti facilè compatiuntur; quia illi è directo ſubiiciuntur, atque ita humores ab eo defluentes facilè recipiunt.

Propter connexionem nerui cerebro compatiuntur, arteriæ cordi, venæ hepati, & vice verſâ, quia illis connectuntur.

Rurſum omnis morbus ſympathicus duobus modis fit, poſitiuè, ſcilicet, vel priuatiuè.

Poſitiuè fit, quãdo aliquid ab vna parte in aliã defertur.

Sic à ventriculo ad cerebrum eleuari vapores, dolorem, vertigines, alióſque huiuſmodi affectus ſympathicos producunt; qui poſitiui appellantur.

Priuatiuè fit, quando id non influit, quod debebat influere.

Sic in apoplexia perit ſenſus & motus in toto corpore, quia facultas & ſpiritus animales non influunt à cerebro, propter obſtructionem ventriculorum eius. Atque ita dicitur fieri propter priuationem materiæ, vel facultatis.

2. *Ratione cauſarum efficientium, ſiue humorum morbos committentium, alij dicuntur legitimi, alij ſpurij.*

Legitimus eſt qui proprium ſuæ ſpeciei naturam maximè retinet, & cauſam habet à qua ſolet produci, integram & ſyncerum.

Spurius verò eſt, qui neque naturam ſuam purum retinet neque cauſam à qua fit, habet ſynceram.

Febris tertiana, quæ à bile ſyncera excitatur, vera & legitima appellatur, ſicut quartana quæ à pura melancholia producitur: illæ autem febres nothæ, ſpuriæ, & illegitimæ nuncupantur, cùm alios humores habent permixtos, præter iam dictos.

3. *Ratione loci, ſiue regionis in qua morbi generantur, alij dicuntur endemij epidemij, alij ſporadici.*

Endemij morbi dicuntur, qui ſunt alicui regioni peculiares, in eáque communiter graſſantur.

Vernaculi & gentilitij aliter appellantur, quia eandem regionẽ perpetuò obſident, ob aërem partium, alimenta, &c. Sic Alpinorum montium incolis Bronchocele, ſtrumæ Hiſpanis, tabes Luſitanis endemij morbi æſtimãtur.

Epidemij morbi ſunt, qui in regione qualibet populariter graſſantur.

In hoc conueniunt morbi Endemij & Epidemij, quòd multos inuadant,& populariter graſſentur:Differunt verò in eo quòd endemij eandem perpetuò regionem occupent,epidemij verò minimè,ſed quaſlibet indifferenter inuadant.Et ratio eſt,quia endemij à peculiari aëris patrij,aquarum,vel ciborum diſpoſitione oriuntur:epidemij verò cauſam habent in ſolo aëre, non ex loci ratione, ſed potiùs ex maligna cœli influentia infecto.

Sporadici morbi ſunt,qui nec communiter graſſantur,nec alicui regioni ſunt peculiares.

Diſperſi etiam appellantur,& endemiis ac epidemiis opponuntur, quia ſcilicet varij ſunt, & contingenter nunc huic, nunc illi accidunt:Sic in regione hac vel alia qualibet, hic pleuritide laborabit, ille febre continuâ, vel tertianâ, alius catarrho, nephritide,podagra, hydrope,aut alio quovis alterius naturæ, pro varia indiuiduorum natura,& conſtitutione.

Atque hactenus de morborum natura & differentiis,tam eſſentialibus,quàm accidentalibus,ſupereſt iam vt de eorum mutationibus agamus.

PATHOLOGIÆ

SECTIO II.

De mutationibus morborum,& præcipue de Criſibus.

CAPVT I.

De mutationibus quæ in morbis contingunt.

DVÆ inſigniores fiunt in morbis mutationes, vel dum in alium morbum commutantur,vel dum abſolutè,& ſimpliciter ſoluũtur ſine alterius morbi interuentu.

Commutatio vnius morbi in alium frequenter apparet, dum apoplexia in paralyſim degenerat; febris tertiana in quartanam,quartana,hepatis,aut lienis tumor,& alij quamplurimi affectus in hydropem degenerant.

Abſolutè & ſimpliciter ſoluuntur morbi,dum ſine alterius morbi interuentu,ad ſalutem,vel mortem terminantur.

Terminantur verò ad ſalutem,vel mortem dupliciter.

Senſim videlicet atque paulatim,aut ſubitò,& de repente.

Dum ſenſim & paulatim terminatur ad mortem,maraſmus nominatur: dum verò ſenſim terminatur ad ſalutem, ſolutio ſimpliciter,λύσις Græcis,nominatur.

Dum ſubitò,& de repente terminatur,ſiue ad ſalutem, ſiue ad mortem,criſis nominatur, quæ lyſi vulgò opponitur, dum paſſim autores dicunt omnes morbos terminari per criſim aut lyſim.

***

CAPVT II.

De natura Criſis.

Criſis eſt ſubita & repentina mutatio, in morbo facta ad ſalutem,vel ad mortem.

CRiſis nomen multis modis vſurpatur apud Hippocratem & Galenum: *Interdum* enim per criſim nihil aliud quam humorum ſecretionem ſignificant,quemadmodum Galenus *commens. in Aph. 13. ſect. 2. Fit*, inquit, *criſis natura ſecernente humores noxios à bonis, & ad excretionem preparante*:Interdum verò Criſim ipſam excretionem ſignificare volunt,quòd optima criſis excretione perficiatur.Sic Hippocrates *lib.de arte*, corrupti uſſis excretionem,criſim nominat,vel,*denique* pro certamine accipitur, quod inſtante criſi inter morbum & naturam ſolet accidere. Sed magis frequens & vſitata eſt illius acceptio pro iudicio, quæ ab ipſius Galeni temporibus ad nos vſque fuit à plurimis recepta;Galenus enim *comment.in 1 progn.* Iudicationem in morbis factam è foro iudiciali deriuatam,& in artem medicam tranſlatam fuiſſe atteſtatur,nec quidem admodum impropriè:licet enim res à quibus tranſlationes deſumantur,non ſint omninò conſimiles,attamen iudicium quod fit in morbis, cum iudicio forenſi non exiguam habet ſimilitudinem.In foro enim iudiciali,dum capitalis cauſa agitur, concurrunt primò actor & reus:Actor cum reo dimicat,eúmque pertinaciter accuſat,teſtes profert, eique mortem vel ſupplicium intentat;Reus verò ſi inſons accuſationis fuerit,ſeſe ſtrenuè defendit,& in actorem ipſum pœnam reiicit; ſi verò contra accuſatoris vim reſiſtere non poſſit,ſuccumbere cogitur. Hæc omnia aguntur coram iudice,qui res omnes perpendit, ac tandem certâ die vniuerſaliter iudicium profert. Pari quadam ratione in criſibus,morbus actoris partes agit, natura verò rei,cauſa morbifica naturam laceſſit eámque funditus euertere conatur; huius inuaſionis teſtes ſunt ſymptomata,quæ totius certaminis progreſſum patefaciunt.Natura verò,quæ rei quodammodo rationem habet, aduerſus actorem ſuum,morbum videlicet,ſeſe pro virili defendit; & ſi viribus illa conſtet,morbi conatus eludit,eúmque tanquam iniquum actorem reiicit, & foras excludit;ſi verò imbecilla ſit,illius actioni ſuccumbit.Hæc omnia accuratè rimatur Medicus;&vtriuſque partis meditatis viribus,tanquam iudex ſententiam profert,diémque notat iudicij,in quo futura eſt,vel morbi,vel naturæ victoria. Patet igitur hinc,non omninò abſurdam, atque reiiciendam eſſe criſis cum iudicio comparationem.

Vt verò ad ipſam Criſis definitionem propiùs accedamus, cùm illa per mutationem definiatur,ſciendum eſt,in omni motu ſecundùm Philoſophos multa conſiderari,terminum à quo,terminum ad quem,medium per quod fit motus, mouens,& mobile. Hæc omnia in criſi perpetuò reperiuntur. *Mouens* enim eſt ipſa natura,quæ coctiones perficit,humores ſecernit,ac tandem die critico expellit. *Mobile* eſt cauſa morbifica,& humores præternaturales in quus tantùm poteſt cadere criſis *Terminus à quo* incipit criſis,eſt morbi augmentum; fit enim criſis in morbo;& pro varia morbi natura,tardiores,vel celeriores criſes exerceotur,Acuti enim morbi celerius, longi tardiùs iudicantur.

Terminus ad quem deſinit criſis,eſt ſanitas,vel mors, vel ſtatus illis proximus, aut tranſitus in aliam morbi ſpeciẽ, *Mediũ* verò *per quod*,eſt totũ illud ſpatium,quod à morbi augmẽto ad ſolutionẽ vſque extẽditur & in quo natura concoctioni,ſecretioni, & excretioni incumbit.

Motus autem ille criſis, ſimplex non eſt,ſed compoſitus,idque dupliciter, ex, locali ſcilicet, & alteratiuo, & ex naturali & violento. *Localis motus* in criſibus fit ratione cauſæ morbificæ, quæ à natura commouetur & agitatur, ac per vias conſuetas

ſuetas decernitur. *Alteratiuus* verò *motus* fit ratione corporis patientis, ſiue *corruptiuus* ille ſit vt apparet in criſi lethali, ſiue *perfectiuus*, vt in ſalutari eſt manifeſtum. Secundò motus ille eſt *naturalis*, ratione naturæ; quæ internum eſt principium, & mouens, criſim primò, & per ſe efficiens: *violentus* verò eſt ratione certaminis, perturbationis, & velocioris illius mutationis. Optimè igitur criſis dicitur mutatio, eáque velox & repêtina. vt hoc modo diſtinguatur à coctione certamine, & ſecretione; tum etiam à ſolutione lenta, & paulatina diuturnorum affectuum; vnde velocitas illa propriæ, & peculiaris differentiæ rationem habet. Reliquæ verò definitionis partes ita per ſe ſunt manifeſtæ, vt nulla indigeant explicatione.

CAPVT III.

De Criſium differentiis.

Criſis alia eſt perfecta, alia imperfecta.

Perfecta eſt quæ ægrum perfectè & integrè à morbo liberat: eſtque, vel ſalutaris, vel lethalis.

Vt criſis perfecta ſit & ſalutaris, ſex requiruntur conditiones. Debet enim eſſe: Primò, *optimis ſignis indicata.* Secundò, *manifeſta.* Tertiò, *die critico contingere.* Quartò, *fida.* Quintò, *ſecura.* Sextò, *conueniens morbo & ægrotantis naturæ.*

PRimè igitur, criſis perfecta ſalutaris concoctionis ſignis die indice debet præmonſtrari. Vnuſquiſque enim dies criticus ſuum habet indicẽ, quartus videlicet eſt index ſeptimi, vndecimus decimi quarti, & decimus ſeptimus vigeſimi. In illis, inquam diebus apparere debent concoctionis ſigna vt criſis perfecta ſalutaris conſequatur. *Secundò*, debet eſſe manifeſta, id eſt, cum inſigni aliqua euacuatione coniuncta, ſcilicet excretione, vel abſceſſu. *Quæ enim ſine manifeſta excretione leuant, recidiuam facere ſolent*, (inquit Hippocrates, in *prognoſticis*) id ipſum confirmat idem Hippocrates quampluri-mis hiſtoriis in *epidemiis*, è quibus inſignis hæc inſtar omnium erit: *Sect. 7. lib. 3. Epid. Ægr. 2.* Hermocrates decimo quarto die liberatur à febre, non ſudauit, decimoſeptimo rurſus febre corripitur, vigeſimo febris expers non ſudauit, vigeſimo quarto die rurſum febricitauit, tandem vigeſimo ſeptimo die moritur. Si enim ſine cauſis criticis ſoluatur morbus, periculo non vacat; & ſi cũ inſigni excretione vel abſceſſu terminetur, ſalutaris criſis cenſenda eſt. *Tertiò*, die critico debet contingere; in illis enim diebus ſolet natura, dum commodè operatur, humores noxios ἀϑρόως & confeſtim expellere, vtiléſq; moliri excretiones; quæ ſi alio die contingant, ſignum eſt naturam eſſe conturbatam, & tumultuariè operari. *Quartò*, debet eſſe fida, atque ita nullas morbi reliquias poſt ſe relinquere, vnde recidiuæ periculum ſupereſſe poſſit. *Quintò*, debet eſſe ſecura, id eſt, cum facili ægri tolerantia, & ſine vllis periculoſis ſymptomatis. *Denique* talis criſis eſſe debet morbi ſpeciei conueniens, & ægrotantis naturæ, atque adeo illius ætati, & temperiei congener. Acuti morbi per excretionem, diuturni per abſceſſum iudicari ſolent. Febris ardens in iuuene hæmorrhagia, in ſene alui fluxu, vt plurimùm iudicatur.

Criſis perfecta lethalis contrarias habet conditiones ei, quæ ſalutaris eſt.

Conditiones illas ex ſuprà dictis eruere facilè eſt, ſi nimirum eas quæ pro ſalutari criſi propoſitæ ſunt in contrarium vſurpemus. Ex his autem prima inter reliquas maximi momẽti eſt; cùm ea criſis lethalis maximè cenſenda ſit, quã non præceſſerunt concoctionis ſigna. Si enim nulla apparente concoctione, aliqua fiat perturbatio, & humorum euacuatio, certiſſimum eſt indiciũ naturæ irritatæ; ab humorum malignitate laceſſitæ. Vnde fit, vt citiùs properet ad ſtatum, quàm coctionis gradus ferre queat, & tunc temporis criſim minimè tutam fore, audacter pronunciandam: idque eò magis, quò morbus naturâ fuerit periculoſior. In morbo enim ſalutari, & minùs periculoſo tunc etiam verendum eſt, ne diminutè indicetur, & cum grauioribus, periculoſiſque ſymptomatis morbus deinceps reuertatur, vel tandem diuturnior factus in mortem degeneret. *Coctiones* enim (inquit Hippocrates) *celeritatem iudicij, & morbi ſecuritatem oſtendunt; cruda verò & incocta, atque in malos abſceſſus conuerſa, dolores, aut diuturnitatem, aut acriſias, aut mortem, aut recidiuam.* Hæc enim mala euenire ſolent, dum criſis nullo modo antè indicatur, vnde oſtenditur naturæ conditiones & conſuetudines eſſe funditùs euerſas, atque labefactatas à vi morbi, neq; illam in criſi morbum eſſe debellaturam, ſi quidem in pugna nullum præſtitit ſpecimen victoriæ, quod perpetuò euenire ſolet in iis qui inuicem pugnant; ille enim qui aduerſus ſuum antagoniſtam victoriam eſt reportaturus, omnibus motibus ſtatim oſtendit, ſe inferiorem habere inimicum, licèt ipſe aliquid ab inimico repatiatur. Verùm nullum oſtendere roboris potentioris ſignum, neceſſariò ſignificat collapſam ruere facultatem.

Criſis imperfecta eſt, in qua morbus perfectè non iudicatur ſed tantùm ſecundùm partem; & alterius criſis futuræ locum poſt ſe relinquit.

Eáque duplex eſt, altera ad melius, altera verò ad deterius.

Ad melius ea eſt, quæ non omnino tollit morbum; ſed facit. vt eum æger alacrius ferat.

Ad deterius eſt, quæ morbum facit vehementiorem, & magis periculoſum.

COROLLARIVM.

Propoſitæ criſium differentiæ aliquas patiuntur difficultates, quæ hìc paucis diluendæ ſunt. *Primò* enim non dari poſſe criſim perfectam, ſalutarem, aut lethalem, ſequentibus argumentis probari poteſt.

Primum. Si daretur criſis perfecta ſalutaris, ea abſolutâ ſtatim perfecta ſanitas ſuccederet. Sed poſt criſim languida admodum eſt ſanitas, & imperfecta; omnéſque actiones debiles, & infirmæ, morboſam potiùs indicant conſtitutionem, quàm ſanitatem.

Secundum. Non poteſt fieri tranſitus ab vno extremo ad aliud niſi per medium. Sed medium inter morbum, & ſanitatem, eſt ſtatus neuter. Ergo in quauis criſi fiet mutatio ad ſtatum illum neutrum, non autem ad perfectam ſanitatem.

Tertium. Conualeſcentes, qui ex morbo per criſim euaſerunt, eodem modo vt ægri conſeruantur. At illud non fieret, ſi criſis perfecta fuiſſet & ſalutaris.

Quartum. Criſis etiam lethalis perfecta dici non poteſt, cùm mors illi ſuccedens deſtructio mera ſit, & perfectioni contraria.

Quintum. Omnis criſis à natura perficitur. At omnes naturæ actiones ad bonum perpetuo dirigntur. Ergo nulla criſis poterit eſſe lethalis.

Ad primum, ſecundum, & tertium, dicendum eſt criſim perfectam ſalutarem appellari, cùm ab ea nulla portio materiæ morbificæ relinquitur in corpore, quæ morbum conſtituere poſſit; licèt verò ſtatim per criſim non ſit perfecta ſanitas, ſed tantùm ſtatus neuter conualeſcentiæ; ille tamen, à præternaturali materia nullo modo dependet; ſed tantùm à partium languore, & imbecillitate, quæ à prægreſſi morbi violentia neceſſariò fuit introducta. Ideò dicere poſſumus, perfectam tunc temporis eſſe ſanitatem, ſaltem ratione cauſæ morbificæ, quæ tota fuit vacuata. Et hoc ſufficit, vt criſis dicatur perfecta

Ad Quartum dicimus, in criſi lethali fieri deſtructioné ratione indiuidui, & corporis ægrotantis; hoc tamẽ non impedire, quin aliqua in iis ſit perfectio ratione ipſius criſis, quæ quamvis lethaliter exerceatur, tamen

dum integrè abſoluitur, perfecta quodammodo dici poteſt.

Ad quintum Reſpondeo, naturam perpetuò ſibi finem optimum proponere, ab eo tamen ſæpius aberrare, cùm debilis admodum eſt, vt præ nimiâ virium exolutione intentum aſſequi non poſſit, & oneri ſuccumbere cogatur.

Secundò, aduerſus primam conditionem criſis perfectæ ſalutaris, obiici poſſunt duæ Hippocratis hiſtoriæ, quarum prima habetur 1. *Epid. ſect.* 3. Vbi refert, Metonem, abſque concoctionis ſignis, perfectè ad ſalutem fuiſſe iudicatum. Altera habetur 3. *Epid. ſect.* 3. vbi etiam affirmat, Lariſſæam virginem ſine coctionis ſignis perfectè fuiſſe iudicatam. Verùm huic obiectioni duplex *reſponſio* ſatisfacit. *Primò* enim dicimus cū Gal. hiſtorias illas raras eſſe, & extra ordinem naturæ, atque ideò ab Hippocrate obſeruatas. Miratur enim Galenus *in commentario*; iſtas criſes nullam ſequutam fuiſſe recidiuam, cùm præter naturæ conſuetudinem, & præter leges ordinarias ſalutaris criſeos, apparuerint. *Secundò* dicimus; illas criſes fuiſſe ſalutares, propterea quòd in principio multæ præceſſerant vacuationes, eæq; ſatis laudabiles, multæque criſim fuerant conſequutæ, vt ex hiſtoriis illis apparet. Licèt autem illæ ſymptomaticæ quodammodo fuerint, ex eo quòd in principio prodierint ſine coctionis ſignis, tamen criticæ quodammodo cenſendæ ſunt, quia vi naturæ oppreſſæ, factæ fuerunt, & materiâ turgente; vel ſaltem dicamus, illas fuiſſe mixtas, partim ſcilicet criticas, partim ſymptomaticas, quæ tamen materiam morbificam minuendo, potuerunt efficere, vt criſis poſtea ſuperueniens, ad ſalutem fuerit terminata; cùm eam præſertim aliæ ſubſequutæ fuerint euacuationes. Metoni enim poſt iudicium crebrò ſanguis è naribus exiit: Lariſſææ verò virgini menſtrua poſt iudicium prodierunt, quæ nunquam apparuerunt, & ideo nulla ſubſequuta eſt recidiua.

Obiici etiam poteſt, naturam humores noxios dum turgent ſine coctionis ſignis poſſe criticè vacuare, cùm Medico liceat ex diuini ſenis præcepto, purgationes celebrare, turgente materiâ, nullâ expectatâ concoctiooe. *Reſpondendum* eſt, in principiis morborum naturam oppreſſam à materia turgente, mixtas ſaltem vacuationes celebrare poſſe, partim ſcilicet criticas, & partim ſymptomaticas, perfectas criſes non poſſe, propter concoctionis defectum.

Tertiò, aduerſus quintam conditionem ſalutaris criſeos, quòd ſcilicet debeat eſſe ſecura, nempe cum facili ægri tolerantia: & ſine periculoſis ſymptomatis *opponi* poteſt auctoritas, ratio, & experientia. Nam Hipp. *aph.* 13. *ſect.* 2. noctem difficilem & grauem, imminentem criſim præcedere teſtatur, & Galenus *c.* 7. *l.* 3. *de criſibus*, varia ſymptomata, eáque acerbiſſima, vt perturbationem, delirium, difficultates reſpirationis, iactationes pulſus inæqualitates, criticas vacuationes antecedere affirmat.

Deinde, non poteſt accidere criſis, niſi poſt certamen naturæ cum morbo; & contentio illa non poteſt fieri ſine ſymptomatum exacerbatione: natura enim & morbus agunt inuicem, & patiuntur, vnde ægrotantis corpus neceſſariò affligitur; *Denique* oſtendit experientia, nullam criſim (quantumvis ſalutaris illa ſit) ſine ſymptomatum vehementia, & ſumma ægrorum agitatione exerceri. Ad hæc *Reſpondemus*, in criſi quidem multa apparere ſymptomata, ſed illa non eſſe periculoſa, vbi enim vires ſunt validæ & robuſtæ: ſymptomata, quæ in criſi ſalutari ſunt perpetuò mitiora, nullum poſſunt afferre periculum: Nam quando illa ſunt admodum vehementia, lethalem criſim portendunt, vel ſaltem imperfectam, quæ ad deterius vergit.

Quartò, aduerſus vltimam conditionem ſalutaris Criſeos, quòd ſcilicet debeat eſſe conueniens morbo, & ægrotantis naturæ, ita vt acuti morbi per excretionem, longi per abſceſſum iudicentur. Febris ardens in iuuene per hæmorragiam, in ſene per alui fluxum terminetur; hæc obiici poſſunt, quòd morbi acuti aut per excretiones, aut per abſceſſus iudicantur, ex Gal. *cap.* 5. *l.* 3. *de Criſibus.* Deinde Febres peſtilentes quæ ſunt extremè peracutæ, per bubones & carbunculus ſoluuntur. Morbi etiam longi non ſolùm per abſceſſus, ſed etiam per excretiones ſæpe iudicantur. Neque criſes illæ ægrotantis naturam ſequi ſolent, febres enim acutæ in iuuenibus, non ſolùm per hæmorrhagiam, ſed etiam per ſudores, vrinas, & alui fluxum terminantur, quod etiam in ſenibus abſque vllo diſcrimine contingit. His omnibus *Reſpondendum* eſt, propoſitam conditionem veram quidem eſſe; non perpetuò, & neceſſariò, ſed vt plurimum: habet enim natura ſuos motus ordioarios quos aliquaodo immutat, pro varia materiæ coodirione & diſpoſitione eiuſdem; itaut materia, quam natura in tali ætate per hæmorrhagiam vacuare eſt conſueta, ſi non in partibus inferioribus ſit ſita, commodius per vrinas, aut alui fluxum vacuetur.

CAPVT IV.

De ſignis Criſium

Signa Critica in tres claſſes diuiduntur, quorum alia antecedentia, alia concomitantia, alia denique ſubſequentia nominantur.

Antecedentia rurſum duorum ſunt generum alia: tempus criſium prænunciant, alia ſpeciem criſis ſignificant.

Tempus futuræ criſeos ex duobus innoteſcit, acutie morbi, & concoctionis ſignis: quæ à nobis expoſita ſunt, ſect. 5. Semeiotices, c. 4.

Speciem criſis ſignificant ea ſigna, quæ oſtendunt per quem locum criſis aduentura ſit, videlicet per vomitum, alui fluxum, ſudores, vrinas, hæmorragiam, menſes, hæmorroidas, vel abſceſſum. Quæ omnia fuerunt à nobis expoſita, ſect. 1. Semioticæ, c. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Signa criſim comitantia ſunt, quæ cum ipſa ſpecie criſis ſimul apparent, criſimque ipſam dum fit bonáne ſit, an mala, perfecta, an imperfecta indicant.

Suntque ipſamet cauſa, & ſpecies critica, quæ duæ omninò ſunt, excretio & abſceſſus.

Excretio ea ſalutaris & bona dici debet, quæ commodè fit; vt autem commodè fiat, quatuor requiruntur, qualitas laudabilis, quantitas moderata, tempus opportunum, & excernendi modus naturæ familiaris.

Qualitas humoris qui excernitur laudabilis eſt, ſi & peccans, & coctus humor vacuetur.

Quantitas moderata eſt, quæ neque exigua, ſed ſufficiens, neque immodica eſt, nam exigua damnatur, & ſuſpecta eſt; qualis eſt ſubſtillum ſanguinis, ſudatiuncula, vomitus exigui, immodica periculo non vacat.

Tempus opportunum eſt dies criticus, quæ enim excretiones aliis diebus contingunt, ſuſpecta ſunt.

Excernendi modus eſt naturæ familiaris, ſi excretiones primùm fiant confertim, non ſenſim & paulatim, deinde ſi fiant per loca conferentia, & legi naturæ commoda.

Vt verò per loca conuenientia fiat euacuatio, tria ſunt neceſſaria, Primùm, *vt locus non ſit loco morbi dignior;* Deinde *vt habeat rectitudinem; poſtremò, vt tranſitus patentes habeat.*

Abſceſſus vt legitimus ſit, tria ſpectanda, quò, vnde & propter quid.

Quò, *partem denotat in quam decumbit, quæ debet eſſe inferior, ignobilior, remota ab affecta parte, & totius materiæ morbificæ capax, alioqui periculum refluxûs.*

Vnde, *partem denotat ex qua, dextrâne, an ſiniſtra; debet enim fieri decubitus ſecundum rectitudinem.*

Propter quid *cauſam, deſignat, ob quam oritur abſceſſus, id eſt, num à natura cocto morbo, aut à materia cogente, & diuexante adhuc humore crudo; nam ſi crudo exiſtente morbo fiat, prauus erit abſceſſus, & morbum perfectè non indicat.*

Hæc,

Digitized by Google

Hæc omnia ſpeciatim à nobis exponentur *Sect.* 3. *Semiotices cap.* 1. dum ſigna examinabimus, quæ deſumuntur ab excrementis, per varias corporis partes profluentibus.

Signa criſim conſequentia, oſtendunt, an criſis perfecta fuerit, & an inde perfecta ſanitas exſpectanda ſit an verò fuerit imperfecta, & metus ſit recidiuæ. Illa autem deſumantur ab actionibus, excrementis, & qualitatibus corporis, quæ ſi ad ſtatum naturalem plurimùm accedant, ſalutaris fuit excretio; ſi verò ab eo valde recedant, fuit imperfecta criſis, & periculum eſt recidiuæ. Hæc etiam erunt à nobis explicanda cap. vltimo, partis prognoſticæ *in quo agitur de ſignis futuræ recidiuæ in conualeſcentibus.*

CAPVT V.
De diebus criticis.

Dies critici illi dicuntur, in quibus criſes ſolent contingere.

Eorum tres ſunt differentiæ: Alij dicuntur verè & perfectè critici, alij indices, alij intercidentes.

Perfectè critici, principes, aut radicales appellantur, quoniam, quæ his diebus contingunt criſes, omnes perfectæ criſeos notas habent: eiuſmodi ſunt ſeptenarij tres, nimirum ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus.

HIſce diebus frequentiùs perfectæ, ac ſalutares criſes ſolent contingere, quia natura in illis, præcipuè quando vtiliter operatur, & abſolutum ſupra morbũ dominiũ obtinet, ſingulare aduerſus cauſam morbificam certamẽ aggreditur, eámque perductus cõuenientes excludit. Illi autem ſunt ſeptenarij tres, quia natura ſeptenario numero gaudet. Nam ſeptimo menſe fœtus vitales edit, ſeptimo ætatis anno dentes prodeunt, decimo quarto menſes erumpunt; & per ſingulos annorum ſeptenarios, magnæ mutationes in hominibus contingunt. Horum primus eſt ſeptimus, non ſolùm ordine, ſed etiam poteſtate & viribus, vt teſtatur Gal. 1. *de dieb. decret. cap.* 4 Eúmque cum Rege clementiſſimo confert, qui multos à pœna liberat, eóſque ſaluos dimittit: iis verò, qui damnandi ſunt, ſupplicij partem adimit, vt plurimùm enim quæ illis diebus contingunt criſes, bonæ & ſalutares ſunt. Si verò quædam malæ contingant, non ita perniciosæ ſunt, quemadmodum futuræ eſſent ſi alio die contingerent.

Secundus eſt decimus quartus, in quo indicantur morbi, qui ſeptimo iudicari nequiuerũt, nõdũ ſatis cõcoctâ materiâ; at ſi ante decimum quartũ criſis contigat, non eſt perfecta; ſed fit natura irritata, aut copia, aut qualitate materiæ. Cùm enim dies critici per ſeptimanas numerentur; decimus quartus eſt finis ſecundæ ſeptimanæ, vnde factum eſt, vt ab Hippocrate appelletur impar; quandoquidem non conſideratur à primo die morbi, ſed à primo die ſecundæ ſeptimanæ. Eſt porrò terminus morborum acutorum, vt teſtatur Hipp *aph.* 23. *ſect.* 2. *Acuti morbi in quatuordecim diebus indicantur*: Quod etiam confirmat *in coacis: Ardenter febricitantes iudicantur quatuordecim dies, vel ad interitum, vel ad ſalutem* Cuius tamen ſententiæ veritatem labefactare videntur plures hiſtoriæ, quæ habentur in *Epidemiis*, eorum, qui cùm acutè febricitarent, vltra decimum quartum producti ſunt. Herophon decimo ſeptimo iudicatus; vxor Philini vigeſimo interiit; Chærion vigeſimo iudicatus eſt: hi autẽ omnes acuta febre fuerãt correpti: Cui *obiectioni Reſpondendum* eſt; acutos morbos verè dici, ex Hippocratis, & Galeni doctrina, qui celeriter, continenter, & vehementer mouentur, neque acutorum nomen obtinere, donec vehementiam ſumpſerint; licèt igitur quidam morbi iudicentur decimo ſeptimo, & vigeſimo, quoad morbi initium, ſemper tamen iudicantur decimo quarto, quoad morbi vehementiá, & impetum. Nam huiuſmodi morbi decimo ſeptimo & vigeſimo iudicati, non ſtatim à principio ſumunt impetum & vehementiam; ſed paulò poſt. Sic qui in fine quaternarij vehementiam ceperunt, licèt decimoſeptimo finiantur; proculdubio decimoquarto ſuæ vehementiæ iudicati ſunt; & qui ſeptimo vehementiores apparuerunt, vigeſimo iudicati, decimoquarto ſuæ vehementiæ ſoluuntur. Vndè Galenus *commentario in prædictum Aphoriſmum*; *Nullus*, inquit, *inuentus eſt vnquam qui ab initio velociter moueretur, hunc tranſgredi terminum, qui aliquam ex dictis non acceperit mutationem.* Quamvis enim aliquando decimo ſeptimo, aut vigeſimo deſinat morbus acutus, tamen intra ſuum decimum quartum iudicatum eſſe comperimus, ſi computationem incipiamus ab eo die, quo citatior, & vehemẽtior morbus fieri incipit. Quod patet ex Hippocratis hiſtoria adoleſcentis in Melibœa, qui decima die delirauit, vigeſima valde inſaniuit, & vigeſima quarta obiit: quo conſtat, decimo quarto vehementiæ obiiſſe, quandoquidem illa incepit tantùm die decima morbi. Quamuis autem apud Hippocratem quidem morbi acuti nominentur, qui ad quadrageſimũ, aut ſexageſimum diem extenduntur, tamen illi verè, & propriè acuti non ſunt; quia non habent vehementiam & impetum, ſed lentè progrediuntur; ideóque acuti ex decidentia vulgò nominantur, quandoquidem ex acutis producti ſunt per criſim imperfectã iudicatis; vel inæqualiter procedunt, ob inæqualem viciſſitudinẽ remiſſionis, & exacerbationis.

Tertius ex diebus principibus eſt vigeſimus, qui ſeptimus eſt à decimo quarto quandoquidem decimus quartus bis numeratur; eſt enim vltimus ſecundæ ſeptimanæ, & primus tertiæ, vt docuit Hipp. aph. 24. ſect. 2. *vbi dies indices præcipuè obſeruans*: Contemplabilis, *inquit*, eſt decimus ſeptimus, eſt enim quartus à decimoquarto. *Vnde neceſſariò ſequitur, vigeſimum eſſe ſeptimum à decimoquarto.*

Idipſum confirmat idem Hippocrates pluribus hiſtoriis in *Epidemiis*, vt Chærionis, vxoris Philini, filiæ Euryanactis, qui iudicati ſunt die vigeſimo. In aliis verò qui iudicati ſunt poſt vigeſimum, contigerunt criſes in quaternionibus & ſeptimanis, computando à vigeſimo. Sic Abderitana virgo vigeſimo quarto iudicata eſt; Anaxion verò trigeſimo quarto.

Attamen, aduerſus hanc doctrinam *opponi* poteſt, quod idem Hippocrates *aph.* 36. *ſect.* 4. vigeſimum primum inter decretorios enumerat, omiſſo vigeſimo, *Sudores* inquit, *febricitantibus boni, qui manare cœperint die tertio, quintò, ſeptimo, nono, vndecimo, decimoquarto, decimo ſeptimo, vigeſimo primo.* Quod etiam confirmat *in* 1. *epid.* & *libello de dieb. decretoriis*, in quibus vigeſimum primum refert, omiſſo vigeſimo.

Cui difficultati *Reſpondendum* eſt, criſes quæ in tertia ſeptimana contingunt, vt plurimùm partem vigeſimi, & vigeſimi primi occupare: vnde fit, vt aliquando ab Hippocrate criſis ad vigeſimum, aliquando verò ad vigeſimum primum referatur. Fuit tamen magis conſentaneum, criticum appellare diem à quo incipit, quam quo finitur criſis.

Indices, qui contemplabiles, & internuntij nominantur ſunt, qui criſim ſeptenario futuram indicant: ſúntque numero tres, quartus, vndecimus, decimus ſeptimus.

Contemplabiles appellantur, quòd ex eorum contemplatione criſis futura ſoleat præuideri; ideóque etiam internuntij nominantur, & frequentiùs indices, quod indicent, & prænuntient diem futuræ criſeos; idque fit per concoctionis ſigna, quæ in vrinis præcipuè apparent: vnde Hippocrates in *prognoſticis* & *aphoriſmis*; Vrina quæ quarto die hypoſtaſim habet albam, læuem, & æqualem ſolutionem morbi ſeptimo fieri oſtendit. Ex principibus autem diebus, vnuſquiſque ſuum habet indicem; quartus nimirum eſt index ſeptimi; vndecimus decimi quarti, & decimus ſeptimus vigeſimi. Iſti verò dies inter criticos etiam recenſentur, quod non ſimpliciter indices ſint, ſed quòd in iis etiam non rarò criſes ſoleant contingere, quamquam minùs perfectæ.

Horum igitur primus eſt dies quartus, qui primò

& per ſe,& ex ſui natura index eſt ſeptimi,vt diligenter annotauit Gal.*cap.11.lib.1.de diebus decretoriis*, vbi docet criſim quarto indicatam per ſigna concoctionis,die ſeptimo contingere,ſi nihil impediat.Multa etenim poſſunt naturæ motum inhibere , non ſolùm in ſeptimo, ſed etiam in omni die critico , ex parte ſcilicet,vel ægri ipſius vel Medici vel aſtantium , à quibus multi errores committi poſſunt:vt ſi Medicus die ſeptimo catharticum exhibeat, ſi æger aut aſtantes Medico non obſequantur , & legitimum tum remediorum , tum rerum non naturalium vſum peruertant : Eſt autem quartus dies inter decretorios collocandus;indicat enim morbos extremè peracutos, vt teſtatur Hippocrates in *prognoſticis, Mitiſſima*,inquit,*febres, & ſignis firmata ſecuriſſimis, quarto die,aut citiùs deſinunt ; maligniſſima verò, & horrendis comitata ſymptomatis , quarto die aut citiùs interimunt*.Sic in *Epidemiis*,Pericles,quarto die prorupto vniuerſali ſudore,acutiſſimâ febre defunctus eſt.Caluus Lariſſæus femur dextrum doluit,quarto die circa meridiem mortuus eſt,celerrimè & acutiſſimè.Attamen rariſſimæ ſunt illæ criſes, quæ in quartum diem incidunt, frequentiùs enim tertio , aut quinto die contingunt, quia acutorum morborum exacerbationes diebus fiunt imparibus.At iiſdem diebus indicantur morbi , quibus exacerbantur , vt docuit Hippoc. in *Epid.* ac proinde teſtatur Galenus ſe ſemel tantùm , Archigenem verò bis criſim die quarto obſeruaſſe.

Secundus ex Indicibus eſt Vndecimus , qui tamen non ita perfectè decimum quartum indicat, vt quartus ſeptimum. Quemadmodum enim dierum perfectè iudicantium vis ſenſim minuitur;ita & indicantium, quandoquidem, quò criſes citiùs perficiuntur , eò maiorem oſtendunt naturæ potentiam ſupra cauſam morbificam; & quo magis protrahuntur, eo maiorem oſtendunt imbecillitatem aut ſaltem materiæ contumaciam, vt ideò non tam firmiter & ordinatè indicia obeantur.Non ſolum autem indicat dies vndecimus , ſed etiam iudicat; At non ita perfectè,& frequenter quemadmodum verè critici : plurima tamen exempla apud Hippocratem referuntur in *Epidemiis*, eorum, qui vndecimo die iudicati ſunt, & Gal.*cap.7. lib.1.de diebus decretoriis*,ſe vno autumno , omnes die vndecimo iudicatos , obſeruaſſe ſcribit.

Tertius ex indicibus eſt decimus ſeptimus,qui non ita firmiter indicat quemadmodum quartus,& vndecimus, ſed potentiùs multò decernit, & inter criticos validiores, à Galeno, aliiſque autoribus numeratur. Attamen Archigenes,& alij, qui integros dies numerant , atque adeò vigeſimum primum,non vigeſimum,verè criticum ſtatuunt,decimum octauum pro indice admittunt, non decimum ſeptimum, quos Gal.prolixè impugnat, 1. *de diebus decretoriis,cap.4.*

Intercidentes,qui & intercalares,ſeu irrepentes,vel prouocatorij nominantur , ſunt qui inter principes , & indices intercidunt,criſéſque imperfectas moliuntur , ſuntque tertius, quintus,nonus,decimus tertius,& decimus nonus.

Prouocatorij dicuntur,quod naturam interdum prouocent ad excretionem,vnde criſis in illis aliquando contingit, ſed imperfecta,quia fit naturâ irritatâ ante tempus ſibi ordinarium,& maximè conſentaneum. Vnaquæque ſeptimana habet dies ſuos intercidentes. Prima enim habet duos, tertium,& quintum ; ſecunda habet itidem duos;nonum, & decimum tertium ; Tertia verò ſeptimana vnicum tantùm habet , nimirum decimum nonum.Sunt autem illi dies quodammodo critici, quia impares. At morbi acuti diebus imparibus exacerbantur,& in illis exacerbationibus ſolent contingere criſes, quia tunc temporis natura irritatur ad excretionem. Attamen illæ criſes quæ fiunt ab irritatione , imperfectæ ſunt, vt antea dictum eſt.

Reliqui verò dies,qui neque principes ſunt , neque indices,neque intercidentes, vacui,& medicinales nominantur, ſuntque ſextus,octauus,decimus, duodecimus,decimus ſextus,& decimus octauus.

Vacui dicuntur,quia nec decernunt,nec indicant,nec prouocant, neque vllo modo critici ſunt : & ſi quando criſis in illis contingat , mala eſt *Medicinales* verò appellantur,quia in illis omnia medicamentorum genera, atque adeò purgantia tutò exhiberi poſſũt,quod docuit Hippocrates, *quarto de morbis*, inſigni contextu. *Quicunque*, inquit,*febre continuâ correpti , cathartico diebus paribus vſi ſunt, hi nimiùm purgati ſunt nunquam: At qui diebus imparibus cathartico ſunt vſi, nimiùm ſunt purgati,& multi perierunt.*Decretorij etiam quodammodo dici poſſunt,non ſimpliciter,ſed cum adiectione,vt ſcilicet mali ſint decretorij,nunquam enim ſalutariter indicant, ſed peſſimè, infidè, & periculosè : quoniam quæ in illis diebus contingunt criſes , à morbi malignitate ſimpliciter fiunt, non à natura, aut vincente aut ſaltẽ irritatâ,quemadmodum in prouocatoriis contingit.Horum peſſimus eſt ſextus,qui tyrannus à Galeno nuncupatur, ſeptimo purè contrarius qui Rex ab eodem vocabatur.Ideò quæcunque criſes in ſextam diem incidũt, peſſimæ cenſendæ ſunt,*ſudores ſexto die manantes,peſſimi*, inquit Hipp.*in Coac.*& in *Aphoriſmis ikterus ſexto die lethalis eſt.*In *Epidemiis* verò quamplurimæ hiſtoriæ reperiuntur,vt Dromeadæ coniugis,Hermocratis,Philiſci, & aliorum, quibus die ſexto infelices criſes contigerũt. Verùm *obiici* poteſt,ex *ſect.3.lib.3. Epid.* Lariſſæam virginẽ die ſextâ ſalutariter fuiſſe iudicatam. *Reſpondemus* cum Galeno,rariſſimum eſſe iſtum caſum,& præter naturæ conſuetudinem accidiſſe , neque enim die critico accidit hæc criſis,neque ſignis concoctionis fuerat præmonſtrata, vt antea dictum eſt.Sed cauſa ſalutaris criſeos referenda eſt ad rarum,& extraordinarium naturæ conatum, quæ triplicem in hac virgine euacuationem molita eſt, ſcilicet per menſtruam purgationem,largam hæmorrhagiam, & copioſum ſudorem. Idem ferè reliquorum dierum,parium, qui vſque ad vigeſimum inueniuntur,eſto iudicium.Quanquam enim quidam Neoterici cenſuerint , morbos ſanguineos diebus paribus iudicari , quia paribus mouentur ; tamen rariſſimè illud fit , tum quia in febribus acutis quæ ex ſanguine fiũt, ſanguis facilè in bilem degenerat , aut ſaltem ea illius portio quæ putredinem contrahit, tum quia criſes non ſimpliciter exacerbationes ſequuntur, ſed multò magis cauſã ſuperiorem, quæ *cap.de cauſis* fuſiùs illuſtrabitur.

Critici etiam dies nuncupantur à vigeſimo ad quadrageſimum per ſeptenarios,vigeſimus ſeptimus,trigeſimus quartus, & quadrageſimus. A quadrageſimo ad centeſimum & vigeſimum per vicenarios ſexageſimus, octuageſimus, centeſimus, centeſimus & vigeſimus;poſt hunc verò perit dierum criticorum vis , & criſes menſibus anniſque fieri dicuntur.

Dies Critici præcipui & magis ordinarij ſunt illi, qui in morbis acutis ſolent contingere. Illi autem morbi acuti ſi ab initio ſumant vehementiam,decimo quarto die, aut citiùs iudicantur;ſi verò non incipiant moueri celeriter & vehementer , niſi in fine primæ ſeptimanæ, ad vigeſimum extenduntur,qui ea ratione terminus eſt morborum acutorum.Morbi verò qui vltra vigeſimum extenduntur,acuti ex decidentia nominantur,& in illis criſes ſolent contingere , ſed minùs frequenter , atque adeò non vt anteà per quaternarios , ſed tantum per ſeptenarios numerantur vſque ad quadrageſimum ; in quo perit eorum vis,& dies per vicenarios tantùm numerantur , vſque ad centeſimum , & vigeſimum, & in quo etiam criſes tum ſalutares,tum lethales contigiſſe, legimus apud Hipp.3.*Epid ſect.*3. vbi Heropytus centeſimo vigeſimo perfectè,& ſalutariter iudicatus eſt.Et Pacius in Thaſo,centeſimo & vigeſimo moritur. Vltra illud tempus,vis dierum criticorum non extenditur,ſed poſtea menſibus & annis criſes , vel potiùs corporum mutationes contingunt,vt teſtatur Hipp.*aph.28.ſect.3.* *Plurimi*,inquit,*morbi puerulis iudicantur,nonnulli quidem in quadraginta diebus, nonnulli in ſeptem menſibus , nonnulli verò in annis ſeptem, quidam verò iam ad pubem accedentibus.*

Dierum

Dierum criticorum computatio debet fieri ab ea hora, in qua æger percipit manifeſtam actionum læſionem.

Nulla poteſt fieri dierum criticorum computatio, quin certò ſtatuatur totius morbi principium, & ipſa notetur hora, quâ patiens cœpit ægrotare. Ab illa enim hora ad ſimilem ſequentis diei, primus dies computatur, & alij conſequenter. Sed admodum difficile eſt, horam illam ſtatuere, & in eo multi errores ſæpe committi ſolent; quandoquidem vulgares Medici principiom morbi cõputare ſolent ab hora decubitus, quod quidem poteſt locum habere in delicatulis, & mollioribus hominibus, qui ex leuiori affectu ſtatim ſolent decumbere; at in robuſtioribus, & laboribus aſſuetis, fallaciſſimum eſſe cõſueuit, quandoquidem illi plerumque morbum adhuc incipientem, neque tantoperè grauem, erecti etiam per plures dies aliquando ferre conſueuerunt; neque in lecto retinentur, donec à morbi vehementia ferè opprimantur. Vera igitur computatio debet institui ab ea hora, quâ in ægro primum percepta eſt ſenſibilis actionum læſio, quâ videlicet, vel non potuit prandere, vel cœnare, vel conſueto modo ambulare, & ſolita officia exercere: vno verbo ab eo tempore, quo febricitare cœpit, ſi febris ſit primaria, & non ſymptomatica. Sed quia febris rarò ab ægro, vel aſtantibus dignoſcitur, ideò Medicus ex ſymptomatum relatione, primáque eorum inuaſione facilè ipſam febrem, ipſiúſque principium coniicit. Vnicum tamen indicium verum & facile febris incipientis ſæpiſſimè occurrit; quòd videlicet morbi acuti frequenter cum rigore, vel horrore incipiunt. Si igitur æger Medico referat, ſe dum cœperit malè habere, frigus aut horrorem tali horâ percepiſſe, illa certè hora erit morbi principium, à quo dies critici debent computari.

In puerpera muliere, febre acutâ laborante, ſi partus naturalis fuerit computatio dierum Criticorum debet fieri à febre, & non à partu: ſi verò partus fuerit præternaturalis, computatio facienda eſt à partu, non autem à febre.

Hoc Theorema difficillimam quæſtionem continet, & admodum intricatam, vtpote, quæ ipſum Hippocratem habeat ſibi ipſi repugnantem, & rationum momenta vtrinque grauiſſima patiatur. Hippocr. 3. *progn. aph.* 12. *pari modo*, inquit, *in mulieribus indicationes fiunt à partu.* Et Gal. in *comment. eius loci*, eandem ſententiam confirmat, his verbis: *Principium enumerationis tibi fiat, non quo die cœperint febricitare, ſed quo pepererint: in quibuſdam igitur, circa ſecundum aut tertium incipiunt diem à partu, ex quo multi numerant futuram iudicationem; ſed res non ita ſe habet, nam ex quo pepererint, numerationem oportet fieri dierum.* Quod quidem præceptum in praxim reuocauit idem Hipp. 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 10. 11. *&* 12. *& ſect.* 3. *eiuſdem libri. Ægr.* 14. In quibus locis proponit hiſtorias diuerſarum mulierum enixarum, acuto morbo laborantium, in quibus dies computantur ab ipſo partus die. Id ipſum confirmari poteſt ratione validiſſimâ. Ab eo enim, die numerandum videtur morbi principium, quo incipit moueri humor: At in die partus humor moueri incipit, fit enim maxima naturæ contentio, & humorum agitatio: ergo ab illa humorum exagitatione debet fieri computatio. Contrà verò idem Hipp. 1. *Epid. Ægr.* 4. In vxore Philini, quæ die à partu decimo quarto, febre correpta eſt, dies computat à die febris, non à die partus. Item *Ægr.* 5. *ſequenti*, in Epicratis vxore, quæ ſecundò à partu die febricitare cœpit, computationem inſtituit à febre, non à partu. Tum etiam *Ægr.* 11. *eiuſdem libri* in Dromeadæ coniuge, quæ ſecundo à partu die, rigore, & febre acutâ correpta eſt, eandem computationem facit à die febris, non à die partus. Ratio etiam pro hac ſententia efficaciter militat. Si enim aliquâ ratione computatio deberet fieri à die partus, ea eſſet maximè, propter motionẽ materiæ, quæ in partu fit; ſed hæc motio, non eſt cauſa ſufficiens; quantumcunque enim materia ante febrem ex occaſione aliqua moueatur, computatio nihilominus incipit ab ipſa febre, non à commotione: Sic in vehementiſſima corporis exercitatione, [illegible] oritur, non fit computatio ab ipſa exercitatione, in qua facta fuit humorũ commotio, ſed à febre tantùm, quæ poſtea ſubſequuta eſt. Hæc cõtrouerſia propoſito Theoremate reſoluitur. Partus enim vel naturalis eſt, vel præternaturalis. Differunt inter ſe ſymptomatũ grauitate, & leuitate, ac præcipuè expurgatione, quæ in naturali ritè procedit, in præternaturali verò ſupprimitur. Si igitur naturalis fuerit partus, non poteſt fœmina intra terminum expurgationis, niſi fortè ex aliqua procatarctica cauſa, febre corripi, vt quæ ab omnibus excrementis ritè expurgatur. Si vero partus præternaturalis ſit, conſtat ipſum morbi naturam induere, cùm ſatis multas operationes lædat. Atque ita, febris quæ huic morboſo partui ſuccedit, ex ipſo partu cenſenda eſt pendere, atque ita, rationem habet febris ſymptomaticæ; & computatio dierum cùm debeat fieri à principio morbi, facienda erit à partu, qui morboſus eſt. Hoc obſeruauit Hippocrates in ægrotis ſuprà propoſitis: Mulieres enim quarũ fit mentio *hiſt.* 10. 11. *&* 12. *ſect.* 2. *lib.* 3. *Epid.* partum habuere præternaturalem: duæ enim priores, aborſum paſſæ ſunt, Tertia verò laborioſè peperit. Tum illa quæ habetur *hiſt.* 14. *ſect.* 3. cum difficultate peperit, & non valde purgata eſt: Ideò in illis quatuor, Hippocrates computationem inſtituit à die partus, in alus verò quæ continentur *hiſt.* 4. 5. *&* 11. *lib.* 1. partus fuit naturalis: vxor enim Philini fœmellam pepererat, ſecundum naturam factâ purgatione, & alioqui leuiter degebat: Vxor Epicratis pepererat filiam, & alia omnia ſecundũ rationem prodibant. Et Dromeadæ coniux filiam etiam pepererat aliaque omnia ſecundum rationem fiebant. Ideò Hippocrates in illis computationem inſtituit à die febris, non à die partus. Vnde liquidò conſtat, computationem in partu naturali debere fieri à die febris; & in partu præternaturali ab ipſo partus die. Verùm aduerſus hanc deciſionem inſurgit Amatus Luſitanus, autor alioqui grauiſſimus in *ſcholio curat.* 34. *centur* 1. *Reuera*, inquit, *hoc reſponſum ad Hippocratis mentem ficulneum eſt, & nullius valoris*; idque oſtendere nititur ex *hiſt.* 1. *ſect.* 3. *lib.* 3. *Epid.* quæ eſt de muliere, quæ in Thaſo apud frigidam aquam decumbebat, quæ cùm filiam peperiſſet, & purgata non eſſet: eam febris acuta horrida tertiâ die corripuit; in ea autem exiſtimat Amatus, computationem fieri à die febris, cùm tamen conſtet, partum fuiſſe præternaturalem, quandoquidem purgata non fuerat. Hanc autem computationem à die febris, colligit ex ſequentibus Hippocratis verbis, quæ in hiſtoria continentur; *poſtquàm autem riguiſſet, febres continuæ, &c Vt ex iis*, inquit, *lector intelligat, à tertia die poſt partum connumerationes feciſſe.* Sed bonus ille vir malè interpretatur verba Hippocratis, ex quibus nihil aliud colligi poteſt, niſi quòd febris continua à tertia die partus conſequuta eſt, & ſymptomata illam comitantia. Imò verò, ex toto hiſtoriæ diſcurſu, ſatis liquet, computationem fieri à die partus, non à die febris; quemadmodum Valeſius, & Mercurialis, grauiſſimi librorum Epidemicon Interpretes, idipſum apertè aſſerunt. Et ita, propoſita diſtinctio quæſtionis deciſionem continens, Hippocratis doctrinæ erit conſentanea. Sed vnus adhuc remanet ſcrupulus; cur ſcilicet abſolutè Hipp. 3. *progn.* velut regulam generalem proponens præcipit ſimpliciter à die partus eſſe computandum? *Reſpondendum* eſt, Hippocratem in *lib. Epid.* varia annotaſſe experimenta, & multos caſus obſeruaſſe; prout eueniebant, ex quibus deinde regulas, & canones concinnauit, qui in libris Prognoſticon, & Aphoriſmorum continentur, vt docet Gal. *lib.* 1. *de diebus decretoriis, cap.* 3. Canones autem illi ex iis deprompti ſunt, quæ vt plurimùm eueniunt; fit autem vtplurimùm, vt febris, quæ partum proximè ſequitur, ab ipſo partus vitio dependeat; ideò etiam, vtplurimùm, à partu computatio inſtituenda eſt. Rarò autem fit, vt partu naturali exiſtente febris exoriatur, quæ tunc temporis non poteſt aliunde, quàm à cauſa procatarctica, & externa prouenire.

In vulneribus capitis, & aliis quibuſcunque, computatio dierum criticorum debet inſtitui à die vulneris, non à die febris.

Eadem eſt ratio vulneris, quæ partus præternaturalis: febris enim quæ ei ſuperuenit, ſymptomatica eſt; vulnus verò eſt morbus primarius, quo dierum criticorum numerus eliciendus eſt.

In morborum recidiuis debet fieri computatio dierum Criticorum, ab initio ipſius morbi, non à recidiua.

Recidiua fit ex reliquiis prioris morbi, quæ non fuerunt integrè vacuatæ, atque ita idem morbus cenſendus eſt, cùm ſit eadem materia, in quo contingit quidem remiſſio febris inter radicem & recidiuam, ſed non vera intermiſſio, vt oſtendunt ſymptomata ab Hippocrate annotata, dum inquit, *ſi quid eius quod effunditur, intus relinquitur, promptum, ſuit intus relictu, oris exſiccatio, & inſuauitas, eâdem ratione; qua omnia morbi non integrè ſoluti ſunt indicia,* Quia igitur is cui ſuperuenit recidiua, nondum erat plane liberatus ab illis accidentibus, computatio debet eſſe vnica, quia ex eo, quòd prior affectus non erat verè ſolutus, ſed tantùm ex aliqua ſui parte. Sic Hipp. in *Epid.* perpetuò dies numerat à primo morbo, nunquam autem à recidiua, vt videre eſt in hiſtoriis Hermocratis, Anaxionis, Herophontis, Cleanactidis, vxoris Epicratis, & aliorum.

CAPVT VI.

De cauſis criſium, & dierum criticorum.

Criſis quoddam quaſi compoſitum eſt, conturbationem: euacuationem, & ſubitam mutationem ad ſalutem continens.

Conturbatio eſt congeries criticorum ſymptomatum, quæ ex agitatione materiæ morbificæ oriuntur. Illa autem agitatio fit, vel à cauſa externa, qualis cæli, aſtrorúmque motus & influxus, vel internâ, ſcilicet natura ipſa.

QVomodo influxus ſyderum motiones criticas efficiant, inferiùs explicabitur. Iā verò natura in cōturbatione critica humores morbificos exagitat, quia dū illi ſecreti ſunt à laudabili & benigniori materia, magis naturam irritant: ideóque illa ad expulſionem accingitur licet enim humores illi concocti ſint, non tamen integrè ad benignum ſtatum reducti ſunt, atque adeò acrimonia, & malignâ quadam qualitate naturam moleſtantes, eam ad excretionem impellunt.

Euacuationis cauſa eſt facultas expultrix, quæ vel copiâ, vel qualitate materiæ irritata, id quod moleſtum eſt, criticè expellit.

Facultas expultrix, vna eſt ex iis, quæ naturales ſubſeruientes nominantur, ſuúmq; opus exercet beneficio caloris natiui, & ſpirituum, tum per fibras ſingulis partibus ingenitas.

Cur verò criſis, ſeu critica euacuatio, in ſeptenariis potiùs, & quaternariis diebus contingat, quàm aliis temporibus id quidem à motu Lunæ, tanquam cauſa principali dependet.

Cauſa criſeos, & cauſa dierum criticorum omninò diſtinguendæ ſunt, cùm ſint res toto genere diuerſæ. Nam cauſa criſeos eſt facultas expultrix, quæ id quod moleſtum eſt expellit. At cauſas dierum criticorum inueſtigare, non eſt quærere, quid humores vitioſos è corpore expellat, ſed cur facultas expultrix non in omnibus, ſed certis quibuſdam dieb. quæ ſibi moleſta ſunt, frequentiùs & faciliùs ſoleat expellere: id autem à motu Lunæ pendet, quæ variis ſuis aſpectibus has motiones efficere ſolet.

Luna maximum habet dominium in hæc inferiora, præſertim in corpora humida, in iiſque inſignes efficit mutationes, præcipuè in coniunctionibus, oppoſitionibus, & quadraturis, in quibus etiam criſes ſolent contingere.

Quas Luna variis ſuis aſpectibus in hoc inferiori mundo mutationes efficiat, & quomodo hinc venti & tempeſtates mutentur, ſata feliciùs vel infeliciùs creſcant, cancri & conchylia, nunc plena ſint, nunc vacua, ſatis compertum eſt nautis, agricolis, & ipſis muliérculis. Præcipuum autem hîc planeta dominium in corpora humida obtinet; vnde non mirum eſt, ſi eam in humores noſtri corporis poteſtatem habeat, vt eos certis dieb. commouere, & inde criſim excitare valeat. Id autem maximè præſtare ſolet in ſuis aſpectibus, ad quorum rationem dies Critici numerantur. Primus enim Lunæ aſpectus à coniunctione, eſt ſextilis, ſeu hexagonus ſiniſter, qui quarto die contingit. Secundus, quadratus ſeu tetragonus ſiniſter, die ſeptimo. Tertius trigonus ſiniſter appellatus, die vndecima. Quartus, qui oppoſitus, ſeu diameter dicitur, die decimo quarto. Quintus, trigonus dexter, die decimo ſeptimo. Sextus, tetragonus, ſeu quadratus dexter, die vigeſimo. Septimus, ſextilis ſeu hexagonus dexter, die vigeſimo quarto. Octauus, in coniunctione, die vigeſimo ſeptimo. Iſti autem dies aliquam habent latitudinem, vt infra docebitur: ſufficit nunc annotare, aſpectuum Lunæ computationem eandem eſſe cum dierum criticorum computatione quæ c. ſuperiori fuit propoſita.

Motus dierum criticorum non pendent ab aſpectibus, quos habet Luna cum Sole, ſed ab aſpectibus, quos habet cum ſigno Zodiaci, & loco cæli, in quo erat in principio morbi.

Si criſes mouerentur, à phaſibus Lunæ cum Sole, nulla eſſet dierum criticorum ratio, quia omnes ægroti, quocunque die ægrotare cœperint, vno eodémque die criſim paterentur; v.g. in principio plenilunij, vbi fit oppoſitio Lunæ cum Sole; vel in nouilunio, vbi fit coniunctio; vel in quaterniunibus. Ideò exiſtimandum eſt criſes, ab huiuſmodi aſpectibus non depēdere; ſed potiùs ab aſpectibus Lunæ ad illud ſignum, & ad eum locum zodiaci, in quo erat in principio morbi, & ſic ſeptimo die morbi Luna eſt in quadrato aſpectu ad eum locum, & decimo quarto eſt in oppoſitu, atque ita de cæteris.

Computatio dierum criticorum non eſt inſtituenda iuxta menſem ſynodicum, qui & coniunctionis appellatur; neque iuxta menſem apparitionis, ſeu illuminationis; neque iuxta menſem medicinalem: ſed iuxta menſem periodicum, ſeu peragrationis.

Menſis *Synodicus* eſt illud tempus, quod inter vnam atque alteram Solis & Lunæ coniunctionem intercedit, éſtque dierum 29. hor. 13. atque ita tres ſeptimanæ non viginti, ſed viginti duos dies, & horas tres conſtituunt: ideòque iuxta illum menſem non poteſt fieri computatio dierum criticorum. Menſis *illuminationis*, ſeu *apparitionis*, eſt interuallum à primo Lunæ nouæ conſpectu ad diem vſque euaneſcentis; eſtque dierum 26. hor. 12. neque iuxta illum menſem poteſt fieri computatio, quia tres ſeptimanæ ſunt tantùm dierum 19. hor. 12. Menſis *periodicus*, ſeu *peragrationis* eſt illud tempus, quo Luna totum zodiacum peragrat, & ab vno puncto profecta, ad idem redire ſolet; eſtque dierum 27. & hor. 8. Atque ita tres ſeptimanæ dies viginti, & horas duodecim efficiunt. Hunc etiam noluit Galenus ordinem dierum criticorum poſſe conſtituere; ideò nouum menſem commentus eſt, quem *medicinalem* appellauit, ex menſe periodico, & illuminationis compoſitum, qui duo ſi coiunguntur, faciunt dies 53. & horas 20. cuius ſummæ dimidium facit dies 26. horas 22. & illud dimidium conſtituit menſem medicinalem Galeni, cuius tres ſeptimanæ faciunt dies viginti, & 4. horas, ſed hunc Galeni menſem omnes, tum Medici, tum Aſtrologi tanquam commentitium, portentoſum, & ab omni veritate alienum reiiciunt, ac contemnunt; Quorum rationes breuitatis causâ omittimus, quia notiſſimæ ſunt

Sufficiat

Sufficiat monuiſſe, dies decretorios à vero Lunæ motu deſumendos eſſe, qui menſem *peragrationis* conſtituit, & à quo prædicti aſpectus conſtituuntur. Ille autem menſis *peragrationis*, vt antea dictum eſt, conſtat diebus 27. & hor. 8. ac ſi in quatuor ſeptimanas diuidatur, prima finietur diebus 6. horis 20. ſecunda diebus tredecim, horis ſexdecim. Tertia, diebus 20. hor. 12. Neque menſis iſte periodicus negligendus eſt, eâ ratione quæ Galenum impulit ad menſem medicinalem comminiſcendum, quin potiùs eò magis retinendus eſt, quòd ex eo ratio reddi poteſt, cur dies vigeſimus, & vigeſimus primus inter criticos numerentur; Licèt enim vigeſimus primus frequẽtiùs decernat, tamen vigeſimus primus planè reiiciendus non eſt. Atque ea de cauſa Archigenes & Diocles, qui ipſius Galeni teſtimonio, *lib. 1. de diebus decretoriis, cap. 2.* in operibus artis erant verſatiſſimi; vigeſimum primum inter criticos retulerunt. Cauſa autem cur vterque dies ſit criticus, hæc eſt, quod ambo dies ad abſoluendam tertiam ſeptimanam concurrunt, cuius vltimus dies duodecim horas mutuatur à vigeſimo, & totidem à vigeſimo primo in vigeſimo tamen frequentioris criſes accidunt, quia Natura tranſacto acuti morbi termino, oneris diuturnioris quaſi pertæſa in ipſo diei critici principio certamen cum morbo aggreditur, criſimque molitur. Illud autem diei critici principium eſt in medio diei vigeſimi quemadmodum finis eiuſdem incidit in medium, ſeu harum duodecimam vigeſimi primi, *Annotandum* etiam eſt, Lunæ motum nunc tardiorem, nunc velociorem exiſtere, & provt velocior eſt, criſim citiùs contingere, provt verò tardior, tardiùs criſim apparere, atque adeò non poteſt aſſignari certus horarum numerus in quo criſis contingat, ſed latâ determinatione dies ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus annotandi ſunt, Quemadmodum innuere voluit Hipp. *in 6. Epid.* vbi dierum numero præpoſitionem *circa* addidit, ſcilicet circa vigeſimum, circa quadrageſimum, & ita de aliis. Deinde non ſemper criſis vno eodémque die incipit ac deſinit: interdum enim ad plures dies extenditur & perturbatio vigeſimo incipit, criſis verò vigeſimo primo deſinit: At tota duratio perturbationis pugnæ, & excretionis, tempus criſis ſolet appellari.

Præter cauſam principalem, quæ eſt motus Lunæ, duæ aliæ dierum Criticorum cauſæ minùs principales agnoſcendæ ſunt, nimirum motus, & diſpoſitio humorum, tum etiam ipſius ægrotantis natura.

Quamvis Lunæ in diebus criticis conſtituendis vis maxima ſit, ſola tamen non ſufficit, alioqui in omnibus ægrotantibus eædem criſes, eodem dierum numero contingerent; Secùs tamen accidit, cum alij die ſeptimo, alij decimo-quarto, alij, aliis diebus criſim pati ſoleant, & quidem aliis bona, aliis mala criſis contingat. Itaque aliæ cauſæ adiungendæ ſunt diuerſitatem illam efficientes. Primùm enim motus & diſpoſitio humorum in cauſa eſt, vt criſis nunc citiùs, nunc tardiùs; aliquando etiam intercalarib. diebus, aut indicibus accidat; ſi enim humorum concoctio celeriùs vel tardiùs abſoluatur, humoréſque benignam vel malignam qualitatem acquiſierint, naturam celeriùs vel tardiùs irritare poterũt: Tum etiam, ſi hoc, vel illo die moueantur, vnde febrium exacerbationes, oriuntur, in quibus plerumque criſis ſolet contingere; quemadmodum Hipp. 1. in *Epid. Morbi acuti*, inquit, *iiſdem diebus indicantur, quibus exacerbantur.* Poſtremò, natura corporis ægrotantis, quæ vt antea dictum eſt, cauſa principalis eſt ipſius criſis, ſeu criticæ excretionis, eſt etiam cauſa dierum criticorum minùs principalis; provt enim robuſta eſt, vel debilis citiùs, vel tardiùs materiam morbificam concoquit, & ex celeri, tardáque coctione criſis tarditas vel celeritas dependet. Sic quando materia morbifica non eſt concocta die ſeptimo, criſis differtur ad decimum quartum, vel vigeſimum: Mouet enim Luna humores ſingulis diebus criticis, & naturam ad excretionem excitat; ſed illa fruſtrà commouetur, neque excretionem molitur, ſi non inueniat materiam præparatam, & euacuationi diſpoſitã; niſi id aliquando ex maxima irritatione contingat, ob materiæ malignitatem, quam natura totis viribus etiam adhuc crudam interdum expellere nititur; ſed infœlix eſt illa criſis, quia ordinarias naturæ leges prætergreditur. Atque hæc de Criſium & dierum criticorum cauſis dicta ſufficiant.

PATHOLOGIÆ

SECTIO III.

De Morborum cauſis.

CAPVT V.

De cauſæ morbificæ natura.

Cauſa morbi eſt quæ quocunque modo aliquid morbo confert.

Generaliſſima eſt hæc cauſæ morbificæ definitio, vel potius explicatio; quæ alia eſſe non potuit; vt omnes cauſas complecteretur, quæ in Medicina conſiderantur: eo enim cauſarum nomine donantur ea omnia, quæ aliquid ad morbi generationem conferunt quomodocunque ſit, ſiue per ſe, ſiue per accidens, mediate, vel immediate; tum quæ morbum conſeruando, augendo, aut alio quovis modo aliquid præſtant, vt in differentiis apparebit.

Omnes morborum cauſæ ad efficientem referuntur.

Omnes rerum cauſæ ſub quaternario numero a Philoſopho comprehenduntur, ſub formali nimirum, materiali efficiente & finali ad quarum ſeriem cauſæ omnes morbificæ ſunt referendæ. Non tamen quatuor illa cauſarum genera poſſumus hîc inueſtigare: propterea quòd primò cauſa formalis nihil aliud eſt, quam propria cuiuſque rei eſſentia, at morborum naturam & eſſentiam ſatis abundè ſuperiùs expoſuimus. Deinde cauſa materialis in morbis non datur: cum enim morbus ſit accidens, non habet materiam ex qua fiat ſed tantùm in qua exiſtat, quæ nihil aliud eſt, quam illius ſubiectum, ſeu corporis noſtri partes: Quod ad cauſam finalem attinet, quamvis actionis læſio talis quodammodo dici poſſit, id tamen fit per accidens, quatenus illa morbi generationem ſequitur, ſed nullam habent morbi cauſam finalem propriè, & per ſe, ſicut nec ea omnia quæ in imperfectione quadam ſunt conſtituta: ſupereſt igitur ſola efficiens cauſa hîc à nobis conſideranda quæ non tantùm hîc ſumitur, vt à Philoſopho pro eo à quo primò producitur effectus; ſed latiori ſignificato, vt ex noſtra deſcriptione patet, pro eo omni quod quocumque modo ad morbi generationem confert.

***

Digitized by Google

CAPVT II.

De Cauſarum differentiis.

Cauſa morbi alia eſt per ſe, alia per accidens.

Cauſa per ſe eſt, cùm propria, & inſita vi nullius alterius interuentu, id præſtat.

Cauſa verò per accidens eſt, quando aliquid aliud excitatur cuius interuentu diſpoſitio morboſa producitur.

SIc aqua frigida corpori noſtro affuſa, per ſe & ex natura ſua refrigerat; per accidens verò denſatâ cute, & coërcitis intus vaporibus calefacit. Sic ſcammonium, medicamentum calidiſſimum, viſcera impenſè calefacit per ſe; ſed quia bilem calidóſque humores potenter expurgat, ex accidente refrigerat, & febrem tollit.

Eſt & cauſa morbi alia principalis, alia adiuuans, alia ſine qua non.

Cauſa principalis, eſt, quæ vel dedit primum effectui motum, vel ſola illum excitare valet.

Cauſa adiuuans eſt, quæ ſola effectum non producit, ſed principali auxiliatur.

Cauſa ſine qua non ea eſt, quæ affectionem ipſam non præſtat nec quicquam efficit, ſed ſine ea actio fieri non poteſt.

Harum trium cauſarum exemplum dari poteſt in arthritide: frigida enim aëris conſtitutio & humorum excrementitiorum copia eſt cauſa principalis fluxionis in articulos; cauſa adiuuans eſt humorum tenuitas; cauſa verò ſine qua non, eſt articulorum imbecillitas, & laxitas meatuum.

Eſt & cauſa morbi alia remota, alia proxima.

Remota eſt, inter quam & morbum alia intercedunt.

Proxima verò eſt, quæ immediatè morbum parit.

Propoſitæ cauſarum differentiæ in arte Medica ſunt valde frequentes & vſitatæ: ſequentes tamen vſitatiſſimæ, & maioris momenti in omnium morborum explicatione; ideò in iis paulò attentiùs immorabimur.

Cauſæ morborum aliæ ſunt externæ, aliæ internæ.

Cauſæ externæ ſunt, quæ vel exteriùs poſitæ, vel à rebus corpus noſtrum conſtituentibus diuerſæ, morbos ſolent efficere.

Cauſæ *externæ* nomen non videtur omnino appoſitum, quia ſomnus, vigilia, & animi pathemata ſub illis comprehenduntur, quæ tamen inter res internas videntur contineri: tamen quia receptiſſimum eſt apud Medicos, ideò nos etiam illud admittimus, dicentes cauſas illas *externas* dici, quòd plurimæ earum ſint exteriùs poſitæ, vt aër, cibus, potus, &c. reliquæ verò, vt ſomnus, vigilia, & animi pathemata ita ſint manifeſtæ, vt quaſi exteriùs poſitæ ſine vlla ratiocinatione percipiantur; ideò Celſus *euidentes* illas appellauit, nomine valdè appoſito. Alij procatarcticas, progreſſas, & primitiuas, quòd ab illis prima morborum origo ſoleat emanare.

Earum autem aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ.

Neceſſariæ ſunt, quæ neceſſariò nos afficiunt, & quas euitare non poſſumus.

Licèt neceſſariò nos afficiant, non tamen neceſſariò morbos inferunt, ſed indifferentes ſunt ad ſanitatem, vel ad morbum: nam legitimo earum vſu ſanitas conſeruatur, abuſu verò & immoderato earum regimine deſtruitur.

Illæ autem ſunt ſex. 1. aër. 2. cibus & potus. 3. motus & quies. 4. excreta & retenta 5. ſomnus & vigilia. 6. animi pathemata.

Vulgò ſex res non naturales appellantur, quia per ſe nec ſecundùm, nec præter naturam humani corporis ſunt, ſed naturæ vtiles, aut noxiæ efficiuntur, pro bene, vel malè vtentium ratione. Earum peculiaris tractatio habetur in ea Medicinæ parte, quæ diætam inſtituit, eamque idcircò hîc omittimus.

Non neceſſariæ ſunt, quæ fortuitò contingunt, & ad ordinarium vitæ vſum non concurrunt.

Sub his continentur res omnes fortuitæ, vt gladiorum ictus, vel lapidis, ferarum morſus. &c.

Cauſæ internæ ſunt, quæ intra corpus latent, & non ſenſibus, ſed artificioſâ coniecturâ cognoſcuntur.

Sic humores, ſpiritus excrementa, flatus, vapores, ipſarum partium particulæ, & quidquid in illis continetur, aut adnaſcitur, cauſæ internæ morbificæ naturam ſubire poſſunt.

Illæ autem, vel ſunt antecedentes, vel coniunctæ.

Cauſa antecedens eſt, quæ coniunctâ prior eſt, eámque mouet, ac mediatè per eam morbum efficit.

Sic in continuis febribus, cauſa antecedens dicitur, materia quæ apta eſt ad concipiendam putredinem; coniuncta, quæ actualiter putreſcit. Sic in tumoribus, qui ab humore fiunt humor fluens, cauſæ antecedentis; fluxus, coniunctæ rationem habet.

Cauſa coniuncta eſt, quæ immediatè & per ſe morbum producit.

Illius exempla proximè ſunt propoſita, in antecedentis explicatione.

Notandum tamen, cauſas etiam externas, aliquando eſſe coniunctas, vt gladius qui immediatè vulnus efficit, & ideò non rarò cauſæ omnes diuiduntur in procatarcticas, antecedentes, & coniunctas, omiſſa internarum, & externarum conſideratione.

Cauſa coniuncta rurſus vel eſt coniuncta ſimpliciter, vel continens.

Coniuncta ſimpliciter eſt, quæ poſita ponitur morbus ſed ea ſublata morbus non aufertur.

Sic poſito actu vulnerante, ponitur vulnus, ſed eo ſublato non tollitur.

Continens cauſa eſt, quæ poſita ponitur morbus, & ſublata tollitur.

Sic poſito calculo, aut alia materia obſtructionem pariente, ponitur obſtructio; & ſublatis iis illa etiam aufertur. Sic etiam ſublato ſexto digito numerum, excedentem efficiente, virium quod ex illo pendebat, protinus aufertur.

Ex his patet, omnes morbos non habere cauſam continentem, ſed nonnullos tantùm; reliquos verò omnes coniunctam neceſſariò habere.

CAPVT III.

De cauſis morborum ſimilarium.

Hactenus de morborum cauſis in genere, iam de iis in ſpecie eſt agendum.

Calidæ intemperaturæ cauſæ quinque ſtatuuntur: 1. motus. 2. putredo. 3. rei calidæ vicinia. 4. conſtipatio. 5. cibus potúſque calidior. Galenus cap. 2. lib. 2. de cauſis morborum.

Primò, motus humores & ſpiritus attenuando & violenter commouendo, corpus calefacit.

MOtus non ſolùm animata, ſed etiam inanimata calefacit, ex Ariſtotele, 2. *Metheor.* c. 3. inanimata quidem per rarefactionem, quia illa præuia eſt ad calorem diſpoſitio, quæ ſcilicet materiã vltimò diſponit.

vt

Digitized by Google

vt ex illius potentia calor educatur. Animalia verò faciliùs motu incaleſcunt, non ſolùm propter illam attenuationem,ſed etiam,quia ſpiritus & calor,qui illis actu ineſt,per totum corpus expanditur,& ad illius ſuperficiem fertur. Vnde ſi motus immoderatus ſit, calidam producit intemperiem. Ad motum etiam referuntur,iræ, vigiliæ,& alia omnia quæ humores & ſpiritus poſſunt commouere.

Secundò, putredo corpus calefacit, propter calorem externum,qui in ea ſemper introducitur.

Putredo ab Ariſtotele definitur,*corruptio caloris natiui in vnoquoque humido à calore extraneo*: Neceſſe autem eſt calorem illum extraneum eſſe valde intenſum, vt natiuum poſſit corrumpere;vnde facilè in corporibus noſtris calidam producet intemperiem.

Tertiò, vicinia rerum calidarum corpus calefacit per contactum phyſicum & mathematicum.

Sic ab igne, vel ſole æſtiuo corpus calefit per contactum phyſicum,à rebus calidis admotis, emplaſtris, balneis,&c.per contactum mathematicum.

Quartò,conſtipatio calidam intemperiem inducit per accidens,propter ſcilicet impeditam tranſpirationem.

Eam potiſſimùm creant natatio in aqua aluminoſa, emplaſtica medicamenta & obturantia admota,& reliqua quæ per antiperiſtaſim calorem augent,dum illius impediunt diſſipationem.

Quintò,alimenta calida, humores calidos in corpore producendo,illud calefaciunt.

Vt ceparum,alliorum,aromatum,& cæterorum vſus.

Frigidæ intemperaturæ cauſæ ſex ſtatuuntur. 1. vicinia corporum frigidorum.2. aſſumptorum qualitas & quantitas.3.conſtipatio 4. raritas.5. otium immodicum.6. motus immoderatus. Galenus c.3.lib.2. de morb.cauſis.

Primò,à frigido externo corpus refrigeratur, ſi patientis diſpoſitio,&c.concurrant.

Sic in hyeme,ob nimiam frigiditatē ſæpè corpus congelatur:ſic balneū aquæ frigidæ totū corpus refrigerat.

Secundò alimentorum exceſſus,defectus,& aliena qualitas, frigidam intemperiem inferre poſſunt.

Exceſſus alimentorum calorem natiuum ſuffocat; vnde frigida intemperies excitatur: ſic à crapula frequenti excitatur epilepſia,vel apoplexia.

Defectus alimentorum efficit, vt caliditas partium diſſipetur,quod non habeant ſufficiens pabulum ad eam conſeruandam.

Quæcunque naturâ frigidiora aſſumuntur,vt lactuca, papauer, mandragora,& reliqua, per ſe corpus maximè refrigerant.

Tertiò, conſtipatio maxima calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies.

Conſtipatio leuis calidam intemperiem efficit impediendo caloris diſſipationem;maxima verò & immodica contrariam affectionem inducit,calorem ſuffocādo.

Quartò,raritas calorem diſſipat & reſoluit, vnde per accidens frigiditatem inducit.

Quintò,otium corpus refrigerat, ex eo quòd langueſcit calor natiuus defectu exercitationis.

Sextò,à motu immoderato calor natiuus diſſipatur,vnde per accidens refrigerat.

Siccæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ:1. Alteratio.2. Reſolutio.

Primò, alterationi exſiccant, quæcunque exſiccandi vi præſtant.

Sic alimenta & medicamenta exſiccantia, ſicca aëris conſtitutio,corpus exſiccare ſolent.

Secundò reſolutione corpus exſiccant, quæcunque efficiunt, vt corporis noſtri humidum plus diſſipetur quam reſtauretur.

Sic exercitatio violenta, æſtus nimius aëris ambientis, vigiliæ immoderatæ humiditatem corporis reſoluunt.Sic humiditas diſſipatur,cum debita reparatio illius impeditur,quod fit à curis & ſolicitudinibus, inedia,vſu alimentorum parum nutrientium, qualia ſunt valde excrementoſa, & adſtringentia, quia impediunt humoris alibilis per membra diſtributionem.

Humidæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ: 1. Alteratio, 2. Retentio humidorum.

Primò alteratione humidam intemperiem inducunt, quæcunque plurimùm corpus humectare valent.

Sic ciborum humidorum vſus immodicus, largus aquæ potus,aëris conſtitutio humida,balneum aquæ tepidæ,& reliqua quæ humidam intēperiem inferre ſolent

Secundò,retentione humidorum intemperies humida dicitur introduci, cum vacuatio aliqua conſueta ſupprimitur.

Inter vacuationes conſuetas recenſemus non ſolùm eas,quæ ſenſibiliter fiunt, ſed etiam quæ inſenſibiliter, ſcilicet per inſenſilem tranſpirationem.

Et hæ ſunt cauſæ ſimplicium intemperierum.

Compoſitarum verò intemperierum cauſæ facilè colligi poſſunt ex ſuperioribus, coniungendo ſcilicet cauſas omnes, quæ duas qualitates peccantes producere poſſunt.

Cauſæ tamen immediatæ compoſitarum intemperierum ſunt vt plùrimùm humores peccantes,& illæ intemperaturæ humori peccanti ſimiles fiunt,nam calida & ſicca à bile inducitur,frigida & humida à pituita,& ita de cæteris.

Humores autem illi in partibus duobus modis cumulantur,1.per fluxionem,2.per congeſtionem.

Fluxio duobus modis fit,vel ſcilicet dum humores à partibus mittentibus expelluntur,vel à recipientibus attrahuntur.

In fluxione quæ fit per expulſionem, duæ requiruntur conditiones, ſcilicet partis mittentis robur, & recipientis imbecillitas.

Sic hepar humores præternaturales robore ſuo ad inguina vel cutem (partes naturaliter debiles) expellit, in iiſque tumores,ſcabiem,alióſque affectus producit.

In fluxione, quæ fit per attractionem; duæ potiſſimùm concurrunt conditiones,partis ſcilicet attrahentis calor,vel dolor.

Calidi proprium eſt attrahere,ideo partes calidæ potenter attrahunt:dolore verò afflictæ ſuppetias quærunt ideò humores & ſpiritus attrahunt ad ſui tutelam,quos poſtmodùm quantitate nimia laborantes,commode regere nequeunt,vnde varij affectus oriuntur.

Secundò, per congeſtionem humores in partibus cumulantur ex vitio nutritionis earundem.

Sic dum in aliqua parte non bene fit alimenti aſſimilatio,vel expulſio excrementorum, quæ in quauis generantur, tunc in ea ſuperfluitates per congeſtionem cumulantur.

CAPVT IV.

De Cauſis morborum organicorum.

Naturalis partium figura peruertitur;aut in prima generatione,aut poſt ipſam.

In prima generatione, cū virtus formatrix ſingulas partes rectè nequit effingere,quod à tribus cauſis contingit. 1: Propter virtutis formatricis imbecillitatem.2.Propter materiæ vitium.3.Propter diſpoſitionem hæreditariam.

Primò,propter virtutis formatricis vitium partes malè figurantur,cùm quis à parentibus debili admodum natura præditis,eſt oriundus.

Secundò, propter materiæ vitium, cùm ſcilicet peccat quantitate,vel qualitate.

Quantitate peccat,cum redundans eſt,vel deficiens.

Qualitate peccat,cùm ſiccior eſt,vel humidior,&c.

Tertiò propter diſpoſitionem hæreditariam, cùm quis à parentibus malè figuratis eſt oriundus.

Et ita in prima generatione fiunt morbi in figura.

Poſt primam generationem contingunt,vel in partu,vel poſt partum.

In partu, dum præpoſterè ſeſe commouet, vel non benè educitur.

Verb.

VErb.g. dum infans ab vtero exiens pedem vnum, vel brachium exerit, vel latera oſtendit, dom ob ſui craſſitiem nimiam vel partium obſcœnarum anguſtiam diutius in exiru laborat, vel ab imperita obſtetrice imperitè tractatur.

Poſt partum læditur partium figura, à cauſis externis & internis quamplurimis.

Cauſæ externæ figuram vitiant, cùm molliores adhuc infantes congruè faſciis non excipiuntur, vel alio quouis modo temerè coarctantur; tum ſi fracta vel luxata membra malè à Chirurgo deligentur, vel reponantur aut ſi ipſius ægri errore benè reſtituta diſtorqueantur; ſi deniqoe caſu, percuſſiooe, motu & agitatione nimia inuertantur.

Ab intetnis verò cauſis vitiatur figura, dom humores copiosè in partibus colliguntur, vt in tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, hydropicorum ventre, & aliis huiuſmodi eſt manifeſtum.

Adſtrictio, obſtructio, & dilatatio ab infinitis penè cauſis producuntur quæ meatus vel cauitates coarctandi, obſtruendi, vel dilatandi vim habent, quas ſigillatim enumerare, eſt ferè impoſſibile.

Aſperitas & lenitas à quàm plurimis cauſis internis vel externis producitur.

V.g. oſſa vulnerata, fracta, vel eroſa naturalem leuitatem amittunt, aſperæ arteriæ pars interna inæqualis redditur vocemqoe taucam & clangoſam efficit imbuta humore nimio, exſiccata, deterſa, vel vlcerata, quod de aliis etiam eadem ratione dici poteſt. Partibus verò natura aſperis aut rugoſis leuitatem inferunt humores viſcidi & glutinoſi, tunicis interiotibus impacti, vt in lienteria; tum etiam vulnerantia & erodentia per accidens, dum vlcere curato inducitur cicatrix, quà interna illa ſuperficies læuior redditur, & ad cootinendum minus apta.

Magnitudo augetur in toto corpore, propter nimiam ſanguinis & adipis copiam.

In parte augetur magnitudo, vel affluxu ſanguinis laudabilis, vel humore vitioſo per fluxionem aut congeſtionem collecto.

Sic io nonnullis mulieribus omentum valde pingueſcit à copioſo ſanguinis affluxu, & in tantã molem accreſcit, vt vterios comprimendo ſterilitatem inducat ſic ex vitioſis humorib. varia tumorum genera oriũtur.

Magnitudo in toto corpore ob alimenti defectum diminuitur.

Vt in phthiſi, maraſmo, & inſigni macie.

In parte magnitudo imminuitur, cùm alimentum conuenienu non ſuſcipit, vel non conficit.

Numerus partium augetur, in ortu vel poſt ortum. In ortu ex redundantia materiæ ſeminalis.

Vt quando ſex digiti, aut tres teſtes generantur.

Poſt ortum, ex vitioſa materia.

Vt apparet in verrucis, pterygio, &c.

Numerus imminuitur in ortu, ex defectu materiæ; poſt ortum, ab iis omnibus, quæ partem aliquam amputare, vel aliter deperdere valent.

Situs partium immutatur vel vitio earundem, vel partium continentium eas, vel ligamentorum connectentium.

Ipſarum partium vitio ſitus immutatur ob earum craſſitiem, vel grauitatem nimiam.

Sic omentum, vel inteſtina craſſiora vel pinguiora reddita ſuo pondere rumpunt; aut dilatant peritonæum, & in ſcrotum deuoluuntur.

Partium continentium vitio ſitus immutatur, cùm illa rupta, vel laxata, debitè continere nequeunt.

Sic dum peritonæum ab aliqua cauſa rumpitur, vel laxatur, partes contentas nequit ſuo loco cohibere.

Ligamentorum defectu ſitus immutatur, quoties laxiora vel infirmiora efficiuntur, ita vt connexas ſibi partes in naturali ſtatu nequeant cohibere.

Sic vterus, rectum inteſtinum, aliæque partes procidere ſolent, præ extenſione nimia, aut imbecillitate ſuorum vinculorum.

Connexio partium peruertitur à multis cauſis internis & externis.

In articulationibus peculiariter connexio immutatur tribus de cauſis: 1. Defectu excipientis, ſcilicet acetabuli. 2. Defectu oſſis quod excipitur. 3. Vinculi, quod articulationem continet & firmat.

Primò, in excipiente vitium eſt, vel cùm cauitas illa excipiens, eſt nimis lata, vel ſuperficiaria, vel cùm ſupercilia auferuntur, aut margines labefactantur.

Secundò in oſſe quod excipitur, vitium eſt, quando maius vel minus eſt quàm par ſit, vel alio quocunque modo malè figuratur.

Tertiò, in ligamentis vitium eſt, cùm illa ſunt laxiora, vel infirmiora.

Ex his omnibus cauſis luxationes ſolent exoriri: quibus addantur motus violenti & inordinati.

CAPVT V.

De cauſis morborum communium.

CAuſæ morborum communium propoſitæ fuerunt in eorum differentiis recenſendis, quia hæ ab illis deſumebantur, ideò ne hìc fruſtra repetantur, ex *cap. 5. primæ ſectionis* erunt deſumendæ.

CAPVT VI.

De Cauſis differentiarum accidentalium morborum.

EÆdem cauſæ, quæ morbos ſimilares, organicos & communes excitare ſolent, ſunt etiam cauſæ differentiarum accidcotalium, prout variis conditionibus ſunt prædıtæ: ſi nimirum intenſæ vel remiſſæ, leues vel contumaces benignæ vel malignæ, aut alio quouis modo affectæ fuerint, morbos magnos vel paruos, acutos vel chronicos, benignos, vel malignos, & alios huiuſmodi producunt.

PATHOLOGIÆ

SECTIO IV.

De Symptomatum natura, differentiis, & cauſis.

CAPVT I.

De Symptomatum natura.

Symptoma eſt affectus præter naturam, qui morbum velut effectus ſuam cauſam ſequitur, & ſine eo ſubſiſtere nequit.

AFFECTVS nomen hìc paolò largiore ſignificatione ſumitur, quàm in definitione morbi, quandoquidem non omnia ſymptomata habent permanentiam, aut partium poſitionem in ſubiecto, ſed maxima eorum pars eſſentiam habet poſitam in fieri: actiones enim ſiue integræ, ſiue laxæ in motu partium conſiſtunt, & fietes perpetuò ſunt. Excreta & retenta tandiu, ſunt quandiu fiunt, ſi formalem eorum rationem ſpectes. Qualitates verò ſimplices, ſeu patibiles, fixæ aliquando ſunt, & permanentes. Dicuntur etiam ſymptomata morbum ſequi,

quia

quia ab en(vt diximus)efficiuntur; effectus verò poſterior eſt ſua cauſa, vnde etiam patet à cauſa differre, quia cauſa morbum præcedit, ſymptoma verò ſequitur. Ad clariorem verò ſymptomatum naturæ intelligentiam, ſequentia theoremata proponantur.

Omne ſymptoma à morbo dependet, mediatè vel immediatè.

Præcipuum ſymptoma eſt actio læſa à morbo immediatè dependens; quod quidem aliud excitare poteſt in excretis & retentis, & illa etiam qualitates mutatas inducere poſſunt; quæ tamen à morbo dependent tanquam à vera cauſa, alia quidem mediatè, alia immediatè, vt dictum eſt.

Symptomata cauſarum rationem habere poſſunt, nunquam autem morborum.

Sic læſa nutritio eſt cauſa conſumptionis partium & marcoris: Sic retenta excrementa in corpore febres generant, obſtructiones, tumores, & alia huiuſmodi, atque ita ſymptomata fiunt cauſæ morborum nunquam verò morbi naturam poſſunt aſſumere, quia actiones per ſe lædere non poſſunt. Licèt enim quidam morbi ſymptomatici, appellentur, quod alios conſequantur, vt febris quæ pleuritidem ſequitur, aut aliam quamvis inflammationem, quæ in ſe verè morbus eſt ratione tamen morbi à quo dependet, ſymptoma appellatur. Attamen certum eſt, eos morbos impropriè ſymptomata appellari, quia alios morbos quidem inſtar ſymptomatum conſequuntur, non tamen immediatè ab iis generantur, ſed mediatè per quædam vera ſymptomata, (per humorem, v.g. aut vaporem) quæ poſteriores morbi cauſæ fiunt.

CAPVT II.

De ſymptomatum differentiis.

Tria ſunt ſymptomatum genera, actio læſa, excrementorum vitium, & qualitas mutata.

Actio læſa primum eſt, & præcipuum ſymptoma, quod morbum ſequitur immediatè & à quo reliqua dependent, & generantur, Excretorum vitium ſequitur læſionem actionum naturalium, quâ prauè conficiuntur, alimenta corrumpuntur, aut aliam prauam obtinent qualitatem, vel denique diuerſam quandam & corpori infeſtam obtinent naturam: Excretorum autem nomine hìc intelligimus, non ſolùm vera excrementa, ſed etiam ea omnia, quæ præter naturam è corpore educi ſolent vt arenulæ, partium ipſarum excrementa, &c. Qualitas verò mutata prædicta ſequitur ſymptomata, & ſub illa continentur omnes qualitates patibiles, quæ à ſenſibus percipiontur, & ipſi corpori, vel alicui eius parti inhærent, vt colores, odores, ſapores, & aliæ, quæ omnia fuſiùs ſuis locis exponentur.

CAPVT III.

De Actionis læſæ differentiis.

Actionis læſæ differentiæ deſumuntur, vel à læſionum differentiis, vel ab ipſarum actionum diuiſionibus.

A læſionum differentiis actio læſa triplex ſtatuitur. 1. Abolita 2. Imminuta. 3. deprauata.

1. Actio aolita dicitur, quæ nullo modo ampliùs fit, vel fieri poteſt.

Vt viſio in cæcitate, & auditus in ſurditate ab oleti dicuntur, quia nullo modo poſſunt exerceri. Attamen dicitur etiam actio abolita, quantum ſenſus poteſt iudicare, vt motus & ſenſus in apoplexia, & vterina ſuffocatione.

2. Imminuta actio dicitur, quæ debilis eſt, & vix fit, longior quæ indiget tempore vt perficiatur, aut nunquam debitam aſſequitur perfectionem.

Sic debilis concoctio ventriculi, aut cuiuſvis partis functio, quæ imperfectè exercetur, imminuta appellatur.

3. Deprauata actio dicitur, vel quoties corrupta eſt, vel quoties non exercetur, vt debet.

Corrupta dicitur actio, quando obiectum in alienam qualitatem tranſmutat, vt quando ventriculus alimenta conuertit in nidoroſos ſuccos, vt bilem porraceam, aut omnino putridam materiam. Non exercetur vt debet, in rigore, palpitatione, ſingultu, &c. quia in iis affectibus partes perperam agitantur, vel nimis violenter ab obiecto præternaturali irritantur.

Ab actionum differentiis actio læſa triplex ſtatuitur 1. Animalis. 2. Vitalis. 3 Naturalis.

Illarum rurſus tot differentiæ, quot actionum animalium, vitalium, & naturalium differentiæ proponuntur in Phyſiologia.

Actiones animales in Phyſiologia diuiduntur in ſenſitiuas, motiuas, & principes. Senſitiuæ actiones ſunt quinque, viſus, auditus, guſtus, olfactus, & tactus. Hæ omnes, vt dictum eſt, abolentur, imminuuntur, & deprauantur. Viſus aboletur in cæcitate, imminuitur in viſus obtuſione & hebetudine; deprauatur in hallucinatione eiuſdem. Auditus aboletur in ſurditate; imminuitur in graui auditu; deprauatur in aurium tinnitu: & ita de aliorum ſenſuum ſymptomatis facilè eſt coniectari. Motus aboletur in paralyſi, imminuitur in ſtupore; deprauatur in conuulſione, tremore, rigore, &c. Sic actiones principes, ratiocinatio, & memoria abolentur in caro & appoplexia; imminuuntur in ſtultitia & lethargo, deprauantur in phrenitide & mania.

Vitales actiones in pulſibus conſiſtunt, qui etiam frequenter abolentur imminuuntur, vel deprauantur.

Actiones denique naturales concoctio, retentio attractio & expulſio, tot ſymptomatis afficiuntur. Concoctio ventriculi aboletur in ἀπεψία; imminuitur in βραδυπεψία & deprauatur in δυσπεψία. Sic de aliis actionum differentiis eſt iudicandum, quæ omnes tot læſionum differentias patiuntur quarum multæ propria nomina nondum obtinuerunt.

COROLLARIVM,

Circa actionis læſæ differentias.

Inter actiones læſas recenſetur ea quæ præter naturam aucta dicitur, qualis eſt canina appetentia, ſitis maxima, &c. At dubium eſt, ſub qua ſpecie collocetur? Reſpondetur vulgo, ſub deprauata contineri, quia perperam, & peruersè exercetur, quæ eſt conditio actionis deprauatæ. Sed obiicitur, ſecundùm hoc decretum actionem imminutam ſub deprauata debere etiam collocari, cùm actio aucta & imminuta ſint contrariæ; atque adeò ſub eodem genere debeant collocari. Reſpondetur, in ratione morborum & ſymptomatum, Medicos non conſiderare Logicas contrarietates, ſed tantùm diuerſitates, quibus corpora noſtra præter naturam afficiuntur: atque ita, cùm actio aucta diuerſiſſima ſit ab imminuta, tum ratione modi operandi, cùm, vt diximus, perperam & peruersè exerceatur, iure ſub deprauata continetur, & diſtinguitur toto genere ab imminuta, Medicè eas conſiderando.

CAPVT IV.

De excrementorum differentiis.

Excrementa quatuor modis peccare poſſunt 1. In ſubſtantia 2. in quantitate. 3. In qualitate. 4. In excernendi modo.

Primò, in ſubſtantia peccant excrementa, cùm ſubſtantiam habent à vulgarium excrementorum ſubſtantia omninò alienam

ET illa dicuntur eſſe toto genere præter naturam *Eaque ſunt duplicia, vel ſcilicet omnino aliena, vel ex rebus naturalibus conſtantia.*

A naturà omnino aliena ſunt calculus, lumbricus, &c. Ex rebus naturalibus conſtant excrementa, cùm ſanguis, adeps, caruncula, aut quiduis ſimile excernitur, quod nullo modo debeat excerni.

Secundò, in quantitate peccant excrementa ratione exceſſus vel defectus.

Cùm ſcilicet vel nimis copiosè effluunt, vt in diarrhœa, dyſenteria, diabete, ſudore copioſo, & hæmorrhagia profuſiori; vel parciùs quàm par ſit, aut nullo modo euacuantur, vt in conſtipatione alui, vrinæ ſuppreſſione, &c.

Tertiò, in qualitate peccant excrementa, vel prima, vel ſecunda, vel tertia.

In prima, dum ſunt calidiora, frigidiora, humidiora, vel ſicciora.

In ſecunda, dum ſunt tenuia vel craſſa, dura vel liquida viſcida vel ſpumoſa.

In tertia, dum ſunt alieno colore, odore, vel ſapore prædita.

Quartò, in excernendi modo peccant excrementa, quando non excernuntur debito tempore, vel per partes conſuetas aut cùm nimis ſubitò, vel paulatim vacuantur.

CAPVT V.

De qualitatis mutatæ differentiis.

Qualitates corporis mutatæ, vel ſunt primæ, vel ſecundæ, vel tertiæ.

ILlæ autem vt ſymptomata dicuntur, ab aliquo morbo debent dependere.

Primæ qualitates ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas.

Secundæ, durities, mollities, grauitas, leuitas, raritas, denſitas, læuitas aſperitas, & reliqua.

Tertiæ ſunt colores, odores, ſapores, ſoni.

COROLLARIVM, Circa qualitates mutatas.

Inter qualitates mutatas collocamus caliditatem frigiditatem, humiditatem, & ſiccitatem, quæ ad morbos ſimilares fuerunt ſuprà relatæ, vnde grauis oritur difficultas, quam nos ita diluimus, dicentes, leues intemperies quæ ſunt tantùm in fieri, & nullam habent in parte permanentiam inter morbos non poſſe recenſeri, ſed potius ſymptomta appellari, & qualitates mutatas, quæ ab aliqua partiū vicinarum, aut ſympathiam habentiū intemperie facta & morboſa generantur & fouentur.

Deinde aſperitas & læuitas inter qualitates mutatas recenſentur, quæ ad morbos organicos fuerunt relatæ. *Reſpondetur*, aſperitatem & læuitatem ſi ſint valde inſignes; ita vt partiū, quas occupant, actiones lædant manifeſtè eſſe veros morbos; ſi verò ita leues ſint, vt nullo modo actionibus incommodent, à cauſa tamen præternaturali producantur, intemperie putà humida veſicæ, certiſſimum eſt veri ſymptomatis rationem obtinere.

CAPVT VI.

De ſymptomatum cauſis in genere.

Omne ſymptoma ab aliquo morbo dependet, tanquam à propria cauſa.

HOc primò demonſtratur in actione læſa, quæ eſt effectus morbi immediatus, vt ex ipſius definitione patet. Deinde qualitates mutatas certum eſt à primis proficiſci, quæ temperamentum conſtituunt, quod ſecundum naturam exiſtens, non poteſt efficere qualitates ſecundum naturam mutatas, quas patet ab intemperie perpetuò proficiſci. Denique cùm in excrementis vitium non contingat, niſi aut concoctrix, aut expultrix, aut retentrix fuerint vitiatæ, certiſſimum eſt illa perpetuò ab aliquo morbo proficiſci.

Cauſa autem ſymptomatum in ſpecie, *in Pathologia particulari, cap.7.* & ſingulorum morborum hiſtoria exactè proponuntur. Nos tantùm hic quædam exempla ad clariorem doctrinam proponemus.

CAPVT VII.

De cauſis actionum læſarum.

Actiones animales à variis intemperierum differentiis, morbis organicis, & continui ſolutionibus lædi ſolent.

SIc à frigida & humida cerebri intemperie excedente actiones animales abolentur, vt patet in amentia & obliuione; & à remiſſiori imminuuntur, vt in fatuitate, & ſtupiditate; tum à calida intemperie nonnunquam ſimplici, aliàs cum ſiccitate iuncta deprauantur, vt in phrenitide & mania. Læduntur etiam actiones iſtæ aliquando à morbis organicis, vt obſtructionibus, &, tumoribus variis, & à continui ſolutionibus, vt ab inſignibus capitis vulneribus.

Actiones vitales, quæ in pulſibus conſiſtunt ab intemperie calida & frigida potiſſimùm, obſtructione, & ſolutione continui, abolentur, deprauantur, vel imminuuntur, pro varia cauſarum intenſione vel remiſſione.

Sic in febribus pulſus deprauatur in ſyncope aboletur & in lipothymia imminuitur.

Actiones naturales priuatæ à morbis ſimilaribus tantùm læduntur officiales verò etiam ab organicis.

Actiones naturales priuatæ, quæ ad nutritionem ſpectant, nimirum attractrix, retentrix, & expultrix, à ſola temperie perficiuntur, ergo ſola intemperies eas poterit lædere: officiales verò varia etiam indigent partium à quibus exercentur conformatione; ideò à morbis organicis etiam læduntur. Sic ventriculi hepatis, alteriúſque inſtrumenti actio, ab eryſipelate, phlegmone, aliíſque tumoribus præter naturam interdum peruertitur, hincq; deprauata, aut imminuta fit concoctio. Sic etiam attractio officialis læditur, dum à tuberculo carnoſo, vel alio quovis tumore in gula ſuborto cibis via præcluditur, vel ſaltem eorum difficillime in ventriculum fit attractio. Retentio pariter ex cauſis ſimilibus, & flatuum copia impeditur. Ac denique expulſio ex viarum anguſtia & obſtuctione impeditur; vel etiam ex dilatatione, aut partis vellicatione nimiùm irritatur, & acceleratur.

CAPVT

CAPVT VIII.

De cauſis Symptomatum, quæ ſunt in excrementis.

Excrementorũ vitia perpetuò à morbis dependent, Sed vt plurimùm mediatè per actionum læſiones: Eo modo

Nimia excrementi quantitas, vel dependet à partis, à qua fit excretio, retentrice imbecilla, vel expultrice irritata, à praua aliqua humoris qualitate, vel quantitate nimia.

SIc ac acribus & bilioſis humoribus diarrhϾæ contingunt, tum etiam à nimia cuiuſvis humoris copia naturam aggrauante.

Fit enim nimia excrementorum vacuatio ob continentis partis vitium, propter quod illa nequit continere.

Hoc euenit, quando vaſa aperiuntur in ſuis orificiis, vel eroduntur à cauſa interna, vel externa, vel debilitantur tantùm, vt patet in ſanguinis excretione, quæ fit per venarum, ἀναστόμωσιν, διάβρωσιν, καὶ διαπήδησιν.

Excrementorum quantitas minuitur, vel quoties illa parciùs generantur, vel cùm facultas retentrix robuſtior euaſit, aut expultrix imbecillior vel ob viarum anguſtiam, & obſtructionem.

Parciùs generantur excrementa, vel ob alimentorum paucitatem craſſitiem, ſiccitatem, vel ob vacuationes contrarias, quæ conſuetas impedire ſolent, vel ob totius corporis nimiam reſolutionem.

Aliarum cauſarum ratio ſatis eſt manifeſta.

CAPVT IX.

De cauſis qualitatis mutatæ.

Symptomata, quæ in primis qualitatibus conſiſtunt ſiunt à partium vicinarum, vel ſympathiam habentium intemperie, vt dictum eſt.

Quæ verò ad ſecundas qualitates ſpectant, à vario humorum vitio, aut partium intemperie dependent.

SIc durities à ſiccitate, tenſione, & congelatione oritur; mollities ab humiditate, & ita de cæteris.

Tertiarum denique qualitatum hæ ſunt cauſæ.

Color in parte immutatur, vel ob intemperiem, vel propter humorem quendam ad eius ſuperficiem delatum.

Sic ab intemperie calida partes rubeſcunt, à frigida liueſcunt: ſic à bile in corpus effuſa color flauus ictericorum.

Odores praui ab humorum, vel partium putredine oriũtur: Sapores alieni ab excrementis linguam imbuentibus: Soni præternaturales à flatu fiunt in aliqua parte incluſo, pro varia illius agitatione, partium anguſtia, amplitudine, & caloris eleuantis potentia, vel impotentia.

Hi ad excrementorum qualitates videntur referendi, qui tamen ita diſtinguuntur, vt ſcilicet eæ qualitates, quæ ad hoc ſimplicis affectus genus referuntur, in ipſis partibus eſſe debeant, & ab iis dependere: quæ verò ad excretorum genus referuntur, in ipſis excrementis tanquam ſubiecto proprio eſſe debeant, & ab ipſis omninò dependere, vt qualitas, quantitas, & ſubſtantia eorum.

INSTITVTIONVM MEDICARVM
LIBER TERTIVS,
SEMEIOTICEN
continens.

PRÆFATIO.

IN legitima & rationali affe-ctuum præter naturam curatione, hæc methodo, ſépet procedere debet Medicus: Primò morbi propoſiti natura, cauſæ, & ſitu ſeu pars affecta accuratè ſunt inueſtigandæ. Secundò diligenter inquirendum, an illius morbi curationem ſperare debeamus, an verò ſit incurabilis, vt inde moneamur, vel debita remedia nobis eſſe vſurpanda ad pollicitam ſalutem acquirendam; vel in deſperata, ab iis protinus abſtinendum, ne temere infamentur ea, quæ multis fuere ſaluti.

Neceſſaria ergo eſt ſignorum doctrina, quæ ſummum illud nobis confert beneficium, vt præſentes corporis diſpoſitiones cognoſcere, & futuros earum euentus præuidere valeamus. Semeioſim vniuerſam in tres ſectiones diuidemus, quarum prima erit de ſignis in genere. Secunda de ſignis diagnoſticis. Tertia verò de ſignis prognoſticis tractabir.

SECTIO I.

De ſignis in genere.

CAPVT I.

De ſigni natura, & definitione.

Signum apud Medicos *definitur, quod ſenſibus obvium, aliquid aliud in corpore noſtro latens ſignificat.*

VBi notandum eſt, hîc ſigni nomen latiùs quàm apud Ariſtotelem vſurpari. Ille enim ea tantùm ſigna appellanda eſſe docet, quæ ab effectis deſumuntur. Nos verò ea omnia quæ aliquid ex iis quæ in corpore noſtro fiunt, indicare poſſunt, ſigni nomine donamus: quæ quidem ad certa quædam genera, ſeu fontes ſignorum generales, ſunt referenda, ſi prius communes quaſdam eorum differentias, paucis tradiderimus.

CAPVT II.

De Signorum differentiis.

Omnia Signa medica, à Galeno diuiduntur, in Arte parua, *in ſalubria, inſalubria, & neutra.*

DE ſignis ſalubribus pauciſſima ſumus acturi, cùm ex bona corporis temperie recta partium conformatione, vnione earundem, atq; ex actionum omnium integritate, quæ ex illis reſultat, ſalubris ſtatus facilè innoteſcat; cum etiam ex inſalubris, tanquam contrarij cognitione, ſatis eluceſcat. Neutra verò diſpoſitio tanquam inter ſalubrem, & inſalubrem media, per cognitionem extremorum facilè innoteſcet.

In ſignis ergo inſalubribus potiſſimùm nobis eſt inſiſtendũ Illa autem diuiduntur in παθογνωμονικὰ, & συνεδρεύοντα.

Pathognomica, ſeu Paſſionem ſignificantia, *ea ſunt, quæ morbum perpetuò comitantur, & cum eodem incipiunt, & deſinunt; ac pro magnitudine morbi augentur & minuuntur; propriámque morbi eſſentiam conſequuntur.*

Sic in pleuritide dolor lateris pungitiuus, difficultas ſpirandi, tuſſis, ſputum cruentum, & febris aſſidua ſigna pathognomonica nominantur.

Συνεδρεύοντα, *ſeu* aſſidentia *ea ſunt quæ neceſſariò morbis non cohærent, nec eorum eſſentiam indicant, ſed alia quæ accidentario iis eueniunt, vt magnitudinem, morem aut euentum morbi.*

Et ea ratione illa triplicia ſtatuuntur: Alia ſcilicet, quæ coctionem & cruditatem indicant; Alia quæ ſalutem & mortem. Alia denique, criſim & ſolutionem morbi.

Illa autem ſigna plerumque non ab initio morbi prodeunt; ſed paulo poſt incipiunt apparere. Et hac ratione ἐπιφαινόμενα, *id eſt,* poſt-apparentia *nũcupantur, vel etiam* ἐπιγινόμενα, *id eſt,* poſt-genita: *licèt hæc duo nomina apud autores non raro diſtinguantur.*

Rurſus ex his omnibus ſignis alia præſentem corporis ſtatum indicant, & diagnoſtica, ſeu demonſtratiua *appellantur; alia futura pronunciant, & prognoſtica dicuntur; alia denique præterita commemorant, &* ἀναμνηστικὰ *ſeu* commemoratiua *nuncupantur.*

Quia verò præterita ideò in memoriam reuocantur, vt vel præſentes diſpoſitiones meliùs innoteſcant, vel

futur i

futuri earum euentus præuideantur; commodè idcircò ſigna commemoratiua ſub diagnoſticis, & prognoſticis comprehendentur.

CAPVT III.

De fontibus ſignorum generalibus, à quibus omnia ſigna deſumuntur.

VT methodo facillimâ ſigna omnia medica elicere valeamus, ſtabiliendi primò ſunt fontes quidam generales ad quos omnia ſigna de qualibet re propoſita, poterunt reuocari, & à quibus eadem artificioſè deducentur.

Cùm igitur eſſentia, & natura vniuſcuiuſque rei quocumque modo fuerit perſpecta, non ſolùm quid res ipſa ſit, ſed & multa alia, quæ ad rem ipſam pertinent nobis patefaciat, primum ſignorum genus à natura rei de qua agitur erit deſumendum. Deinde cùm duobus modis ad rei cuiuſlibet cognitionem deueniamus, vno ſcilicet à priori, id eſt, per cauſam, altero verò à poſteriori ſcilicet per effectum, duo alia ſignorum genera proponere neceſſe eſt, vnum à cauſis, alterum ab effectibus.

Tres igitur in vniuerſum debent conſtitui ſignorum fontes eſſentia ſcilicet, cauſæ, & effectus.

Eſſentiam hîc Medicè ac latè accipimus, & illius nomine non ſolùm rei ipſius formam, ſed etiam genera, differentias, partes & proprietates vſurpamus, ſiue eſſentiales illæ ſint, ſiue accidentales.

Cauſarum verò nomine omnia cauſarum genera quæ in Medicina conſiderantur.

Effectus verò varij ſunt pro varietate cauſarum.

Qui omnes ſignorum fontes minutim exquirentur in particulari ſignorum inquiſitione, prout eorum vſus poſtulabit.

Notandum autem hîc eſt. *Primò*: in ſingulis rebus dignoſcendis ab omnibus fontibus ſigna capi non poſſe. Non rarò enim eſſentia rei eſt incognita: cauſæ verò aliquando non exquiſitè indicant; aliàs effectus ſunt confuſi. Sed tamen ex propoſitis ſignorum capitibus, ſemper inuenies quod rem quam inueſtigamus, quantùm Medicina præſtare poteſt, certò demonſtret; ita vt nunc ex ſolis effectibus ſigna neceſſaria deſumamus, nunc à cauſis, nunc ab eſſentia, nunc à duobus ſimul, & aliquando denique ab omnibus; quod ipſa exercitatio ſtatim patefaciet.

Nota *ſecundò*, perpetuò ferè ab effectis multò plura & certiora ſigna deſumi, quàm à reliquis duobus fontibus.

Nota *tertiò*, ex ſignis quæ proponentur, alia magis, alia minùs efficaciter indicare, ſed tamen ex omnium collectione, rem quam inquirimus, certò demonſtrari.

Nota *quartò*, vt à propoſitis fontibus vera ſigna deſumi poſſint, eorum omnium quæ corpori noſtro inſunt, vel ei poſſunt contingere naturam, cauſas, & effectus optimè debere innoteſcere. Atque adeo Phyſiologiæ, & Pathologiæ præcepta ita ad manum haberi debere, vt illa hîc in vſum facilè poſſimus reuocare. Alioqui hæc Semeioticæ præcepta, licèt prolixiùs fuerint pertractata, fore inutilia.

Signa humorem in corpore dominantem indicantia deſumuntur, vel in

- **Cauſis, quæ ſunt vel**
  - Materiales.
    - Aſſumpta
      - Alimenta in quibus conſideratur
        - Qualitas,
        - Quantitas,
        - Ordo,
        - Tempus.
      - Medicamenta
    - Excreta & retenta.
  - Efficiẽtes.
    - Naturales
      - Temperies varia
        - Ventriculi
        - Hepatis
        - Cordis,
        - Cerebri.
      - Hæreditaria diſpoſitio,
      - Ætas,
      - Sexus.
    - Non naturales
      - Aër, ad quem
        - Regio
        - Anni tempus.
      - Cibus & potus,
      - motus, ad quem
        - Exercitatio
        - Venus.
      - Quies
      - Somnus
      - Vigilia
      - Animi pathemata.
    - Iuuantes & lædẽtes.
- **Effectibus in quibus conſiderantur**
  - Actiones
    - Animales
      - Principes
        - Imaginatio, ad quã referũtur
          - Ingenij varia diſpoſitio,
          - Animi paſſiones variæ.
        - Ratiocinatio.
        - Memoria.
      - Minùs Principes
        - Senſus
          - Communis
            - Somnus,
            - Vigilia,
            - Inſomnia.
          - Priuatus
            - Quinque ſenſus naturales.
        - Motus.
    - Vitales, vnde pulſus
      - Magnus,
      - Paruus,
      - Frequens,
      - Tardus,
      - Mollis,
      - Durus, &c.
    - Naturales
      - Nutritio cui inſeruiunt
        - Attractio, ad quam
          - Fames,
          - ſitis.
        - Retentio,
        - Concoctio,
        - Expulſio.
      - Accretio, quæ vel eſt in
        - Quantitate
          - Magna,
          - Parua,
        - Tempore.
          - Celer,
          - Tarda.
      - Generatio, vnde
        - Veneris appetitus,
        - Auerſio eiuſdem,
        - Noxa ex illa,
        - Emolumentum.
  - Paſſiones.
  - Excremẽta quæ excluduntur per
    - Os
    - Aures
    - Nares
    - Aluum
    - Veſicam
    - Vterum
    - Habitum corporis.
    - in iiſque conſideratur
      - Conſiſtentia,
      - Color
      - Sapor
      - Odor
  - Habitus, in quo cõſiderantur
    - Cutis, eiuſque qualitates
      - Primæ.
        - Caliditas
        - Frigiditas
        - Humiditas
        - Siccitas.
      - Secũdæ
        - Durities
        - Mollities
        - Aſperitas
        - Læuitas.
      - Tertiæ.
        - Color
    - Partes à cute exortæ, ſc. pili, & in his
      - Quantitas
        - Continua
          - Longitudo
          - Breuitas.
        - Diſcreta.
          - Multitudo
          - Paucitas.
      - Qualitas
        - Patibilis
          - Secunda.
            - Durities
            - Mollities
            - Aſperitas
            - Læuitas
            - Tenuitas
            - Craſſities.
          - Tertia.
            - Color.
        - Figura.
          - Rectitudo
          - Criſpitudo
      - Paſſio.
        - Ortus
        - Incrementum
        - Caſus.
    - Partes cuti ſubiectæ, & in his
      - Vaſa, in quibus
        - Anguſtia
        - Latitudo.
      - Carnes, & in his
        - Gracilitas
        - Obeſitas
        - Carnoſitas

SEMEIOTICÆ
SECTIO SECVNDA.
De ſignis diagnoſticis.

CAPVT I.

De ſignis silioſi humoris in toto corpore prædominantis.

COGNITIO temperamenti & humoris in toto corpore prædominantis neceſſaria eſt ad affectus ſpeciem dignoſcendam, & cauſam illum producentem. Ideò antequam de illis diſſeramus, primò nobis proponenda ſunt ſigna humoris in corpore prædominantis, à bile ſumpto exordio.

Notandum tamen prius eſt, duos tantum eſſe fontes ex quibus humorum ſigna deſumuntur, nempe cauſas & effectus, eſſentia enim hæc in re nihil præſtat.

Vt igitur duos hoſce ſignorum fontes penitus exhaurire valeamus, illorum genera & ſpecies ordine ſunt proſequendæ: omnes ſaltem illæ, quæ ad humorum notitiam aliquid præſtare poſſunt; quæ ad faciliorem memoriam in ſequentem tabulam ſunt relatæ.

Huc refer tabulam notatam litera A.

Hunc igitur ordinem obſeruando, bilem in corpore dominantem indicabunt:

Cauſæ materiales.

Alimentorum qualitas. Vſus ciborum calidorum & ſiccorum, vini generoſi aut meri potio, quæ facilè conuertuntur in bilem.

Quantitas. Defectus alimentorum, vt inedia, victus valde tenuis & parcus.

Ordo. Dulcia in fine menſæ aſſumpta, quia longiori coctione in bilem vertuntur; ſicut experientia patet illa in diuturna coctione artificiali amareſcere.

Medicamenta. Vſus medicamentorum calidorum, vt aromatum, &c. quæ in bilem degenerant.

Retenta. Bilis euacuatio conſueta per aluum, vrinas, vomitum, vel ſudores, ſponte, vel per medicamenta, ſuppreſſa, vel intermiſſa.

Cauſæ efficientes.

Partes. Calida & ſicca temperies ventriculi, hepatis & cordis. Quia hæ partes, corpus vniuerſum afficere valent.

Hæreditas. Parentes bilioſo præditi temperamento.

Ætas. Ætas iuuenilis, qualis potiſſimùm ab anno decimo octauo ad trigeſimum quintum.

Sexus. Sexus virilis. Illi enim bilioſi magis, ſicut fœminæ pituitoſæ cenſentur.

Regio. Regio calida & ſicca.

Tempus æſtiuum. Tẽpus.

Cibi & potus calefacientes & exſiccantes, vt allia, cæpæ, ſalſa omnia & piperata, quæ hepar calefaciendo plus æquo, faciunt vt nimiam bilis copiam progeneret. Alimẽta

Vita laborioſa, & multis exercitationibus dedita. Exercitatio.

Nimius ad venerem impetus, quo totum corpus incandeſcit. Venus.

Vigiliæ nimiæ, quibus ſanguis, & ſpiritus inflammantur. Vigiliæ.

Iræ, curæ, & omnes vehementes animi commotiones. Animi pathemata.

Iuuantur à frigidis, & humidis; læduntur à calidis & ſiccis, & à ieiunio.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Ingenium acre, & ſolers, promptum & expeditum. Ingeniũ.

Iracundia, furor, audacia, iactatio, appetitus vindictæ. Animi paſſiones

Somnus paucus admodum, & leuis, ac vigiliæ maximæ. Somnus & vigiliæ.

Inſomnia ignium, incendiorum; rixarum, & tumultus. Inſõnia.

Senſus vegeti, acuti, veloces, expediti, auditus potiſſimùm, qui maximè iuuatur à ſiccitate. Senſus.

Actiones Vitales.

Pulſus magnus, frequens, & durus.

Actiones naturales.

Inappetentia, & cibi faſtidium, æſtate potiſſimùm. Appetẽtia

Frigidorum appetitus.

Inediæ difficilis tolerantia.

Sitis magna, & potus frequens. Sitis.

Accretio cita, & prompta ac matura ſenectus quia humidum radicale promptè abſumitur.

Ad venerem procliuitas maxima, propter ſeminis acrimoniam.

A Venere cita exolutio: quia bilioſorum ſpiritus ſunt valde diſſipabiles propter tenuitatem. Venus

Paſſiones.

Morbis bilioſis procliuis diſpoſitio, vt febribus ardentibus & tertianis, phrenitidi, pleuritidi, vomitui bilioſo, diarrhœis, eryſipelatis, herpetibus, puſtulis faciei, &c.

Excrementa.

Vomitus humoris tenuis, pallidi, vel flaui, & amari; aut ſapor amarus in lingua. Per os.

Aurium excrementa copioſa, & valde ruffa. Aures.

Fæces maximè flaueſcentes. Aluum.

Veſicam

Vrina tenuis, & rufa, vel etiam rubra, & flammea.

Purgamenta vteri ſubflaua, aut citrina.

Habitus corporis.

Cutis qualit. primæ Secundę. Cutis ad tactum calida & ſicca, & calor illius acris & mordax, in manibus potiſſimùm.

Cutis dura & aſpera.

Color cutis, faciei potiſſimùm & oculorum pallidus, & ſubflauus.

Pili. Quanticas. Capillorum paucitas, à pororum raritate, quæ materiam pilorum effluere permittit.

Qualitas. Capilli flaui bilis colorem referentes, ac ſubnigri, à maiori exuſtione, & nonnunquam criſpi; propter ſiccitatem quæ pilos intorquet: ac calui fiunt, propter cutis ſiccitatem, & materiæ pilorum conſumptionem.

Fluxio. Pili citò oriuntur, & citò decidunt.

Latitudo vaſorum. Calidi enim proprium eſt dilatare: & venæ in oculis conſpicuæ.

Carnes. Habitus corporis gracilis & macilentus.

C A P V T. II.

De Signis humoris pituitoſi in corpore prædominantis.

Pituitam in corpore dominantem indicant.

Cauſæ materiales.

Alimentorum qualitas. Vſus conſuetus alimentorum frigidorum & humidorum, vt fructuum, olerum, piſcium, lacticiniorum, aquæ potio, &c. illa enim facilè in pituitam abeunt.

Quantitas. Nimia alimentorum quantitas, quæ calorem natiuum obruit & cruditates gignit.

Tempus. Cibi aſſumpti ſtatim à ſomno, vel ante ſomnum, antequam priores ſint concocti.

Medicamenta. Diuturnior vſus medicamentorum frigidorum & humidorum, quæ vt alimenta in pituitam degenerant.

Retenta. Omiſſa naturalis conſuetudo pituitam euacuandi per vomitum vel ſeceſſum, vel artificialis per exercitationes, aut vſu aquarum thermalium laconicorum, vel medicamentorum purgantium, aut diureticorum, ex quorum intermiſſione pituitæ copia cumulatur.

Cauſæ efficientes.

Partes. Frigida humidáque temperies ventriculi, hepatis, cordis, & cerebri.

Hæreditas. Ortus ex parentibus pituitoſo temperamento præditis.

Ætas. Ætas ſenilis, quæ propter caloris inopiam, multam acervat pituitam; tum etiam puerilis, propter ingluuiem & incautam viuendi rationem.

Sexus. Sexus muliebris.

Regio. Regio frigida, & humida, quales ſunt quæ ſtagnis Paludibus, aut maioribus fluminibus, ſunt vicinæ, ac Boreæ, niuibus, imbribúſque expoſitæ, & quæ ſunt magis ſeptentrionales, vnde fit vt Germani omnes ferè pituitoſi ſint.

Tẽpus. Tempus hyemale.

Cibi & potus. Cibi & potus refrigerantes, & humectantes, vt lactucæ, portulacæ, & fructuum horeorum vſus, & aquæ potio, quæ ventriculum & hepar refrigerando, faciunt vt multam pituitæ copiam producant.

Quies, ſomnus. Vita otioſa & ſedentaria.

Somni longi, & profundi, præſertim à cibo.

Pathemata. Vita ſine curis, ſtudio, mœrore, aut cum his valdè excedentibus, quia calorem natiuum diſſipando corpus refrigerant.

Vſu calidorum & ſiccorum iuuantur, & frigidis & humidis læduntur.

E F F E C T V S.

Actiones Animales.

Imaginatio ſatis bona, ac facilis rerum perceptio, ſed prompta obliuio, quia in rebus humidis facilè fiunt impreſſiones, ſed promptè delentur. Princeps.

Mens torpida, & hebes ingenium tardum & obtuſum.

Ira remiſſa, & facilè placabilis.

Maxima ad ſomnum propenſio. Somnus.

Inſomnia frigoris, aquarum, pluuiarum, niuium, ſubmerſionis, fluminum, ſtagnorum, marium, & rerum albarum. Inſõnia.

Senſuum hebetudo. Senſus.

Motus tarditas, ſed in eo diuturniores, quia ſpiritus craſſiores minus diſſoluuntur. Motus.

Actiones vitales.

Pulſus paruus, tardus, & mollis. Pulſus.

Actiones naturales.

Appetentia deiecta, vnde apud Hipp. ſenes facilè ieiunium ferunt. Fames.

Sitis nulla, aut ſaltem perexigua. Sitis.

Tardè adoleſcunt, quia nonniſi longo tempore calor debilis multam humiditatem poteſt edomare. Accretio.

Ad venerem tardi. Venus.

Ex moderato illius vſu iuuantur, quia calore pituita concoquitur, & temperatius corpus euadit: At frequentiori illius vſu corpus redditur frigidius.

Paſſiones.

Cœlo ſereno meliùs habent, frigido & pluuioſo peiùs.

Morborum frigidorum frequens occurſus vt catarrhi, hydropis, cachexiæ pituitoſæ, lethargi, paralyſis, & ſimilium.

Excrementa.

Humoris craſſi, Albicantis, & incipidi excretio per os & nares. Per os & nares.

Fæces albicantes & mucoſæ. Aluum.

Vrina alba, vel pallida, eáque tenuis, ſi adſint obſtructiones; alioqui turbida & craſſa, cum copioſo ſedimento. Veſicam.

Alba vteri profluuia in mulieribus. Vterum.

Habitus corporis.

Cutis ad tactum frigida pedes potiſſimùm & manus frigidiſſimæ hyemis tempore. Cutis qualit. primæ.

Cutis mollis & leuis. Secũdæ.

Color eiuſdem albus. Tertiæ.

Pili molles & leues, ac tenues, ab initio. Pili.

Ruffi

Ruffi capilli, quia pituita vlteriori coctione talem colorem adipiſcitur.

Quali-tat. Secūdæ. Tertiæ. Figura. Paſſiones Vaſa. Capilli recti, quia cùm in cute nulla ſit ſiccitas, faciles in ea ſunt meatus, quos excrementa liberè permeare poſſunt.

Pili tardè oriuntur; & nunquam caluefcunt.

Vaſorum anguſtia, & nulla venæ in oculis apparent.

Cautes. Habitus corporis mollis, & obeſus non tamen carnoſus.

CAPVT III.

De Signis ſanguinis in corpore prædominantis.

SAnguinem in corpore prædominantem indicant

Cauſæ materiales.

Alimẽta Vſus ciborum euchymorum, & eupeptorum, quales ſunt panis recens albiſſimus, & probè coctus, oua tremula, carnesiuniorum animalium, & laudabilis alimenti, vt gallinarum, perdicum, phaſianorum, vitulorum, hædorum, &c. Aqua purior fontana, vinum generoſum ſalubriter dilutum.

Retent a. Suppreſſiones vacuationum ſolitarum, vt hæmorragiæ in iunioribus, hæmorrhoidum in ætate prouectis, aut menſium in mulieribus.

Cauſæ efficientes.

Partes. Hæredi-tas. Calida & humida hepatis, & cordis temperies.

Ætas. Ortus ex parentibus ſanguineis.

Ætas à pueritia vſque ad pubertatem.

Regio. Tẽpus. Exerci-tatio. Regio meridionalis, & auſtrinis ventis perflata.

Verna tempeſtas.

Otium vel leuis exercitatio, quæ appetitum intendat, & corpus non reſoluat.

Venus. Somnus. Veneris vſus rarus.

Somnus dulcis & moderatus.

Pathemata. Iuuãtes. Vita ſine curis, gaudio & lætitia plena, ac deliciis affluens.

Iuuantur ex larga ſanguinis miſſione, vel ſpontanea eiuſdem profuſione, iiſque omnibus quæ ſanguinis copiam minuere valent.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Imaginatio. Felix imaginatio & rerum comprehenſio, quia in humido promptæ fiunt impreſſiones.

Ratiocinatio. Mentis habitudo & ſtoliditas, ad riſum proſuſio, impudentia, incontinentia in valde ſanguineis. In aliis iucunditas animi & hilaritas, cum diſcurſu facili & libero: ac magna ad amorem propenſio.

Memoria. Memoria parum debilis.

Somnus profundus, minùs tamen quam in pituitoſis.

Inſomnia. Inſomnia rerum rubrarum, & iucundarum, amœnitatum, nuptiarum, hortorum, muſicorum concentuum, Regum, principum, & magnatum.

Motus quidem moderati, ſed graues & laſſitudinibus pleni. Motus.

Actiones vitales.

Pulſus magnus, tardus, & plenus. Pulſus.

Actiones naturales.

Appetitus mediocris, niſi adſit multitudo humoris, quæ ſatietatem pariat. Fames.

Sitis etiam mediocris. Sitis.

Propenſio ad Venerem, ſed non tanta vt in bilioſis. Venus.

Facilis veneris tolerantia propter copiam ſeminalis materiæ.

Paſsiones.

Facilis lapſus in febres ſynochos, phlegmonas, furunculos, &c.

Excrementa.

Frequentes, aut copioſæ ſanguinis excretiones per nares, vterum, & hæmorrhoides. Per varias partes.

Vrinæ copioſæ laudabili colore, & conſiſtentia præditæ, & contentorum multitudine aliquando refertæ. Per veſicam.

Fæces ſubruffæ, & conſiſtentia mediocres. Aluum.

Habitus corporis.

Cutis ad tactum calida & mollis perſentitur. Qualitates.

Color faciei floridus, & rubicundus. Secūdæ.

Pilorum copia mediocris, color ſubflauus, & prompta eorum generatio. Tertiæ. Pili.

Vaſorum amplitudo mediocris.

Habitus corporis carnoſus, & bene compactus. Vaſa.

COROLLARIVM.

Vera plethora, & cacochymiæ expers, iiſdem ferè ſignis indicatur, ſi vaſorum tenſionem addas, & laſſitudinem ſpontaneam.

CAPVT IX.

De Signis Melancholiæ in corpore prædominantis.

MElancholicum humorem in corpore redundantem ſequentia ſignificant.

Cauſæ materiales.

Vſus alimentorum craſſiorum, duriorum, & terream ſubſtantiam poſſidentium, qualia ſunt panis ater & furfuraceus, vinum nigrum & craſſum, aquæ turbidæ & limoſæ, legumina, caſeus antiquus carnes bubulæ, leporinæ, ſuillæ, auium paluſtrium, præcipuè ſalitæ, aut fumo induratæ, piſces cetacei, duri, & ſalſi, braſſicæ, paſtinacæ, &c. Alimenta.

Retenta melancholiæ vacuatio conſueta, ſponte, vel arte facta per hæmorroidas, aluum varices, ſcabiem, &c. Retenta.

Cauſæ

Cauſæ efficientes.

Partes. Hepatis & cordis temperies frigida & ſicca, cum lienis imbecillitate, vel obſtructione, ob quam non poteſt humorem melancholicum attrahere, & conuenienter ſecernere.

Hæreditas. Ortus ex parentibus melancholicis.

Ætas. Ætas conſiſtens, à quadrageſimo ad ſexageſimum.

Regio. Regio in qua inæquales fiunt aëris conſtitutiones.

Tẽpus. Tempus autumnale.

Vigiliæ. Vigiliæ immenſæ, quia corpus exſiccant, & calorem natiuum diſſoluunt.

pathemata. Vita ſtudiis, curis, ſollicitudinibus, & mœrore plena.

Iuuãtes & lædẽtes. Iuuantur calidis, & humidis, tum etiam temperatis, læduntur frigidis & ſiccis, vt aceto.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Imaginatio. Timor & mœſtitia ſine cauſa manifeſta in valde melancholicis. Ij verò qui ex leui ſanguinis aduſtione fiunt melancholici; ſunt aſtuti, cauti, prudentes, conſtantes, ingenioſi.

Atrabilarij verò, vbi melancholia eſt aduſta, oſores, proditores.

Melancholici difficultèr ad iram excitantur, ſed poſtea difficulter placantur.

Memoria. Rerum perceptio difficilis.

Memoria firma propter ſiccitatem.

Vigiliæ. Vigiliæ maximæ, & ſomni turbulenti, ac interrupti.

Inſomnia. Inſomnia rerum nigrarum, horrendarum, cadauerum, ſepulchrorum dæmonum, &c.

Senſus. Senſuum hebetudo, aſpectus inconſtans, triſtis, & horridus.

Motus. Motus tardus, grauis & compoſitus.

Actiones Vitales.

Pulſus. Pulſus tardus, & durus.

Actiones naturales.

Fauces. Voracitas maxima propter aciditatem melancholiæ, quæ excitat appetentiam; interdum deiecta appetentia.

Sitis. Sitis exigua propter ſeri & ſaliuæ abundantiam, quæ in melancholicis redundat.

Expulſio. Ructus acidi, qui à cruditatibus excitantur, quibus melancholici abundant.

Tarda accretio, & cita ſenectus.

Accretio. Venus. Tardè ad Venerem excitantur, & illius vſu plurimùm læduntur, ad eam tamen promptiores ſunt ij melancholici, qui plurimis flatibus abundant; neque his perinde inimica eſt Venus, cùm paucius ſemen emittant, vt potè ex flatu ad coëundum excitati.

Paſsiones.

Frequens morborum melancholicorum incurſus, quales ſunt quartana, tumor lienis, & duritiesſ lepra, fœda ſcabies, varices, hæmorroides, &c.

Excrementa.

Humoris melancholici vomitio frequens. ros.

Frequens ſputio, & copioſa ſaliuæ eiectio, vnde melancholici ſputatores dicuntur.

Aluus vt plurimùm ſicca & conſtipata, deiectiones nigricantes. Aluum.

Sanguinis atri excretio per hæmorroides. Hæmorrhoides

Vrina tenuis & alba, interdum craſſa & liuida. Veſicam.

Habitus corporis.

Cutis ad tactum frigida ſicca, dura & aſpera. Cutis qualit. primæ.

Color faciei fuſcus, plumbeus, aut nigricans. ſecundæ.

Capilli multi, duri, aſperi, craſſi, nigri, tardè oriundi, & cito caneſcentes. tertiæ. Pili.

Venæ anguſtæ. Vaſa.

Habitus gracilis & macilentus. Carnes.

Atque hæc de ſignis humorum in toto corpore prædominantium.

COROLLARIVM.

Hac protinùs methodo, & iiſdem omninò ſignis ſingularum partium temperiem inueniemus, ea ſcilicet eodem modo illis partibus applicando, earúmque potiſſimùm actiones, & excrementa contemplando.

CAPVT V.

De Signis partis affectæ.

Naturali corporis diſpoſitione ritè perſpecta, ad ea quæ præter naturam corpori inſunt eſt deueniendum. Primò igitur iam partis affectæ indicia inquiremus. Deinde ſpeciem affectus, qui illam partem occupat, ac tandem cauſas à quibus affectus ille dependet. Partis affectæ ſigna à tribus fontibus deſumi poſſunt, eſſentiâ, cauſis & effectibus, quorum ſeries propoſita eſt in tabula notata literâ B.

Ergo ſecundùm illam ſeriem partem affectam indicant.

B. *Tabula*

Signa partis affectæ deſumuntur, vel ab
- Eſſentia, quæ Medicis eſt vel
  - Temperies quæ conſiſtit in qualitatibus.
    - Primis quæ ſunt
      - Caliditas
      - Frigiditas
      - Humiditas
      - Siccitas
    - Secundis, vt ſunt
      - Durities
      - Mollities
  - magnitudo
    - Aucta
    - Imminuta
  - Situs.
  - Figura.
- Cauſis.
  - Externis.
  - Internis.
- Effectibus qui ſunt vel
  - Actiones.
    - Animales
      - Principes nempe
        - Imaginatio
        - Ratiocinatio.
        - Memoria.
      - minùs principes
        - Senſus
          - Cõmunis, ad quem
            - Somnus
            - Vigilia.
          - Viſus
          - Auditus
          - Olfactus
          - Guſtus
          - Tactus ſub quo Dolor, qui eſt vel
            - Pungitiuus
            - Tenſiuus.
            - Grauatiuus
            - Pulſatorius.
          - Priuatus
        - Motus.
    - Vitales quæ ex pulſu dignoſcuntur
    - Naturales quæ ſunt
      - Nutritio cui inſeruiunt
        - Attractio,
        - Retentio,
        - Cõcoctio
        - Expulſio.
      - Generatio
  - Excrementa in quibus conſideratur
    - Subſtantia, quæ eſt vel
      - De eſſentia ipſius partis
      - Naturaliter in parte contenta
      - Præternaturam contenta.
    - Qualitas
      - prima
        - Caliditas
        - Frigiditas
        - Humiditas
        - Siccitas.
      - Secunda.
        - Tenuitas
        - Craſſities
        - Viſciditas
        - Spumoſitas
      - Tertia.
        - Color
        - Sapor.
    - Quantitas,
    - Modus excernendi
    - Ordo
  - Qualitas mutata in
    - Colore
    - Sapore
    - Sono.

Eſſentia.

Qualitates. Temperies partis, ſi enim illam præter modum calidam, frigidam, humidam, aut ſiccam percipiamus, præter naturam affectam eſſe iudicabimus.

Secundæ. Durities & mollities, ſi enim in hypochondriis v.g. Duritiem & renitentiam percipiamus partes illi ſubiectas, hepar, aut lienem obſtructum, vel inflammatum eſſe iudicabimus: Sic nimia alicuius partis mollities, eam œdematoſo aliquo affectu laborare eſt indicium.

Magnitudo aucta. Tumor præter naturam, iſque vel externus, qui viſu percipitur, vel internus, qui tactu perſentitur, quales ſunt tumores, ventriculi, hepatis, lienis; veſicæ, &c.

Imminuta. Maxima partium conſumptio & atrophia.

Situs. Situs partis, qui maximi eſt h... in re momenti; ſi enim ex anatome nobis conſtet, quem vnaquæque pats in corpore noſtro ſortiatur locum, facilè ex humore, intemperie, aut quovis alio ſenſibili affectu illum locum occupante, eam partem laborare coniiciemus.

Figura. Figura partes in eodem loco ſitas à ſe inuicem diſcernit, ſic tumore in dextro hypochondrió lunarem obtinens figuram, gibbam hepatis partem affectam eſſe indicat; ſi verò oblongam habeat figuram, & externus magis ſit, muſculos abdominis rectos affectos eſſe oſtendit.

Cauſæ externæ.

Externæ cauſæ aliquid indicare valent, ſi quis enim v.g. cantharides aſſumpſerit, veſicam laborare coniiciemus, quòd illæ peculiarem habeant vim veſicam alterandi, ſic ſi quis ab inſolatione laboret, caput affectum indicatur, quòd eam partem præ cæteris ſol afficere conſueuit; tum & ſi ab immodica venere prodiit affectus, ſpirituoſam ſubſtantiam, neruoſáſque partes malè habere arbitrandum, quod illis partibus ſit inimica venus.

Cauſæ internæ.

Inter cauſas internas affectus ipſos poſſumus recenſere: ſiquidem vbi tertiana infeſtat, hepar affectum indicat; quotidiana ventriculum, & quartana lienem, quia earum cauſæ in his partibus cumulari ſolent.

Nota; in vſu practico dum partem affectam inquirimus ab eſſentia, & cauſis non eſſe incipiendum, ſed priùs ab actionibus, excrementis, & qualitatibus mutatis ſigna eſſe deſumenda, ac tandem ab eſſentia & cauſis.

Effectus Actiones.

Animales. Actionis læſio partem affectam indicat, à qua dependet. V.g.

Principes. Delirium, vigilia, ſenſus & motus abolitio cerebrum affectum ſignificant.

Senſus priuatus. Senſus particularis læſio, vt viſûs, vel auditûs, illius organum affectum indicat.

Dolor pungitiuus, tenſiuus. Dolor pungitiuus indicat membranam affectam, potiſſimùm à materia acri, & erodente. Tenſiuus autem fit aliquando in membranis à flatibus, & in venis à nimia repletione.

Grauatiuus. Dolor grauatiuus ſignificat parenchyma alicuius viſceris affici, omnia enim parenchymata obtuſum habent ſenſum: Sic dum calculus renum ſubſtantiam comprimit, dolor fit grauatiuus; dum verò in caput vreteris fertur, dolorem efficit pungitiuum. Sic etiam in pleuritíde materiâ membranam ſuccingentem occupante, fit dolor punctorius, dum verò fit metaſtaſis in pulmonem, mutatur in grauatiuum.

Pulſatorius. Dolor pulſatorius affectam arteriam indicat aut partem eivicinam; ideò in omnibus inflamationibus partium arterias poſſidentium fit dolor pulſatorius.

Excrementa.

Illa verò quæ per corporis partes excernuntur, partem affectam indicare ſolent, hoc modo.

De eſſentia partis. Subſtantia cartilaginoſa per tuſſim excreta aſperam arteriam affectam indicat, vel bronchia pulmonum; carnis verò fungoſæ fruſtulum excretum, pulmonem ipſum affectum indicat; craſſa verò ex craſſis educitur.

Naturaliter côtenta. Si cibus, aut vrina, aut fæces per vulnus excernuntur, ventriculum, veſicam, aut inteſtina vulnerata pronunciamus.

Præter naturâ côtenta. Si lapilli, vel arenulæ per vrinam excernuntur, renes vel veſica laborant.

Lumbrici per os, aut anum excreti, inteſtina affecta indicant.

Qualitates excrementorum. Primæ, ſecundæ, tertiæ. Aër calidior expiratione emiſſus, cor vel pulmonem indicat calidiorem, frigidior verò cor valde refrigeratum, & morti proximum.

Sanguis calidior, tenuior, & flauior, ac cum quodam ſaltu exiliens, arteriam indicat vulneratam.

Tenuitas & color. Tenues alui deiectiones, & rubentes, ac loturæ carnium ſimiles, hepatis indicant imbecillitatem.

Spumoſitas & modus. Spumoſæ excreationes, ac tuſſiendo reiectæ, pulmonem affectum indicant.

Quibus in alui profluuiis excrementa ſpumoſa ſunt iis ex capite pituita defluit. *Aph.* 20. *ſect.* 7. Pituita enim è cerebro defluens, cum flatibus permixta in inteſtinis, ſpumoſa efficitur.

Sapor. Ructus acidus oſtendit ventriculum cruditate laborare.

Quantitas. Si ſanguis tuſſiendo expuatur magnâ quantitate, vaſa pulmonis affecta eſſe oportet; cùm ea quæ ſunt in aſpera arteria anguſtiora exiſtant, quàm vt poſſint multum ſanguinis effundere.

Sanguis meiendo excretus, ſi paucus ſit, ex veſica proficiſci eſt coniiciendum, ſi multus, ex renibus aut ſuperioribus partibus, vbi maiori copiâ continetur.

Modus. Excrementa ſpuendo reiecta, os affectum ſignificant; ſcreando fauces tuſſiendo, pulmones, vel aſperam arteriam; vomendo ventriculum.

Ordo. Si pus mingitur ante vrinam in pone ipſo vlcus eſt; ſi poſt in veſica aut renibus.

In dyſenteria ſi pus aut ſanguis effluat purus ante fæces credibile eſt rectum inteſtinum eſſe potiùs vlceratum, quam reliqua: ſi verò poſt fœces aut illis valde permixtus, ſuperiora, vel dia inteſtina affecta eſſe indicat.

Qualitates mutatæ.

Qualitates mutatæ aliquando partem affectam indicant. E.g. quâ parte corporis calor aut frigus eſt, ibi morbus eſt. *Aph.* 39. *ſect* 4.

Color. Plumbeus aut liuеſcens totius corporis color hepar indicat refrigeratum, citrinus cyſtidem felleam eſſe obſtructam; nigricans henem obſtructum.

Rubor

Rubor pertinax, & ſaturatus in genis pulmonem indicat inflammatum.

Amarus ſapor in lingua, bilem in ventriculo redundare ſignificat.

Salſus verò pituitam ſalſam à cerebro fluere.

Tinnitus & Sibilus aurium eas affectas indicat.

Borborygmus in ventre ſignificat flatus eſſe in inteſtinis.

CAPVT VI.

De Signis partis primario, vel per conſenſum laborantis.

IN omni præternaturali diſpoſitione perpetuò ferè ſolet euenire, vt plures partes ſimul afficiantur, quod ſcilicet ea quæ primariò afficitur, aliàs omnes cum quibus aliquam habet communionem, trahat in conſenſum, vbi acri Medici ſolertià opus eſt vt affectus ſympathici ab idiopaticis diſtinguantur.

Ad hoc autem præſtandum ex prædictis fontibus ſigna deſumentur, ex quibus alia leuem tantùm coniecturam afferunt, alia verò certiorem, omnium tamen collectio rem certiſſimè indicabit.

Horum ergo Signorum fontes ex ſequenti tabulà notata littera C. deſumentur.

C. *Tabula ſignorum partem primariò, vel per conſenſum affici indicantium.*

Signa partem primariò, vel per conſenſum affici indicantia, petuntur vel ab
- Eſſentia, ad quam refertur
  - temperies, quæ eſt in qualitatibus
    - primis
      - Caliditate,
      - frigiditate,
      - humiditate,
      - ſiccitate.
    - ſecundis
      - duritie,
      - mollitie,
      - raritate,
      - denſitate.
  - vicinia
  - genus
  - officium
  - connexio.
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Iuuantes,
  - Lædentes.
- Effectibus ſeu ſymptomatis, in quibus conſideratur
  - magnitudo,
  - tempus,
  - ordo,
  - duratio.

Quorum ſignorum ſeriem clariùs patefacient ſequentia theoremata exemplis ſuis illuſtrata.

Eſſentia.

Qualitates primæ. Partes calidiores aliis facilius compatiuntur, quam frigidæ: quoniam humores noxios, & vapores facilè ad ſe trahunt; attractio enim fit à calore. Sic cor & hepar aliis partibus faciliùs compatiuntur, quam ventriculus, veſica, vterus, &c.

Qualitates ſecundæ. Partes raræ, & molles aliis faciliùs compatiuntur, quam denſæ & duræ, quia faciliùs cauſas noxias recipiũt, eiſque minimè reſiſtunt. Sic cutis ob raritatem facilè recipit fluentes à partibus interioribus humores: ſic pulmo fluentibus à capite humoribus ſæpe tentatur.

Vicinia Partes vicinæ aptiores ſunt aliis compati, quàm remotæ. Sic manus brachio vicino mala ſua communicat, os carni vicinæ, ventriculus hepati, pleura pulmoni, pulmo cordi, & ita de cæteris.

Genus. Quæ ſub eodem genere poſitæ ſunt partes, eandémque poſſident naturam, ſibi inuicem facilè compatiuntur. Sic partes neruoſæ neruoſis compatiuntur, vt carnoſæ carnoſis.

Officium Partibus publicum in corpore munus exercentibus affectis, totum corpus per conſenſum afficitur. Sic cerebro, corde, vel hepate laborante totum corpus laborat.

Quæ partes ſimile in corpore officium exercent, ſibi inuicem compatiuntur. Sic mammæ vtero, veſicæ renes compatiuntur.

Quæ partes aliis directè ſuperiacent, vel ſubiiciuntur, earum affectus facilè recipiunt. Sic caput vapores à partibus inferioribus aſcendentes facilè recipit, ventriculus & pulmo humores à capite defluentes. Situs.

Quæ ſimul connectuntur partes ſibi mutuò compatiuntur. Sic neruorum affectus cerebro communicantur, arteriarum cordi, venarum hepati, & vice verſa. Connexio.

Cauſa.

Secundò à cauſis iuuantibus, & lædentibus ſigna partis ſympathicæ, laborantis deſumuntur ex quibus ſequens theorema conſtituitur.

Si duabus partibus ſimul laborantibus, admotis vni iuuantib. aut lædentibus, altera iuuetur aut lædatur, ea cui iuuantia vel lædentia admouẽtur primariò laborat; altera verò per cõſensũ.

Sic adhibitis ventriculo remediis, ſi dolor capitis ceſſet, vel remittatur, caput per conſenſum laborat.

Effectus.

Effectus etiam, ſeu ſymptomata ad hoc ipſum demonſtrandum maximam habent efficaciam, vt ex ſequentibus theurematis apparet.

Magnitudo. Ex pluribus partibus ſimul laborantibus, ea quæ grauioribus tentatur ſymptomatis primario afficitur, reliquæ verò per conſenſum.

Tempus. Ex multis partibus ſimul affectis ea primario laborat, in qua ſymptomata priùs apparuerunt. Sic ventriculo laborante, ſi capitis dolor. poſtea ſuboriatur, ſymptomaticus eſt ille dolor

Ordo. In affectuum exacerbatione ea pars primario laborat, in qua ſymptomata incipiunt exacerbari.

Duratio. Affectus idiopathici continui ſunt, & nunquam intermittunt, ſympathici verò ſolent intermittere. Sic delirium à febre exortum miteſcere ſolet inclinante febre; nunquam verò intermittit, cùm à cerebri inflammatione producitur.

CAPVT VII.

De ſignis ſpeciei morbi,

Signa affectus ſpeciem indicantia cum ſignis partis affectæ ſimul ferè innoteſcunt: clarioris tamen doctrinæ gratiâ, ea hic ſeorſum annotabimus, ne in tractatu iſto confuſio aliqua ſuboriatur.

Illa ergo ſigna à tribus fontibus deſumi poſſunt, morbi nimirum ipſius eſſentia, cauſis eum producentibus, & effectibus, ſeu Symptomatis ab eo emanantibus.

Quæ omnia in ſequenti tabula, ordine diſponentur.

Huc refer tabulam notatam litterâ D.

Horum, autem ſeries ſequuentibus theorematis breuiter innoteſcet.

Eſſentia.

Morbi eſſentia nihil aliud eſt quam morbus; ipſe ideoque ſi ſenſibus poſſimus detegere intemperiem parti alicui impreſſam, vel quandam morbi organici ſpeciem, aut continui ſolutionem, non opus erit aliis ſignis quibus indicetur.

Cauſa.

Cauſæ omnes, quæ humores in corpore prædominantes ſignificant poſſunt etiam morbi ſpeciem indicare: illæ enim quæ bilem generant, morbos etiam calidos & ſiccos ſolent producere, quæ pituitam, frigidos & humidos, & ita de cæteris; & è ratione morborum ſimilarium, à priori tabula notata A, erunt deſumendæ. Cauſa ſimilarium.

Quibus tamen humorum periodi erunt adſiciendæ, in hunc modum.

Humores qui tertio quoque die mouentur, febrem tertianam indicant: qui ſingulis diebus quotidianam, qui quarto quoque die quartanam.

Illæ verò cauſæ quæ morbos organicos, aut communes indicare valent, in hunc modum ſe habent. Cauſæ organicorum & communium

Vſus alimentorum, & medicamentorum aſtringentium internos meatus, & cauitates ſolent aſtringere, & morbum in aſtrictione fuiſſe genitum ſuſpicionem afferunt. Alimental & medicamenta.

Alimenta, vel medicamenta incraſſantia multas obſtructiones ſolent generare.

Alimenta, & medicamenta valde detergentia aſperitates ſolent producere in lingua, œſophago, aſpera arteria, ventriculo, & inteſtinis.

Alimenta

Signa affectus ſpeciem indicantia deſumuntur, vel ab

- Eſſentia, ratione cuius morbus eſt, vel
  - Similaris, ſeu intemperies
    - Simplex
      - Calida
      - Frigida
      - Humida
      - Sicca.
    - Cōpoſita
      - Calida humida
      - Calida ſicca
      - Frigida humida
      - Frigida ſicca,
  - Organicus, qui eſt vel in
    - Confirmatione, quæ eſt vel in
      - Figura,
      - Meatu & cauitate,
        - Adſtrictio
        - Obſtructio
        - Dilatatio.
      - Aſperitate &
      - Læuitate.
    - Magnitudine
      - Aucta,
      - Imminuta.
    - Numero
      - Excedente,
      - Deficiente.
    - Situs, qui eſt vel in
      - Poſitu,
      - Connexione.
  - Communis, ſeu ſolutio continui, in
    - Carne
      - Vulnus
      - Vlcus
      - Contuſio.
    - Oſſe.
      - Fractura,
      - Fiſſura,
      - Caries.
    - Neruo.
      - Punctura,
      - Sectio.
    - Venis & arteriis
      - Ruptio
      - Anaſtomoſis
      - Diapedeſis
      - Eroſio.
    - Membrana
      - Ruptura.
    - Cute
      - Excoriatio.
- Cauſis, quæ vel indicant morbum
  - Similarem, quales ſunt,
    - Cauſæ omnes quæ indicant humorē in corpore prædominantē, quibus adde humorum periodos.
  - Organicum & communem & hæ ſunt, vel
    - Materiales
      - Ex quibus
        - Alimenta,
        - Medicamenta.
      - In quibus
        - Peculiaris partium diſpoſitio.
    - Efficientes
      - Naturales
        - Varia partium temperies,
        - Hæreditaria diſpoſitio.
      - Nonnaturales
        - Exercitatio,
        - Venus.
- Effectibus ſeu ſymptomatis, quæ ſunt, vel
  - Actiones læſæ
    - Animales
      - Principes
        - Delirij ſpecies variæ.
      - Minùs principes
        - Senſus
          - communis
            - Somnus immodicus,
            - Vigiliæ immodicæ.
          - priuatus
            - quinque ſenſus naturales.
              - Aboliti,
              - Imminuti,
              - Deprauati,
              - ſub quibus dolor.
                - Pulſatorius,
                - Stupidus
                - Erodens.
        - Motus
          - Abolitus
          - Deprauatus
          - Imminutus
    - Vitales, vnde pulſus
      - Magnus
      - Paruus
      - Frequens
      - Rarus.
    - Naturales
      - Nutritio, cui inſeruiunt
        - Attractio, ad quam
          - Fames
          - Sitis,
        - Retentio
        - Concoctio,
        - Expulſio.
      - Generatio.
  - Excrementa, quæ reiiciuntur per
    - Os,
    - Nares
    - Aluum,
    - Veſicam
    - Vterum.
  - Qualitates mutatæ.
  - (Excrementa and Qualitates mutatæ:) in quibus conſideratur
    - Subſtantia
    - Qualitas
    - Quantitas
    - Excernendi modus.

Alimenta pinguia, & oleaginoſa, lævitates inteſtinorum, & lienterias generant.

Medicamenta acria, & erodentia aſſumpta, partes internas erodunt, & exulcerant.

Diſpoſitio partis. Hepar & lien ſæpiſſimè tentantur obſtructionibus, ideò ſi illæ partes afficiantur, de obſtructionibus erit ſuſpicio.

Trachea arteria à fluxionibus ſæpiſſimè exaſperatur, vel lænior efficitur; ideoque ſi in ea ſit affectus, de aſperitate, aut læuitate coniiciendum.

In inteſtinis lumbrici paſſim producuntur. Ergo inteſtinis affectis lumbricorum erit ſuſpicio.

Temperies partium. Qui frigidum habent ventriculum, & hepar calidum, obſtructionibus ſunt obnoxij; quia hepar cruda attrahit alimenta, ex quibus obſtructiones generantur.

Qui ventriculum habent frigidum, & renes calidos, calculos in renibus generare ſolent, quia pituita in ventriculo frigido genita, à calore renũ induratur, & in lapidem conuertitur.

Hæreditas. Nati à parentibus lienoſis, nephriticis podagricis, etiam talibus affectibus ſunt obnoxij.

Exercitatio ſtatim à paſtu obſtructiones generat, quia alimenta à ventriculo deturbat, antequàm ſint concocta.

Venus. Venus immodica calculoſam efficit diſpoſitionem, quia renes debilitat.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Delirium cum furore, calidam indicat cerebri intemperiem.

Principes. Delirium cum timore aut triſtitia, & fatuitas frigidam indicat cerebri intemperiem.

Somnus. Somni immodici frigidam & humidam cerebri intemperiem ſignificant.

Vigiliæ. Vigiliæ immoderatæ, calidam & ſiccam indicant intemperiem.

Senſus & motus. Omnimoda ſenſus motúſque abolitio; qualis in apoplexia apparet, omnimodam indicat ventriculorum celebri obſtructionem.

Motus omnium partium deprauatus, qualis in epilepſia apparet dimidiatam indicat ventriculorum cerebri obſtuctionem.

Motus priuatio in aliqua parte ſignificat neruorum, qui ad illam partem feruntur, obſtructionem, reſolutionem, aut inciſionem.

Dolor. Dolor pulſatorius inflammationem indicat in parte dolente.

Dolor ſtupidus frigidam indicat intemperiem.

Dolor acer & erodens exulcerationem indicat.

Actiones vitales.

Pulſus magnus & frequens calidam indicat intemperiem; paruus & rarus frigidam.

Actiones Naturales.

Attractio. Deiecta appetentia, & ſitis maxima, calidam indicat intemperièm.

Appetentia maxima, ſitis exigua, frigidam arguit intemperiem.

Expulſio. Ructus nidoroſus calidam intemperiem ſignificat; acidus verò frigidam.

Vomitus frequens, & fæcum excretio impedita, obſtructionem indicat in inteſtinis.

Generatio. Deperdita coëundi libido frigidam intemperiem ſignicat.

Ardens coëundi deſiderium, cum erectione perpetua, & dolorifica, affectum indicat inflammatorium.

Excrementa.

Per os. Sanguis copioſus per os affatim tuſſiendo reiectus, vaſis ruptionem indicat; paucus verò & cum pure permixtus exulcerationem.

Aluum veſicam. Ramenta per aluum eiecta exulcerationem indicant in inteſtinis.

Vrinæ rubram & arenoſam hypoſtaſim habentes calculum indicant, aut ſaltem calidam renum intemperiem humores exurentem.

Halitum. Sudatiunculæ, & rigoris crebra viciſſitudo empyema ſignificat, 10. *Coac.* 1. ex puris acrimonia partes internæ vellicantur, vnde horror; ſudatiunculæ verò ex facultate debili.

Subſtantia. Alimenta eodem modo excreta quæ aſſumpta ſunt, lienteriam ſignificant. Potus ſi per vrinam emittatur non immutatus, diabetem ſignificat.

Bilis flaua in principio paroxyſmi excreta, tertianam febrem ſignificat.

Modus. Sanguis copioſè fluens è naribus in principio febris, ſynochum indicat.

Sanguis ex quacunque parte confertim fluens, venarum ruptionem, vel anaſtomoſim ſignificat; ſenſim verò reſudans, diapedeſin.

Qualitas mutata.

Rubor intenſus in aliqua parte phlegmonoſam indicat inflammationem. Sic rubedo in genis peripneumoniam ſignificat.

Flaueſcens color eryſipelatoſam indicat affectionem. Sic in exquiſita pleuritide oculi ſæpè croceo colore apparent infecti; ſic febribus bilioſis icterus non raro ſuperuenit.

Color flauus totius corporis ſine febre, veſiculam felleam indicat obſtructam.

Cutis totius corporis ſubnigro colore præternaturam infecta, lienem indicat obſtructum.

CAPVT VIII.

De ſignis morbi magni, & parui.

NOn ſufficit Medico morborum curam aggredienti, eorum differentias eſſentiales per propria ſigna cognouiſſe, nam differentiæ etiam accidentales ſunt inueſtigandæ, vt certum de illis iudicium ferre queat. Nos ideò hic præcipuarum ſigna proponemus, earum ſcilicet, quæ magis ad vſum artis ſunt accommodatæ; ratione quarum omnis morbus dicitur magnus vel paruus, benignus vel malignus, acutus vel tardus, & ita de ceteris.

Magnum morbum appellamus eum qui intenſus valdè eſt, & magna vi corpus noſtrum affligit. Illius ſigna à tribus prædictis fontibus deſumuntur; ſiquidem morbum illum magnum iudicamus, qui eſſentiâ magnus eſt, à cauſis magnis, & intenſis fuit productus, ac magna habet & vehementia ſymptomata, quæ omnia clarioris doctrinæ gratiâ ordine ſunt perſequenda, iuxta ſequentem tabulam litera E, notatam.

Tabula

E. *Tabula ſignorum magnum, vel paruum morbum indicantium.*

Signa magni vel parui morbi, deſumuntur vel ab

- Eſſentia.
- Cauſis
  - Efficientibus
    - Externis
    - internis
    - Iuuantibus & lædentibus.
  - Materiali ſiue ſubiecto.
- Effectibus ſeu ſymptomatibus, quæ ſunt vel
  - Actiones
    - Animales
    - Vitales
    - Naturales.
  - Excrementa.
  - Qualitates mutatæ.

Vt igitur ſecundum tabulæ iſtius ſeriem ſigna morbi magni proponamus, ſequcoo'a inſtitucotur theoremata.

Eſſentia.

Magnæ intemperies, aut inflammationes, tumores magni, magnæ obſtructiones, magna vulnera aut vlcera in longum, latum, aut profundum protracta, magnos oſtendunt morbos.

Cauſa.

Externæ. Quæcunque cauſæ externæ maximam vim obtinent corpus noſtrum afficiendi, magnos morbos ſolent producere, eoſque indicare. Sic diuturna & violenta exercitatio in aëre calidiſſimo habita magnam febrem excitare ſolet.

Internæ. Humores ij qui in corpore noſtro continentur, quique ordinariæ ſunt omnium ferè morborum cauſæ, ſi quantitate, vel qualitate maximè peccent, morbos magnos efficiunt, eoſque indicant. Sic ſanguis magnâ quantitate luxurians, aut feruenoiſſimus, bilis vtraque copioſa, acris vel putrefacta, magnum morbum indicat.

Iuuantes & lædentes. Quibus morbis nulla, vel pauca proſunt remedia, multa verò nocent, magnus iudicetur.

Quicumque morbi partes principes, vel publicum munus obtinentes afficiunt, ratiooe illarum partium magni iudicantur, ſi modo aliquod aliud ſignum magnitudinis habuerint coniunctum. Sic vulnus licet exiguum ex ſe, ſi cordi, hepati, pulmoni, aliiſque partibus fuerit inflictum, magnum cenſetur propter partem affectam, & qui etiam propter eandem partem affectam magna ſymptomata producit.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

In quocunque morbo delirium, ſopor ingens, vigiliæ maximæ, ſenſus aut motus priuatio, vel dolor vehementiſſimus extiterit, magnum morbum iudicato.

Actiones vitales.

Quotieſcunque in aliquo ægrotante reſpiratio magna frequens vel difficilis, pulſus magnus, frequens, vel admodum exiguus percipitur, hunc magno detineri morbo pronuntiato.

Actiones naturales.

Anorexia, aut apoſitia, vel contrà fames canina, aut ſitis inexhauſta, apepſia, vel alui fluxus diuturnus, & vrinæ ſoppreſſio, aut diuturna, & copioſa illius profuſio magnum morbum ſignificant.

Excrementa.

Excrementorum nimia quantitas, vel omnimoda ſuppreſſio, vel prauus eorum color, aut odor fœtidiſſimus, & ſubſtantia à naturali valde remota magnum indicat morbum.

Qualitates mutata.

Color in corpore valde ruber, flauus, vel liuidus, aut ſapor amarus in lingua, color illius niger, & ſiccitas maxima, magnum morbum declarant.

COROLLARIVM.

Ex his quæ iam allata fuerunt ſatis apparet, quinam morbi parui dici mereantur, ij ſcilicet omnes io quibus dicta ſigna non reperiuntur.

CAPVT IX.

De ſignis morbi maligni, & benigni.

Malignos morbos appellamus eos qui malignam quandam, & venenatam qualitatem adiunctam habent: atque eorum ſigna ex iiſdem fontibus deſumi poſſunt.

Quæ omnia in ſequenti tabula notata, F. ordine proponentur.

F. Signa morbum malignum vel benignum indicantia, deſumuntur vel ab

- Eſſentia.
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Materiales
    - Ex quibus
      - Alimenta.
      - Medicamenta,
    - In quibus
      - Partium, diſpoſitio.
  - Efficiētes
    - Externæ.
      - neceſſariæ — Aer.
      - non neceſſariæ — Venus.
      - fortuitæ — Vulnera.
    - Internæ
      - ſanguis.
      - pituita
      - bilis variæ ſpecies.
    - Iuuantes & lædentes.
- Effectibus qui ſunt vel
  - Actiones
    - Animales
    - Vitales
    - Naturales.
  - Excrementa. quæ reiiciuntur per
    - Vomitum
    - Aluum
    - Vrinas
    - Habitum.
  - Qualitates mutatæ & accidentia propria.

Huius ergo tabulæ ſeriem ſequentis, hæc proponimus theoremata.

Eſſentia.

Quidam morbi ſua natura perpetuo maligni ſunt vt cancer, elephantiaſis, lues Venerea, carbunculus peſtis, alij perpetuò benigni, niſi in peſtilenti accidant conſtitutione, vt tertiana febris, ephemera, ſynochus ſimplex, & ſimiles.

Cauſæ materiales.

Vſus ciborum cacochymorum, aut corruptorum potus aquarum paluſtrium, turbidarum, aut corruptarum, malignos morbos ſolent producere.

Medicamenta venenata, & deleteriâ qualitate prædita aſſumpta malignos morbos generant.

In corporibus cacochymis, & malè affectis, maligni vtplurimum morbi generantur.

Cauſæ efficientes.

Aër peſtilens & corruptus malignos morbos ſolet efficere.

Venus cum impuro ſcorto inita, morbum inde ortum malignum atteſtatur.

Vulnera à gladiis intoxicatis inflicta, vel morſus venenatorum animalium, venenatos pariunt affectus, eoſque indicant.

Sanguis & pituita benignos morbos generant, bilis verò atra porracea, æruginoſa, & interdum flaua, malignos ſolet producere.

Quicunque ægrotantes à nullis cauſis ſalutaribus iuuantur, ſiue ille à natura procedant, vt vacuationes ſpontaneæ ſiue ab arte, in recta remediorum adminiſtratione, & ab iis, tantùm quæ alexipharmacâ vi præſtant, ſubleuantur, à reliquis autem omnibus ferè læduntur, morbo maligno laborant.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Delirium, & maxima mentis perturbatio, vigiliæ inquietudines ſine vehementi febre, morbum malignum indicant.

Actiones vitales.

Subita pulſuum & virium deiectio animi deliquia & ſyncopæ, malignum morbū teſtantur.

Actio

Actiones Naturales.

Sitis magna ſine vehementi febre, vel abolita cibi potúſque appetentia, malignum morbum indicat.

Excrementa.

Si per vomitum, aluum, aut vrinas, liuida, nigra, æruginoſa, aut aliam qualitatem à naturali valde remotam poſſidentia excernantur, malignum morbum ſignificant.

In febre ſatis inſigni, & prauis comitata ſymptomatis, vrinæ ſanorum ſimiles morbi malignitatem indicant.

Oſtendit enim talis vrina morbum à vulgari putredine minimè generari, ſed ab intenſiori profundiori, & occulta ſeu maligna qualitate, quæ in vrinis non appareat.

Sudores pauci, & frequentes, per frontem tantum, & ceruicem emanantes, morbi malignitatem oſtendunt.

Qualitates mutatæ.

Color liuidus in facie, aut aliis partibus per febres, malignitatem earum ſignificat.

Color niger, in lingua, ſiti non infeſtante, malignum morbum indicat.

Accidentia propria.

Quibus in febribus exanthemata, puſtulæ variæ, carbunculi, bubones in alis, & inguinibus, parotides ponè aures, & ſimilia ſuperueniunt, maligna iudicantur.

Vlcera circumglabra, maligna. Aph. 4. ſect. 6.

COROLLARIVM.

In quibus morbis prædicta malignitatis ſigna non reperiuntur, benigni cenſeantur.

CAPVT X.

De ſignis morbi acuti & chronici.

Qvicumque morbi breues ſunt, ac celeriter mouentur, coniunctámque habent cum breuitate magnitudinem, acuti appellantur, & vehementes, quibus apud Medicos chronici vulgò opponuntur, licèt iis non ſint omnimodè contrarij, chronici enim, ſeu longi morbi appellantur, ex eo ſolùm quod diuturni ſint, licèt plerumque magni exiſtant, quales ſunt paralyſis, hydrops, & ſimiles, quibus verè, & propriè opponuntur ij, qui breues ſimpliciter appellantur, vt febris ephemera.

Morborum, ergo acutorum ſigna ex ſuperioribus fontibus deſumuntur, ſecundùm ordinem tabulæ ſequentis notatæ litera G.

G.

Signa morbum acutum, vel chronicum indicantia, deſumuntur vel ab
- Eſſentia ſeu ſpecie morbi.
- Cauſis internis, ſeu humoribus morbum committentibus.
- Effectibus ſeu ſymptomatis, quæ ſunt vel
  - Actiones.
    - Animales.
    - Vitales.
    - Naturales.
  - Excrementa, quæ reiiciuntur, per
    - Aluum.
    - Veſicam.
  - Qualitates mutatæ.

Huius autem tabulæ ſeriem ſequentia theoremata clariùs patefacient.

Eſſentia.

Omnes partium interiorum inflammationes, febres ardentes, & continuæ propria naturâ perpetuò acutæ eſſe ſolent. Sic vbi quempiam phrenitide, pleuritide, aut ſimili affectu laborare conſpicimus acuto morbo affligi pronunciamus.

Cauſa.

Quicunque morbi à ſanguine, bile flaua, vel atra producuntur, acuti eſſe conſueuerunt, atque ita cognito humore morborum efficiente, facilè cognoſcimus, an inter acutos ſit numerandus.

Effectus.

Actiones animales.

Delirium, ſenſus motúſque abolitio, vel dolor vehementiſſimus in aliqua parte, morbum acutum indicant.

Actiones Naturales.

Sitis ingens, magnus alui fluxus, aut omnimoda alui vel vrinæ ſuppreſſio, morbum acutum ſignificat.

Excrementa.

Alui excrementa flauiſſima, porracea, æruginoſa, liuida, aut nigra, morbum acutum ſignificant.

Vrinæ rubræ, virides, aut æruginoſæ, morbum acutum indicant.

Qualitates mutatæ.

Rubor in vultu ægrotantis, æſtus in toto corpore, nigredo, & ſapor amarus in lingua, morbum acutum ſignificant.

COROLLARIVM.

Signa differentiarum morborum acutorum ſume ex cap. 4. ſect. 3. quæ eſt de ſignis prognoſticis.

Morbi verò Chronici facilè dignoſcuntur ex prædictorum ſignorum abſentia, & præſentia contrariorum, vt non ſit opus illa hîc recenſere.

CAPVT XI.

De Signis cauſarum morbificarum.

Ac primò

De ſignis bilis præternaturalis

Morbi ferè omnes à variis humorib. naturalem conditionem non ſeruantibus, producuntur: ſolent autem morbos efficere humores ij, qui in toto corpore, vel parte affecta prædominantur: atque ita ſi probè nouerimus humorem redundantem, cauſa etiam morbi ſimul innoteſcet. Repetenda ergo erunt humorum dominantium ſigna ex prioribus huiuſce ſectionis capitibus, & quoniam humores ibi conſideramus in ſtatu naturali conſtitutos, ideò quatuor tantùm primas humorum differentias propoſuimus: iam verò aliæ nonnullæ, quæ præternaturales omninò ſunt breuiter veniunt proponendæ, atque eadem opera nonnullæ aliæ morborum cauſæ ab humoribus oriundæ, erunt inquirendæ, ne quid tractatui huic noſtro deeſſe videatur.

Vt igitur à Bile exordiamur, naturalem eam diximus quæ flaua, vel pallida appellatur, licèt eadem non rarò præter naturam ſe habeat, & multorum morborum cauſa exiſtat: eadem tamen ſigna perpetuò illam indicare valent, ſi hoc vnum tantùm ei quæ præter naturam ſe habet, & putredinem quandam adepta eſt, addiderimus, quòd nimirum illa tertio quoque die moueatur, vt in tertianæ febris paroxyſmis luculenter apparet.

Aliæ autem ſunt bilis ſpecies, quæ perpetuò præternaturales ſunt, & quoties in corpore cumulantur, morbos ſolent producere: Illæ autem ſunt vitellina, porracea, æruginoſa, glaſtea, & atra.

Vitellina ex flaua producitur à calore præternaturali, qui partes tenuiores diſſipando, craſſiorem illam efficit, vt conſiſtentia, & colore vitellos ouorum repræſentet.

Ea non aliis ſignis indicatur, quàm flaua, niſi quod excrementorum color vitellinum illum colorem referat, aut quòd materia illa vitellina per vomitum aut ſeceſſum in morbis excernatur.

Porracea, æruginoſa, & glaſtea duobus modis generatur, vno quidem ex prauis alimentis, & vitioſo ſucco prædiis, qualia ſunt allia, cepæ, porrum, naſturtium, & ſimilia: Altero ex bile vitellina calore vehementiori exuſta, cuius vi varios acquirit colores pro vario exuſtionis gradu; porracea enim ex minori aduſtione fit, æruginoſa maiori, & glaſtea adhuc intenſiori, prout enim color magis ad nigrum accedit, eò maiorem arguit aduſtionem.

Illarum igitur bilis ſpecierum ſigna erunt, omnia ea quæ bilem flauam indicant, & multò intenſiora: ac præter illa, hæc duo potiſſimum nimirum alimentorum prauorum ſupra enumeratorum vſus diuturnus, & excretiones illis coloribus infectæ.

Bilis atra ex ſuperioribus bilis ſpeciebus maiori exuſtione producitur. Cognoſcitur ex cauſis prægreſſis humores exurentibus, & tortefacientibus; tum etiam præcipuè ex effectis. Illa enim dum excernitur, atro colore, & ſumma acrimonia dignoſcitur, partes quas attingit exulcerat, & in terram effuſa, eam fermentat.

Accidentia denique nonnulla ſolet producere, vt cancroſos tumores, ſcabiem malignam, fœda vlcera, & ſimilia, fit etiam nonnunquam atra bilis ex melancholia putrefacta, ſed paulò mitior ſuprà dicta, & eadem parit, ſed minùs vehementia ſymptomata.

COROLLARIVM.

Sanguinis nullæ ſunt ſpecies, ſed dum à naturali conditione deficit, & à calore nimiùm alteratur in bilis varias ſpecies commutatur: ſic etiam melancholia exuſta, vel putrefacta in atram bilem degenerat, atque adeò de illis non eſt vlteriùs inquirendum.

CAPVT XII.

De ſignis Pituitæ præternaturalis.

NAturalis pituita dulcis, vel inſipida ſolet appellari ex qua tamen quantitate, motu, aut alio quovis modo naturæ limites excedente multi affectus ſolent generari.

Aliæ verò illius ſunt ſpecies, quæ perpetuò præter naturam ſe habent, & illæ ſunt, ſalſa, vitrea, & gypſea.

Salſa pituita duobus modis fit ſecundum Gal. *lib. 1. de differentiis febrium, cap. 6.* vno ex putredine altero ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ. Illa autem his ſignis dignoſcitur; nimirum vſum diuturno ſalſorum eduliorum, ſiti maximâ dyſenteria, cum excrementis pituitoſis, ſcabie fœda, & pruritu immenſo, ac potiſſimùm ſapore ſalſo, ex catarrho in os delabente percepto.

Vitrea verò pituita in inteſtinis tantùm colligitur, & propter intenſam frigiditatem, mordens admodum cenſetur, itavt colicos dolores non rarò efficiat, qui hoc ſigno diſtinguuntur ab iis, qui à flatu ducunt originem, quod ſcilicet à pituita vitrea dolores fixi, & terebræ inſtar perforantes generentur; à flatibus verò peruagantes, & loco mutabiles producantur.

Gypſea denique pituita eſt illa, quæ in duritiem fere lapideam concreuit, & in tophis, ſeu nodoſitatibus podagricorum apparet, aut etiam aliquando è pulmonibus grandinis inſtar per validam vim reiicitur.

CAPVT XIII.

De ſignis ſeri redundantis.

SEroſus humor multos eoſque non leues affectus ſolet producere, quales ſunt diſtillationes in varias partes, hydropes, & ſimiles; ideóque illius indicia breuiter ſunt proponenda, quæ quidem ex duobus fontibus deſumentur cauſis ſcilicet & effectibus, iuxta tabulam ſequentem notatam litera, H.

H.

- Signis ſeri redundantis, deſumuntur à
  - Cauſis, quæ ſunt vel
    - Materiales
      - Aſſumpta
        - Cibus
        - Potus
      - Excreta & retenta
    - Efficientes
      - Naturales.
        - Partium diſpoſitio varia.
      - Præternaturales
        - Morbi varij.
  - Effectibus quæ ſunt vel
    - Excrementa.
    - Accidentia propria.

Cuius ordinem ſequendo, ſerum in corpore redundans ſequentibus theorematis demonſtrabitur.

Cauſæ materiales.

Ciborum humidorum vſus frequens, vt fructuum horariorum, atque olerum magnam aquoſi humoris copiam ſolet aceruare, eúmque in corpore redundare ſuſpicionem affert.
Larga & frequens aquæ potio magnam ſeri copiam cumulare ſolet.
Vrinæ vacuatio conſueta ſuppreſſa, vel ſudores intermiſſi ſerum intra corpus cumulare ſignificat.

Cauſæ efficientes.

Frigida & humida ventriculi, & hepatis temperies ſeroſi humoris copiam ſolet producere.
Qui melancholico temperamento ſunt præditi, plurimo abundant ſero.
Obſtructiones hepatis, lienis, & renum, magnam ſeri copiam in corpore coaceruant, quod nimirum illud liberum non habeat effluxum, viis ſolitis obſeratis.

EFFECTVS.

Actiones animales.

Sudores frequentes, & madores totius corporis ſeri copiam atteſtantur.
Quicunque ſero abundant, ij ſaliuæ copiam per ſputum ſolent excernere.
Quorum ſanguis per phlebotomiam eductus maiori parte in ſerum commutatur, totam ſanguinis maſſam eo ſignificat eſſe refertam.

Accidentia.

Quicunque macilenti tumidum habent abdomen, his ſeri copia cumulatur.

CAPVT XIV.

De Signis flatuum.

FLatuum copia ſolet generari ex materia cruda & craſſa, à calore debili alterata. Illorum ſigna à duobus fontibus deſumentur, cauſis nimirum & effectibus, quorum ſeriem, ſequens tabula indicabit.

I. Signa flatus indicantia deſumuntur vel à
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Externæ { Alimenta.
  - Internæ { Corporis temperies.
- Effectibus qui ſunt vel
  - Actiones animales læſæ, quæ conſiſtunt vel in
    - Senſu
      - communi { inſomnia.
      - priuato, qui reſpicit, { tactum / auditum.
      - deprauato.
    - Motu
  - Excrementa.
  - Qualitates.

huius

Huius autem tabulæ ſeriem obſeruando, hæc proponi poſſunt theoremata.

Caſtaneæ, napi, rapæ, fabæ, piſa, & omnia ferè leguminum genera flatus copioſos producunt.

Qui obſtructum habent lienem, aut melancholico temperamento præditi ſunt, flatibus vtplurimùm abundant.

Inſomnia rerum leuium, & celeriter mouentium, flatus in corpore abundare ſignificant.

Dolor tenſiuus & mobilis ſine grauitatis ſenſu, à flatibus excitatur.

Tinnitus aurium à flatibus per aures erumpentibus producitur.

Palpitatio & concuſſio partium, oſcitatio, & pandiculatio, flatuum copiam indicant.

Ructus, & crepitus ventris flatuum copiam ſignificant.

Rugitus ventris & borborygmi, tum ſonus qui tumidum abdomen percutiendo editur, flatus abundare demonſtrant.

CAPVT XV.

De ſignis temporum morborum.

MOrborum tempora nunc partes morborum, nunc ætates, nunc motiones cauſæ morbificæ à Galeno appellantur; vnde patet eorum notitiam cum rerum præternaturalium diagnoſi eſſe proponendam, quæ ex prædictis fontibus facilè elicitur, vt ex ſequentibus theorematis apparebit.

Quorum morborum natura ſub ſenſum cadit, eorum etiam tempora ſenſibus facilè dignoſcuntur. Sic febrem cognoſcimus eſſe in principio, cum calorem per totum corpus effuſum, eum tenorem ſeruare percipimus, quem à principio accepit, nulla auctione inſigni adueniente. In augmento verò eſſe, cùm calor euidenter creſcit. In ſtatu, cùm calor eandem retinet vehementiam à ſummo incremento relictam: & denique in declinatione, cùm remiſſior fit calida intemperies.

In morborum principio leuiores ſunt actionum noxæ; in augmento deteriores, in ſtatu deterrimæ, & diu tales perſeuerant, in declinatione denique meliores actiones efficiuntur.

Excrementa omnino cruda, quæ nullum coctionis rudimentum acceperunt, morbum eſſe in principio ſignificant: cum autem coctionis, principium in iis apparet, morbus eſt in augmento & cum maxima ſunt coctionis indicia morbus eſt in ſtatu.

Ac denique abſoluta concoctio, & excrementorum in melius commutatio, & declinationem ſignificat.

K. Tabula

K. *Tabula ſignorum morbum breuem vel longum futurum ſignificantium.*

- Signa longitudinis & breuitatis morbi, deſumuntur, vel ab
  - Eſſentia, ad quam referantur morbi acceſſiones in quibus conſideratur
    - Magnitudo,
    - Motus,
    - Tempus,
    - Modus ſolutionis morbi.
  - cauſis
    - Efficientibus, quæ ſunt vel
      - Nonnaturales
        - Regio,
        - Anni tempus,
        - Prægreſſæ vitæ conditio.
      - Præter naturam ſeu humores varij, in quibus conſiderantur
        - Qualitas,
        - Qantitas.
    - Materiali, ſiue ſubiecto in quo conſideratur.
      - Ætas,
      - Temperies,
      - Varia partium diſpoſitio.
  - Effectibus qui ſunt, vel
    - Actiones
    - Excrementa, in quibus conſiderantur
      - Concoctiones & in his
        - Tempus quo apparent,
        - Incrementum,
        - Duratio.
      - Qualitates
        - Primæ
          - Caliditas,
          - Frigiditas,
        - Secundæ
          - Tenuitas,
          - Craſſities,
        - Tertiæ
          - Color,
          - Odor,
          - Sapor.
      - Quantitas excretionis.
      - Modus excernendi.
      - Locus per quem fit excretio, in quo conſideratur
        - Aptitudo,
        - Rectitudo,
        - Latitudo.
      - Tempus quo perficitur.
      - Contenta in iis.
    - Qualitates corporis, quæ ſunt vel
      - Primæ
        - Caliditas,
        - Frigiditas.
      - Seundæ
        - Tenuitas,
        - Craſſities.
      - Tertiæ
        - Color.

SEMEIOTICÆ SECTIO TERTIA.

De Signis prognoſticis.

CAPVT I.

De Signis morbi longi aut breuis futuri.

MORBORVM breuitas & longitudo multis indiciis poteſt præuideri, quæ ex iiſdem fontibus eadem methodo deſumuntur, iuxta ſequentem tabulam, notatam littera K.

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia conſtituentur theoremata.

Eſſentia.

Morbi calidi breuiores perpetuò eſſe ſolent, niſi Acceſſioni magnitudo. *ſe contraxerint; frigidi verò longiores.*

In morbis qui acceſſiones habent, quantò illæ longiores fuerint, eò longiorem morbum prænuntiant, breuiores verò breuiorem.

Motus. *Quæcunque morborum acceſſiones celerrimè perficiuntur, citò deſiturum morbum ſignificant, vt ait Gal.*lib.3.de Criſibus,cap.4.*quia vehemens ille motus criſim breui futuram portendit.*

Quæcunque acceſſiones vnam vel duas horas anticipant, morbum citò finitum iri ſignificant.

Tempus. Anticipatio enim illa à materiæ tenuitate atque mobilitate exoritur. Aduertendum tamen eſt, anticipationem illam, vt morbi breuitatem ſignificet, non debere eſſe ordinatam, vt ſcilicet eodem temporis ſpatio ſingulis diebus anticipet, nimirum vnâ horâ aut duabus; ordo enim ille firmitatem morbi, & materiæ morbificæ contumaciam ſignificat. Sed tempus anticipationum debet eſſe inæquale, vt inde pateat materiam non eſſe ſtabilem, & facilè à natura poſſe edomari.

Quæ tardiùs redeunt acceſſiones, morbi longitudinem prænuntiant.

Inde enim oſtenditur materiam morbificam incraſſari, & contumaciorem fieri. Aliquando tamen id fit ab eiuſdem materiæ imminutione, quando ſenſim conſumitur; quod ex ſymptomatum remiſſione, & faciliori ægrotantis tolerantia facilè innoteſcet.

Quibuſcunque acceſſiones fiunt, quacunque horâ febris dimiſerit, ſi eâdem cras occupauerit iudicium habet difficile, Aph 30.ſect.4.

Dum enim paroxyſmi eâdem horâ conſtanter redeunt, materiam firmam & ſtabilem ſignificant, vt nonniſi longo tempore poſſit edomari: quia ordo in rebus omnibus ſignificat fixionem & potentiam cauſarum, atque adeò difficilem ſolutionem. Sic quotidianâ apparet experientiâ, febrium quartanarum paroxyſmos vt plurimùm eâdem horâ recurrere, quia cauſam habent admodum firmam, & ſtabilem, vnde etiam fit vt longiores contumacioreſque ſint.

Difficultatem etiam ſignificat, non ſolùm ſi eadem horâ ſemper accidat paroxyſmus, ſed etiam ſi paribus ſemper horis eademque proportione anticipet aut retardet.

Vt ſi hodie hora prima, cras ſecundâ, mox tertiâ accidat paroxyſmus: in his enim non eſt minor ordo quàm in præcedentibus, qui ordo perpetuò ex materiæ fixione, & contumacia dependet.

Quicunque morbi tertio quòque die exacerbantur, breuiores ſunt, quàm qui quotidie, longiſſimi qui quarto quòque die.

Tertiana enim febris, quia à bile generatur, humore nempe tenuiori, faciliùs diſſoluitur. Quotidiàna verò à pituita generatur, quæ media eſt inter bilem & melancholiam, ratione craſſitiei, & contumaciæ. Quamvis autem tertianæ duplices, quotidianæ habeant paroxyſmos, tamen propter materiæ copiam, quæ maior multò in iis eſt, quàm in tertiana ſimplici, fit vt illis longiores eſſe conſueuerint.

Qui morbi circa meridiem exacerbantur, breuiores ſunt, quàm qui matutino tempore.

Omnium longiſſimi, qui circa veſperam, aut de nocte ſuas habent exacerbationes.

Quatuor enim humores in quatuor diei partibus commoueri ſolent, videlicet ſanguis mane, bilis meridie, melancholia circa veſperam, & de nocte pituita. Cùm igitur hora exacerbationis in febribus continuis humoris dominium oſtendat, eadém etiã morbi longitudinem aut breuitatem, quæ ab humoris natura dependet, poterit ſignificare. Modus Solutionis.

Qui morbi per excretionem ſoluuntur, citiùs finiuntur, quam qui per abſceſſum.

Quia tenues humores per excretionem vacuantur, craſſi verò per abſceſſum.

Cauſa.

Regio, anni tempus, & prægreſſa vitæ conditio calida, breues morbos prænũtiant; frigida verò diuturnos. Non naturales. Præter naturam.

Quicumque morbi à ſanguine, bile flaua, & quovis humore tenui, & pauco fiunt, breuiores ſunt: à pituita verò, melancholia, & atra bile, ac quovis humore multo, & craſſo longiores.

In ætate iuuenili breues vtplurimùm ſiunt morbi, in ſenili verò diuturni, in aliis mediocres. Ætas.

Qui calido ſunt temperamento, breuibus morbis afficiuntur, qui frigido, diuturnis. Tẽperies.

In corporibus benè affectis breuiores fiunt ægritudines; in malè affectis longiores. Varia corporum diſpoſitio.

In partibus durioribus & denſioribus morbi ſiunt diuturniores, tum etiam in mollioribus, & laxioribus, breuiores autem in his quæ mediocrem habent conſiſtentiam.

Sic affectus oſſium, & neruorum diuturni ſunt: ſic etiam affectus articulorum & ſimilium diuturni eſſe ſolent. Partium verò carnoſarum affectus breues vt plurimùm exiſtunt.

EFFECTVS.

Actiones.

Magna actionum læſiones longitudinem morbi ſignificant.

Propterea quod tantus à naturali ſtatu receſſus non niſi longo tempore ad priſtinum ſtatum poteſt reuocari.

Excrementa.

Coctionis tẽpus. *Quantum temporis intercedit à principio morbi, vſque ad manifeſta ſigna coctionis, tantùm etiam temporis conſumitur ad omnimodam morbi ſolutionem.*

Iuxta legitimam morborum conſtitutionem, morbi principium æquale eſt duobus ſubſequentibus temporibus: at principium augmenti computatur à die, quâ incipiunt apparere ſigna manifeſta concoctionis. Huiuſmodi autem euentûs exempla leguntur apud Hipp. vt. 1. *Epid. cap.* 3. *ægr.* 3. vbi dicit, illum fuiſſe iudicatum 17. die, qui manifeſtæ coctionis ſigna habuit in nono, & *lib.* 1. *cap.* 3. Epicratis vxor 27. fuit iudicata, & hæc habuit decimo quarto ſigna manifeſtæ coctionis, & Cleanactides 40. habuit ſigna manifeſtæ coctionis, & 80. fuit liberatus, & 3. *Epid* 3. Anaxion 17. cœpit concocta expuere, & 34. fuit liberatus à febre, pleuritide. Multa etiam huius rei exempla vidiſſe refert Epiphanius *hiſt.* 86.

In quibus morbis coctiones ab initio in excrementis apparent, illorum breuitatem prænuntiant; vbi verò tardè ſeſe produnt, longitudinem ſignificant.

Excrementorum coctiones, quæ in die indicante apparent, breuem morbum prænuntiant; longiorem verò, ſi alio die apparuerint.

Coctionis incremẽtũ. *In quibus morbis magna excrementorum mutationes fiunt, & magnum coctionis incrementum, breuiores illos æſtimato; longos verò; ſi parua, & paulatim fiant.*

Coctionis duratio. *In quibus morbis coctiones diu perſeuerant, citò finituros arbitrandum; tardè verò, ſi poſtquam apparuerint, rurſus delitescant.*

Excremẽtorum qualitates primæ. *Calida excrementa à quacumque parte emiſſa breuitatem morbi ſignificant; frigida verò longitudinem.*

Secũdæ. *Excrementa tenuia morbi breuitatem ſignificant, craſſa verò longitudinem: ſi tamen à coctione craſſa euaſerint, breuitatem etiam prænuntiant.*

Aduerte tamen hoc non eſſe perpetuum, quia in quibuſdam morbis tenuitas excrementorum melior eſt; in aliis verò craſſities: ſic

Vrina tenuis & decolor, morbi longitudinem ſignificat.

Vrina valde tenuis, & nullum, aut valde tenue ſedimentum habens, euariánſque modò in melius, modò in deterius, diuturnitatem morbi ſignificat.

Tertiæ Color. *Quæ vnicum habent colorem excrementa, breuiorem morbum ſignificant: quæ verò plures referunt, longiorem. Illi enim varias oſtendunt diſpoſitiones, quæ difficiliùs vincuntur.*

Odor. *Maximus excrementorum fœtor morbi longitudinem ſignificat, quoniam ea à ſtatu naturali recedunt.*

Sapor. *In diſtillationibus humor à capite defluens vehementer ſalſus, diuturnam indicat diſtillationem quoniam à grauiſſima fit intemperie.*

Excretorũ quãtitas & modus. *In quo morbo excrementa pauca & paulatim emittuntur, longitudinem ſignificant, multa verò & confertim emiſſa, breuitatem.*

Excretiones, quæ cum fieri cœperint, ſiſtuntur, vt cùm ſudores retrocedunt ſi non mortem, ſaltem morbi longitudinem prænuntiant.

Quæ cum vehementi ſtrepitu emittuntur excrementa, morbi longitudinem ſignificant.

Vt ſputum quod tuſſi moleſtâ excluditur, quia magnam arguit difficultatem, quæ longitudinem parit.

Morbi omnes longiores ſunt qui per abſceſſum ſoluuntur, breuiores qui per excretionem.

Loca. Aptitudo *Excretiones quæ per loca conferentia fiunt, & partibus affectis expurgãdis idonea, breuem morbum efficiunt.*

Sic caput per nares & palatum expurgatur, partes ventris inferiores per aluum, & veſicam.

Rectitudo. *Partes per vias rectitudines habentes faciliùs expurgantur, & morbum breuiorem efficiunt.*

Sic hepatis inflammatio per hæmorrhagiam dextræ naris facilè ſoluitur; non autem per ſiniſtram.

Latitudo. *Quæ per latiores meatus fiunt excretiones, breuiùs morbos finiunt, quàm quæ per anguſtiores.*

Sic capitis affectus citiùs per palatum & nares ſoluuntur, quàm per aures. Sic febres citiùs per aluum finiuntur, quàm per veſicam.

Tempus excretionis. *Quæ in morbis acutis die critico fiunt excretiones, morbi breuitatem indicant: quæ verò alia die longitudinem.*

Cõtẽta in excremẽtis. Bullæ enim, vt ait Gal. *in comm.* fiunt circumtenſo humore ſpiritui flatuoſo: ſolet autem hoc magis accidere, quando humor aliquid tenacitatis habet; tunc enim bullæ ipſæ ſunt ſtabiles, & difficulter ſolubiles. Cùm igitur ſpiritus flatuoſus vna cum vrinis excluditur, ſignum eſt frigidæ ægritudinis tenuum; hæc enim aggregat ſpiritum flatuoſum, atque ideò ait ægritudinem fore longam. Frigidum enim omne eſt difficulter ſolubile, & vix coctionem admittit, atque adeò diu durat.

Quibuſcumque febricitantibus fiunt in vrinis ſedimenta veluti farina craſſior, longam ægritudinem fore ſignificant Aph. 31. ſect. 7.

Significat enim febrem fieri ab humoribus craſſis, qui non niſi longo tempore poſſunt concoqui, & edomari. Sic apud eundem Hipp. 3. *Epid. ſect.* 2. *ægr.* 3. qui decumbebat in horto Dealcis, febri magnâ laborans, vrinas habebat tenues, enæorema habentes minutum inſtar farinæ craſſioris, & quadrageſimâ die iudicatus eſt. Hæc tamen ſententia ita intelligenda eſt, vt talis vrina morbi longitudinem ſignificet ſi æger ab eo euaſurus ſit: nam aliquando lethalis eſſe ſolet, & cum ea plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, vt apud eundem Hipp. videre eſt, *ib.* 1. *Epid. ægr.* 2. vbi Silenus qui habitabat in Platamone propè filios Euaclidis, ex laſſitudinibus, & potibus, & exercitationibus intempeſtiuis febri magnâ correptus eſt, decimâ die minxit acetuatim ſubcraſſum, ſepoſitum, ſubſidentia farinacea, extrema rurſum frigida: vndecimâ interiit. Dicendum igitur eſt cum Gal. huiuſmodi ſedimentum, vel mortem, vel morbi longitudinem ſignificare.

Qualitates Primæ. *Vbi in toto corpore mutationes fiunt, ſi corpus refrigeretur, vel rurſus calefiat, vel calor alius ex*

alio

alio oriatur, longitudinem morbi ſignificat. Aph.4?. ſect.4.

Illæ enim mutationes multos & varios humores in corpore abundare ſignificant, qui varias diſpoſitiones efficiant: Natura autem longo indiget tempore, vt multas conficiat diſpoſitiones.

Frigidi ſudores cum acuta quidem febre, mortem, cum mitiori autem longitudinem morbi ſignificant. Aph.37.ſect.4.

Nam frigidi ſudores, vt docet Gal. *in comm.* à parte aliqua frigida, & ab humore frigido oriuntur: cùm autem propriè ab ipſa cute prodeant, neceſſe eſt vt ea in omni frigido ſudore frigida ſit, & frigidos humores in ſe contineat, aut partibus ſibi ſubiectis. Cùm autem putredo febrium acutarum ſit intra maiora vaſa, contingit interdum vt incendium magnum exiſtens in partibus intimioribus, calorem natiuum depopuletur in cute & partibus ei ſubiectis exiſtentem: atque adeò cùm illæ partes vnà cum humoribus ſibi inexiſtentibus refrigerentur, non eſt mirum ſi ſudores per ipſas tranſeuntes frigidos reddant, qui tamen ex frequentiſſimis humoribus intus concluſis ſuſcitentur. Eſt igitur ſudor frigidus lethale ſignum in acutis febribus, quia oſtendit calorem natiuum frigidis illis humoribus dominari non poſſe, atque adeò oneri ſuccumbere. In mitioribus verò febribus longitudinem ſignificat, quia febris exigua non ita diſſoluit vires vt mortem afferre valeat; attamen humores frigidi copioſi non niſi longo tempore concoqui, & domari poſſunt.

Summa totius corporis extenuatio longum morbum ſignificat. Secūda.

Si ei qui non omnino leuiter febricitat permanet, nec extenuatur corpus, longus morbus ſignificatur. Aph. 28.ſect.2.

Permanere enim & non extenuari, ex denſitate cutis, & craſſitie humorum dependet, & propterea longitudo morbi ſignificatur.

Corpus vehementer pallidum, aut citrinum, morbi longitudinem prænuntiat.

Ille enim color maximum oſtendit à ſtatu naturali receſſum, qui non niſi longo tempore poteſt reuocari.

CAPVT II.

De Signis morbi ſalutaris & lethalis.

SAlutaris morbus appellatur, qui nullum infert vitæ periculum; lethalis verò, qui mortem ægro minatur. Illorum ſigna prognoſtica à tribus fontibus deſumuntur, Eſſentiâ nempe, cauſis, & effectibus, iuxta tabulam ſequentem, notatam literâ L.

- Signa morbi ſalutaris, & lethalis deſumuntur, vel ab illius
  - Eſſentia, ratione cuius eſt, vel
    - Similaris
    - Organicus
    - Communis
    - iique vel
      - Simplices
      - Complicati.
  - Cauſis, quæ ſunt, vel
    - Efficientes, ſeu humores varij.
    - Materiales, ſiue ſubiectum.
    - Iuuantes & lædentes.
  - Effectibus, qui ſunt vel
    - Actiones
      - Animales
        - Principes
        - Minùs principes, quæ ſunt
          - Senſus
            - Interni
              - Somnus
              - Vigilia
              - Inſomnia.
            - Externi
              - Viſus
              - Auditus
              - Tactus, &c.
          - Motus, ad quem refertur
            - Voluntaria membrorum commotio.
            - Decubitus.
            - Tremor.
            - Conuulſio.
            - Rigor & horror.
            - Sternutatio.
      - Vitales, ad quas
        - Reſpiratio
        - Pulſus.
      - Naturales, ad quas
        - Attractio, ad quam
          - Fames
          - Sitis.
        - Expulſio, ad quam ſingultus.
    - Excrementa quæ reiiciuntur, per
      - Oculos
      - Aures
      - Nares
      - Os
      - Aluum
      - Veſicam, & in his vrinæ
        - Liquor
        - Cõtenta
      - Sudores
      - Abſceſſum & puſtulas.
      - & in his omnibus
        - Subſtantia
        - Quantitas
        - Qualitas
        - Excernendi modus.
    - Qualitates
      - Primæ
        - Caliditas
        - Frigiditas
      - Secundæ
        - Durities
        - Mollities.
      - Tertiæ.
        - Color
        - Odor
        - Sapor
        - Sonus
    - Accidentia propria, quæ potiſſimùm cõſiderantur in
      - Oculis
      - Auribus
      - Naribus,
      - Dentibus,
      - Temporibus,
      - Labiis,
      - Lingua,
      - Faucibus
      - Hipochondriis.

Cuius

Digitized by Google

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando morbum ſalutarem aut lethalem patefacient ſequentia theoremata.

Eſſentia.

Febres ephemeræ, & omnes verè intermittentes ſalutares ſunt, & omni carent periculo.

Apoplexiam fortem ſoluere, eſt impoſſibile; lenem verò non facile. Aph. 42. ſect. 2.

Fortis Apoplexia vocatur ea, quæ omnimodam habet ſenſus & motus priuationem cum maxima reſpirationis læſione: Leuis verò, in qua non eſt omnimoda ſenſus & motus deperditio, aut reſpiratio non eſt ita vehementer læſa.

In forti tanta eſt cerebri oppreſſio, vt non poſſit vllo modo ab ea ſe eximere; imo neque in leui, niſi maxima cum difficultate, ita vt perpetuò cùm ſoluitur, in paralyſim degeneret, ob naturæ impotentiam, nequeuntis materiam morbificam longiùs expellere.

Quicunque tetano corripiuntur, intra quatuor dies moriuntur, ſi verò hos effugerint, ſani fiunt. Aph. 6. ſect. 5.

Tetanus, ex Gal. *in comm.* eſt morbus compoſitus ex emproſthotono, & opiſthotono, in quo corpus adeò rigidum manet, & immobile prorſus, vt ſolum pectus ægrè moueatur. Cùm igitur ſit morbus adeò violentus, in primo quaterniore hominem interimit, quem ſi euaſerit, ſignum eſt morbum eſſe remiſſum, alioqui non fuiſſet ferendo.

Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta deficiunt animo, derepentè moriuntur. Aph. 41. ſect. 2.

Magnam enim ſignificat virtutis vitalis imbecillitatem, vel oppreſſionem, propter quam natura ſubitò ſuccumbit.

Omnis ferè hydrops ex ſua natura lethalis eſt.

Quia hepatis temperies vehementer læſa non videtur reparabilis.

Omnes febres continuæ & ardentes, tum partium internarum inflammationes, vt phrenitides, anginæ pleuritides, peripneumoniæ, hepatitides, & ſimiles ſunt ſua natura periculoſæ.

Non tamen omnino lethales, ſed pro varia ægrotantis conditione nunc ad ſalutem, nunc ad interitum terminantur. Neque Medico licet in affectuum iſtorum principio de ſalute aut morte ægrotantis pronuntiare, ſed expectandi ſunt dies critici, qui nobis commodè ſolent demonſtrare, an morbus ad ſalutem, vel interitum tendat.

Dum febris in periculoſo morbo citra manifeſtam cauſam ceſſat, mors non ſalus expectanda eſt.

Febres quæcunque non intermittentes tertia die fortiores fiunt, magis periculoſæ. Quocunque autem modo intermiſerint, periculum abeſſe ſignificant. Aph. 43. ſect. 4.

Febres continuæ, vel ſemper manent in eodem ſtatu, vel augentur, vel minuuntur. Quæ augentur & exacerbantur, deteriores ſunt iis quæ non exacerbantur, quia malum in exacerbatione multo deterius fit, & magis affligit ægrotantem: At verò exacerbantur vel ſingulis diebus, vel tertio quoque die. Illæ verò quæ tertio quoque die exacerbantur, periculoſiores ſunt, quia fiunt à ſuccis bilioſis, atque adeo calidioribus, quorum proprium eſt tertio quoque die moueri. Huius generis ſunt febres ardentes, & hemitritæi, quæ periculoſiſſimæ eſſe ſolent.

Illæ verò febres quæ intermittunt, carent periculo, quia, vt ait Gal. *in comment.* non ex inflammatione aliqua, neque ex maligna putredine occaſionem habent: neutra enim harum ad quietem peruenit febre vacantem. Conſtat tamen experientia, in his ſaltem regionibus febres tertianas intermittentes apparuiſſe ſummæ malignitatis participes, quæ tertio aut quarto paroxyſmo ægrotantes de medio tollebant. Dicendum igitur eſt hanc ſententiam eſſe de iis quæ vtplurimum, non verò perpetuo contingunt; vel poſſumus dicere, ad Hippoc. & Galen. defenſionem, tertianas illas intermittentes non habere perfectam apyrexiam, & tempore intermiſſionis, aliquid febris quamvis obſcurè ſemper latitare.

Quicunque ex aſthmate vel tuſſi gibbi fiunt, ante pubertatem moriuntur. Aph. 46. ſect. 6.

Cùm enim cor atque pulmones adhuc augeantur, nec locus ipſorum poſſit ſecundum proportionem augeri, quia thorax à gibboſitate impeditus eſt, fit vt viſcera augeſcentia, non poſſint diu in anguſtiori loco contineri, ita vt breui poſt gibboſitatem interitum inducat: non quod neceſſarium ſit ſtatim perire ægrotantes, ſed quòd longè ab eo vitæ ſpatio, quod alioqui attingerent, recedant.

Hydrops febri coniunctus, aut illi ſuperueniens lethalis eſſe conſueuit, ex Hipp. 2. progn.

Quia febrem non ſoluit, ſed caloris natiui reſolutionem ſignificat.

Quartanæ intermittentes in continuas conuerſæ vtplurimùm lethales.

Oſtendunt enim humorum incinerationem, quæ propemodum irreparabilis eſt.

Aſthmati pleuritis aut peripneumonia ſuperueniens, lethalis eſt.

Quia repletis pulmonum bronchiis ab humore pituitoſo, & pulmonibus debilitatis, nulla fieri poteſt anacatharſis, & reſpiratio ab vtroque affectu ita impeditur, vt ægrotantem perire ſit neceſſe. Si tamen Anacatharſis facilè fiat, & alia ſymptomata non ſint vehementiora, curari poteſt.

A pleuritide peripneumonia, malum. Aph. 11. ſect. 7.

Hæc ſententia nititur generali axiomate, propoſito ab Hipp. *lib. de morbis*, quod nimirum malum ſignum ſit morbum morbo adiungi. Peius verò eſt, vbi morbus qui adiungitur, eſt priore deterior; peſſimum, vbi id fit viribus iam fractis. Cùm igitur peripneumonia ſit pleuritide multo deterior, & quando illa huic ſuperuenit, iam vires ſint admodum attritæ ab antecedente graui morbo, peſſimum id eſſe ſolet, atq; vtplurimum lethale. Ideoque cùm Hipp. *in Aph.* in caſibus minùs periculoſis ſoleat dicere, *malum*, & in maximè periculoſis, *lethale*, hîc certè lethalis nomine vſus eſſe debuerat, vt non immerito dubitet Gal. an verbum iſtud, *malum*, fuerit ab Hipp. poſitum, cum in quibuſdam codicibus, vt ipſe teſtatur, non reperiatur.

Lues venerea in elephantico difficillimè curatur.

Quia remediis exſiccantibus, qualia ſunt ſudorifica, elephantiaſis valde exacerbatur, & deterior multò efficitur.

Cauſa

Morbi qui à ſanguine oriuntur, ſalutares ſunt, niſi malignitatem acquirant, aut ſummam putredinem. Efficientes.

Bilis vitellina, porracea, æruginoſa, & atra lethales morbos inferre ſolent.

In corporibus bene habitis, & laudabili temperamento donatis, morbi ſalutares vtplurimùm generantur. Materiales.

Veſica diſciſſa, aut cerebro, aut corde, aut præcordiis, aut aliquo ex tenuioribus inteſtinis, aut ventriculo, aut iecore, lethale eſt. Aphoriſm. 18. ſect. 6.

Diſciſſas vocat partes, quæ magnum & profundum vulnus acceperunt. Sic tota veſicæ tonica

diuiſa vſque ad ſpatium interius, non poteſt coaleſcere; neque tale vulnus, magnum ſcilicet ac profundum, partibus præcordiorum neruoſis, aut in tenuibus inteſtinis. In ventriculo verò aliquando, vt vult Gal. Sed rarò ſanatur. Horum autem ratio eſt, quia veſica neruoſa eſt tenuis, & exanguis, vnde fit vt in ceruice eius vulnera ſanentur, quia carnoſa eſt. Hepatis verò vulnera, propter magnam ſanguinis profuſionem, lethalia ſunt, ſi modo venæ eiuſdem diuidantur; alioqui vulnera in ſumma hepatis ſuperficie ſanabilia ſunt. Sic cerebri vulnera non admodum profunda interdum ſanantur; ſi verò ad ventriculos aliquatenus peruenerint, lethalia ſunt.

Iuuantes & lædentes. *Quibus morbis nulla proſunt remedia, lethales eſſe arbitrandum; & contra, quibus multa proſunt, ſalutares.*

EFFECTVS.

Actiones Animales.

In quouis morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad ea quæ offeruntur, bonum: contrà verò ſe habere, malum. Aph. 33. ſect. 1.

Principes. Nam mente integra exiſtente, ſignum eſt bene ſe habere cerebrum, eiuſque membranas, & ſpinalem medullam, totúmque neruoſum genus; & maximè quod ipſi cerebro eſt proximum; ſic quando æger bene ſe habet ad cibum & potum, & reliqua quæ ipſi offeruntur, ſignum eſt, ventriculum, hepar, & reliquas partes naturales commodè ſe habere. Contra verò ægros quovis modo delirare, ſeu non rectè ſecundum conſuetudinem ſapere,
Delirium. malum ſignum perpetuò eſſe ſolet. Sic apud Hipp. 1. *Epid. ſect.* 3. *agr.* 1. Philiſcus tertiâ die in omnibus delirauit, & ſextâ die obiit. Item *agr.* 2. *eiuſdem ſectionis*, Silenus ſecundâ die aliquantulum delirauit. Tertiâ, nocte nihil dormiuit, ſermones multi, riſus, cantus, continere non poterat: vndecimâ interiit. Sic etiam *agr.* 4. *eiuſdem ſectionis*, In Thaſo vxor Philini cùm fœmellam peperiſſet, ſecundum naturam factâ purgatione, & alioquin leuiter degentem, in decima quarta exiſtentem poſt partum, febris magna cepit cum rigore, ſextâ die ad noctem delirauit multum, & rurſus ſapiebat: octanâ, multa obloquebatur, exſurrexit; decimâ, parum intelligebat: vndecimâ dormiuit, omnium recordata eſt, celeriter autem rurſus delirauit. Decima quartâ palpitatinnes per totum corpus, ſermones multi, parum intelligebat, celeriter autem rurſum delirauit.

Circa verò decimam ſeptimam exiſtens, voce priuata eſt: vigeſima obiit. Ita & *agr.* 8. *eiuſdem ſectionis*, Eraſinum qui habitabat ad Bootæ torrentem, febris magna corripuit poſt cœnam, noctem turbulentiùs tranſegit, diem primam quietè, noctem laborioſè. Secundâ omnia ſunt exacerbata, in noctem delirauit. Tertiâ laborioſè, delirauit multa. Quintâ manè recreatus eſt, intelligebat omnia, multum autem ad meridiem furore agitatus eſt, continere ſe non poterat, extrema frigida ſubliuida; vrinæ ſubſtiterunt: Interiit circa Solis occaſum. Similes caſus videre eſt in *agr.* 11. *eiuſdem ſect.* & *agr.* 13. *ſect.* 3. *lib.* 3. Ex quibus tamen colligere non licet, delirium in omnibus ægrotis eſſe neceſſariò lethale; dixit enim tantùm Hipp. in *prædicto Aph.* eſſe malum, id eſt, vitæ periculum inferre, quamvis multi ex eo frequenter euadant, vt apud eundem Hipp. videre eſt in 1. *Epid. ſect.* 3. *agr.* 3. Vbi Herophon febri acutâ laborans, quinta die mente motus eſt: ſextâ delirauit, in noctem ſudor, refrigeratio, delirium perſeuerabat ſeptimâ deſipuit, nocte ad mentem rediit; dormiuit: Nonâ ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit.

Quintâ reuerſus eſt, iudicatus eſt decima ſeptimâ, neque delirauit in recidiua, & in *agr.* 5. *eiuſdem ſect.* vbi Epicratis vxorem, quæ decumbebat apud Archegetem, ſecundâ poſt partum die corripuit febris acuta: ſextâ delirauit: ſeptimâ omnia ſunt exacerbata: vigil, delirauit: decima ſextâ exacerbata ad noctem, & moleſtè, non dormiuit, delirauit. Decima octauâ ſiticuloſa, lingua exuſta eſt, non dormiuit, delirauit multa. Iudicata eſt perfectè abſque febre, octuageſimâ. Similes hiſtorias videre eſt, *lib.* 3. *Epid. ſect.* 1 *agr.* 3. & *ſect.* 3. *agr.* 7. Ideóque quamvis delirium perpetuò malum ſit, ex eo tamen ægrotantis interitus non eſt perpetuò prædicendus, niſi cum eo alia ſigna mala & lethalia concurrant: vt ex ſeqnentibus theorematis clariùs apparebit.

Vbi in febre non intermittente difficultas ſpirandi, & delirium acciderit, lethale eſt. Aph. 50. ſect. 4.

Fit vtrumque ſymptoma interdum ex læſione cerebri, & tunc apparet ſpiritus, vt ait idem Hipp. *in progn.* magnus, & ex multo interuallo, hoc eſt, magnus & rarus. Fit etiam difficultas ſpirandi ex affectu partium ſpiritualium, vt pleuritide, peripneumoniâ, & ſimilibus. Hæc autem omnia ſunt valde periculoſa.

A profluuio ſanguinis, ileo, pleuritide, vel peripneumoniâ, delirium malum, Aph. 9. 10. 11. & 12

Cùm autem profluuio ſanguinis ſuccedit, ab inanitione fit, quæ eſt admodum periculoſa, dum partes principes tantopere debilitat. In aliis verò affectibus, quando cerebrum trahitur in conſenſum, grauiſſimus affectus & periculoſus ſignificatur.

Si quis ea faciat, quorum ſit inſolens, grauiſſimum habet malum. 1. Coac. aph. 50.

Indicat enim mentem non conſtare, & eſt ſpecies delirij.

A prudenti viro ferox reſponſum, atque à feroci modeſtum, & garrulitas in taciturno, atque taciturnitas in garrulo, malum. Hipp. in Prorrhet.

Significant enim hæc ſummam iudicij euerſionem.

Plangere vel lachrymari inuoluntariè, ſpecies delirij eſt, & mortis periculum intendit.

Significat enim humoris atrabilarij dominatum: ſic apud Hipp. 1. *Epid. ſect* 3 *agr.* 2. Silenus inter alia ſymptomata quæ ibi recenſentur, mœrebat cum dolore die octauâ, & vndecimâ interiit.

Deliria quæ circa initium morbi apparent, magis periculoſa.

Inde enim oſtenditur morbi vehementia, qui primo congreſſu, & naturâ adhuc validâ exiſtente, tanta ſymptomata producat.

Delirium cum notabili obliuione, ignauia, & ſtupiditate apparens, exitij eſt indicium. 2. Prorrhet.

Quòd enim non cognoſcant familiares, neque recordentur, ex cerebri refrigeratione fit. Illa autem refrigeratio, quæ calorem ſequitur, eſt pernicioſa. Si verò cum his rigeant ægroti, & frigeſcant, ineuitabile fatum iudicatur, ex Gal. 2. *Prorrhet.*

Quæ circa res neceſſarias verſantur deliria, peſſima, indéque ſi ingraueſcant, mortifera. 1. Coa. aph. 103.

Vt ſi quis cibum & potum auerſetur, in maximo eſt periculo: quemadmodum in. 1. *epid. ſect.* 1. *agr.* 1. videre eſt, vbi is qui potum decima die reſpuebat, vndecima interiit.

Deſipientiæ quæ cum riſu fiunt, ſecuriores, quæ verò

cum

cum ſtudio perlculoſiores.aph.53.ſect.6.

Phrenitis enim quæ cum riſu fit, à ſanguine producitur; cum ſtudio verò & furore, à bile: Vtraque autem periculoſa eſt, ſed quæ à ſanguine multò minùs. Non tamen ſtatim delirio cum riſu apparente ſalus prædicenda eſt; nam & per ſe phrenitis à ſanguine non caret periculo, & perſeuerante morbo ſanguis ille exuritur, atque ita atræ bilis naturam induit, quod ex ſymptomatis ſuperuenientibus oſtenditur, & ex riſu in ſurorem, & mœſtitiam conuerſo; quæmadmodum videre eſt *in epid. ſect.* 1. *agr*. 2. vbi Silenus ſecunda morbi die aliquantulum delirauit: tertia ſermones multi, riſus, cantus, continere nequibat: octaua mœrebat cum dolore. Iam igitur iſle humor, qui tertia die ſanguinis naturam retinebat, & riſum, atque cantum efficiebat, octaua in atrabilarium conuerſus eſt. nam mœror cum dolore fit ab atrabile. Ideóque vndecima interiit. Igitur dicendum eſt deliria cum riſu quandam ſecuritatem polliceri ſi toto morbi decurſu perſeuerent.

Qui cum ſilentio è poteſtate mentis exeunt, nec voce ſunt capti, mortiferam habent malum. Lib. 1. Coac. aph. 79.

Illa enim ecſtaſis melancholica producitur ab humore atrabilario, cerebri ſubſtantiæ infixo, & furori ſuccedit, tuncque fit pro clamore ſilentium, pro iactatione quies pro vigiliis coma, & cataphora veternoſa. Sic *in 3. epid. ſect. 2. agr. 6*. Euryanactis filia febre magna laborans, à qua interiit, toto morbi decurſu, inquit Hippocrates, abhorrebat omnes cibos, ſine ſiti, ſilens, nihil loquebatur, mœror & deſperatio ſtatim ipſam habuit. Sic etiam *ſect. 3. eiuſdem libri*, in Thaſo Dealcis vxorem, quæ decumbebat in plano febris horrida, acuta ex triſtitia corripuit: à principio autem contegebatur, & vſque in finem ſemper taciturna manibus palpabat, euellebat, ſcalpebat, floccos legebat, lachrymæ, & denuò riſus; nonâ multa obloquebatur, & rurſus quieuit ſilens: vigeſima prima interiit. Erat huic vſque in finem ſpiritus magnus & rarus; inſenſibiliter omnium habebat; ſemper contegebatur, vel ſermones multi, vel taciturna vſque in finem; phrenitis.

In phrenitide ſubitanea reſipiſcentia, febre acuta perſeuerante, & nulla criſi prægreſſâ, mortem in propinquo eſſe ſignificat.

Accidit enim aliquando phreniticos ita reſipiſcere, vt aſtantes de rebus ſeriis grauiſſimis admoneant, & quæ iis euentura ſunt præuideant, & repente moriantur, proſtrato ſcilicet iam calore natiuo cerebri, & vltimos conatus exerente, ſicut lucerna dum extinctioni eſt proxima, maiores ſubinde flammas videtur eructare.

In delirio memoriæ abolitio funeſta.

Ea inde manifeſtatur, cùm matulam ægri petunt, & poſtea mingere obliuiſcuntur, aut aquam flagitantes oblato poculo non bibunt, aut primis tantùm labris deguſtant.

Ex deliriis ea minùs mala cenſenda, quæ mitia leniáque ſunt & non perpetuò ægrotos tenent, ſed paruo tempore, atque cum bonis ſignis, vel ſaltem non lethalibus perdurant.

Huiuſmodi deliria contingunt frequentiſſimè in febrium bilioſarum paroxyſmis, vel exacerbationibus, quibus commota bilis & exagitata calidos vapores ad cerebrum tranſmittit, delirium excitantes, qui tamen facilè & breui diſcutiuntur neq; vllum vitæ periculum minantur, niſi alia ſigna lethalia ſimul apparuerint. Mitia autem & leuia eſſe oportet huiuſmodi deliria, nam quæ cum ferocitate coniuncta ſunt, quamvis leuia exiſtant, mala eſſe conſueuerunt, quemadmodum dicit Hipp. 1. *Prorrhet. aphor*. 25. *Quæ paruo tempore feroces fiunt deſipientia, ferinam*. Et Galenus eandem ſententiam exponens: *Cùm videris quempiam cum ferocitate deſipientem, etſi paulò poſt ſedetur, cognoſce mentem eius non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſabali affectionem, quæ poſt aduncta, ferina tibi videtur.*

Phrenitis lethargo ſuccedens ſalutaris, quia materiam concoctam eſſe ſignificat.

Delirium die critico cum virium robore, & aliis bonis ſignis contingens, minimè periculoſum.

Denotat enim inſtantem criſim, qua morbus ſolui conſueuit. Sic apud Hip. 3. *Epid*. in muliere moroſa, tertia die conuulſiones conquieuerunt, coma & in ſomnum inclinatio, rurſúſque vigiliæ excitauerunt eam, continere ſe non potuit, multum delirauit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prorupit, libera febre dormiuit, planè mente conſtitit.

Somnus & vigilia, vtraque ſi modum exceſſerint malum. Aph. 3. ſect. 2. Sõnus & vigilia,

Significat enim receſſum à ſtatu naturali & diſpoſitionem morboſam in parte principe, quæ perpetuò mala eſt.

In quolibet morbo ſi ſomnus & vigilia eodem modo ſe habeant quo antea conſueuerant, cum æger bene valeret, bonum.

Impoſſibile enim videtur hominem ex morbo aliquo interire, qui ſomno & vigilia inculpatis, & nullatenus immutatis vtatur.

Vigiliæ in morbi augmento vel ſtatu, cum ſignis concoctionis apparentes bonæ.

Criſim enim inſtare ſignificant, quam præcedunt vigiliæ aliaque ſymptomata ex perturbatione critica oriunda, quæ tamen apparentibus concoctionis ſignis tanquam ſalutaris criſis prodromis, minimè pertimeſcenda ſunt.

Vigiliæ immoderatæ in iuuenibus magis periculoſæ ſomni verò in ſenibus.

Quia maior fit receſſus à ſtatu naturali: iuuenes enim naturaliter plus dormiunt, quia copioſiori humido abundant, ſenes verò ſicciores, ideoque naturaliter vigiles.

Quicunque ægrotantes neque noctu, neque interdiu dormire poſſunt valde periclitantur. Hipp. 2. progn.

Illæ enim continuæ vigiliæ maximam cerebri intemperiem calidam & ſiccam ſignificant, tum etiam vires vehementer diſſoluunt, cruditates ingeminant calore natiuo reſoluto, & tandem deliria conuulſionéſque accerſunt.

Somnus comatoſus in febre acuta pernicioſus.

Sic apud Hipp. 3. *Epid. ſect*. 1. *agr*. 2. Hermocratem, qui decumbebat prope nouum murum febris magna corripuit, & poſt varia ſymptomata vndecima die comate laborare incepit, quod in ſequentibus perſeuerauit, ac tandem vigeſima ſeptima mortuus eſt. Ratio autem cur affectio comatoſa in morbis acutis ſit adeò pernicioſa, deſumitur ex Gal. *Commentario in prædictam hiſtoriam*, vbi ſic habet: *Reliquum ergo eſt perfrigerationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem, Hermocrati coma induxiſſe die vndecimo; vtrum autem ſit horum, extremè eſt pernicioſum, nam demonſtratum eſt inſanabilia ea eſſe frigora, cùm calidis morbis & ſiccis ſuccedunt.*

Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat: quando verò huiuſmodi coma diuturnis vigiliis ſuccedit, magis pernicioſum eſt, ſignificat enim omnimodam caloris natiui extinctionem, ſic quando phrenitici comatoſi euadunt, iam morti ſunt proximi.

In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale; ſi verò iuuat, non mortale. Aph. 1. ſect. 2.

Non exiſtimandum eſt, quemcumque laborem à ſomno eſſe lethalem: ſi enim leuis ſit, vt quando ægroti à ſomno ſuſcitati, anxij magis & inquieti

ſiunt, malum quidem illud; at non neceſſariò lethale: Sed ſi à ſomno grauiſſima ſymptomata adueniant, vt delirium, conuulſio, virium imbecillitas, frigus extremorum, & ſimilia, tunc certe lethalem affectum eſſe cenſendum eſt.

Vbi ſomnus delirium ſedat, bonum, Aph. 2. ſect. 2.

Significat enim, vaporum & humorum delirium efficientium calorem & acrimoniam mitigari per ſomnum, & ad quandam mediocritatem reduci.

Quibus incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert periculoſum. lib. 1. Coac. aph. 20.

Significat enim materiæ anadromen ad cerebrum.

Si quis in laborioſa febre obſtupeſcat, & veluti catoche afficiatur, morbo laborat peſſimo. 1. Coac. aph. 47.

Sicut antea diximus, coma in febribus acutis eſſe periculoſum; ſic catoche multò periculoſior eſt, quæ fit à tranſlatione materiæ ſiccioris in cerebrum & neruos, vnde contentiō neruorum, atque ideò qui hac affectione laborant, eodem in ſtatu manent, & apertis atque inconniuentibus oculis ſtupidi conſiſtunt, & ita à comatoſis differunt, qui perpetuò clauſos oculos habent.

Excitationes a ſomno quæ cum pauore fiunt & turbulentiâ, periculoſa.

Significant enim humoris atrabilarij copiam, quæ huiuſmodi pathemata producit.

Si per ſomnum candida partis oculorum demiſſis palpebris aliquid apparet, nec alui fluor, nec inedia in cauſa eſt, nec ita æger dormire conſueuit, vitioſum indicium, lethaléque admodum eſt. Gal. in 1. progn.

Inſomnia. Illud enim facultatis palpebras mouentis extinctionem ſignificat.

Quæ in phrenitide memorantur inſomnia, bonum denuntiant. 1. Coac. aph. 95.

Nihil optabilius eſt in phrenitico, quàm vt ſomnum ineat, ſuauitérque dormiat. At ſuauis ſomni indicia ſunt inſomnia, non illa quidem turbulenta ac tumultuoſa, ſed placida atque tranquilla, quæ poſteà ab ægrotante memorantur, hoc enim oſtendit mentem ad ſe redire, & cerebrum ad moderatam temperiem reuocari.

In eo qui periculoſè ægrotat, inſomnia mortuorum, ſepulchrorum, & ſacerdotum, futuram mortem prænuntiant.

In morituris aliquando anima ſuam à corpore ſeparationem præſentit, eámque corpori per inſomnia repræſentat, per ſpecies eorum quæ mortem ſignificare valent.

Oculi caligantes, vel lucem refugientes in morbis acutis periculum minantur.

Viſus. Magnam enim indicant ſpirituum diſſipationem.

In febre non intermittente, ſi æger non videat, vel non audiat iam debili exiſtente corpore, mors in propinquo eſt. Aph. 49. ſect. 4.

Significat enim virtutis ſenſibilis, ſummam debilitatem, & maximam ſpirituum exolutionem.

Auditus. *Surditas, quæ ex critica perturbatione procedit, aliiſque ſignis decretoriis comitata eſt, ſalubris eſſe conſueuit.*

Signa decretoria, quæ ſurditatem comitari debent, vt ſalutaris dici poſſit, ſunt præcipuè concoctionis ſigna quæ in excrementis apparere ſolent, & bona perpetuò eſſe conſueuerunt. Sic. 3. *Epid. ſect. 3. ægr.* de Virgine Abderitana, quæ ab octauo die vſque ad 17. in quo multùm ſanguinis è naribus fluxit, ſurditate affecta eſt, quæ ſequentibus etiam diebus perſeuerans, priorem criſim imperfectam denotabat, aliamque pro morbo reſoluendo futuram prænuntiabat, quæ iterata ſanguinis eruptione, ſudore, & humoris tranſlatione ad pedes, poſtea die 20. eſt ſubſecuta. Quibus vacuationibus cùm morbus non fuerit penitus ſublatus, die 24. rediit ſurditas cum aliis ſymptomatis, quæ criſis abſolutiſſimæ die 27. futuræ fuit prænuntia, quod ex ipſius hiſtoriæ contextu clariùs innoteſcit. *Septima* inquit, *vrina tenues quidem, ſub boni coloris: quæ ad alnum pertinent non turbabant. Octaua ſurditas, febris acuta, vigil, anxioſa, horrida, mente conſtabat, vrinæ ſimiles. Nona per eadem: & ſequentibus ſic ſurditas perſeuerabat. Decima ſeptima è naribus fluxit multùm, ſurditas parùm remiſit, at ſequentibus ſurditas inerat & delirium. Vigeſima pedum dolor, ſurditas, delirium, fluxit ſanguinis parùm è naribus, ſudauit ſine febre. Vigeſima quarta febris reuertitur, ſurditas iterùm, pedum dolor perſeuerauerit mentis alienatio; vigeſimaſeptima ſudauit multum, ſine febre, ſurditas defecit, pedum ſubmanebat dolor, in aliis autem perfectè iudicata eſt.*

Surditas morbi acuti, turbulentique ſuccedanea, graue eſt malum. 1. Coac. cap. 3. Aph. 2.

Quemadmodum ſurditas cum bonis ſignis iuncta bona eſt, ita cū malis mala eſſe conſueuit: ideò ſi morbus acutus ſit atque turbulentus id eſt cum delirio & grauibus aliis ſymptomatis coniunctus, ſurditas ei ſuperueniens mortis periculum minatur. Sic apud Hipp. *lib. 3. Epid. ſect. 7. ægr. 2.* Hermocratem qui decumbebat prope nouum murum, febris magna corripuit, incepit, autem dolere capite & lumbis, hypochondrij tenſio molliter, lingua verò incipienti exuſta eſt, ſurditas ſtatim, ſomni nō aderant, ſiticuloſus non valde, vrinæ craſſæ rubræ, ſepoſitæ, non ſubſidebant, ab aluo autem non pauca combuſta egrediebantur. Quinta minxit tenuia, habebant enæorema, non ſubſidebant, ad noctem delirauit. Septima & vigeſima mortuus eſt. Huic ſurditas vſque in finem permanebat. Sic etiam *Ægr. 4. eiuſdem ſectionis*, in Thaſo Philiſtes, prima die vomuit billioſa, pauca, flaua primùm poſtea æruginoſa, multa: ab aluo autem ſtercora prodierunt, nocte moleſtè. Secunda ſurditas. Quinta manè extinctus eſt. Aduertendum tamen eſt, ſurditatem etiā cum prauis ſignis coniuncta, non eſſe perpetuò lethalem, ſed tantùm periculoſam, & cum ea nonnullos euadere. Vt apud eundem Hipp. videre eſt in 1. *Epid. ſect. 1. Ægr. 3.* vbi Herophonti febris acuta, ab aluo pauca, qualia in teneſmo ſecundùm principia. Poſt hæc autem tenuia prodibant, bilioſa, ſubcontinua, ſomni non aderant, vrinæ nigræ, tenues. Quinta manè ſurditas, exacerbata ſunt omnia, lien intumuit, hypochondrij contentio, ab aluo pauca, nigra exierunt, mente motus eſt: nona ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit: Quinta reuerſus eſt, ſtatim autem lien eleuatus eſt; febris acuta, ſurditas rurſum. Poſt recidiuam autem tertia lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crura doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decima ſeptima, neque delirauit in recidiua.

Si poſt phrenitidem aut grauem alium capitis morbum ſurditas ſuccedat priori morbo ceſſante aut alleuato, & facultate non debilitata bonum.

Quia fit abſcedente materia ab interno cerebro àd externas eius partes, expectabuntúrque tunc temporis à ſurditate parotides.

Bombus in acutis, & ſonitus aurium, lethalis. 1. Coac. cap. 3. aph. 5.

Aurium tinnitus, & aliæ ſonorum ſpecies, quæ ab ægrotantibus percipiuntur in morbis acutis, difficillimum & periculoſiſſimum morbum oſtendunt, propterea quòd à flatibus craſſioribus producuntur, qui pariter à craſſiori materia eleuantur; & cùm illa materia contumax ſit atque rebellis, neque in exiguo morbi acuti ſpatio poſſit edomari, fit vt natura, priùs onere oppreſſa concidat, & ita æger ad interitum perducatur.

Cibos & potus atque medicamenta oblata putria atque graueolentia videri, malum. Odoratus & guſtus.

Denotat

Digitized by Google

Denotat enim ſummè putridos & graueolentes humores in corpore abundare, quandoquidem odoratus ac guſtus vaporibus à variis humoribus putridis, ad linguam & nares, ſeu cerebrum exhalantibus vitiatur; intúſque quod eſt vel odoris, vel saporis prohibet extraneum, vt Philoſophi docent, eiúſque receptionem impedit. Hinc fit vt, cùm nares & lingua à putridis vaporibus ex inferioribus partibus eleuatis inficiuntur, omnia quæ tum odorantur, tum guſtantur, putrida videantur.

Tactus. *Dolores partes ignobiles, & à viſceribus longè remotas occupantes, eaſque, diu exercentes, apparentibus concoctionis ſignis, & qui præcipuè decretorio die cœperint, ſalutares.*

Significant enim naturam præcipua membra exonerare, atque noxios humores procul à ſe depellere. Partes autem ignobiles, & à viſceribus longè remotæ ſunt, inguina, crura, genua, tibiæ & pedes, necnon brachia & manus. Aduertendum tamen eſt per huiuſmodi dolores, morbos perpetuò non perfectè iudicari, ſed interdum imperfectè, vt poſtea recidiua ſuccedat. Perfectè autem diſcutiuntur, morbi, ſi huiuſmodi doloribus conuenientes euacuationes ſuccedant, v.g. per ſudores, alui fluxum & ſimiles, quæ vniuerſam materiam morbificam exhauriant; ſi verò nullæ euacuationes huiuſmodi doloribus adiungantur, aut inſufficientes; imperfecta fit morbi ſolutio, & recidiuæ obnoxia, propterea quòd cauſa morbifica vniuerſa in partem ignobilem detrudi minimè poteſt; ideóque neceſſe eſt vt per alias euacuationes morbus tandem finiatur, vt videre eſt apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 9. vbi Heropytus graui & contumaci morbo laborans poſt varia ſymptomata, immò & hæmorrhagiam, quæ morbum quidem imminuit, non tamen ſoluere potuit, doloribus inferiorum partium afflictus eſt, & denique per alui fluxum omninò liberatus, Hipp. verba hæc ſunt. *Quadrageſimâ die è naribus ſanguis fluxit, multum, & ſapiebat magis, ſurditas inerat quidem minùs autem: febres remiſerunt, ſanguis fluxit ſequentibus ſæpe & paulatim. Circa verò ſexageſimam ſanguinis quidem fluxiones ceſſarunt, coxa autem dextera dolor fortis, & febres intendebantur, non multo autem tempore poſt dolores inferiorum omnium: contigit autem vel febres eſſe maiores & ſurditatem multam, vel hæc quidem remittere & alleuiari, inferiorum autem circa coxas maiores eſſe dolores Circa verò centeſimam aluus multis, bilioſis, ſuperturbata eſt, & procedebant tempore non exiguo multa talia; & rurſum dyſenteria cum dolore; aliorum autem commodus ſtatus, in totum verò & febres defecerunt, & ſurditas ceſſauit. In centeſimâ perfectè iudicatus eſt.* Sic etiam *Ægr.* 7. *eiuſdem ſectionis*, Abderitanæ Virgini, Decimâ ſeptimâ è naribus fluxit multum vigeſimâ pedum dolor, ſurditas, delirium fluxit ſanguinis parum è naribus, ſudauit, ſine febre; vigeſima quarta febris reuertitur, ſurditas iterum, pedum dolor perſeuerauit, mentis alienatio; vigeſima ſeptima ſudauit multùm, ſine febre, pedum ſubmanebat dolor, in aliis autem perfectè iudicata eſt.

Dolores à partibus ſuperioribus ad inferiores deſcendentes, ſalutares.

Oſtendunt enim materiam morbificam à partibus præcipuis ad ignobiliores deferri; quemadmodum voluit Hipp. 3. *prorrhet. Dolores*, inquit, *ſi ad infernas dilabuntur partes, facilè ab his feruntur*, & confirmatur hiſtoria Herophontis, quæ habetur in 7. *Epid. ſect.* 7. *Ægr.* 3. Huic quinta die lien intumuit cum hypochondrij tenſione Octaua lien imminutus eſt; doluit ſecundùm inguen; tumor primùm lienis ſecundum rectitudinem; deindè dolebat ſecundum vtraque crura, noctem faciliter, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam. Nona ſudauit, iudicatus eſt, intermiſſit. Quinta reuerſus eſt ſtatim autem lien eleuatus eſt, febris acuta, ſurditas rurſum: poſt recidiuam autem tertia lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crura doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decima ſeptima.

Capitis dolores vehementes & continui cum febre acuta, alióque ſigno difficili lethales. 3. progn.

Quando enim vehementes ſunt & continui, oſtenditur eos non fieri à vaporibus ſublatis à partibus inferioribus, neque à perturbatione critica, ſed ab intemperie calidiſſima meningibus impreſſâ, tenſione & grauitate in iiſdem producta à materia morbifica cerebrum ipſum occupante, quæ ſi febrem acutam pariat, bilioſa eſt & mordax, partique admodum moleſta; & talis etiam ſignificatur, ſi cum doloribus & febre acuta alia ſigna mala & periculoſa appareant, vt vigiliæ, deliria, difficultates ſpirandi, vrinæ tenues aut confuſæ, & ſimilia, quæ eò periculoſiorem morbum oſtendunt, quò plura ex iis apparuerint.

Dolores capitis poſt ſudores criticos euenientes, mortem vt plurimùm præſagiunt.

Ceruicis dolores in principio vel augmento morbi affligentes, mali.

Significant enim humorum copiam in poſteriori parte capitis abundantem, & in ſpinalem medullam, aut illius membranas ex parte diffuſam, quæ à natura diſſolui aut concoqui nequeat. Sic in 1. *Epid. Ægr.* 2. Silenus ſtatim ab initio cœpit dolere lumbos, & caput habuit grauitas, colli aderat contentio, vigeſima interiit. Sic etiam 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 4. Phreniticus cui prima die capitis & colli grauitas aderat cum dolore, quarta die mortuus eſt. Sic etiam *Ægr.* 14. *eiuſdem ſectionis.* In Cyzico mulieri filias enixæ gemellas, & quæ difficulter pepererat, & non admodum purgata fuerat, primùm quidem contigit febris horrida, acuta, capitis & colli grauitas cum dolore: decima ſeptima mortua eſt. Aduertendum tamen eſt, ex hoc ſigno mortem abſolutè non eſſe prædicendam, quia nonnulli cum eo ſolent euadere vt videre eſt in 1. *Epid. ſect.* 7. *Ægr.* 5. Vbi Epicratis vxorem ſecunda die capitis, & colli, & lumborum dolor affligebat, & multis grauibúſque ſymptomatis diuexata eſt vſque ad octuageſimam, in qua perfectè iudicata eſt. Et *Ægr.* 14. *eiuſdem ſectionis*, Melidiæ, quæ decumbebat apud Iunonis templum, incepit capitis & colli, & pectoris dolor fortis, cũ aliis ſymptomatis, & iudicata eſt perfectè die vndecima. Vbi igitur hoc ſignum in morbi principio apparet, poſſumus ex eo morbum grauiſſimũ & valde periculoſum pronuntiare, ex eóque ægrotum aut moriturũ, aut periculoſiſſimè laboraturũ, vt patet ex Hiſtoriis ſuprà citatis eorum qui euaſerunt, cum grauibus tamen ſymptomatis, & maximo vitæ periculo.

Auris acutus dolor cum febre continua & vehementi, grauis eſt.

Periculum enim eſt, ne homo deſipiat, & moriatur, Hipp. 3. *progn.* Cùm ab ipſo Hipp. ſignum hoc fallax cenſeatur, accuratè diſtinguendum eſt: Meatui auditorio vicina eſt dura meninx, ita vt vitium vnius in alterum transferri valeat; ſed ita inter ſe differunt, vt ſi affecto cerebro dolor prædicto meatui ſuperueniat, non erit delirij aut mortis ſignũ, ſed vtriuſque præſidium, oſtendit enim materiam morbificam à partibus interioribus ad exteriores transferri. At ſi dolor in febre acuta citra cerebri affectionem exoriatur, ſignum eſt humorem per eam partem in cerebrum irruere, phrenitidem & inde mortem effecturum, maximè ſi vehemens ac difficilis fuerit. Moriuntur autem ex tali morbo (vt docet Hipp. *loc. citato*) iuniores homines, ſeptimo die

aut

aur citiùs; ſeniores verò multò tardiùs, febres enim & deliria minùs ipſis accidunt, atque adeò aures poſſunt ſuppurari. Verùm his ætatibus recidinæ accidentes plurimos interimunt: Iuniores autem antequam autis ſuppuretur, moriuntur: Si autem fluat, pus album ex aure iunioris, ſpes eſt eum ſuperuicturũ, ſi aliud etiã optimum ſignũ ipſi accidat.

Fauces dolorifica in acuta febre periculoſa Hipp. in Coacis.

Hic faucium dolot in febribus malignis & peſtilentibus ſæpiſſimè contingit, & eſt vnum ex ſignis demonſtratiuis illius affectus, fitque vel ex defluxione tenui & maligna è cerebro in fauces irruente; vel à malignis vaporibus è partibus inferiotibos eleuatis, & partes illas vellicantibus.

Dolor affixus pectori cum torpore peſtiferus, superueniente acuta febre, crudeliter moriuntur. 2. Prorreth. text. 36.

Significãt enim ſanguinisbilioſi copiam in pectus effuſam, quæ & dolorem & febrem acutam pariat: his ſi torpor & veluti totius corporis exolutio adiuncta ſit, oſtenditur iam collabi facultatem animalem, cerebro per conſenſum grauiter affecto.

In acutis febribus conuulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum. Aph. 66. ſect. 4.

Quemadmodum conuulſiones in febribus acutis fiunt à calida & ſicca intemperie neruos exſiccante & diſtendente: Sic etiam in eodem affectu dolores fiunt intra viſcera, prupter incendij vehementiam atque ſiccitatem, & quò fortiores ſunt huiuſmodi dolores, eò impenſius cauſæ magnitudinem oſtendunt, atque adeò maius periculum. Fiunt etiã dolores intra viſcera, propter inflammationem, vel eryſipelas, vel fortè obſtructionem, vel abſceſſum: Sed de his non loquitur Hipp. *hoc aphor.* Quanquam non minus ſit in iis periculum, ſed non habent neceſſariò comitem conuulſionem, & agitur hîc de febribus primariis, non de ſymptomaticis, quæ dictos affectus comitari ſolent. Huiuſmodi dolorum exemplum habetur 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 11. Vbi Dromeadæ coniux febre acuta laborans, primâ die cœpit dolere circa hypochondrium. Tertia ſuper meridiem ſuperriguit, febris acuta, vrinæ ſimiles, hypochondrij dolor, ſexta verò interiit.

Quæ ex dolore dorſi principia morborum ducuntur, difficilia ſunt. 1. Coac. cap. 12. aph. 5.

Nam in febribus plerumque lumborum dolores atque grauitates fiunt ex pondere peccantis materia, illabentis in venam cauam, quæ dorſo & lumbis adiacet, eáque materia ſuccenſa dolores & ardores lumborum excitantur, qui periculoſum morbum oſtendunt, tum propter materiæ morbificæ copiam vel acrimoniam, tum etiam propterea quòd facilis eſt materiæ morbificæ recurſus ab illis locis ad partes principes. Adde quòd calor hepati & regionibus propter viciniam communicatus varia ſymptomata producit.

Dolores partium ignobilium in principio apparentes, aut cum aliis malis ſignis, lethales.

Quemadmodum anteà dictum eſt huiuſmodi dolores eſſe ſalutares, cùm die critico contingunt & ſignis concoctionis, propterea quòd ſignificant naturam ſeſe exonerare ad partes ignobiles; ſic contrà ſi in principio contingant, in quo nulla poteſt fieri à natura expulſio ſalutaris, aut etiam aliis temporibus cum aliis malis ſignis, mortis periculum minantur. Sic apud Hipp. 1. *Coac. aph.* 13. Manuum ac pedum labores terrifici, nec à genuum dolore leuatio vlla ſperabilis. Hæc ſententia confirmatur hiſtoriâ luculentâ, quæ habetur 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 5. In Lariſſa Caluus femur dextrum doluit repentè, eorum autem quæ adhibebantur nihil iuuabat, perſeuerauit dolor vſque ad tertiam, & quartâ extinctus eſt.

Dolores qui primò à longinqua parte incipientes, poſtea ad viſcera aſcendunt, mali.

Oſtendunt enim humores ad nobilia membra transfluere, quod confirmauit Hipp. 3. *progn. Dolores* inquit, *qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Et 1. *Coac. cap* 1. *aph.* 23. *Terrifica etiam eſt doloris à femore ſurſum irruptio,* & *aph.* 76. *eiuſdem capitis, Doloris acerbitas pauliſſper in iugulo fixa, ſi ad ſuperiora vertatur, mortiferum affert malum.*

Dolores ignobilium partium, qui citò vaneſcunt atque occultantur ſine cauſa manifeſta, periculoſi.

Sine cauſa manifeſta occultari dicuntur, cùm ſine Medici auxilio, euacuatione vel abſceſſu ſubitò deſinunt. Vel enim ſignificant mentem ægrotare; quæ dolorem non ſentiat; vel materiæ metaſtaſim ad interiora; vel partis corruptionem in qua ſenſus perierit. Sic in prædicta Calui hiſtoria, dolor femoris die tertiâ occultatus eſt propter metaſtaſim materiæ ad cerebrum; vel etiam propter delirium dolorem non ſentiebat, hæc ſunt verba Hippocratis. *Tertia die femoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis & turbatio, & multa iactatio. Quartâ circa meridiem extinctus eſt.*

In quovis morbo ſi æger facilè ſurgat, & erigat ſeſe, Motus
ſi de latere in latus facilè conuertatur, ſalutare; ſi contrà vix ſeſe commouere poſſit, malum.

Quemadmodum cuiuſlibet functionis integritas leuiorem morbum oſtendit; ſic inter animales ea quæ motum voluntarium ſpectat, ſi parum læſa ſit, bene ſperandum eſt: contrà verò ſi valde labefactata ſit, vt vix ægri ſeſe commouere valeant, non caret periculo.

Multa corporis iactatio, anxietas & inquietudo in febre acuta, mala.

Oſtendit enim humorum feritatem & turgentiã, qui cùm tenues ſint & valde mobiles, & vehementer in corpore agitentur, fit vt maximum immineat, periculum ne in partes principes irruant, & perniciosum aliquem effectum producant. Sic apud Hipp. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 11. Mulier quæ decumbebat in mendacium foro, ſtatim incipiens ſiticuloſa, anxioſa. Septimâ ſuperriguit, febris acuta, ſitis multa, iactatio. Octauâ circa meridiem recaluit, ſiticuloſa, comatoſa, anxioſa. Decimâ quartâ mortua eſt.

Illa demum ratio decumbendi eſt optima quam Decubitus.
vnuſquiſque ſeruat, dum valet bene: Hipp. lib. Coac. tract. 1. aph. 9.

Ille autem decubitus ſanorum ſimilis deſcribitur ab eodem Hipp. 1. *progneſt.* his verbis: *Deprehendendus eſt æger decumbens in latus dextrum, vel ſiniſtrum, brachiis, ceruice, & cruribus paululum reductis, & reliquum corpus molliter iacens,* In hoc enim corporis ſitu omnibus membris quies comparatur, & omnes muſculi relaxantur, tum reſpiratio liberior efficitur, atque ſomnus placidior obtinetur, Si igitur æger morbo acuto laborans talem decubitum obſeruet, ſignum eſt inſigne vegetæ facultatis, alacriter & ſine labore corporis onus portat, & facillimè gubernat.

Grauitas totius corporis, manuum item ac pedum peſtifera. Hipp. Coac. tract. 1. aph. 3.

Totius corporis grauitas cognoſcitur ex eo, quòd æger in lecto vix ſe commouere queat, & ad latera conuertere, & quando à miniſtris mouetur, plumbeam molem atque ſarcinam repræſentet. Manuũ verò ac pedum grauitas ex eo facilè apparet, quòd ad cibum potúmque capiendum, aut alia quæuis opera vix manus attollere valeat, aut ſi cũ ægrè tolluntur, contremiſcãt; vel ſi à Medico ſublatæ ſurſum, deinde demiſſæ, lapidis inſtar decidant. Pedum verò grauitas cognoſcitur, quãdo extenſi & mini-

mè

mè reflexi, ad extremam ſpondam delabuntur. Hæc omnia indicia ſunt maximè debilitatæ, ac penè emorientis facultatis.

*Supinum autem iacere extenſis cruribus, manibus & ceruice, malum Hipp.*3. Coac. tract.1. aph. 10. & 1. progn.text.2.

Magnam enim ſignificat facultatis animalis imbecillitatem, quæ non poſſit corpus in alio ſitu continere. Ille autem decubitus ſupra ſpinam tum fit, quando corpus proprio pondere collabitur, vt in moribundis apparet, qui perpetuò ſupini iacere conſueuerunt: idque magis confirmatur ex membrorum extenſione, quæ ab eorum grauitate procedit.

*Si ſeipſum æger continere non valens, ſubinde ad pedes delabatur, funeſtum Hipp.*lib.3. Coac. tract.1. aph.11.

Significat enim virtutem animalem eſſe propemodum extinctam, vt non poſſit corpus pondus regere aut ſuſtinere, ſed illud grauitate propriâ ad inferiora prolabatur.

*Si æger acuto morbo laborans, hiante ore dormiat, funeſtum. Hipp.*progn.text.20. & 3. Coac. tract.1. aph.12.

Fit enim oris hiatus, vel propter facultatis maxillam mouentis imbecillitatem, & exolutionem; vel propter ingens cordis & aliarum partium incendium, vnde tam copioſi vapores effunduntur, vt ad continuam eorum exeluſionem ægri hiante ore dormire cogantur. Fit autem illud præcipuè in ſomno, quia tunc temporis calor partium interiorum intenditur, vnde maior fuliginum copia eleuatur. Si autem æger non ſolùm in ſomno, ſed etiam in vigilia hiante ore conſiſtat; multò magis funeſtum eſt. Aduerte tamen, quoſdam ex conſuetudine, etiam in ſanitate, hianti ore dormire: quod ſi Medico innoteſcat, nullum inde prognoſticum elicere oportet.

In ventrem cubare, qui non eſt ſolitus ita dormire, malum. Hipp. 2. Prorrh. text.9. & 3.Coac. tract.1. aph.13.

Nam præpoſterus ille decubitus, aut delirium & errorem mentis, aut grauem aliquam circa ventris ſedes affectionem ſignificat.

Sin autem nudis pedibus, nec ita calentibus deprehendatur iacens; tum manibus & ceruice, cruribus item diſiectis inæqualiter, atque nudis, peſtiferum; anxietudinem enim denunciat. Hipp. 3. Coac tract. 3. aph.14.

Quando ægri in ſummo exacerbationis febrilis rigore, toto corpore valde incaleſcentes, corpus aut membra denudant ad captandum frigus, nihil eſt ſiniſtri indicij: At ſi nulla cogente neceſſitate, & corpore ſatis temperato exiſtente, membra denudauerint, & totum corpus hinc inde agitauerint; valde periculoſum eſt, *Alyſmon enim*, inquit Hipp. *ſeu anxietudinem ſignificat*. Illius autem ἀλυσμοῦ duplex omnino cauſa eſt; vna quidem ſtomachi proritatio atque morſus, à feritate humoris cum æſtu; altera autem virtutis oppreſſio à corporis grauitate, vt nulla collocatio in ea anxietudine ſit gratioſa. Cauſæ vtriuſque ſigna ſunt ſyllogiſtica: prioris quidem nauſea & vomendi appetitus; alterius autem crebra iactatio, moræ impatiens ſine nauſea. Attamen præcipua iactationis cauſa eſt virtus languida & oppreſſa; nudandi verò corporis febris ardens & lipyria.

Perniciosum etiam eſt, peruoluere ſe ad margines lecti, ac primùm pedes excludere, deinde corpus erigere, & niſi cohibeantur, vel excidere, vel ſurgere.

Obſcurum enim delirium oſtendit; & adeò funeſtum, vt teſtetur Hollerius in *ſuo ad Coacas prænotiones commentario*, ſe ex hoc ſigno, qui conualuerit vidiſſe neminem.

Quicumque ægrotantes erecti & ſedentes manere deſiderant in morbi acuti vigore, & potiſſimùm in peripneumonia, periclitantur. Hip. 3. Coac. tract. 1. aph.16.

Illud enim vel inſtantem phrenitidem minatur, propter quam ita exiliunt, vel inconditè iactantur & ſine fructu; vel indicat magnum cordis incendium, quod hoc modo per liberiorem aëris inſpiratum ſedare cupiunt; vel denique magnam partium ſpiritalium oppreſſionem, ab ingenti inflammatione eaſdem occupante, vt ægerrimè reſpiratio exerceri valeat, nec niſi corpore erecto.

*Quicunque ægrotantes manus in vanum iactant, feſtucas carpunt, floccos à veſtibus, aut paleas à parietibus auellunt, lecti ſtragula quaſi ſarcinas colligunt, lethale. Hipp.*1.progn.text.23.

Sunt enim hæc ſymptomata imaginationis læſæ, & phrenitidis indicia maximè lethalis. Sic apud eundem Hipp.3.*Epid.ſect.*3.*ægr.*15. In Thaſo Dealcis vxor à principio contegebatur, & vſque in finem ſemper taciturna, manibus palpabat, euellebat, ſcalpebat, floccos legebat: vigeſima prima interiit: Sed *dubiū* eſt, quomodo Hipp. ſymptomata lethalia pronuntiauerit, cùm Gal.4. *de locis affect. cap.* 2. de ſeipſo narret, cùm laboraret febre ardente, animaduertiſſe, ſe feſtucas colligere, & floccos euellere, amiciſque præcepiſſe, vt curarent ne in phrenitidem laberetur, à quo tamen morbo ipſe conualuit. Dicendum eſt, huiuſmodi ſymptomata vel fieri in vera phrenitide, & cerebro eſſentialiter affecto, vel per conſenſum à vaporibus ad cerebrum eleuatis, à quibus paraphrenitis ſolet generari: Si primo modo, lethale eſt, ſi ſecundo, minimè, licèt ſit indicium futuri maioris mali.

*Quibuſcumque morbo iam fractis atque extenuatis, tremores accidunt, funeſtum. Hipp.*3.Coac.tract.2. cap.4.aph.63. Tremor.

Tremor perpetuò fit, docente Gal.*lib.de tremore, rigore, palpitatione, & conuulſione*, à virtutis animalis imbecillitate vel fit ab oppreſſione, vel ab exſolutione. Quæ ab oppreſſione fit etiāſi periculum minetur, non tamen lethalis eſt, quia oppreſſio illa quæ fit ab humorum multitudine, vacuationibus auferri poteſt: At tremores qui in principio morbi contingunt, ab oppreſſione plerumque fiunt, ideóque non ſemper lethales ſunt, vt patet exemplo Pythionis apud Hipp.3.*epid.ſect.*1. *Ægr.*1. qui ab initio morbi tremorem in manibus patiebatur, ab eo tamen liberatus eſt. Cùm verò tremor in morbi progreſſu contingit, ægro iam debili & extenuato exiſtente, non eſt dubium quin ab exſolutione procedat: ideóque proximam mortem ſignificat.

Febrem conuulſioni ſuperuenire melius eſt, quàm febri conuulſionem. Aph.26.ſect.2.

Conuulſio, ex eodem Hipp. *aut ex repletione, aut ex inanitione fit.* Cùm igitur aliquem ſanum contigerit repentè conuelli; huiuſmodi conuulſionem fieri ex repletione eſt neceſſarium, tunc enim nerui replentur frigidis & glutinoſis humoribus, vnde conuulſionem patiuntur. Hiſce igitur febris ſuperueniens, ſolita eſt magna ex parte calefacere, extenuare, & digerere, atque adeò ſoluere conuulſionem. Si verò in febribus conuulſio contingat, vt plurimùm ea fit ab inanitione & ſiccitate, quæ à febre ardente, & exurente producitur: quod quidem maximum eſt malum ac penè inſanabile, quoniam longum tempus exigitur ad ſiccitatem neruorum remouendam; morbi autem acerbitas tempus non expectat, quin citò vires diſſoluit, & exitium affert. Conuulſio.

Conuulſiones, quæ in principiis morborum acutorum apparent, minus periculoſæ, quàm quæ in ſtatu contingunt.

Non omnis conuulſio, quæ febribus ſuperuenit lethalis eſt, ſed interdum minùs periculoſa, ſi in

principio

principio contingat: tunc enim multitudinem humorũ ſignificat, quâ partes neruoſæ contenduntur ſeu conuelluntur. Et multò etiam minùs periculoſa eſſe ſolet,ſi non diu perſeueret:quia à ſtabili cauſa tunc minimè producitur, oſtenditque interdum tranſlationem materiæ morbificæ à genere venoſo in habitum corporis factam, per concuſſionem & violentam corporis commotionem, quæ in conuulſione fit. Sic apud Hipp.3.*Epid. ſect.*3. *Ægr.* 11. In Thaſo mulier moroſa,ex mœrore cum occaſione excita degens,euaſit vigil, & cibum auerſans,& ſitibunda erat, & anxioſa: primâ inchoante nocte timores, ſermones multi,ægritudo animi,febricula tenuis, manè conuulſiones multæ; obloquebatur, obſcœna dicebat,multi dolores, magni, continui: ſecundâ die peradem, nihil dormiuit, febris acutior.Tertiâ conuulſiones quidem defecerunt,ſopor autem & delatio in ſomnum, & rurſum expergefactio, exſiliit, continere ſe non poterat,obloquebatur multa, febris acuta, ad noctem verò hanc ſudauit multo calido per totum,ſine febre,dormiuit: omnia intelligebat, iudicata eſt. Circa iudicationem verò muliebria multa deſcenderunt.

Ex hac hiſtoria colligitur,conuulſionem in principio apparentem fuiſſe ex repletione, non ſolùm Galeni ſententiâ,in *commentario huius loci* vbi dicit hanc mulierem paſſam eſſe ſuppreſſionem menſium, ſed etiam ex euacuationibus, per quas liberata eſt,nimirum per ſudores copioſos,& vniuerſales, necnon per copioſum menſium profluuium. iuxta hoc commune axioma: *Morbi qui ex repletione fiunt, inanitione ſanantur.* At verò ſi in ſtatu morbi appareat conuulſio,magis periculoſa eſt:vel enim à ſiccitate fit per febrilem aduſtionem introducta; vel à tranſmutatione humoris morbifici ad partes neruoſas.

Quæ à ſiccitate fiunt, omnino pernicioſæ & lethales habendæ ſunt; quæ verò a permutatione, ſunt aliquando ſanabiles, vt quæ ex morſibus oris ventriculi proueniunt. & in hiſtericis fœminis, & quæ criticè accidunt. Attamen perpetuò difficiles eſſe ſolent, & valde periculoſæ: vt videre eſt in hiſtoriis quæ proponuntur apud Hipp. in Epidem. Nam in 1.*Epid.*1. *Ægr.*4. In Thaſo vxor Philini febre acuta laborans, poſt varia ſymptomata octaua die ſuperriguit, conuulſiones multæ cum dolore: nonâ conuulſiones: vndecimâ vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam. Circa verò decimam ſeptimam exiſtens,voce priuata eſt: Vigeſimâ interiit. Item *ægr.* 8. *eiuſdem ſect.* Eraſinus, qui habitabat ad Bootæ torrentem,ex graui morbo quinta die interiit,circa ſolis occaſum. *Huic* autem, inquit Hipp. *conuulſiones multæ cum ſudore circa mortem contigerunt.* Item *ægr.*11. *eiuſdem ſect.* Dromeadæ coniux, poſt varia ſymptomata, ſexta die manè ſuperriguit, velociter autem incaluit,ſudauit per totum, extrema frigida, delirauit. Reſpiratio magna,rata, paulò poſt conuulſiones à capite incœperunt,& celeriter interiit.

Denique 3. *Epid.ſect.*2.*ægr.*4. In Thaſo Philiſtes febre acutiſſima laborans,quarta die conuulſiones paſſus eſt, quintâ manè extinctus eſt.

*In febribus acutis conuulſiones,& circa viſcera dolores fortes, malum,*Aph.66.ſect.4.

Conuulſionem in febre acuta eſſe malam, ſuprà oſtenſum eſt in expoſitione. *Aph.* 26. *ſect.* 2. At ſi dolores fortes viſcerum ipſi coniungantur,peſſima ſine dubio eſt;fiunt enim illi dolores,aut ob ingentes in illis partibus inflammationes,aut ob calidam ſiccamque intemperiem ab ardore febrili impreſſam, quæ maxima eſſe debet,vt tam inſignes dolores poſſit concitare,atque adeò interitum ægro minatur: vt videre eſt in hiſtoriis ſuprà propoſitis vxoris Philini,Eraſini, & Dromeadæ coniugis; illi enim ægrotantes non ſolùm conuulſiones, ſed etiam hypochondriorum dolores patiebantur, & de medio ſublati ſunt.

Quæ in phreniticis conuulſiones fiunt, proximum exitum ſignificant.

Gal.12.*meth.cap.vlt.*ſe nullum horum conuulſorum ſanatum vidiſſe teſtatur, neque alium quempiam narrantem idipſum audiuiſſe. Etenim ab inflammatione cerebri ſiccatis neruis, huiuſmodi conuulſio exoritur,quæ idcircò incurabilis eſt.

In pueris conuulſiones minùs periculoſæ quam in adultis.

Quia vt refert Gal. *comm. in* 5. *Aphoriſm.* pueri magis abundant crudis humoribus, à quibus fit conuulſio à repletione, quæ minùs periculoſa eſt illa quæ fit ab inanitione, qua adultiores frequenter laborant: tum quia pueri infirmas habent partes neruoſas, ideóque à leuiori cauſa conuulſione afficiuntur.

Quicumque tetano corripiuntur, in quatuor diebus pereunt; ſi verò hoc effugerint, ſani fiunt. Aph.6. ſect.5

Tetanos fit ex emproſthotono, id eſt, ad anteriora tenſione, & opiſthotono, id eſt, tenſione ad poſteriora,in eo enim fit muſculorum antagoniſtarum æqualis conuulſio, quæ ideò naturam ita vehementer affligit,vt eos labores diu tolerare nequeat, præcipuè quando totum corpus,& maximè ceruix obriguit tunc enim præter dolores acerbiſſimos quibus vires citiſſimè diſſoluũtur,diaphragma etiam per conſenſum afficitur, quandoquidem à quarta vertebra ceruicis producuntur nerui ad diaphragma, ſicque ceruice conuulſionem patiente,reſpiratio impeditur, & ſuffocati moriuntur intra quatuor dies. Si verò hos effugerint,miteſcente morbo, & diſſoluto per iudicationem, quæ quarto die contingit in morbis extremè peracutis; à graui illo morbo liberantur.

*Conuulſio ex vulnere lethalis eſt.*Aph.2.ſect.5.

Conuulſio vulneri ſuccedit propter quatuor cauſas. *Primò*,quãdo vulnus in magnas incidit venas & arterias, & ſequitur magna hæmorrhagia, à qua conuulſio, & animi deliquium; ſed ab hac conuulſione & ſyncope non ſemper moriũtur. *Secundò*, quando vulnus infligitur in neruoſum genus,cuius vulneris ratione ſequitur conuulſio partium neruoſarum, qui dicitur ſpaſmus. *Tertiò*, quando in vulnere fit inflammatio, quæ ſi ad neruos extendatur, fit conuulſio. *Quartò*, quando non bene purgatur vlcus aut cùm ante tempus clauditur, aut vulneris orificium nimis anguſtum eſt,vt in punctura nerui, tunc enim ſanies acris retenta vellicat neruos, & conuulſionem excitat.Lethalis autem eſt hæc conuulſio,quia cerebrum in conſenſum trahitur,neruis vehementer affectis,& quia putris ſanies in vulnere retenta, interdum tranſmittitur in partes nobiles.Lethalis etiam eſt hæc conuulſio,inquit Gal. in *comm.huius aph.*non tanquam ex neceſſitate ac ſemper mortem afferens, ſed tanquam admodum crebrò. Quod ipſe Hipp. agnouiſſe viſus eſt, qui in *Coacis prænotionibus* eandem ſententiam proponens, loco θανάσιμον,ſcripſit κακὸν.

*A copioſo ſanguinis fluxu conuulſio, aut ſingultus, malum.*Aph.3. ſect.5.

Conuulſio ad immodicam ſanguinis euacuationem ſequitur,vel quòd venæ & arteriæ commoderatâ ſanguinis quem continẽt proportione deſtitutæ depleantur,depletæ contrahantur,& contractæ contrahant neruos;vel quòd venæ exhauſtæ à vicinis partibus trahunt,& velut mutuum beneficium repoſcunt,indéque exſiccatæ longa profuſione ſanguinis,à neruis alimentum repetant,quo fit vt nerui ſiccati ac contracti,ad ſuum principium,quaſi ſuppetias petentes,conuellantur: vel quia venæ & arteriæ

teriæ immodicè exhauſtæ, totum ſpiritum nedum ſanguinem ab extremis partibus, intrò rapiunt, vnde refrigeratio neruis ſubitò accidit, ac proinde conuulſio extemporanea eſt, non diuturna, non à cauſa præter naturam, ſed potiùs orta ab agente natura, & noxam ex inanitione depellente: ideòque ſuprà dictum eſt conuulſionem ex hæmorrhagia non eſſe perpetuò lethalem, quamuis tamen periculoſa ſit, cùm nulla conuulſio ab inanitione facta careat periculo.

A ſuperpurgatione conuulſio aut ſingultus ſuperueniens, malum. Aph. 4. ſect. 5.

In ſuperpurgatione humores non ſolùm inutiles, ſed etiam vtiles vacuantur, ideóque conuulſio quæ illi ſuperuenit, ab inanitione eſt; atque adeò periculoſa. Ita *Aph. 1. eiuſdem ſect. Conuulſio ab helleboro lethalis eſt*, propter nimiam purgationem quæ aſſumpto helleboro ſuccedit.

Ex vigiliis conuulſio & deſipientia, malum. Aph. 18. ſect. 7.

Vigiliæ, inquit Gal. *in comm.* ex iis ſunt, quæ maximè euacuant, & exiccant; atque ideò conuulſionem ex ſiccitate faciunt: ac præterea, quia in longis vigiliis bilioſior redditur ſanguis, & per conſequens aptior ſtimulandis partibus neruoſis.

Rigor. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſoluuntur.* Aph. 63. ſect. 4.

Non ſolùm in quotidianis, ſed etiam in tertianis, & quartanis circuitibus verum eſt: febres ſolui præcedente rigore, indéque colligitur rigores febrium intermittentium carere periculo, & non eſſe pertimeſcendos.

Rigores in febribus continuis ſuperuenientes die critico cum præcedentibus coctionis ſignis, & inſigni euacuatione ſubſequente, ſalutares.

Bonæ euacuationes eiuſmodi rigores ſubſequentes, ſunt ſudores copioſi, aut vomitiones, aut alui deiectiones, aut hæmorrhagiæ, ex quibus febres aut prorſus tolluntur, aut maximè minuuntur. De quibus Hipp. *Aph. 58. ſect.* 4. *A febre ardente habito, rigore ſuperueniente, fit ſolutio.* Quod ita intelligendum eſt, ſi nimirum cum prædictis conditionibus contingat. Ita apud Hipp. 3. *Epid. ſect. 1. Ægr.* 5. Chærionem, qui decumbebat apud Demænetum; ex potione febris magna corripuit: tertiâ die febris acuta, capitis tremor, maximè verò labij inferioris, paulo poſt autem rigor, conuulſiones, in omnibus delirauit, nocte moleſtè. Quartâ quietè, modicum dormiuit, obloquebatur. Quinta laborioſè, omnia exacerbata ſunt: delirium, nocte moleſtè, non dormiuit. Sextâ per eadem. Septimâ ſuperriguit, febris acuta, ſudauit per totum, iudicatus eſt; huic vſque in finem ab aluo deiectiones bilioſæ, paucæ, ſinceræ; vrinæ tenues, boni coloris, enæorema nebuloſum habentes. Circa octauam minxit meliùs & magis colorata, habentia ſedimentum album, exiguum: mente conſtabat ſine febre, intermiſit. Circa verò decimam quartam febris acuta, ſudauit. Decima-ſextâ vomuit bilioſa, flaua ſubcopioſa. Decima ſeptimâ ſuperriguit, febris acuta, ſudauit, ſine febre, iudicatus eſt vrinæ poſt recidiuam & criſim melioris coloris, ſedimentum habentes, neque delirauit in recidiua. Decima-octauâ calefactus eſt parùm, ſitiuit, vrinæ tenues, enæorema nebuloſum, parum delirauit. Circa decimam-nonam ſine febre, collum doloroſè habebat, vrinis ſedimentum, perfectè iudicatus eſt vigeſimâ. In hoc ægrotante rigor primùm accidit die tertiâ ſine fructu, tum quia illa dies rarò decretoria eſt, tum quia nulla tunc apparebant ſigna concoctionis, neque vlla ſequuta eſt excretio: atque ita omnes conditiones boni rigoris ſuprà propoſitæ defecerunt, atqui ſeptimo die contigit rigor, fuit ſalutaris, quia die critico apparuit, & cum præcedentibus coctionis ſignis: vrinæ enim erant quidem tenues, ſed boni coloris, enæorema nebuloſum habentes; & cū euacuatione copioſa, ſudauit enim per totum; ideò die octauâ, quæ criſim conſequuta eſt, fuit ſine febre, attamen morbus non omninò ſublatus eſt, ſed valdè imminutus: Diximus enim ſuprà, per huiuſmodi rigores, febres vel auferri, vel maximè imminui; & non ſublatâ ex toto cauſâ morbificâ, per dictum ſudorem, contigit recidiua, quam rigor denuò ſubſequutus eſt die decima-ſeptimâ, dictis conditionibus ſtipatus, nimirum ſudoribus, & vrinis concoctis; ideò febris expers iterum euaſit, & vigeſimâ die perfectè iudicatus eſt. In hac etiam hiſtoria aduertendum eſt, quod notatur ab Hippocrate in vtroque rigore, qui ſeptimo & decimo ſeptimo die contigit, febrem incanduiſſe: dicit enim vtrobique, *ſuperriguit, febris acuta*, quandoquidem in omni rigore critico quantò magis corpus incaleſcit, tantò meliùs perfectiuſque iudicium ſequitur; oſtendit enim naturam eſſe robuſtam, ac potenter inſurgere ad materiæ morbificæ excluſionem.

Rigores à quibus corpora minimè aut parum incaleſcunt, mali.

Naturam enim prælanguidam ſignificant, & aduerſus cauſam morbificam inſurgere nequeuntem; vnde Hipp. *in 1. prorrhet. A rigore refrigeratio non recaleſcens, malum.* Id enim vt ſcribit Gal. *in comment.* caloris extinctionem ſignificat. Quod idem Hipp. obſeruauit in 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 11. vbi mulier quæ decumbebat in mendacium foro, die ſeptimâ ſuperriguit, febris acuta, ſitis multa, iactatio, circa veſperam ſudauit per totum frigido; refrigeratio extremorum, non ampliùs recaleſcebat; & ſurſum ad noctem ſuperriguit, extrema non recaleſcebant. Decima-quartâ mortua eſt.

Si rigori aut horrori die critico venienti, coma ſuperueniat, mors expectanda. Pachecus.

Rigores qui die critico non contingunt, aut quos nulla vel mala ſequitur euacuatio, pernicioſi.

Sic in prædicta muliere, quæ in mendacium foro habitabat, rigor ſæpè apparuit, vel diebus non criticis ſine vlla excretione, vel cum frigido ſudore, quæ mala eſt euacuatio; ſic etiam *hiſtoria vndecima ſect. 1. lib. 1. Epid.* Dromeadæ vxor tertiâ die ſuperriguit cum ſudore vniuerſali, ſed frigido. Sextâ iterum ſuperriguit cum ſudore vniuerſali, quem tamen ſequuta eſt extremorum frigiditas, delirium, conuulſiones, & eadem die interiit, quia ille rigor die critico non contigit, ſed ſexto, qui tyrannus appellatur à Gal. vt meritò dixerit Hipp. *Aph. 29. ſect.* 4. *Quibus febricitantibus ſexto die rigores fiunt, difficile iudicium ſequitur.* Obiici tamen poteſt, Lariſſæam virginem, cuius hiſtoria deſcribitur in 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 12. die ſextâ, adueniente rigore, quem copioſa hæmorrhagia & ſudor vniuerſalis calidus exceperunt, perfectè fuiſſe iudicatam, Cui *reſpondendum* eſt cum Gal. *in commentar.* hoc eſſe ex miris exemplis, quibus obſeruauit Hippoc. diebus in paribus fieri interdum iudicationes; quod quidem ita rarò contingit, vt communem bonarum criſium regulam infringere non debeat. Adde, quòd menſtrua tum primùm ei profluentia, ſolutionem morbi quam plurimùm adiuuarunt.

Si rigor incidat, febre non intermittente, ægro iam debili, lethale eſt. Aph. 46. ſect. 4.

Gal. *in comment*, dicit, non idem eſſe, ſi quis dixe-

rit, ſi inciderit, & ſi incidat: verbum enim *inciderit*, vnum ſignificat rigoris inſultum, *incidat* verò plures: Semel igitur rigore incidente, nunc bonum, nunc malum eſſe poteſt, vt ex præcedentibus theorematis apparet; ſæpius verò fieri rigorem febre non deficiente, cùm aliqui bonum non ſit, in virium imbecillitate eſt pernicioſius: nam ſi aliqua euacuatio rigorem ſubſequatur, quæ nullam faciat intermiſſionem propter vtrumque diſſolui hominem par eſt, tum quia vis imbecillis ferre non poteſt rigoris agitationem, tum quia ab euacuatione diſſoluitur. Si verò ſolus accidat rigor, nulla euacuatione ſubſequente: vtroque modo caſus caret bonitate: nam tanquam mala cauſa vires hominis tentat, & malum ſignum erit, illius indicans imbecillitatem, quæ ſolita erat noxios humores in rigoribus euacuare, nunc verò hoc non poteſt efficere.

Rigores in morbo diuturno ſæpe aduenientes, vel potiùs horrores ſine ordine & typo, ſuppurationem internam ſæpe ſignificant. Hipp. in Coac. *Vel ſignificare poſſunt humorum prauorum copiam, à quibus vapores acres excitari ſolent. Vid. Hipp.* 1. Coac. aph. 10. 13. 16.

Horrores qui in principio febrium acutarum frequenter apparent, mali.

Maximam enim humorum prauitatem oſtendunt, partes ſenſiles vellicantem, & naturæ infirmitatem humores mouere fruſtra tentantis. Huiuſmodi horrores apparere ſolent plerumque in principiis febrium malignarum, & peſtilentium.

Crebri ex lumbis horrores cum cita caloris viciſſitudine, calamitoſi: nam acerbiſſima vrina ſuppreſſio denuntiatur, atque hic exſudare peſtiferum. 1. Coac. aph. 8.

Significat enim inflammationem ſpinalis medullæ, aut membranarum eius, quæ partes vi caloris præternaturalis exardent, natiui autem caloris paupertate refrigerantur, quemadmodum fit in repentina & frequenti partium extremarum in vtrumque mutatione: In empyemate etiam hoc non rarò contingit; Succedit verò vrinæ ſuppreſſio, quia à frequenti rigore calor veſicæ natiuus extinguitur, atque ita virtus illius expultrix labefactatur, & ſenſus irritationis adimitur.

A ſudore horror non bonum. Aph. 4. ſect. 7.

Iudicatoria, quæ non iudicant mala ſunt, ſic ſudor die critico erumpens ſi ægrum non iuuerit, ſed inde horror ſequutus ſit malum eſt ſignum: ſignificat enim vel humores tantùm vtiles vacuatos eſſe per ſudores, & inutiles ac noxios intus manere; vel portionem tantùm huiuſmodi prauorum humorum per ſudorem eſſe vacuatam; reliquum verò intro recurrere, ac partes ſenſiles vellicare, horroremque efficere. Indicatur itaque vel naturam eſſe debilem, quæ non poſſit materiam morbificam excutere, vel humores eſſe contumaces, qui naturæ conatum eludant.

Sternutatio. *Obſeruatum eſt, ſi ægrotans vir ſemel duntaxat ſternuat, quòd is morbi ferociâ ſuccumbet; ſi verò bis ſternuat, profligato morbo conualeſcit. Contrà in fœminis, ſi qua grauiter habens bis ſternuat, funeſtum & exitiale; ſi ſemel ſternuat, ſalubre ſignum exiſtit.* Foreſt. obſeru. 487.

Coryzas & ſternutamenta in morbis pulmonum præceſſiſſe, vel ſubſequi malum. In aliis verò morbis etiam exitialibus, & ſternutamenta ſpem ſolutionis adferunt. Hipp. 2. prognoſt. cap. 16.

In phthiſi, pleuritide, & peripneumonia, ex concuſſione iſta ſternutantis cerebri, lacerantur, & violenter diuelluntur partes thoracicæ, vnde inflammatio valde augetur, & nulla propterea fit materiæ morbificæ vacuatio. In aliis verò morbis cauſa morbifica poteſt diſſipari & excuti vi naturæ, aduerſus eam motu illo violento inſurgentis, ideòque ſternutamentum ſignificat naturam iam vires reſumere, & ad expellendum excitari, vnde conualeſcentiæ initium coniectari licet. Gal. *in comment. huius loci*, ſternutationem ſine rheumate in declinatione, vel poſtquam præceſſit ægritudo, ſemper eſſe bonum ſignum, etſi ægritudo ſit pernicioſa, affirmat.

Mulieri quæ hyſtericis tenetur, aut difficulter parit, ſuperueniens ſternutatio, bonum, Aphor. 35.

Sternutamentum in hyſtericis ſuffocationibus, partu difficili, & ſecundinis retentis, conuenientiſſimum eſt, vt ſignum, & vt cauſa: vt ſignum, quia naturam oſtendit propriarum meminiſſe motionum, & quæ priùs torpebat, excitari, & reuiuiſcere, quandoquidem aliquam eiicit ſuperfluitatem: vt cauſa, quia vehementiore concuſſu, atque ſtertore, partim quidem naturam excitat, partim verò excernit, quæ partibus corporis infixa adhærent.

Bona & facilis reſpiratio maximam habet vim ad ſalutem in morbis acutis. Hipp. 1. progn. Actiones Vitales. Reſpiratio.

Nam, vt docet Gal. *in comment.* bona reſpiratio thoracem, cor, pulmones, pleuram; diaphragma, & denique omnes partes reſpirationi inſeruientes bene valere ſignificat. Iis autem bene valentibus, nullum ex morbo acuto debet timeri periculum, niſi ille malignus ſit & peſtilens. Febres enim huiuſmodi ita ſæpe per inſidias aggrediuntur, vt nulla in reſpiratione læſio appareat, quamuis in progreſſu lethaliter afficiant.

Vbi in febre non intermittente difficultas ſpirandi & delirium acciderit, lethale Aph. 50. ſect. 4.

Quia duo vitæ principia, ſcilicet, cor, & cerebrum, vehementer læſa ſunt, & ad interitum conſentiunt; vtraque autem paſſio, nimirum delirium & difficultas ſpirandi diu durare debent, vt lethalia dici poſſint: nam in perturbatione critica vtrumque ſalutariter interdum contingit.

Reſpiratio magna & rara cum febre acuta peſſima eſt.

Delirium enim vel præſens, vel imminens oſtendit. Mens ſiquidem valde occupata à multitudine ſpecierum, quæ in delirio repræſentantur, facultatem muſculos thoracis mouentem aliò auertit, ita vt non fiat reſpiratio, niſi maximâ cogente neceſſitate, vnde rara efficitur, ſed raritas illa magnitudine compenſatur. Eadem etiam ratione melancholici & amantes habent non rarò huiuſmodi reſpirationem magnam & raram, quia in profundis cogitationibus defixi, obliuiſcuntur reſpirare. Huius autem reſpirationis magnæ & raræ periculum in morbis acutis, colligere licet ex Hipp. 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 2. Vbi Silenus qui vndecima die interiit, habebat à principio & per totum, ſpiritum magnum & rarum. Item *Ægr.* 11. *eiuſdem ſect.* Dromeadæ coniux primâ die circa hypochondrium anxioſa, horrida, inquieta, & ſequentibus, non dormiuit, ſpiratio rara, magna, ſtatim retracta: Sextâ manè ſuperriguit, velociter autem incaluit, ſudauit per totum, extrema frigida, delirauit, reſpiratio magna, rara. Paulo poſt conuulſiones à capite inceperunt, & celeriter interiit.

Magna & frequens reſpiratio periculoſa.

Magnum enim incendium ſignificat, & putredinem cordi, partibúſque vicinis proximam, quæ multa indigens ventilatione, magnam, & frequentem reſpirationem efficit.

Parua

Parua & frequens reſpiratio, periculoſa.

Significat enim, teſte Hipp. *in Epidemiis*, organi alicuius dolorem, quòd animalis facultas dolori prouidens nolit partes illas, quæ ſunt ſupra ſeptum tranſuerſum, & reſpirationi inſeruiunt, plurimùm dilatare, quominùs doleant, ac motu violentur. Ideò paruam efficit reſpirationem. Sed quia parua illa reſpiratio non ſufficit incendio intus concepto ventilandò, natura idcircò compenſare cogitur, quod à magnitudine detrahit. Ille autem dolor talem reſpirationem efficiens, producitur ab inflammatione, abſceſſu, vlcere, vel à copioſis, crudiſque humoribus, quæ omnia periculum minantur.

In febribus ſpiritus offendens, malum. Conuulſionem enim ſignificat. Aph. 68. ſect. 4.

Per ſpiritum offendentem intelligit reſpirationem interruptam, ſeu interciſam, quæ in medio ſui ſubſiſtit. Idque poteſt contingere tum in inſpiratione, & vocatur ab Hipp. Duplex intrò reuocatio, veluti ſuperinſpiratio, vt frequenter pueris plorantibus contingit; tum in expiratione, ſed rariùs, & vocatur ab Hip. ſpiritus offendens cùm ad exteriora fertur. De vtroque intelligendus eſt hic aphoriſmus, quòd ſcilicet in febribus conuulſionem ſignificet; quòd nimirum muſculi ac nerui iam conuulſioni parati ita moueant thoracem, quâ diſpoſitione inſuper auctâ, & plures occupante partes; manifeſta conuulſio hominem apprehendit.

In acutis paſſionibus quæ cum febre fiunt luctuoſa ſuſpiria, mala, Aph. 54. ſect. 6.

Hic aphoriſmus ſuperiori ſimilis eſt in eo quòd per ſuſpiria intelligenda eſt illa reſpiratio interrupta & reduplicata, quæ ſuprà fuit expoſita: Nunc verò peior & lethalis vtplurimùm efficitur huiuſmodi reſpiratio, quando luctuoſa eſt, id eſt cum luctu & gemitu quodam editur: ſignificat enim quandam doloroſam diſpoſitionem; vel potiùs humoris atrabilarij copiam qui mœrorem quendam inducens, huiuſmodi luctus etiam nolentibus ægris exprimere ſolet.

Nocturna dyſpnæa in chronico morbo hydropem minatur. Plater.

Reſpiratio quæ maximè naribus editur in qua pinnæ narium moueri videntur, exitioſa.

Significat enim omnimodam virium infirmitatem, nam progreſſo iam morbo, & non ſufficiente ad reſpirationem diaphragmate, veniunt in ſubſidium muſculi intercoſtales, ac ſi ne hi quidem ſuffecerint vſui, cartilagines illæ à natura diducuntur plus aëris attrabere conante: ſed fruſtrà fit ille conatus, haud ſecus quàm hiare, vt in morientibus fit.

Frigida ſpiratio in morbis acutis proximam mortem ſignificat.

Oſtendit enim caloris innati extinctionem, & humidi primigenij conſumptionem ab vrente calore.

Pulſus magnus vehemens, & æqualis in quovis morbo ſalutaris eſſe conſueuit.

Significat enim facultatis vitalis robur, à qua reliquæ fulciuntur, vt cauſa morbifica facilè deuinci queat.

Pulſus inconſtans, inæqualis & languidus peſſimum euentum prænunciat.

Pulſus. Significat enim magnam prauorum humorum copiam, quæ naturam valde conturbet, vnde illa inconſtantia & inæqualitas in pulſu. Quòd ſi virium infirmitas adſit, quæ ex languido pulſu colligitur, non poterit graue illud excutere.

Pulſus minimus & frequens, qualis eſt formicans aut vermiculans lethalis.

Vires enim paulatim deficere, & in proximam ruinam delabi ſignificat.

Pulſus intermittens ſeu intercidens, pernicioſus.

Gal. 2. *de præſag. ex pulſibus* dicit, cum pulſu intermittente multos ſenes & pueros euadere. Iuuenem verò ab eo incolumem ſe vidiſſe neminem. Et ratio huius rei eſt quia in iuuenibus maximum à ſtatu ſalubri receſſum declarant, illi enim ob validum virium robur non niſi à fortiſſima cauſa in tales affectus incidunt, quæ difficilè ſuperari queat, imò potius ægrotantem obruat. At ſenes & pueri ob inualidum robur à leuiori cauſa magis afficiuntur, quæ tamen faciliùs eliminari queat. Experientia tamen Gal. ſententiæ refragari videtur, cùm nullus ferè Medicorum reperiatur, qui non viderit etiam iuuenes nonnullos cum pulſu intermittente liberatos. Vt autem Gal. authoritas defendatur, dicimus, pulſum intermittentem dupliciter fieri, vel cum æqualiter intermittit, vt ſcilicet inter duas intermiſſiones idem perpetuò ſit pulſationum numerus, & ille pulſus intermittens eſt perpetuò lethalis de quo Gal. ſententia intelligenda eſt. Vel cum intermittit inæqualiter, & tunc ægri poſſunt liberari. Pulſus intermittens æqualiter, ſignificat conſtantiam cauſæ morbificæ, eiuſque victoriam ſupra naturam.

In febribus pulſus ſanorum pulſibus ſimiles, periculoſi.

Nam febrem malignam & peſtilentem ſignificant, in qua ſæpiſſime ſolent contingere, vt præter experientiam docuit Gal. 3. *de præſag. ex pulſib.* & tales pulſus fieri vult quòd in huiuſmodi febribus præcipuè malignioribus, vel cordis ſubſtantia calidior fiat, humores autem contenti frigidiores, vel contra cordis ſubſtantia frigidior ſit, humores autem calidiores, ex quibus contrarietatibus quædam veluti ſymmetria in pulſu exſurgit. Vel certè dicamus in principio potiſſimùm febris malignæ & peſtilentis, pulſus ferè connaturales apparere, quia cor magis afficitur à veneno, quàm a calida intemperie, quæ ſolet efficere inſignes illas in pulſibus mutationes: cùm tamen in progreſſu morbi pulſus frequens, paruus, debilis, ac diuerſus apparere ſoleat.

COROLLARIVM.

Reliqua repetantur ex Gal. luculentiſſimè conſcripta in *libris de præſagitione ex pulſibus*, ſufficiat hic præcipuas & in praxi frequentiores pulſuum differentias annotaſſe. Actiones naturales.

Bona & laudabilis in morbis appetentia, ſalutaris.

Illa appetentia bona & laudabilis cenſenda eſt, quæ ad bene valentium appetentiam accedit, eique maximè eſt ſimilis, quæ quidem optima eſt iuxta ſententiam Hipp. *aph. 33. ſect. 2. In quovis morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad ea quæ offeruntur, bonum.* Hinc enim facultatem naturalem, & partes illi ſeruientes, ac præcipuè ventriculum bene valere colligitur. Fames.

Deiecta omnino in morbis appetentia, valde periculoſa.

Magnam enim à ſtatu naturali peruerſionem ſignificat, oriturque vt docet Gal. *in comment. in 3. Epid.* aut à prauis malignisque humoribus, ventriculi orificium occupantibus, aut ab ipſius facultatis extinctione, cuius munus erat alimenti indigentiam ſentire, idque conſequenter appetere. Sic Hipp. *in 1. Epid.* de tabidis in epidemica conſtitutione mortuis, ait: *Cibos quoſuis perpetuo faſtidiebant, non ſitiebant.* Sic etiam Gal. *in comment. in 3. Epid.* multos ſe vidiſſe

affirmat in quadam peſtileoti conſtitutione, qui nihil quicquam ciborum aſſumebant, & de medio tollebantur: quidam tamen, vt ipſe ait, fortiores quippe, qui vim ſibi ipſis afferentes cibum oblatum aſſumpſerant, ſuperſtites fuerunt. Ita apud Hipp. 5. *Epid. ſect.2. Ægr.2.* Hermocrates qui die 27. mortuus eſt, cibum auerſabatur toto morbi tempore, & vltimis diebus ne deguſtare quidem poterat. Et *ſect.2. eiuſdem lib. Ægr.6.* Euriauactis filia abhorrebat omnes cibos toto tempore. neque appetebat quicquam, ſiue ſiti, neque aliquid bibebat effatu dignum; ex quo morbo interiit poſt diem duodecimam.

In morbo diuturno faſtidium cibi, & deiectiones ſyncera malum. Hipp. aph.6.ſect.7.

Cùm cibi faſtidium per ſe ipſum prauum eſt ſignum in morbis diuturnis: (nam in iis qui à talibus morbis ſunt euaſori, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia) tum deiectiones ſyncerae iis ſuperuenientes deterius multò præſagium efficiont; quandoquidem per ſynceras deiectiones intelligit Hippocrates impermixtas aquoſæ humiditati, quando ſolus humos ſuo ſero deſtitutus eiicitur, ſiue is bilioſus ſit, ſiue melancholicus: nam deiectiones huiuſmodi exuſtam eſſe omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonſtrant.

In longis difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & cum febre peius, Aph. 3. ſect.6.

Dyſenteria fit ab humoribus acribus inteſtina exulcerantibus, primùm quidem ſumma ſuperficie abraſâ, progreſſu autem temporis profundiora omnino habent & putrida vlcera, quo maximè tempore etiam ventriculus ipſis compatiens, non bene concoquit: quâ offenſione magis ac magis ad ſuperiora perueniente, quando os ventriculi vna afficitur, tum ægrotantes cibi faſtidio laborant. Sunt quidem & ab initio nonnunquam cibum faſtidientes, propter malos humores fluentes ab hepate, à quibus abraduntur inteſtina; præſertim cùm huiuſmodi humores bilioſam naturam obtinent: nam pars eorum ſoperfluitans, ad os ventriculi effertur. In longis verò difficultatibus inteſtinorum, cùm hic caſus euenerit, mortem quandam ipſi aduenisse ventriculo compatiendi ratione ſignificat, in qua omnino interiit appetentia opus ad vitam neceſſarium. Si verò vna cum inappetentia febris aduenitat difficultati inteſtinorum, duorum alterum eſt, vel putredo aliqua circa vlcera, vel magna inflammatio, quorum vtrumque admodum eſt exitioſum.

Fames intenſa, ac boulimia in morbis, mala.

Vel enim appetitus ille deprauatus ſequitur euacuationes inſignes, quas fruſtrà magnis illis repletionibus reſarcire conatur; vel acrimoniam caloris immenſi velut fornacis, quæ omnia alimenta ſubitò abſumit, & quaſi in ſauillas conuertit, vt in multis hecticis macilentis videre eſt; in quibus etiam ſæpe contingit hæc boulimia, propter inſignes obſtructiones venarum meſaraicarum, quæ impediunt chyli commeatum ad hepar, vnde nulla vel perexigua fieri poteſt nutritio, quandoquidem illa chyloſa materia cùm non poſſit præterfluere ad hepar, in inteſtinis corrumpitur, & per aluum excernitur, vnde fit vt hectici huiuſmodi perpetuò & immedicabili alui fluxu teneantur. Ideò partes ſuo genio defraudatæ perpetuò trahunt alimentum ab hepate, hepar verò à ventriculo, ex qua tractione fit continuò in ventriculo, & præcipuè in orificio illius ſuperiori illa diuulſio, quam fames neceſſariò conſequitur. Vel etiam appetitus ille interſus dependet ab humoribus acidis ventriculi orificio affixis, qui perpetuò vellicant illam partem exquiſitiori ſenſu præditam. Hæc igitur fames immenſa, vt eſt rara & portentoſa in morbis, ſic nihil boni indicare poteſt, vt ait *Aph. 4. ſect.2. Non ſatietas, non fames, non aliud quidquam quod modum naturæ excesſerit, bonum.* Nam perpetuò nimia illa ciborum ingeſtio cauſa exiſtit peſſimorum excrementorum, quæ in ægrotantibus colliguntur, vt eſt *Aph.17 ſect.2. Vbi cibus præter naturam ingeſtus eſt, hic morbum facit.* Et vt habetur *Aph. 8. & 31. ſect. 2. Comedentes, & nihil proficientes, malo ſunt loco.*

Deprauata appetentia, quæ pica ſeu malacia dicitur, in morbis chronicis, mala.

Huiuſmodi appetitus, qui ad abſurda aut aliena fertur, grauidis familiaris eſt, ob ſuppreſſionem menſium quæ prauorum excrementorum multitudinem colligit, eorúmque refluxum ad ventriculum parit; & in his non eſt valdè periculoſus, quia partu omnia illa recrementa expurgantur: At in morbis chronicis peſſimus habetur, tàm ratione cauſæ quàm ſigni; dum enim ſe ingurgitant cacochymis iſtis cibis, cauſæ morbificæ multiplicantur, & denotat euerſionem temperamenti partium & humorum, propter quam ſimilia illis expetere ſolent. Sapienter itaque dixit Hippocrates, *aph.38 ſect.2.* paulò quidem deteriorem cibum valde expetitum, ægro qoandoque concedendum, ſed cum ea moderatione, vt non poſſit ratione quantitatis, aot qualitatis grauiorem illi noxam afferre.

Sitis præter rationem ſoluta in morbis acutis, malum Hipp. 1. prorrh. Sitis.

Si enim non ſit cauſa aliqua ſitim ſedans, vt fluxio pituitoſa à capite, quæ ventriculum irriget, vel caloris natiui extinctionem ſignificat, vel errorem mentis. Non minùs enim iis qui ſitiunt, & ſitim non ſentiunt, qui dolent & dolorem non ſentiunt, mens ægrotare ſolet. Hoc theorema confirmatur hiſtoriis ſuprà propoſitis in deiectæ appetentiæ explicatione.

Sitis inexhauſta, quæ nullo potu expleri poteſt, mala.

Summam enim indicat dyſcraſiam, & intenſiſſimum partiom internarum incendium, aut humidi primigenij conſumptionem. Sic apud Hipp. *in 1. Epid. Ægr.1.* Philiſcus inter alia ſymptomata valdè ſiticuloſus erat, & ſexta die obiit. Ita & 3. *Epid. ſect.3. Ægr.3.* Pythion toto morbi decurſu ingenti ſiti torquebatur, & decima die interiit.

Deprauata admodum ſitis, quæ circa liquores abſurdos, & potui minimè idoneos verſatur, mala.

Nonnulli ægrotantes reperiuntur, qui neque aqua, neque ſyrupo, aut vino diluto, vel ſimili liquore conſueto recreantur, ſed alienam potionem expetunt, quæ parum naturæ & morbo conſentanea eſt. v.g. qui acetum, aut ſuccum limonum; aut aquam vitæ, aut alium quempiam liquorem potui parum idoneum bibere deſiderant. At qui ita affecti ſunt, in magno verſantur vitæ periculo, quia natura tantùm iam à ſuo limite receſſit, vt non poſſit deinceps ad conuenientem ſtatum reuocari.

Si quis in laborioſa febre ſingultiat, morbo laborat peſſimo. 1. Coac. aph.47.

Fit enim ille ſingultus ab humoribus acribus & malignis tunicam ſtomachi interiorem vellicantibus, & facultatem illius expultricem ſtimulantibus; & dicit Valeſius ſe nullum vidiſſe ſeruatum in extenuatis, aut febre ardente, vel maligna correptis, cui ſingultus ſuperuenerit. Sic apud

Hipp.

Hipp.3.*Epid.ſect.*1.*Ægr.*12. mulier quæ in mendacium foro habitabat, die duodecima frequentes ſingultus patiebatur,& decima quarta interiit. Obſeruauit Platerus, in febribus ardentibus ſuperuenientem ſingultum, & perſeuerantem, plerumque mortis eſſe prænuntium: at in ſemitertiana febre idem vidit non lethalem. Idem in dyſenteria lethalem eſſe obſeruauit.

A vomitu ſingultus, & oculorum rubor, malum Aph.3.ſect.7.

Duo hæc ſigna ſi vomitui ſuperueniant in morbis acutis,& ad aliquod tempus perſeuerent, ideò lethalia habenda ſunt, quia inflammarionem cerebri vel ventricoli denuntiant: quæ inflammatio non modò ipſius ſingultus, ac ruboris oculorum cauſa ſit:ſed & vomitus; ſi enim vomitus citaretur ab actibus humoribus os ventriculi, eiúſque tunicas mordentibus:expulſis per vomitum illis humoribus,ceſſaret vomitus & ſingultus, nec à vomitu vllus vapor acer ad oculos deferretur, qui oculos rubros efficeret. At cùm vomitus non ſolùm non profuerit,ſed etiam poſt ſe ſingultum,& oculorum ruborem inuexerit, certiſſimum eſt illa tria vomitum, ſingultum,& oculorum ruborem pendere ab inflammatione cerebri, vel ventriculi. Cerebrum enim inflammatum ſanguinem ad oculorum venulas exprimit præ copia, & effundit in extimam tunicam oculi quam adnatam vocant; vnde oculorum rubor,cui ventriculus conſentiens per neruos, qui à ſexta coniugatione in eius os feruntur, ab ea cerebri inflammatione, facilè in vomitum,ac ſingultum impellitur. Ventriculus quoque inflammatus vomitum,& à vomitu ſingultum, & vnà cum ſingultu ruborem oculorum inuehit, facto concurſu ſanguinis feruidioris ad oculos,propter maximum conſenſum qui inter iſtas partes intercedit, quem facilè oſtendunt ſuffuſionum initia,imaginum ante oculos apparitiones, quæ plerumque vitiato ventriculo contingunt. Vnde meritò Hipp.*in libro de locis in homine*;dixit à vomitu oculos maximè lædi. Huius ſingultus vomitui ſuccedentis exemplum habemus in hiſtoria ſupra citata mulieris,quæ in mendacium foro habitabat,in qua ventriculi inflammationem ex prauorum humorum affluxu in illam partem fuiſſe genitam, veriſimile eſt; nam octaua die vomuit biliosa,exigua,ſubflaua; nona vomuit exigua,bilioſa:vndecima vomuit virulenta, bilioſa, ſuperriguit non multò poſt,extrema frigida,ad veſperam ſudor,rigor,vomuit multa, noctem laborioſè.Duodecima vomuit,multa,nigra,graueolentia, ſingultus multus,ſitis,laborioſè: decimaquarta mortua eſt.

A iecoris inflammatione ſingultus malum. Aph.17. ſect.7.

Singultus tum iecoris inflammationi ſuperuenit, vt docet Gal. *in comment huius aphoriſmi*, quando inflammatio auctior & deterior euaſit, tunc enim magna inflammatio in hepate eo vſque accreuit, vt vehementer ſuperiori ventriculo incumbat, vt ſingultum inducat; imò verò affluente materia, nonnunquam inflammatio, aut eryſipelas in ventriculo gignitur; ſin minùs ab ea ventriculi tunicis imbibita morſus excitatur.

Ructus *In diuturnis lauitatibus inteſtinorum,ſuperueniens ructus acidus qui priùs non erat, ſignum bonum.* Aph.1.ſect.6.

Lienteria fit vtplurimùm à frigida ventriculi intemperie, qua coctio ventriculi aboletur, vt alimenta neque colore, neque odore, neque alia quauis qualitate mutata celeriter excernantur. Si verò in huiuſmodi lienteria iamdiu contracta ructus acidus ſuperueniat, qui priùs non extiterit, bonum erit ſignum:hinc enim apparebit, intemperiem iam incipere reſtitui, caloremque natiuum iterum excitari,qui per talem lienteriam adeò debilitatus erat, vt ne tentaret quidem alimentum immutare. Licèt enim ructus acidus inſignem ſignificet ventriculi refrigerarionem,tamen flatus aliquos etſi acidos eleuare, minoris perfrigerationis eſt, quam omnino nihil.

Quibus in febribus, aut aliis morbis, voluntariè illacbrymant oculi,nihil abſurdi eſt;quibus verò non voluntariè,abſurdius Aph.52.ſect.4. Excrementa per oculos.

Lachrymæ voluntariæ dicuntur, quæ à cauſa manifeſta, & externa purà triſtitia, & mærore, imò interdum lætitià excitantur, & in iis nihil periculi. Inuoluntariæ verò,vel fiunt ab inflammatione oculorum, aut acri in eoſdem fluxione, & in iis etiam nihil eſt periculi: vel fiunt à perturbatione critica & criſim per hæmorrhagiam præcipuè præſagiunt,quæ etiam nullum minantur periculum; & tales eſſe cognoſcuntur ex præcedentibus concoctionis ſignis, & prauorum ſymptomatum carentia: vel denique oriuntur ex reſoluta virtute retentrice, quæ eſt in cantho, & cæteris oculi partibus, & illæ ſunt exitioſæ, de quibus loquitur Hipp.*in hoc aph.* & à reliquis diſcernuntur, ex oculorum cauitate, & extenuatione, aliiſque ſymptomatis, quæ ipſa neceſſariò comitantur.

In graui capitis affectu, ſi pus ex auribus effluat, ſolutio fit. Per aures

Hoc theorema deſumptum eſt ab Hipp. *Aph.* 10.*ſect.*6.*Dolenti capite & valde ſonanti,pus aut aqua aut ſanguis fluens per aures, aut per os, aut per nares, ſoluit morbum.* Hi enim ſunt ductus & meatus ordinarij, per quos cerebrum ſeſe exonerare ſolet. At præcipua atque grauiſſima cerebri affectio eſt inflammatio,quæ ſi ad ſuppurationem veniat, & pus per aures,quæ magis ordinaria in hoc caſu via eſt, vacuetur,fit morbi ſolutio.

In puerulis humiditates per aures diu affluentes, ſalutares.

Huiuſmodi humiditates pueris familiares ſunt vt præter experientiam docuit Hipp. *Aph.* 14.*ſect.* 3.& ſalutares ſunt,quia in illa ætate cerebrum humidiſſimum,& excrementis ſcatens,ſalutariter ſeſe non ſolùm per aures, ſed etiam per alios ductûs expurgat,

*Aurium ſordes quæ natura ſua flaua & amara exiſtunt,dulceſcere, aut colorem mutare, peſſimum. Hip.*6.Epid.

Gal.*in comment* dicit,illud accidere per colliquationem cerebri in febre acuta;vel dicere poſſumus quòd debilitato valde calore natiuo, profluunt aquoſæ illæ humiditates quæ in cerebro continebantur, ſordibúſque iſtis permixtæ illarum ſaporem,& colorem immutant.

Sanguis bene ac largiter fluens è naribus die critico ſalutaris. Per nares

Fit enim tunc temporis illa euacuatio à natura bene operante, & cauſam morbificam expellente, ſed diligenter aduertendum eſt, vt præceſſerint ſigna concoctionis, & nulla in morbo lateat malignitas: ſiquidem in morbis malignis huiuſmodi hæmorrhagia ſæpè ſolet inutiliter contingere.

Hæmorrhagia nimis copioſa & vehementes, peſſima,nam ad conuulſionem deferunt.

Fit enim aliquando, vt natura copia ſanguinis grauata, & ad excitationem concitata,modum tenere nequeat, & ſæpe etiſim efficiat quam Medici ſæpè cohibere coguntur.

Hæmorrhagia in principio morbi,mala.

Quia in principio morbi nulla euacutio poteſt eſſe critica,ſed merè ſymptomatica eſt, non tamen idcircò lethalis eſt, ſed tantùm inutilis, & nihil ægro conferens: quemadmodum contigit Pericli

in 3. Epid. ſect. 3. Ægr. 5. cui prima die ſanguis fluxit ex ſiniſtro, poſtea verò febris multum intenſa eſt, & perſeuerauit vſque ad quartum diem in quo per copioſum ſudorem iudicatus eſt.

Hæmorrhagia, quæ è directo partis affectæ accidit, bona, contra verò mala

In hepatis inflammatione hæmorrhagia critica, ſalutaris eſt, ſed hanc debet habere conditionem, vt per dextram narem ſanguis euacuetur, ſi enim per ſiniſtram effluat, non ſeruabit rectitudinem tantoperè laudatam ab Hippocrate, & oſtendet naturam perturbatam præpoſterè operari. Sic in lienis inflammatione ſanguis per ſiniſtram narem debet effluere, non verò per dextram.

Stilla ſanguinis pauca per nares effluentes, mala,

Significant enim naturæ imbecillitatem, & malignitatem morbi; omnis ſiquidem excretio in morbis acutis, quæ inchoatur tantùm, & non perficitur, maximè damnatur ab Hippoc. quia maior eſt ſecuritas in febribus, in quibus natura nihil excernit, quàm in quibus pauca & inutilia; ſiquidem coctioni eſſe intentam tunc temporis arguitur. Adde quòd, nulla apparente ſtilla materiæ benignitas elucet quæ incipraeſt ante tempus naturam irritare. Sic apud Hipp. 1. *Ep. d. Æ. r. 1.* Philiſco quinta die parum è naribus ſtillauit, ſinceram, & ſexta die obiit. Et *Ægr. vndecimo eiuſdem ſectionis*, Dromeadæ coniugi quarta die diſtillarunt pauca è naribus, ſexta verò interiit: non tamen ex hoc ſigno mors abſolutè conijcienda eſt, nam *in 3. Epid. ſect. 1. Ægr. 3.* in eo qui decumbebat in Dealcis horto, ſecunda die ex nare ſiniſtra paucus & ſincerus effluebat ſanguis, & iterū quartā die paucus, & ſincerus effluxit ex eadē nare, & quadrageſima die iudicatus eſt. Attamen grauiſſimo morbo conflictatus eſt, vt ex tota hiſtoria apparet, ideóque ſi non mortem, ſaltem maximum vitæ periculum portendit huiuſmodi ſtilla ſanguinis, ſi aliis prauis ſymptomatis adiungatur. Nam hoc etiam aduertendum eſt, quòd videlicet exigua ſanguinis excretio de indice apparens, ſine grauioribus ſignis vel antecedentibus, vel ſubſequentibus, tantùm abeſt vt periculoſa ſit, quin potiùs criſim per eandem viam adfuturam denuntiat: vt Metoni accidit *in 1. Epid. ſect. 1. Ægr. 7.* cui quarta die non prægreſſis grauioribus ſymptomatis, fluxit è dextera nare ſanguis, bis, parum: quinta fluxit largiùs ex ſiniſtra, ſinceram, ſudauit; iudicatus eſt, & cùm recidiuam paſſus, eſſet ſanguine iterum ac ſæpe profluente liberatus eſt.

Per os Sputum & excreatio.

Sputa albalenia æqualia, non admodum tenuia, vel craſſa, quæque promptè ſa iecque excernuntur, & ſine dolore vllo vehementi aut multa tuſſi, ſalutaria.

Significant enim naturam materiæ morbificæ dominari eámque laudabiliter concoquere, & concoctam ſufficienter excernere. Dictæ enim qualitates in ſputo apparentes, optimæ concoctionis indicia ſunt.

Sputum ſtatim initio morbi pectoris, aut pulmonis apparens, bonum, aph. 12. ſect. 1.

Significat enim concoctionis rudimentum: quod ſi ſtatim ab initio morbi fiat, ſperandum eſt breui tempore morbum ſolutum iri.

Sputum leuiter rubeſcens ex ſanguinis & pituita permixtione, ſalutare.

In pleuritide hæc ſputa reiiciuntur, cùm natura materiam morbificam aggreditur: hanc etenim paulatim tenuat & liquat, ac proinde laxatis viis, quo vapor exhalet, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna, ac vicina ſpatia, ac pituitæ permiſcetur, vnde tuſſi ſublata, & ſputo excluſo, vitium coctionis demonſtratur, ac proinde Gal. *comment. in 6. Epid.* h. mitiſſimas pleuritides eſſe ſtatuit.

Sputum flauum pauco permixtum ſanguine, in pectoris aut pulmonis inflammationibus, ineunte morbo editum, ſalutare eſt, multùmque confert; ſeptimo verò die magenti, aut prouectioribus, ſecuritatis minus eſt. Hipp. in Coac. & prognoſt.

In inflammationibus quæ à bile & ſanguine producuntur, huiuſmodi ſputa ſolent contingere: quæ ſi ab initio morbi appareant, oſtendunt naturam partem oneris deponere, vnde laxitas in parte & doloris remiſſio exoritur, ac proinde ſanationis initium. At ſi prouecto iam morbo, id eſt, ſeptimo vel vndecimo die tantùm hoc ſputum appareat, minus ſecuritatis eſt, quandoquidem facultates ad anacatharſim neceſſariæ à morbo magis opprimuntur, vt minùs laudabiles operationes ex iis ſperare poſſimus: tum materia morbifica magis rebellis eſt, cuius ne tenuior quidem pars, & magis obediens primis diebus potuit educi: tum morâ in parte diuturniori in eiuſdem ſubſtantiam penitus defixa eſt, vt ægriùs multò poſſit eradicari.

Omnia ſputa mala ſunt quæ dolorem non ſedant. Hippocr. 2. prognoſt.

Omnes euacuationes bonæ, vel malæ cenſentur ex conferentia quæ ex iis ægrotanti accidit: Si ergo ex anacatharſi nullum doloris leuamen accidat, mala ſine dubio cenſenda eſt: aut enim materia quæ morbum immediatè producit, non eiicitur, aut ſi quædam portio illius euacuatur, noua aliunde ſuppetit, quæ morbi imminutionem impedit.

Sputa pauca, etſi concocta, ſi non pro ratione morbi excernantur, mala.

Quia nihil paucum criticum eſt, nec aliquod leuamen afferre poteſt. Ideo ab huiuſmodi ſputis timendum eſſe in peripneumonia, nos docuit Hippocrates *in Coac.* qualia fuere in vxore Euxeni ab Hipp. obſeruata 7. *Epid.* quæ ex eo morbo interiit.

Nihil omninò expuere in pleuritide aut peripneumonia progreſſo iam morbo, exitioſum.

Quamuis in principio nihil excernatur, non adeò periculoſum eſt; ſed ſi in augmento vel ſtatu ſputum non appareat, ſummam morbi cruditatem ſignificat, & inflammationem contumacem ac concoctu difficilem oſtendit. Hinc Hippocrates *in Coac.* ſiccas pleuritides, in quibus nihil expuitur, meritò fecit periculoſiſſimas: & Gal. 1. *de Criſibus, c.* 10. *Cùm paſſio*, inquit, *exquiſitè anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeſe vniuerſum fluxum cohibuerit, tum facit morbos lethales.* Et *in libro de totius morbi temporibus*, nihil omnino expuere cum ingenti dolore, & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale ſtatuit.

Si ſputum poſtquam apparuerit, ſupprimatur, & pleno pulmo ferueat in gutture, ac ſtertorem ebullitionémque patiatur, omnino lethale.

Vel enim ſignificat maximam inflammationem quæ ſputum exurendo ita viſcidum efficiat, vt nequeat expectorari: ſed bronchiis pulmonum adhærens, eáque obſtruens ſuffocationem inducat: vel oſtendit virium exſolutionem, quæ non poſſit anacatharſim promouere; vnde fit vt omnes qui ex pleuritide, vel peripneumonia moriuntur iam morti proximi huiuſmodi ſtertorem patiantur. Huiuſmodi ſtertorem obſeruauit Hipp. 7. *Epid.* in Menone, de quo ait, *Arteria ſubſilicbat cum ſtertore*; & de vxore Theoduri, *Arteria & pectoris ſtridula quadam aſperitas, ſtrepitus & fluctuatio puris*: Et de vxore Polycratis, *intus circa arteriam & fauces ſibilus erat*, & *κέγχρος*, vel vt tradunt interpretes, *aſperitas raucida*. In quibus & multis aliis qui *in eodem libro* recenſentur, illud ſymptoma partim in naturæ impotentiam, partim multitudinem aut lentorem puris, pituitæ aut alterius humoris fuerat referendum. At cùm perpetuò malum ſit, & ſummopere timendum, ſummè tamen pernicioſum eſt

poſt

poſt morbi principium, prælanguidis viribus redditis: id enim oſtendit, præ imbecillitate naturam quicquam non poſſe excernere, & ſuffocari; quod etiam indicabunt alia ſigna exitialia, quæ cum iſto copulata neceſſariò apparebunt. In principio verò nonnunquam fit, vt præ copia humoris, & lentore eiuſdem, ferueat in gutture, quo humore poſtea concocto, & per ſputum purgato, ceſſat illa ebullitio. Tale verò non eſſe perniciosum ex eo dignoſcitur, quòd vnà adſint alia ſignà bona, & nullum perniciosum, vt in Piſiſtrato contingit, de quo ait Hipp 7. *Epid.* ſtertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimúlque excretio, & ſtertor euaſit. Denique in aſthmaticorum paroxyſmis huiuſmodi ſtertor, iſque valde intenſos cum ſibilo ſolet contingere ſine vllo periculo: quod diligenter annotandum eſt, ne in prognoſtico decipiamur.

Sputa alba, & merè pituitoſa, in pleuritide, & peripneumonia, mala.

Huiuſmodi ſputa incautos Medicos poſſunt decipere, quandoquidem iis ſputis, quæ in ſtatu naturali excernuntur, admodum ſimilia cùm ſint, ſalutem prima fronte videntur polliceri. Attamen admodum mala ſunt, quia oſtendunt nihil humoris inflammationem facientis, expurgari, propterea & morbum crudiſſimum, & ſummè perniciosum demonſtrant. Quod Hipp. obſeruauit 7. *Epid.* in vxore Euxeni quæ pleuritica obiit, ea enim per ſputum pauca, candida, & tenuia excernebat.

Sputa flaua, pallida, aut ruſſa in ſanis apparentia, ſiue amara illa ſint, ſiue dulcia, phthiſim adfuturam, & inde mortem prænuntiant.

Huiuſmodi enim colores bilem in pulmonibus deliteſcentē ſignificant, quæ quidem in ſputo amarorem magna ex parte interdum depoſuit, ob pituitæ permixtionem, cuius dulcedine bilis acrimonia retunditur. In quo Medicos errare ac decipi facile eſt, qui bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant, ex eo quòd ſputa, etſi flaua, vel pallida, vel ruſſa appareant, minimè acria, vel amara obſeruent. In iis tamen ægrotantibus, exeſis pulmonibus cruenta ſputa; vel purulenta poſtea redduntur, atque inde tabes. De his loquitur Gal. 4. *De loc. affect. cap.* 9. inſigni contextu, & ita ad hanc rem conducente, vt illius verba huc meritò transferenda ſint. *Quidam*, inquit, *humorem repente expuit, liquida bili in colore per quàm ſimilem, medium videlicet inter flauum ac pallidum, ac nulla acredine infectum, atque ita quotidie maiorem eius quantitatem expuit, deinde leui obortá febriculá, tabeſcere incepit, adeò vt purulenta ſcrearet. Poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem reiecit, atque ſic acuta febre magis conſumebatur, ac iterum, atque iterum plus expuebat, adeò vt magnam ſputi quantitatem redderet: quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum qui tabe marceſcunt exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem ferè morbo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem. Igitur qui primùs nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſimè aſſici viſus eſt. Alterum verò cùm conſpiceremus, ei ſtatim ab initio cognito malo, præſenti medicamento ſuccurrere tentauimus, ac multò magis etiam tertio. At quamvis multo negotio vtrumque liberare conaremur, nihilominùs neque horum vllus, neque alius poſt alios ſeruari potuit; cùm enim iam morti proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quaſdam partes expuebant.* Hæc Gal. Cæterùm mirum eſt, cur ſputis flauis, aut pallidis apparentibus, acri, amaro, aut ſalſo ſapore vacantibus, homines ad tabem ducantur. Hoc verò fit, quòd pituitoſi humoris mixtione in ipſis ſapor faciliùs, quàm calor occultetur; quæ quidem pituita in brunchiis pulmonum continetur, ibidémque cum bile permiſcetur: at bilis in pulmonibus colligitur, ita acris & copioſa, vt eos exedat, putrefaciat, & ad tabem perducat.

A ſanguinis ſputo puris ſputum, à puris ſputo tabes, cùm verò ſputum ſupprimitur, moriuntur. Aph. 15. & 16. ſect. 7.

Non ab omni ſanguinis ſputo puris ſputum conſequitur; nam & à cerebro, & à gingiuis, & à gutture ſæpè ſanguis educitur ſine noxa. Imò nec à ſputo ſanguinis, quod in pleuritide & peripneumonia contingit, puris ſputum neceſſariò generatur, ſed de illo tantùm ſputo ſanguinis intelligendus eſt hic aphoriſmus, quod à pulmone procedit, per eroſionem illius partis, aut ruptionem alicuius venæ per illius ſubſtantiam diſperſæ: huic enim ſanguinis ſputo, puris ſputum, & tabes, & mors neceſſariò ſuccedunt. Huiuſmodi autem ſputum, quod in puris ſputum degenerat, à prædictis diſtinguitur, quòd in eo ſpumoſus ac valde floridus ſanguis per tuſſim excernatur; quæ conditiones in aliis omnes non reperiuntur.

Sputa viridia, æruginoſa, liuida, nigra ſyncera, vel fœtida, mala.

Viridia & æruginoſa magnum caloris incendium, & bilis æruginoſæ copiam ſignificant. Liuida, aut ab atrabile, aut à caloris extinctione fiunt. Nigra fiunt ab iiſdem cauſis, ſed multò potentioribus; nam & maior aduſtio, & refrigeratio, ſeu caloris extinctio, ex liuore nigredinem conciliat. Syncera ſputa ea dicuntur, quæ fiunt ab vnico humore puro & impermixto, ſuoque ſero deſtituto, quod ſerum à calore conſumptum eſt. Fœtida ingentem putredinem in partibus ſpiritalibus conceptam ſignificant. Illa igitur omnia ſputorum genera eſſe valde mala, eorum cauſæ iam receuſitæ ſatis ſupérque indicant.

Sputa admodum craſſa, viſcida, & glutinoſa, in pleuritide vel peripneumonia, mala.

Quia ſignificant magnum incendium & ardorem intus deliteſcentem, qui materiam iſtam valde incraſſat, & viſcidam reddit, vt difficillimè poſſit purgari, necnon cum tuſſi moleſta & laborioſa excreatione, quæ plus affert detrimenti, quam emolumenti.

Sputa viſcida & glutinoſa cum raucedine, peſſima Coac. cap. 16.

Simpliciter viſcida & glutinoſa mala ſunt, vt in *præcedenti theoremate* dictum eſt. At ſi huiuſmodi ſputa raucitatem inducant, oſtenditur cum viſciditate iunctam eſſe acrimoniam, quæ arteriam exaſperando huiuſmodi raucitatem inducat. Quantò igitur deterior eſt materia, tanto deteriorem affectum producit: atque adeò quicunque pleuritici & peripneumonici huiuſmodi ſputum cum raucedine emittunt, lethaliter laborant. In aliis verò qui hiſce affectibus non tenentur, talia ſputa cum raucedine glutinoſa & ſalſuginoſa phthiſim prænuntiant.

Sputum rotundum, aut grandinis formam referens, exitioſum.

Primùm enim ſputum rotundum neceſſariò craſſum & viſcidum eſt, atque ea ratione vitioſum, vt iam annotauimus; imò verò incoctibilem arguit materiam, quæ ad vſtionem deducta, craſſior & viſcoſior reddita, hanc figuram nacta eſt. Ideò quicunque pleuritici, vel peripneumonici huiuſmodi ſputa reiiciunt, breui moriuntur. Tum etiam ſine morbo præſenti tale ſputum phthiſim prænuntiat, vt teſtatur Gal. *comm. in* 6. *Epid.* vbi refert, ſe huiuſmodi ſputum in quibuſdam febre vacantibus vidiſſe, qui per longum temporis interuallum nihil mali pati videbantur: attamen iſti omnes poſtea phthiſici contabuerunt. Illa verò ſputa, quæ grandinis,

dinis grauis ſimilia ſunt, quia rotundis ſolidiorem conſiſtentiam nanciſcuntur, ideò à maiori pulmonis ealore fiunt, & certius phthiſim prænuntiant. Ita Gal. 4. *de locis affectu, cap.9.* Hiſtoria luculenta huiuſmodi ſputorum periculum oſtendit, his verbis: *Praterea alium huiuſmodi affectum in pulmone netaui. Quidam diuturna tuſſi vexatus, & exiguum, lentumque pus expuens, fruſtum quoddam parue grandinis grano haud abſimile excreauit, ac deferens illud mihi oſtendit, atque rurſus non ita multo poſt aliud quoque attulit, vnde conieci lentum illum humorem, & quem antea expuere ſolebat, ſiccatum, induratúmque ad huiuſmodi ſubſtantiam perueniſſe. Quamobrem medicamentum ei in potu dedi, quod aſthmaticis auxiliatur, atque ita factum eſt vt minorem expueret grandinem, atque longiori quàm antea interuallo; neque pluribus deinceps annis adeo mitigari potuit affectus, quin tandem moreretur. Caterùm grandines ipſa magna ex parte erui magnitudinem aquabant, quamvis interdum maiores eſſe, interdum minores viderentur. Atque alios quoque ſimiliter quidem expuere, ſed nihilominus in multos annos vitam extendere vidimus, quorum alij aliam ob cauſam, aly verò ob ſpiritalium inſtrumentorum affectum mortui ſunt, quamvis nihil cruoris excrearent.*

Spuma *Qui ſuffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui ſunt, non referuntur in vitam, quibus ſpuma circa os apparet.* Aph.43.ſect.2.

Spuma generatur vel à vehementi ealore multos vapores excitante, eóſque cum ſaliua permiſcente, vt videre eſt in iis, quæ igni appoſita feruent, & bulliendo ſpumam emittunt; vel fit à motu violento, qui eodem modo flatus eum aquoſa ſubſtantia permiſcet; vt patet in albumine oui diutius agitato, & in mari ventis vehementer commoto. Qui igitur ex vehementi ira, aut curſu, vel exercitatione violenta incandeſcunt, ij poſſunt habere ſpumam in ore ſine periculo, quia excitatur à cauſa procatarctica. Ita etiam epileptici eirca finem acceſſionis ſpumam emittunt ex ore, ob motum illum violentum & conuulſorium, quia attenuat exagitando, diſſoluitque materiam illam pituitoſam in cerebro contentam, à qua paroxyſmus ille excitabatur; ideò nullum etiam in ea periculum, quia fit materiæ morbificæ exclusione. At in iis qui ſuffocantur, ſiue illud laqueo fiat, ſiue demerſione in aqua, à graui angina, vel apoplexia, ſpuma in ore apparens peſſimum eſt ſignum, & proximam mortem oſtendit; ſignificat enim extremum naturæ conatum, fuligines in pulmone contentas magna vi excludere conantis, cum quibus etiam aliquid propriæ ipſius pulmonis humiditatis exprimit, & cum dictis fuliginibus permiſcet.

Per vomitum. Subſtantia. *Vomitus ex bile flaua & pituita mixtus, qui nec valde craſſus eſt, nec admodum copioſus, & qui duos iſtos humores habet exquiſitè permixtos, bonus.*

Talis enim vomitus non ſolùm in ſubſtantia, ſed etiam in quantitate & qualitate laudabilis eſt. Ex omnibus enim humoribus excrementitiis pituita & flaua bilis ſunt omnium mitiſſimi, ſi autem quantitate & conſiſtentia mediocri, ac bene inuicem permixti per vomitum efferantur, omnes laudabilis vomitus conditiones obtinebit.

Vomitus biliosi aut pituitoſi die critico erumpentes, boni

Non ſolùm vomitus permixti ex vtroque humore boni ſunt, ſed etiam qui fiunt ſeorſum ex alterutro humore, ſi talis humor morbum committat, quo æger detinetur. Sic in bilioſis febribus bilis criticè erumpens, aut pituita in pituitoſis, morbi ſolutionem afferunt, aut ſaltem maximam ſalutis ſpem pollicentur.

Longo alui profluuio laboranti, ſpontaneus vomitus ſuperueniens, morbum ſoluit. Aph.15.ſect.6.

Fit enim reuulſio materiæ morbificæ in contrariam partem, & illa reuulſio oſtendit naturam refici, ac vires reſumere. Vt enim Medicus facit eorum, quæ in partem aliquam fluunt, rettactionem; ita natura facit, cùm præualere incipit, repulſionem: vt cùm ex ſurditate facit deiectiones bilioſas; ita etiam ex profluuio ventris vomitum. Nimirùm cùm inteſtina laborarent fluxione, potentis naturæ indicium eſt, id quod inteſtina malè affectorum influebat, aliam in partem repellere.

Sanguinem supernè efferri, qualiſcunque ſit, malum, Aph.25.ſect.4.

Sanguis qui per vomitum reiicitur, à ventriculo vel hepate proficiſcitur, & alicuius venæ apertionem, ruptionem, aut eroſionem in iiſdem partibus ſignificat. Ideò talis vomitus malus cenſendus eſt. Et de eo loquitur Hipp. *in hoc aph.* Tum etiam de ſanguine qui reiicitur per tuſſim, & à thorace vel pulmone educitur. *Aduertendum* tamen eſt, cruentam vomitionem aliquando bonam ſalubrémque exiſtere, ſi nimirum criticè perficiatur, quamvis hoc valde raró contingat; hoc tamen teſtatur Gal.7.*meth.cap.*11.3.*de ſympt.cauſ.cap.*2.& 5. *de locis affectis, cap.* 7. & nos vidimus aliquando pleuritidem in iuuene robuſto per ſanguinis vomitum die ſeptimo fuiſſe perfectè, & ſalubriter iudicatam. Alium etiam vidimus, qui longo morbo detentus, & velut tabe confectus cum difficultate ſpirandi, oborto repentè vomitu copioſo ſanguinis atri, fuit liberatus. Hic igitur aphoriſmus ita diſtinguendus eſt, quòd videlicet ſanguinis vomitus perſeuerans, & frequenter repetens, malus ſit: ſi verò ſemel tantùm accidat, nec iterum reuertatur, cúmque morbi alicuius ſolutio conſequatur, bonus ſine dubio cenſendus eſt.

Vomitus paucus & laborioſus in acuta febre, malus.

Nihil enim eorum quæ decretoria ſunt, exiguè ſecerni conuenit; ſed quæ ita vacuantur, omnia duorum alterum ſignificant, aut materiæ copiam quam natura tolerare nequeat, ſed ex ea aliquid ſymptomaticà effundatur; vel naturæ imbècillitatem quæ ſupetflua expellere fruſtrà nitatur.

Vomitus variegati, ex multis humoribus conſtantes, mali. Quantitas.

Significant enim varios humores in corpore latitare, qui eò maius negotium naturæ faceſſunt, quò difficilius eſt pluribus inimicis reſiſtere. Si enim aduerſus varia alimenta pugnare grauiſſimum efficitur; quantò difficilius erit, & periculo plenum tentare varios humores præter naturæ modum exiſtentes, concoquere & edomare? Præcipuè in morbis acutis, in quibus breue eſt tempus pugnæ, quod deberet eſſe longiſſimum, vt maior ſpes victoriæ ex parte naturæ haberi poſſer.

Vomitus porraceus, æruginoſus, liuidus, niger, aut fœtidus, lethalis.

Significat enim huiuſmodi vomitus bilem porraceam, æruginoſam, aut atram in corpore redundare. At hæ omnes bilis ſpecies malignos morbos atque lethales ſolent producere: his verò ſi fœtor adiunctus ſit, inſignem humorum corruptelam ſignificat, cum qua natura non poſſit diu conſiſtere. Vomitûs æruginoſi exemplum habetur apud Hipp.3.*Epiſt.ſect.*2. *Ægr.*4. Vbi Philiſtes primâ die vomuit bilioſa, pauca, flaua primùm, poſteà æruginoſa, multa. Quintâ manè extinctus eſt. Tum etiam *ſect.* 3. *eiuſdem libri, Ægr.* 4. vbi phreniticus qui primâ decubuit, vomuit æruginoſa multa, tenuia: quartâ mortuus eſt. Nigræ verò vomitionis exemplum habemus in 1. *Epid. Ægr.* 12. qui die octaua circa veſperam euomuit nigra, pauca, bilioſa, & vndecima obiit. Attamen Qualitas.

obiici

obiti poteſt anceps eſſe huiuſmodi ſignum, quia Epictatis vxor, vt habetur in 1. *Epid. Ægr.* 5. vigeſima die vomuit billioſa, pauca, nigra, & iudicata eſt perfectè ſine febre, octuageſima. *Reſpondendum* eſt, cum morbum fuiſſe adeò grauem, & adeò ſæuis comitatum ſymptomatis, vt mirum ſit, quomodo ex eo ægrotans potuerit euadere; cùm tamen octuaginta dies eam occupauerit. At interdum contingit, vt quidam morbi etiam lethaliſſimi præter Medicorũ ſpem fœliciter terminentur, qui tamen iudicia artis nequaquam debilitant quæ cenſenda ſunt de iis quæ vtplurimùm contingunt, non autem vt ſemper neceſſariò. Præterea hoc etiam annotandum eſt, prauos huiuſmodi humores criticè interdum excerni, quamvis rariſſimè hoc contingat. Denique fœtidi vomitus, cum aliis prauis qualitatibus coniuncti, exemplum habemus in 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. Vbi mulier, quæ decumbebat in mendacium foro, die octaua & nona vomuit exigua bilioſa: vndecima vomuit virulenta bilioſa: duodecima & decimatertia vomuit multa, nigra, graueolentia: decimaquarta mortua eſt.

Vomitus ſynceri & impermixti in acutis febribus, mali. 10. Prorrhet.

Nam humor ſyncerus non ſolùm crudus eſt, ſed etiam incoctilis, quippe qui excludat tum actum coctionis, tum poteſtatem. Hippocr. *ἄκρητον* vocat humorem omnem mixtionis expertem, vel omne excrementum feruidum & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cuius generatio vel partis alicuius vitio fit, vel feruore & incendio febrili exhauſta aquoſa & ſeroſa parte: ideoque in acuta febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque à natura noſtra inuincibile.

Morbis quibuſlibet incipientibus, ſi atra bilis, vel ſupernè, vel infernè exierit, lethale. Aph. 22. ſect. 4.

Talis excretio lethalis eſt, vt ſignum, & vt cauſa; nihil enim ineunte morbo ſalutariter poteſt excerni, malaque eſt cuiuſuis humoris à corpore euacuatio, quæ fit ante coctionis ſigna. Indicium enim eſt, cauſam valde mordere aut grauare, aut omnino facultatem languere; cùm naturæ œconomia hoc modo conturbetur, quæ primùm concoquit, deinde ſecernit ac ſeparat inutilia ab vtilibus, poſtremò excernit. At cùm materia peccans & hoc modo naturam conturbans deterrima eſt, lethaliter affici ægrotantem arbitrandum eſt. Verùm ſi in progreſſu morbi atra bilis excernatur poterit aliquando bona eſſe illius euacuatio, ſi nimirum concoctionis ſigna ſimul apparuerint.

Quibuſcunque per morbos acutos, vel diuturnos, aut vulnera, aut quemvis alium modum extenuatis, atra bilis, aut veluti ſanguis niger per inferiora ſubſederit, poſtridie moriuntur. Aph. 23. ſect. 4.

Extenuatio magnam debilitatem ſignificat; talis deiectio magnum morbum, qui ægrum valde debilem citò interimit. Quando igitur ita extenuatis talis vacuatio contingit, ſignificat naturam omnino proſtratam humores illos ampliùs continere non poſſe, ſed veluti laxatis habenis, per inferiora demittere.

Deiectiones ſynceræ in morbis acutis, peſſimæ.

Synceras deiectiones appellauit Hipp. (vt docet Gal. *in aph. 6. ſect. 7.*) quæ impermixtæ ſunt aquoſæ humiditati, quando ſolus humor qui vacuatur, deiicitur, ſiue ſit bilioſus, ſiue melancholicus, ſiue porri colorem præ ſe ferat, ſiue bilis quæ æruginoſa nominatur. Nam deiectiones huiuſmodi exuſtam eſſe omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonſtrant; vnde maximum imminet vitæ periculum. Sic apud Hipp. 1. *Epid. Ægr.* 2. Sileno primâ die bilioſa, ſyncera, ſpumoſa, ſaturata multa prodierunt: quinta deiectiones ſynceræ, bilioſæ, læues, pingues: vndecima interiit. Eiuſmodi etiã ſynceræ deiectiones in Euryanacti filia, Pario, Pythione, & aliis contigerunt, quia lethalibus morbis conflictabantur.

Pingues & viſcoſæ deiectiones, lethales.

Pingues in acutis deiectiones fiunt, vt docet Gal. *comm. in text.* 12. *lib.* 2. *prorrh.* quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur. At vbi etiam viſcoſæ ſunt, ſignificant non ſolùm pinguedinem colliquari, ſed etiam ſolidas corporis partes, vnde neceſſariò contabeſcunt. At verò quia deiectiones pingues & viſcidæ interdum generantur ex alimentis pinguibus & lentis, tum etiam à pituita multo calore viſcida reddita: ita inuicem diſtinguendæ ſunt, vt nimirum quæ ab alimentis aut pituita, copioſiores ſint, & minimè fœtidæ, quæ verò à colliquatione, paucæ ſunt & graueolentes, & graueolentia in primis, vt Gal. docet colliquationis indicium eſt. Hæ igitur pingues deiectiones magnum incendium ſignificant, & certum exitium, ſi aliquod ex prauis indicii ſimul illuxerit, atque adeò ſi morbus magnus, vehemènſque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt, cuiuſmodi in eo qui in Dealcis horto habitabat, Hipp. obſeruauit, de quo ait, ſexto die deiectiones fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graueolentes, qui die tantùm quadrageſima fuit iudicatus. Sed hæ non à colliquatione partium ſolidarum factæ fuerunt, ſed à pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quandoquidem eæ multæ extiterunt. Quæ verò etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exiſtunt, quales in Sileno obſeruauit Hipp. vt *in præcedenti theoremate* obſeruauimus.

Spumoſæ deiectiones in febribus acutis, malæ.

Illæ enim aut caloris incendium ſignificant, quo excrementa ferueſcentia ſpumam contrahunt, vt in lebete præ copia caloris fit; aut flatuoſum ſpiritum humori commixtum, vt videre eſt in ſpumis maris, incurrentibus ventis: vtrumque autem malum eſt, quia illud calorem arguit colliquantem, hoc verò inæqualem perturbationem. Peiores tamen ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant, & cognoſcuntur ex acuta febre, & ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, tum etiam quòd ſincera ſpectentur. De his legitur in 2. *Prorrhet. In bilioſis ſinceriſque deiectionibus ſpumoſa efflorescentia, mala.* Quæ verò ex ſpiritus flatuoſi commixtione fiunt, malæ etiam ſunt, quia in excrementis cruditatem ſignificant.

In morbis acutis, ſi ea quæ aſſumuntur, inalterata reiiciantur, lethale eſt. Lumbrici.

Huiuſmodi lienteria abolitas in ventriculo functiones naturales oſtendit, propter maximam caloris natiui exolutionem, quæ proximam mortem denuntiat: vt videre eſt apud Hipp. *in 3. Epid. ſect. 3. Ægr.* 15. In Dealcis vxore, cui accidit die decimaſeptima ab aluo irritatio turbulenta, deinde ipſæ potiones exibant: & vigeſima prima interiit.

In morborum principio vermes prodire, malum, tam viuos, quàm mortuos, potiſſimùm ſi ſoli & ſine ſtercore exeant.

Viui enim ſummam cruditatem, aut alimenti penuriam ſignificant; mortui verò magnam putredinem à qua enecantur.

Lumbrici in declinatione morbi cum excrementis exeuntes, & iam coctione apparentes, bonum.

Oſtenditur enim tunc naturam excrementis dominari.

Copioſior alui deiectio in quolibet morbo, mala.

At

At ſi cum ventre ſubtumido & creſcente efferatur, peſſima.

Quantitas. Alui fluxus copioſior vires maximè reſoluit, & naturam proſternit, vt *in 2. progn.* Hipp. habet. At ſi vniuerſim & ſæpè deiiciatur, periculum imminet animæ defectionis; quod etiam confirmat in *Coacis pranot.* his verbis: *Liquida deiectio, & confertim, ſemélque effluens, & paulatim, mala: altera enim vigilias, & altera exolutionem inuehit.* At verò ſi copioſa deiectio cum ventre tumido coniuncta ſit, ſignificat magnam caloris natiui exſolutionem, vnde cruditates & flatus multi generantur, quibus venter intumeſcit.

Paucæ deiectiones, vel quæ ſtatim vbi inceperint ſiſtuntur, malæ.

Omnes excretiones paucas inutiles eſſe, alibi demonſtratum eſt, tum quòd ad morbi cauſam tollendam non ſufficiant; tum etiam quòd vel humorum multitudinem vires opprimentem, vel earundem imbecillitatem ſignificent. At ſi alui fluxus ſtatim vbi inceperit, cohibeatur, ſignificat prauos humores, qui per inteſtina ferebantur, aliò eſſe conuerſos, vbi grauem noxam inferre poſſint. De his loquitur Hipp. *in 7. Epid.* his verbis: *Ventres etſi fortè humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Hinc non abſimili ratione diarrhoeæ & dyſenteriæ, quæ ſubitò cohibentur, maximum vitæ periculum ægris afferre ſolent.

Qualitas. *Liquida deiectio, quæ cum morbo acuto incipit, & cum eodem perſeuerat, mala.*

Significat enim magnam materiæ morbificæ copiam, vel malignam qualitatem, quæ naturam coëgit ad præcocem iſtam diarrhoeam. Sic apud Hipp. 3. *Epid. ſect. 2. Ægr. 8.* in adoleſcente qui decumbebat in mendacium foro, cui primâ die venter turbatus eſt bilioſis, tenuibus, multis. Secundâ deiectiones plures, intempeſtiuiores: ſeptimâ mortuus eſt, *ægr. 10. eiuſdem ſect.* Mulieri, quæ circa Pantimedem, primâ die aluus turbata tenuibus, multis, crudis: ſecunda ab aluo multa: ſeptimâ obiit: aluus ſemper humida deiectionibus multis, tenuibus crudis.

Pleuritide aut peripneumoniâ correpto, alui profluuium adueniens, malum. Aph. 16. ſect. 6.

Cùm inſtrumenta reſpirationi inſeruientia vehementer afficiuntur, hepar & ventriculus in conſenſum trahuntur, eiſque labefactatis contingit alui fluxus, qui eâ ratione lethalis eſſe conſueuit. Ideò vt verum ſit hoc prognoſticum, pleuritis aut peripneumonia debet eſſe grauiſſima; quod innuit Hipp. (docente Gal. *in comm. huius aphor.*) cùm non ſimpliciter dixit, In pleuritide aut peripneumonia aluum turbatam, eſſe malum ſignum; ſed adiecit, *correpto*, ac ſi dixerit detento atque vexato homini à talibus paſſionibus, profluuium alui ſuperueniens, malum eſſe ſignum; quoniam ita ſe habentibus profluuium alui ſolet aduenire, non potente hepate ad ſe trahere alimentum, neque conuertere in ſanguinem, & quandoque ventriculo idem alimentum corrumpente. In mediocri autem pleuritide aut peripneumoniâ profluuium alui ſuperueniens prodeſſe potiùs ratione euacuationis, præcipuè ſi morbus non ſit grauis, & nullum timeatur ex eo periculum; tum etiam ſi concoctionis ſigna in ſputis & vrinis apparuerint. Interdum etiam in recenti pleuritide & peripneumonia diuertitur materia antecedens ad inteſtina, & vtilem ſalubrémque alui fluxum producit.

Ophthalmia laborantem alui profluuio corripi, bonum. Aph. 17. ſect. 6.

Nam per huiuſmodi alui fluxum fit reuulſio ad diſtantiſſima oppoſita, & à ſuperiorib. ad inferiora quæ omnium efficaciſſima atque vtiliſſima eſt.

Alui excrementa liquida, quæ in progreſſu morbi ſenſim craſſeſcunt, bona.

Omnis concoctio incraſſando progreditur, & quæ concoquuntur craſſiora euadunt; ideò excrementa tenuia, ſeu liquida, quæ ſenſim craſſeſcunt, virtutem naturæ bene operantis ſignificant.

Albæ deiectiones in morbis quibuſlibet apparentes, malæ.

Vel enim albæ deiectiones fiunt ex cibis ingeſtis, vtpote pane puro, lacte, ptiſana, alica, amygdalis, aliiſque, aut vt Gal. docet *in 1. prog.* cùm bilis nullo modo peruenit ad inteſtina idque, vel obſtructo canale per quem à veſica fellis ad inteſtina fertur, vt in ictero contingit; vel eâdem ſurſum cum ſanguine in caput inflammatum attractâ: aut denique fiunt albæ deiectiones à colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viſcidæ & valdè foetidæ exiſtunt. Quocunque autem modo fiant, exceptis iis quæ à cibis albeſcunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniúmque maximè quæ cerebro inflammato contingunt, de quibus Hipp. *in prorrhet. In phreniticis alba deiectio, malum*, quandoquidem vniuerſa bilis in cerebrum attrahitur. Præterea in bilioſis febribus albæ deiectiones malæ etiam ſunt, quia excrementa cauſæ morbificæ reſpondere debent; ideóque vel canalis obſtructionem ſignificat, quo bilis ad inteſtina deferri conſueuit, quæ obſtructio affectum plerumque etiam in non febrientibus lethalem facit, de quo Hipp. *in Coac. Regio morbo admodum fœdati, moriuntur, & his alba deiectio præcedit*; vel cerebri, aut conuexæ iecoris partis ſuperioris incendium, quod bilem vniuerſam ad ſe proliciat. Denique albas, paucas, viſcidas, & malè olentes deiectiones malas eſſe, ſuprà oſtendimus, quod malignam colliquationem denotent.

Alui deiectiones vitellinæ, virides, æruginoſæ, liuidæ, nigræ, variegatæ, aut valde fœtidæ, malæ. 2. progn.

Hæ omnes deiectiones malæ ſunt, propter eaſdem rationes, quas de ſimili vomitu ſuprà retulimus, Aliquando tamen poſſunt criticè & vtiliter effundi, ſi antea ſigna concoctionis in vrinis apparuerint: vt videre eſt apud Hipp. *in 1. Epid. ſect. 1. Ægr. 14.* vbi Melidiæ, quæ decumbebat apud Iunonis templum incœpit capitis & colli, & pectoris dolor fortis, ſtatim autem febris acuta corripuit, ſextâ die comatoſa, anxioſa, horrida, rubor in gena, parum delirauit: ſeptimâ ſudauit, febris defecit, dolores permanebant, rediit: ſomni parui, vrinæ vſque in finem bene coloratæ quidem, ſed tenues. Deiectiones tenues, bilioſæ, mordaces, valde paucæ, nigræ, fœtidæ prodierant, vrinis ſubſidentia alba læuis; ſudauit, iudicata eſt perfectè vndecimâ.

Fluida alui excrementa cum dolore, & dyſenteria, aut laborioſa, & frequenti deiectione, malæ. Excernendi modus.

Significant enim maximam humorum acrimoniam, quæ inteſtina vehementer vellicet, pungat, & erodat. Quod obſeruauit. Hippocr. *in 1. Epid.* in multis qui ex febribus malignis interibant, de quibus ait: *Alui turbata erant, bilioſis, paucis, meris, tenuibus, mordacibúſque, & frequenter deſidebant*: & paulo pòſt; *Quæ hos infeſtabant, hæc erant, dyſenteria, teneſmi, lienteria, & fluxiones alui.* Quod etiam obſeruauit *in 3. Epid. ſect. 2. Ægr. 6.* in Euryanactis filia, cui die duodecimâ aluus turbata eſt bilioſis, paucis & ſinceris, tenuibus, mordacibus, crebrò deſidebat, ex quo morbo interiit. Interdum tamen quidam morbi difficiles per dyſenteriam iudicantur, vt docuit Hipp. *aph. 48. ſect. 6. Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens, bonum.* Quod ita intelligendum eſt, modò illa dyſenteria diuturna admodum non ſit: alioqui erit mala, iuxta *aph. 43. eiuſdem ſectionis, Qui lienoſi difficultate inteſtinorum corripiuntur, iis ſuperuenientem*

nientem

nientem longam difficultatem inteſtinorum, aqua inter cutem, aut inteſtinorum leuitas excipit, & moriuntur. Alij etiam morbi per fluxum dyſentericum finiuntur, vt videre eſt *in 1. Epid. ſect. 1. Ægr. 10.* vbi Hipp. de Clazomenio ita ſcribit: *Circa diem trigeſimam primam fluxus alui multis aquoſis cum dyſenterico: & quadrageſima die a morbo liberatus.* Hæ autem deiectiones quando ſalutares ſunt, multa perniciosa ſigna cum iis apparent, plerumque verò hæmorrhagia bona, aut copioſus ſudor, aut aliquod aliud bonum ſignum ſimul contingit.

Liquida deiectio, quæ non ſentientibus effertur, valde mala.

Aut enim errorem mentis & delirium ſignificat; aut caloris natiui exolutionem, quam ſenſus abolitio conſequuta eſt.

Alui fluxus qui cum facili tolerantia contingit, & ex quo æger leuamen aliquod percipit, bonus.

Oſtendit enim naturam noxios humores excernere, vnde ſolutio morbi ſperanda eſt.

Per veſicam. *Vrina illa optima eſt, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitate aſſumptæ potioni reſpondens, colore ſubruffo aut ſubflauo, cum hypoſtaſi alba, leui & æquali. Gal.* 1. de Criſ. cap. 12.

Vt omnia vrinæ vitia faciliùs innoteſcerent, decuit ab initio omnes bonæ vrinæ conditiones ſimul exponere, vt hoc theorema ſit veluti regula, ad quam ſequentia omnia reuocari queant. Vrina igitur laudabilis debet eſſe ſubſtantiâ, ſeu conſiſtentiâ mediocris, id eſt, media inter tenuem & craſſam; colore ſubruffo aut ſubflauo, quia in multis vrinæ ſunt coloratiores, in aliis minùs coloratæ, & nihilominùs optimè concoctæ, quod à diuerſis corporum diſpoſitionibus ſolet dependere, nimirum à temperamento hepatis, & aliorum viſcerum præcipuorũ ætate, ſexu, victus ratione, & vitæ inſtituto. Corpora etenim calidiora coloratiores vrinas habent, & frigida pallidiores. Iuuenes vrinas habent pueris tenuiores, & coloratiores; pueri craſſiores: ſenes tenuiores & minùs coloratas. Mulieres vrinas habent viris craſſiores, & minùs coloratas, cùm multis euntentis, & qui crapolis indulgent, mingunt vrinas cũ multo ſedimento crudo; & qui inedia vſi ſunt, vigiliis, aut laboribus, habent vrinas coloratiores cum pauco ſedimento. Contra qui in otio vitam agunt, vrinas habent minùs coloratas cum multo ſedimento. In temperatis verò corporibus vrina optima erit, vt docet Gal. colore modicè croceo, ad quam reliquæ differentiæ quò magis accedunt, eò meliores cenſendæ ſunt. Sufficit tamen in morbis, ad ſalutem prædicẽdam, vt vrina maximè accedat ad eas conditiones, quas habere ſolebat, dum æger optima fruebatur valetudine. Ideo optimum eſſet illius vrinam dum bene valet, ſæpe conſpexiſſe, vt quantum à ſtatu naturali receſſerit, facilè dignoſci queat. Sedimentum denique ſeu hypoſtaſis eſſe debet alba, leuis, & æqualis, quod confirmat Hipp. 2. *progn. text 26.* additq. huiuſmodi hypoſtaſim debere conſiſtere per omne tempus, donec morbus iudicetur: ſi enim intermittat, & interdum vrina ſedimẽti expers effundatur, morbus diuturnior futurus eſt, ac minùs ſecurus. Hic verò *annotãdum* eſt Hippoc. *loc. cit.* ſolam hypoſtaſim attendere, qua concoctio denotetur, non autem conſiſtentiam, aut colorem, quia illa, vt antea dictum eſt, maximè variant in variis indiuiduis; tum etiam quia vrina optimum habens ſedimentum, & optimum colorem, & ſubſtantiam mediocrem habeat, neceſſe eſt. Illud igitur ſedimentum quod in fundo matulæ reſidet, album, læue & æquale, pori optimè concocto ſimile, eſt perfectæ concoctionis indicium; Enæorema, verò, ſiue ſuſpenſum, ſeu ſublimamentum, quod in medio matulæ ſuſpenditur, minùs bonum cenſendum eſt, & imperfectiorem concoctionem ſignificat. Nebula verò, quæ in ſummo vrinæ innatat, adhuc minùs bona eſt. Quamquam, vt docet Gal. *in 3. Epid.* aliquando bonum enæorema, & aliquando bona nebula ſat ſit ad ſalutem prædicendam, quod diſertè expreſſit Hipp. *Aph. 71. ſect. 4. Quibus ſeptimo die fit criſis, ijs nubecula rubea quarto die in vrina apparet, & alia ex ratione.* At verò, inquit, Galen. *in comm.* non ſolùm rubra aliqua nubes apparens, antea non viſa, iudicationem ſignificat, ſed & alba multo magis quam ipſa; adhoc autem magis & enæorema album, æquale, atque conſiſtens.

Vrinæ tenues cum bono colore in morbis acutis ſalutares. Vrinæ liquor, eiúſque, qualitas.

De his loquitur Gal. *comm. in 1. Epid.* His verbis: *planũ ergo eſt tenues, ſed boni coloris vrinas, ob coloris bonitatem promittere ſalutem; quatenus verò erat tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem vrinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram: quod obſeruauit Hipp. *in 1. Epid. ſect. 1. Ægr. 6.* qui Cleonactides appellatur, huic die ſexageſima vrinæ tenues quidem, at boni coloris apparuerunt: Octuageſima perfectè iudicatus eſt. Item *Ægr. 10. eiuſdem ſectionis*, Clazomenio ab initio vſque ad decimam-ſextam vrinæ erant tenues quidem, at boni coloris, & multum habebant enæorema diſperſum, non ſubſidebant, & quadrageſima liberatus eſt. Ita & *3. Epid. ſect. 2. Ægr 5.* Chærioni vſque in finem vrinæ erant tenues boni coloris, enæorema nebuloſum habentes: & die vigeſima perfectè iudicatus eſt.

Vrina tenues albæ, & aquoſæ in morbo difficili, exitioſæ.

Vel enim huiuſmodi vrinæ ſignificant bilioſum humorem ſurſum in caput ferri, vnde Phrenitis & delirium exoritur, de quibus Hippoc. *Aph. 72. ſect. 4. Quibus vrina, alba perſpicua, mala, præſertim ſi in phreniticis appareant.* Gal. verò *in commen.* dicit ſe nullum phreniticum ſeruatum vidiſſe, in quo talis vrina apparuiſſet, vel ſignificant ſummam cruditatem, quæ aut mortem, aut morbi longitudinem portendit, longo enim tempore natura indiget ad illam ſummam cruditatem tollendam: idcircò ſi febris non admodum ſit vehemens & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore ſuccedit. In vehementi verò morbo cum viribus prælanguidis, prorſus exitiales exiſtunt. At multo certiùs perniciem denotant, quæ poſt principium inceperunt, & diu perſeuerant, quales fuerunt quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt; nam vndecima die habuit vrinas tenues aquoſas, quæ eædem vſque ad diem Quadrageſimam perſeuerarunt. Si verò poſt criſim peractam diu talis vrina reddatur, recidiuæ certiſſimum eſt ſignum. In aliis denique morbis, vt febribus intermittentibus, aut mitioribus & diuturnis, vrina tenuis deſignat magnas lienis, hepatis, meſenterij, & ſimilium partium obſtructiones, per quas vrina veluti percolata tenuitatem iſtam adipiſcitur.

Quibus vrina craſſa, grumoſa, pauca, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, iuuat; maximè verò tales veniunt, quibus ab initio, vel celeriter ſedimentum ineſt Aph. 69. ſect. 4.

Per *craſſas* vrinas oportet intelligere eas, quæ ſunt valdè tales, quæve ſemper ſunt perturbatæ, per *grumoſas*, quæ multos continent grumos. Tales vrinæ fiunt incipientibus febribus pituitoſis, nam craſſities fit ex multitudine craſſorum humorum; grumi fiunt fruſtulis quibuſdam pituitæ calore febris

btis exſiccatis. Hæ tunc temporis *pauca* fiunt, quia natura eſt conuerſa ad retinendum: cùm verò iam coctus eſt humor, vrina apparet facta tenuior, ceſſante videlicet perturbatione; & multa excernitur, natura conuerſa ad euacuandum; & quo copioſiùs prodit, eo plus iuuat, ſicut in omnibus criticis euacuationibus. Ergo hoc loco *tenuis vrina* dicitur, non quæ reuera talis eſt, ea enim non iuuat; ſed quæ turbaöonem concoctione depoſuit: hæ maximè fiunt in pituitoſis febribus, in quibus etiam ſolent vrinæ in principio habere ſedimentum quoddam fallax, quod non fit concoctione, ſed deſcendentibus ſuccis crudis.

Quæ vrina craſſa, turbida, & confuſa meiitur, deinde per ſeipſam clara euadit, & limpida, bona.

Oſtendit enim victoriam naturæ heterogenea ſecernentis, & quod ſibi nuxium eſt expellentis: idque magis, ſi poſt huiuſmodi ſeparationem craſſior pars in fundo ſubſideat, alba, læuis & æqualis.

Vrina quæ clara meiitur primùm, deinde verò poſt aliquod tempus conturbatur, bona.

Significat enim naturam iam inchoaſſe concoctionem, & illius inſigne rudimentum edidiſſe.

Vrina craſſa, turbida, taliſque permanens, vt igni appoſita clareſcere non poſſit, mala.

Talis enim vrina, vt docet Gal. *in aph. 70. ſect. 4.* ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendit; ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiat. Fit enim ex multitudine crudorum & craſſorum humorum, quos multi flatus iis permixti, conturbant & exagitant: atque ita ſi vires ſint debiles, periculum eſt ne ab huiuſmodi humorum copia, ſuffocentur. Si verò validiores ſint, longo indigent tempore, quo materia illa concoquatur & edometur. Huius vrinæ exemplum habetur apud Hippoc. 1. *Epid. ſect. 1. Ægr. 4.* in vxore Philini, quæ die vndecimâ vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam, tardò admonentibus craſſam, albam, qualis fit in ſubſidentibus, quando ſepoſitæ multo tempore turbantur, non ſubſidebat, color & craſſities qualis iumentorum, vigeſimâ interiit. Item *Ægr. 11. eiuſdem ſectionis*, in Droméadæ coniuge, ſecundâ die vrinæ erant craſſæ, albæ, turbidæ, quales fiunt ex ſubſidentiam habentibus, quando conturbantur ſepoſitæ multo tempore, non ſubſidebant: ſextâ die interiit. Ita & in Hermocrate, & in eo qui caleſcens cœnanit & potanit largiùs, eædem vrinæ turbidæ non reſidentes fuerunt obſeruatæ.

Vrinæ quæ turbidæ minguntur, & tales permanent cum fœtore inſigni peſſima.

Gangrænam enim in veſica, aut partibus vicinis ſignificant.

Vrina rubra, vel ruffa & tenuis, talis diu perſeuerans, mala.

Significat enim magnum caloris incendium, & inflammarotiam quandam diſpoſitionem in hepate, aut ventriculo, aut ſepto tranſuerſo reſidere, à quo nulla concoctio; ſed aduſtio potiùs in humores introducatur. Ideóque talis vrina diutiùs perſeuerans cum virium imbecillitate, mortem; cum robore verò illarum, morbi longitudinem, vel abſceſſum in partibus inferioribus prænuntiat.

Nigra vrinæ in morbo acuto apparentes, pernicioſæ.

Significant enim inſignem humorum torrefactionem, quæ in atræ bilis naturam eos degenerare faciat, vnde lethales affectus producuntur: quemadmodum videre eſt in Philiſco, 1. *Epid. ſect. 3. Ægr. 1.* qui tertiâ & quintâ die nigra minxit, ſexta verò obiit. Item in Eraſino, *Ægr. 8. eiuſdem ſect.* qui quintâ die obiit: *Huic*, inquit Hipp. *febres per totum cum ſudore, hypochondria eleuata, contentio cum dolore; vrina autem nigra, habentes enæeremata rotunda, non ſubſidebant.* Item in Pythione, 3. *Epid. ſect. 3. Ægr. 3.* in quo primâ & quarta die vrinæ nigræ notantur, & decima extinctus eſt. At verò ſi vrinæ nigræ tenues etiam extiterint, deteriores cenſendæ ſunt, quia maiorem cruditatem ſignificant. Hinc Hipp. *in 1. Epid.* tenues, nigras & paucas vrinas, quæ in principio febrium ardentium apparebant, vnum ex ſignis fuiſſe, quæ annuntiare ſolebant, quibus exitium impenderet. At verò ſiue multæ, ſiue paucæ exierint vrinæ; tenues & nigræ, perpetuò lethales ſunt. Tum etiam quæ cùm initio nigræ apparuerint, poſtea in tenues & aquoſas mutantur: quod confirmatur hiſtoria Sileni, *in 1. Epid.* in quo vrinæ vſque ad quartum diem nigræ cùm fuerint; quinta tenues & tranſparentes exire inceperunt. Et *hiſt. 2. ſect. 3. lib. 3.* mulieris quæ prope frigidam aquam decumbebat, quæque octuageſima die interiit. Huic die vndecima *vrinæ erant multæ, tenues, & nigræ*, vigeſima verò *vrina aquoſa multa.* Quod Galen. *in comment.* annotauit, videlicet vrinas nigras in aquoſas verſas, eſſe lethales. Denique peſſimæ omnium ſunt nigræ cum nigro ſedimento, de quibus Gal. 1. *de Criſ. cap. 12.* ita habet. *Peſſima igitur eſt tota vrina denigrata, adeò vt neminem vnquam ſeruatum viderim ex iis, qui talem vrinam minxerunt. Minus verò pernicioſa, ſi ſolum id quod ſubſidet, nigrum fuerit, atque adhuc minùs, ſi ſolum id quod in medio iacet; & multò minùs etiam ſi nebula.* Aduertendum tamen diligenter eſt, nigras vrinas non eſſe perpetuò malas. Nam *primò*, in melancholicis tales poſſunt criticè excerni, quemadmodum Gal. *comment. in 3 Epid. ſect. 5. text. 74.* dicit, ſe nouiſſe quandam mulierem, quæ his vrinis magna copia euacuatis, plurimùm fuit iuuata. *Secundò*, in lienoſis vrinæ nigræ ſalutariter excerni poſſunt, quando nimirum lien ſe per illam regionem exonerat: quemadmodum Herophonti contigit, in 1. *Epid. ſect. 3. Ægr. 3.* cui febre acuta detento, ab initio vſque ad quintam diem vrinæ fuerunt nigræ & tenues: quinta lien intumuit; octaua lien imminutus eſt, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam: decima-ſeptima indicatus eſt. *Tertiò*, cum hæmorrhagia coniunctæ huiuſmodi vrinæ minimè periculoſæ ſunt, quia tenuior & calidior pars ſanguinis; ex qua periculum impendebat, per hæmorrhagiam vacuatur; vt videre eſt in 1. *Epid. ſect. 3. Ægr. 7.* vbi Metoni magna febre correpto, quarta die fluxit è dextra nare ſanguis, bis, parùm; vrinas ſubnigras habuit, enæorema ſubnigrum exiſtens, diſperſum, non ſubſidebat; quinta fluxit largiùs ex ſiniſtra ſincerum, ſudauit; indicatus eſt: poſt criſim vigil, obloquebatur, vrinæ tenues, ſubnigræ, dormiuit, reſipuit, huic non rediit, ſed ſanguis ſæpè & poſt criſim. Quartò denique, ex ſuppreſſione menſium vrinæ nigræ apparentes, copioſo eorundem menſium fluxu ſuperueniente, morbi ſolutio fit: vt videre eſt, in 3. *Epid. ſect. 3. Ægr. 11.* vbi mulier moroſa, quæ tertia die iudicata eſt, vrinas tenues & nigras emittebat, circa iudicationem verò muliebria multa deſcenderunt.

Vrina multa & concocta decretorio die apparentes, bona. Qualitas.

Significant enim materiam morbificam deuictam eſſe à natura, & conuenienter expelli per loca conſentanea. Tales vrinas in Nicodemo obſeruauit Hipp. de quo ait: *Die vigeſimo quarto multam*

vrinam

vrinam & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit indicatus Et de Pericle ait idem Hipp. *Tertio febris emollita fuit, vrina multa concocta, in quibus multa ſubſidebant.* Tum etiam Chærionem ait, multis vrinis bilioſis fuiſſe ſeruatum.

Vrina multæ, tenues, aquoſæ, ſine contentis, nihil innatantes, malæ.

Sequuntur enim humoris excrementitij & crudi multitudinem, aut renum calidiorem intemperiem, quæ exiſtimatur diabeten parere; aut totius corporis colliquationem, vnde ſumma caloris natiui exolutio conſequitur. Sic 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. mulier quæ in mendacium foro decumbebat, octaua die multam vrinam ſine fructu reddidit, & decima-quarta mortua eſt.

Vrinæ paucæ & tenues, & aſſumpto potui non reſpondentes, in quolibet morbo, malæ

Vel enim ſignificant ſecretricis & excretricis facultatis imbecillitatem, vel calorem intenſum humiditates corporis exurentem; quales apparuerũt in vxore Dromeadæ, & in adoleſcente Melibææ, & in Euryanactis filia, & in illa muliere quæ apud Tiſamenum, & in ea quæ apud Pantimedem decumbebat, qui nes ægroti vrinas paucas & tenues emittebant; & paulo poſt obierunt:

Vrinæ ſubſiſtentes in morbis acutis, pernicioſæ.

Fit enim vrinæ ſuppreſſio in acutis, vt Gal. docet, *com. in* 3. *Epidem.* vel ab igneo calore ſerum ſanguinis prorſus abſumente; vel ab extinctione functionũ naturalium, vt Sileno contigit, cui ſexto die vrinæ reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, vndecima interiit. Item in muliere Cyzici anginoſa apud Bitonem agente, atque adoleſcente Melibææ paulo ante interitum vrinæ reſtiterunt. At deterrima etiam eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem conſequitur, vt docet Hipp. 1. *Coac. ſect.* 1. *Aph* 5. *Ex frigore*, inqoit, *peſtifera eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem præcedit:* quandoquidem ſignum eſt euacuationis criticæ, quæ præſertim per ſudorem futura eſt. Ita contrà, cùm rigorem ſubſequitur, peſſima omnino eſt, quia ſignificat deſtructam omninò fuiſſe veſicæ actionem, & calorem illius extinctum ab illa perfrigeratione.

Vrinæ contētæ. *Vrinæ, quæ nullum aut ſedimentum, aut enæorema, aut nubeculam habent, malæ.*

Illæ vrinæ contentis carentes, malæ ſunt, ſi id non dependeat ab inedia, laboribus, aut vigiliis, aut nephritica renum diſpoſitione, aut corpora non fuerint admodum bilioſa. Significant enim magnam humorum cruditatem, aut corruptionem; aut viſcerum debilitatem, aut inflammationem, aut obſtructiones vehementes.

Vrinæ paucam ſubſidentiam habentes, malæ.

Minùs qoidem malæ ſunt, quàm quæ contentis omninò carent, quandoquidem fiunt qoidem ab iiſdem cauſis, ſed paulò minoribus: de his loquitur Hippocrat. *in* 1. *Epidem Vrinæ tenues & incoctæ, decolores, paucæ, aut craſſitiem habentes, & paruam ſubſidentiam, malæ.*

Farinacea in vrinis ſedimenta malæ; his ſunt deteriora laminea, his autem ſunt deteriora furfurea. Hippocr. 2. *progn.*

Huiuſmodi ſedimenta ſecundùm Galen. 1. *de Criſib. cap.* 12. fiunt à calore immenſo, liquante & exurente pinguedinem, & ipſam carnis ſubſtantiam. Vbi autem calor adurens agit in partes ſolidas, primùm pinguedinem molliorem & recenter concretam aggreditur, mox ſolidiorem: & vbi omnis pinguedo eſt colliquata & conſumpta, tum aggreditur primo carnem teneriorem & recenter concretam, poſtremo carnem ſolidiorem, & tandem partes ſolidas. Ex pinguedine itaque recenti, ab ingenti febris calore colliquata, vrinæ fiunt oleagineæ. Ex pinguedine verò ſolidiori colliquata, nec non à carnibus inæqualiter liquatis, aut ex aſſato ſanguine craſſo, vt docet Galen. *in comment. huius prognoſtici*, fiunt farinaceæ. Ex ſolidis denique inæqualiter eliquatis fiunt lamineæ, tum etiam furfuraceæ, calore intenſiùs adurente. Vnde facile videre eſt, ſedimenta laminea eſſe farinaceis deteriora, furfurea verò lamineis. Quantum verò pernicioſa ſiut illa ſedimenta, ſatis liquebit ex Galen. iudicio, de farinacio reliquis minùs malo, quod ab eo prolatum eſt *comm. in Aph.* 31. *ſect.* 7. vbi ſic habet: *Tales vrinæ exitiales ſunt, ſicuti etiam in prognoſtico dictum eſt, & plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicunque ex ipſis ſunt liberati, iis omnibus in longũ producta eſt ægritudo, cùm diſpoſitio multam requireret coctionem, in qua talis vrina mingitur.* Ita Hipp. *in* 1. *Epidem. Ægr.* 2. ſic inqoit: *Minxit affatim, craſſum erat quod ſubſiderat, ſedimen inſtar farinæ craſſioris album extrema rurſus frigida, vndecima mortuus eſt.* At in 3. *Epidem ſect.* 1 *Ægr.* 3 de eo qui in Dealcis horto decumbebat, *Vrina*, inquit, *tenues variæ, habentes ſublimamenta varia inſtar farinæ craſſioris*: hunc autem dicit in quadrageſimo die fuiſſe iudicatum. Liquet igitur ex his exemplis, quod quicumque mingent vrinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſaluari debeant, tarde liberantur: quicunque verò exitialiter ſe habent, contingit hos quàm citò interire. Vrinæ farinaceæ ſunt quando hypoſtaſis apparet in fundo vrinæ inſtar puris, & ſunt valde exitiales, vt ego expertus ſum.

Sedimentum in vrinis diuulſum & inæquale, malum.

Cruditatem enim ſignificat, quæ ſi in eodem ſtatu perſeueret, neque ſedimentum in progreſſu morbi ad melius mutetur, oſtendit naturam non poſſe materiam morbificam ſuperare; ſi verò corrigatur in dies, ſolutionis ſpes eſt, ſed tardiùs acceſſuræ.

Sedimentum tenue initio morbi apparens, & in dies ſenſim craſſeſcens, bonum.

Significat enim naturam ab initio coctionem aggredi, eamque in dies vlteriùs perficere.

Sedimentum craſſum in quouis morbi tempore apparens, malum.

Fiunt illa ſedimenta, à craſſis & crudis humoribus, qui cum vrina permixti, ab eiuſdem liquore ſeparantur, & grauitate ſuâ matulæ fundum petunt. Cùm igitur craſſi illi humores & crudi difficile admodum à natura vincantur, ideò periculum minantur, præcipuè quando vires ſunt debiles. Si verò cum virium robore appareant, ſaltem morbi longitudinem ſignificant. Poſſunt autem huiuſmodi humores crudi & craſſi, matulæ fundum petentes iunioribus Medicis imponere, vt pro vera & laudabili hypoſtaſi accipiantur: ab illa igitur exactè diſtinguendi ſunt. Ac *primùm* humores illi crudi plerumque in principio morbi apparere ſolent; bona verò hypoſtaſis nonniſi in ſtatu aut declinatione. Et contingit plerumque vt poſt principium morbi attenuato illo humore crudo, nullum ampliùs appareat in fundo ſedimentum, ſed illius loco aut nebula, aut enæorema, quod progrediente concoctione à ſuperioribus matulæ partibus ad inferiores in dies prolabatur, quæ eſt vera ratio bonæ concoctionis, vt ſcilicet ex nebula fiat enæorema, & ex enæoremate ſedimentum. At contra quando ex ſedimento fit nebula aut enæorema, ſedimentum illud non erat laudabile, ſed crudus humor & craſſus, qui poſtea concoctione attenuatus eſt. *Secundò*, crudus humor ſibi ipſi non cohæret, neque omnino læuis & æqualis eſt, ſed viſcidus & nimis craſſus. At laudabile ſedimentum læue & æquale eſt, & moderatè craſſum. *Denique* crudus humor grauior eſt, & in matulæ fundo omninò reſidet. At bona hypoſtaſis non reſidet, ſed potiùs ſubſidet in fundo, ab eòque tantillum ſubleuatur, & globoſam quodammodo figuram obtinet, quod non facit humor crudus, qui magis diffuſus eſt. Cùm quis morbo defunctus, videtur vrinas tamen reddit

decolores, cum ſedim nto valde albo inſtar niuis, ex recidiua moritur, vt obſeruauit ter aut quater D. Pacheeus.

Vri a ſe imentu livi la aut nigra, peſſima.

Idque propter rationes, quæ in vrinæ liquore nigro fuerunt propoſitæ.

Enæorema diuulſum inæquale, aut nigrum, malum.

Sedimentum hiſce conditionibus præditum, malum eſſe ſupra oſtenſum eſt; reliqua verò contenta propter eaſdem rationes etiam mala ſunt, ſed minus mala quam ſedimentum.

Nubecula iuxta vrinæ ſuperficiem circuli modo ſuecta in morbis acutis peſſima.

Inſtantem enim phrenitidem & ex ea mortem ſignificat.

Vrina oleoſa, & cui pinguia araneis ſimilia innatant, mala. Hippoc. 2. *progn.*

Significat enim calorem immenſum pinguedinem colliquantem, quæ eſt in renibus, aut in toto corpore Quomodo autem diſtinguatur, an huiuſmodi colliquatio procedat à renibus, an verò à toto corpore, docuit Hippocr. *Aphor. 35. ſect. 7* his verbis: *Quibus autem ſummum eſt pingue, & confertum, his renum malum acutum ſignificatur.* Per *acutum malum*, calidam intemperiem ſignificat, quæ facit mictum aceruatum pinguedinis, quia adiacet renibus multa aceruatáque pinguedo, & eſt ab eo loco breuis, expeditáque via exitus vrinæ, vt quod liquatum eſt, minùs viis hæreat. Itaque ſi aceruatim excernitur pingue, eſt ex malo acuto renum, ſed ſi non aceruatim, ſed telis aranearum ſimilia exeant, ex conſumptione communi eſt. Huiuſmodi vrinæ oleoſæ exemplum habetur apud Hippocr. 1. *Epid Ægr. 11.* in Dioméadæ coniuge, in qua quartâ die vrinæ apparuerunt tenues, oleoſæ; quintâ vrinæ ſimiles: ſextâ vero interiit. Ita & 3. *Epidem. ſect. 3. Ægr. 1.* in filio Parionis, qui ſeptima die minxit oleoſum centeſima-vigeſima mortuus eſt, & in eo ſine dubio tales vrinæ diu perſeuerarunt, quod videtur innuere. Hippoc. his verbis: *Vrina vſque in finem mala.* Ita & *Ægr. 16. eiuſdem ſectionis*, Meliboeæ adoleſcens initio morbi minxit oleoſum vigeſima-quarta interiit. Quamvis autem huiuſmodi vrinæ oleoſæ peſſimæ ſint, tamen farinaceæ, lamineæ, & furfuraceæ adhuc multò deteriores ſunt, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Frecernendi modus.

Vrina quæ inſciis ægrotis, & non recordantibus minguntur, peſſima.

Hæc ſententia habetur apud Hippoc. *in 1. prorrh. text. 28.* his verbis: *Vrinæ excretio in non recordantibus pernicioſa* Denotat namque aut cerebrum valde læſum, & ingenti delirio ægrotantem affici; aut extinctum eſſe partium naturalium robur, vt functiones ſuas ampliùs exercere nequeant.

Vrinæ in febribus malignis atque peſtilentibus, ſubſtantiâ, colore & contentis vrinæ ſanorum ſimiles, exitioſæ.

Hoc innuere videtur Hippoc. *In Coacis* dum ait: *Vrina derepentè & extra rationem cocta praua, & quicquid in vrinis præter rationem coctum peſſimum.* Morbi autem maligni & peſtilentes à venenata quadam qualitate producuntur, quæ ipſi cordi, & ſpiritibus bellum peculiariter indixit quorum integritas ſubitò deſtrui poteſt ab hoſte illo potentiſſimo, quantumcumque bene ſe habeat reliqua naturalis æconomia, vel etiam huiuſmodi vrinæ apparenter laudabiles in morbis acutis & prauis ſymptomatis ſtipatis, oſtendunt bilem, qua colorantur vrinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viſcus inuaſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum vrinis excerni, quod ſummè pernicioſum eſt.

Ne te decipiat, ſi veſica, vel renes morbum habentes, vitioſas vrinas reddiderint, non enim totius corporis ſignum eſt, ſed tantum illarum partium. Hipp. 2. *progn.*

Hoc inde dignoſcitur, quia ſi vrinæ prauis contentis referta, & bene cocta fuerit, conſtat ex malo peculiari renū aut veſicæ eſſe; nam ſi ex febre vrente eſſent, vrina non eſſet beoc cocta. Hoc innuit Hipp. *Aph 75. ſect. 4. Quibus cum vrina craſſa caruncula parua, aut veluti capilli vnà exeunt, iis à renibus excernitur.* Et *Aphor. 77. eiuſdem ſect. Quibus cum vrina craſſa furfurea quædam ſimul exeunt, iis veſica ſcabie laborat*: In his Aphoriſmis vrinam bene coctam appellat Hippoc. *craſſam*, vt teſtatur Galen. *in comment.* quod eſt peculiare indicium, contenta illa à renibus aut veſica prouenire.

Per ſudores.

Sudores qui cum manifeſta concoctionis ſignis, die critico, & rigore præcedente, ex toto corpore, calidi, copioſi, ſtillantes, & cum vapore erumpunt, & quibus febris, vel perfectè ſoluitur, vel ad modum imminuitur, boni.

Libuit omnes boni ſudoris conditiones hìc ſimul congerere, tum vt ille faciliùs internoſci queat, tum vt omnes mali ſudoris differentiæ, ad hanc veluti regulam collatæ meliùs innoteſcant. Sex igitur *conditiones* requiruntur, vt ſudor aliquis bonus dici mereatur, quarum *prima* eſt ex Galen. 1. *de Criſ. cap. 2.* quòd ante ſudoris eruptionem concoctionis ſigna debeant apparere. *Coctiones* enim, vt inquit Hippocr. 1. *Epidem. criſis celeritatem, ſalutiſque ſecuritatem ſignificant. Crudu verò & incocta, & in malos abſceſſus conuerſa, dolores, longitudinem, acriſias, mortem, vel recidiuas. Secunda* conditio eſt, vt boni ſudores die critico erumpant, quod teſtatur Hippocr. *Aphor. 36. ſect. 4.* qui ſic habet: *Sudores febricitantibus ſi inceperint, boni; & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & vndecimo, & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimo primo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo-primo, & trigeſimo-quarto. Hi enim ſudores indicant morbos, qui verò non ita fiunt, laborem ſignificant, & morbi longitudinem, & recidiuam.* Notandum obiter in hunc Aphoriſmum, quod Galen *in comment.* anxiè inquirit, cur quartus dies in eo omiſſus ſit, cùm tamen ſit primus iudicatorius? *Reſpondet* verò hunc diem vel eſſe prætermiſſum ab ipſo Hippoc. vel ab eo qui primus librum tranſcripſit. *Si autem*, inquit, *omninò Hippoc. illum præteriit, hanc ob cauſam exiſtimo illum feciſſe, quoniam morbi plurimi peracuti, qui cum ſudore indicantur, tertio & quinto die magis quàm quarto iudicium ſuſcipiunt. Rariores enim ſunt, qui die quarto iudicantur, & hoc à me fuit inuentum per experientiam, ob hoc ipſum plurimum quærente, cur dies quartus fuerat ab Hippocrate in Aphoriſmo prætermiſſus.* Hoc deinde dicit accidere, *quoniam morbi peracuti dieb. imparibus mouentur, & criſes iiſdem diebus ſolent accidere, quibus morbi exacerbantur*: atq; ita tertio vel quinto die potiùs criſis contingit quā quarto quia morbi qui diebus paribus mouentur, tardiùs ſolent iudicari. *Tertia* conditio eſt quod boni ſudores criticum aliquem rigorem ſequantur; natura ſiquidé cùm è venis tenues acutoſque humores detrudit, & in ambitum corporis propellit, vellicatis partibus ſenſibilibus, quas illi humores prætergrediuntur, rigorē concitat, cum extremarum partium refrigeratione rigorem verò & refrigerationem, ſi natura robuſta ſatis fuerit, calore foras erumpente, febris acuta & magna conſequitur, cuius calore humores extenuati in ſudorem copioſum reſoluuntur: vnde Hipp. *Aph. 58. ſect. 4. Febre ardenti laboranti rigore ſuperueniente, ſolutio fit.* Ita & 3. *Epid. ſect. 2. Ægr. 5.* loquens de Chærione, ait: *Decimaſeptima ſuperriguit, febris acuta, ſudauit ſine febre, iudicatus eſt. Quarta* conditio eſt, vt ſudores copioſi ſint, & calidi, atque ex toto corpore prorumpant. Tunc enim facultatem robuſtam denotant, cùm æquè per omnes partes corporis calorem diffundat, ipſoſque ſuperfluos humores in ſudorem digerat, & æquè per omnes partes reſoluat; quod ei quidem prælanguidæ non ſuccedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter vacuātur in quibuſ-

dam

dam partibus plus in quibuſdam parùm, vel nihil. Mulea talis ſudoris exempla propoſuit Hipp.*in Epid.* vt in Pericle, de quo ait: *Quarta circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus & calidus, ſine febre iudicatus eſt, neque rediit.* Et de Nicodemo: *Sudor ei toto corpore copioſè calidus emanauit, ſine febre, iudicatus eſt.* Et de muliere motoſa: *Sub hanc noctē ſudor multus toto corpore, & calidus prorupit, liberata febre, dormiuit.* Et de Virgine Lariſſæa: *Inhorruit & mox ſudauit toto corpore multum & calidum, ſine febre, eſt iudicata. Quinta* conditio eſt, vt ſudor ſtillans effluat, & cum vapore, quam propoſuit Hipp.1.*progn.cap.*8. Illa autem oſtendit naturam prauis humoribus dominari, eóſque validè ad ſuperficiem expellere. *Sexta & vltima* conditio eſt, vt ex eo ſudore morbus tollatur aut admodum minuatur. Ideò Hippoc.*in Epid.* optimos ſudores proponens, qui morbus integrè ſuſtulerint, ſæpius dixit, *febre liber,* aut *febris ceſſauit,* aut *ſine febre, indicatus eſt.* Eos verò, quibus morbus tantùm imminutus eſt, propoſuit in hiſtoria illius, qui in Dealcis horto decumbebat, de quo ait: *Decima ſeptimâ extrema frigida cooperiebatur, acuta febris, toto corpore ſudauit, alleuiatus eſt, melius ſapiebat, non tamen febre liber, & vigeſimo dormiuit, planè mente conſtabat, ſudauit, liber erat à febre, non ſitiebat, qua poſtea rediit. Et non niſi die quadrageſima cum alui ſubcrebra, pituitoſâ deiectione, cum multo ſudore ex toto corpore abſolutè eſt indicatus.*

Sudor multus in febre acuta apparens, eámque non imminuens, malus:

Quantitas. Oſtendit enim humorum multitudinem, quam natura difficilè ſuperare queat, & nonniſi longo tempore, quod in morbis acutis non conceditur; ideò periculum eſt ne natura ſuccumbat, antequàm coctionem perficere potuerit. Vnde Hippoc. *Aph.*41.*ſect.*4. *Sudor multus calidus vel frigidus ſemper fluens, frigidus grauiorem, calidus minorem morbum ſignificat.* Quia vt inquit Gal. *in comment. vterque copiam humorum ſignificat, quippè frigidus frigidorum, qui eſt peior, calidus calidorum, qui priore minus eſt periculoſus.* Hi enim neq; febrem ſoluunt neque imminount, crudóque morbo erumpunt; ideò longitudinem ſaltem, recidiuas atque laborem ſignificant.

Sudores aſſidui, ſiue modici illi ſint, ſiue copioſi in febre acuta, mali.

Significant enim naturæ imbecillitatem, quæ non poſſit humores retinere, donec per concoctionem ad excretionem præparati fuerint. Ideò qui continenter ſudant, ſed modicè, ſi euaſerint diu ſaltem ægrotarè ſoleot. At ſi crebrò magnam ſudoris copiam profundant, palam eſt non molto poſt eorum virtutem reſolutam iri. Adde quòd, ſudorea quicumque, per plures dies perſeuerant, ſymptomatici ſunt, quia critici intra vnum diem abſoluuntur.

Sudatiuncula omnis, præcipuè quæ circa caput & ceruicem appuret, mala.

Contigit enim plerumque hæc ſudatiuncula, quam *ἰδίσιον* Hippoc. nominat, ob magnam virium imbecillitatem, quæ humores circa cutem exiſtentes continere nequeat: vt videre eſt in ſyncope, vbi ſudor exiguus circa caput, collum aut pectus emanat; aut etiam in moribundis talis ſudor ſæpenumerò contingit, qui *diaphoreticus* vulgò ſolet nominari. Sic apud Hippocrat. 1. *Epid.ſect.*1. *Ægr.*1. Silenus circa caput modicum ſudauit: vndecimâ interiit. Ita & 3. *Epid. ſectione ſecunda, Ægr.* 11. Mulier quæ poſt aborſum febre magnâ tenebatur, quartâ die ſudauit circa caput exiguo frigido: ſeptima interiit.

Sudor, qui cùm cœperit erumpere, ſtatim deſinit, malus.

Significat enim naturam excretionem moliri, & præ imbecillitate non poſſe opus abſoluere.

Sudatiuncula, & rigoris crebra viciſſitudo, funeſta. 1. *Coac. Aph.*10.

Dicit Hippoc. hanc ſudatiunculam cum rigore frequenti, empyema ſignificare. Et certè humores in vaſis contenti hæc non poſſunt producere, quandoquidem hæc ſudatiuncula in capite tantùm & thorace ſolet apparere. Quin potiùs ex concepto empyemate fit vellicatio partium thoracicarum à puris acrimonia, vnde leuis ille rigor, quem ſudatiuncula ſequitur, facultatis infirmitate, ob quam ſucci alibilis reſolutio fit.

Frigidi ſudores cum acuta quidem febre, mortem, cum mitiori autem morbi longitudinem ſignificant. Aph.37. ſect. 4.

In febribus putridis humores putreſcunt interdum in vaſis ſolis, interdum verò in toto corpore, ita vt & in partium ſubſtantia, & iuxta cutem, atque adeò in toto habitu corporis humores noxij contineantur: cùm verò hæc duo contigerint, tum humores qui ſunt in vaſis putreſcere, tum etiam calorem natiuum vel extingui omnino in habitu corporis, vel proximum eſſe extinctioni; quæ quidem ex his partibus euacuantur frigida ſentiuntur. Eam verò quæ fit ex putredine in vaſis caliditatem, nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideò ſignum exitiale oſtendens in hominis corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, vt neque à calore natiuo, neque à febrili caleſiant. Si igitur in febre acuta frigidi ſudores contingant, mortem prænuntiant, quandoquidem illa humorum crudorum, & frigidorum multitudo non poteſt tam exiguo tempore concoqui calore admodum debili exiſtente. At ſi cum mitiori febre contingant, non quidem mortem, ſed morbi longitudinem prænuntiant, quia non tantopere vires labefactantur à mitiori febre, & ea in longiua tempos protrahitur, in quo natura poteſt illam humorum multitudinem concoquere. Hæc eſt doctrina Gal. *in comment. huius Aphoriſmi.* Attamen fiunt etiam frigidi ſudores, vel ob ſummam inflammationem, vel ob ſimplicem caloris natiui exolutionem. Cùm enim ſumma aliqua ineſt internis partibus inflammatio, vniuerſus calor exteriorum partium retrahitur ad interiora, vnde externæ partes manent omnino refrigeratæ. Atque ita fit, vt cùm ex interno illo incendio magna fiat eff[u]matio, vapores illi in cute condenſentur, & in ſudorem abeant, eúmque frigidum, quia à cute refrigerata refrigeretur, vt in lipyria febre ſolet euenire. Cùm etiam in morituris calor natiuus eſt valde exolutus, cogitur ille præ nimia paucitate totus in corde colligi & partibus interioribus, vnde externæ partes manent refrigeratæ. Calor autem ille concluſus aliquam adhuc efficit euapotationem, quæ tota in ſudorem concreſcit, eúmque frigidum propter dictam partium externarum frigiditatem. Quocumque autem horum duorum modorum contingat huiuſmodi ſudor, lethalis proculdubio cenſendus eſt. Multa ſudorum frigidorum exempla proponuntur ab Hippoc. *in Epidemiis* quæ huius prognoſtici veritatem luculenter patefaciunt v.gr. in 1.*Epidem.ſect.*1.*Ægr.*1. Philiſcus die quintâ ſudauit frigidum: ſextâ verò obiit. Et *Ægr.*2.*eiuſdem ſect.* Silenus octauâ die ſudauit per totum frigidum: vndecimâ interiit. Item & 3. *Epidem ſect.* 2. *Ægr.* 11. Mulier quæ ex aborſu febre magnâ correpta eſt, quartâ die ſudauit circa caput exiguo frigido: ſeptimâ interiit. Et *Ægr.*12. *eiuſdem ſect.* Mulier quæ in mendacium foro decumbebat, die ſeptimâ ſudauit per totum frigido: decimaquartâ mortua eſt.

Fœtidi ſudores in morbo acuto, peſſimi.

Summam enim humorum putredinem ſignificant, quæ naturalem corporis œconomiam deſtruat, & euertat.

Si inter ſudandum horror vel rigor ſæpius recurrat, malum. Excernendi modus.

Quia nouus iſte naturæ conatus magnam indicat

illius perturbationem, quæ non poteſt propoſitam euacuationem perficere conuenienter, ſed denuò inſurgit cum magno virium & vitæ periculo. Vnde Hippocrat. *Aph. 4. ſect. 7. à ſudore horror non bonum.*

Sudor qui non effluit, ſed inſtar granorum milij in cute apparet, malus.

Huiuſmodi ſudor in capite aut ceruice tantùm ſolet apparere per ſyncopas, aut alias virium exolutiones, quæ non poſſunt copioſum ſudorem effundere, ſed exiguum tantùm, qui in tales globulos granis milij ſimiles efformatur.

Tempus. *Sudores qui die non critico contingunt, mali.*

Symptomatici enim ſunt, & à vi morbi concitati; qui enim fiunt à naturæ motu bene operantis, diebus tantùm criticis contingunt, ſic apud Hippocr. 1. *Epid. ſect. 1. Ægr. 11* Dromeádæ coniux ſextâ die ſudauit per totum, & eâdem die interiit. Et 3. *Epid. ſect. 3. Ægr. 3.* Pythioni decimâ die multus ſudor accidit, & eâdem die interiit.

Sudores in principio morbi apparentes, mali.

Quia in principio omnia ſunt cruda, & nihil poteſt ſalutariter excerni, niſi priùs debitè concoctum ſit. Idcircò verum eſt hoc theorema de omni euacuationum genere, quæ in principio morbi nunquam poſſunt eſſe ſalutares. Ita Philiſcus die primâ ſudauit: tertiâ circa veſperam febris acuta cum ſudore: ſextâ die obiit. Ita & Droméadæ coniux tertiâ die ſudauit per totum, ſextâ verò interiit. Et phreniticos, cuius hiſtoria habetur 3. *Epid. ſect. 3. Ægr. 4.* primâ die multum ſudorem per totum effudit, ſecundâ ſudauit, quartâ mortuus eſt.

Quicunque abſceſſus poſt ſigna concoctionis apparent, & ſecundum rectitudinem partis affecta, & in loco ab illa valdè remoto, decliui & capaci, non valde exquiſito ſenſu donato, & qui citiſſimè ad ſuppurationem perueniunt, ſalutares: qui contrario modo ſe habent, periculoſi.

Loca abſceſſui recipiendo maximè idonea ſunt, crura, tibiæ, brachia, inguina, axillæ & articuli: ſunt enim à partibus internis remota, aut ſaltem earum excrementis recipiendis idonea, & ſatis capacia, ac calore natiuo prædita, vt materia in illis contenta facilè concoqui valeat; ſi verò fiant in abdomine, periculoſiſſimi.

Per abſceſſum *Quicunque abſceſſus foras vertuntur, optimi ſunt, qui parui & maximè egrediuntur, atque ad exteriora eminent, & in acumen eleuantur. Qui verò maiores ſunt, plani & omni acumine deſtituti, mali; tum etiam quicunque ad interiora vergunt, vel intrò rumpuntur.*

Optimi ſunt, qui interioribus partibus nihil communicant, ſed ſunt adducti, & parum doloris inferunt, & cutis colorem non mutant. Hippocr. 2. prognoſt. cap. 10.

Abſceſſuum bonitas vel malitia ex triplici ſumitur differentia, ſcilicet loci in quem erumpunt, figuræ quam retinent, & loci in quem rumpuntur. Quod ad *primam* ſpectat: Quò magis abſceſſus aliquis vertitur ad exteriora, eò melior eſt vt ſignum, quia robuſtiorem facultatem expultricem ſignificat; & vt cauſa, quia minùs lædit partes interiores. Quod attinet ad *figuram: qui parui ſunt*, inquit Hippocr. *meliores* (quod non intelligendum eſt ſimpliciter, de quantitate totius abſceſſus, quandoquidem abſceſſuum magnitudo quantitati materiæ reſpondere debet; ſed de magnitudine ſecundùm baſim, vt ſcilicet qui minorem habent in baſi circumferentiam, ſint meliores) tum etiam qui maximè egrediuntur, ſurgúntque in acutum; nam robur expultricis facultatis ſignificant. Qui verò magni ſunt ſecundùm baſim, hoc eſt, lati, & minimè acuti, contrariis de cauſis mali ſunt. Quoad *rupturam* attinet: omnium optimi ſunt, qui rumpuntur extrà ſolùm, qui ita fit vlcus magis idoneum ad curationem, & commodiùs multò eſt pus extrà erumpere, quàm ad interna membra labi. Optimi denique ſunt, qui partibus internis nullum dolorem, aut inflammationem, aut aliam quamuis malam diſpoſitionem communicant, tum & ipſi exiguum dolorem inferunt, & colorem cutis naturalem parum immutant, quia ſignificant partes circa vlcus eſſe bene temperatas, atque adeò curationem illius promptè promouere.

Omnis abſceſſus, qui ad ſuppurationem venit, ſi pus effundat laudabile ſalutaris eſt; ſi non laudabile, periculoſus.

Dictum fuit anteà, pus laudabile, eſſe debere album, læue, & æquale, & minimè fœtidum; quod contrarias habet conditiones, malum eſt: ſignificat enim potiùs materiæ putredinem, quàm veram concoctionem.

Si abſceſſu in aliqua parte apparente æger non ſubleuetur, ſed eadem ſymptomata perſeuerent, lethale.

Significatur enim, hunc abſceſſum fieri potiùs ex decubitu materiæ in illam partem, quàm ex critica expulſione, ex qua perpetuò æger meliùs habere ſolet.

Abſceſſus in principio morbi apparens, peſſimus.

Nulla euacuatio, quæ fit morbo crudo exiſtente, poteſt eſſe vtilis: ſed in abſceſſibus præſertim, hoc peculiariter obſeruandum eſt, quòd morbi, in quorum principio contingunt, vt plurimùm maligni ſint atque peſtilentes, vnde maximum vitæ periculum præſagire licet.

Abſceſſus minores, vel maiores quàm par ſit, apparentes, mali.

Minores non recipiunt ſufficientem materiæ morbificæ copiam, qua morbus ſolui, aut multum imminui poſſit, idcóque inutiles. Maiores verò nimiam humoris morbifici copiam denotant, vnde periculum eſt, ne natura oneri ſuccumbat, tum etiam ne præter cutem & muſculos, pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex neceſſariis obſideatur.

Quicunque abſceſſus, poſtquam apparuerint, citò recurrunt & occultantur, funeſti.

Significant enim naturam eſſe prælanguidam; excretionem quidem aggredientem, ſed eam præ imbecillitate perficere nequentem. Hoc tamen ita intelligendum eſt, modò illa retractio non fiat ab aliqua euacuatione ab arte vel à natura procurata.

Quæ dolenter ad aures aſſurgunt, peſtiferæ. 2. Coac. cap. 4.

Omnes parotides à præſtantioribus Medicis ſemper ferè ſuſpectæ haberi ſolent, propter loci anguſtiam, qui non eſt capax totam ſuſcipere materiam; tum etiam propter viciniam cerebri, ad quod fit refluxus materiæ morbificæ. Si verò parotides grauem dolorem inferant, magis periculoſæ ſunt, quia ſignificant humorum multitudinem, quæ tenſionem pariat, ex qua dolor concitatur. Attamen ſi parotidum eruptionem copioſus ſequatur alui fluxus, vel multa profluat vrina, ſolent ægri liberari, vt Clazemenio contigit in 1. *Epidem ſect. 2 Ægr.* 10. In quo die, decima-ſeptimâ prope ambas aures facta eſt eleuatio cum dolore. Et vigeſima-ſeptima tumores circa aures magis eleuati ſunt, neque ſubſtiterunt, neque ſuppurarunt. Trigeſima prima fluxus alui, multis, aquoſis, cum dyſentericis: vrinas craſſas minxit, ſubſtiterunt quæ circa aures, & ad quadrageſimam ſecundam à morbo liberatus eſt.

Parotides, quæ cum vrina cruda apparent, malæ.

Oſtendunt enim naturam non potuiſſe ſuperare cauſam morbificam, & conuenienti euacuationi diſponere.

Parotides, quæ fractis iam viribus contingunt, mortiferæ.

Maximè

Digitized by Google

Maximè enim tunc temporis natura viribus opus habet ad expellendam materiam morbificam, & parotidum ſuppurationem moliendam: ſi igitur in illo motu deficiant, nulla ſalutis ſpes ſupeceſſe poteſt.

Parotides quæ non ſuppurantur, mala, niſi larga hæmorrhagia, aut copioſus alui fluxus ſuccedat; aut vrina craſſa & concocta profundantur.

Non tamen omnis alui fluxus parotides diſſipat; nam in febre peſtilenti ſæpè cùm parotidibus ægros de medio tollit: ſed oportet alui fluxum eſſe criticum, & laudabilem, quod ex ſignis ſupra de alui fluxu propoſitis facilè innoteſcet. Hinc Hipp. *in Coac. Diutiùs hypochondrio afflicto, & aluo grauiter olente, abſceſſus ad aures interſ...t.*

Parotides, quæ magnitudine moderata, ſine dolore, integris viribus in aliquo die critico, & antegreſſis coctionis ſignis erumpunt, bona.

Quamuis parotides vt plurimùm ſuſpectæ eſſe ſoleant, vt antea dictum eſt; tamen vtiliter aliquando erumpunt; ſi nimirum cum dictis conditionibus appareant, ex quibus dignoſcitur naturæ dominium ſupra cauſam morbificam, ſic in Clazomenio, cuius hiſtoria ſupra relata eſt; vrinæ toto morbi decurſu tenues quidem, ſed bene coloratæ apparuerunt: & die decimaſeptima, quæ critica eſt, parotides apparuerunt.

Per puſtulas.

Puſtula in principio morborum acutorum, toto corpore, aut nonnullis partibus apparentes, periculoſa

Apparere ſolent plerumque huiuſmodi puſtulæ in morbis malignis & peſtilentibus, & eorum ſunt indicia, atque vitæ periculum minantur: præcipuè verò ſi in principio morbi erumpant, quod maiorem malignitatem ſignificat, quæ naturam irritet ante vllam concoctionem, ad excluſionem ichorum acrium & venenatorum, à quibus huiuſmodi puſtulæ produci ſolent. Vnde Hippocrat. *in Coac. quibus in febribus puſtulæ per totum corpus erumpunt, lethale, niſi purulentus abſceſſus illis ſuccedat.* Et alibi: *Qui circa artus rotundas & ribicundas in ſuperficie puſtulas habent, inſuperque rigorem, illis tandem circa inguina & vētrem rubores & nigredines* exoriuntur & intereunt. Quod etiam confirmat idem Hippocrat. *in* 1. *Epid.* exemplo Sileni, in quo die octauâ exanthemata cum ſudore rubra, rotunda, parua, veluti vari prodierunt: & vndecimâ interiit. Quamuis autem variolæ & morbilli, qui in pueris frequenter apparere ſolent, ex hoc genere eſſe videantur; ſolent tamen non raro ſalutariter erumpere, ſi nimirum fiant ſimpliciter ab ebullitione, & motu naturæ ſecernentis purum [illegible] impuro. Quando verò à maligno & venenato aëris contagio dependent, tunc magnum periculum inuehunt, & magnam ſæpè puerorum ſtragem efficere ſolent.

Puſtulæ admodum rubentes, vel præcipuè liuentes aut nigricantes, exitioſæ.

Valde rubræ intenſum humorum feruorem ſignificant, quales in Sileno apparuerunt. Liuidæ aut nigræ humorum aduſtionem ſignificant, & maximam malignitatem, vnde puſtulæ carbunculoſam naturam nanciſcuntur. Sic in variolis & morbillis quibuſcumque exanthemata liuida aut nigra apparent omnes moriuntur.

Qualitates corporis, primæ.

Calor in febribus optimus eſt, temperatus, ſuauis, æqualis in omnibus corporis partibus cum quodam humido, qui maximè natiuo calori ſit ſimilis, & æquali totius corporis mollitie.

Primò, bonus iſte calor per humiditatem quam habet comitem, ab igneo diſtinguitur, qui ſiccus eſſe conſueuit. *Secundò*, per mollitiem in toto corpore æqualem, diſtinguitur ab eo calore qui in febribus malignis reperiri ſolet, qui Medicos plerumque fallere ſolet; blandus enim & mitis eſt, calori naturali ſimillimus; intus nimirum concluſo calore intenſiori, nec foràs liberè diffuſo. Quamobrem bono illi calori corporis, vnà totius æqualem mollitiem cōiungi oportebit, vt docet Hippocrat. 1. *progn. optimum*, inquit, *eſt ſi corpus omne æque calidum*, molléque eſt; æqualis enim totius corporis mollities diſtinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non ſunt. Atque ita calor mitis & blandus, qui in febre maligna reperitur, dignoſci poterit ex inæquali totius corporis mollitie quod videlicet hypochondria dura vt plurimùm & tenſa appareant. Aut ſaltem illa caliditas in toto corpore æqualis non erit, quod nimirum partes extremæ minus calidæ ſentiantur; at circa ventrem intenſior caliditas percipiatur. Itaque caliditas, temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erit; ſiquidem fieri non poteſt, quòd corpus tali caliditate & mollitie præditum exitioſe ægrotet, id enim certò demonſtrabit, viſcera inflammatione, obſtructionibus, & inſigni putredine carêre.

Flammans cum ſudore facies in febre acuta, mala 2. *Prorrh. text.* 33.

Intenſa enim illa caliditas internam cerebri inflammationem ſignificat; & ſudor pariter eandem partem laborare oſtendit, quandoquidem vt teſtatur Hippocrat. in *Aphoriſmis, vbi ſudor, ibi morbus eſt.*

In febribus circa ventrem fortis æſtus, & morſus oris ventriculi, malum. Aph. 65. ſect. 4.

Significat enim magnam inflammationem, vel multam bilem, eamque acerrimam circa ventriculum ebullientem, aut putreſcentem, quæ interni eryſipelatis metum faciat.

In morbis acutis frigus partium extremarum, malum. Aph. 1. ſect. 7.

Fit enim illa refrigeratio extremorum in morbis acutis, vel ob internam inflammationem, cuius calor adeò vehemens eſt, vt ad ſe trahat totum ſanguinem inſtar cucurbitulæ; vnde fit vt iis, qui ita ſe habent, viſcera perurantur, extremæ autem partes frigeſcant, propter defectum ſanguinis ad viſcera ſe recipientis, quod confirmauit idem Hippocrat. *Aph.* 48. *ſect.* 4. *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores ſint frigidæ, interiores verò vrantur & ſitim habeant, lethale eſt.* Hæ autem febres, in quibus exteriora frigent & interiora vruntur, Lipyriæ nominantur, ſùntque præcipuè ex inflammatione partium neruoſarum veluti ventriculi & inteſtinorum, ſùntque perpetuò lethales, & paucis diebus interimunt. Vel fit illa refrigeratio extremorum, ex maxima exolutione caloris natiui, cuius reliquiæ perexiguæ, in corde & præcipuis viſceribus collectæ, non poſſunt vſque ad partes exteriores exporrigi. Idcircò qui ita refrigerati ſunt, maximâ laborant imbecillitate virium, nec ampliùs recaleſcunt, & morti ſunt proximi, quod teſtatur Hippoc. *in Prorrhet. Quoties a rigore perfrigeratur quis, nec denuò incaleſcit, malo eſt loco.* Et confirmatur *in* 1. *Epid. ſectione* 1. *Ægr.* 1. vbi Philiſcus quintâ die habuit extrema vndiquaque frigida, & non ampliùs recaleſcentia: ſextâ die obiit. Ita & *Ægr.* 2. *eiuſdem ſect.* Silenus ſextâ die extrema habuit frigida, liuida; ſeptimâ extrema non ampliùs recaleſcebant: vndecimâ interiit. Ita & *Ægr.* 8 *eiuſdem ſect.* Eraſinus quintâ die circa meridiem extrema hebuit frigida, ſubliuida, & eâdem die interiit circa ſolis occaſum. Ita & 1. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 11. Mulier quæ ex aborſu febre magnâ correpta eſt, habuit extrema frigida à quarta die vſque ad ſeptimam, in qua interiit Attamen interdum extremorum frigiditas non perſeuerans, nec frequenter reuertens, bona eſſe conſueuit; criſim enim aduenientem ſignificat in qua calor retrahitur ad interiora, ad excludendam materiam morbificam: vt contigit illi, qui decumbebat in Dealcis horto, 3. *Epid ſect.* 1 *Ægr.* 3. qui die decimaſeptimâ habuit extrema frigida, poſtea febrem acutam, & ſudauit per totum, & alleuatus eſt.

Frigiditas narium perſeuerans toto ferè morbi decurſu in puernlis lethalis.

Frigiditas linguæ per aliquot dies perſeuerans, lethalis: vt in tribus ægrotantibus animaduerſum fuit, in quibus alia ſymptomata grauia non apparebant, præter quendam virium languorem.

Qui frequenter refrigerantur, & viciſſim incaleſcunt, ſunt in periculo. 2. Prorrhet. text. 32.

Significatur enim materiæ morbificæ multitudo, vel malignitas, aduerſus quam natura certamen fruſtra aggrediatur, vnde caloris natiui exolutio, ac mors tandem conſequitur, vt annotauit Hipp. *in.* 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. Vbi mulier quæ decumbebat in mendacium foro, ſeptimâ die ſuperriguit, febris acuta circa veſperam refrigeratio extremorum, non ampliùs recaleſcebat, & rurſum ad noctem ſuperriguit, extrema non recaleſcebant. Decimâ extrema recaluerunt. Vndecimâ rurſum extrema frigida. Decimaquartâ mortua eſt. Ita & 3. *Epid. ſect.* 3. Pythion die ſecundâ habuit refrigerationem extremorum, & poſt multum tempus recaluit. Tertia ſubrefrigeratus eſt parum. Quartâ iterum refrigeratio, & recaluit poſt tempus. Octauâ manè refri geratio, ſerò autem rurſos recaluit. Decima multa refrigeratio, febris acuta, multus ſudor, interiit.

Secũdæ. Durities. *Cutis faciei & aliarum partium dura, ſcabra, aut ſqualida, mala.*

In morbis enim acutis magnam indicat exſiccationem à calore febrili factam. In diuturnis verò magnam humidi primigenij conſumptionem, vt in febribus hecticis. Sic 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 15. in Dealcis vxore, die decima-ſeptimâ erat cutis circumtenſio arida: & vigeſima prima obiit. Et *Ægr.* 14. *einſdem ſect.* in Meliboeæ adoleſcente die decima cutis fuit arida, & circumtenſa, & vigeſima quarta interiit.

Summa totius corporis mollities in quolibet morbo, mala.

In morbis enim acutis inſignem quandam putredinem ſignificat propter quam partes corporis noſtri flacceſcunt: vt patet in cadaueribus peſtilenti febre peremptis. In chronicis verò magnam pituitæ copiam in vniuerſum corpus diſperſam, vt in leucophlegmatia contingit.

Ruber faciei intenſus cum mœſtitia, malus. 2. Prorrh.

Color. Faciei rubor ſimpliciter conſideratus non perpetuò malus eſt: ſignificat enim interdum criſim inſtantem per hæmorrhagiam, quemadmodum Gal. in Romano iuuene coram aliis Medicis ex hoc ſigno prædixit. Et tunc ſigna concoctionis ſimul debent apparere: ſi verò crudo morbo exiſtente facies valde rubra appareat, timenda erit capitis inflammatio, & cerebri præſertim; cùm hoc ſigno demonſtretur ſanguinem ſurſum in caput agi ipſúmque inflammare; vnde fit vt triſtitia phrenitidem præcedat, quia ille ſanguis à nimio calore aduſtus eſt, & ad bilis atræ naturam vergit, vt docet Gal. *in comment. huius ſententiæ* his verbis: *Cùm itaque florida quidẽ apparuerit facies, æger autem valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinẽ exurit, ob eámque cauſam bilem atram, vt demonſtratum eſt, gignit.*

Rubores intenſi, & quaſi eryſipelatoſi in manibus & pedibus apparentes per morbos acutos, cum bonis ſignis boni, cum malis, mali eſſe conſueuerunt.

Si enim cum bonis ſignis appareant ſignificant naturam fortẽ eſſe, & longiùs humores noxios, ad ignobiles partes propellere; vnde bona illa metaſtaſis cenſenda eſt, quam alleuatio ægri neceſſariò conſequitur. Si verò cum malis ſignis appareant huiuſmodi rubores, & nullum ex iis leuamen ægrotanti ſuccedat, cenſendum eſt per epigeneſim eos excitari, videlicet per multiplicationem qualitatis illius phlegmonoiæ, quæ iam viſcera firmiter occupauit.

Pallor ingens in facie potiſſimùm, malus.

Quia ſignificat vel retractionem caloris violentam ad interiora, vel eiuſdem extinctionem, aut ſanguinis inopiam; vnde fit vt ille color in demortuis ſoleat apparere.

Liuiditas & nigrities totius corporis, faciei vel partium extremarum, mala.

Fit enim propter caloris extinctionem in illis partibus, vt docuit Hip. 2. *prog. Si corpus adeò graue eſt, vt vngues ac digiti liuidi ſint expectanda continuò mors eſt.* Illa autem liuiditas cum frigiditate extremorum perpetuò coniuncta eſt, vt videre licet in exemplis Philiſci, Sileni & aliis, pro frigiditate extremorum ſuprà propoſitis.

In oſſe ægrotante caro liuida, malum. Aph. 5. ſect. 7.

Per *os ægrotans*, intelligit Hipp. quod vulnere vel vlcere ſeu carie affectum eſt. At liueſcit caro in vulneribus aut vlceribus, vel ob caloris extinctionem, vel ob gangrænam ſeu ſyderationem ex inflammationis magnitudine, vel ob contuſionem. Si ergo in oſſe corrupto aut violato liueſcat caro, nulláque adſit contuſio aut ſyderatio, certiſſimum ſignum erit prauam ſubeſſe putredinem, quæ calorem natiuum extinguit: proinde illud os exſcindendum eſt, aut eximendum erit.

Colorem ſubinde mutare in morbis acutis, malum.

Corpora *colore mutari* dicimus, cum ex proprio colore natiuo in pallidum, aut album, aut flauum, aut æruginoſum, aut viridem aut plumbeum, aut denique nigrum mutantur. Hæc autem colorum mutatio frequens ſignificat naturam valde opprimi, & magnam adeſſe prauorum humorum redundantiam.

Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accedit, malus. Si verò ſeptimo, vel nono, vel vndecimo, vel decimoquarto ſuperuenerit, bonum, niſi dextrum hypochondrium indurnerit. Aph. 62. & 64 ſect. 4.

Hæc verba Hipp. non ſic ſuperficie tenùs intelligenda ſunt, quando plures viſi ſunt ante ſeptimum regio morbo affecti, ſani & liberi euaſiſſe. Intellige igitur *ante ſeptimum*, id eſt, ante materiæ morbificæ concoctionem, quam ſi aurigo anteuertat, malum eſt, vt inquit Hipp. quia motus ille eſt ſymptomaticus. At ſi ante ſeptimum materiam morbificam concoqui & edomari contingat, quam poſteà natura ad cutim propellat, vnde morbus regius fit, bonis ægri rebus id fieri neceſſe eſt. Quod ipſe confirmauit Hippoc. 4. *de ratione victus in morbis acutis: In biliosa*, inquit, *febre morbus regius cum rigore ante ſeptimum diem enatus ſoluit morbum; ſi verò abſque rigore præter occaſionem euenerit, lethale.* Sciendum tamen eſt, ideò Hippocratem ſeptimum diem annotaſſe, tanquam primum terminum boni icteri, quia rarò admodum contingit, vt febrium bilioſarum materia ante ſeptimum diem benè concocta ſit, cùm præſertim ad cutem expellitur, & icterum facit; hinc enim oſtenditur, bilem eſſe craſſiorem, quæ non potuit per ſudores vacuari. Tradit igitur Hippocrat. *in hoc aphor.* id quod frequentiùs accidit, quamuis aliter interdum poſſit contingere. At verò icterus qui ſeptimo, nono, vndecimo, aut decimo-quarto, die videlicet critico contingit, bonus eſt, quia tunc bonæ concoctioni ſuccedit. Signum autem oſtendens icterum in illis diebus laudabili concoctioni ſuccedentem, eſt, ſi nulla durities ſit in hypochondrio dextro: nam durities illa oſtendit humorem in epate, qui vaſa bilem expurgantia comprimit, vel obſtruit; vnde fit transfluxus humoris bilioſi ad habitum corporis. Si verò nullus adſit tumor in hepate, icterus fit per expulſionem bilis febrem efficientis ad habitum corporis. Huic demum ſigno ſequentia adiungenda ſunt, quod in ictero critico vrinæ non ſint ita coloratæ, vt lintea croceo colore inficiant, neque ſæces candidæ appareant, vt in ictero morboſo: tum etiam quòd ex eo febris ſoluta, aut ſaltem admodum imminuta ſit.

Fœtor intenſus ab ægrotantis corpore exhalans, malus.

Magnam

Odor. Magnamenim ſignificat humorum corruptelam, quæ tetros vapores vndequaque expirat.

Quando eger in morbis acutu odores non conſuetos ſentit, odorabili re nulla præſente, qualis eſt odor piſcium,luti,butyri,aut ſimilium,& mala ſigna adſunt,mors in propinquo eſt,teſte Auicenna.

Sonus. *Stertor in acutis,qui & dormienibus & vigilantibus inter reſpirandum fit , lethalis eſt.*

Stertor ſeu ſtertoroſus ſpiritus fit,quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio & feruor,ſeu ſtrepitus,cuiuſmodi in ſtertentibus. Et ille in omnibus ferè morituris ex morbo acuto apparere ſolet per vnum aut alterum diem ante obitum, præcipuè in iis qui ex pleuritide aut peripneumonia intereunt.Significat enim extinctam omnino facultatem,quæ non valeat excrementa ab aſpera arteria & faucibus expellere.Quicunque igitur morbo ingraueſcente hunc ſtertorem patiuntur,morti ſunt proximi.At verò interdum cõtingit huiuſmodi ſtertor in principio morborum,v.g.pleuritidis,peripneumoniæ,& febris catarthalis,ob humorum defluxum ad pulmonem & aſperam arteriam ;& tunc non eſt neceſſariò lethalis,quia in progreſſu morbi ille humor poteſt excerni vel diſſipari,vt in aſthmaticis fit, qui hunc ſtertorem ſine vllo vitæ periculo frequenter patiuntur.Et quia huiuſmodi ſtertor in principio apparens,interdum lethalis eſt,interdum verò minime,ita diſtinguendus eſt quod videlicet qui minimè lethalis eſt,augeſcente morbo ſenſim minuatur, & tandem prorſus deſinat,humore aut per tuſſim excreto,aut à calore febrili reſoluto ; ille verò qui lethalis eſt,pertinaciter perſeuerat & ſenſim intenditur: quod oſtendit naturam à multitudine humorum opprimi,eóſque non poſſe excernere,ſed ab iiſdem ægrotantem ſuffocari.

Quibus cum ſtrepitu alimenta in ventriculum deſcendunt,vt in puteum proiici videantur,malum.

Significant enim fibras œſophagi eſſe reſolutas,vt deſcendentia alimenta cõtinere nequeant,& ad ventriculum veluti manu ducere,vt in naturali deglutitione fit.

Dolores ex hypochondriis,& tumores ſi ſint recentes, & ſine phlegmone, ſoluit murmur factum in hypochondrio,maximè erumpens cum ſtercore & vrina & flatu;ſi verò non effluat,confert etiam:ſi deuoluatur ad inferna, 2.*Prognoſt*.

Inflationes hypochõdriorum,quæ ſæpe cum morbis acutis iungi ſolẽt,ſi recẽtes,& abſque phlegmone ſint;(phlegmone autem ex partis ardore & pulſu innoteſcit)tunc enim à flatibus producuntur;contumaciam quidem oſtendunt,ſi dolorem habeant firmum inſtar fixi pali, ſed maximum iamiam futuræ ſalutis ſignum oſtendunt,cùm homo incipit ſurſum aut deorſum in ructu,& per ſedem,cum deiectione & ſine ea,& cum vrina flatum emittere.Flatum autem cum vrina emitti, oſtendit ſpuma illi ſupernatans.Licèt verò flatus non emittatur,ſi tamen cum murmure incipiat deorſum repere,bonum eſt:principium ſiquidem ſalutis eſſe ſolet,quia calor membri iam incipit flatum diſſipare,& membra non ſunt iam adeò extenſa,ſed conſtringuntur ad flatum expellendum, vnde principium eſt victoriæ.

Accidẽtia propria. In facie. *Facies cadaueroſa mortifera,ſed ea minus tamen,quæ ob vigilias,aut ventris ſolutionem eiuſmodi eſt. Atque talis corruptio his de cauſis orta,vno die finitur.*2.*Coac. cap.*5.

Hæc facies quam Hipp.vocat *cadaueroſam*,quòd ſimilis ſit ei , quæ apparet in cadaueribus,& iis qui morti ſunt proximi,vulgò vocatur *facies Hippocratica*,quia ad amuſſim,& veluti penicillo deſcribitur ab Hippocrate,2.*Coac.*& *in* 1.*progn.*his verbis:*Fuerit autem ſanè facies huiuſmodi,oculi concaui,nares acutæ,collapſa tempora, aures frigidæ & contractæ,cutis in fronte dura intenta & arida,color pallidus,vel niger,liuidus aut plũbeus*:Quæ omnia ex peſſimis cauſis ſolent contingere.Partes enim faciei aut reuerà gracileſcunt,conſumptà earum ſubſtantiâ; aut gracilitate quadam apparenti magis quàm verâ,quam facit ſubtractatio ſpirituum & ſanguinis : hi enim tribuunt particulis viuidum colorem, & mediocrem humorem,qui concidit illis ſubtractis;acceditque tunc frigus externum particulas comprimens,maioris extenuationis cauſa.Vt conſumatur ſubiecta cuti caro, facit calor,qui malignus eſt,aut intẽſiſſimus.Vt verò ſanguis & ſpiritus ab iis particulis ſubtrahantur, facit aut debilitas tanta innati calidi,vt non poſſit emergere,aut tantum interius incendium , vt retrahatur intrò velut à cucurbitula.Omnes igitur cauſæ extenuationis maximæ, quæ in facie apparet,peſſimæ ſunt illæ autem particulæ, quæ ab Hipp.enumerantur,ſunt maximè extenuationis capaces.Oculi enim multâ pinguedine referti ſunt, & copioſis ſpiritibus abundant,qui tumére & prominére eos faciunt.Si igitur pinguedo illa conſumatur,aut ſpiritus exhauriantur,oculos ſubſidere,& locum quem anteà occupabant vacuum maiori ex parte fieri neceſſe eſt;vnde oculi concaui apparent.In naſo ſola illa particula eſt craſſiuſcula,quæ eſt extrema,ac veluti quædam cuſpis;nam reliqua ſunt oſſa, cartilagines,& cutis ſine carne:In ſolis pinnulis ſunt fibræ quædam carnoſæ, tenues , ex muſculis buccas mouentibus productæ;ergo meritò eâ in parte naſi apparet magis ex morbo facta extenuatio.Temporum cauitates muſculis valdè humidis plenæ ſunt,vnde fit,vt canities plerumque à temporibus incipiat,quæ humiditas facilè abſumitur à cauſis ſupradictis.Aures merito refrigerantur per debilitatẽ,aut retractionem caloris natiui;tum quod extremæ ſunt & à caloris fonte longè remotæ,tum etiam quòd excarnes, ex ſola enim cute & cartilagine cõpoſitæ ſunt.Contractæ etiam fiunt earum pinnulæ, & cutis frontis intenta,dura & arida per exſicationem,ex conſumptione humidatum partium , vt coria quæ exſiccata contrahuntur & contorquentur.Color denique pallidus,niger,aut liuidus,ex caloris natiui & ſpirituum retractione aut exolutione dependet,vnde illæ partes refrigeratæ talem colorẽ nãciſcuntur.Poſtremò *aduertendum eſt*,faciem Cadaueroſam quæ ſignis propoſitis innoteſcit,eſſe pernicioſam,ſi à cauſis internis iam recenſitis producitur,nam ſi à cauſis procatarcticis talis reddita ſit,minùs periculoſa eſt , vt notat Hip.in hoc theoremate,vbi tantum vigilias & alui fluxum enumerat,ſed his addere etiam poſſumus alias cauſas procatarcticas , vt effectum alimenti, mœrores,& timores. Et facilè cognoſcetur cùm ab huiuſmodi cauſis procatarcticis depẽdet,quia vno die finitur, & poſtea æger ad priſtinum ſtatũ reuertitur.

*Oportet verò conſiderare oculorum in dormientibus ſuſpectiones. Nam ſi quid album commiſſis palpebris ſubinſpicitur,neque ex alui profluuio aut medicamenti potione iſtud contingat,malum eſt ſignum , & lethale valde. Aphoriſm.*52.*ſect.*6. In oculis.

Cùm Ægri ſemiapertis oculis dormiunt , vt album ſubappareat,maxima imbecillitas facultatis animalis ſignificatur;cùm enim oculi ex minima facultate claudantur , ſi in ſomno claudi nequeant , ſummam ſpirituum animalium depauperationem denontiant ; ſignum igitur lethale eſt , ſi à vi morbi talis reſolutio producta ſit.At verò ſi ab euacuatione vel ſpontanea,vel arte facta,aut aliqua alia cauſa procatarctica talis ſpirituum reſolutio producta ſit quia illa reparabilis eſt,ideò conniuentia oculorum ab ea producta non eſt ita periculoſa. Addit etiam Hipp. aliam cautionem, *in* 1.*progn.* Si nimirum æger hoc modo dormire non aſſueuerit : Sunt enim quidam qui oculis ſemiapertis dormire conſueuerunt.Habet autem maximam vim hoc prognoſticum in acutis capitis morbis,ſiue cum febre coniuncti ſint,ſiue ſi-

ne febre, quia oculi cerebro proximi ſunt, & veluti coniuncti; illius ideò paſſiones certiſſimè declarant: ex aliis verò morbis non tam certum periculum denunciat. Nam pueruli vermiculoſi ſæpe non omninò claudunt oculos inter dormiendum, & facilè liberantur. Non ſolùm autem ab exolutione virium hæc conniuentia producitur, ſed etiam interdum à conuulſione oculos mouentium muſculorum, vt docet Gal. *in comm. huius aphoriſmi*

Si in morbo acuto oculus vnus altero minor fiat, lethale eſt. Hipp. 1. progn.

Fit enim tunc temporis ob facultatis regentis imbecillitatem, quæ illum oculum incipiat deſerere. Grauius quidem foret ambos oculos extenuari, ob eiuſdem facultatis imbecillitatem; ſed illa extenuatio apparere incipit in altero oculo, quia perrarum eſt vtrumque eſſe eodem omninò apparatu. Nam & atrophia, quæ eſt afflictura totum corpus, ab vno vel duobus membris ſolet incipere, illincque ad alia ſerpere, ruſúmque ad alia prout magis vel minùs diſpoſita ſunt. *Aduertendum* tamen eſt non huiuſmodi oculi extenuatio à peculiari oculi morbo dependeat, non ab imbecillitate facultatis; tunc enim ex eo nullum immineret periculum.

Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, periculoſum. Hipp. 1. progn.

Significat enim ſanguinem aut bilem transferri ad cerebrum, vnde inflammatio, indéque phreniris expectanda eſt, quæ magnum vitæ periculum minetur. Cùm autem tunica adnata, quæ album oculi conſtituit, à meningibus cerebri exoriatur, facilè fit vt earum inflammatio ipſi communicetur.

Si in morbo acuto, vena oculorum liuida aut nigra apparuerint, lethale eſt. 1. Progn.

Vel enim ſignificant humores aduſtos & atrabilarios abundare in cerebro; vel caloris natiui extinctionem, vnde ſanguis natiuum ſuum colorem amiſerit, & concretionem aliquam acquiſiuerit.

Si in morbo acuto oculi peruertantur, malum. 1. prog.

Oculi *peruerti* dicuntur, quando indecore mouentur, id eſt, vel magis ſurſum quàm deberent, vel deorſum, vel in obliquum; tum etiam ſi vnus ſurſum, alter deorſum; vnus in vnum, alter in alterum angulum torqueatur. Quæ quidem oculorum peruerſiones fiũt ob conuulſionem muſculorum oculos mouentium: quemadmodum fieri ſolent in epilepſia, in qua quidem periculoſæ non ſunt. At conuulſiones quæ fiunt in morbis acutis, ſunt maximè periculoſæ.

Oculi tenebroſi, turbidi, ſqualidi, ac minimè ſplendentes, mali.

Tales enim fiunt ex defectu atque extinctione ſpirituum animalium, qui ſplendidi ſunt, & luciditatem oculis conciliant; tum etiam ex areſactione tunicarum oculorum componentium, & corneæ potiſſimùm, vt docet Gal. 1. *de ſympt. cauſ.* & 10. *de vſu partium.*

In palpebris nasibus & labiis. *Si autem peruerſa fiat, aut liuida, aut pallida palpebra, aut labrum, aut naſus, cum aliquo aliorum ſignorum, ſcire oportet morti proximum eſſe. Lethale etiam eſt labra reſoluta & pendentia, & frigida & alba eſſe reddita.* Hipp. 1. progn.

Eandem ferè ſententiam habet idem Hipp. *Aph.* 49. *ſect.* 4. his verbis: *In febre non intermittente, ſi labrum aut palpebra, aut ſupercilium, aut oculus, aut naſus peruertatur, aut non videat, aut non audiat, iam debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Fiunt auté omnes iſtæ ex muſculorum has partes mouentium conuulſionibus, quæ in morbis acutis lethales ſunt vt ſæpè inculcatum eſt. At liuidæ aut pallidæ palpebræ fiunt ab extinctione calidi innati. Labra verò pendentia, & reſoluta, & frigida, & alba manifeſtè indicant facultatis mouentis imbecillitatem, & extinctionem calidi innati.

Nares præter modum dilatata in morbo acuto, periculum portendunt.

Significant enim magnam facultatis animalis imbecillitatem, quæ cùm nequeat thoracem ſufficienter dilatare ad ſummum incendium temperandum, id dilatatis naribus conatur compenſare, vt per illas aër copioſior attrahatur.

Dentibus ſtridere in febribus, quibus non eſt aſſuetum à pueritia, furibundum & mortale. Hipp. 1. progn. In dentibus.

Hanc eandem ſententiam repetit Hipp. *in 1. prorrhet.* his verbis: *Dentium ſtridor pernicoſus quibus non eſt ſanitatis tempore conſuetus.* Galen. verò *in 1 progn.* *Stridere, inquit, dentibus quibus ab initio non erat conſuetum futuri delirij accidens eſt; ſi verò interdum agrũ offendas vtrumque perpeti, delirare & ſtridere dentibus, hunc iam eſſe prope mortem arbitrare.* Fit autem ſtridor dentium, muſculis qui maxillas mouent conuulſiuos motus patientibus, aut facultate mouente admodum debilitatâ. Quodcunque horum ſit, per morbos acutos multum pati cerebrum, ſuſpicionem facit: magnæ cerebri læſioni dementiam ſuccedere veriſimile eſt, cum dementia ſit facultatis, quæ in cerebro viget actio læſa, quâ partis principis læſione plurimũ auctâ mortem fieri neceſſe eſt. Magis autem ſuccedere ſolet furor illi ſtridori, qui cum maximo dentium ſonitu fit, quàm qui cum exiguo: hic enim fieri poteſt ob debilitatem, quæ ſine dementia afferre poteſt mortem; ille verò fit ob motus conuulſiuos, qui excitantur à malignis fuliginibus, quales ex atra bile ſunt cerebrum & neruoſas partes impetentibus.

Quibus in febribus liuores & nigredines circa dentes apparent, periculoſum.

Significant enim maximam crudorum & craſſorum humorum copiam; & maximum febris incendium, quod humores illos craſſos exſiccet, & exurat.

Lingua nigra cum ſiccitate ſcabritie, ſciſſuris & vſtione, lethalis. In lingua.

Hæc enim omnia à febre ardente & valde exurente ducunt orginem, cuius vi lingua impenſæ exareſcit, & aduſtas fuligines à viſcerum incendio eleuatas recipiens, camini inſtar, nigredine illa tingitur. A minori quidem vſtione, ſiccitas & ſcabrities efficitur, à vehementiori verò ſciſſuræ producũtur, quemadmodum terra valde exſiccata æſtatis tempore, rimas vndique & fiſſuras patitur. Lingua ab intio exuſta ſignificat viſceris alicuius inflammationem, quæ eſt hypochondriorum dolore, duritie, tumore, aut calore dignoſcitur.

Lingua tremula in acutis, mortifera.

Significat enim maximam animalis facultatis imbecillitatem, & ſummam cerebri læſionem; ideò in phreneticis iam morti proximis lingua hoc modo ſolet contremiſcere. Quod dilucidè exponit Galen. *in 1. prorrhet. textu* 19. his verbis: *Tremor igitur lingua accidit, debilitata propter ſiccam intemperiem animali facultate. Conuulſiones verò ſiccitatem muſculorum ipſius vnà cum capite affectorum, conſequuntur: ſicut & vox ob tremiſcit propter infirmitatẽ, qua ab horum intemperie contracta eſt. Prædicta autem hæc omnia ſymptomata quæ à ſiccitate capitis intentioſe fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant.*

Fauces exulcerari cum febre, malum: verùm ſi aliud ſignum ſuperueniat eorum, quæ diximus peſſima eſſe, prædicere oportet, cum periculo eſſe hominem. Hippoc. 2. prognoſt. In faucibus.

Fauces exulcerari ſolent, vel ab acri deſtillatione à capite defluente, vel cum totum corpus laborat magna cacochymia in febre ardente aut maligna. Quo fit vt pleriſque eorum, qui lue venereâ aut elephantiaſi tenentur, in faucibus vlcuſcula fiant: At in morbis acutis, de quibus hîc tantùm agimus, vt plurimùm mali ſedes eſt aut in thorace, aut in hypochõdriis. Cùm ergo fauces incũbant viæ quæ venit à pulmone, & quæ venit à ventriculo; excipiunt fumos omnes, qui ab illis locis aſcendũt, qui ſi acres ac erodentes ſint, eas exulcerant. Oportet ergo locum hunc

per

per eas febres aſſiduè intueri eadē prorſus cauſâ, qua linguam; eodem enim modo repræſentat febris vehementiam, nimirum vt per febrem maximè ardentem lingua ſit arida, & multis fiſſuris affecta, ſi ingens ſit, ita etiam fiunt faucium vlcera, maximè ſi Medicus non fuerit diligens per febris ardorem, in vſu eorum quæ ſitim ſedant. Verùm cùm Medicus hæc auxilia non omiſerit, exulcerari fauces multò maioris ardoris indicium eſt. Meritò ergo Hippoc. dicit, malum eſſe, non tamen adeò malum eſt, vt vel ſine vllo alio ſigno poſſimus mortis periculum prædicere. Nam fieri poteſt, vt ob deſtillationem, quæ cum febre coniuncta ſit exulcerentur fauces, quod non adeò malum eſt, vt hac vna cauſa mortis periculum prædici poſſit. Si verò à ſumma partium inferiorum intemperie procedat faucium exulceratio, periculoſa quidem eſt; ſed cum illa non poterunt non apparere ſigna alia praua. Oportet ergo ſigna alia conſiderare, & ſi aliquod aliud prauum appareat, mortis periculum prædicere. Valeſius hoc ſignum graui hoc elogio commendat: *Ego*, inquit, *teſtari poſſum me ſignum hoc magnifacere, vidiſſéque multos, quibus febris ardens iam videbatur inclinare, cum hac affectione perire. Quod accedit grauiſſimum, eſt faſtidium quoddam maximum, adeò vt nihil poſſint accipere, ſed potum etiam deteſtentur, quamuis exurantur, in his coniectaui ſemper internas gulæ partes vſque ad ipſum ventriculum vlcere exedi.* Hæc Valeſius. Nos verò faucium inflammationes & exulcerationes millies obſeruauimus in febribus illis malignis, quæ annis elapſis populariter graſſatæ ſunt, & caſtra Regia potiſſimùm infeſtabant. Illæ autem ab ipſo morbi initio in omnibus ferè ægrotantibus apparebant, vt inter ſigna huius morbi pathognomonica vulgò haberentur: vnde colligere licet, eas à praua, malignáque cauſa plerumque generari.

In hypochōdriis.

Hypochondria optima ſunt, quæ ſine dolore, mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſtra parte. Hippoc. 1. progn.

Hypochondriorum nomine vulgò intelligitur tota illa regio quæ eſt inter ſeptum tranſuerſum & vmbilicum, in qua hepar, lien & ventriculus continentur. Harum partium attrectatio nunquam eſt contēnenda à Medico per morbos; plurimū enim facit ad prænotionem. Imò verò ſingulis diebus Medico diligenti & ſedulo attrectanda ſunt hypochondria, imitatione Hippocratis; quem hoc in vſu habuiſſe apparet ex 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 2. vbi ait, Sileno tertia die hypochondriorum tenſionem apparuiſſe, quo innuit ſe eadem aliis etiam diebus attrectaſſe. Vnde exiſtimandū eſt Medicos in cognoſcēdo quotidie hypochondriorum ſtatu debere eſſe diligentiſſimos quandoquidem ibi eſt ſedes facultatis naturalis, hoc eſt, viſcerum naturaliū, in quibus ferè tota vis ſalutis, aut interitus poſita eſt, & in quibus, tanquam in palæſtra quadam, omnes ferè morbi & naturæ fiunt conflictus, quos maximè omnium ſemper Medicus obſeruat. Itaque in morbis acutis hypochondria bene ſe habere, non leue eſt optimi præſagij argumentum; nam impoſſibile eſt, aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & abſque dolore. Tum æqualitas in iiſdē locis ſecundùm dextras & ſiniſtras partes neceſſaria eſt, quæ quidem æqualitas in omnibus accidentibus intelligenda eſt, ſcilicet in calore, mollitie & mole, talia enim hypochondria ſunt quæ in hominibus bene valentibus ſolent apparere.

Hypochondrium exæſtuans, aut dolens, aut tenſum, aut inæqualiter affectum dextris partibus ad ſiniſtras, morbi eſt non manſueti. Hipp. 2. Coac. & 1. progn.

Hypochondrium ardens, & multo calore abundans, fit ex calidorum humorum multitudine ibidem putreſcentium. Dolor & tenſio ab eadem cauſa producuntur partes replente, & malam intemperiē in iis producente, vel etiam à nimio calore ſiccitas introducitur, quæ tenſionē faciat. Inæqualiter afficitur parte alterutra, vel vtraque, quando ſcilicet hìc calidius, illic frigidius eſt; hìc durius, illic mollius; hìc læuius illic aſperius; alibi doloris expers, hìc dolens; denique magis, minúſve diſtentum: quæ omnia aliquam earum partium deteriùs habere ſignificant, & aliqua inflammatione affici quæ in febribus acutis ſæpiſſimè ſolet contingere.

Hypochondria ſurſum reuulſa, nullis criſeos per hæmorrhagiam futuræ ſignis apparentibus, mala.

Contingit aliquando, inſtante hæmorrhagiâ criticâ, hypochondria ſurſum reuelli, humoribus ſurſum irruentibus, vi iecoris ſeſe contrahentis, & excutientis humores illos, quod tamen ſine dolore fit, & parum durat, & alia ſigna apparent futuræ hæmorrhagiæ. Si verò diu perſeueret illa hypochondriorum reuulſio, cum dolore & ſine vllis futuræ hæmorrhagiæ ſignis, peſſima eſt & lethalis; fit enim ab inflammatione vel exſiccatione ex ardore febrili, diaphragmatis, aut membranæ coſtas ſuccingentis, quæ partes contractæ & reuulſæ attrahunt ſecum peritonæum & hypochondria, quæ cum illis annectuntur. Huius rei etiam ſignum erit certiſſimum vox acuta, quæ antea fuerat grauis; ita enim immutatur ex diaphragmatis contractione; vnde Hipp. *in Coacis: Quibus acuta vox, hypochondria intrò ſurſum iis reuulſa ſunt.*

Tumor in hypochondrio durus & dolens peſſimus, ſi toto eſt in hypochondrio. Si verò ſit in altera parte minus periculoſus eſt in ſiniſtra. Hipp. 1. *progn.*

Tumor durus & dolens ab inflammatione fit quæ ſi totum occupat hypochondrium, maximum impendet periculum: ſi ſolum dextrum, minus; & ſi ſolum ſiniſtrum, adhuc multò minus. Ratio vniuſcuiuſque euidentiſſima eſt. Etenim inflammata eſſe ſimul plura viſcera in febre acuta, exitioſiſſimum eſt. At cùm in dextera parte collocatum ſit iecur in ſiniſtra lien; certiſſimum eſt, affectum eundem multò eſſe grauiorem in iecore quod nobilius eſt viſcus quam in liene multò ignobiliori.

Tibiarum inflatio veſpere apparens, & manè diſcuſſa, cum bonis ſignis bona, cum malis mala eſt.

Hæc tibiarum inflatio contingit ſæpè in conualeſcentibus. At ſi conualeſcentiæ ſigna non appareāt, ſed alia quædam ſigna mala, hydropem minatur aut prauam aliquam hepatis diſpoſitionē ſignificat. Aliquando enim apparuit, cùm abſceſſus eſſet in hepate.

CAPVT III.

De modo quo finietur morbus: An ſcilicet per criſim, vel paulatinam ſolutionem.

OMnes morbi vel per criſim, vel per paulatinam ſolutionem finiri conſueuerunt.

Per criſim finiuntur ij qui magni ſunt & acuti, paulatim verò finiuntur qui inter chronicos recenſentur, aut nullam habent magnitudinem.

Signa igitur morbum acutum & magnum vel chronicum & paruum indicantia, eadem etiam per criſim, vel paulatinam ſolutionem finiturum prænunciabunt, quæ quidem in diagnoſi fuere propoſita, & inde erunt repetenda.

CAPVT IV.

De tempore quo finietur morbus: vbi dies & hora futuræ criſeos prænuntiatur.

TEmpus futuræ criſeos ex duobus potiſſimùm innoteſcit, acutie nimirùm morbi, & ex concoctionis ſignis, quæ omnia ſequentibus theorematis patefient.

Morbi acuti ſimpliciter decimoquarto die ſolent iudicari, peracuti die ſeptimo, & perperacuti die quarto. Acutorū differentiæ.

Has

Digitized by Google

Has morborum acutorum differentias dignoſcemus ex vehementia, & celeritate ſymptomatum. Si enim primo ſtatim die ſymptomata ingraueſcant, ſumántque vehementiam & impetum, erit perperacutus, ſeu extremè peracutus, & quarto morbi die iudicabitur. Si verò impetum ſumant & vehementiam primo quidem quaternario, ſed non primo ſtatim die; erit ille peracutus, & ſeptimo iudicabitur. Si verò vehementia illa ſecundo tantùm quaternario, idque in illius principio apparuerit, decimoquarto criſis erit ſperanda. Si denique poſt ſeptimum tantùm impetus ſæuiat, vigeſimo tantùm, vel vigeſimoprimo iudicium apparebit.

Notandum autem eſt, criſes illas dies iudicatorios non rarò præuertere, aut retardare pro materiæ mobilitate, aut contumacia, & in diebus indicibus perfici, qui etiam ſunt nonnihil indicatorij, quòd tamen inde poterit dignoſci, cùm vehementia & impetus morbi paulò citiùs vel tardiùs incipit, ex. gr. cùm impetus incipit in principio ſecundi quaternarij, nimirum die quinto, criſis decimoquarto erit ſperanda. At ſi ſexto vel ſeptimo tantùm impetus incipiat, decimoſeptimo futuram criſim erit coniiciendum. Quæ quidem ſolerti admodum indigent exercitatione, ab vſu artis comparatâ.

Si primo ſtatim morbi die concoctionis ſigna apparuerint, quarto morbus indicabitur, ſi quarto tantùm appareant, ſeptimo finietur. Si ſeptimo appareant, vndecimo indicabitur. Si vndecimo, fiet criſis decimoquarto: & ita de aliis per quaternarios vel ſeptimanas computando iuxtà naturam morbi.

Concoctionis ſigna aliunde ſunt repetenda. Ex his tamen præcipuum eſt in febribus hypoſtaſis vrinarum. *Notandum* autem eſt concoctionis ſigna cum vehementia ſymptomatum perpetuò eſſe coniungenda, vt certam prognoſim efficias.

At verò iamiam futura criſis facilè dignoſcitur ex perturbatione, quæ illam ſolet præcedere: cùm enim fieri incipit certamen morbi & naturæ, omnia ſymptomata maximè exacerbantur, quod innuit Hipp. *Aph. 13. ſect. 2. Quibuſcunque criſis fit, iis nox grauis ante acceſſionem exiſtit.*

Hora denique futuræ criſeos, inde artificiosè erit præſagienda, ſupponendo primum omnem criſim in morbi vigore, ſeu ſtatu fieri. Cùm ergo vigoris tempus cognouerimus, criſeos etiam tempus cognoſcemus. Rurſus ſi morbus aliquas habere ſoleat exacerbationes, priùs animaduertimus, quâ horâ fieri ſoleant exacerbationes, & quantum temporis perdurent, ac poſtremò quâ horâ vigor exacerbationis ſoleat apparere: cùm enim certum ſit, criſes in vigore morbi, & in vigore exacerbationis fieri illis ſedulò præcognitis, non ſolum diem, ſed ipſiſſimam etiam horam futuræ criſeos præuidebimus.

CAPVT V.

De loco per quem futura eſt criſis. Ac primùm De ſignis futuræ criſeos per vomitum.

Omnis critica vacuatio fit per vomitum, per alui fluxum; vel ſudores, vel vrinas, vel hæmorrhagiam, vel menſes, vel hæmorrhoides, vel abſceſſum, quorum ſigna à prædictis fontibus deprompta ſequentibus patefient theorematis; à vomitu incipiẽdo.

Actiones visus. *Tenebricoſæ apparitiones oculis obuerſantes, futurum vomitum prænunciant.*

Indicant enim materiam morbificam in ventriculo cumulari, quæ halitus copioſos ad caput emittit, & huiuſmodi apparitiones tenebricoſas efficit.

Capitis dolor acris & mordens, futurum vomitum ſignificat.

Ille enim dolor à dictis halitibus excitatur, qui acrimoniâ ſuâ meninges cerebri vellicant.

Oris ventriculi morſus inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim à dictis halitibus partes illas vellicantibus.

Rigor & frigus hypochondriorum inſtantem vomitum Motus. *ſignificat.*

Fit enim etiam à dictis halitibus partes illas vellicantibus.

Labri inferioris tremor inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim ob communicationem tunicæ interioris ventriculi cum ore & palato.

Sputationes frequentes imminentem vomitum ſignificant. Excrementa.

Fiunt enim ob dictam tunicæ communionem, & ventriculi compreſſionem ſeſe ad vomitum accingentis.

COROLLARIVM.

Nota, vt plurimùm poſt vomitionem criticam ſubſequi diarrhœam quæ morbo finem ſolet imponere; & reliquias ex vomitu omiſſas expurgare.

CAPVT VI.

De ſignis criſeos futuræ per alui fluxum.

Criſis quæ per alui fluxum perficitur non admodum certis & manifeſtis ſignis indicatur. Illa tamen erit prænoſcenda partim ex ſignis quæ iam proponentur, partim etiam ex ſignorum priuatione, quæ alias criſes indicare ſolent. Ad eam igitur prænoſcendam ſequentia proponentur theoremata.

Quibus adſunt frequentes ructus, eiſque ſuccedunt multi flatus & crepitus ventris cum borborygmo, & quadam illius inflatione, inſtantem alui fluxum expectare oportet.

Hæc enim omnia ſignificant tranſlationem materiæ morbificæ ad inteſtina.

Lumborum dolor, cum aliis ſignis potiſſimùm coniunctus, alui fluxum prænuntiat.

Quando enim per venas meſaraïcas humor noxius fertur ad inteſtina, dolor lumbis communicatur per continuitatem meſenterij, quod à ligamentis lumborum vertebras connectentibus ducit originem.

Quibus hypochondria ſuſpenſa murmurant, dolore lumborum ſuperueniente, alui iis humectantur, niſi flatus erumpant, aut vrinæ multitudo procedat: in febribus autem hæc. Aph. 73. ſect. 4.

Cùm regio hypochondriorum intumeſcit, & murmurat, conſtat humorem cum flatu, eo loci redundare. Quibus ſi dolor lumborum ſuccedit, ille humor aut flatus deorſum repit, vnde alui fluxus conſequitur, aut ſaltem flatuum eruptio per ſedem, niſi ille humor per vrinas euacuetur.

COROLLARIVM.

Nota, maiorem fieri coniecturam, ſi toto morbi decurſu aluus libera valde fuerit, aut in die indice apparuerit fluidior, quam in reliquis temporibus.

CAPVT VII.

De ſignis futuræ Criſeos, per ſudores.

Morbi acuti frequentiùs multò per ſudores, quàm aliam quamuis euacuationem ſolent iudicari. Ideò exactiores paulò erimus in futuri ſudoris ſignis inueſtigandis, quorum facilem intelligentiam ſequens Tabula præſtabit, notata literâ M.

Signa

Digitized by Google

M.

Signa indicantia futurã criſim per ſudores, deſumũtur vel ab
- Eſſentia.
- Cauſis, quæ ſunt, vel
  - Efficientes
    - externæ. { aër.
    - internæ { humores.
  - Materiales { corpus ægrotãtis.
- Effectibus, qui sũt, vel
  - Actiones
    - animales { Rigor.
    - vitales { Pulſus.
    - naturales { Soppreſſio vrinæ
  - excrementa.
  - qualitates mutatæ.

Cuius Tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia proponentur theoremata.

Eſſentia. *Morbi acutiſſimi per ſudores vt plurimum indicantur.*

Fiunt enim ab humore bilioſo, calido & tenui, qui facilè per habitum corporis excluditur.

Cauſæ efficientes. Aër. *In calida & humida aeris conſtitutione morbi vt plurimum per ſudores terminantur.*

Quandoquidem à calida & humida ambientis temperie, pori & meatus totius habitus laxantur & aperiuntur, humores liquantur, & fluidiores efficiuntur, vt facilè per ſudores expurgari valeant.

Humores. *Quicunque morbi ab humore tenui & calido producuntur, per ſudores ſolent iudicari.*

Sic febres bilioſæ plerumque per ſudores iudicantur, quia illius humoris tenuitas & calor facit vt à natura commodè per habitum excernatur.

Cauſa materialis, corpus ægrotãtis. *Quicunque ægrotantes carne molli & cute laxâ ſunt præditi, his per ſudores criſis facilè perficitur.*

Siue illa habitûs laxitas & mollities à natiua diſpoſitione ſit, ſiue à cœli conſtitutione, vt dictum eſt, perpetuò maximè confert ad criſim per ſudores efficiendam.

Effectus. Actiones animales. Rigor. *Rigor aut horror in febribus continuis apparens, criſim per ſudorem imminere ſignificat.*

Quia humores illi tenues dum à venis ad habitum feruntur, partes membranoſas vellicant acrimoniâ ſuâ, atque ita rigorem pariunt,

Vitales Pulſus. *Pulſus mollis & vndoſus in febribus, ſudorem adfuturum demonſtrat.*

Quando enim tenuiores humorum partes ad habitum affectant viam, arterias humectant & emolliunt; vnde fit pulſus mollis & vndoſus ſudoris futuri prænuntius.

Naturales. Suppreſſio vrinæ. *Vrinæ ſuppreſſio in febribus criſim per ſudorem futuram oſtendit.*

Quia cùm eadem ſit materia ſudoris & vrinæ, nimirum ſeroſi humores, dum illi ad habitum ferantur, neceſſe eſt vrinam ſupprimi, aut maximam pati imminutionem.

Excrementa. *Si calidus quidam vapor à corpore ægrotantis eleuari perſentiatur, aut leuis quidam mador percipiatur, per ſudorem futura eſt criſis.*

Si præter conſuetudinem in ægrotante partes corporis externæ incaleſcant, aut facies rubeſcat, criſis per ſudorem futura indicatur.

Poſtrema hæc duo ſigna oſtendunt naturam ad habitum corporis viam affectare, per quam humores noxios, & præternaturales expellat.

CAPVT VIII.

De Signis futuræ Criſeos per vrinas.

Signa futuræ criſeos per vrinas, pauca admodum proponuntur: illa tamen licet præuidere partim ex quibuſdã ſignis poſitiuis, partim verò ex abſentia aliorum. Si enim ſigna apparuerint, quæ criſim futuram in genere demonſtrent, & nulla vomitûs, diarrhææ, ſudoris, aut hæmorragiæ ſigna apparuerint, per vrinas eam futuram erit colligendum.

Signa verò quæ illam futuram peculiariter demonſtrant, hac ſerie proponuntur, quæ tamen ſimul ſunt colligenda, vt aliquam in iudicando certitudinem habere valeamus.

Illa autem hæc ſunt.

Hyberna conſtitutio.

Senilis ætas.

Cutis denſitas.

Frequens micturitio, vel vrinæ copioſiores die indice apparentes.

Ardor vel pruritus in extremo pudendi.

Grauitas in hypochonario.

Tria priora ſigna continent impedimenta quæ in habitu reperiri poſſunt, & efficere ne ſeroſus humor per ſudores expurgetur; Cùm autem eadem materia quæ per ſudores effluit, per vrinas facile poſſit expurgari, poſitò impedimento in via ſudoris, coniicere poſſumus per vrinas futuram excretionem. At tria ſigna poſteriora oſtendunt iam humores deſcendere ad vrinæ meatus.

CAPVT IX.

De ſignis futuræ Criſeos per hæmorrhagiam.

Futuram hæmorrhagiam ſequentia theoremata demonſtrant.

Inflammationes hypochondriorum hæmorrhagiâ vt plurimùm ſoluuntur. Eſſentia.

Et in hoc ſolutionis modo tota ſalutis ſpes eſt conſtituta, quia ſi non accidat, mors prædicenda eſt.

Hæmorrhagiæ ſæpius ſolent contingere vſque ad vigeſimum quintum annum, quàm vltrà hunc in temperamento ſanguineo, aut bilioſo verna tempeſtate, & auſtrina conſtitutione. Cauſæ adiuuantes.

Ex effectibus qui ab actionibus læſis, excrementis, & qualitatibus mutatis deſumuntur, ſequentes futuram hæmorrhagiam prænuntiant. Effectus.

Inſomnia & imagines rerum rubrarum.

Capitis & ceruicis dolor ſubinde obortus.

Temporum grauitas, & pulſatio magna in arteriis illorum.

Tinnitus, vel ſonitus aurium.

Oculorum hebetudo & marmaryges illis obuerſantes.

Rubor eorundem, ac totius ferè faciei.

Lucis auerſio.

Lachryma inuoluntaria.

Pruritus naſi.

Sanguinis ſtilla die indice.

Spirandi difficultas.

Tenſio hypochondriorum ſine dolore.

Quando ſanguis ad caput deferri incipit, parit in cerebro phantaſmata rerum rubrarum tum per inſomnia, tum etiam inter vigilandum; vt iuueni Romano contigit, cuius mentionem facit Gal. *l. de præſag. ad Poſthumum*: is enim morbo acuto laborans, rubrum ſerpentem ad cubiculi laquearia oberrantem videre viſus eſt, quo perterritus, è lecto ſubinde exiliit, vnde Gal. aduentantem hæmorrhagiam prædixit, & ſanguinis miſſionem impediuit, quam alij Medici præſcripſerant. Dolor capitis & ceruicis, ex eadem

ſanguinis

ſanguinis tranſlatione ad partes ſuperiores exoritur, qui membranas diuellens diſtendénſque doloris ſenſum parit. Pulſant arteriæ temporum extraordinario motu, propter earum compreſſionem, quæ à venarum repletione fit. Aurium tinnitus fit ex vaporibus ad cerebrum magna copiâ aſcendentibus. Viſus hebetudo fit, quia copioſi & craſſi vapores ad ſuperiora elati meatus obſtruunt, vnde fit vt denegato aditu ſpiritui animali, hebeſcat viſus. Marmaryges oculis obuerſantes, nihil aliud ſunt quàm tenuia quædam & diuulſa corpuſcula variorum colorum, intra corneam tunicam & cryſtalloidem contenta, ex vaporibus ſurſum elatis producta, quæ licet interiùs ſint, exteriùs tamen poſita, deceptione viſus apparent; quandoquidem oculus externæ aſſuetus viſioni, quæcumque intus ſunt, extrà eſſe iudicat. Rubur faciei & oculorum ex ſanguine fit, qui maiori copiâ ad illas partes cumulatur. Lucis auerſio ex eo proficiſcitur, quòd diſtenti oculi humorum copiâ ex nimia luce magis diſtenduntur, quia lux diſgregat ſpiritus, vnde oculi dilatatio, ex qua dolor conſequitur, quem vt euitent ægrotantes, lucem refugiunt. Lachrymæ inuoluntariæ fiunt ex repletione oculorum, & partium adiacentium, quæ præter modum diſtentæ comprimunt glandulas illas humorem continentes, ex quo lachrymæ generantur. Pruritus narium fit ex vaporibus ſurſum aſcendentibus & nares vellicantibus. Sanguinis ſtylla die indice apparens, vt quarto vel vndecimo, oſtendit futuram hæmorrhagiam die iudicatorio, v.g. ſeptimo, vel decimo-quarto, quia diebus indicibus natura incipit transferre humores ad eas partes. Difficilis redditur reſpiratio, quia dum ſanguis ad ſuperiora transfertur, diaphragma comprimit. Tenſio denique hypochondriorum fit, quia ſanguis in ſuo fonte, & radicibus venarum moueri incipit, ſed fugax eſt ea diſtenſio, & ſine dolore; quemadmodum & difficilis reſpiratio: ſi enim diutius & contumaciter perſeuerarent, ſigna eſſent potiùs hepatis inflammati.

CAPVT X.

De ſignis futuræ criſeos per menſes aut hæmorrhoïdas.

Menſium & hæmorrhoidum fluxus futurus iiſdem ſignis dignoſcitur; in eo tamen diſtinguntur, quod ſi in muliere appareant, menſtruas purgationes pati conſuetâ, per vterum perficitur: Si verò in viro ſe prodant, hæmorrhoides pati ſolito, per verò eas futurum criſim arbitrabimur. Illa autem ſigna vtrique vacuationi communia ſunt hæc.

Dolor & grauitas lumborum, ac æſtus eorundem.

Dolor & tenſio in hypogaſtrio.

Oris ventriculi moleſtia.

QVando ſanguis ad partes inferiores deſcendit, venam cauam admodum replens atque diſtendens, dolorem & grauitatem, necnon æſtum in eis efficit; quandoquidem vena caua deſcendens lumbis ſuperiacet, à qua inſignes rami ad hypogaſtrium deferuntur, qui dolorem etiam atque tenſionem in iis partibus efficiunt: vnde etiam moleſtia in ore ventriculi perſentitur, propter magnum conſenſum quem habent partes hypogaſtricæ & lumbares cum ventriculo.

CAPVT XI.

De Signis futuri abſceſſus.

ABſceſſum in aliquo morbo euenturum, ſequentibus aphoriſmis breuiter ſignificatur.

Quos febres longa exercent, iis tubercula, vel labores in articulis fiunt. Aph. 44 ſect. 4.

Febres longæ eæ dicuntur, quæ vltra quadraginta dies exporriguntur, & fiunt ex materia frigida, craſſa & contumaci: quoniam igitur illa materia non facilè per excretionem poteſt vacuari, ideò ſæpiſſime ad partes debiliores à natura expellitur; ibique abſceſſum producit.

Quicunque vrinas tenues & crudas multo tempore mingunt, ſi alia omnia ſigna, vt in ſuperuictaris, ſint in his oportet expectare abſceſſus in regionibus infra ſeptum tranſuerſum Hipp. 2. progn.

Dictum fuit ſuprà ſigna cruditatis longo tempore durantia, ſi vires ſint debiles, mortem præſagire, eo quod metus ſit, ne æger poſſit durare, donec materia concocta ſit. At verò ſi vires ſint validæ, & reliqua ſigna conualeſcentiam polliceri videantur ſperandum eſt fore vt homo liberetur, non quidem perfectâ ſolutione, ſed permutatione vel abſceſſu.

Quæ cum rigore ſiſtuntur vrinæ, iis qui ſopore tentantur, parotidas fore ſperabile. Hipp. *in Coac.*

Sopor magnam cerebri oppreſſionem ſignificat, quæ rigore ſuperueniente abſceſſum producit, aut magnam conuulſionem.

Febricitantibus laſſitudinem habentibus, in articulis, & circa maxillas potiſſimùm abſceſſus fiunt. Aphoriſ. 31. ſect. 4.

Laſſitudo ſpontanea in febribus fit ex craſſorum & crudorum ſuccorum multitudine, & illæ febres difficillimi ſunt iudicij, atque vt plurimùm per abſceſſus iudicantur.

Quibus conualeſcentibus ex morbo aliquid laborauerit, illic abceſſus fiunt. Aph. 32. ſect. 4.

Non ſolùm dolor aliquam partem affligens circa morbi declinationem, in ea futurum abſceſſum præmonſtrat, ſed etiam ea omnia quæ partem debilem eſſe oſtendunt.

Nota ex Hippocrat. *Aph. 74. ſect. 4.* quod dum ſigna futuri abſceſſus apparent à metu abſceſſus liberat, ſi vrinæ multa, craſſa & alba appareat, idque multò certiùs & citiùs, ſi cum his vrinis hæmorrhagia contingat.

CAPVT XII.

De Signis eorum quæ superuentura ſunt in his qui iam ægrotant, vel in morbos prolabuntur. Ac primùm de Signis futuri delirij.

MVlta in morbis præter criſim ſuperuenire ſolent, tum ſymptomata grauia, tum etiam quando vnus morbus in alium commutatur, quæ omnia ſi à medico præuideri poſſint, ſummum illi honorem, & ægrotanti vtilitatem afferre ſolent. Eorum igitur ſigna iuxta prædictam methodum proponere aggredimur, à ſignis futuri delirij incipientes, quæ quidem ſequentibus theorematis innoteſcent. Actiones animales. Principes. Minùs principes.

Obliuio derepente contingens in acutis phreniticidem prænuntiat.

Oſtendit enim cerebrum iam affici, & materiam morbificam ad ipſum à partibus inferioribus irrumpere.

Somni perturbati, atque tumultuoſi, delirium portendunt.

Hoc

Somnus & vigilia. Hoc docuit Hippocr. *in Coac.* his verbis: *Turbulenta feroceſque excitationes è ſomno delirium afferunt*: Et oſtendunt cerebrum valde affici, & à naturali ſuo ſtatu dimoueri.

Vigiliæ indeſinentes delirium afferunt. Hippocrat. 2. *prognoſt.*

Vtraque enim affectio ab eadem cauſa producitur, calida nimirum & ſicca cerebri intemperie, vt docet Galen. 4. *de praſ. ex pulſib.* Ideò remiſſiut intemperies facit vigiliam, quando verò intenditur, in delirium commutatur.

Auditus. *Tinnitus & ſonitus aurium, vel etiam ſurditas, inſaniam ſæpè præcedit, præſertim ſi cum vrinis appareat habentibus ſuſpenſionem elatam & ſublimem.* Hippocr. 1. *prorrh.*

Significant enim hæc materiam transferri ad cerebrum, à qua delirium excitatur.

Exquiſitus nimium odoratus futuram inſaniam prænunciat.

Significat enim inſolitam cerebri exſiccationem, & ſpirituum attenuationem, quæ cerebrum ad phrenitidem diſponit.

Tactus. *Dolor capitis vehemens & aſſiduus in acutis febribus, delirium portendit, præſertim qui in auribus obſeruatur, aut qui cum præcordiis reuulſis coniungitur.*

Significat enim humores magna copia transferri ad cerebrum, idque vehementer afficere.

Lateris dolor, qui cum ſputo bilioſo ſine cauſa manifeſta euanuit, exceſſum affert mentis.

Significat enim tranſlationem humoris bilioſi à latere ad cerebrum.

Surarum dolores mentem præcipitant, idque cum alias, tum ſi in vrina prauum ſit enæorema. Hippocrat. *in Coac.*

Tanta eſt ſurarum communio cum partibus principibus vt quemadmodum in calcis fractura accidunt febres peracutæ, tremulæ, ſingultuoſæ, paucorum dierum, mortiferæ denique; ita quoque in ſurarum doloribus, qui fiunt à cacochymia maligna, febris excitatur in corde & delirium in cerebro, quandoquidem humores maligni facilè cerebrum inuadunt. Quamquam verò huiuſmodi dolores non modo ſurarum, ſed & femorum, dorſi & aliarum partium ignobilium, ſua præſentia delirium portendant; attamen multò certiùs id præſtant ſi poſtquam apparuerint, occultentur; ſignificant enim materiæ morbificæ tranſlationem ad cerebrum: vt videre eſt apud Hippocratem *in 3. Epid. ſect. 3. Ægr. 5.* vbi Caluus in Lariſſa femur dextrum doluit repente, eorum verò quæ adhibebantur, nihil iuuabat. Prima die febris acuta, ardens, dolores autem pergebant. Tertia femoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis, & turbatio, & multa iactatio. Quartâ circa meridiem extinctus eſt acutiſſimè.

Actiones vitales. *Reſpiratio magna & rara delirium ſignificat.*

Spiritus magnus & rarus proprius eſt delirantium. Hippocrat. 1. *prognoſt.* 14. illi enim ob febris ardorem plurima reſpiratione indigentes, atque ob mentis errorem reſpirare obliuiſcentes, fit vt rarò reſpirent, & raritas magnitudine compenſetur. Hæc ſententia eſt etiam Galen. *de difficultate reſpirationis, cap.* 3. vbi oſtendit huiuſmodi reſpirationem eſſe delirij propriam Et *cap.* 10. *eiuſdem libri* dicit, Philiſcum & Silenum non habuiſſe alias cauſas talis reſpirationis, quàm delirium. De Philiſco & Sileno agitur apud Hippocrat. *in Epidem. ſect.* 1. *hiſtor.* 1. & 2. Vtrique à principio reſpiratio magna & rara fuit, in progreſſu verò manifeſta deliria contigerunt.

Excrementa. *Vrina alba & lucida in acutis, phrenitidem prænuntiant.*

Significant enim bilem, quæ per vrinas effundi ſolebat, eaſque coloratiores efficere, ad cerebrum transferri.

Qualitates mutatæ. *Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, phrenitidem portendit.*

Significat enim membranas cerebri inflammari, quæ inflammatio facilè communicatur tunicæ adnatæ, quæ ab ipſis ducit originem.

Accidentia propria. *Si pulſus inſit in hypochondrio, tumultum ſignificat, aut delirium, verùm oculos horum conſpicari oportet; ſi enim obtutus crebrò mouetur, fore vt furiant, expectandum eſt.*

Cùm arteria pulſat vehementer in eo loco in quo non ſolet ſentiri, calidam ſignificat intemperiem, & multum flatos calidi per arterias delati, quæ ipſa cauſa tentans cerebrum, delirium facit; iis enim quæ per arterias meant, expeditiſſima via eſt ad cerebrum per carotidas & iugulares, quæ penetrant in ipſos cerebri ventriculos. Cùm verò delirium cum furore eſt, accidit menti magna varietas imaginationum & inquietudo; mouet ergo variè oculos, quaſi requirens res varias, quæ illi obuerſantur per cerebrum.

CAPVT XIII.
De ſignis futuræ conuulſionis.

Effectus. Actiones principes. *Ex frigore cùm adeſt metus & mæror immeritò conuulſione finis eſt.* Hippoc. *in Coac.*

METus & mœror fiunt ex contractione ſpirituum verſus ſua principia à copia humoris melancholici obrutorum, vnde cum frigore coniuncti ſunt, atque ita humor ille cerebrum afficiens conuulſionem excitat, niſi hæmorrhoidibus, varicibus, aut menſium profluuio vacuetur.

Minùs principes. *Deliria immaniſſima in conuulſionem deſinunt.* Hippocrat. *in Coac.*

Somnus & vigilia. Fiunt enim à calidiſſima & ſicciſſima cerebri intemperie, quæ principium neruorum afficiens, conuulſionem inducit à ſiccitate.

Quibus incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert cum fatuitate coniunctam, ſi nonnunquam in ſomnis vrina excidit, conuulſione finis fit. Hippocrat. *in Coac.*

Hæc omnia ſymptomata ſignificant materiæ anadromen ad cerebrum, quæ conuulſionem minatur.

Dolor capitis ingens & perſeuerans cum aluo ſuppreſſa conuulſionem minatur.

Significat enim materiam morbificam in cerebrum defigi, quæ ad neruorum principium tandem delata, conuulſionem efficiat.

Tactus. *Dolores cubitorum & ceruicis graues & profundi, conuulſiones accerſunt.*

Procedunt enim ab oppreſſione partium poſteriorum cerebri, & humorum diffuſione in ſpinalem medullam, aut membranas eius, ob copiam materiæ, aut malignam qualitatem, quæ extenditur per dorſum & ad cubitum, eo quod natura cauſam diſſoluere, aut concoquere non valeat.

Excrementa. Vrina. *Vrina cum rigore ſuppreſſa, praua, conuulſionem enim inuehit, tum alias, tum ſi antea ſopor inuaſerit.* Hippoc. *in Coac.*

Rigores ſymptomaticos cum vrinæ ſuppreſſione conuulſio facilè excipit; quandoquidem oſtendunt anadromen humorum ad cerebrum, & principium neruorum; idque magis, ſi æger ſopore afficiatur, qui euidentiſſimum eſt affecti cerebri indicium.

Vrina, quæ in ſomnis excidit præter conſuetudinem conuulſionem minatur.

Significat enim muſculum ceruicem occludentem debiliorem eſſe redditum, cuius motus dependet à

nervo, cuius principium & origo in vitio eſt, niſi peculiari morbo pars illa afficiatur.

CAPVT XIX.

De Signis futuræ recidiuæ.

FVtura recidiua in conualeſcentibus, ſequentibus theorematis poterit præuideri.

Morbi maligni & mali moris, non rarò ſolent recidere.

Eſſentia. Illi enim naturam admodum debilitant, vt vix poſſit à cauſa morbifica ſe ita perfectè liberare, quin aliquæ ſuperſint reliquiæ recidiuam producturæ.

Morbi quantò longiores ſunt, tantò magis obnoxij recidiuæ: quantò verò acutiores, minùs reuertuntur.

Morbi diuturni fiunt à materia craſſiori & frigidiori, quæ difficiliùs concoquitur & euacuatur. At morbi acuti ex materia tenuiori fiunt quæ faciliùs præparatur atque excernitur.

Quibus die non critico febres ſoluuntur, iis reuertuntur.

Quemadmodum dies critici maximam habent vim ad perfectam morborum curationem, quandoquidem tunc temporis natura vtiliter excernit humores morbificos; ita quæ die non critico contingunt ſolutiones infidæ perpetuò eſſe conſueuerunt, quandoquidem naturæ bene operantis legibus non reſpondent.

Cauſæ internæ. *Morbi qui ab atra bile, variis & mixtis humoribus, viſcidis craſſis, & peruerſis oriuntur, recidiuas facere ſolent.*

Illi enim humores maximè rebelles ſunt & à natura perfectè ſubigi & edomari nequeunt, vnde recidiuæ ſolent exoriri.

Morbi qui à ſanguine, pituita dulci, aut bile pallida producuntur, aut aliis humoribus, qui nullam malignitatem acceperunt, ſimplicéſque exiſtunt, & qui neque copia hominem grauant, nec craſſitie aut lentore ſunt præditi, nullam recidiuam minantur.

Quia natura facillimè ſe liberat à ſarcina huiuſmodi humorum, qui nullam contumaciam præ ſe ferunt.

Externæ. *Qui morbi in hyeme, vere, aut prima æſtate contingunt, non ſolent facere recidiuas: Qui verò autumno ſolent contingere, illis maximè obnoxij ſunt.*

Hyeme enim & vere calor natiuus potentiſſimus eſt, & noxios humores efficaciter diſſoluit. Autumno verò maximè debilis eſt, & exauſtus ex progreſſæ æſtatis exolutione; ideò vix poteſt cauſas morbificas integre diſcutere.

Subiectũ. *Qui bona corporis conſtitutione præditi ſunt à morbo ſemel curati non patiuntur recidiuas, at male conſtituti vtplurimùm relabuntur.*

Robur partium cauſam morbificam perfectè diſſoluit; at quando eſt imbecillitas; vt in malè habitis, imperfecta fit humorum excretio.

Iuuantes & lædẽtes. *Quicumque ægrotantes perfectam ſanitatem nequeunt adipiſci, & à paucis rebus iuuantur, læduntur verò à plurimis, ſunt in periculo recidiuæ.*

Hæc omnia ſignificant cauſæ morbificæ reliquias in corpore latitantes, quæ recidiuas facere conſueuerunt.

Effectus. *In quibus conualeſcentibus actiones, excrementa, & qualitates plurimùm à naturali conſtitutione euariant, nec ad priſtinum ſtatum reducuntur, in his metuenda eſt recidiua.*

Quibus febres ceſſant ſine ſignis concoctionis, recidiuam in his expectare oportet. Hipp. 2. *progn.*

Non poſſunt humores morbifici conuenienter excerni, niſi priùs concocti fuerint: ideò quamvis febris ceſſet ſi cruditatis ſigna appareant, oſtendunt materiam morbificam adhuc intùs retineri, recidiuam effectutam.

Si poſt criſim peractam vrina tenuis diu reddatur, & parum colorata, recidiuam prænuntiat.

Significat enim naturæ imbecillitatem quæ concoctiones ſuas ritè non exerceat; vnde nouorum excrementorum prouentus ex quibus recidiua expectanda eſt.

INSTI

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER QVARTVS,

Qui eſt de Ὑγιεινῇ, ſeu de conſeruanda valetudine.

PROOEMIVM.

Finis Medicinæ duplex eſt, vt ſcilicet ſanitas præſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur. Priori debetur Ὑγιεινὴ, *posteriori* Θεραπευτικὴ.

Ὑγιεινὴ *in ſex rerum non-naturalium adminiſtratione tota verſatur. Illæ autem ſex res non-naturales ſunt, Aër, cibus, & potus: motus, & quies: ſomnus, & vigilia: excreta, & retenta: & animi pathemata.*

NOn-naturales dicuntur, quaſi mediæ inter naturales, & præternaturales. Illæ enim propriè, & abſolutè naturales dicuntur, quæ corporis viuentis conſtitutionem ingrediuntur, & tractantur *in Phiſiologia*. Hæ verò dicuntur non-naturales, quandoquidem rectus ac legitimus earum vſus ſanitatem conſeruat; & tunc ad cauſas naturales referuntur; præpoſterus verò & illegitimus, morbos producit; & tunc præternaturales fiunt, omniumque propemodum morborum cauſæ, vt *in Pathologia* docetur. Sunt tamen earum nonnullæ, quæ in rerum verè naturalium ſerie continentur, vt motus corporis, & animi pathemata, prout functiones ſunt à facultatibus ſuis profectæ: conſideratæ verò prout earum vſus corpus afficit, non-naturales appellantur.

Dicuntur etiam neceſſaria, quia iis carere, earúmque vim effugere non poſſumus, ſed continuò, & neceſſariò corpus noſtrum afficiunt.

Obiici poteſt, alia eſse non pauca, quæ corpus noſtrum alterant; & ideò ad res non-naturales eſse referenda, nempe cœlum, aquam, ignem, terram, & regiones; ac proinde ſenarium earum numerũ eſse multiplicandum. *Reſpondemus*, Cœlum, ignem, terram, & regiones ad aërem reduci, quia non agunt in nos, niſi per aërem; Aquam verò, ſi aſsumatur, ad potum eſse referendam; ſi verò admoueatur, vt in balneo, & lotionibus, negamus eſſe neceſſariam, ſi quidem eâ facilè carere poſſumus, atque adeò à rerum non-naturalium cenſu expungenda eſt.

Totus igitur hic liber in ſex rerum non-naturalium explicatione verſabitur: in eóque oſtendemus, quo modo iis vtendum ſit ad ſanitatem tuendam, vitámque incolumem, & à morbis immunem diutiſſimè conſeruandam: à cibo, & potu incipiendo; quod maioris ſint momenti, & multò plura in iis conſideranda veniant.

CAPVT I.

De Cibo, & Potu, ſeu de Alimentis.

Alimentum eſt id, quod à calore natiuo commutatum, in corporis noſtri ſubſtantiam conuerti, illúdque nutrire poteſt.

In eo differt à medicamento, quòd medicamentum definitur à Galeno 1. ſimpl. *quod corporis noſtri ſubſtantiam alterare, neque in eam quatenus tale conuerti poteſt.*

Datur tamen medium quoddam inter illa duo, vtriuſque naturæ particeps, quod & nutrire & alterare poteſt, vocaturque alimentum medicamentoſum

Varia autem ſunt alimentorum genera ex diuerſis rebus petita; quæ tamen omnia ſub plantarum, & animalium generibus continentur.

RES omnes ſublunares, quibus in Medicina vtimur ſub triplici genere comprehenduntur, plantarum, animalium, & mineralium. Omne autem mixtum nutriendi facultate præditum, vitam habuiſſe neceſſe eſt; ſicque mineralia ex alimentorum ſerie prorſus excluduntur.

In eorum verò vſu conſideranda ſunt ſubſtantia, quantitas, qualitas, ordo tempus & hora ſumendi, præparatio, conſuetudo & delectatio, ætas, & anni tempus De quibus omnibus ſigillatim agemus. Iiſque conſequenter præcipuorum ac magis vſitatorum ciborum ac condimentorum facultates ſubiiciemus. Ac tandem potulentorum materiam & vires examinimus.

CAPVT II.

De Alimentorum ſubſtantia.

Per alimentorum ſubſtantiam intelligimus formam, & materiam ex qua illa componuntur.

Sub formæ nomine comprehendimus illam totius ſubſtantiæ proprietatem, quâ alimentum idoneum redditur, vt in corporis noſtri ſubſtantiam conuertatur. Vnde vulgò dici ſolet, alimenta nos nutrire propter ſubſtantiæ ſimilitudinem, quam habent cum corporibus noſtris.

Hinc cibi dicuntur boni, vel mali ſucci; multùm vel parùm nutrientes; quatenùs habent ſubſtantiam corpori noſtro magis vel minùs analogam, eámque puriorem, aut multis partibus heterogeneis permixtam.

Ad materiam referuntur, durities, mollities, raritas, denſitas, grauitas, leuitas, craſſities, tenuitas, lentor, & friabilitas.

Quæ licèt ſub qualitatum ſecundarum claſſe contineantur, quia tamen materiam proximè ſequuntur, & ideò qualitates materiales nominantur, (propterea quod ex varia permixtione humidi cum ſicco oriuntur) ad ſubſtantiam, vel ſubſtantiæ modum reducuntur.

Frigiditas narium perſeuerans toto ferè morbi decurſu in pueruli lethalis.

Frigiditas lingua per aliquet dies perſeuerans, lethalis: vt in tribus agretantibus animaduerſum fuit, in quibus alia ſymptomata grauia non apparebant, prater quendam virium languorem.

Qui frequenter refrigerantur, & viciſſim incaleſcunt, ſunt in periculo. 2. Protrhet. text. 32.

Significatur enim materiæ morbificæ multitudo, vel malignitas, aduerſus quam natura eertamen fruſtra aggrediatur, vnde caloris natiui exolutio, ac mors tandem conſequitur, vt annotauit Hipp. *in.* 3. *Epid. ſect.* 2. *Ægr.* 12. Vbi mulier quæ decumbebat in mendacium foro, ſeptimâ die ſuperriguit, febris acuta. circa veſperam refrigeratio extremorum, non ampliùs recaleſcebat, & rurſum ad noctem ſuperriguit, extrema non recaleſcebant. Decimâ extrema recaluernot. Vndecimâ rurſum extrema frigida. Decimaquartâ mortua eſt. Ita & 3. *Epid. ſect.* 3. Pythion die ſecundâ habuit refrigerationem extremorum, & poſt multum tempus recaluit. Tertia ſubrefrigeratus eſt parum. Quartâ iterum refrigeratio, & recaluit poſt tempus. Octauâ manè refri geratio, ſerò autem rurſos reçaluit. Decima multa refrigeratio, febris acuta, multus ſudor, interiit.

Secūdæ. Durities. *Cutis faciei & aliarum partium dura, ſcabra, aut ſqualida, mala.*

In morbis enim acutis magnam indicat exſiccationem à calore febrili factam. In diuturnis verò magnam humidi primigenij conſumptionem, vt in febribus hecticis. Sic 3. *Epid. ſect.* 3. *Ægr.* 15. in Dealcis vxore, die decima-ſeptimâ erat cutis circumtenſio arida: & vigeſima prima obiit. Et *Ægr.* 14. *eiuſdem ſect.* in Melibœæ adoleſcente die decima cutis fuit arida, & circumtenſa, & vigeſima quarta interiit.

Summa totius corporis mollities in quolibet morbo, mala.

In morbis enim acutis inſignem quandam putredinem ſignificat propter quam partes corporis noſtri flacceſcunt: vt patet in cadaueribus peſtilenti febre peremptis. In chronicis verò magnam pituitæ copiam in vniuerſum corpus diſperſam, vt in leucophlegmatia contingit.

Rubor faciei intenſus cum mœſtitia, malus. 2. Prorrh.

Color. Faciei rubor ſimpliciter conſideratus non perpetuò malus eſt: ſignificat enim interdum criſim inſtantem per hæmorrhagiam, quemadmodum Gal. in Romano iuuene coram aliis Medicis ex hoc ſigno prædixit. Et tunc ſigna concoctionis ſimul debent apparere: ſi verò crudo morbo exiſtente facies valde rubra appareat, timenda erit capitis inflammatio, & cerebri præſertim; cùm hoc ſigno demonſtretur ſanguinem ſurſum in caput agi ipſúmque inflammare; vnde fit vt triſtitia phrenitidem præcedat, quia ille ſanguis à nimio calore aduſtus eſt, & ad bilis atræ naturam vergit, vt docet Gal. *in comment. huius ſententia* his verbis: *Cùm itaque florida quidē apparuerit facies, æger autem valde triſtis fuerit, quadam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, qua ſanguinē exurit, ob eámque cauſam bilem atram, vt demonſtratum eſt, gignit.*

Rubores intenſi, & quaſi eryſipelatoſi in manibus & pedibus apparentes per morbos acutes, cum bonis ſignis boni, cum malis, mali eſſe conſueuerunt.

Si enim cum bonis ſignis appareant ſignificant naturam fortē eſſe, & longiùs humores noxios, ad ignobiles partes propellere; vnde bona illa metaſtaſis cenſenda eſt, quam alleuatio ægri neceſſariò conſequitur. Si verò cum malis ſignis appareant huiuſmodi rubores, & nullum ex iis leuamen ægrotanti ſuccedat, cenſendum eſt per epigeneſim eos excitari, videlicet per multiplicationem qualitatis illius phlegmonoſæ, quæ iam viſcera firmiter occupauit.

Pallor ingens in facie potiſſimùm, malus.

Quia ſignificat vel retractionem caloris violentam ad interiora, vel eiuſdem extinctionem, aut ſanguinis inopiam; vnde fit vt ille color in demortuis ſoleat apparere.

Liuiditas & nigrities totius corporis, faciei vel partium extremarum, mala.

Fit enim propter caloris extinctionem in illis partibus, vt docuit Hip. 2. *prog. Si corpus adeò graue eſt, vt vngues ac digiti liuidi ſint expectanda continuò mors eſt.* Illa autem liuiditas cum frigiditate extremorum perpetuò coniuncta eſt, vt videre licet in exemplis Philiſci, Sileni & aliis, pro frigiditate extremorum ſuprà propoſitis.

In oſſe ægrotante caro liuida, malum. Aph. 2. ſect. 7.

Per *os agrotans*, intelligit Hipp. quod vulnere vel vlcere ſeu carie affectum eſt. At liueſcit caro in vulneribus aut vlceribus, vel ob caloris extinctionem, vel ob gangrænam ſeu ſyderationem ex inflammationis magnitudine, vel ob contuſionem. Si ergo in oſſe corrupto aut violato liueſcat caro, nulláque adſit contuſio aut ſyderatio, certiſſimum ſignum erit prauam ſubeſſe putredinem, quæ calorem natiuum extinguit: proinde illud os exſcindendum eſt, aut eximendum erit,

Colorem ſubinde mutare in morbis acutis, malum.

Corpora *colore mutari* dicimus, cum ex proprio colore natiuo in pallidum, aut album, aut flauum, aut æruginoſum, aut viridem aut plumbeum, aut denique nigrum mutantur. Hæc autem colorum mutatio frequens ſignificat naturam valde opprimi, & magnam adeſſe prauorum humorum redundantiam.

Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malus. Si verò ſeptimo, vel nono, vel vndecimo, vel decimoquarto ſuperuenerit, bonum, niſi dextrum hypochondrium induruerit. Aph. 62. & 64 ſect. 4.

Hæc verba Hipp. non ſic ſuperficie tenùs intelligenda ſunt, quando plures viſi ſunt ante ſeptimum regio morbo affecti, ſani & liberi euaſiſſe. Intellige igitur *ante ſeptimum*, id eſt, ante materiæ morbificæ concoctionem, quam ſi aurigo anteuertat, malum eſt, vt inquit Hipp. quia motus ille eſt ſymptomaticus. At ſi ante ſeptimum materiam morbificam concoqui & edomari contingat, quam poſteà natura ad cutim propellat, vnde morbus regius fit, bonis ægri rebus id fieri neceſſe eſt. Quod ipſe confirmauit Hippoc. 4. *de ratione victus in morbis acutis: In bilioſa*, inquit, *febre morbus regius cum rigore ante ſeptimum diem oborias ſoluit morbum; ſi verò abſque rigore prater occaſionem euenerit, lethale.* Sciendum tamen eſt, ideò Hippocratem ſeptimum diem annotaſſe, tanquam primum terminum boni icteri, quia rarò admodum contingit, vt febrium bilioſarum materia ante ſeptimum diem benè concocta ſit, cùm præſertim ad cutem expellitur, & icterum facit; hinc enim oſtenditur, bilem eſſe craſſiorem, quæ non potuit per ſudores vacuari. Tradit igitur Hippocrat. *in hoc aphor.* id quod frequentiùs accidit, quamuis aliter interdum poſſit contingere. At verò icterus qui ſeptimo, nono, vndecimo, aut decimo-quarto, die videlicet critico contingit, bonus eſt, quia tunc bonæ concoctioni ſuccedit. Signum autem oſtendens icterum in illis diebus laudabili concoctioni ſuccedentem, eſt, ſi nulla durities ſit in hypochondrio dextro: nam durities illa oſtendit humorem in epate, qui vaſa bilem expurgantia comprimit, vel obſtruit; vnde fit transfluxus humoris bilioſi ad habitum corporis. Si verò nullus adſit tumor in hepate, icterus fit per expulſionem bilis febrem efficientis ad habitum corporis. Huic demum ſigno ſequentia adiungenda ſunt, quod in ictero critico vrinæ non ſint ita coloratæ, vt lintea croceo colore inficiant, neque fæces candidæ appareant, vt in ictero morboſo: tum etiam quòd ex eo febris ſoluta, aut ſaltem admodum imminuta ſit.

Fœtor intenſus ab ægrotantis corpore exhalans, malus.

Magnam

Odor. Magnam enim ſignificat humorum corruptelam, quæ tetros vapores vndequaque expirat.

Quando ager in morbis acutis odores non conſuetos ſentit, odorabili re nulla præſente, qualis eſt odor piſcium, luti, butyri, aut ſimilium, & mala ſigna adſunt, mors in propinquo eſt, teſte Auicenna.

Sonus. *Stertor in acutis, qui & dormientibus & vigilantibus inter reſpirandum fit, lethalis eſt.*

Stertor ſeu ſtertoroſus ſpiritus fit, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio & feruor, ſeu ſtrepitus, cuiuſmodi in ſtertentibus. Et ille in omnibus ferè morituris ex morbo acuto apparere ſolet per vnum aut alterum diem ante obitum, præcipuè in iis qui ex pleuritide aut peripneumonia intereunt. Significat enim extinctam omnino facultatem, quæ non valeat excrementa ab aſpera arteria & faucibus expellere. Quicunque igitur morbo ingraueſcente hunc ſtertorem patiuntur, morti ſunt proximi. At verò interdum cõtingit huiuſmodi ſtertor in principio morborum, v.g. pleuritidis, peripneumoniæ, & febris catarrhalis, ob humorum defluxum ad pulmonem & aſperam arteriam; & tunc non eſt neceſſariò lethalis, quia in progreſſu morbi ille humor poteſt excerni vel diſſipari, vt in aſthmaticis fit, qui hunc ſtertorem ſine vllo vitæ periculo frequenter patiuntur. Et quia huiuſmodi ſtertor in principio apparens, interdum lethalis eſt, interdum verò minimè, ita diſtinguendus eſt quod videlicet qui minimè lethalis eſt, augeſcente morbo ſenſim minuatur, & tandem prorſus deſinat, humore aut per tuſſim excreto, aut à calore febrili reſoluto; ille verò qui lethalis eſt, pertinaciter perſeuerat & ſenſim intenditur: quod oſtendit naturam à multitudine humorum opprimi, eóſque non poſſe excernere, ſed ab iiſdem ægrotantem ſuffocari.

Quibus cum ſtrepitu alimenta in ventriculum deſcendunt, vt in puteum proiici videantur, malum.

Significant enim fibras œſophagi eſſe reſolutas, vt deſcendentia alimenta cõtinere nequeant, & ad ventriculum veluti manu ducere, vt in naturali deglutitione fit.

Dolores ex hypochondriis, & tumores ſi ſint recentes, & ſine phlegmone, ſoluit murmur factum in hypochondrio, maximè erumpens cum ſtercore & vrina & flatu; ſi verò non effluat, confert etiam: ſi deuoluatur ad inferna, 2. Progno ſt.

Inflationes hypochõdriorum, quæ ſæpe cum morbis acutis iungi ſolẽt, ſi recẽtes, & abſque phlegmone ſint; (phlegmone autem ex partis ardore & pulſu innoteſcit) tunc enim à flatibus producuntur; contumaciam quidem oſtendunt, ſi dolorem habeant firmum inſtar fixi pali, ſed maximum iamiam futuræ ſalutis ſignum oſtendunt, cùm homo incipit ſurſum aut deorſum in ructu, & per ſedem, cum deiectione & ſine ea, & cum vrina flatum emittere. Flatum autem cum vrina emitti, oſtendit ſpuma illi ſupernatans. Licèt verò flatus non emittatur, ſi tamen cum murmure incipiat deorſum repere, bonum eſt: principium ſiquidem ſalutis eſſe ſolet, quia calor membri iam incipit flatum diſſipare, & membra non ſunt iam adeò extenſa, ſed conſtringuntur ad flatum expellendum, vnde principium eſt victoriæ.

Accidẽtia propria. In facie. *Facies cadaueroſa mortifera, ſed ea minùs tamen, quæ ob vigilias, aut ventris ſolutionem eiuſmodi eſt. Atque talis corruptio his de cauſis orta, vno die finitur. 2. Coac. cap. 5.*

Hæc facies quam Hipp. vocat *cadaueroſam*, quòd ſimilis ſit ei, quæ apparet in cadaueribus, & iis qui morti ſunt proximi, vulgò vocatur *facies Hippocratica*, quia ad amuſſim, & veluti penicillo deſcribitur ab Hippocrate, 2. *Coac.* & *in* 1. *progn.* his verbis: *Fuerit autem ſanè facies huiuſmodi, oculi concaui, nares acuta, collapſa tempora, aures frigida & contracta, cutis in fronte dura intenta & arida, color pallidus, vel niger, liuidus aut plumbeus*: Quæ omnia ex peſſimis cauſis ſolent contingere. Partes enim faciei aut reuerà gracileſcunt, conſumptâ earum ſubſtantiâ; aut gracilitate quadam apparenti magis quàm verâ, quam facit ſubtractatio ſpirituum & ſanguinis: hi enim tribuunt particulis viuidum colorem, & mediocrem humorem, qui concidit illis ſubtractis; acceditque tunc frigus externum particulas comprimens, maioris extenuationis cauſa. Vt conſumatur ſubiecta cuti caro, facit calor, qui malignus eſt, aut intẽſiſſimus. Vt verò ſanguis & ſpiritus ab iis particulis ſubtrahantur, facit aut debilitas tanta innati calidi, vt non poſſit emergere, aut tantum interius incendium, vt retrahatur intrò velut à cucurbitula. Omnes igitur cauſæ extenuationis maximæ, quæ in facie apparet, peſſimæ ſunt illæ autem particulæ, quæ ab Hipp. enumerantur, ſunt maximè extenuationis capaces. Oculi enim multâ pinguedine referti ſunt, & copioſis ſpiritibus abundant, qui tumére & prominére eos faciunt. Si igitur pinguedo illa conſumatur, aut ſpiritus exhauriantur, oculos ſubſidere, & locum quem anteà occupabant vacuum maiori ex parte fieri neceſſe eſt; vnde oculi concaui apparent. In naſo ſola illa particula eſt craſſiuſcula, quæ eſt extrema, ac veluti quædam cuſpis; nam reliqua ſunt oſſa, cartilagines, & cutis ſine carne: In ſolis pinnulis ſunt fibræ quædam carnoſæ, tenues, ex muſculis buccas mouentibus productæ; ergo meritò eâ in parte naſi apparet magis ex morbo facta extenuatio. Temporum cauitates muſculis valdè humidis plenæ ſunt, vnde fit, vt canities plerumque à temporibus incipiat, quæ humiditas facilè abſumitur à cauſis ſupradictis. Aures meritò refrigerantur per debilitatẽ, aut retractionem caloris natiui; tum quod extremæ ſunt & à caloris fonte longè remotæ, tum etiam quòd excarnes, ex ſola enim cute & cartilagine cõpoſitæ ſunt. Contractæ etiam fiunt earum pinnulæ, & cutis frontis intenta, dura & arida per exſicationem, ex conſumptione humidarum partium, vt coria quæ exſiccata contrahuntur & contorquentur. Color denique pallidus, niger, aut liuidus, ex caloris natiui & ſpirituum retractione aut exolutione dependet, vnde illæ partes refrigeratæ talem colorẽ nãciſcuntur. Poſtremò *aduertendum eſt*, faciem Cadaueroſam quæ ſignis propoſitis innoteſcit, eſſe perniciosam, ſi à cauſis internis iam recenſitis producitur, nam ſi à cauſis procatarcticis talis reddita ſit, minùs periculoſa eſt, vt notat Hip. in hoc theoremate, vbi tantum vigilias & alui fluxum enumerat, ſed his addere etiam poſſumus alias cauſas procatarcticas, vt effectum alimenti, mœrores, & timores. Et facilè cognoſcetur cùm ab huiuſmodi cauſis procatarcticis depẽdet, quia vno die finitur, & poſtea æger ad priſtinum ſtatũ reuertitur.

Oportet verò conſiderare oculorum in dormientibus ſuſpectiones. Nam ſi quid album commiſſis palpebris ſubinſpicitur, neque ex alui profluuio aut medicamenti potione iſtud contingat, malum eſt ſignum, & lethale valde. Aphoriſm. 52. ſect. 6. In oculis.

Cùm Ægri ſemiapertis oculis dormiunt, vt album ſubappareat, maxima imbecillitas facultatis animalis ſignificatur; cùm enim oculi ex minima facultate claudantur, ſi in ſomno claudi nequeant, ſummam ſpirituum animalium depauperationem denuntiant; ſignum igitur lethale eſt, ſi à vi morbi talis reſolutio producta ſit. At verò ſi ab euacuatione vel ſpontanea, vel arte facta, aut aliqua alia cauſa procatarctica talis ſpirituum reſolutio producta ſit quia illa reparabilis eſt, ideò conniuentia oculorum ab ea producta non eſt ita periculoſa. Addit etiam Hipp. aliam cautionem, *in* 1. *progn.* Si nimirum æger hoc modo dormire non aſſueuerit: Sunt enim quidam qui oculis ſemiapertis dormire conſueuerunt. Habet autem maximam vim hoc prognoſticum in acutis capitis morbis, ſiue cum febre coniuncti ſint, ſiue ſi-

ne febre, quia oculi cerebro proximi ſunt, & veluti coniuncti; illius ideò paſſiones certiſſimè declarant: ex aliis verò morbis non tam certum periculum denunciat. Nam pueruli vermiculoſi ſæpe non omninò claudunt oculos inter dormiendum, & facilè liberantur. Non ſolùm autem ab exolutione virium hæc conniuentia producitur, ſed etiam interdum à conuulſione oculos mouentium muſculorum, vt docet Gal. *in comm. huius aphoriſmi*

Si in morbo acuto oculus vnus altero minor fiat, lethale eſt. Hipp. 1. progn.

Fit enim tunc temporis ob facultatis regentis imbecillitatem, quæ illum oculum incipiat deſerere. Grauius quidem foret ambos oculos extenuari, ob eiuſdem facultatis imbecillitatem; ſed illa extenuatio apparere incipit in altero oculo, quia perrarum eſt vtrumque eſſe eodem omninò apparatu. Nam & atrophia, quæ eſt afflictura totum corpus, ab vno vel duobus membris ſolet incipere, illincque ad alia ſerpere, rurſúmque ad alia prout magis vel minùs diſpoſita ſunt. *Aduertendum* tamen eſt non huiuſmodi oculi extenuatio à peculiari oculi morbo dependeat, non ab imbecillitate facultatis; tunc enim ex eo nullum immineret periculum.

Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, periculoſum. Hipp. 1. progn.

Significat enim ſanguinem aut bilem transferri ad cerebrum, vnde inflammatio, indéque phrenitis expectanda eſt, quæ magnum vitæ periculum minatur. Cùm autem tunica adnata, quæ album oculi conſtituit, à meningibus cerebri exoriatur, facilè fit vt earum inflammatio ipſi communicetur.

Si in morbo acuto, vena oculorum liuida aut nigra apparuerint, lethale eſt. 1. Progn.

Vel enim ſignificant humores aduſtos & atrabilarios abundare in cerebro; vel caloris natiui extinctionem, vnde ſanguis natiuum ſuum colorem amiſerit, & concretionem aliquam acquiſiuerit.

Si in morbo acuto oculi peruertantur, malum. 1. prog.

Oculi *peruerti* dicuntur, quando indecorè mouentur, id eſt, vel magis ſurſum quàm deberent, vel deorſum, vel in obliquum; tum etiam ſi vnus ſurſum, alter deorſum; vnus in vnum, alter in alterum angulum torqueatur. Quæ quidem oculorum peruerſiones fiũt ob conuulſionem muſculorum oculos mouentium: quemadmodum fieri ſolent in epilepſia, in qua quidem periculoſæ non ſunt. At conuulſiones quæ fiunt in morbis acutis, ſunt maximè periculoſæ.

Oculi ſcabroſi, turbidi, ſqualidi, ac minimè ſplendentes, mali.

Tales enim fiunt ex defectu atque extinctione ſpirituum animalium, qui ſplendidi ſunt, & luciditatem oculis conciliant; tum etiam ex arefactione tunicarum oculos componentium, & corneæ potiſſimùm, vt docet Gal. 1. *de ſympt. cauſ.* & 10. *de vſu partium.*

In palpebris naribus & labiis.

Si autem peruerſa fiat, aut liuida, aut pallida palpebra, aut, labrum, aut naſus, cum aliquo aliorum ſignorum, ſcire oportet morti proximum eſſe. Lathale etiam eſt labra reſoluta & pendentia, & frigida & alba eſſe reddita. Hipp. 1. progn.

Eandem ferè ſententiam habet idem Hipp. *Aph.* 49. *ſect.* 4. his verbis: *In febre non intermittente, ſi labrum aut palpebra, aut ſupercilium, aut oculus, aut naſus peruertatur, aut non videat, aut non audiat, iam debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Fiunt autẽ omnes iſtæ ex muſculorum has partes mouentium conuulſionibus, quæ in morbis acutis lethales ſunt vt ſæpè inculcatum eſt. At liuidæ aut pallidæ palpebræ fiunt ab extinctione calidi innati. Labra verò pendentia, & reſoluta, & frigida, & alba manifeſtè indicant facultatis mouentis imbecillitatem, & extinctionem calidi innati.

Nares præter modum dilatatæ in morbo acuto, periculum portendunt.

Significant enim magnam facultatis animalis imbecillitatem, quæ cùm nequeat thoracem ſufficienter dilatare ad ſummum incendium temperandum, id dilatatis naribus conatur compenſare, vt per illas aër copioſior attrahatur.

In dentibus.

Dentibus ſtridere in febribus, quibus non eſt aſſuetum à pueritia, furibundum & mortale. Hipp. 1. progn.

Hanc eandem ſententiam repetit Hipp. *in* 1. *prorrhet.* his verbis: *Dentium ſtridor pernicioſus quibus non eſt ſanitatis tempore conſuetus.* Galen. verò *in* 1 *progn. Stridere, inquit, dentibus quibus ab initio non erat conſuetum futuri delirij accidens eſt; ſi verò interdum ægrũ offendas vtrumque perpeti, delirare & ſtridere dentibus, hunc iam eſſe prope mortem arbitrare.* Fit autem ſtridor dentium, muſculis qui maxillas mouent conuulſiuos motus patientibus, aut facultate mouente admodum debilitatâ. Quodcunque horum ſit, per morbos acutos multum pati cerebrum, ſuſpicionem facit: magnæ cerebri læſioni dementiam ſuccedere veriſimile eſt, cum dementia ſit facultatis, quæ in cerebro viget actio læſa, quâ partis principis læſione plurimũ auctâ mortem fieri neceſſe eſt. Magis autem ſuccedere ſolet furor illi ſtridori, qui cum maximo dentium ſonitu fit, quàm qui cum exiguo: hic enim fieri poteſt ob debilitatem, quæ ſine dementia afferre poteſt mortem; ille verò fit ob motus conuulſiuos, qui excitantur à malignis fuliginibus, quales ex atra bile ſunt cerebrum & neruoſas partes impetentibus.

Quibus in febribus lentores & nigredines circa dentes apparent, periculoſum.

Significant enim maximam crudorum & craſſorum humorum copiam; & maximum febris incendium, quod humores illos craſſos exſiccet, & exurat.

In lingua.

Lingua nigra cum ſiccitate ſcabritie, ſciſſuris & vſtione, lethalis.

Hæc enim omnia à febre ardente & valde exurente ducunt orginem, cuius vi lingua impenſæ exareſcit, & aduſtas fuligines à viſcerum incendio eleuatas recipiens, camini inſtar, nigredine illa tingitur. A minori quidem vſtione, ſiccitas & ſcabrities efficitur, à vehementiori verò ſciſſuræ producũtur, quemadmodum terra valde exſiccata æſtatis tempore, rimas vndique & fiſſuras paritur. Lingua ab intio exuſta ſignificat viſceris alicuius inflammationem, quæ eſt hypochondriorum dolore, duritie, tumore, aut calore dignoſcitur.

Lingua tremula in acutis, mortifera.

Significat enim maximam animalis facultatis imbecillitatem, & ſummam cerebri læſionem; ideò in phreneticis iam morti proximis lingua hoc modo ſolet contremiſcere. Quod dilucidè exponit Galen. *in* 1. *prorrhet. textu* 19. his verbis: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam intemperiem animali facultate. Conuulſiones verò ſiccitatem muſculorum ipſius vnà cum capite affectorum, conſequuntur: ſicut & vox ob tremiſcit propter infirmitatẽ, quæ ab horum intemperie contracta eſt. Prædicta autem hæc omnia ſymptomata quæ à ſiccitate capitis intentiore fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant.*

In faucibus.

Fauces exulcerari cum febre, malum: verùm ſi aliud ſignum ſuperueniat eorum, quæ diximus peſſima eſſe, prædicere oportet, cum periculo eſſe hominem. Hippoc. 2. prognoſt.

Fauces exulcerari ſolent, vel ab acri deſtillatione à capite defluente, vel cum totum corpus laborat magna cacochymia in febre ardente aut maligna. Quo fit vt pleriſque eorum, qui loe venereâ aut elephantiaſi tenentur, in faucibus vlcuſcula fiant: At in morbis acutis, de quibus hic tantùm agimus, vt plurimùm mali ſedes eſt aut in thorace, aut in hypochõdriis. Cùm ergo fauces incubant viæ quæ venit à pulmone, & quæ venit à ventriculo; excipiunt fumos omnes, qui ab illis locis aſcendũt, qui ſi acres ac erodentes ſint, eas exulcerant. Oportet ergo locum hunc

per

per eas febres aſſiduè intueri eadē prorſus cauſâ, qua linguam; eodem enim modo repræſentat febris vehementiam, nimirum vt per febrem maximè ardentem lingua ſit arida, & multis fiſſuris affecta, ſi ingens ſit, ita etiam fiunt faucium vlcera, maximè ſi Medicus non fuerit diligens per febris ardorem, in vſu eorum quæ ſitim ſedant. Verùm cùm Medicus hæc auxilia non omiſerit, exulcerari fauces multò maioris ardoris indicium eſt. Meritò ergo Hippoc. dicit, malum eſſe, non tamen adeò malum eſt, vt vel ſine vllo alio ſigno poſſimus mortis periculum prædicere. Nam fieri poteſt, vt ob deſtillationem, quæ cum febre coniuncta ſit exulcerentur fauces, quod non adeò malum eſt, vt hac vna cauſa mortis periculum prædici poſſit. Si verò à ſumma partium inferiorum intemperie procedat faucium exulceratio, periculoſa quidem eſt; ſed cum illa non poterunt non apparere ſigna alia praua. Oportet ergo ſigna alia conſiderare, & ſi aliquod aliud prauum appareat, mortis periculum prædicere. Valeſius hoc ſignum graui hoc elogio commendat: *Ego, inquit, teſtari poſſum me ſignum hoc magnifacere, vidiſſeque multos, quibus febris ardens iam videbatur inclinare, cum hac affectione perire. Quod accedit grauiſſimum, eſt faſtidium quoddam maximum, adeò vt nihil poſſint accipere, ſed petum etiam deteſtentur, quamuis exurantur, in his coniectaui ſemper internas gulæ partes vſque ad ipſum ventriculum vlcere exedi.* Hæc Valeſius. Nos verò faucium inflammationes & exulcerationes millies obſeruauimus in febribus illis malignis, quæ annis elapſis populariter graſſatæ ſunt, & caſtra Regia potiſſimùm infeſtabant. Illæ autem ab ipſo morbi initio in omnibus ferè ægrotantibus apparebant, vt inter ſigna huius morbi pathognomonica vulgò haberentur; vnde colligere licet, eas à praua, malignàque cauſa plerumque generari.

In hypochōdriis. *Hypochondria optima ſunt, quæ ſine dolore, mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſt. à parte. Hippoc. 1. progn.*

Hypochondriorum nomine vulgò intelligitur tota illa regio quæ eſt inter ſeptum tranſuerſum & vmbilicum, in qua hepar, lien & ventriculus continentur. Harum partium attrectatio nunquam eſt contēnenda à Medico per morbos; plurimū enim facit ad prænotionem. Imò verò ſingulis diebus Medico diligenti & ſedulo attrectanda ſunt hypochondria, imitatione Hippocratis; quem hoc in vſu habuiſſe apparet ex 1. *Epid. ſect.* 1. *Ægr.* 2. vbi ait, Sileno tertia die hypochondriorum tenſionem apparuiſſe, quo innuit ſe eadem aliis etiam diebus attrectaſſe. Vnde exiſtimandū eſt Medicos in cognoſcēdo quotidie hypochondriorum ſtatu debere eſſe diligentiſſimos quandoquidem ibi eſt ſedes facultatis naturalis, hoc eſt, viſcerum naturaliū, in quibus ferè tota vis ſalutis, aut interitus poſita eſt, & in quibus, tanquam in palæſtra quadam, omnes ferè morbi & naturæ fiunt conflictus, quos maximè omnium ſemper Medicus obſeruat. Itaque in morbis acutis hypochondria bene ſe habere, non leue eſt optimi præſagij argumentum; nam impoſſibile eſt, aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & abſque dolore. Tum æqualitas in iiſdē locis ſecundùm dextras & ſiniſtras partes neceſſaria eſt, quæ quidem æqualitas in omnibus accidentibus intelligenda eſt, ſcilicet in calore, molitie & mole, talia enim hypochondria ſunt quæ in hominibus bene valentibus ſolent apparere.

Hypochondrium exæſtuans, aut dolens, aut tenſum, aut inæqualiter affectum dextris partibus ad ſiniſtras, morbi eſt non manſueti. Hipp. 1. Coac. & 1. progn.

Hypochondrium ardens, & multo calore abundans, ſit ex calidorum humorum multitudine ibidem putreſcentium. Dolor & tenſio ab eadem cauſa producuntur partes replente, & malam intemperiē in iis producente, vel etiam à nimio calore ſiccitas introducitur, quæ tenſionē faciat. Inæqualiter afficitur parte alterutra, vel vtraque, quando ſcilicet hic calidius, illic frigidius eſt; hîc durius, illic mollius; hîc læuius illic aſperius; alibi doloris expers, hîc dolens; denique magis, minùſve diſtentum: quæ omnia aliquam earum partium deteriùs habere ſignificant, & aliqua inflammatione affici quæ in febribus acutis ſæpiſſimè ſolet contingere.

Hypochondria ſurſum reuulſa, nullis criſeos per hæmorrhagiam futuræ ſignis apparentibus, mala.

Contingit aliquando, inſtante hæmorrhagiâ criticâ, hypochondria ſurſum reuelli, humoribus ſurſum irruentibus, vi iecoris ſeſe contrahentis, & excutientis humores illos, quod tamen ſine dolore fit, & parum durat, & alia ſigna apparent futuræ hæmorrhagiæ. Si verò diu perſeueret illa hypochondriorum reuulſio, cum dolore & ſine vllis futuræ hæmorrhagiæ ſignis, peſſima eſt & lethalis; fit enim ab inflammatione vel exſiccatione ex ardore febrili, diaphragmatis, aut membranæ coſtas ſuccingentis, quæ partes contractæ & reuulſæ attrahunt ſecum peritonæum & hypochondria, quæ cum illis annectuntur. Huius rei etiam ſignum erit certiſſimum vox acuta, quæ antea fuerat grauis; ita enim immutatur ex diaphragmatis contractione; vnde Hipp. *in Coacis. Quibus acuta vox, hypochondria intrò ſurſum iis reuulſa ſunt.*

Tumor in hypochondrio durus & dolens peſſimus, ſi tote eſt in hypochondrio. Si verò ſit in altera parte minus periculoſus eſt in ſiniſtra. Hipp. 1. *progn.*

Tumor durus & dolens ab inflammatione fit quæ ſi totum occupat hypochondrium, maximum impendet periculum: ſi ſolum dextrum, minus; & ſi ſolum ſiniſtrum, adhuc multò minus. Ratio vniuſcuiuſque euidentiſſima eſt. Etenim inflammata eſſe ſimul plura viſcera in febre acuta, exitioſiſſimum eſt. At cùm in dextera parte collocatum ſit iecur in ſiniſtra lien; certiſſimum eſt, affectum eundem multò eſſe grauiorem in iecore quod nobilius eſt viſcus quam in liene multò ignobiliori.

Tibiarum inflatio veſpere apparens, & manè diſcuſſa, cum bonis ſignis bona, cum malis mala eſt.

Hæc tibiarum inflatio contingit ſæpè in conualeſcentibus. At ſi conualeſcentiæ ſigna non appareāt, ſed alia quædam ſigna mala, hydropem minatur aut prauam aliquam hepatis diſpoſitionē ſignificat. Aliquando enim apparuit, cùm abſceſſus eſſet in hepate.

CAPVT III.

De modo quo finietur morbus: An ſcilicet per criſim, vel paulatinam ſolutionem.

OMnes morbi vel per criſim, vel per paulatinam ſolutionem finiri conſueuerunt.

Per criſim finiuntur ij qui magni ſunt & acuti, paulatim verò finiuntur qui inter chronicos recenſentur, aut nullam habent magnitudinem.

Signa igitur morbum acutum & magnum vel chronicum & paruum indicantia, eadem etiam per criſim, vel paulatinam ſolutionem finiturum prænunciabunt, quæ quidem in diagnoſi fuere propoſita, & inde erunt repetenda.

CAPVT IV.

De tempore quo finietur morbus: vbi dies & hora futuræ criſeos prænuntiatur.

TEmpus futuræ criſeos ex duobus potiſſimùm innoteſcit, acutie nimirùm morbi, & ex concoctionis ſignis, quæ omnia ſequentibus theorematis patefient.

Morbi acuti ſimpliciter decimoquarto die ſolent indicari, peracuti die ſeptimo, & perperacuti die quarto. Acutorū differentiæ.

Has morborum acutorum differentias dignoſcemus ex vehementia, & celeritate ſymptomatum. Si enim primo ſtatim die ſymptomata ingraueſcant, ſumántque vehementiam & impetum, erit perperacutus, ſeu extremè peracutus, & quarto morbi die indicabitur. Si verò impetum ſumant & vehementiam primo quidem quaternario, ſed non primo ſtatim die; erit ille peracutus, & ſeptimo iudicabitur. Si verò vehementia illa ſecundo tantùm quaternario, idque in illius principio apparuerit, decimoquarto criſis erit ſperaoda. Si deoique poſt ſeptimum tantùm impetus ſæuiat, vigeſimo tantùm, vel vigeſimoprimo iudicium apparebit.

Notandum autem eſt, criſes illas dies indicatorios non rarò præuertere; aut retardare pro materiæ mobilitate, aut contumacia, & in diebus indicibus perfici, qui etiam ſunt nonnihil iudicatorij, quòd tamen inde poterit dignoſci, cùm vehemenda & impetus morbi paulò citiùs vel tardiùs incipit, ex.gr. cùm impetus incipit in principio ſecundi quaternatij, nimirum die quinto, criſis decimoquarto erit ſperanda. At ſi ſexto vel ſeptimo tantùm impetus incipiat, decimoſeptimo futuram criſim erit coniiciendum. Quæ quidem ſolerti admodum indigent exercitatione, ab vſu artis comparatâ.

Si primo ſtatim morbi die concoctionis ſigna apparuerint, quarto morbus indicabitur, ſi quarto tantùm appareant, ſeptimo finietur. Si ſeptimo appareant, vndecimo indicabitur. Si vndecimo, fiet criſis decimoquarto: & ita de aliis per quaternarios vel ſeptimanas computando iuxta naturam morbi.

Concoctionis ſigna aliuode ſunt repetenda. Ex his tamen præcipuum eſt in febribus hypoſtaſis vrinarum. *Notandum* autem eſt concoctionis ſigna cum vehementia ſymptomatum perpetuò eſſe cooiungenda, vt certam prognoſim efficias.

At verò iamiam futura criſis facilè dignoſcitur ex perturbatione, quæ illam ſolet præcedere: cum enim fieri incipit certamen morbi & naturæ, omnia ſymptomata maximè exacerbantur, quod innuit Hipp. *Aph. 13. ſect. 2. Quibuſcunque criſis fit, iis nox grauis ante acceſſionem exiſtit.*

Hora denique futuræ criſeos, inde artificioſè erit præſagienda, ſupponendo primum omnem criſim in morbi vigore, ſeu ſtatu fieri. Cùm ergo vigoris tempus cognouerimus, criſeos etiam tempus cognoſcemus. Rurſus ſi morbus aliquas habere ſoleat exacerbationes, prius animaduertimus, quâ horâ fieri ſoleant exacerbationes, & quantum temporis perdurent, ac poſtremò quâ horâ vigor exacerbationis ſoleat apparere: cùm enim certum ſit, criſes in vigore morbi, & in vigore exacerbationis fieri illis ſedulò præcognitis, non ſolùm diem, ſed ipſiſſimam etiam horam futuræ criſeos prauidebimus.

CAPVT V.

De loco per quem futura eſt criſis. Ac primùm De ſignis futuræ criſeos per vomitum.

OMnis critica vacuatio fit per vomitum, per alui fluxum; vel ſudores, vel vrinas, vel hæmorrhagiam, vel menſes, vel hæmorrhoides, vel abſceſſum, quorum ſigna à prædictis fontibus deprompta ſequentibus patefient theorematis; à vomitu incipiẽdo.

Actiones vitiæ. *Tenebricoſæ apparitiones oculis obuerſantes, futurum vomitum prænunciant.*

Indicant enim materiam morbificam in ventriculo cumulari, quæ halitus copioſos ad caput emittit, & huiuſmodi apparitiones tenebricoſas efficit.

Capitis dolor acris & mordens, futurum vomitum ſignificat.

Ille enim dolor à dictis halitibus excitatur, qui acrimoniâ ſuâ meninges cerebri vellicant.

Oris ventriculi morſus inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim à dictis halitibus partes illas vellicantibus.

Rigor & frigus hypochondriorum inſtantem vomitum ſignificat. Motus.

Fit enim etiam à dictis halitibus partes illas vellicantibus.

Labri inferioris tremor inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim ob communicationem tunicæ interioris ventriculi cum ore & palato.

Sputationes frequentes imminentem vomitum ſignificant. Excrementa.

Fiunt enim ob dictam tunicæ commonionem, & ventriculi compreſſionem ſeſe ad vomitum accingentis.

COROLLARIVM.

Nota, vt plurimùm poſt vomitionem criticam ſobſequi diarrhœam quæ morbo finem ſolet imponere; & reliquias ex vomitu omiſſas expurgare.

CAPVT VI.

De ſignis criſeos futuræ per alui fluxum.

CRiſis quæ per alui fluxum perficitur non admodum certis & manifeſtis ſignis indicatur. Illa tamen erit prænoſcenda partim ex ſignis quæ iam proponentur, partim etiam ex ſignorum priuatione, quæ alias criſes indicare ſolent. Ad eam igitur prænoſcendam ſequentia proponentur theoremata.

Quibus adſunt frequentes ructus, eiſque ſuccedunt multi flatus & crepitus ventris cum borborygmo, & quadam illius inflatione, inſtantem alui fluxum expectare oportet.

Hæc enim omnia ſignificant tranſlationem materiæ morbificæ ad inteſtina.

Lumborum dolor, cum aliis ſignis potiſſimùm coniunctus, alui fluxum prænunciat.

Quando enim per venas meſaraïcas humor noxius fertur ad inteſtina, dolor lumbis communicatur per continuitatem meſenterij, quod à ligamentis lumborum vertebras connectentibus ducit origiocm.

Quibus hypochondria ſuſpenſa murmurant, dolore lumborum ſuperueniente, alui iis humectantur, niſi flatus erumpant, aut vrinæ multitudo procedat: in febribus autem hæc. Aph. 73. ſect. 4.

Cùm regio hypochondriorum intumeſcit, & murmurat, conſtat humorem cum flatu, eo loci redundare. Quibus ſi dolor lumborum ſuccedit, ille humor aut flatus deorſum repit, vnde alui fluxus conſequitur, aut ſaltem flatuum eruptio per ſedem, niſi ille humor per vrinas euacuetur.

COROLLARIVM.

Nota, maiorem fieri coniecturam, ſi toto morbi decurſu aluus libera valde fuerit, aut in die indice apparuerit fluidior, quam in reliquis temporibus.

CAPVT VII.

De ſignis futuræ Criſeos, per ſudores.

MOrbi acuti frequentiùs multò per ſudores, quàm aliam quamuis euacuationem ſolent iudicari. Ideò exactiores paulò erimus in futuri ſudoris ſignis inueſtigandis, quorum facilem intelligentiam ſequens Tabula præſtabit, notata literâ M.

M.

Signa indicantia futurã criſim per ſudores, deſumũtur vel ab
- Eſſentia.
- Cauſis, quæ ſunt, vel
  - Efficientes
    - externæ. { aër.
    - internæ { humores.
  - Materiales { corpus ægrotãtis.
- Effectibus, qui sũt, vel
  - Actiones
    - animales { Rigor.
    - vitales { Pulſus.
    - naturales { Suppreſſio vrinæ
  - excrementa.
  - qualitates mutatæ.

Cuius Tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia proponentur theoremata.

Eſſentia.

Morbi acutiſſimi per ſudores vt plurimum indicantur.

Fiunt enim ab humore bilioſo, calido & tenui, qui facilè per habitum corporis excluditur.

Cauſæ efficientes. Aër.

In calida & humida aëris conſtitutione morbi vt plurimum per ſudores terminantur.

Quandoquidem à calida & humida ambientis temperie, pori & meatus totius habitus laxantur & aperiuntur, humores liquantur, & fluidiores efficiuntur, vt facilè per ſudores expurgari valeant.

Humores.

Quicunque morbi ab humore tenui & calido producuntur, per ſudores ſolent iudicari.

Sic febres bilioſæ plerumque per ſudores iudicantur, quia illius humoris tenuitas & calor facit vt à natura commodè per habitum excernatur.

Cauſa materialis, corpus ægrotãtis.

Quicunque ægrotantes carne molli & cute laxâ ſunt præditi, his per ſudores criſis facilè perficitur.

Siue illa habitûs laxitas & mollities à natiua diſpoſitione ſit, ſiue à cœli conſtitutione, vt dictum eſt, perpetuò maximè confert ad criſim per ſudores efficiendam.

Effectus. Actiones animales. Rigor.

Rigor aut horror in febribus continuis apparens, criſim per ſudorem imminere ſignificat.

Quia humores illi tenues dum à venis ad habitum feruntur, partes membranoſas vellicant acrimoniâ ſuâ, atque ita rigorem pariunt,

Vitales Pulſus.

Pulſus mollis & vndoſus in febribus, ſudorem adfuturum demonſtrat.

Quando enim tenuiores humorum partes ad habitum affectant viam, arterias humectant & emolliunt; vnde fit pulſus mollis & vndoſus ſudoris futuri prænuntius.

Naturales. Suppreſſio vrinæ.

Vrinæ ſuppreſſio in febribus criſim per ſudorem futuram oſtendit.

Quia cùm eadem ſit materia ſudoris & vrinæ, nimirum ſeroſi humores, dum illi ad habitum ferantur, neceſſe eſt vrinam ſupprimi, aut maximam pati imminutionem.

Excrementa.

Si calidus quidam vapor à corpore ægrotantis eleuari perſentiatur, aut leuis quidam mador percipiatur, per ſudorem futura eſt criſis.

Si præter conſuetudinem in ægrotante partes corporis externæ incaleſcunt, aut facies rubeſcat, criſis per ſudorem futura indicatur.

Poſtrema hæc duo ſigna oſtendunt naturam ad habitum corporis viam affectare, per quam humores noxios, & præternaturales expellat.

CAPVT VIII.

De Signis futuræ Criſeos per vrinas.

Signa futuræ criſeos per vrinas, pauca admodum proponuntur: illa tamen licet præuidere partim ex quibuſdã ſignis poſitiuis, partim verò ex abſentia aliorum. Si enim ſigna apparuerint, quæ criſim futuram in genere demonſtrent, & nulla vomitûs, diarrhææ, ſudoris, aut hæmorragiæ ſigna apparuerint, per vrinas eam futuram erit colligendum.

Signa verò quæ illam futuram peculiariter demonſtrant, hac ſerie proponuntur, quæ tamen ſimul ſunt colligenda, vt aliquam in iudicando certitudinem habere valeamus.

Illa autem hæc ſunt.

Hyberna conſtitutio.

Senilis ætas.

Cutis denſitas.

Frequens micturitio, vel vrinæ copioſiores die indice apparentes.

Ardor vel pruritus in extremo pudendi.

Grauitas in hypochondrio.

Tria priora ſigna continent impedimenta quæ in habitu reperiri poſſunt, & efficere ne ſeroſus humor per ſudores expurgetur; Cùm autem eadem materia quæ per ſudores effluit, per vrinas facile poſſit expurgari, poſitò impedimento in via ſudoris, conijcere poſſumus per vrinas futuram excretionem. At tria ſigna poſteriora oſtendunt iam humores deſcendere ad vrinæ meatus.

CAPVT IX.

De ſignis futuræ Criſeos per hæmorrhagiam.

Futuram hæmorrhagiam ſequentia theoremata demonſtrant.

Eſſentia.

Inflammationes hypochondriorum hæmorrhagiâ vt plurimum ſoluuntur.

Et in hoc ſolutionis modo tota ſalutis ſpes eſt conſtituta, quia ſi non accidat, mors prædicenda eſt.

Cauſæ adiuuantes.

Hæmorrhagia ſæpius ſolent contingere vſque ad vigeſimum quintum annum, quàm vltrà hunc in temperamento ſanguineo, aut bilioſo verna tempeſtate, & auſtrina conſtitutione.

Effectus.

Ex effectibus qui ab actionibus læſis, excrementis, & qualitatibus mutatis deſumuntur, ſequentes futurum hæmorrhagiam prænuntiant.

Inſomnia & imagines rerum rubrarum.

Capitis & ceruicis dolor ſubinde obortus.

Temporum grauitas, & pulſatio magna in arterijs illorum.

Tinnitus, vel ſonitus aurium.

Oculorum hebetudo & marmaryges illis obuerſantes.

Rubor eorundem, ac totius ferè faciei.

Lucis auerſio.

Lachryma inuoluntaria.

Pruritus naſi.

Sanguinis ſtilla die indice.

Spirandi difficultas.

Tenſio hypochondriorum ſine dolore.

Quando ſanguis ad caput deferri incipit, parit in cerebro phantaſmata rerum rubrarum tum per inſomnia, tum etiam inter vigilandum; vt iuueni Romano contigit, cuius mentionem facit Gal. *l. de præſag. ad Poſthumum*: is enim morbo acuto laborans, rubrum ſerpentem ad cubiculi laquearia oberrantem videre viſus eſt, quo perterritus, è lecto ſubinde exiliit, vnde Gal. aduentantem hæmorrhagiam prædixit, & ſanguinis miſſionem impediuit, quam alij Medici præſcripſerant. Dolor capitis & ceruicis, ex eadem

ſanguinis

ſanguinis tranſlatione ad partes ſuperiores exoritur, qui membranas diuellens diſtendénſque doloris ſenſum parit. Pulſant arteriæ temporum extraordinario motu, propter earum compreſſionem, quæ à venarum repletione fit. Aurium tinnitus fit ex vaporibus ad cerebrum magna copiâ aſcendentibus. Viſus hebetudo fit, quia copioſi & craſſi vapores ad ſuperiora elati meatus obſtruunt, vnde fit vt denegato aditu ſpiritui animali, hebeſcat viſus. Marmaryges oculis obuerſantes, nihil aliud ſunt quàm tenuia quædam & diuulſa corpuſcula variorum colorum, intra corneam tunicam & cryſtalloidem contenta, ex vaporibus ſurſum elatis producta, quæ licet interiùs ſint, exteriùs tamen poſita, deceptione viſus apparent; quandoquidem oculus externæ aſſuetus viſioni, quæcumque intus ſunt, extrà eſſe indicat. Rubor faciei & oculorum ex ſanguine fit, qui maiori copiâ ad illas partes cumulatur. Lucis auerſio ex eo proficiſcitur, quòd diſtenti oculi humorum copiâ ex nimia luce magis diſtenduntur, quia lux diſgregat ſpiritus, vnde oculi dilatatio, ex qua dolor conſequitur, quem vt euitent ægrotantes, lucem refugiunt. Lachrymæ inuoluntariæ fiunt ex repletione oculorum, & partium adiacentium, quæ præter modum diſtentæ comprimunt glandulas illas humorem continentes, ex quo lachrymæ generantur. Pruritus narium fit ex vaporibus ſurſum aſcendentibus & nares vellicantibus. Sanguinis ſtylla die indice apparens, vt quarto vel vndecimo, oſtendit futuram hæmorrhagiam die iudicatorio, v.g. ſeptimo, vel decimo-quarto, quia diebus indicibus natura incipit tranſferre humores ad eas partes. Difficilis redditur reſpiratio, quia dum ſanguis ad ſuperiora transfertur, diaphragma comprimit. Tenſio denique hypochondriorum fit, quia ſanguis in ſuo fonte, & radicibus venarum moueri incipit, ſed fugax eſt ea diſtenſio, & ſine dolore; quemadmodum & difficilis reſpiratio: ſi enim diutius & contumaciter perſeuerarent, ſigna eſſent potiùs hepatis inflammati.

CAPVT X.

De ſignis futuræ criſeos per menſes aut hæmorrhoïdas.

Menſium & hæmorrhoidum fluxus futurus iiſdem ſignis dignoſcitur; in eo tamen diſtinguntur, quod ſi in muliere appareant, menſtruas purgationes pati conſuetâ, per vterum perficitur: Si verò in viro ſe prodant, hæmorrhoides pati ſolito, per verò eas futuram criſim arbitrabimur. Illa autem ſigna vtrique vacuationi communia ſunt hæc.

Dolor & grauitas lumborum, ac æſtus eorundem.

Dolor & tenſio in hypogaſtrio.

Oris ventriculi moleſtia.

QVando ſanguis ad partes inferiores deſcendit, venam cauam admodum replens atque diſtendens, dolorem & grauitatem, necnon æſtum in eis efficit; quandoquidem vena caua deſcendens lumbis ſuperiacet, à qua inſignes rami ad hypogaſtrium deferuntur, qui dolorem etiam atque tenſionem in iis partibus efficiunt: vnde etiam moleſtia in ore ventriculi perſentitur, propter magnum conſenſum quem habent partes hypogaſtricæ & lumbares cum ventriculo.

CAPVT XI.

De Signis futuri abſceſſus.

ABſceſſum in aliquo morbo euenturum, ſequentibus aphoriſmis breuiter ſignificatur.

Quos febres longæ exercent, iis tubercula, vel labores in articulis fiunt. Aph. 44 ſect. 4.

Febres longæ eæ dicuntur, quæ vltra quadraginta dies protrahuntur, & fiunt ex materia frigida, craſſa & contumaci: quoniam igitur illa materia non facilè per excretionem poteſt vacuari, ideò ſæpiſſime ad partes debiliores à natura expellitur; ibique abſceſſum producit.

Quicunque vrinas tenues & crudas multo tempore mingunt, ſi alia omnia ſigna, vt in ſuperuicturis, ſint in his oportet expectare abſceſſus in regionibus infra ſeptum tranſuerſum. Hipp. 2. progn.

Dictum fuit ſuprà ſigna cruditatis longo tempore durantia, ſi vires ſint debiles, mortem præſagire, eo quod metus ſit, ne æger poſſit durare, donec materia concocta ſit. At verò ſi vires ſint validæ, & reliqua ſigna conualeſcentiam polliceri videantur ſperandum eſt fore vt homo liberetur, non quidem perfectâ ſolutione, ſed permutatione vel abſceſſu.

Quæ cum rigore ſiſtuntur vrinæ, iis qui ſopore tentantur, parotidas fore ſperabile. Hipp. *in Coac.*

Sopor magnam cerebri oppreſſionem ſignificat, quæ rigore ſuperueniente abſceſſum producit, aut magnam conuulſionem.

Febricitantibus laſſitudinem habentibus, in articulis, & circa maxillas potiſſimùm abſceſſus fiunt. Aphoriſ. 31. ſect. 4.

Laſſitudo ſpontanea in febribus fit ex craſſorum & crudorum ſuccorum multitudine, & illæ febres difficillimi ſunt iudicij, atque vt plurimùm per abſceſſus iudicantur.

Quibus conualeſcentibus ex morbo aliquid laborauerit, illic abceſſus fiunt. Aph. 32. ſect. 4.

Non ſolùm dolor aliquam partem affligens circa morbi declinationem, in ea futurum abſceſſum præmonſtrat, ſed etiam ea omnia quæ partem debilem eſſe oſtendunt.

Nota ex Hippocrat. *Aph. 74. ſect. 4.* quod dum ſigna futuri abſceſſus apparent à metu abſceſſus liberat, ſi vrinæ multa, craſſa & alba appareat, idque multò certiùs & citiùs, ſi cum his vrinis hæmorrhagia contingat.

CAPVT XII.

De Signis eorum quæ ſuperuentura ſunt in his qui iam ægrotant, vel in morbos prolabuntur. Ac primùm de Signis futuri delirij.

MVlta in morbis præter criſim ſuperuenire ſolent, tum ſymptomata grauia, tum etiam quando vnus morbus in alium commutatur, quæ omnia ſi à medico præuideri poſſint, ſummum illi honorem, & ægrotanti vtilitatem afferre ſolent. Eorum igitur ſigna iuxta prædictam methodum proponere aggredimur, à ſignis futuri delirij incipientes, quæ quidem ſequentibus theorematis innoteſcent. Actiones animales.

Obliuio derepente contingens in acutis phrenitidem prænuntiat. Principes.

Oſtendit enim cerebrum iam affici, & materiam morbificam ad ipſum à partibus inferioribus irrumpere. Minùs principes.

Somni perturbati, atque tumultuoſi, delirium portendunt.

Hoc

Somnus & vigilia. Hoc docuir Hippoct. *in Coac.* his verbis: *Turbulenta feroceſque excitationes è ſomno delirium afferunt*: Er. oſtendunt cerebrum valde affici, & à naturali ſun ſtatu dimoueti.

Vigiliæ indeſinentes delirium afferunt. Hippocrat. 2. *prognoſt.*

Vtraque enim affectio ab eadem cauſa producitur, calida nimirum & ſicca cerebri intemperie, vt docet Galen. 4. *de præſ. ex pulſib.* Ideò remiſſior intemperies facit vigiliam, quando verò intenditur, in delirium commutatur.

Auditus. *Tinnitus & ſonitus aurium, vel etiam ſurditas, inſaniam ſæpè præcedit, præſertim ſi eum vrinæ appareat habentibus ſuſpenſionem elatam & ſublimem.* Hippoct. 1. *prorrh.*

Significant enim hæc materiam transferri ad cerebrum, à qua delirium excitatur.

Exquiſitus nimium oderatus futuram inſaniam prænuntiat.

Significat enim inſolitam cerebri exſiccationem, & ſpirituum attenuationem, quæ cerebruio ad phrenitidem diſponit.

Tactus. *Dolor capitis vehemens & aſſiduus in acutis febribus, delirium portendit, præſertim qui in auribus obſeruatur, aut qui cum præcordiis conuulſis coniungitur.*

Significat enim humores magna copia transferri ad cerebrum, idque vehementer afficere.

Lateris dolor, qui cum ſputo bilioſo ſine cauſa manifeſta euanuit, exceſſum affert mentis.

Significat enim tranſlationem humoris bilioſi à latere ad cerebrum.

Surarum dolores mentem præcipitant, idque tum aliàs, tum ſi in vrina prauum ſit enæorema. Hippocrat. *in Coac.*

Tanta eſt ſurarum communio cum partibus principibus vt quemadmodum in calcis fractura accidunt febres peracutæ, tremulæ, ſingultuoſæ, paucorum, dierum, mortiferæ denique; ita quoque in ſurarum doloribus, qui fiunt à cacochymia maligna, febris excitatur in corde & delirium in cerebro, quandoquidem humores maligni facilè cerebrum inuadunt. Quanquam verò huiuſmodi dolores non modo ſurarum, ſed & femorum, dorſi & aliarum partium ignobilium, ſua præſentia delirium portendant; attamen multò certiùs id præſtant ſi poſtquam apparuerint, occultentur; ſignificant enim materiæ morbificæ tranſlationem ad cerebrum: vt videre eſt apud Hippocratem *in 3. Epid. ſect. 3. Ægr. 5.* vbi Caluus in Lariſſa femur dextrum doluit repente, eorum verò quæ adhibebantur, nihil iuuabat. Prima die febris acuta, ardens, dolores autem pergebant. Tertia femoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis, & turbatio, & multa iactatio. Quartâ circa meridiem extinctus eſt acutiſſimè.

Actiones vitales. *Reſpiratio magna & rara delirium ſignificat.*

Spiritus magnus & rarus proprius eſt delirantium. Hippocrat. 1. *prognoſt.* 24. illi enim ob febris ardorem plurima reſpiratione indigentes, atque ob mentis errorem reſpirare obliuiſcentes, fit vt rarò reſpirent, & raritas magnitudine compenſetur. Hæc ſententia eſt etiam Galen. *de difficultate reſpirationis, cap. 3.* vbi oſtendit huiuſmodi reſpirationem eſſe delirij propriam. Et *cap. 10. eiuſdem libri* dicit, Philiſcum & Silenum non habuiſſe alias cauſas talis reſpirationis, quàm delirium. De Philiſco & Sileno agitur apud Hippocrat. *in Epidem. ſect. 1. hiſtor. 1. & 2.* Vtrique à principio reſpiratio magna & rara fuit, in progreſſu verò manifeſta deliria contigerunt.

Excrementa. *Vrina alba & lucida in acutis, phrenitidem prænuntiant.*

Significant enim bilem, quæ per vrinas effundi ſolebat, eaſque coloratiores efficere, ad cerebrum transferri.

Qualitates mutatæ. *Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, phrenitidem portendit.*

Significat enim membranas cerebri inflammari, quæ inflammatio facilè communicatur tunicæ adnatæ, quæ ab ipſis ducit originem.

Accidẽtia propria. *Si pulſus inſit in hypochondrio, tumultum ſignificat, aut delirium, verùm oculos horum conſpicari oportet; ſi enim obtutus crebrè mouetur, fore vt furiant, expectandum eſt.*

Cùm arteria pulſat vehementer in eo loco in quo non ſolet ſentiri, calidam ſignificat intemperiem, & multum flatus calidi per arterias delati, quæ ipſa cauſa tentans cerebrum, delirium facit; iis enim quæ per arterias meant, expeditiſſima via eſt ad cerebrum per carotidas & iugulares, quæ penetrant in ipſos cerebri ventriculos. Cùm verò delirium cum furore eſt, accidit menti magna varietas imaginationum & inquietudo; mouet ergo variè oculos, quaſi requirens res varias, quæ illi obuerſantur per cerebrum.

CAPVT XIIII.
De ſignis futuræ conuulſionis.

Ex frigore cùm adeſt metus & mæror immeritò conuulſione finis eſt. Hippoc. *in Coac.*

Effectus. Actiones principes. Metus & mœror fiunt ex cõtractione ſpirituum verſus ſua principia à copia humoris melancholici obortorum, vnde cum frigore coniuncti ſunt, atque ita humor ille cerebrum afficiens conuulſionem excitat, niſi hæmorrhoidibus, varicibus, aut menſium profluuio vacuetur.

Minùs principes. *Deliria immaniſſima in conuulſionem deſinunt.* Hippocrat. *in Coac.*

Somnus & vigilia. Fiunt enim à calidiſſima & ſicciſſima cerebri intemperie, quæ principium neruorum afficiens, conuulſionem inducit à ſiccitate.

Quibus incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert cum fatuitate coniunctam, ſi nonnunquam in ſomnis vrina excidit, conuulſione finis fit. Hippocrat. *in Coac.*

Hæc omnia ſymptomata ſignificant materiæ anadromen ad cerebrum, quæ conuulſionem minatur.

Dolor capitis ingens & perſeuerans cum aluo ſuppreſſa conuulſionem minatur.

Significat enim materiam morbificam in cerebrum defigi, quæ ad neruorum principium tandem delata, conuulſionem efficiat.

Tactus. *Dolores cubitorum & ceruicis graues & profundi, conuulſiones accerſunt.*

Procedunt enim ab oppreſſione partium poſteriorum cerebri, & humorum diffuſione in ſpinalem medullam, aut membranas eius, ob copiam materiæ, aut malignam qualitatem, quæ extenditur per dorſum & ad cubitum, eo quod natura cauſam diſſoluere, aut concoquere non valeat.

Excrementa. Vrina. *Vrina cum rigore ſuppreſſa, praua, conuulſionem enim inuehit, tum aliàs, tum ſi antea ſopor inuaſerit* Hippoc. *in Coac.*

Rigores ſymptomaticos cum vrinæ ſuppreſſione conuolſio facilè excipit; quandoquidem oſtendunt anadromen humorum ad cerebrum, & principium neruorum; idque magis, ſi æger ſopore afficiatur, qui euidentiſſimum eſt affecti cerebri indicium.

Vrina, quæ in ſomnis excidit præter conſuetudinem conuulſionem minatur.

Significat enim muſculum ceruicem occludentem debiliorem eſſe redditum, cuius motus dependet à

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER QVARTVS,

Qui eſt de Τγιεινῇ, ſeu de conſeruanda valetudine.

PROOEMIVM.

Finis Medicinæ duplex eſt, vt ſcilicet ſanitas præſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur. Priori debetur Τγιεινὴ, *poſteriori* Θεραπευτικὴ.

Τγιεινὴ *in ſex rerum non-naturalium adminiſtratione tota verſatur. Illæ autem ſex res non-naturales ſunt, Aër, cibus, & potus: motus, & quies: ſomnus, & vigilia: excreta, & retenta: & animi pathemata.*

NOn-naturales dicuntur, quaſi mediæ inter naturales, & præternaturales. Illæ enim propriè, & abſolutè naturales dicuntur, quæ corporis viuentis conſtitutionem ingrediuntur, & tractantur *in Phiſiologia*. Hæ verò dicuntur non-naturales, quandoquidem rectus ac legitimus earum vſus ſanitatem conſeruat; & tunc ad cauſas naturales referuntur; præpoſterus verò & illegitimus, morbos producit; & tunc præternaturales fiunt, omniumque propemodum morborum cauſæ, vt *in Pathologia* docetur. Sunt tamen earum nonnullæ, quæ in rerum verè naturalium ſerie continentur, vt motus corporis, & animi pathemata, prout functiones ſunt à facultatibus ſuis profectæ: conſideratæ verò prout earum vſus corpus afficit, non-naturales appellantur.

Dicuntur etiam neceſſaria, quia iis carere, earúmque vim effugere non poſſumus: ſed continuò, & neceſſariò corpus noſtrum afficiunt.

Obiici poteſt, alia eſse non pauca, quæ corpus noſtrum alterant; & ideò ad res non-naturales eſse referenda, nempe cœlum, aquam, ignem, terram, & regiones; ac proinde ſenarium earum numerũ eſse multiplicandum. *Reſpondemus*, Cœlum, ignem, terram, & regiones ad aërem reduci, quia non agunt in nos, niſi per aërem; Aquam verò, ſi aſsumatur, ad potum eſse referendam; ſi verò admoueatur, vt in balneo, & lotionibus, negamus eſſe neceſſariam, ſi quidem eâ facilè carere poſſumus, atque adeò à rerum non-naturalium cenſu expungenda eſt.

Totus igitur hic liber in ſex rerum non-naturalium explicatione verſabitur: in eóque oſtendemus, quo modo iis vtendum ſit ad ſanitatem tuendam, vitámque incolumem, & à morbis immunem diutiſſimè conſeruandam: à cibo, & potu incipiendo; quod maioris ſint momenti, & multò plura in iis conſideranda veniant.

CAPVT I.

De Cibo, & Potu, ſeu de Alimentis.

Alimentum eſt id, quod à calore natiuo commutatum, in corporis noſtri ſubſtantiam conuerti, illúdque nutrire poteſt.

In eo differt à medicamento, quòd medicamentum definitur à Galeno 1.ſimpl. *quod corporis noſtri ſubſtantiam alterare, neque in eam quatenus tale conuerti poteſt.*

Datur tamen medium quoddam inter illa duo, vtriuſque naturæ particeps, quod & nutrire & alterare poteſt, vocaturque alimentum medicamentoſum

Varia autem ſunt alimentorum genera ex diuerſis rebus petita; quæ tamen omnia ſub plantarum, & animalium generibus continentur.

RES omnes ſublunares, quibus in Medicina vtimur ſub triplici genere comprehenduntur, plantarum, animalium, & mineralium. Omne autem mixtum nutriendi facultate præditum, vitam habuiſſe neceſſe eſt; ſicque mineralia ex alimentorum ſerie prorſus excluduntur.

In eorum verò vſu conſideranda ſunt ſubſtantia, quantitas, qualitas, ordo tempus & hora ſumendi, præparatio, conſuetudo & delectatio, ætas, & anni tempus De quibus omnibus ſigillatim agemus. Iiſque conſequenter præcipuorum ac magis vſitatorum ciborum ac condimentorum facultates ſubiiciemus. Ac tandem potulentorum materiam & vires exequemur.

CAPVT II.

De Alimentorum ſubſtantia.

Per alimentorum ſubſtantiam intelligimus formam, & materiam ex qua illa componuntur.

Sub forma nomine comprehendimus illam totius ſubſtantiæ proprietatem, quâ alimentum idoneum redditur, vt in corporis noſtri ſubſtantiam conuertatur. Vnde vulgò dici ſolet, alimenta nos nutrire propter ſubſtantiæ ſimilitudinem, quam habent cum corporibus noſtris.

Hinc cibi dicuntur boni, vel mali ſucci; multùm vel parùm nutrientes; quatenùs habent ſubſtantiam corpori noſtro magis vel minùs analogam, eámque puriorem, aut multis partibus heterogeneis permixtam.

Ad materiam referuntur, durities, mollities, raritas, denſitas, grauitas, leuitas, craſſities, tenuitas, lentor, & friabilitas.

Quæ licèt ſub qualitatum ſecundarum claſſe contineantur, quia tamen materiam proximè ſequuntur, & ideò qualitates materiales nominantur, (propterea quod ex varia permixtione humidi cum ſicco oriuntur) ad ſubſtantiam, vel ſubſtantiæ modum reducuntur.

Ergo ratione ſubſtantiæ, bona & laudabilia alimenta vocantur, quæ bonum & laudabilem ſuccum, ac pauca excrementa generant, & mediocrem obtinent conſiſtentiam, nempe quæ neque nimis dura, craſſa, aut denſa; neque nimis mollia, rara, aut tenuia. E quorum genere ſunt panis ex puriſſima tritici farina confectus, recens, benè coctus, & fermentatus, caro veruecina, hædina, vitulina, caponum, gallinarum, pullorum, pipionum perdicum, aliarúmque auicularum montanarum; aliáque in ſequentibus fuſiùs explicanda.

Praua verò, & dyſpepta, ac male nutrientia, multáque excrementa generantia dicuntur ea, quæ duram grauem, denſam, ac craſſam ſubſtantiam obtinent, vt panis furfuraceus, caro bouina caprina, hircina, ceruina, legumina, caſeus antiquus, & ſimilia.

Hæc tamen bona, vel mala alimenta ſalubria, aut inſalubria generaliter dicenda non ſunt omnibus hominibus; ſed pro diuerſa eorum natura, vitæ genere, & exercitiis, illa quibuſdam magis conueniunt, hæc verò aliis commodiora ſunt. Sic quibus calor fortior eſt, iis dyſpepta alimenta, qualia ſunt carnes bubulæ, ceruinæ, leporinæ, infumata, & ſimilia benè concoquuntur: contra verò eupepta, vt carnes agninæ, vitulinæ, oua tremula, piſces ſaxatiles, & ſimilia, deteriùs concoquuntur; ſiquidem illa corrumpuntur, & aduruntur à calore fortiori: prout enim alterantur facilè, ſic promptè vitiantur, ac corrumpuntur. Alia verò quæ communiter dyſpepta nominantur ſicut difficulter alterantur: ita ægrè ad ſtatum deteriorem producuntur.

HVius rei exempla deſumere poſſumus ex iis, quæ exteriùs coquuntur; v.g. melle, quod ſuâ naturâ dulciſſimum, ſi vlteriùs coquatur, amaritudinem contrahit. Contrà verò carnes bubulæ, & porcinæ, diutiùs coctæ, ſapidiores euadunt. Idem mel iuuenibus eſt noxium, quoniam à mordaci eorum calore aduritur, & in bilem conuertitur; ſenibus verò ſalubre eſt, quoniam à modico eorum calore probè concoquitur. Propter eandem cauſam agricolæ, foſſores, baiuli, nautæ, aliique artifices laborioſam artem exercentes carnibus hædinis, vitulinis, pollis gallinaceis, columbinis, & oui ſorbilibus non probè nutriuntur: non ſolùm quod à fortiori eorum calore alimenta illa citiùs conſumantur, ac diſſipentur; ſed etiam quòd ab eodem calore nimis concoquantur, & corrumpantur. Contrà verò leguminibus, braſſicâ, caſeo, carne bubulâ, & ſimilibus commodè aluntur.

CAPVT III.

De Alimentorum quantitate.

Quantitas alimentorum debet eſſe moderata, quæ ſcilicet corpori nutriendo, & viribus reficiendis ſufficiat. Et ſi hos limites plurimùm excedat, varios producit morbos ac vitam abbreuiat.

Quemadmodum autem ciborum multitudo plurimos morbos generat; ſic eorundem parſimonia, quæ ſobrietas vulgò ac frugalitas nominatur, multorum morborum curationi, & præcautioni inſeruit, vitamque longam efficit.

SVmma ac præcipua Diæteticæ ratio in moderata quantitate conſiſtit. Licèt enim alimenta in ſubſtantia, qualitate, aliiſque conditionibus aliquantulum aberrent; ſi tamen pauca ſit eorum quantitas, benè concoquuntur, & optimè nutriunt. Itaque in primis quantitati attendere oportet, quæ vt plurimùm nimia eſſe ſolet. Hoc ex eo ſatis patet, quòd omnes ferè morbi venæ ſectione, purgatione, aliiſque euacuationibus curantur, quibus ſuperflua humorum copia auferenda eſt, quæ ex nimia ingeſtorum copia ducit originem. Hinc ſobrietas, & ciborum parſimonia, ſanitatis, & vitæ longæ parens dici conſueuit. Vnde Hipp. 6. *Epid. ſect. 4. Aph. 0. ſanitatis ſtudium eſt, non ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores.* Idem *Apho. iſ. 17. ſect. 1. vbi plus cibi, quam pro natura ingeſtum eſt, hic morbum facit.* Plato intemperantem ciuitatem hoc ſigno patefacit, quòd multos Medicos alat. Hinc natum prouerbium: *Intemperentia Medicorum nutrix.* Tum etiam illud: *Plures occidit gula, quàm gladius.* Galenus verò, *Maiores noſtri,* inquit, *paucioribus morbis laborabant, quia frugalius viuebant.* Et Seneca luxum & ingluuiem ſui temporis, mendacem feciſſe Hippocratem ſcribit, qui Eunuchos, & fœminas arthriticis doloribus non vexari, aſſeuerat; Ariſt. verò *in problematis* dicit ſaluberrimam eſſe, cibum minuere, & laborem augere. Diogenes Cynicus dicere ſolebat, inſanum eſſe ea à Diis petere, quæ in noſtra eſſent poteſtate; dum ſcilicet pro obtinenda bona valetudine Deum oramus; deinde nos cibo, potúque ingurgitamus. His omnibus Sacræ Scripturæ auctoritatem ſubnectamus. Eccleſiaſtes *cap. 3.* *Noli,* inquit, *auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas ſuper eſcam: in multis enim cibis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vſque ad choleram: propter crapulam multi obierunt; qui autem abſtinens eſt, adiicit vitam.*

Idipſum exemplis luculentis confirmari poteſt. Sanctus Paulus primus Eremita, referente Diuo Hieronymo *in eius vita,* ad annos 115. ætatem produxit, ex quibus centum egit in Eremo, quadraginta quidem primos cum paucis dactylis, & hauſtu aquæ; reliquos verò poſtquam dactyli defeciſſent, pane dimidio; quem coruus ei quotidie ſubminiſtrabat. Sanctus Antonius, teſte Athanaſio, vixit annos 105. ex quibus 90. egit in Eremo, ſolo pane, & aqua corpus ſuſtentans, quibus interdum aliquid oleris addebat in extrema ſenectute. Arſenius, præceptor Arcadij Imperatoris vixit annos 120. quorum 55. tranſegit in deſerto, abſtinentia mirabili. At noſtro ſæculo Ludouicus Cornarus, Nobilis Venetus, cùm ad 35. ætatis annum vitam inſalubrem duxiſſet, licet multis remediis fruſtra vſus eſſet, variis frequenter morbis conflictatus: tandem conſilio cuiuſdam Medici ſola diæta morbos illos oppugnare cœpit; cibi & potus quantitatem ſenſim imminuens, donec ad vncias quatuordecim cibi computando panem, carnes, oua, & alia quævis edulia & ſexdecim potus ad ſingulos dies perueniſſet; in quo regimine perſeuerans, vitam incolumem, & à morbis liberam, atque vegetam vltra centeſimum annum produxit; vt ipſemet teſtatur *in libello, de vita ſobria commodis* inſcripto, ab eo Italicè edito, qui poſtmodum in Latinam, & Gallicam linguam conuerſus eſt. Ex quibus colligere poſſumus, ciborum parſimoniam non ſolum ad ſanitatem in eodem ſtatu conſeruandam; ſed etiam profligandos morbos contumaces, & diuturnos maximè conferre. Poſtquam enim calor natiuus paucam illam alimentorum quantitatem citò concoxit; poſtmodum circa humores ſuperfluos occupatur, eoſque digerit, diſſipat, & per varia corporis emunctoria ſenſim eliminat, vt tandem corpus purum, & à cauſis morbificis liberum euadat. Perſeuerando autem in eodem victus regimine, corpus ab omnibus morbis liberum redditur, ſaltem ratione cauſarum internarum,

quarum

quarum congeries ab eodem præcauetur. Si verò à cauſis externis corpus offendatur, multò minor læſio conſequitur, quia corpus ſuperfluitatibus vacuum magis reſiſtit. Vnde videmus in magnis mutationibus temporum, v.g. quando à conſtitutione auſtrina, calida, & humida, ſubita & repentina fit mutatio in Aquiloniam, frigidam & ſiccam multos homines affici catharro, pleuritide, aut peripneumonia, in quorum ſcilicet corporibus morboſus apparatus latitabat, alios verò minimè, quorũ ſcilicet corpora magis vacua ſuperfluis humoribus reperiuntur: & ſi tales homines interdum cauſarum externarum vehementiâ in aliquem morbum præcipitentur; citiùs liberantur, ob paucitatem cauſæ internæ ab externa commotæ, quæ ideò facilè vincitur, ac reſoluitur.

Prætereà, ſi exacta illa diæta morbos incurabiles auferre nequit, eos tamen multò leuiores, & tolerabiliores reddit, facitque vt ægri, cum iis diu viuere poſſint. Sic multos quotidie videmus cum vlcere pulmonis, cum ſcirrho hepatis, vel lienis, cum calculo in renibus, aut veſica, diu vitam producere. Sic teſtatur Ariſtoteles *in problematis*, quendam fuiſſe ſuo tempore Philoſophum, Hærodicum nomine, qui cùm tabe laboraret, tamen arte τῆς διαιτητικῆς ad centeſimum annum peruenerat.

Vulgo *obiici* ſolet multos ad extremũ ſenium peruenire, qui multis cibis quotidie ſeſe ingurgitant. *Reſpondemus*, rariſſimos eſſe illos & eximio partium robore, ac tẽperamento præditos; qui ſi ſobriè viuerent, vitã diutiùs protraherent, & ad animi actiones meliùs diſpoſiti eſſent. Neceſſe eſt enim eos, qui non frugaliter viuunt, multis prauis humoribus impleri, & ſæpè morbis tentari, nec poſſe ſine detrimento valetudinis, arduis mentis functionibus diu intendere: tum quia in illis tota vis naturæ, & ſpirituum, concoctioni ciborum mancipata eſt, à qua ſi violenter per animi contentiones abſtrahatur, praua fiet concoctio, & multæ naſcentur cruditates: tum quia illis opus eſt crebrâ corporis exercitatione, vel medicamentis, quibus corpus expurgetur: atque adeò etſi diu videantur viuere corpore; tamen animo, & ingenio parùm viuunt, cùm exiguo tempore ad functiones animi ſint idonei, & maior pars temporis debeat impendi obſequio corporis. His adde, quòd ſi aliquando contingat, eos qui fortiori natura præditi ſunt, diu vitam producere, licèt plurimis cibis ſeſe ingurgitent; nullum tamen vnquam videre eſt ex iis qui debilioris ſunt naturæ, tali victu vtentem, qui ad ſenectutem peruenire potuerit. Contra verò ſi temperatè viuant, longiùs vitam producunt, quàm robuſti intemperatè viuentes.

Moderata autem, & neceſſaria ciborum quantitas regulâ generali determinari nequit, cum diuerſitas temporum, ætatum & temperierum eam multùm euariet.

Hoc theoremate oſtenditur Ludou. Cornari exemplum ſuprà propoſitum quibuſlibet hominibus tanquam exemplar imitandum, obiici non debere. Multi enim homines reperiuntur robuſto ac valido calore natiuo præditi, qui à tam parco victu maximè læderentur: Scribit enim Hippoc. *Aphor. 5. lib.* 1. tenuem victum, eúmque admodum exquiſitum paulò pleniori eſſe periculoſiorem; quia faciliùs eſt cauſis replentibus ſubuenire, quam exhauſtum humidum primigenium; & exhauſtas partes ſolidas, alimento reficere. Victus ratio triplex inſtituitur ab Hippoc. & Galen. *tenuis*, quæ vires imminuit, *mediocris*, quæ conſeruat; & *plena*, quæ auget. Tenuis nunquam ſanis, ſed ægris tantùm competit. Nam *ſicut ſanis cibus robur eſt, ita ægrotanti morbus: & impura corpora quò plus nutries, eò magis lædes* In ſanis verò ſemper ſeruandum eſt naturæ robur, vel augendum alimentis, non frangendum; quod in ægris non poteſt fieri, quia victus mediocris vires conſeruans in ſanis, eas imminuit in ægris, morbum augendo; quia quò magis nutrias, eò magis lædas. Tam exacta igitur victus ratio, qualis à Cornaro obſeruata eſt, omnibus hominibus conuenire non poteſt: ſed tantum iis qui valetudinarij ſunt, & calorem natiuum habent admodum debilem multis cibis concoquendis minimè capacem: tum etiam iis qui corpus habent multis humiditatibus refertum: inedia enim corpus exſiccat: ac deniquè iis qui parum exercitiis indulgent, & vitam agunt ſedentariam, ſimulque contemplationi, aut magnis animi contentionibus deditι ſunt. Nonnulla tamen theoremata ſtabiliri poſſunt, quibus vnuſquiſque ſibi conuenientem ciborum copiam circumcircà determinare poterit.

Primum Theorema eſt: *Nunquam bene ſano ad ſatietatem eſſe comedendum, ſed à menſa, vigente adhuc appetitu, eſſe recedendum.*

Hoc theorema reſpondet *Aphor.* Hipp *ſuprà citato, non ſatiari cibis*, in bene valentibus cum viget appetitus; donec ventriculus valdè repletus ſit, quæ repletio admodum noxia eſt, vt ſuprà monuimus.

Secundum theorema eſt. *Si tantum ordinariè ſumas cibi & potus vt poſtea ſentias torporem quendam, grauitatem, & laſſitudinem corporis, cùm antea eſſes agilis, & alacrior, ſignum eſt menſuram congruentem excedi; & quantitatem alimentorum eſſe minuendam; donec prædicta incommoda non ampliùs appareant.*

Tertium theorema eſt. *Si a paſtu parum aptus ſis actionibus mentis, vt ſtudio, meditationi, aut contemplationi, aliiſque tum animi, tum corporis functionibus, perſpicuum eſt, te iuſtam menſuram excedere. Quartum theorema deſumitur ab* Hippoc. 3. *de diæta, vbi ſigna repletionis proponit; quæ quidem repletio ex nimia alimentorum copia procedit; & ideò minuenda eſt. Imò verò ſi multum exuberet, vt morbum minari videatur; cùm victus parſimonia nonniſi lentè humores ſuperfluos conſumat; euacuationibus confeſtim auferenda eſt.*

Signa ergo repletionis ab Hippocrate *propoſita hic ſummatim deſcribenda ſunt, iuxta ſemeiotices noſtræ methodum, vt meliùs percipiantur, in ordinem à nobis reducta. Talia igitur ſunt capitis dolor & grauitas, ſomni longiores, & perturbati inſomnia turbulenta, vt videatur homo cum aliquo pugnam committere; Somnus etiam diurnus, præcipuè poſt paſtum. Segnities totius corporis, laſſitudines & dolores vel in toto, vel in aliqua parte. Appetitus deiectio, aut imminutio, cruditates in ventriculo, ructus acidi, vel nidoroſi, vrinæ conſtrictio, aut tarditas inſolita. Deſtillationes frequentes; nares à cœna repletæ, è quibus tamen nihil aut parum emungitur; manè cùm exerceri incipiunt, multum emungitur & expuitur. Flatuum copia præter conſuetudinem; alui profluuia interdum à corruptis alimentis, & interdum dyſenteria.*

Quintum theorema eſt. *Ab inordinata viuendi ratione non eſt immediatè tranſeundum ad exactam regulam, ſed id ſenſim faciendum minuendo modicis ſubtractionibus conſuetam quantitatem, donec ad eam perueniatur menſuram, quæ non ampliùs corpus grauet, aut animi functiones offendat.*

Hoc theorema fulcitur *Aphoriſmo* Hippocratis 51. *lib. 2. Plurimùm atque repente euacuare vel replere; refrigerare, vel calefacere, ſiue quouis alio modo corpus mouere, periculoſum, omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod ſenſim fit tutum eſt, cùm aliàs, tum cùm ab vno ad alterum tranſitus fit.*

Ad quantitatem diſcretam ſpectat ciborum varietas, quæ ſanitati noxioſiſſima eſt. Cùm enim diuerſorum ciborum diuerſa ſit natura, fit vt alij celeriùs, & alij tardiùs cõficiantur; inde praua ſequitur cõcoctio. Si enim, cibi concoctu faciliores, poſtquam perfectè cõcocti ſunt vlteriùs in ventriculo detineantur, corrumpuntur citiſſimè: Si verò quamprimùm concocti, ſunt ad inteſtina detrudantur: reliquos cibos nondum concoctos ſimul abripiunt, vnde cruditates emergunt.

Hoc theorema intelligendum eſt de varietate ciborum, natora, & temperie plurimùm inter ſe diſcrepantium. Nullum enim eſt inconueniens, in vna & eadem menſa, pollos, pipiones, perdices, aliáſque carnes delicatiores comedere: ſed ſi carnes cum piſcibus, oleribus, fructibus, aliiſque eduliis heterogeneis miſceantur, praua inde ſequitur concoctio. Hippocrat. *lib. de flatibus. Diſſimilia*, inquit *ſeditionem mouent*, aliáque celeriùs, alia tardiùs, & ægriùs concoquuntur. Et Seneca eleganter: *Diuerſa cibaria inquinant, & non alunt.*

CAPVT IV.

De Qualitate alimentorum.

Alimenta ratione qualitatis, vel temperata ſunt vel intemperata.

Temperata dicuntur, in quibus nulla qualitas manifeſta ſuperat: & illa omni hominum generi, præſertim verò temperatis conueniunt. Ex eo genere ſunt panis, & carnes, quas euchymas nominauimus: & illa ſimpliciter Alimenta *vocantur.*

Intemperata ſunt, quæ manifeſta aliqua qualitate nos immutant, & Alimenta medicamentoſa *dicuntur.*

Illa autem alimenta mendicamentoſa, corpora noſtra immutant calefaciendo, refrigerando, humectando: vel exſiccando obſtruendo, vel aperiendo: aluum laxando, vel conſtringendo: ſemen, vel lac generando.

Manifeſtè calefaciunt, vinum, piper, & alia aromata, cepa, allium porrum, naſturtium, hyſſopus, mentha, petroſelinum, & ſalſa omnia; eadem etiam exſiccant. Refrigerant verò panis ex farina hordei, aut ſecalina, acetum, lactuca, portulaca, acetoſa, cucurbitæ, cucumeres, melones, & fructus horarij; quæ etiam humectant, ſi acetum excipias. Obſtruunt alimenta craſſa ſuprà enumerata, & reliqua eiuſdem generis, quæ maximè vitanda ſunt omnibus hominibus, quia omnes ferè morbi fiunt ab obſtructione. Aperiunt obſtructiones aromata prædicta, apium, petroſelinum, capparis, aſparagus, paſtinaca ſylueſtris, fœniculum marinum, cicera rubra, & alia quampluríma. Semen & lac generantia ex materia medica deſumenda ſunt in qua etiam multò plura prædictis facultatibus prædita reperiuntur, præter ea quæ ſuprà tantùm exempli gratia, propoſita ſunt.

CAPVT V.

De Ordine Alimentorum.

Si vltimum theorema, cap. 2. *propoſitam, ritè obſeruetur, vt ſcilicet ciborum varietas in vna, & eadem menſa, tanquam noxia, vitetur: huic capiti nullus erit locus: ſed quia hominum intemperantia ſtrictioribus viuendi legibus ſubmitti non vult: cogimur etiam præcepta docere, quibus noxam illius imminuere valeant.*

Communis igitur, atque generalis circa ordinem regula habenda eſt, vt alimenta tenuia liquida, concoctu facilia, laxantia, & quæ facile deſcendunt, priùs aſſumantur; craſſa verò ſolida, concoctu difficilia, & aſtringentia poſteriùs.

Hoc theorema deſumitur à Galen. *2. de alim. facult. c. 2. & 3. de victus rat. in morbis acutis, tex. 12.* Et ratio idipſum maximè confirmat. Nam quæ celerius concoquuntur, qualia ſunt humida, & liquida, citiùs è ventriculo deſcendont; & ſi diutiùs retineantur poſtquam concocta ſunt facilè putreſcunt. Adde quòd poſtquam illa coocta ſunt, & ad duodenum detruſa, reliquis nondum concoctis locum cedunt, vt ad fundum ventriculi deuoluta, meliùs concoquantur.

Quamvis aotem hæc doctrina receptiſſima ſit, noonulli tamen contrarium probare conati ſunt; ex eo quòd ſolida & dyſpepta alimeota maiori calore indigent, qui talis eſt in fundo ventriculi magis carnoſo; atque adeò priùs ingeſta eâdem temporis diſtantia concoquentur, quã eupepta ſuperiorem partem minori calore præditam, occupantia. Verùm, non tanta eſt in ſuperiori & inferiori ventriculi parte caloris differentia, vt in vna eupepta, in alia dyſpepta eodem tempore concoqui valeant. Sed potius dicendum eſt, alimentum in ventriculo eandem ſedem toto concoctionis tempore non ſeruare, quam, dum ingeſta fuerunt, obtinuerunt; ſed per coctionem, quæ elixatione fit, ſimul commiſceri; cum caloris ſit congregare homogenea; & cooſtat experientia, chylum vniformem, & omnibus ſuis partibus ſimilem, ex omnibus alimentis generari: Adde quòd, potus, qui per prandij, & cœnæ decurſum, partitis vicibus ingeritur, exactè cibis miſcetur, quod etiam de iuſculis, aliíſque liquidis alimentis dicendum eſt. Non eſt igitur magni momenti hæc regula ciborum ordinem ſpectans. Sed multò maioris momeoti eſt, huic ciborum varietati non indulgere, cùm vnicus cibus, aot ſaltem plures valde analogi ſimul ritè concoquantur, nullúmque cruditatis metum inferant, ſi modica quantitate ſumantur. Aſſerendom tamen eſt, alimenta humida, & laxantia priùs aſſumpta ventriculi tunicas laxare, & aluum molliorem reddere, contra vero aſtringentia eandem comprimere, ſi priori loco ſumantur.

In principio menſa iuſculam, aut offa, aut quodvis aliud alimentum actu calidum ſumatur. Nunquam tamen paſtus à potu eſt inchoandus.

Huic theoremati repugnare videtur vulgaris ille verſiculus ſcholæ Salernitanæ.

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Ille tameo non intelligendus eſt de potu aquæ, & vini, alioqui purè, & ſimpliciter reiiciendus eſſet; ſed de alimento liquido audiendus eſt: in quo ſenſu etiã Hippocrates nomen potus vſurpauit *Aphor.* 11. *ſect.* 2. vbi *facilius eſt*, inquit, *impleri potu quàm cibo*; per potum intelligit liquidum alimentum, quod potu hauritur, quale febricitantibus vulgò exhiberi ſolet, idque alibi victum humidum appellat. Illa ſiquidem faciliùs concoquuntur, & diſtribuuntur, ſicque facilè corpus impletur, ac reficitur. Potus autem ordinarius, qui ex aqua & vino componitur, priori loco aſſumptus, crudus rapitur à venis, præſertim exiſtentibus famelicis neruóſque ferit, maximè ſi vinum bibatur. Nam aquam bibere ante paſtum, iis qui ventriculum habent calidum, & ſitibundum, præcipuè æſtatis tempore, incommodum oon eſt: illa enim aqua citò rapitur ab hepate ſitibundo, vnde ipſi refrigerium aliquod accedit.

Neque obſtat veterum conſuetudo, à quibuſdam allata, quæ apud Athenæum reperitur *lib. 4. Dipnoſophiſt.* vbi refert, donatas fuiſſe conuiuis accidcoribos argenteas phialas viginti, quibus euacuatis, panem deinum carnéſque appoſitas eſſe. Idem *loco citato* frugalitatem deſcribens Cleomenis Lacedæmoniorum Regis, notat conuiuis datum eſſe cyathum vnum ante cœnam. Hæc bibendi ratio πρόπομα, ϗ προποτισμὸς vocabatur. Apud Latinos etiam hic mos obſeruatus fuit, quemadmodum refert Plinius *lib. 12. c. 21.*

Tibeno

Tiberio Claudio principe ante annos 40. inſtitutum, vt ieiuni biberent, potuſque vini cibus antecederet. Verùm praua fuit & damnoſa illa conſuetudo, in conuiuiorum luxu, non apud homines ſobrios vſitata. Quod ipſe Plinius innuit inquiens, hunc morem introductum fuiſſe externis artibus, & placitis quorumdam Medicorum nouitate aliqua ſeſe commendantium. A Plutarcho etiam improbatur *lib. 8. ſympoſ. quæſt. 9.* vbi inter cauſas nouorum morborum *νεώτερα* recenſet. *Antiqui*, ait, *ne aquam quidem biberunt antequam comediſſent: nunc ante cibum captum vino oppleti, humectate, & feruente corpore, cibum aggrediunt.* Saluberrimum autem eſt ante potum cibos ſolidos aſſumere, donec ſitis excitetur, eóſq; actu calidos, ne calorem ſtomachi offendant, & vt ſint veluti fundamentum ſtabile totius paſtus.

Paſtum verè potu claudere inconueniens non eſt.

Non eſt res magni momenti, ſi paſtus potu, vel cibo claudatur; ſed hoc tantùm aduertendum eſt, ne nimiâ copia potus ingeratur, fluctuationem enim in ventriculo efficeret. At ſi in fine paſtus ſitis aliqua ſuperſit commodè potus aſſumitur, Celſus optimum eſſe aſſerit in fine paſtus aquæ frigidæ paruò aſſumere, quod à ratione alienum non eſt; illa enim ſtomachi orificium frigiditate ſuâ leuiter conſtringit, calorem cogit antiperiſtaſi, & vaporum aſcenſum prohibet, quemadmodum experientia docet, grauem quorumdam eduliorum alitum, vt ceparum, alliorum, caſei antiqui, & ſimilium aquæ frigidæ potu in fine menſæ, prohiberi, aut plurimùm imminui.

CAPVT VI.

De tempore, & hora ſumendi alimenti.

Tempus & horam ſumendi alimenti à conſuetudine deſumere oportet. Si quis enim bis aut ter in die, & ſtatis horis alimenta ſumere conſueuerit, & cum his benè habeat; in eo modo perſeuerare debet, donec aliquid contingat, quod eum immutare cogat.

NOn poteſt certa regula ſtatui circa cibandi tempus, ſed illud imprimis à conſuetudine deſumendum eſt; cui natura tantopere inhæret, vt aduentante horâ prandij, in bene ſanis, ventriculos plurimùm appetat, & nouum famelicus appetat alimentum. Quâ hora prætergreſſa languet plurimùm appetentia, & fames deiicitur.

Aduentante verè prandij aut cœnæ horâ, neceſſe eſt vt appetitus vigeat, & cibus in priori paſtu ingeſtus optimè concoctus fuerit, alioqui ſatius eſt horam illam differre, aut paſtum omninò intermittere, aut pauciſſimam alimentorum copiam aſſumere.

In eo vniuerſim hæc regula verſatur vt cibus non aſſumatur, antequàm prior anteà ingeſtus, ſit omnino concoctus, & ad inteſtina detruſus: tunc enim appetentia redintegratur, & coctio poſtmodùm egregiè perficitur. Si verò cibus aſſumatur priori nondum concocto, malè concoquetur, & inſignem cruditatem pariet. Hoc tantùm in iis habet locum, qui caſu aliquo extraordinario, vt in conuiuio lautiori, ſeſe præter modum epulis ingurgitatunt: tunc enim ſaluberrimum eſt ſequentem paſtum omnino præſcindere, aut vnico hauſtu vini diluti, & tantillo cibo abſoluere. Si enim in victu ordinario illud contingeret, vt horâ paſtus ordinaria appetentia non vigeret, & alia nondum concocti prioris cibi ſigna apparerent; indicio eſt, nimiam alimenti copiam aſſumi, eámque eſſe minuendam.

Cùm autem tempus aliquod ſumendi cibi vniuerſim præfigi debeat, quod maiori hominû parti conueniat, ſtatuimus bis in die, cibum ſumere conuenientiſſimum eſſe. Frequentiores enim epulæ, cruditatis metum afferunt. Ieiunia verò longiora corpus debilitant, & prauos humores ad ventriculum deducunt vnde multi affectus exoriri poſſunt.

Maxima pars hominum prandio, & cœnâ contenta eſt: multi tamen ientaculum adduor; alij etiam merendam; quod præcipuè pueris, & ſenibus conuenit: illis, quia vt docuit Hipp. *plurimùm habent calidi innati; & plurimo egent alimento.* His verò, quia cum habeant calorem debilem, paucum alimentum ſingulis vicibus ingerere debent, vt bene concoqui valeat & illud frequentiùs aſſumendum, vt toti corpori nutriendo ſufficere poſſit. Ieiunia verò longiora picrocholis præſertim noxam afferre ſolẽt, quia ventriculus vacuus bilioſis impletur humoribus, qui cardialgias, colicas bilioſas & alios affectus patiunt. Cæteris autem hominibus ventriculus vacuus non habens quod concoquat, à vicinis locis trahit quod inuenit, ſicque prauis impletur humoribus, qui etiam multorum morborum cauſa eſſe poſſunt. Satius ergo eſt in ſingulis paſtibus quantitatem ciborum minuere, quam poſt lautas epulas longum ieiunium exercere.

Cœna in nonnullis optima ſanitate præditis, & in florenti ætate conſtitutis, prandio æqualis aut largior eſſe poteſt. At in reliquis omnibus parcior eſſe debet.

Nulla res in tota arte magis controuerſa reperitur, quàm vbi quæritur, an cœna prandio largior eſſe debeat, an contra; quæ aliam etiam grauiſſimam quæſtionem includit: an coctio meliùs noctu quàm interdiu, in ſomno meliùs quàm in vigilia perficiatur. Vtrinque enim authoritates, & rationes efficaciter militant.

Ac primùm cœnam largiorem eſſe debere, probatur ex Hippocrate *3. de diæta*, vbi hyeme ſemel tantùm in die cibum ſumere præcipit, niſi quis ventrem valde ſiccum habeat. Quod ſi id fieri minimè poſſit, modicum prandere iubet. Vnde facilè colligitur per vnicum illum paſtum, quem hyeme præcipit Hippoc. cœnam eſſe intelligendam.

Celſus verò Hippocratem ſequutus, *Hyeme*, inquit, *oportet ſemel in die cibum capere, niſi venter nimis aſtrictus ſit.* Poſtcà addit: *ſi prandeat aliquis, e i aut eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum, ſine carne, ſine potione ſumere.*

Galenus *7. meth. cap. 6.* cœnam prandio liberaliorem eſſe debere, diſertè pronuntiat: & rationem addit, quòd cibum veſpertinum ſequatur quies; & ſomnus, ac tempus diuturnius, ac duplum ferè ad illud quod inter cœnam & prandium intercedit. Ex his Galeni dictis triplex ratio elici poteſt.

Primò, In quiete corpus non mouetur, nec agitatur; ita vt cibus in ventriculo aptè reſideat, non fluctuet, non dimoueatur; ſicque meliùs concoquitur, quia concoctio indiget quiete.

Secundo, In ſomno, cùm animales ſpiritus magna ex parte ferientur; vitales, & naturales fortiores ac vegeriores euadunt, vnde melius fiunt concoctiones.

Tertiò. Cùm duplum ſit tempus à cœna ad prandium, duplum debet eſſe alimentum.

Quartò, His addit Gal. exemplum athletarum, qui multas carnes comedebant in cœna, in prandio verò ſolùm panem. His Galeni rationibus ſequentes adduntur.

Quintò, Noctis frigiditas cibi concoctionem iuuat: Hæc enim perinde vt hyems, ventres calidiores reddit, calorem pellendo ad interiora, vt melius coctionem perficiat.

Sextè, In ſomno calorem concentrari probatur; tum autoritate Hippocratis *6. Epidem. ſect. 4* dicentis, vigilantem calidiorem eſſe circa exteriora, frigidiorẽ circa interiora; dormientem contrà: tum ex pulſu, ac reſpiratione validiore in ſomno, quàm in vigilia.

Contrà verò prandium largius eſſe debere, ſequentibus autoritatibus, & rationibus conficitur.

Autoritates deſumuntur ab Actuario, & Auicenna, qui præcipiunt, cibum in tres partes eſſe diſtribuendum; & duas ſumendas eſſe in prandio, tertiam verò in cœna: quibus accedant ſcholæ Salernitanæ verſiculi.

Ex magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

His rationes validæ ſubnectuntur.

Primò, Inter prandium, & cœnam ſeptem vel octo tantum horæ intercedunt; inter cœnam verò & prandium circiter ſexdecim. Si verò per ſomnum coctio melius perficeretur, circa mediam noctem illa abſoluta eſſe deberet, & ſtatim fames vrgere. At contrà videmus manè è lecto ſurgentes minùs fame tentari, quàm ante cœnam; vnde facile videre eſt coctionem tardiùs perfici in ſomno quàm in vigilia.

Secundò, Somnus à prandio facit in non aſſuetis, vt horâ cœnandi appetitus non vigeat, & ventriculus cibis grauatus ſentiatur, quod oſtendit coctionem imperfectiùs fieri in ſomno. Si enim ſomnus coctionem adiuuaret, eſſet vtilior omnibus.

Tertiò, vigilantes fame laborant, vnde Hipp. 6. *Epidem. ſect. 4. Aphor. 20. aqua vorax, vigilia vorax.* Sic qui noctu præter ſolitum vigilant, citiùs famem percipiunt. Sic vinum, & oleum exprimentes, quia perpetuò vigilant, multùm, & frequenter comedunt.

Quartò, ſi per ſomnum melior fieret concoctio, ſtatim à paſtu eſſet dormiendum; quia tunc cibus ſolidior maiori ventriculi actione indiget, & primarum horarum actio difficilior eſt quæ tamen vigilando tranſigitur, alioqui ſtomachus grauatur.

Quintò, Qui ventriculum habent debilem, & βραδυπεψίᾳ laborant, magis torquentur noctu poſt primum ſomnum, quàm interdiu poſt meridiem: quo arguitur coctionem difficiliùs perfici in ſomno.

Sextò, Celſus præcipit in longis diebus ſatius eſſe meridiati ante cibum, cuius rei non poteſt eſſe alia ratio, niſi quia ſomnus coctionem retardat.

Septimò, Per ſomnum calor recurrit ad ſuos fontes, reliquæ verò partes illo magis deſtituuntur, quàm in vigilia: per vigiliam verò ad omnes partes magis diffunditur. Ergo minor eſt calor in ventriculo per ſomnum, quàm per vigiliam.

Octauò, Interdiu calor Solis coctionem adiuuat. Sol enim ex Ariſt. 2. *Phyſ.* 2. eſt vitæ principium. E. Concoctio diurna duplex habet calidum, nocturna verò minimè.

Nonò, Situs ventriculi in vigilantibus magis facit ad concoctionem, quia erecta figura facit, vt cibi meliùs deſcendant ad fundum ventriculi, qui carnoſior eſt, cubantibus verò latera ventriculi magis attingunt, vnde os illius non ſufficienter clauditur. Hinc fit, vt ſomnus meridianus minùs noceat, ſi ſedendo capiatur, quàm cubando.

Decimò, Pituita, quæ interdiu per nares, & ſputum reiicitur, noctu in ventriculum defluit, & coctionem retardat; quo incommodo carent vigilantes.

Denique experientia huic veritati maximè fauere videtur: ſiquidem pauciſſimi homines reperiuntur, qui libere non fateantur, ſe à leuiori cœna longè meliùs habere, & Cardanus teſtatur, ſe multos interrogaſſe, qui ad centeſimum annum peruenerant & omnes parciori cœna vſi fuerant. His addere poſſumus Telephi Grammatici exemplum à Galen. relatum, 5. *de ſanit. tuenda*; qui ad annum ferè centeſimum acceſſit. Illius autem verba ita ſe habent: *Mel crudum alica cum aqua cocta, permixtum edebat horâ diei tertiâ fermè. Septimâ prandebat, oleribus primò ſumptis, inde piſcibus ſaxatilibus, aut auibus. Veſpere autem pane cum vino permixto contentus erat.*

Nos igitur poſterioris ſententiæ rationibus, & multò, magis quotidianâ experientia conuicti, cenſemus cœnam prandio parciorem eſſe debere. Concedimus tamen (vt in *theorem.* dictum eſt) eos qui perfecta fruuntur valetudine & ventriculũ habent validũ, poſſe aut æqualiter cũ prandio, aut etiã copioſiùs cœnare: modo tota vtriuſque paſtus quantitas mediocritatem nõ excedat: in iis enim, & noctu & interdiu optima fit concoctio. Et hic locum habet ſententia Celſi, *Homo benè ſanus nullis ſeſe debet obligare legibus.* Imò verò in debiliori etiam conſtitutione, ſi quis pauco vtatur alimento, & minimam illius quantitatem ſumat in prandio, poterit ſine dubio lautiùs cœnare: vt tota ciborum quantitas quæ vnâ die ſumitur, corporis nutritioni ſufficiat. Sed ſi hodiernorum hominum morem intueamur, qui in prandio comedunt ad ſatietatem, certum eſt eos maximè grauari, ſi in cœna adhuc largiùs comedant, & tunc verificatur ille verſiculus ſcholæ Salernitanæ ſuprà citatus.

Ex magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

At præcipue locum habet hoc theorema in iis, qui fluxionibus, & catarrhis obnoxij ſunt. Noctu ſiquidem humor pituitoſus è cerebro defluit in ventriculum, & coctionem perturbat. Cõtrà verò, ſi paucus in cœna cibus aſſumatur, pituitoſus humor conſumitur à calore natiuo, nec tam facilè multiplicatur, vt in copioſè cœnantibus: cum ex illa alimentorum copia, multi vapores per ſomnum in cerebrum exhalent. Et ita affecti poſt leuem cœnam placidè dormiunt: ſi verò lautiùs cœnauerint, ſomnum habent inquietum, & interruptum; ita vt eorum maxima pars in cœna parcè comedere, nonnulli etiam à cœna planè abſtinere cogantur. Hinc ſapienter dictum à Manardo, *Epiſt. 4. lib. 6.*

Exiguam cœnam capiti, & oculis conferre.

Vt autem veritas iſta clariùs eluceſcat, autoritatibus, & rationibus in contrarium allatis ſatisfaciendum eſt.

Ac *primùm* ad Hippocratis, Celſi, & Galeni auctoritates dicimus, ex iis quidem conuinci, morem apud Antiquos fuiſſe parum comedere in prandio, multum verò in cœna. Attamen cùm parciſſimè pranſi eſſent, maiorem cibi copiam in cœna ferre potuerunt. Interim ille cibus in cœna ingeſtus longiore tempore ad coctionem opus habuit, quàm ſi in prandio ſumptus fuiſſet. Noſtris autem temporibus cùm prandium lautius eſſe ſoleat. Antiquos in cœna imitari non poſſumus. Et meliùs proculdubio ſeſe geſſiſſent Antiqui ſi quod in cœna ingerebant: in prandio ſumpſiſſent, & quod in prandio ſumebant, cœnæ loco habuiſſent. Adde quod non eadem erat apud Antiquos hora cœnæ, quemadmodum apud nos: ſiquidem Romani cùm parciſſimè prãſi eſſent, & ſatis manè, tribus horis ante Solis occaſum cœnare ſolebant; ita vt coctio ferè peracta fuerit, antequã ad ſomnum ſeſe cõponerent.

Ad *primam* verò *rationem* pro aduerſa ſententia allatam *dicimus*, omnimodam quietem ad coctionem iuuandam non eſſe vtiliorem; ſiquidem motus leuis, & moderatus à paſtu, facit vt cibi in fundum ventriculi meliùs deſcendant, & calorem natiuum aliquantulum excitat, vt faciliùs coctioni incumbere valeat; hinc vulgaris ille verſiculus: *Poſt cœnam ſtabis aut paſſus mille meabis.*

Ad *ſecundam dicimus*, vitales quidem ſpiritus fortiores fieri in ſomno, ſed non influere in ventriculum, & alias partes, eâ copiâ quâ in vigilia, quia per ſomnum retrahuntur ad ſuum fontem: in vigilia verò magis diffunduntur.

Ad *tertiam reſpondemus*, quòd duplum tempus inter cœnam, & prandium intercedens, duplum requireret alimentum, ſi coctio in vtroque paſtu æqualiter fieret. Sed cùm illa tardiùs à cœna perficiatur, vt à nobis demonſtratum eſt) longius illud tempus fuit neceſſarium.

Ad *quartam dicimus*, Athletarum conſtitutionem

non

non probari à Galeno 1. *Aph.3.& in libro de bono corporis habitu, & in ſuaſoria ad artes*: quinimò & breuis vitæ, & morboſe illos accuſat. Ad corpus quidem inſtaurandum, & impinguandum magis confert cibus in cœna ſumptus, quia minor fit illius reſolutio per ſomnum: ſed copia ſuperfluitatum, quæ inde emergunt, morbos producit. Hinc etiam conualeſcentes ex paulò lautiori cœna citiùs reficiuntur, ſed maius recidiuæ periculum incurrunt.

Ad *quintam, & ſextam dicimus*: in ſomno quidem calorem concentrari, & ad ſuos fontes recurrere, nempe cor, & hepar. Hinc meliores fiunt concoctiones in venis, & arteriis: vnde nihil vtilius ſomno ad coctionem prauorum humorum in febribus continuis perficiendam & nihil magis impedit coctionem eorundem, quàm vigiliæ continuæ. Hinc etiam ebrioſi crapulam edormire dicuntur quæ ex potu nimio in venis cumulata eſt, ſed coctionis quæ fit in ventriculo longè alia eſt ratio, quæ imperfectiùs exercetur, quando natura intenta eſt alimentorum antea concoctorum diſtributioni & prauorum humorum concoctioni; à quo opere viciſſim non parum auertitur coctione ciborum, quæ fit in ventriculo, præſertim ſi illa magna copia ingerantur.

Hora prandij tempeſtiua, nempe duabus aut tribus horis ante meridiem, longè ſalubrior eſt ea qua ad meridiem, aut vlterius differtur.

Ex prandio tempeſtiuo tria lucramur. *Primò* tempus longius vſque ad cœnam, vt meliùs coctio perfici valeat. *Secundo*, quod hora eſt frigidior, (quod in æſtate potiſſimum locum habet) illa autem frigiditas coctionem iuuat. *Tertiò*, quòd homo eſt robuſtior, quia vicinior ſomno præcedenti ex quo multi ſpiritus geniti ſunt qui totum corpus robuſtius, & alacrius reddunt. Hinc paſſim videmus eos qui diutiſſimè vixerunt, tempeſtiuè cibum ſumpſiſſe: contra verò eos qui tardiùs pranſi ſunt morboſos fuiſſe & breuioris vitæ.

CAPVT VII.

De præparatione Alimentorum.

Ciborum alij præparatione artificiali indigent, vt alendis corporibus noſtris idonei reddantur: alij ab ipſa natura ſufficienter præparantur, vt tales aſſumi valeant, quales nobis à natura exhibentur. Prioris generis ſunt carnes, piſces, & ſimilia, poſterioris, fructus fere omnes maturi.

Præparatio ciborum coctione potiſſimùm perficitur, idque tripliciter, dum ſcilicet elixantur, aſſantur, aut friguntur, ſeu torrentur.

Elixatio dupliciter fit, vel cum res in aqua decoquuntur, & tunc idem elixationis nomen retinet, atque hoc modo præparata carnes elixæ nominantur: vel vbi cum proprio ſucco lento igne decoquuntur, & carnes hoc modo parata, iurulenta appellantur.

Scribit Celſus, carnes iurulentas magis alere quam aſſas, & has magis quàm frixas. Addimus nos, elixas omnium minime nutrire, quia bonam partem ſucci alibilis iuſculo depoſuerunt.

Magis tamen laudatur elixatio in vulgari vſu familiarium, quia quod ex carne amittitur, in iuſculo reperitur. Deinde cùm elixatione carnes molliores euadant, in ventriculo faciliùs diſſoluuntur, & concoquuntur.

Aſſatio carnis veruecina meliùs procedit, ſi prius malleo, aut piſtillo ligneo contundatur, vt vulgò coqui, & ancilla facere ſolent: ſic enim, tenerior redditur, & laxior euadit, vt à calore ignis melius penetrari valeat.

Reliqua ciborum præparationes ſanitati inſeruientes, in particularibus eorum deſcriptionibus proponentur. Qua verò ad lautitias, & conuiuiorum luxus ſpectant ad coquos relegandæ ſunt.

CAPVT VIII.

De conſuetudine, & delectatione in alimentorum vſu.

Cibi conſueti, licet paulò deteriores, vtiliores ſunt inſuetis aliquantulum melioribus.

HOc theorema ab Hippocrate ſancitum eſt, *Aph.50. ſect.2.* qui ſic habet: *Qua longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſint inſuetis, minus moleſta eſſe ſolent.*

Conſuetudo enim eſt altera natura; ſiquidem alimenta longo tempore conſueta naturam immutant, eamque ſibi ſimilem reddunt. Per *Naturam* autem temperamentorum intelligimus, quod redditur ſimile alimentis, quibus longo tempore vti conſueuimus. Illius autem conſuetudinis efficacia quamplurimis hiſtoriis ab autoribus relatis comprobatur. Nobis vnicam proponere ſufficiet à Solenandro relatam, *Conſilior. medicinal. ſect.5 conſil.* 15. de quodam ruſtico, qui ad hoſpitale perductus, nullis remediis curari potuit. Tandem ex breui morituro quæſiuit Medicus quid peteret, & qua victus ratione antea vſus eſſet. Reſpondit ſe plenè ab iſto cibo, & potu, ſyrupis, ac id genus aliis, vt & lecto quod nimis molle eſſet plane abhorrere; cùm non dormiuiſſet intra annos vndecim in lecto, atque vſus fuiſſet cæpa, caſeo, & ſimilibus, & ſub dio in ſtramine veſtitus dormiuiſſet. Medicus permiſit vt vna nocte in ſtramine dormiret, & vteretur ſale, cæpis & aqua frigida. Etſi verò arbitraretur eum inde citiùs moriturum: tamen poſtridie præter omnium opinionem eum foco adſtantem inuenit.

Conſuetudinis autem ratio habenda eſt, non ſolùm circa ſubſtantiam ciborum, ſed etiam circa qualitatem, quantitatem, & tempus exhibendi.

Hoc etiam theorema ab Hippocrate mutuatum eſt, qui *Aphor.17. ſect.1. Et quibus*, inquit, *ſemel, aut bis; & quibus plurime aut paucieru, & particulatim oportet offerre conſiderandum. Concedendum autem aliquid tempori regioni, conſuetudini, & ætati.*

Quando cibi conſueti deteriores, propter aliquam occaſionem corpori noxam inferunt, commutandi ſunt, & ad meliores tranſeundum eſt, modò id ſenſim & paulatim fiat. Omnis enim ſubita & repentina mutatio periculoſa eſt.

Propter varias cauſas ciborum mutationes interdum neceſſariæ ſunt; è quarum numero ſunt morbi, qui à cibis conſuetis foueri vel augeri poſſunt: ætas quæ iam prouecta cibos concoctu difficiles ita ſubigere non poteſt, vt in iuuentute ſolebat, & alia quamplurima: ſi igitur propter aliquam cauſam neceſſarium videatur victus rationem mutare, id ſenſim & paulatim faciendum eſt. Quod docuit Hipp. *Aph.51. ſect.2 Plurimũ*, inquit, *atq. repente euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, ſiue quouis alio modo corpus mouere periculoſum: omne enim nimium natura inimicum; ſed quod paulatim fit, tutum eſt, cum alias, tum*

cùm

cùm ab altero ad alteram tranſitus fit. Id ipſum multis exemplis confirmari poteſt, ſed inſtar omnium ſit hiſtoria Dionyſij Siciliæ tyrãni, qui ebrietati, & luxui valdè deditus fuerat. Cùm verò ab hoſte aliquando obſideretur, & neceſſitate coactus à ſolita potandi conſuetudine ſibi deſiſtendum eſſe animaduerteret, ſubitò ab ea abſtinuit, quod cùm aliquandiu feciſſet, tabifico morbo corripi cœpit, nec eo liberari potuit priuſquam ad priſtinum potandi morem, ebrietatémque rediiſſet. Quod ſi ſenſim & paulatim prauam illam conſuetudinem deſeruiſſet, nihil incommodi paſſus eſſet.

Illi cibi ſemper praeferendi ſunt quibus aliquis maximè delectatur, etiamſi paulò deteriores ſint iis quos aliquantulam auerſatur.

Hoc docuit Hip. conceptis verbis, *Aph.* 38. *ſect.* 2. in hunc modum: *Paulò deterior cibus & potus, qui tamen ſit ſuauior, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus anteferendus.* Qui enim cum voluptate cibi aſſumuntur, eos ventriculus auidiùs amplectitur: promptiúſque & expeditiùs concoquit. Contrà eos qui diſplicent, auerſatur; quo fit, vt neque auidè illos amplectatur, neque probè conficiat. Ex hoc Hipp. Aphoriſmo multi aſſentatores ſibi patrocinium quærunt qui vt ægrotantibus gratificentur, omnia vt ab iis expetita liberaliter concedunt. Verùm ij turpiter errant, & à Gal. damnantur *lib.* 11. *method. c.* 1. *Quemadmodum*, inquit, *crudelis hominis officium facis, qui vnà cum morbo vitam quoque homini aufert; ſic qui cubantis deliciis perpetuò ſubſcribit, eiuſque voluptatem, non ſanitatem pro meta gerendorum habet, adulatoris.* Et 1. *meth. c.* 1. grauiter in iſtos adulatores inuehitur, *qui frigidam exhibent, ſi hanc agri popoſcerint, qui lauant cum iuſſerint; qui niuem vinúmque porrigunt, quando hac poſtularint; qui deniq; quidquid optarint mancipiorum ritu faciunt. Contra quàm veteres illi Medici ab Æſculapio oriundi, qui tanquam duces militibus, & vt Reges ſubditis, imperarunt; nequaquam verò Getarum, Tibiorum, Phrygum, & Thracum emptitiorum more, parere & obſecundare voluerunt.*

Vt igitur certa quædam menſura ſtatuatur eorum, quæ ægris concedi poſſunt, conſulendus Hip. 6. *Epid. ſect.* 4. vbi ſic loquitur: *Hac ſunt in quibus gratificandum eſt agris, vt ſcilicet cibus ac potus pure conficiantur: grata ſint etiam qua viderint, & mollia qua attigerint, ſed non admodum ladant & facilè reparabilia ſiat, veluti frigida exhibitio, vbi opus fuerit illa & alia.* Vbi hæc verba præcipuè notanda ſunt, *qua non admodum ladant, & facilè reparabilia ſint*: Si enim ea quæ ab ægris expetuntur, ſatis inſignem noxam inferre valeant, prorſus abdicanda.

CAPVT IX.

De victu ſingulis ætatibus congruo.

Victus puerorum ad frigidum & humidum inclinare debet. Et ideo vinum illis inimicum eſt.

CVm puerorum corpora multo calore prædita ſint, victu refrigerante opus habent. Hinc vinum illis noxium eſt, quia calorem auget, & præterea caput eorum multo halitu replet, quâ ratione iis interdicitur à Galen. 1. *de ſanit. tuenda cap.* 9. & Plato 2. *de legibus* præcipit, ne pueris vſque ad duodeuigeſimum annum vinum concedatur; *quia*, inquit, *ignem igni addere non oportet.* humidum verò cibum illis competere docuit Hippocrat. *Aphor.* 16. *ſect.* 1. *victus humidus febricitantibus conueait, maximè verò pueris.* Et ratio id ipſum ſuadet. Cùm enim in hac ætate corpus admodum creſcat, & augeatur, incrementum illud exſiccantibus cibis inhibendum non eſt. Deinde puerorum ſubſtantia valdè reſolubilis eſt, & ideò humidis alimentis, quæ citò diſtribuuntur, reparanda.

Quantitas etiam ciborum maior eis concedenda eſt, quàm in reliquis atatibus, ob caloris copiam, & corporis incrementum.

Hoc theorema ab Hippoc. ſancitum eſt *Aphor.* 14. *ſect.* 1. *Qui creſcunt plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento, alioqui corpus abſumitur.* Ratio Aphor. eſt, quia à multo calore in corpore molli & raro ſubſtantia illius multum abſumitur; quæ plurimò alimento reparanda eſt.

Puberibus & adoleſcentibus victus medius, tam ratione qualitatis, tum ratione quantitatis adhibendus eſt.

Puberes & adoleſcentes moderatum habent temperamentum, ideò temperatis alimentis nutriendi ſunt, quæ ſcilicet moderatam primarum qualitatum proportionem habeant. Quantitas etiam eorum debet eſſe moderata, minor ſcilicet quam in pueritia, & maior quàm in aliis ætatibus.

Iuuenes, quia impensè calidi & ſicci, contrario victu, id eſt frigido & humido indigent.

Licet victus iſte iuuenibus præſcriptus, puerorum victui ratione qualitatum ſimilis eſſe debeat: ratione tamen ſubſtantiæ, diſſimilem eſſe oportet. Siquidem alimenta humida pueris, actu & potentia talia præſcribenda ſunt, id eſt liquida maiori parte & ſorbilia, aut ſaltem mollia, & concoctu facilia. Iuuenibus verò conueniunt ſolidiora & concoctu difficilia, vt olera, fructus, & ſimilia, quæ à ventriculis eorum robuſtioribus faciliùs concoqui valent. Imprimis vinum iis maximè noxium eſt, præcipue meracum; hoc enim, vt Plato loquitur, habitum eorum furioſum reddit. Et Gal. ait eos vinum præcipitare ad iram & libidinem.

Senibus victus calidus & humidus conuenit, quia corpora eorum refrigerata & exſiccata ſunt.

Inter alimenta calefacientia & humectantia vinum ſenibus maximè conuenit, & ideò *lac ſenum* nominari ſolet; debilem enim eorum calorem fouet, vires infirmas reficit, cruditates, quibus abundant, concoquit, humiditates excrementitias abſumit & exſiccat, ac per vrinas euacuat; triſtitiam depellit, & hilaritatẽ inducit. Quod à Platone eleganter traditũ eſt 2 *de legibus. Deus*, inquit, *vinum hominib. quaſi auxiliare aduerſus ſenectutis auſteritatem pharmacum largitus eſt, vt reiuueneſcere videantur, & mæſtitia nos obliuio capiat, atque ipſe hominis habitus mollis è duro factus vt ferrum igni impoſitum tractabilior fiat.* Cauendum tamen, ne nimia eius copia aſſumatur, humidum enim primigenium citiùs abſumeret, caput tentaret, & catarrhos excitaret. Eligendum autem eſt vinum potẽs, tenue, fragrans, ſapore bono, ætate medium, colore fuluum. Craſſa verò ſenibus non competunt, quia obſtructiones pariunt, aluum conſtringunt, vrinas non prouocant, ſicut prædicta. Vtile quoque eſt ſenibus hydromel ad vitam diutius producendam; ſicut narrat Plinius *lib.* 22. *hiſt. nat. cap.* 24. de Pollione Romano, annum centeſimum excedente, qui cum ab Imperatore Auguſto interrogaretur, quanam maximè ratione vigorem illum animi, & corporis tandiu cuſtodiuiſſet, reſpondit, intùs mulſo foris, oleo. Mel crudum etiam (modò optimum ſit, vt Narbonenſe) ſenibus multùm conuenit cum pane in ientaculo, vel in cœna comeſtum.

Ciborum quantitàs in ſenibus minor eſſe debet, quàm in aliis atatibus.

Calor enim ſenum debilis eſt, vt magnam alimentorum copiam concoquere non valeat. Hoc docuit Hippoc. *Aph.* 14. *ſect.* 1. *ſenibus*, inquit, *parùm innati calidi ineſt, paucis propterea fomitibus egent, quia à multis extinguitur. Sicuti enim*, inquit Gal. *in comment. Lucernarum flamma quarum tamen oleum eſt alimentum, ſi quis id totum ſimul ſuperinfundat, extinguuntur potius, quàm nutriantur: eodem modo & in ſenibus calidum ſuū fomentum quidem habet alimenta, ſi verò multis & conferti*

fertis

fertis cumuletur, ac quodammodo ſtranguletur, periculum eſt ne extinguatur, ſicuti etiamſi parua ſcintilla ignis lignorum multitudinem ſuperaceruet.

CAPVT X.

De Victu ſingulis anni temporibus idoneo.

Hyeme alimenta calidiora, ſicciora & copioſiora vſurpanda ſunt, quàm aliis temporibus. Potus verò parcior eſſe debet, ac vinum paulò meracius.

CAlidiora & ſicciora debent eſſe alimenta, vt frigiditati atque humiditati aëris hyberni reſiſtatur, & pituita quæ hyemis tempore congeritur, abſumatur. Copioſiora verò debent eſſe alimenta, quia naturalis calor in hyeme maximè viget, vt docuit Vid. Gal. in comment. Hippoc. *Aphor. 15. ſect. 1. Ventres Hyeme, & Vere natura calidiſſimi ſunt & ſomni longiſſimi, quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tũc calor natiuus plurimus eſt, vnde & pluribus egẽt alimẽtis.* Potus verò parcior eſſe debet, quia tunc temporis corpus humiditatibus abundat. Et vinum paulò meracius bibendum eſt, vt noxas à temporis frigiditate allatas corrigere valeat.

Vere cibi debent eſſe qualitate & quantitate mediocres, calidiores tamen & copioſiores, quàm in æſtate, minus verò quam in hyeme.

Cùm ver ſit omnium temporum anni temperatiſſimum; ideò temperatiſſima requirit alimenta, & quantitate mediocria. Attamen quia ventres etiam vere ſunt calidiſſimi, vt docuit Hippoc. *Aphor ſuprà citato*, copia ciborum debet eſſe maior, quàm in aliis temporibus, excepta Hyeme. Aduertendum tamen, in principio Veris, quod aliquid adhuc retinet de natura hyemis victum hyemali ſimiliorem eſſe debere: in progreſſu verò ſenſim immutandum eſſe, vt ad æſtatem proximè accedens, quantitate minor ſit, & frigidior, atque humidior reddatur.

Æſtate cibi refrigerantes atque humectantes conueniunt, & pauca eorum quantitas aſſumenda, Potus verò copioſior eſſe debet.

Caliditas ab aëre æſtiuo corporibus noſtris indita, refrigerantibus atque humectantibus cibis ac multo potu corrigenda eſt. Cui rei natura ipſa incumbere videtur, quæ fructuum atque olerum copiam tunc temporis nobis ſuppeditare ſolet. Cùm autem calor natiuus tunc temporis debilior ſit, pauciora alimenta ingerenda ſunt, vt commodiùs concoqui valeant.

Autumno, paulò pleniori, calidiori, ac ſicciori victu vtendum, quàm in æſtate: ſed in principio, ab eo qui æſtati conueniens eſt, parùm declinet; in fine verò ad hyemalem magis accedat.

Dictum fuit antea mutationem victus ſenſim eſſe faciendam, vt ei natura faciliùs aſſueſcat, quod in Autumno, ſicut in aliis temporibus obſeruandum eſt.

CAPVT XI.

De Pane.

Panis, ad corporis nutritionem, & ſanitatis conſeruationem vtiliſſimus, eſſe debet ex puriſſima tritici farina confectus, fermentatus, & bene coctus, leuis, & oculatus, mediocri ſale conditus, recens, ſed ante 24. horas coctus.

POſtquam generalia theoremata circa ciborum vſum propoſuimus, iam peculiaria quædam & magis neceſſaria, ad præcipuos & magis vſitatos cibos ſpectantia, paucis exponere aggredimur; reliqua omittentes, quibus opus nimium excreſceret, & quæ apud autores qui de alimentorum facultatibus ex profeſſo ſcripſerunt, fusè exarata inuenientur.

A pane igitur incipientes, tanquam primario nutritionis fundamento, dicimus primùm, illum ex puriſſima tritici farina confici debere. Ex omnibus autem cerealibus pani conficiendo idoneis, triticum maximè præualet, cuius plurimæ ſpecies enumerantur: vnicuique tamen regioni optiſſima eſt, etiam apud plebeculam illa tritici ſpecies, quæ meliori pani cõficiendo magis idonea eſt. Matthiolus *in Dioſcoridem*, optimi tritici conditiones deſcribit, vt nempè ſit fractu contumax, denſum, graue, colore aureum, lucidum, leue, trium menſium, maturum, mundum, pinguíque terrâ ortum.

Ex puriſſima illius farina panis confici debet, quæ ſcilicet repurgata ſit ab omni furfuracea materia, & flos farinæ, ſiue ſiligo nominatur, vnde panis ex ea confectus, ſiligineus dicitur.

Panis autem ſiligineus omnium maximè nutrit, quamuis ille qui furfur habet admixtum, magis ventrem ſubducat, propter vim detergendi, quæ in furfure reſidet: ideò quidam aluum ſtrictam habentes aliquid furfuris farinæ admiſcent, vt aluus laxior ſeruetur: alij ſecalem admiſcent, quæ cùm humidior ſit, aluum molliorem reddit.

Fermentatus etiam debet eſſe panis optimus, quia paſta viſcida & lenta fermenti admiſtione inciditur, attenuatur, & in aëream ſubſtantiam (vt loquitur Plato *in Timeo*) quodammodo immutatur, atque in ampliorem magnitudinem intumeſcit; vnde panis fit leuiſſimus, & oculatus, quæ ſunt aliæ optimi panis conditiones. Qui verò fermento caret, aut non ſatis habet fermenti, difficilè coquitur ſtomachum grauat, & validas parit obſtructiones. Neque obſtat Celſi ſententia, qui *lib. 2. c. 28.* dicit panẽ fermentatum corruptioni eſſe facillimum, non fermentatum verò minùs intra corpus vitiari, putredinique minùs eſſe obnoxium: illa enim ſententia, tanquam falſa & erronea à Ronſæo Bruyerino, Mercuriali, & Siluatico, reiicitur. Excuſari tamen poteſt, ſi vnicum vocabulũ ſententiæ addatur dicendo, panem nimis fermentatũ facilè intus corrumpi; minimè verò, qui nimis fermentatus non eſt Quamuis fortè talis non fuerit autoris mens. Et profectò neſcio, quomodo ab errore excuſari valeat, quando *in eodem capite* mel enumerat, inter ea quæ facilè corrumpuntur; cùm mel incorruptibile ſit, & omnia quibus admiſcetur, quantumuis corruptibilia à putredine præſeruet, vt in fructibus horæis videre eſt, qui melle conditi putreſcere non poſſunt. Audacter Mercurialis, ſummus autorũ criticus, qui etiam librorum Hippocratis cenſuram elegantem edidit, de Cornelio Celſo ſuam ſententiam profert, eum ſcilicet Medicum non fuiſſe. Propria illius verba referre lubet quæ habentur *tom. 4. conſult. medicinal. conſil.* 20. ad Bernardinũ Caſtellanum ſcripto, vbi ſic habet. *Celſi locus de pane non fermentato ſemper mihi ſuſpectus fuit; nempe, quem medicinam non feciſſe ex eo conycere licet, quod Plinius eo poſterior ſcriptum reliquit neminem Romanum vſque ad ſua tempora artem medendi exercuiſſe, ac ob id multos errores in rebus ad exercitationem artis ſpectantibus, commiſiſſe, etenim experientia ipſa docet, fermentum moderate adhibitum, panem reddere leuiorem, ac propterea coctu faciliorem, minúſque ſtomacho moleſtum, & niſi aliud poſſet hoc confirmare, vnus omnium penè gentium mos, & conſenſus ſat eſſet ad oſtendendum panem fermentatum pro ſanitatis vſu non fermentato præſtantiorem eſſe.*

Debet etiam panis eſſe bene coctus: nam ſi malè coctus; ſit ventriculum grauat, & malè concoquitur: quod docuit Auic. 2. *Canone tract. 2.* dicens panem qui probè coctus non fuerit, plurimùm quidem nutrire,

ſed

ſed ſi quis priuatus, & ab exercitatione alienus; eo vti voluerit, celerrimè in obſtructiones incurrere.

Mediocri debet eſſe ſale conditus: ſal enim, quemadmodum fermentum craſſam & viſcidam illius ſubſtantiam attenuat, efficitque vt minùs obſtructionibus generandis obnoxius ſit. Modica tamen illius quantitas eſſe debet, ſi enim ſalſior panis ſit nimiùm exſiccat.

Recens etiam eſſe debet, & ante 24. horas coctus: vetus enim durus eſt ac ſiccus difficiliùs concoquitur, ſtomachum grauat, aluúmque cohibet. Attamen nimis recens, nuper è furno extractus, lentorem adhuc retinet, vehementer inflat viſceráque obſtruit; etſi adhuc è furno calcat, empyteuma retinet, quod perturbat ſpiritus, & calori naturali nocet, vt loquitur Arnaldus Villanouanus *lib. de iis, quæ iuuentutem inducunt*.

Panis medulla nutritioni aptior eſt, cruſta verò nimium exſiccat, & humores aduſtos, atque melancholicos procreat.

Hoc theorema confirmatur vulgatiſſimo ſcholæ Salernitanæ verſiculo:

Non comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.

Attamen qui ventriculum habent humidiorem, eâ vti poſſunt, modò exuſta non ſit. Potiſſimùm verò in fine menſæ, omnibus hominibus vtile eſt, cruſtæ fruſtulum comedere; os enim ventriculi conſtringit, & concoctionem adiuuat.

Omnis repletio mala, panis peſſima.

Licèt panis præ cæteris omnibus alimentis corpus optime nutriat, ſi tamē nimiâ quantitate ſumatur, inſignem noxam afferre conſueuit. Cùm enim ſubſtantiam habeat glutinoſam, cuius etiam ratione plurimùm nutrit ſi nimiâ copiâ ſumatur, non concoquitur ſufficienter; ac per conſequens non ſatis attenuatur in ventriculo: vnde fit vt in venis meſenterij hæreat, ac graues obſtructiones pariat. Hoc docuit Auicenna, *3. can. lib. 1. doct. 2. cap. 7* in hunc ſenſum: Panis impedimentum, vbi non percoquit venter, maximum cenſeri debet, carnis verò non ita. In ſtomacho quippe reſidet diu, onere imprimis moleſto: quòd ſi non concoctus ſatis, tandem dilapſus fuerit hepar obſtruit, ac meſaraicas. Caro autem maiorem ducit cum humano corpore ſimilitudinem; proinde ex ea minùs prouenit nocumenti, & hepatis aut meſaraïcarum obſtructio minor, ac curationi minùs obſiſtens imbibentibus membris longè faciliùs carnis ſuccum ob cognationem quandam, quàm panis.

CAPVT. XII.

De hordeo, oryza, auena, fabis, piſis, ciceribus, & lentibus.

Hordeum eſt in primo gradu frigidum & ſiccum. Cortex tamen exterior, medulla interiore ſiccior eſt. Abſtergendi vi prædita eſt vtraque, ſed multò magis cortex.

Ex eo interdum panis fit, qui frigidior eſt, & minùs firmum ac ſtabile nutrimentum ſuppeditat.

Fit etiam ex eo hordeatum, & ex hordeo decorticato in aqua decocto, addendo amygdalas contuſas, & ſaccharum.

Coquitur etiam interdum cum fruſtulo colli veruecini, & colatura ſumitur inſtar panatellæ, vel etiam interdum ſaccharo adiecto.

Hæc autem hordeata calido ac ſicco temperamento præditis plurimùm conferunt; tum etiam macilentos reficiunt, & ad tabem propenſos præſeruant; humorum acrimoniam temperando, & corpus reficiendo atque impinguando.

Hic tantùm proponimus eſculenta, quæ in ſtatu ſano vſitata ſunt. Quæ enim ægrotis conueniunt, non ſunt huius loci: ideò ptiſanam antiquorum, & illius differentias, quæ apud antiquos maximo in vſu erant, ad dietam ægrotorum remittimus.

Oryza in primis qualitatibus temperata eſt, ad calidum & ſiccum aliquantulum declinans. Multùm nutrit cum lacte, vel iure carnium decocta; at paulò difficiliùs concoquitur, craſſúmque alimentum præbet. Ideò iuuenibus ac laborioſis magis conuenit, & frequens illius vſus, propter ſubſtantiæ craſſitiem, obſtructiones parere poteſt. Propter incraſſandi & adſtringendi vim quâ prædita eſt iis, qui ſanguineis profluuiis, diarrhœa, dyſenteria, aliiſque affectibus, ex tenuium humorum deſtuxionibus oriundis obnoxij ſunt, plurimùm conducit.

Auena non ſolùm iumentorum, vt quidam cenſent, ſed etiam hominū cibo, inſeruire ſolet. Ex ea enim decorticata, & in aqua decoctata addendo lac amygdalarū, & ſaccharum, optimum fit ferculum, quod Auenatum nominatur, hordeato leuius, & ideò faciliùs concoquitur; vrinas mouet; ob ſubſtantiæ tenuitatem, & temperamentum ad calidum inclinans.

Fabæ dupliciter vſurpantur: aridæ quæ à plebeis tantùm & vilioris fortunæ hominibus vſurpantur; & virides, quæ in menſis etiam delicatioribus apponuntur, tum elixæ cum iuſculo, tum frixæ in ſartagine.

Quoquo modo parentur, malè concoquuntur, ac diſtribuuntur, craſſos flatulentóſque ſuccos generant; ventrem inflant, ſpirandi difficultatem augent; aluum adſtringunt; hepar, lienem, venáſque meſaraicas obſtruunt, vapores multos ad cerebrum tranſmittunt; vnde viſum hebetant, & inſomnia turbulenta inducunt, frigido, & ſicco temperamento præditæ ſunt, virides tamen humidiores.

Quamuis fabæ inter eſculenta infimum locum obtineant; ex iis tamen præſtantiſſima medicamenta eliciuntur quorum enumeratio licèt non ſit huius loci, vbi alimentorum materiam tantùm exponimus, lubet tamen ea extra theorematum ſeriem, tanquam vtiliſſima, ſummatim attingere, quæ certa ac frequenti experientiâ nobis cognita ſunt.

Ac primùm ex corticibus fabarum recentibus, aqua per deſtillationem elicitur calculoſis vtiliſſima, renes enim abſtergit, & mundificat, ſicque calculorum generationem prohibet, ſi eius ℥ ij. vel iij. manè hauriátur per interualla. Iis qui calida renum intemperie laborant, maximè conuenit, quia frigida eſt, & humida, cùm omnia ferè nephritica medicamenta impenſè calefaciant.

Ex corticibus fabarum exſiccatis, & ſtipitibus combuſtis cinis conficitur, qui in aqua parietariæ decoctus ad formam lixiuij, eiuſque ℥ v. vel vj. manè exhibitæ per aliquot dies, cum ℥j. ſyrupi capillorum veneris ad formam iulepi, contumaces gonorrhœas efficaciſſimè curat. Idem iulepus præſtantiſſimus eſt ad calculos in vreteribus hærentes, & graues dolores concitantes, confeſtim deturbandos. Eundem effectum præbet ſal ex prædictis cineribus elicitus, & ℥j. pondere cum aqua parietariæ exhibitus.

Exteriùs etiam farina fabarum vtiliter admouetur in multis affectibus; præſertim in teſtium inflāmationibus quæ malè curatæ gonorrhœæ ſæpe ſuccedunt. Chirurgi plerique omnes, qui à ſtolidis ægrotantibus in morbis venereis frequentius conſuluntur, quàm Medici ſummam teſtium inflammatorum duritiem aduertentes, cataplaſmata emollientia ſtatim admouent, vnde inflammatio plurimùm augetur; quandoquidem pars mollis & ſpongioſa, relaxantibus hiſce aptior redditur ad ſuſcipiendam fluxionem. Ideò

aſtringen

aſtringentibus, ac diſcutientibus tumores iſti curandi ſunt; cui vſui mirabiliter confert cataplaſma confectum ex farina fabarum cocta in oxycrato, quod cataplaſma ſæpe mutandum eſt, ac renouandum, quia citò exſiccatur ob pinguium ingredientium defectum, quæ in omnibus aliis cataplaſmatis miſcentur. Sed hîc non conueniunt: quia partem inflammant. Poteſt tamen addi huic cataplaſmati, vt prompta illius exſiccatio prohibeatur, parùm oxymelitis ſimplicis, quod vtraque facultate, adſtringendi ac diſcutiendi præditum eſt.

Piſa omnibus leguminibus præferenda ſunt, & quodammodo media inter euchyma, & cacochyma; eupepta, & dyſpepta, vt teſtatur Galen. 1. de aliment. facult. cap. 21. *& nullâ excedente qualitate prædita; atque adeò ad medium temperamentum accedentia. Attamen frigiditas, & ſiccitas aliquantulum prædominatur. Variis modis præparantur tum viridia, tum ſicca.*

Faciliùs concoquuntur in ſtomacho à corticibus ſuis exuta, quando ſcilicet poſt coctionem transcolantur, & inde puls conficitur (Purée) *nominata. Cortices enim dyſpepti ſunt, cacochymi, & aſtringentes. Sicca, viridibus præferuntur, quæ magis flatulenta ſunt, & concoctu difficiliora. Vtraque tamen, quemadmodum & reliqua omnia legumina, melancholicis, & iis qui craſſis abundant ſuccis, aut obſtructionibus laborant, noxia ſunt.*

Cicera craſſiorem habent ſubſtantiam, quàm piſa, & difficilioris ſunt coctionis tum intra, tum extra corpus: longiori enim tempore elixanda ſunt, antequam molleſcant, neque optimè coquuntur in aqua puteali, ſed pluuiali, aut fontanâ tenuiſſimâ opus eſt.

Iuſculum tamen eorum præſtantiſſimum eſt; facultate ſiquidem abſtergendi, aperiendi, vrinas & menſtrua prouocandi prædita ſunt; ad quos vſus nigra præcipuè commendantur, quæ ideò apud vulgus dicuntur medicamenta.

Noſtrates mulierculæ iuſculum vulgò parant ad cienda menſtrua ex ciceribus nigris, radicibus petroſelini, & croco; quod per triduum exhibent inſtante, aut incipiente illâ euacuatione.

Lentes omnium leguminum peſſima; frigido & ſicco temperamento præditæ, difficilè concoquuntur, ſuccum melancholicum generant, obſtructiones pariunt, viſui nocent, ſomnia excitant tumultuoſa, capiti, neruis, & pulmonibus nocent, aluum aſtringunt, menſes & vrinas cohibent. Quæ omnia à craſſa & aſtringente earum ſubſtantia dependent.

CAPVT XIII.

De oleribus vſitatioribus, corúmque facultatibus.

Lactuca, Galeno teſte, meliorem cæteris oleribus ſanguinem generat, ſed paucum; frigida eſt & humida, ſomnum conciliat, lac generat, aluum emollit, ventriculi ardorem extinguit, omniúmque humorum acrimoniam reprimit, bilioſis, ſanguineis, & iuuenibus conuenit, præſertim in æſtate: Cruda comeditur in acetariis, tum etiam cocta in iuſculis, & magis conuenit iis qui debilem habent ſtomachum. Crebrior illius vſus oculorum claritati officit, inquit Dioſcorides.

REferunt multi lactucæ ſuccum epotum, trium aut quatuor vnciarum pondere, reliquorum venenorum more interimere: attamen ſi tanta lactucæ copia edatur, à qua eadem ſucci copia elici valeat, nullam inferre noxam. Cuius euentus ratio duplex afferri poteſt. Prima eſt, quòd lactuca integra diutiùs

maneat in ventriculo; ſicque frigiditas illius coctione longiori corrigatur: ſuccus verò citius penitiora peruadat. Secunda eſt, quòd lactuca coctione, aut ſalis, olei, & aceti, atque interdum ſacchari admixtione corrigatur.

Braſſica, ex Galen. 3. ſimpl. cap. 15. *duplicem habet ſubſtantiam, ſucculentam, & terreſtrem. Illa calida eſt ordine primo, atque nitroſa, hæc frigida & ſicca.*

Succus nitroſus eſt acer, & abſterſorius, ideóque aluum mouet. Ipſum verò corpus, craſſum eſt, ſiccum, terreſtre, & aſtringens, ac proinde aluum ſupprimit.

Succi pars tenuior primâ ebullitione braſſica extrahitur; ideo primum illud iuſculum aluum mouet; ſecunda verò aut tertia ebullitio idem non præſtat.

Paucum braſſica præbet alimentum, neque probum ſuccum generat, vt lactuca, ſed vitioſum & graueolentem.

Prauum illius ſuccum oſtendit primum illius decoctum, quod effuſum grauiter olet, præcipuè quod ex braſſica capitata elicitur, tum etiam in hortis braſſica putrefacta, abominabilem ſpirat odorem.

Braſſica ante alios cibos ingeſta ebrietatem arcet: at ſummo cibo ſumpta, crapulam diſcutit, ac vini noxam reſtinguit.

Hæc braſſicæ facultas ebrietatem arcendi, ex antipathia colligitur, quæ inter eam & vitem, vinúmque intercedit, vites enim minime, aut debiliter adoleſcunt, ſi in eodem ſolo braſſic. ſerantur.

Eſt verò concoctionis difficilis, & craſſum melancholicúmque ſuccum generat. Halitnoſa quoque eſt, eóque craſſis ad caput miſſis vaporibus mentem turbat, ſomnúmque efficit turbulentum.

Quandam habet cum pulmone analogiam, ideò morbis pulmonum laborantibus, illius vſus minus noxius eſt. Braſſica verò rubra inter herbas vulnerarias recenſetur.

Pulmonum affectibus conferre braſſicam oſtendunt medicamenta, quæ ex iis componuntur. Pharmacopœarum ſcriptores Looch de caulibus commendant. Nos præſtantiſſimos vidimus effectus in aſthmate, aliiſque pulmonum vitiis, ex ſucco caulium rubrorum cum ſaccharo, in iulepi vel ſyrupi formam redacto. Vlcera verò contumacia optimè ſanantur fotu aquæ catapultarum vulgò dicta, poſtmodum verò admouendo folium braſſicæ rubræ in eadem aqua calente madefactum. Aqua catapultarum fit ex *rad. ariſtoloch. rotund. gentianæ, raphan. zedoar. an.* ℥ j. coctis in libris tribus vini albi ad medias, poſtea diſſoluendo ſacchari albi ℥ iiij.

Beta ad braſſicæ naturam accedit, illius enim ſuccus nitroſa qualitate præditus eſt, abſterſoria, & quodammodo acri, vnde aluum ſtimulat; atque adeò ad calidum, & ſiccum temperamentum vergit. Corpus verò terreſtre, frigidum & ſiccum eſt, ventrémque conſtipat.

Eſt ruſticorum ac plebeiorum edulium, vnde Martialis betas *fabrorum prandia* nominat. Illarum autem cum braſſicis ſimilitudinem, in laxanda & conſtringenda aluo, propter ſubſtantiarum diuerſitatem, colligere poſſumus ex duobus verſiculis, quorum prior de beta ſic ſe habet:

Sicla parùm nutrit, ventrem conſtipat, & vrget.

Alter verò de braſſica, eſt Scholæ Salernitanæ, *cap. 57.*

Ius caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit.

Spinachia refrigerat, & humectat ordine ferè ſecundo. Subſtantiam habet aquoſam, ac ferè inſipidam. ideò citò deſcendit, aluúmque emollit: Pectus inſuper expedit, aſperam arteriam lenit, & tuſſi medetur: parùm alit, multùm ſeri producit, flatus generat, & nauſeam parit, niſi aromatibus condiatur.

Endiuia refrigerat, aperit, & abſtergit: ideò inter olera maximi eſt vſus, tum cruda, tum cocta. Confert eximiè calido, debili, obſtructóque iecinori, ſtomachum

debilem ac bilioſum iuuat, ſanguinem purificat, ſcabiem ſanat, ſitim ſedat, ſtomachi ardoribus ſubuenit, appetitum conciliat, ictericos iuuat.

Cichorium eaſdem vires obtinet quas endiuia, ſed multò efficaciores propter amaritudinem, cuius ratione magis aperit, & abſtergit magiſque ſtomacho placet.

Acetoſa frigida, & ſicca eſt in gradu ſecundo. Incidit, aperit, modicè adſtringit, parum nutrit, viſcerum intemperiem calidam emendat, ſitim ſedat: appetentiam excitat, bilis acrimoniam temperat, cor exhilarat, & venenis reſiſtit.

Borrago in actiuis qualitatibus temperata eſt, in paſſiuis verò humida in primo gradu Sanguinem purificat, humori melancholico aduerſatur, & cor exhilarat.

Portulaca frigida eſt tertio gradu: humida verò in ſecundo: parum alit, ſanguinem refrigerat & incraſſat, bilis acrimoniã atque feruorem temperat, ſitim ſedat, appetitum excitat, lumbricos interimit, viſum hebetat, & actus venereos infringit, quod omnibus plantis refrigerantibus commune eſt, ſi quis iis copiosè vtatur.

Petroſelinum calidum, & ſiccũ eſt gradu ſecundo. Aperit, vrinas mouet, menſes prouocat, flatus diſcutit, ideoque colicis doloribus obnoxiis plurimùm confert.

Eruca calida & ſicca eſt ordine tertio. Ideò ſola non comeditur, ſed cum lactuca, aliiſque herbis refrigerantibus miſcetur inſtar correctiui. Concoctionem iuuat, vrinas mouet, venerem ſtimulat largiùs aſſumpta.

Naſturtium cum Eruca temperamento, & facultatibus conuenit. Aperit, attenuat, & incidit; arenulas expellit; propterea renibus, & veſica confert. Hortenſe & aquaticum in acetariis vſurpatur, vtrumque imprimis lienoſis conducit; & inter ſcorbutica remedia recenſetur; vt nonnulli exiſtiment cochlearia, ac becabunga non cedere.

Pimpinella refrigerat mediocriter, aſtringit, & exſiccat, Vſus illius eſt in acetariis, ſapida eſt ac bene odorata; tum etiam cordialis eſt, & hilaritatem inducit; ideò etiam in vino maceratur.

In Medicina maximus eſt pimpinellæ vſus; ita vt in iulepis & apozematis frequẽter præſcribatur, præcipuè in febribus malignis. Propter vim aſtrictoriam, ad omnes ventris fluores, & ſanguinis profluuia vtiliter vſurpatur. Leue illius decoctum in potu ordinario vſurpatum citò dyſenteriam curat. Ad pulmonum vlcera ſananda vtiliter exhibetur aqua pimpinellæ ſtillatitia, in qua conſerua roſarum diſſoluta fuerit, & colata. Eiuſdem puluis frequenter exhibitus multum confert.

CAPVT XIV.

De Radicibus eſculentis.

Rapæ & napi eiuſdem ſunt natura: moderatè calefaciunt & humectant.

Cum carnibus lixa comeduntur, tum etiam in aqua ſimplici, addendo Butyrum vel oleum, exiguum præbent alimentum, ſuccum generant mediocriter craſſum, inflationem pariunt, quia flatuoſa ſunt, lac & ſemen augent, veneris ſtimulos incitant: vrinas mouent: fauces, & pulmonem leniunt, humorem melancholicum contemperant, ideo ad quartanam à Cratone commendantur.

Paſtinaca calida eſt & ſicca ordine ſecundo: craſſum ac melancholicum præbet alimentum, & difficilè concoquitur. Attamen diuretica eſt, venerem ſtimulat, & menſtrua ciet.

Raphanus calidus eſt ordine tertio, & ſiccus ſecundo. Eſt tamen aliqua differentia inter illius ſpecies, Acriores enim calidiores ſunt, dulciores verò magis temperati; paucum, & vitioſum præbet nutrimentum: & magis obſonium eſt quàm alimentum. Nam vt ciborum condimentũ, & appetentiæ incitamentum adhiberi ſolet.

Difficilè concoquitur, flatus generat, ructus olidos parit, grauitatẽ capitis infert, vaporibus illud replendo: menſes & vrinas prouocat; arenulas renum deturbat. Ac denique aperiendo, incidẽdo, attenuando lienoſis prodeſt. Verùm oculis nocet propter halitus acres, & mordaces. Salernitani addunt, venenis aduerſari.

Allium calefacit & exſiccat ferè ordine quarto: exteriùs enim admotum cutem exulcerat. Coctum tamen debilius eſt, quàm crudum: aluum, & vrinas mouet, menſes euocat, flatus parit & oculis nocet: Vẽtriculi concoctionem adiuuat, quando is frigidâ intemperie laborat, ſi aliquot bulbi integri pilularum inſtar mane deuorentur.

Viſcerum obſtructiones aperit, craſſos lentóſque humores incidit, & abſtergit, bronchia pulmonum ab eorum infarctu liberat & vocem clariorem reddit: lumbricos enecat, & venenis reſiſtit, vnde theriaca ruſticorum *nominatur.*

QVærit Galen. *l.* 3. *de temperam. c.* 3. cur allium, cepa, & ſinapi cuti impoſita eam exulcerent; deuorata verò interiora non erodant? Reſpondet, quia concoquuntur in ventriculo, & aliis partibus; in eodem loco non manent, ſed per partes diſperguntur; & quia multis cibis & potibus, (quæ ratio præcipua eſt) permiſcentur.

Cepa calefacit & exſiccat ordine quarto. Acris enim eſt atque mordax, eſt tamen aliqua differentia, ſecundùm magis & minùs, vt de Raphanis diximus; & inter illas differentias, longa acrior eſt quàm rotunda, rubra quàm alba, ſicca quam viridis, cruda quàm cocta; paucum, & prauum alimentum præbet, flatulentos gignit ſpiritus, hinc largiori vſu, capitis dolores inuehit, ſomnia facit turbulenta, oculis nocet, vt & gingiuis propter acrimoniam. Incidit, attenuat, aperit, & menſes mouet.

Quàmvis Cepa prauum ſit alimentum, optimum tamen eſt medicamentum, & in multorum morborum curationibus mirabiliter conducit. Ac primùm cepæ ſub cineribus coctæ, tuſſientibus & aſthmaticis proſunt cum butyro comeſtæ. Idem beneficium conferunt cum Iuſculo carnium elixæ. Calculoſis plurimùm conferunt manè comeſtæ, & aceto priùs intinctæ: aqua illarũ deſtillata in B.M. cum ſaccharo, in eodem affectu miranda præſtat. Si in orbiculos ſcindantur, & in aqua per noctem macerentur; Aqua illa pueris exhibita, lumbricos potenter enecat. Exteriùs etiam admotæ ſuppreſſam vrinam promouent. In hunc vſum ex cepis conciſis & in ſartagine frixis cum ol. communi, deinde additis ouis, placenta conficitur pubis regioni applicanda ad vrinam retentam prouocandam; vel pelliculæ earum in ſacculum coniectæ, & in vino albo decoctæ, eidem parti admouentur. Feliciùs operantur, ſi pars oleo ſcorpionum priùs inungatur. Cepæ excauatæ & ol. amygdal. amar. repletæ, ac ſub cineribus coctæ, denique expreſſæ eiuſmodi liquorem fundunt, qui ſedi illitus hæmorrhoidum fluxum promouet.

Eædẽ coctæ ſub cineribus; & in mortario marmoreo cum piſtillo ligneo contuſæ, additâ butyri recẽtis æquali portione, dolores hæmorrhoidum ſedant & tumẽtes hæmorrhoides emolliunt ac breuiter diſcutiũt.

Porrum

Porrum ſimiliter cum Cepis habet naturam, & temperiem, eaſdemque facultates, ſed paulò debiliores. Ab Hippocrate commendatur, 1. de morb. mulier. ad iuuandam conceptionem, non ſolùm intùs aſſumptum, ſed etiam exteriùs admotum, per fomenta, ſemicupia, & cataplaſmata.

Hoc præcipuè dependet à vi abſterſoria, quâ vterum expurgat à mucoſis humoribus, qui ſeminis retentionem, & actuationem prohibent.

CAPVT XV.

De Fructibus eſculentis vſitatioribus.

Poma omnia refrigerant & humectant. Differunt tamen inter ſe varia: eorum ſpecies ſecundùm magis, & minùs. Acidiora enim frigidiora ſunt, & aluum aſtringunt. Dulcia ſunt magis temperata, & aluum laxant.

Cruda difficilis ſunt concoctionis; cocta verò non item; Cardiacam vim obtinent, præſertim redolentia, ideò melancholicis admodum vtilia.

POmorum facultates aduerſus morbos melancholicos, animaduerti poſſunt ex ſyrupis, qui in Officinis habentur, huiuſmodi morbis deſtinatis, quales ſunt ſyrupus de pomis Regis Sapor, & ſyrupus de pomis redolentibus. Præterea in ſyrupis magiſtralibus, qui ad prædictos morbos præſcribuntur, nunquam omittitur ſuccus pomorum redolentium. Vis laxandi aluum, ex eo dignoſcitur, quòd iis qui eam aſtrictam habent, poma cocta præſcribuntur, per horam ante cibum vſurpanda.

Pyrorum (vt etiam de pomis dictum eſt) variæ ſunt ſpecies, & varia eorum temperamenta. Inſipida enim frigida, & humida ſunt.

Acida, auſtera, & acerba, frigida, & ſicca. Dulcia ad aliquem calorem inclinant. Omnia aſtringendi vim obtinent, ſed maiorem auſtera, & acerba, minorem dulcia, minimam inſipida. Cocta crudis vtiliora ſunt, & ventriculo conuenientiora.

Cydonia terrena ſunt natura, validè aſtringunt, refrigerant & ſiccant, gradu ſecundo. Vomitum & alui fluxum curant; cor exhilarant eique robur addunt, venenis reſiſtunt; & ventriculi concoctionem adiuuant in menſa ſine ingeſta, quia orificium illius claudunt.

Pruna recentia refrigerant humectant, aluum emolliunt & parum nutriunt. Facilè corrumpuntur, vnde largiore eſu febres putridas, diarrhœas, & dyſenterias pariunt, præſertim ſi non ſatis matura comedantur. Ab iis abſtinendum, quibus ventriculus frigidus, humidus, ac debilis eſt; tum etiam ſenibus, & multa pituita refertis. Conueniunt autem iuuenibus, bilioſis, & ſanguineis, æſtiua maximè aëris conſtitutione. Siccata ſtomacho ſalubriora ſunt, nec tam facilè corrumpuntur: ventrem inſuper ſubducunt in aqua cum ſacchàro decocta.

Mala Perſica frigida & humida ſunt gradu ſecundo. Prauum generant ſuccum & facilè corruptibilem. Ideò monet Galen. 2. de alim. facult. cap. 19. poſt alios cibos non eſſe comedenda. Docet enim, corrumpi in ſuperficie antartia. Sumenda igitur ante fercula alia, ſic enim fiet, vt facilè egerantur, & aliis cibis viam muniant, ſi enim ſumpta fuerint poſtrema, vnà ſecum alia quoque corrumpunt. Praua eorum qualitas corrigitur vino, & ſale. Quidam decoquunt ſupra cineres calidos, vt poma, & ſacchàro conſpergunt, quæ correctio omnium optima eſt.

Præceptum Galeni de malis Perſicis, vt ante alios cibos ingerantur, omnibus fructibus conuenit, qui frigidi & humidi, valdéque corruptibiles ſunt. Illi enim diu retenti in ventriculo, corrumpuntur, & aliis cibis innatantes, eos quoque corrumpunt.

Mala Armeniaca, Perſicorum temperiem æmulantur, ſed paulò minùs humida; illa tamen bonitate ſuperant, Galeno teſte, neque tam facilè aceſcunt; aut corrumpuntur. Sunt etiam ſuauiora; ideò magis grata ventriculo, cuius mos eſt ſibi gratiora meliùs concoquere.

Ceraſa tum prunis maximè conueniunt, tum ratione temperiei, tum ratione facultatum. Non leuis tamen eſt in variis, eorum ſpeciebus differentia. Acida enim magis refrigerant & difficiliùs corrumpuntur; dulcia verò magis corruptibilia ſunt.

Ficus recentes in actiuis qualitatibus temperatæ, in paſſiuis humidæ ſunt. Satis laudabilem ſuccum generant ſi perfectam maturitatem adeptæ ſint. Si verò ſatis maturæ non fuerint, (quod ex eo cognoſcitur, cùm ex arbore decerptæ lac in extremo pediculi emittunt) tunc prauum, & corroſiuum ſuccum producunt, vnde febres putridæ, ac præſertim dyſenteriæ oriuntur. Facilè in ventrem deſcendunt, & primo cibo aſſumptæ, cum laxant, abſtergendi vim obtinent.

Ficus ſiccæ, caricæ vulgò dictæ, calidæ ſunt in primo gradu, attenuandi, atque abſtergendi facultate præditæ ſunt. Vires fouent, aluum ſubducunt, renes mundificant, frigidis pulmonum vitiis opitulantur, hepatis & lienis obſtructiones reſerant. Largius ingeſtæ ſitim excitant, quia æſtuoſæ. Sanguinem impurum, & putredini obnoxium generant, vnde ex illarum vſu crebro pediculorum prouentus, aut ſcabies exoritur.

Venenis reſiſtere non pauci auctores referunt, & Plinius narrat, Mithridatem Regem Ponti, alexipharmacum in parato habuiſſe contra venena præſentiſſimum, quod ex ficubus, nucibus iuglandibus, foliis rutæ, & ſale confectum erat. Quintus Serenus ingredientium doſim notat, dicítque componi ex foliis rutæ 20. ſalis grano 1. nucibus duabus & totidem ficubus.

Vua inter autumnales fructus principatum obtinent, vt teſtatur Galen. 2. de alim. facult. cap. 9. eò quòd plus nutriant, quàm reliqui fructus, minimúmque praui ſucci contineant; modò ad perfectam maturitatem peruenerint. Benè nutrire oſtendit exemplo eorum, qui vineas cuſtodiunt: Illi enim poſtquam per duos menſes cuſtodiæ præfuerunt, & ſolis vuis, ac ficubus paſti ſunt, corpulenti admodum euadere ſolent. Caro tamen quæ inde progignitur, minùs firma denſáque eſt illâ, quæ ex carnibus generatur.

Bonitas vuarum in omnibus regionibus eadem nõ eſt. Quæ enim in frigidis locis proueniunt, & perfectam maturitatem non adipiſcuntur, acidæ ſunt, auſteræ, vel acerbæ, & ſanitati plurimùm infenſæ. Contrà verò quæ in calidis regionibus adoleſcunt, gratam habent dulcedinem, corpus reficiunt, & humectant egregiè. Pueris maximè conueniunt, propter magnam temperamenti analogiam: ſunt enim calidæ & humidæ. Nonnullos puerulos febre hecticâ laborantes, & maraſmo conſumptos, ſolo vuarum vſu reſtitutos vidimus, quas in omnibus paſtibus copioſè cum pane comedebant. Sed perpetuò cauendum eſt, vt ſint benè maturæ, & iis qui admodum debilitati ſunt, à pellibus exuendæ, ne illæ deglutitæ ſtomachum grauent; incoctiles enim ſunt. Recenter è vite decerptæ, calidiores ſunt, & empyreuma retinent à radiis ſolaribus impreſſum; ſi autem per biduum aut triduum aſſeruentur, frigidiores euadunt. Vuæ penſiles inter cibos refrigerantes enumerantur.

Vua paſſa calidiores ſunt, & æſtuoſæ ab Hippocr. dicuntur, bili enim generandæ idoneæ ſunt, quemadmodum omnia dulcia, in corporibus ſcilicet bilioſis: nam frigidæ & temperatæ bene nutriunt. Ex iis præſtantiores ſunt pingues, & tenui folliculo veſtitæ, pleniúſque nutriunt. Aluum laxant, & abſtergunt, ſed paulò minùs quam caricæ; magis tamen ſtomachum iuuant. Pectori, renibus, & veſicæ plurimum proſunt. Scribit Galen. 8. κτ̃ τόπους, vuam paſſam hepati tota ſubſtantia familiarem eſſe.

Hæc cum hepate familiaritas locum dedit electuario de Paſſulis, quod & electuarium de vino appellatur, hepati roborando conuenientiſſimum; eaque ratione ad hydropem maximè commendatur. Illius deſcriptio reformata habetur in *praxi medica noſtra, cap. de hydrope.* Nos aliquot puerulos ab hydrope liberatos vidimus vſu huius electuarij ſimplicius parati. Coquebantur paſſulæ in vino albo ad conſumptionem vini, & per ſetaceum traiiciebantur; atque iterũ recoquebantur ad cydoniati conſiſtentiam, eáque vtebantur in omni paſtu, interiectis aliquot purgationibus ſpecificis.

Valde vſitatæ ſunt in Germania, multiſque aliis locis paſſulæ laxantes iis qui aſtrictam habent aluum vtiliſſimæ puerulis iiſque qui medicamentorum ſapores ingratos adhorrent, conuenientiſſimæ. Harum deſcriptio habetur in *Pharmacopea Auguſtana*, in hunc modum.

℞. *Sennæ Alexandrinæ* ℥iiij. *cinnamom. electi, zinziberis* añ. ℈.iij. *aquæ endiuiæ, & vini albi*, añ. ℥xiiij. Infundantur per hor. vj. aut viij. deinde bulliant, & leniter exprimantur: huic decocto poſt colaturam addẽ, *Sacchari* albi ℥iiij. Coquantur ferè ad conſiſtentiam ſyrupi; tum iniice *paſſularum minorum repurgatar* ℥xij. Coquantur iterum lege artis, ad iuſtam menſuram.

Amygdalæ dulces moderatè calidæ ſunt, & pinguem atq; oleoſam humiditatem habent. Attenuant, detergunt, vrinas mouent & pulmones in primis ab infarctu, liberant, brachiorumque aſperitates leniunt. Copioſè nutriunt, & alimentum euchymum, ſed craſſum præbent, genituram augent, ſomnum conciliant, quia alituoſæ, ſed difficilè concoquuntur, propter ſubſtantiæ craſſitiem. Infinitis penè modis præparantur ad rem cibariam à coquis piſtoribus, & dulciariis.

Nuclei pinei ad naturam amygdalarum maximè accedunt: ſunt enim calidi & humidi, craſſumque ſuccum generant, ac difficilè concoquuntur. Lac & ſemen augent, ac venereos ſtimulos irritant detergunt, humectant, reficiunt & impinguant: vnde tuſſientibus, phthiſicis & tabeſcentibus conferunt.

Nuces auellanæ ad pineorum, & amygdalarum temperiem accedunt; ſed difficiliùs concoquuntur & ventriculum grauant. Largiùs comeſtæ in ventriculo cibis ſupernatant vomitum flatus, capitiſque dolores creant: Nephriticis conferunt ante paſtum eſitatæ, & à calculo præſeruant.

Nuces inglandes calidæ & ſiccæ ſunt, parum nutriunt, & difficilè concoquuntur, ſtomacho nocent, bilem generant, capitis dolorem inferunt, & pulmoni noxiæ ſunt, lumbricos expellunt. Virides cum ſacchare conditæ, cortice priori detracto, ſtomachum & cor roborant. Si ea venenis reſiſtunt, vt in ficuum explicatione, de Antidoto Mithridatis dictum eſt.

Præcipit ſchola Salernitana, poſt piſces nuces eſſe comedendas, cuius præcepti ratio eſt, quia piſces frigidi ſunt & humidi, phlegma generant, facilè corrumpuntur, & putreſcunt præſertim in debili frigido, humidóque ſtomacho. Nonnulli etiam, præſertim ij, qui in cœnoſis ſtagnantibúſq; aquis habitant, maligni aliquid habent. At nuces aridæ calefaciunt, & exſiccant, putredinem arcent, & malignitati reſiſtunt.

Caſtaneæ in actiuis qualitatibus temperatæ ſunt, ad calidum vergentes in paſſiuis verò ſiccæ. Satis copioſum præbent nutrimentum, ſed difficile concoquuntur, ſuccum producunt craſſum flatus excitant, aluum aſtringunt. Elixæ cum fœniculo minùs flatuoſæ ſunt, quàm aſſæ quæ illico ſtomachum inflant: variis tamen modis corrigi poſſunt, quod ex culinis petendum eſt.

Melones frigidi & humidi ſunt, ſitim ſedant, vrinas mouent, facillimè corrumpuntur, & corrupti naturam veneni induunt; vnde cholera morbus, aut febris maligna, excitari ſolet. Eorum noxa aliquatenùs euitatur ſi multò ſale corrigantur, in prima menſa modicâ quantitate ſumantur, vt meliùs concoquantur, & faciliùs ad inteſtina deſcendant ſi merum ſuperbibatur, & cibi euchymi poſtmodum ingerantur.

Quidam volunt vinum poſt melonum eſum aſſumptum magis nocere, quòd prauum illorum ſuccum citiùs deferat ad penitiora corporis, vbi noxam grauiorem inferre ſolet. Verùm id quidem locum habere poteſt, ſi vinum debile, aquoſum, & minùs potens, vel in nimis exigua quantitate bibatur; ſed ſi generoſum, & ſatis copioſè ſumptum, omnem melonum noxam corrigit, & bona ſit illorum concoctio, vbi poſtmodum eorum ſuccus ad venas tranſlatus, ſuam malitiam depoſuerit.

Cucumeres ſunt frigidi & humidi ferè in tertio gradu: prauum ſuccum corpori ſuppeditant, ac facilè putreſcibilem, vnde febribus malignis dyarrhœæ, ac dyſenteriæ materiam ſuppeditare poſſunt.

Cucurbita frigida & humida eſt in gradu ſecundo. Parum alit, ſuccum gignit improbum, cucumeribus tamen ſalubriorem; & in inſulis commodè æſtuante cœlo vſurpatur: refrigerat enim & humectat, biliſque feruorem contemperat.

Articoca, quam Gal. Cynaram, recentiores ſcolymum vocant, calida eſt in gradu ſecũdo, ſicca in primo Flatus generat, venerem ſtimulat, caput grauat. Hanc Gal. vocat edulium cacochymum, præſertim cùm pluſculum obdurnit. Tunc enim habet ſuccum bilioſum in copia maiori totámque ſubſtantiam lignoſiorem: adeò vt ex hac quidam ſuccus gignatur melancholicus; ex ipſo verò ſucco tenuis ac bilioſus.

CAPVT XVI.

De cibis, qui ex Animalibus petuntur, Ac primùm de carnibus in genere.

Carnes animalium plurimùm inter ſe differunt, non ſolùm ratione diuerſarum ſpecierum, ſed etiam in vna, & eadem ſpecie ratione ætatis, regionis, pabuli, habitus caſtrationis, ſexus, & præparationis.

Iuniorum animalium caro & præſertim recenter genitorum, mucoſa eſt, mollis, humida, & excrementis referta, eorum maximè quæ natura ſunt humidiora, faciliùs tamen concoquitur, & aluum fluidam reddit.

Vetuſtorum animalium caro dura eſt, ſicca, neruoſa, concoctu difficilis paucíque ac praui alimenti.

Eorum verò animalium caro quæ in media, ætate ſunt conſtituta, medio modo ſe habet.

Quæ humida & paluſtria incolunt loca, carnes habent humidas, & ſuperfluitatibus plenas. Quæ ſicca & montoſa excrementis vacuas, concoctu faciliores, & ad nutriendum aptiores.

Animalia ſilueſtria carnes ſicciores, & magis excrementis vacuas largiuntur domeſticis & vrbanis, quæ carnes habent humidiores, magiſque excrementitias.

Carnes macilentæ, & extenuatæ, dura ſunt ac ſiccæ concoctu difficiles, & parum nutrientes: pingues verò, & obeſæ præhumidæ ſunt, & ventriculo infenſæ, nauſeámque parientes, ſi pinguedo admodum exceſſerit.

Si verò medio modo ſe habeant, hoc eſt, neque macriores neque pinguiores, ſubſtantiæ bonitate, & ſaporis ſuauitate, reliquis præferenda.

Animalia quæ in locis nutriuntur optimis paſcuis refertis, ſapidiora ſunt, & meliùs nutrientia: ſic veruecces in dumetis noſtris, thymo, lauendula, rore marino, aliiſque plantis aromaticis refertis enutriti, lōgè ſuauiorem carnem habent iis, qui in montibus, hiſce plantis deſtitutis aluntur. Sic etiam perdices montana noſtratibus inſipidiores ſunt.

Caſtratorum animalium carnes teneriores, ſapidiores, & concoctu faciliores ſunt, vt in veruecibus, bobus, ſuibus, & caponibus apparet:

Maſculorum carnes laudabiliores ſunt carnibus fœminarum: quandoquidem mares calidiores ſunt & ſicciores, laborioſiores, & excrementis minus oneratæ, vt in pecore bouino, & ouillo conſpicuum eſt.

Carnes elixæ humidiores ſunt, & ad ſeceſſum commodiores.

Aſſa verò ſicciores, quia humiditas & pinguedo igne abſumpta eſt. Frixa etiam ſicciores, & acriores. Sale & aromatibus condita calidiores, & ſicciores.

CIrca carnes aſſas & elixas eſt *dubitatio*, quæ elicitur ab Ariſt. *probl. 54. ſect.* 1. vbi aſſerit, carnes aſſas eſſe humidiores elixis, quod theoremati propoſito, & ſenſibus ipſis repugnare videtur. *Soluitur* tamen dicendo, carnes aſſas eſſe humidiores humiditate propriâ & congenitâ; elixas verò humiditate aduentitiâ, quæ ab ipſis imbibitur, dum in aqua decoquuntur: ſunt verò ſicciores ratione humiditatis propriæ, quæ in iuſculum extrahitur; vnde fit vt minùs nutriāt, quàm aſſæ, ſi ſeorſim, & ſine iuſculo ſumātur.

Carnes elixæ magis competunt iis, qui ſunt adhuc in incremento corporis, qui ſicco ſunt tēperamento præditi & qui calidis ſiccisque laborant ægritudinibus, idque magis in regionibus, & anni tēporibus calidis, & ſiccis. Aſſa verò magis conueniunt iis qui frigido & humido temperamento præditi ſunt quibus aluus fluida eſt; & qui morbis frigidis & humidis obnoxij ſunt.

CAPVT XVIII.

De carnibus quadrupedum.

Caro veruecina in noſtris regionibus omnium præſtantiſſima, & vſitatiſſima eſt, omni ætate, complexioni, & tempori conuenientiſſima. Temperata eſt, aut ſaltem moderate calida & humida. Optima, tum aſſa, tum elixa, quæ ex veruecibus anniculis aut bimulis, mediocriter pinguibus, puro in aëre, & bonæ notæ paſcuis, enutritis prouenit.

Caro ouilla mali ſucci eſt, & excrementitij; difficilè concoquitur ob ſubſtantiam viſcidam, ac lentam, & partus frequentiam.

Agnina caro valde humida eſt, mucoſa & pituitoſa, & ob hanc cauſam declinanda, Galeni iudicio, lib. de victu attenuante, cap. 8. *quod tamen de agnis recèns natis intelligendum; nō verò de adultioribus, qui optimum præbent alimentum, & facilè concoquuntur. Hinc caro eorum conuenientiſſima eſt iis, qui natura ſunt delicatioris, ac debilioris, & qui parum exercentur. Præterea diſtinguēdum eſt de regionibus, in quibus adoleſcunt. Lutetiæ enim caro agnina magno eſt in pretio, & hœdina longe præfertur: Apud nos verò hœdina agninæ præferri conſueuit.*

Caro hœdina carnem habet humidam, ſed minùs agnina: Ideò præfertur, ſaltem apud nos: moderatè nutrit, ſanguinem gignit tenuem & humidum, aluum emollit; & melior eſt aſſa, quàm elixa, ſicut & agnina.

Caro bouina calida eſt & humida, abſolute conſiderata, quia omnis caro tale habet temperamentum, vtpote ex ſanguine calido & humido genita. Cōparatè tamen reſpectu aliorum animalium, ſicca eſt, ac dura concoctu difficilis & aluum ſiſtens. Sanguinem procreat ſicciorem, & melancholicū; firmum tamen præbet alimentum, ſi bene concoquatur; ideò robuſtioribus corporibus, & valido exercitio vtentibus vtilis.

Vitulina caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida, boni ſucci, concoctu facilis, ſanis atque ægrotantibus conueniens. Magis tamen competit iis, qui in otio & deliciis viuunt, quique mollioris, ac delicatioris ſunt conſtitutionis, quàm baiulis, nautis, foſſoribus, & aliis, qui duros ſubeunt labores, quibus bubula caro eſt conuenientior.

Suilla caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida. Galenus humanæ carni ſimilem eſſe aſſerit, & ſi bene concoquatur, omnium ciborum potentiſſimè nutrire, craſſum, & lentum habet ſuccum, & ideo nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod diſſipari facile nequit.

Porcellorum caro præhumida eſt, & mucoſa plurimúmque gignit pituitā; magis excrementoſa, quàm ſuilla, quia humidior, minùs autem nutrit. Alimentum quod præbet, facilè quidem ob tenuitatem ſubſtantiæ diſtribuitur ſed promptè diſcutitur.

Leporina caro ſicca eſt, dura & craſſa, ſanguiniſque melancholici parens. Quod de vetuſto animali audiendum: ſi quidem lepuſculorum caro delicatiſſima eſt, & inter conuiuiorum lautitias cum perdicibus æquiparatur. Laudantur verò bimeſtres, trimeſtres, & quadrimeſtres.

Cuniculorum caro ad leporinam proximè accedit: in eo tamen diſtinguuntur, quod cuniculi mediæ ætatis reliquis præſtantiores ſunt. Vetuſti autem duriores, ſiccioréſque: iuniores verò, & nuper in lucem editi mucoſiores. Syluestres altilibus præferuntur, vtpote minùs excrementoſi minúſque humidi. Altiles, qui domi educantur pinguiores quidem, corpulentioreſque ſunt, at ſapore, & ſalubritate ſylueſtribus longè inferiores. Illud pabulum ſapiunt quo nutriti fuerunt; atque adeò ſi braſſicis alantur (vt ſæpè fit) abominabilem ſaporem habent: ſi verò triticum tantùm comedant, valde impinguantur, & delicatiſſimum præbent edulium; quod in apiciorum gratiam ſit dictum. Syluestres qui in

dumetis noſtris, thymo, lauẽdulâ, origano, aliiſque herbis aromatibus refertis nutriũtur, ſapidiſsimum, & ſaluberrimum alimentũ præbent.

CAPVT XVIII.

De interaneis, & extremitatibus Animalium.

Hepatis ſubſtantia genericè conſiderata, craſſum præbet alimentum, & concoctu difficile, gignendiſque obſtructionibus idoneum: magna tamen differẽtia reperitur ratione animalium à quibus deſumuntur: ſi quidem hepar gallinarum, caponum, anſerum, pipionum, & pullorum gallinaceorum præſtantiſsimum eſt. Ideò prior ſententia de quadrupedum hepate audienda eſt: inter quas, hœdi, vituli, & ſuis, ſatis laudabilis ſucci iecinora exhibent.

Lien prauum alimentum ſuppeditat, & melancholicum ſuccum producit, difficilè concoquitur, & tardè diſtribuitur. Renes difficilè concoquuntur, ob ſubſtantiæ ſoliditatem qua præditi ſunt ſuccum pariunt craſſum, & malum, propter varios & excrementitios humores qui eos continuò peruadunt.

Cor fibroſam carnem obtinet ſolidam, & duram; atque adeò difficilè concoquitur, tardè diſtribuitur, & craſſum ſuccum producit. Si tamen benè concoquatur, non paucum corpori alimentum præbet, neque id mali ſucci.

Pulmo, hepate, ac liene concoctu facilior eſt, quia vtroque rarior, & mollior, longè tamen hepate quoad alendum, inferior.

Glandulæ omnes hoc cõmune habent, vt ſuaues in cibo & teneræ ac friabiles appareant. Craſſum dant alimentum, & ſi bene animal habitum ſit, multum ac boni ſucci & probè in ventriculo concoctæ non minùs nutriunt, quàm carnes muſculoſæ. Minùs verò quàm par ſit digeſtæ, ſuccum pituitoſum & crudum generant. Hæc de glandulis mammarum præcipuè audienda. Ex aliis verò glandulis molliores ſanguinem pituitoſum generant, duriores verò crudum.

Lingua vitulina, hœdina, agnina, ſuilla, & veruecina concoctu facilis eſt, & laudabilem ſuccum generat; bouina paulò craſsior, ſed nutritioni ſatis idonea, modò ſale non condiatur, nec fumo induretur.

Cerebrum cibum præbet phlegmaticum, craſſi ſucci, concoctu difficilem, craſſum & tardè permeabilem. Appetitum proſternit, & nauſeam parit.

Pinguedo, & adeps pauci ſunt nutrimenti, & potiùs carnium non nutrientium condimenta, quàm alimenta. Vẽtriculi tunicas laxant, eiuſque tonum diſſoluunt, ac propterea nauſeam pariunt, & appetentiam deiiciunt. In bilioſis corporibus facilè in bilem vertuntur; difficillimè concoquuntur.

Ventriculi ſubſtantia membranoſa eſt, atque adeò frigida, & ſicca, dura, & glutinoſa. Difficilè concoquitur, pituitam generat, obſtructiones parit, multorúmque morborum cauſa eſſe poteſt: mollibus & otioſis hominibus vitanda, & baiulis, foſſoribus, nautis, & ſimilis naturæ hominibus tantùm exhibenda.

Inteſtinorum eadem eſt ratio, ſi quidem eorum ſimilis eſt natura. Iuniorum tamen animalium, vt agnorum, & hædorum inteſtina molliorem habent ſubſtantiam, & faciliùs concoquuntur.

Pedes, aliaque extremitates quadrupedum ex membranis ligamentis, tendonibus, venis, arteriis, & cartilaginibus compoſita, frigidæ ſunt & ſiccæ, lentæ, viſcoſæ, pauci nutrimenti, & difficilis concoctionis; iuniorum tamen & lactantium animalium extremitates excipimus, vt de ventriculo & inteſtinis annotatum eſt.

CAPVT XIX.

De Alimentis quæ in quadrupedum partibus continentur

Sanguis calidus eſt & humidus: concoctu difficilis, & plurima excrementa generans. Licèt enim dum in venis continetur, facilè in ſubſtantiam corporis noſtri conuertatur; tamen poſtquam ab iis eductus eſt, & calorem atque ſpiritus amiſit, concreſcit, & in prauam ſubſtantiam degenerat.

Medulla calida eſt & humida; optimè nutrit, ſi bene concoquatur; nimiâ quantitate aſſumpta ſtomachum relaxat, & nauſeam parit.

Lac integrum in actiuis qualitatibus temperatum eſt, ad frigidum aliquantulùm vergens, in paſſiuis verò humidum ratione pinguis, & aquoſæ ſubſtantiæ; emplaſticum, & incraſſans ratione caſeoſæ; abſterſorium ratione ſeroſæ; contemperatorium, ſeu mitigatorium ratione butyroſæ.

Optimi electio eſt, vt ſit candidum, clarum, purum atque ſincerum, dulce omniſque amaritudinis, acrimoniæ, aciditatis & ſalcedinis expers, odore ſuaueolens, aut ſaltem boni odoris exiguum quid ſpirans: conſiſtentiâ moderatum, hoc eſt, neque nimis craſſum, & caſeoſum, neque nimis tenue, & ſeroſum, ſibi ipſi continuum, & vngui inſtillatum cohærens, & non diffluens, recèns mulctum, & ab animali bene paſto, & habito petitum.

Lac optimum prædictis conditionibus ſtipatum, omnium ferè alimentorum eſt præſtantiſsimum facilè concoquitur, & leui negotio vertitur in ſanguinem, ſufficienter alit, corpus roborat, atque impinguat, aluum emollit, ſed ſtomachum & inteſtina inflat. Quæ omia locum habent in corpore temperato, & ſuperfluitatibus vacuo: nam in ventriculo pituitoſo aceſcit, in bilioſo nidorem contrahit. Corrigitur ſale, ſaccharo, aut melle. Lac verò vitioſum nocentiſsimum eſt, & tantùm abeſt, vt ad ſuccum laudabilem generandum conferat, vt etiam corpora ſumentium cacochyma reddat.

Prauos

PRauos vitioſi lactis effectus oſtēdit Gal.l.3.de aliment fac.c.16.exemplo nutricum,quæ ob annonæ caritatem vſæ ſunt ſylueſtribus oleribus;pueri enim earum lac ſugentes prauis vlcetibus, aliiſq; affectib. inficiuntur.Item exemplo caprarum ſcammonio,aut tythymalo paſtatum,quarum lac catharticum eſt.

Inter lactis differentias,ad ſanorum alimoniam magis vſitatas,vaccinum omnium craſſiſſimum & pinguiſſimum eſt:nam caſeoſa ſubſtantia habet plurimum;ſeroſa verò,ſi cum aliis comparetur,minimum.Hinc aluū minùs ſubducit, magis autem nutrit. Difficiliùs concoquitur,citiùs in ventriculo coagulatur,tardiùs deſcendit,difficiliùs diſtribuitur;& obſtructionibus generandis magis eſt idoneum. Caprinum medio eſt conſiſtentia,quemadmodum & Ouillum,quod tamen caprillo craſſius eſt, plus enim caſei habet , minus verò ſeri : ideoque minùs deiicit,& valentiùs nutrit. Aſininum omnium tenuiſſimum & maximè ſeroſum eſt. Verùm illius vſus ad Therapeuticen magis,quàm ad Hygieinen ſpectat.

Butyrum calidum,& humidum eſt gradu primo,& einſdem ferè natura cum oleo oliuarum maturarum,teſte Auicenna.Magis tamen humidum, quàm calidum. Vetuſtum calidius eſt,atque tenuius:recens ferè temperatum in actiuis. Nutrit,impinguat,ventrem laxat,tuſſi obnoxiis confert.Nimius illius eſus ventriculi tonum diſſoluit , nauſeam parit, appetitum aufert.Proinde iis vitandus,qui humidiorem laxióremque habent ventriculum.Vitandus & calidioris complexionis hominibus,in quibus facilè accenditur , & in bilem mutatur. Apponendum eſt prima menſa,citiùs enim exit,cibiſque ingeſtis quaſi viam ſternit.Si autem poſt alios cibos ſumatur,ventriculum relaxat, & in complectendo cibo , conſtringendóque orificio ſuperiori eum impedit.

Cremor lactis butyro ſimillimus eſt, & cum eo viribus ac qualitatibus maximè conuenit. In eo differunt, quòd butyrum arte extrahitur,cremor verò ſponte ſupernatat.Lac bubulum præſertim,eo maximè abundat.Ob pinguedinis copiam ventriculum relaxat,cibo ſupernatat ; alimenta aſſumpta eiicit priuſquam concoquantur,vapores mittit ad caput,ſuccum generat craſſum.

Recocta eſt ſubſtantia recenti caſeo ſimilis ex ſeroſa lactis parte per ebullitionem extracta.Minùs ſtomacho nocet,quàm caſeus recenter preſſus. Calidis confert defluxionibus,ſitim ſedat, ſomnum conciliat:ſed frigido ventriculo,& neruorum morbis obeſt.Vetuſta & indurata difficilè concoquitur.ſitim parit, parùm nutrit,aluum ſiſtit,flatus generat.

Caſeus omnis eandem non habet naturam & temperiem, ſed pro diuerſitate animalium ex quibus deſumitur, & pro ipſius caſei ætate ,odore ,ſapore,aliiſque circumſtantiis plurimùm variat.

Caſeus vaccinus multum alit, ſed difficilè concoquitur. Ouillus minùs craſſam habet ſubſtantiam , & faciliùs concoquitur;parciùs alit vaccino,ſed melius alimentum præbet.Caprinus vtroque eſt deterior,ſed ob acrimoniam faciliùs deiicitur.

Antiquus calidus eſt propter acrimoniam,& aliquando putredinem quam contrahit vel propter coaguli, & ſalis, dum paratur admixtionem. Et quò antiquior, eò acrior ac per conſequens calidior,& ſiccior;adeò vt Auicenna eum talem gradu tertio pronunciet. Hinc ob caliditatem & ſiccitatem concoctu difficilior , & calculo gignendo aptiſſimus,præſertim ſi ſit plus æquo ſalitus.Vitandus igitur eſt,cum docente Galen.Dioſcoride,& Auicenna,malè concoquatur,& diſtribuatur,ſuccum prauum generet,aluum conſtringat,& in atram bilem vertatur.In pauca tamē quantitate ſūptus præſumptorum alimentorum præcipuè carnis cōcoctionem iuuat quamquam ipſe difficiliùs concoquatur.

Recens , qui adhuc mollis , & nuper coagulatus eſt , frigidus & humidus eſt ; duro & ſicco flatuoſior propter humiditatem , minùs tamen ſiticuloſus , minùſque ventrem ſiſtit bene nutrit & impinguat ; ſtomacho vtilis , facilè in membra diſtribuitur , non ita craſſi , aut praui ſucci vt antiquus. Attamen concoctu difficilis eſt , calculum , obſtructiones alióſque affectus producit.

Putridus , aut fœtidus omnium peſſimus eſt qui verò bonum ſpirat odorem, ſalubrior. Acer, & ſalſus, calidus eſt & ſiccus,ſiticuloſus, & cacochymus; acidus ,cacochymus & frigidus eſt. Dulcis & pinguis medicè calidus , magis nutriens , & ſucci melioris.

Caſeus pinguis & butyroſus , cui nihil, aut parum butyri ademptum eſt , melior eſt : macer verò & oculatus , omni ferè butyro priuatus , longè deterior.

CAPVT XX.

De Cibis ex volatilibus deſumptis.

Gallinarum caro in actiuis temperata eſt , in paſſiuis humida , concoctu facilis , boni ſucci . & multum nutrientis. Scribit Auicenna , eam augere intellectum & ingenium , clarificare vocem , & ſeminis copiam generare. Quæ omnia de iunenibus mediocriter obeſis , & quæ nondum pepererunt audienda ſunt ; annoſæ enim vtpote duræ & neruoſæ , macræ , glocientes & incubantes , damnantur.

Caponum ,& pullorum gallinaceorum caro eiuſdem eſt naturæ , & temperiei cum carne gallinarum iuniorum , hac tantùm differentia, quod pulli tenuiorem ſubſtantiam habentes minùs alunt , & minùs ſolidam ſubſtantiam præbent,ideò corporibus multum laborantibus minùs aptam.

Pulli Columbini inter laudatiſſima reponuntur alimenta optimè concoquuntur , ſuccum generant neque craſſum , neque tenuem ſed inter hos medium.

Galli Indici caponibus & gallinis non cedunt,ſi iuniores ſint, & ante aliquot dies iugulati. ſi enim veterani ſint aut recenter mactati , carnem habent duriorem , & concoctu difficilem.

Anſerum caro calida eſt & humida , craſſa concoctu difficilis , & excrementitia. Quò autem ſunt annoſiores,eò ſicciores , duriores , & ad alendum ineptiores , viſcera obſtruunt , & prauum ſuccum generant.Qui verò ætatis ſunt mediæ, & bene ſaginati meliores, ac teneriores ſunt , & in multis regionibus inter cupedias habentur.

Pulli iuniores inſalubres ſunt quia mucoſa, & excrementitiâ carne referti.

Perdices inter alites principatum obtinent , ſine illiis ſumptuoſa conuiuia gratiam & ſplendorem amittunt , carnem habent ſapidiſſimam præſertim iuniores , cùm aliquandiu in aëre fuerint ſuſpenſæ : bonum ac laudabilem generant ſanguinem , eúmque copioſum , & excrementis vacuum; memoriam augent , ſemen multiplicant , Veneris ſtimulos excitant. Cardanus aſſerit continuò perdicum eſu luem veneream curari , quandoquidem ab iis maſſa ſanguinea , & totum corpus renouatur.

Palumbæ , turtures , coturnices , turdi , merulæ,

alauda, & reliqua montana auicula, ſecundum à perdicibus locum obtinent, optimum ſuccum generant, bene nutriunt, & extremeatorum pauciſſimam copiam obtinent.

DE Coturnice eſt controuerſia; ſiquidem Galenus, Plinius, & Auicenna referunt, eos qui coturnicibus frequenter aluntur, ſpaſmo eſſe obnoxios cuius rei cauſam deſumit Galen. ex veratro, ſeu helleboro, quo coturnices paſci conſueuerunt. Auicenna addit, ſubſtantiæ illarum quamdam ineſſe facultatem occultam quæ ſpaſmum inducere poſſit. Contrà ab aliis improbatur hæc ſententia quorum anteſignanus eſt Auerroës, aſſerens coturnicum carnem eſſe ſaluberrimam, & optimum, ac laudabilem ſanguinem generare. Quod rationi maximè conſentaneum eſt. Pauciſſimæ enim ſunt regiones, in quibus helleborus adoleſcat, ſed paſſim veſcuntur coturnices optimis herbis, & cerealibus: neque experientia docet, eos qui coturnices comedunt, obnoxios eſſe epilepſiæ: Adde quòd ſingulari Dei beneficio, Iſraëlitis olim in deſerto conceſſæ ſunt, quod factum non fuiſſet, niſi optimum præberent alimentum. Etiamſi enim Iſraëlitis graues morbi inde exorti ſunt; hoc ex abuſu illius cibi proueniſſe conſtat quo ſe plurimùm ingurgitabant, vt ſufficienter eum concoquere non poſſent; hinc cruditates, & putredines maximæ exortæ ſunt.

De quadrupedum & volatilium carnibus hoc theorema vniuerſale annotandum eſt, illas plurimùm inter ſe differre, ratione ætatis, modi, præparationis, & loci in quo habitant. Siquidem iuniorum, & adhuc augeſcentium caro longè præſtantior eſt ætate prouectiorum, & declinantium, eorum verò quæ in ætate florenti conſtituta ſunt, mediam naturam obtinet. At recenter editorum caro praua eſt, quia mucoſa, humida, & excrementis plena.

Aſſa, & in ſartagine frixa, ſiccior eſt, elixa verò humidior. Animalium quæ in ſtagnis, paludibus, & locis humidis viuunt, carnes humidæ, & excrementitiæ ſunt, ac concoctu difficiles, quæ verò in montibus, dumetis & locis ſiccis degunt carnes habent ſicciores, concoctu faciliores, & excrementis vacuas.

Oua ex variis animalibus petuntur; at ſola gallinacea in vſum quotidianum veniunt, ex duplici ſubſtantia conflata ſunt, temperie diuerſa prædita, vitello ſcilicet, & albumine. Vitellus moderatè calidus eſt, & humidus, optimum præbet alimentum, ſanguini maximè vicinus eſt, in eumque leniſſima concoctione conuertitur: vnde vulgò dicitur, tantùm gignere ſanguinis, quantum habet ponderis; atque adeo excrementis vacuus eſt. Albumen verò frigidum eſt, ac moderatè ſiccum, Galeno teſte.

Oua optima eligenda ſunt, quæ candida, longa, noua: nam recentia eiuſdem diei aurea dicuntur; duorum dierum, argentea; trium verò ferrea.

Oua tremula dicuntur, quæ in aquâ modicè elixa, eatenus vt in manu detenta tremere videantur. Ad corporis alimoniam, omnium ſunt accommodatiſſima, Galeno teſte & magis alunt quam ſorbilia.

Oua ſorbilia, quæ in aqua cum putamine eo vſque elixa ſunt vt ſorberi valeant, minùs nutriunt quàm tremula (vt dictum eſt) propter ſubſtantiæ tenuitatem, faciliùs autem ſubducuntur ac probè aluum emolliunt præſertim mane ieiuno ſtomacho ſumpta, vocem reddunt claram, tuſſim ſedant, partum facilitant, & venenis in peſte aduerſantur, illa vt & tremula conualeſcentibus, ſenibus infantibus, phthiſicis, & hæmorrhagia, aliâque inſigni euacuatione debilitatis, plurimum conferunt.

Oua longiori elixatione indurata, difficilè concoquuntur, ſuccum craſſum generant, & aluum conſtipant. Aſſa ſub cineribus magis conſtipant, ſuccique peioris ſunt, craſſioriſque: maxim enim ignis patiuntur maiorem, & plus natiuæ humiditatis amittunt, quam elixatione indurata.

Oua frixa omnium peſſima ſunt, ægrè concoquuntur, lentè permeant, prauum craſſumque ſuccum gignunt, & humores ſibi admixtos in corruptelam producunt. Quod tamen intelligendum eſt de ouis ad integram duritiem frixis.

Placenta enim ex ouis parata in ſartagine, cùm butyri ſatis bona quantitate, & ad mollem adhuc conſiſtentiam cocta, ſaluberrima ſunt. Idem dicendum eſt de ouis ſuffocatis, quæ ſcilicet conquaſſata in patina concoquuntur ad mediocrem conſiſtentiam cum butyro, vel lacte, ſaccharo poſtmodum adiecto. Illa enim facilè concoquuntur, & probè nutriunt.

CAPVT XXI.

De Piſcibus.

Piſces in genere, frigido & humido temperamento præditi ſunt, alij tamen plus, alij minus; & quoad ſubſtantiam plurimum euariant, vt alij concoctu faciles ſint, ac ſuccum laudabilem generent, alij verò difficilè concoquantur, & magnum faciant excrementorum prouentum.

Piſces qui in limoſis, ſordidis, grauitérque olentibus aquis degunt, inſaluberrimi ſunt. Improbantur etiam qui in paludibus, ſtagnis, fluminibus paruis atque ſtagnantibus, aut cœnoſis, & turbidis, aut magnarum ciuitatum, quas præterfluunt excrementis, & ſordibus inquinatis, verſantur.

Maximè probantur piſces ſaxatiles, qui in ſaxoſis aquis deliteſcunt, quæ limpidiſſimæ ſunt. Facilè enim concoquuntur, & mediæ conſiſtentiæ ſanguinem, hoc eſt, neque nimis tenuem neque nimis craſſum producunt.

Squammoſi piſces, & carnem teneram atque friabilem habentes, ſalubriores ſunt iis, qui ſquammis carent. Illi enim ſubſtantiam habent ſicciorem; hi verò lentam glutinoſam & humidiorem.

Piſces in alto mari degentes, meliores ſunt, qui ab vndis agitantur motúque continuo ſicciores redduntur. Littorales his cedunt, quia mare in littore minus agitatur, éſtque ibi impurius.

Ex generalibus hiſce theorematis facile erit ſingularum piſcium ſpecierum, naturam, ſalubritatem, aut in ſalubritatem diſtinguere, vt in ſingulis enumerandis tempus inſumere non opus ſit.

CAPVT XXII.

De Condimentis.

Cinamomum calidum eſt ordine tertio, ſiccum ſecundo. Vrinas mouet, menſes prouocat, viſum acuit, attenuat, incidit, digerit, concoctionem iuuat, flatus diſcutit, partéſque corroborat, leniter aſtringit.

Garyophylli ſunt calidi, & ſicci ordine tertio, cerebro, cordi ventriculo, & vtero appropriati. Cerebrum roborant, materiam diſtillationum abſumunt, mentem erigunt, memoriam firmant, & frigidam humidámque cerebri intemperiem corrigunt, & morbis ex ea oriundis medentur

dentur: ſpiritus vitales reficiunt, ſyncopen arcent: ventriculi concoctionem promouent, nauſeam tollunt, flatus diſcutiunt: vterum recreãt, illiúſque affectus leniunt: viſum acuunt, & venerem ſtimulant.

Zinziber calidum eſt ordine tertio, & humidum primo, facilè cariem contrahit propter humiditatem, Ventriculum roborat, flatus diſcutit, inappetentiam à frigidis humoribus oriundam curat.

Piper calidum eſt ordine tertio, & ſiccum. Longum minùs habet ſiccitatis, quo fit vt carioſum euadat. Album actius, & calidius eſt nigro: Ventriculi concoctionem iuuat, appetentiam mouet, flatus diſcutit, tuſſi & pectoris vitiis medetur, partum adiuuat, & oculorum caliginem diſcuti.

Nux moſchata caleſacit, & ſiccat gradu ſecundo, aſtringit & proptereà ventriculum roborat, flatus diſcutit, oris halitum commendat, alui fluxum cohibet, frigidis cerebri, neruorum, & vteri affectibus medetur.

Crocus calefacit gradu ſecundo, ſiccat primo, leniterque aſtringit, concoctionem adiuuat, vrinã mouet, venerem ſtimulat, vim habet cardiacam, venenis inimicam, putredini aduerſam. Tuſſientibus, aſthmaticis, phthiſicis & pleuriticis mirabiliter ſubuenit: vnde anima pulmonum appellatur. Elegantem, *inquit Dioſcorides,* faciei colorem præſtat, *obſtructa viſcera aperiendo, & concoctionem ventriculi promouendo, ſi moderatè vſurpetur.*

Menſes etiam retentos, fœtum, & ſecundinas potenter educit. Nimio verò vſu aut aſſiduâ odoris inſpiratione, caput lædit; id enim replet, mentémque perturbat; ſpiritus attenuat, diſſoluit, vt in magna quantitate ſumptus mortem inferre valeat.

MVlierem nouimus, quæ ad prouocanda menſtrua, tam croci quantitatem ſumpſerat, quam ei ſeplaſiarius pro quinque aſſibus dederat. Inde tanto impetu menſes prorupere, vt intra triduum è viuis ſublata fuerit.

Ad pulmonis affectus tam efficax eſſe remedium ſcribit Dodonæus vt ſubinde phthiſicis in ſũmo vitæ diſcrimine, & animam propè agentibus ſpiritum reducat, vitamque ad dies aliquot proroget, ſcrupuli dimidij, aut ad ſummum ſcrupuli vnius pondere, cum paſſo, alióve dulci vino exhibitus. Eodem modo oblatum, aſſerit, grauiſſimas diſpnœas ſubitò citra febrem irruentes, momento temporis auferre; idque non ſemel fuiſſe obſeruatum.

Bellarium ſinapis, quam moſtardam *vulgo vocant, quaſi muſtum ardens, frigidam & humidam ventriculi intemperiem corrigit, pituitam illius parietibus hærentem detergit, concoctionem adiuuat, & deiectam appetentiam excitat.*

Sal calidum eſt ordine ſecundo, & ſiccum tertio abſtergit, digerit, aſtringit, condenſat, putredinem arcet, torpentem appetitum excitat, ventriculi concoctionem adiuuat, aluum ſubducit, & omnibus eduliis gratum ſaporem conciliat. Nimiâ quantitate vſurpatum, calculum gignit, pruritum parit, ſcabiem inducit, impetiginem accerſit. Scorbutum generat, quod nationes ſalſis tum piſcibus, tum carnibus quotidie vtentes experiuntur. Aciem oculorum obtundit, genituram minuit; biliofis, & melancholicis nocet.

Cibi ſale conditi frequentiùs aſſumpti eaſdem noxas inferunt. Præterea duriores & concoctu difficiliores redduntur, quia natiua eorum humiditas abſumitur, vnde ſubſtantia eorum condenſatur, & induratur, quo nomine coctioni ſit rebellior.

Oleum recens & dulce ex maturis oliuis expreſſum modicè calidum eſt & humidum: Emollit, laxat, lenit, acrimoniam omnem contemperat, lumbricos enecat, & venenis reſiſtit.

Saccharum calidum & ſiccum eſt in gradu primo: putredinem arcet, abſtergit, & ideò ſtomachum iuuat, quia detergendo, illius phlegma eluit. Attamen ſi ſtomachus bile inquinatus fuerit, nocebit, quia in bilem conuertitur; Renibus & veſicæ confert, arenulas, & mucoſam pituitam abſtergendo: pectus lenit, & mundificat; aluum laxat optimè nutrit: verùm nimio vſu obſtructiones generat, vt alia dulcia, quia promptè rapiuntur ab hepate, ſicque alia edulia admixta nondum ſatis concocta attrahuntur. Dentibus eſt inimicum, quos denigrat, & ad cariem perducit: ideò poſt illius eſum os colluendum eſt.

CAPVT XXIII.

De Melle.

Mel calidum & ſiccum eſt gradu ſecundo: eſt tamen quædam differentia ratione locorum, ex quibus mel ab apibus colligitur. Calidius enim, & ſiccius eſt quod in locis prouenit calidioribus, thymo, lauendula, rore-marino, aliiſque herbis aromaticis refertis: in regionibus verò frigidis, huiuſcemodi herbis deſtitutis, minùs calidum eſt. In genere flauum calidius, ſicciúſque eſt albo: & ſenſus oſtendunt aliud alio eſſe odoratius, & acrius, atque adeò viribus & qualitatibus potentius. Abſtergit, aluum mouet, vrinam prouocat, tuſſi medetur, putredini mirum in modum aduerſatur, & fructus horæi maximè corruptibiles, ſi cum melle aut ſaccharo condiantur incorrupti permanent ad plures annos. Vtile eſt ſenibus, & frigidi temperamenti hominibus & hyemali tempeſtate: noxium verò iuuenibus, bilioſis, & tempore æſtiuo Calculoſis, aſthmaticis, aliiſque pulmonum affectibus obnoxiis maximè conducit. Purum homini nutrimentum exhibet; corporis animique vires reficit, ſenſus omnes recreat, eóſque acutiores reddit.

MEllis naturam & facultates capite proprio, & ſeparato explicare voluimus, tum propter illius præſtantiam, tum quia non ſolùm inter condimenta, ſed etiam inter alimenta locum habet; ac denique quia Gal. 11. *ſimpl.* ſcribit, mellis naturam ſeparatum quid eſſe à plantis, & animalibus.

Illius præſtantia multis authoritatibus & exemplis confirmatur. Plinius enim mel diuinum nectar appellauit. Idem ex Ariſtæo mella non minimâ huius vitæ munera vocauit. Maximo autem in vſu fuiſſe apud antiquos, & plurimam ad ſanitatem conſeruandam, vtilitatem attuliſſe, hiſtoriæ plurimæ teſtantur. Pythagoras (referente Laërtio) cùm frugaliſſimè viueret, ſolo ſæpe melle contentus fuit, & ad annum nonageſimum vitam perduxit. Eoſque ſine morbo viuere poſſe affirmabat, qui mel crebro comederent. Refertque Athenæus, Pythagoricorum cibum, panem fuiſſe cum melle. Galen. 5. *de ſan. tuenda, cap.* 4. refert

refert hiſtorias Antiochi Medici, & Thelephi Grammatici, quorum ille ſingulis diebus tertia diei hora panem ſumebat cum melle Attico, tariùs crudo plerumque cocto, & ſic cum alia victus ratione ibi deſcripta annum octuageſimum exceſſit. Hic verò pro ientaculo mel crudum eſitabat, cum alica in aqua cocta, & ad centeſimum annum vitam protraxit. Plin. *lib. 22. cap. 14.* De Pollione Romano annum centeſimum excedente refert: cùm Auguſtus Imperator illius hoſpes interrogaſſet, quanam ratione maximè, vigorem illum animi corporiſque ſeruaſſet, reſponſum tuliſſe foris oleo, intus melle. Quod à Democrito didicerat, qui aliquando interrogatus, quomodo quis in ſanitate vitam traducere valeret; reſpondit, ſi exteriora oleo, interiora melle rigarit. Idem Democritus, cum in ſenectute vitæ eſſet pertæſus, eam ſubtractione alimenti finire conabatur. Sed cum ingruerent Theſmophoria ſeu ſacrorum cerealium dies rogantibus mulieribus ne per id tempus domum funeſtaret, vas melle plenum adferri iuſſit, & ſola illius anaphora, hoc eſt, euaporatione, ad aliquot dies vitam produxit. Scribit etiam Athenæus, Cyrnios, qui Corſicam inſulam habitant, ideò eſſe longæuos, quòd mellis cibo vtantur aſſiduè; cuius maxima copia ibi colligitur. Deniq. ſacri Codicis teſtimonio, mellis præſtantia confirmatur, vbi de Ioanne Baptiſta loquens, *Butyrum*, inquit, *& mel comedet, vt ſciat eligere bonum, & reprobare malum*; Cum enim boni & laudabiles humores ex melle generentur, & ex bonis humorib. boni ſpiritus, à quibus functiones corporis omnes, atque adeo functiones cerebri principes exercentur, conſequens eſt illius vſu ingenium & intellectum acui cuius tota operatio in boni & mali exquiſita dignotione conſiſtit.

Mellis natura ſatis recondita eſt quandoquidem incertum eſt ad quã rerum claſſem reuocari debeat; cùm ſcripſerit Gal. *loc. ſupr. cit.* illius naturam ſeparatum quid eſſe à plantis & animalibus. Et authores in hac re maximè variant, aliis ab aëre purè & ſimpliciter prouenire, & ab apibus in eſcam colligi, atque in fauos transferri aſſerentibus; aliis verò dicentibus, ex plantarum ſucco ab apibus generari. Prior ſententia ab Ariſtotele, Galeno aliiſque innumeris magis probatur: & confirmatur experientia, quod in regionibus melle abundantibus, verna tempeſtate, matutinis horis, folia plantarum melle referta comperiuntur, quod ex aëre promanauit. Eſt igitur mel, ros quidam aëreus & pinguis, ex pinguibus quibuſdam vaporib. è terra eleuatis & in aëre condenſatis genitus; quod ab apibus ſupra flores præſertim, tum etiam folia plantarum, non rarò colligitur, & ad cibum in fauis reſeruatur. *Dubium* tamẽ aliquod remanet, num ex ipſo florum ſucco aliquid etiam mellis generari poſſit quandoquidem nemini dubium eſt, quin cera ab ipſis apibus ex plantarum ſuccis generetur, quæ cùm maximam habeat analogiam cum melle, veriſimile videtur, mel etiam ex iiſdem ſuccis in roris penuria generari poſſe. Hoc ſaltem certiſſimum eſt, mel qualitates plantarum referre, è quibus colligitur. Si quod in thymo colligitur, thymum redolet; quod in Sardinia prouenit vbi abſynthij magna copia creſcit, amarum eſt: in Ponto verò eſt venenatum, propter rododendrum, quod in eo magna copia adoleſcit. *Verùm* qualitates plantarum melli facilè communicari poſſunt, dum in eas ſpargitur, iiſque tenaciter adhæret, & aliqua ex parte imbibitur.

Mellis optimi electio ab auctoribus propoſita eſt, vt ſit colore flauo, odore ſuaui, nullum nec florum, nec herbarum odorem aut ſaporem referens, guſtu iucundum. Album tamen, quale eſt noſtrum Narbonenſe, & quale Atticum olim fuit præſtantius eſt in ratione alimenti, quia magis temperatum. Flauum verò præferri poteſt in ratione medicamenti. Omne tamen mel eſt alimentum medicamentoſum, quia non ſolùm perfectè nutrit, vtpotè puriſſimum & incorruptibile alimentum, ac excrementis vacuum; ſed etiam corpus calefacit, pituitam ventriculo & inteſtinis hærentem abſtergit, aluúmque laxat. Aliáque commoda non pauca corpori ſuppeditat.

Mel vernum præſtantius eſt autumnali, quia è cera noua exemptum, nouelliſque ſtirpibus genitum. Æſtiuum deterius eſt verno, quia calidius & acrius. Hybernum omnibus deterius, *halitum enim ceraginis expirat, inquit Dioſcorides, &* craſſius exiſtit.

CAPVT XXIV.

De Potu & materia potulenta.

Aqua ſimplex frigida eſt & humida. Omnium verò optima, quæ limpida & clara eſt, pura miniméque cœnoſa, & ab omnibus quæ innatare ſolent ramentis liberata; omnis ſaporis, omniſque odoris expers; tenuis & leuis quæ hypochondria celeriter permeat, & per corpus citò diſtribuitur; citò caleſcit & refrigeratur. His optimæ aquæ notis ab authoribus propoſitis, dua alia addi poſſunt non ita vulgares; vt ſcilicet duo lintei fruſta eiuſdem ponderis ſumantur, & in aquis diuerſis humectentur, ac poſtmodum ad ſolem exſiccentur, ſi alteram priùs exſiccetur, melior erit aqua in qua illud humectatum fuerit. Deinde poſtquam ambo exſiccata fuerint, iterum ponderentur, & ſi vnum altero leuius ſit, melior erit aqua in quam demerſum fuerit.

Ratione locorum ex quibus aqua deſumuntur, Fontana reliquis præferenda eſt, modò conditiones habeat ſuperiori theoremate *propoſitas: ſi enim iis deſtituatur, improbanda eſt.* Hipp. lib. de aëre, loc. & aq. *aliàs proponit conditiones, vt ſcilicet verſùs ortum ſolis, præcipuè, æſtiuum ſcaturiat; per terram mundam, miniméque luroſam, vel argilloſam ſed per arenas & lapillos fluat, quæve hyeme ſit calidior, æſtate verò frigidior. Hoc enim ſignificat ex profundis terræ viſceribus eam ſcaturire, quæ propter antiperiſtaſim hyeme calent æſtate verò frigent, vt in puteis ſolet contingere. Quæ ad Septentrionem aut Occidentem oriuntur, & Solem auerſum habent, deteriores ſunt, vtpote crudæ, graues, & tarde permeantes.*

Aqua pluuialis poſt fontanam omnium optima cenſetur, imò verò à quàm plurimis authoribus fontanæ præfertur, ſi conditionibus requiſitis ſtipata ſit. Illæ autem conditiones ſunt, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur: ſi per locum arenâ replet transfundatur: ſi verno tempore blande & pacate, non autem procelloſe decidat: ſi in munda ciſterna pura & incorrupta ſeruetur, neque ſordes aut vitium aliquod contrahat ex tegulis, quas eluit.

AQuæ fontanæ primum locum conceſſimus, iuxta ſententiam Hipp. Galen. & Auicennæ. Multa tamen afferri poſſunt, quæ pluuialem cum ea de dignitate certare poſſe oſtendant. Ac *primùm* Celſus,

lib. 2.

lib.1.cap.18.leuiſſima, inquit, *pluuialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo, poſt hæc ex niue, aut glacie, grauier his ex lacu, grauiſſima ex palude.* Aëtius *tetrabi l.1.ſermone 3.cap.165. Aqua pluuialis,* inquit, *omnium leuiſſima cenſetur, & facilè tranſmutatur* Hippocrates *lib.de aere, locis, & aq.* aquam pluuialem laudat, quòd leuis, dulcis, limpida, & tenuis ſit, ex eo quòd à Sole tenuiſſimum trahitur, & leuiſſimum. Vitruuius *lib.8.cap.9. Quæ ex imbribus,* inquit, *aqua colligitur, ſalubriores habet virtutes, eo quòd elicitur ex omnibus fontibus leuiſſimis, ſubtilibúſque raritatibus, deinde per aeris exercitationem percolata, tempeſtatibus liqueſcendo peruenit ad terram.* Auerroës *in Canticis,* diſertè aſſerit, aquam pluuiam optimam eſſe, & fontanâ ac fluuiali longè excellentiorem. His authoritatibus accedunt rationes ab experientia deſumptæ: ſiquidem aqua pluuialis ad ſtateram omnium leuiſſima eſt, promptiſſimè calefit, atque refrigeratur, hypochondria non grauat, ſed facilè permeat; nullam in colore, odore, vel ſapore inſignem qualitatem obtinet: eiuſque tenuitas ex eo potiſſimùm apparet, quod legumina in ea meliùs coquantur, quàm in fontana. Præterea aquæ pluuiæ ſalubritatem oſtendunt olera, & omne ſtirpium genus, quæ imbrium depluuio meliùs, quàm irrigatione nutriuntur, & incrementum capiunt. Imò *& arundines in palude prognatæ, ſine imbribus non adoleſcunt,* vt Plin. affirmat. Et Ariſtot. 8. *de hiſtor. animal.* dicit, piſces ipſos, qui in aqua continuò degunt, non benè viuere ac ſoboleſcere iis annis, quibus pluuiæ deficiunt. Diceres, humorem in vapores ſolutum, & inſita leuitate ſurſum delatum, à cœlo & ſyderibus viuificam vim mutuari quam poſtmodum hiſce inferioribus impertitur.

Obyci poteſt, niuem & grandines ex pluuiæ materia generari, attamen aquas ex iis eliquatas reiici ab omnibus, cùm tamen eandem cum pluuia naturam participent. *Reſpondet* Paulus, aquam niualem & glacialem omnium vitioſiſſimam eſſe, quod aquarum congelatione omnes tenuiſſimæ partes exprimantur.

Secundò obiici poteſt ex Gal. aquam pluuiæ facilè putreſcere, & aſtringendi facultate præditam eſſe. *Reſpondet* iterum Paulus, his verbis: *Nemo citiùs putreſcibilem aquam deterrimam eſſe iudicet, cùm alterationis; mutationiſque proclinitas virtuti magis, quàm vitio adſcribenda ſit.* Et Galenus ipſe 1. *De alimene. facultatib.* ait, ea quæ facilè concoquuntur, facilè item alterari & corrumpi: & contrà, quæ concoctu ſunt difficilia, difficiliùs alterari & corrumpi. Ad adſtrictionem verò aquæ pluuiali tributam à Galeno, *reſponſio* elicitur ex Auicenna, qui dicit, aquam pluuialem eâ ratione videri aſtringentem, quòd mox diſtribuatur, & ad vias vrinæ penetret: hinc enim fit, vt fæcibus minùs humiditate dilutis, factiſque ſiccioribus, aluus aſtrictior euadat. Per ſe autem aqua pluuialis aſtringere non poteſt, cùm tenuiſſima ſit, & aërea, aſtrictoria autem vis à terrea materia dependeat.

Ex iis quæ dicta ſunt, aqua pluuialis fontanæ videretur præferenda. Nos tamen fontanam cum grauiſſimis authoribus prætulimus, quia ſi debitis conditionibus in theoremate propoſitis ſtipata ſit, in eodem ſtatu ſemper remanet, neque facilè à cauſis externis immutatur. Contrà verò pluuialis tot conditionibus indiget à rebus externis petitis, vt difficillimum ſit omnes concurrere ſimul: ſed aliquâ earum deficiente, non parùm illam de perfectione ſua amittere neceſſe eſt; ſi nimirùm à tegulis non diligenter ablutis, ſed ſordibus inquinatis excipiatur, vel in ciſterna non bene mundata ſeruetur, & tempore minùs apto colligatur.

Eſt autem *dubitatio* circa tempus aquæ pluuiali colligendæ magis idoneum. Siquidem non pauci ex Hippocr. cenſent, æſtiuo tempore collectam, & cum tonitru deſcendentem eſſe præferendam, quòd illa tenuiſſima, & leuiſſima ſit. Verùm licet talis aqua, ratione tenuitatis & leuitatis, aliquam habeat prærogatiuam; tamen cùm tempore æſtiuo variæ exhalationes è terra eleuentur, quæ mineralium naturam quodammodo æmulētur, & cum vaporibus miſceantur, ex quibus pluuiæ conflantur; non ita laudabiles videntur illæ aquæ: cuius rei euidens eſt indicium, quòd facilè putreſcunt, & vermiculi frequenter in iis generantur. Fulgura enim & tonitrua à ſulphureis exhalationibus oriuntur, quæ etiam aliquando aërem odore ſuo inficiunt. Adde quòd, æſtatis tempore aquæ ſtagnorum, lacuum, & paludum contrahunt putredinem, ex iiſque vapores eleuati pluuiæ materiam ſuppeditant, quæ ideò vitioſa, & facilè putreſcibilis eſt. His rationibus ducti, eam aquam prætulimus in theoremate, quæ verno tempore colligitur; quandoquidem ſtagna, lacus & paludes aquam habent copioſam, eamque puram ex pluuiarum copiis, quæ totâ hyeme deciderunt. Deinde impoſſibile eſſet, eam aquæ copiam colligere, quæ vſui annuo ſufficere valeret, cùm rariſſimæ ſint, & paucæ pluuiæ æſtiuæ, ad aliquot tantùm horas perdurantes. Et docet nos experientia hîc Monſpelij, vbi aquæ pluuiæ vſus frequentiſſimus eſt, quæ vulgò per hyemis & veris decurſum colligitur, eam eſſe optimam, & omnes habere prærogatiuas, quæ ſuprà deſcriptæ ſunt. In decoctione leguminum præſertim, hæc ſola vſurpari ſolet, in qua mollitiem inſignem adipiſcuntur, cùm in aliis aquis duritiem aliquam retineant, quantumuis decoquantur.

Aqua Putealis craſſa eſt, & grauis: vnde in viſceribus diutiùs hæret, & obſtructionum generationem promouet. Magna tamen eſt inter aquas puteales differentia, ita vt nonnullæ cum fontanis de bonitate certent, ſi nimirum ſequentibus conditionibus ſtipatæ ſint. 1. Si fontes vicinos habeant, ex quibus aquæ laudabiles ſcaturiunt; conijciendū enim eſt ab illis fontibus aquas ſuas mutuari; vel flumini puro ac rapido vicinæ ſint. 2. Si ex profundis puteis hauriantur, tales enim æſtate frigidæ, hyeme calidæ ſunt, & externis iniuriis minùs patent. 3. Si cœlum ſpectent, & aëri libero à Sole illuſtrato expoſitæ ſint: Solis namque lumine depurantur & ſerenantur, vitaliſque cuiuſdam auræ redduntur participes. 4. Si frequenter moueantur & hauriantur; attenuantur enim & minùs putreſcunt. 5. Quarum putei ſæpè ac diligenter expurgantur, vnde puriores redduntur. 6. Quæ à cloacis aut ſterquiliniis ſunt remotæ, à quibus prauam aliquam qualitatem mutuari poſſunt. Quæ verò contrarias habent conditiones, illaudabiles cenſendæ ſunt. Quæ enim profundæ non ſunt; (niſi à fontis cuiuſdam ſcaturigine oriantur) iniuriis patent externis; hyeme algent, æſtate calent, paluſtrium & ſtagnantium aquarum more. Concluſæ ſub tectis, locíſque concameratis, cæleſti lumine priuantur, & ſitu mucido inquinantur. Immotæ craſſeſcunt, crudæ manent, putredinis quid concipiunt, ventriculum offendunt, ægrè permeant, viſcera lædunt. Cloacis & ſterquiliniis vicinæ viroſo ſapore & odore imbuuntur.

Aquæ fluuiales cū putealibus bonitate certant, & in quibuſdā locis præferendæ ſunt, in aliis poſtponēdæ. Magnas tamen habent aquæ fluuiales inter ſe differentias. Meliores enim ſunt quæ dulces ac limpidæ ſunt, & è magnis ac rapidis fluminibus petuntur, per laudabiles terras fluunt & felici cœli aſpectu fruuntur. Malæ autem ſunt, quæ ex prauis & ſtagnantibus aut cœnoſis ac turbidis fluuiis hauriuntur; vel ex magnis quidem ac currentibus, ſed latrinas expurgantibus, ſordéſque culinarum, veſtium, & linteorum recipientibus.

Hinc flumina, quæ magnarum ciuitatum mœnia alluunt, multas habēt impuritates admiſtas, & multos morbos generant, ni cautio adhibeatur, quæ in eo præcipuè verſatur, vt loca hauriendæ aquæ deſtinata ſupra ciuitaté poſita ſint, vbi aqua ciuitatis ſordibus nondum infecta eſt. Si verò aqua ciuitatem præter-

lapſa

lapſa vſurpetur,ſalubris eſſe non poteſt. Hæc etiam cautio in aquæ fluuialis vſu adhibenda eſt, vt in hydris per aliquot dies aſſeruetur;ibi enim quieſcens terreſtres ac limoſas partes, omnéſque impuritates ad fundum depoņit.

Aquæ ſtagnantes,& paluſtres omnium peſſimæ ſunt,cùm enim nullo aut exiguo motu cieantur, facilè putreſcunt, craſſæ ſunt, crudæ, & ſæpè malignæ ac peſtilentes.

Aquæ Niuales & Glaciales peſſimæ etiam ſunt: Dum enim à frigore congelantur,tenuiores partes exhalant; præterea inſigni frigiditate præditæ ſunt, quæ ventriculum offendit. Quod de aquis niue & glacie refrigeratis,intempeſtiuè & præpoſterè vſurpatis, etiam dicendum eſt. Licèt enim iuuenes robuſtiores earum noxam ſtatim non percipiant; progreſſu tamen ætatis eam ſentiunt, & varios articulorum, viſcerum, & partium neruoſarum morbos incurrunt.

Noſtrâ ætate,& à paucis annis, apud nos maximè inualuit potus aquæ niue aut glacie refrigeratæ,æſtatis tempore vſurpatus; imò non pauci vinum hoc modo refrigerant. Quæ res inter Medicos, imò & apud vulgus maximè controuertitur;aliis hunc vſum plurimùm laudantibus, aliis improbantibus. Quandoquidem igitur opportuna occaſio hîc ſeſe offert, ſententiam noſtram aperiendi,paucis eam explicabimus. Ac primùm in theoremate, aquæ niue aut glacie refrigeratæ potum damnauimus;ſed cum hac additione,ſi intempeſtiuè & præpoſterè vſurpetur quod accurata explicatione indiget. Nam primò potus iſte admodum frigidus in genere conſideratus damnandus abſolutè videtur, iuxta ſententiam Hippocratis, *Aph.51.ſect.2. Plurimum atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, vel alio quouis modo corpus mouere periculoſum. Omne enim nimium naturæ inimicum,ſed quod paulatim fit,tutum eſt.* Cùm igitur in magno æſtatis ardore corpus plurimùm æſtuet,periculoſum eſſe videtur, illud ſubitò & derepentè glaciali illo potu refrigerare. Huius periculi effectus confirmari poteſt plurimis exemplis eorum, qui ex huiuſmodi potu in grauiſſimos morbos præcipitati ſunt,quorum non paucos ipſimet vidimus & curauimus. Ex altera verò parte infiniti reperiuntur, qui hunc vſum ad cœlum efferunt, & plurimis tum rationibus, tum experimentis confirmant.

Prima ratio ex eo deſumitur,quòd calor noſter natiuus à duobus validis & potentiſſimis hoſtibus oppugnari, & extingui conſueuit;frigore nimirum extinguente,& calore diſſipante. Sic in vehementiſſimo æſtatis ardore corpora languida & effœta redduntur, ab æſtuante aëre partes corporis veluti inflammante,earúmque calorem exoluente. Quæ exolutio impediri non poteſt niſi refrigerantibus aſſumptis & admotis. Quemadmodum igitur ab omni æuo balnea & natationes in aquis frigidis conuenienter vſurpatæ fuerunt ad feruorem illum corporis temperandum; ſic etiam potus frigidus aſſumptus ad hoc ipſum efficiendum maximè valebit.

Secundò. Potus in genere neceſſarius eſt ad reſtaurandam humiditatem, quæ à calore natiuo indeſinenter abſumitur ac diſſipatur; potus autem ille quatenùs humidus, id præſtat: ſi autem cum humiditate iuncta eſſet caliditas,illa plurimum humiditatis reſolutionem adiuuaret;ideò communis eſt omnium hominum inſtinctus vt frigidum potum appetant,etiam hyemis tempore,ad calorem illum internum temperandum, & humidi diſſipationem remorandam. Potiori ergo iure æſtatis tempore,vbi magna fit humiditatis diſſipatio à calore viſcerum intenſo,potus ille refrigerans neceſſarius eſt.

Denique frigidiſſimû potum æſtatis tempore vſurpatum maximè conferre infinitorum hominum teſtimoniis conſtat, qui ſe à plurimis incommodis, potu niue aut glacie refrigerato,liberatos eſſe teſtantur. Tum etiam in Hiſpania & Italia pro certo habetur, ab eo tempore quo huiuſmodi potus inualuit, minùs graſſari æſtatis tempore febres continuas & malignas, quæ antea eos maximè infeſtabant.

Nos verò hac de re ita ſtatuendum cenſemus. *Primò*, de potu mediocriter frigido nulla eſt dubitatio, quin omnibus hominibus maximè conueniat. Hinc ab antiquo ſolent omnes (quantum fieri poteſt) vinum in cellis ſubterraneis pro æſtatis vſu aſſeruare, aquas è profundis puteis haurire,iiſque vinum diluere,ſi potabiles ſint;ſin minùs,in iis vinum & aquam meliorem refrigerare. Atque adeò ſalubertimum cenſemus,vigente æſtu,vulgaribus & antiquis hiſce modis vinum & aquam refrigerare; quibus etiam vlteriorem frigiditatis gradum conciliare poſſumus, ſi lagenæ iis repletæ in puteum demittantur,ita tamen vt aquam non attingant: aër enim aquæ vicinus ab ea frigiditatem contrahit, & magis penetrat quàm aqua, lagenaſque ſuſpenſas potentius refrigerat. Sed de potu niue aut glacie refrigerato, qui longè intenſiorem ac propemodùm glacialem frigiditatem contrahit, maior eſt difficultas. De ea enim maximè valet citatus Aphoriſmus, *plurimum atque repente refrigerare vel calefacere periculoſum* Ad cuius reſolutionem dicimus in regione & tempeſtate calidiſſima poſſe vſurpari ab iis qui in iuuenili ætate conſtituti ſunt calidiori temperamento præditi; & prauis humoribus vacui; tum etiam viſcera omnia valida ac robuſta obtinent, & imprimis qui huiuſmodi potui ſunt aſſueti, & ſeſe plurimùm exercent. Aliis verò,qui nempe in ſenili aut puerili ætate conſtituti,debilia habent viſcera, vel obſtructa;pituitoſo aut melãcholico temperamento præditi ſunt,plurimos habent humores excrementitios,otioſam vitã agunt,pauco exercitio & plurimo coitu vtuntur,noxioſiſſimus eſt. Cùm igitur tot circumſtantiæ requirantur ad huiuſmodi potum impunè vſurpandum,& illæ in pauciſſimis hominibus reperiantur, ſatius eſt ab eo abſtinere,& potu modis propoſitis refrigerato vti,qui ad ſanitatem conſeruandam ſufficere poteſt.

At verò,quia tantoperè inualuit hoc tempore potus glacie refrigeratus,vt multi ei non aſſueti in conuiuiis,aut aliis locis eo vti cogantur, alio potus genere deſtituti;vnde nonnullos vidimus in grauiſſima pericola coniectos:operę pretium duximus præceptũ aliquod excogitare, quo minorem noxam ex eo incurrere valeant. Atque adeò præcipimus,vt ante omnem potum plurimos cibos ingerant,eóſque calidiores,vt offam calidam,ſalſa & piperata, quibus excalefactus ventriculus vehementi potus frigiditati meliùs reſiſtat: mox potum aſſumat pauciſſimum,eúmque non multùm dilutum,ſed ſolito meraciorem: vinum enim tantum frigus non concipit, vt aqua, ac promptiùs incaleſcit in ventriculo, quẽ poſtmodùm actuatus calefacit. Atque vt ſiti omninò ſatisfiat,potuum ſingulorum paucitas frequentiâ compenſetur: Sic enim potus illius frigidioris noxa ſaltem maiori parte euitari poterit. Eandem cautionem obſeruare poſſunt ij, qui calidiori temperamento præditi, ardente Sirio plurimùm æſtuant,& febribus ardentibus obnoxij ſunt,aliáſque conditiones præ ſe ferunt;quibus innoxiè tali potu vti valeant, & ſe ex eo haud exiguum fructum percepturos ſperant; vt ſcilicet ei paulatim aſſueſcant per aliquot dies, ab initio pitiſſando, ſeu parùm & frequenter bibendo.

Vinum in genere conſideratum, in actiuis qualitatibus calidum eſt,in paſſiuis verò ſiccum. Calorem noſtrum fouet,cor maximè roborat, ſpiritus auget, vires reficit, concoctiones iuuat, pituitam attenuat, bilem per vrinas expurgat, omniúmque excrementorum expulſionem promouet.

Per vinum in genere conſideratum, intelligimus illud,quod principaliter vinum dici meretur,& quod in regionibus calidis aut ſaltem temperatis prouenit,

quod

quod ex vuis maturis expreſſum eſt, & in dolio probè confectum, cum inſigni tamen differentia, vt aliud in primo, aliud in ſecundo, aliud in tertio gradu calidum ſit & ſiccum. Illud verò quod ex vuis immaturis exprimitur, quodque acidum eſt, auſterum, vel acerbum vini nomen propriè non meretur, ſed potiùs omphacium appellandum eſt.

At verò circa paſſiuas vini qualitates, grauis eſt difficultas, propter pugnantes inuicem authoritates & rationes. Nam *Primò* Ariſtoteles *problem. 17. ſect. 3.* vinum diſertè calidum & humidum pronuntiat. *Secundò* Galen. 3. *de cauſ. pulſ. cap. vltimo*, vinum propter humiditatem celeriter nutrire aſſerit, eóque magis, quia ſimul calidum; calorem enim ducem humoris nominat.

Tertiò, idem Galenus 1. *de ſanit. tuenda, cap. 11.* pueris vino interdicit, tum alias ob cauſas, tum præcipuè, quia eos nimis humectat, & copioſo halitu replet. *Et denique loco* ſcribit vinum humectare, quidquid immodicè ſiccatum eſt.

Quartò. idem Galen. 5. *de ſanit. tuenda, cap. 5.* vinum ſenibus aptiſſimum cenſet; non modò propter calorem, quem ſenes habent debilem; verùm etiam propter humiditatem.

Quintò, Plato 2. *De legibus* dicit, Dionyſium hominibus vinum largitum eſſe, quaſi remedium aduersùs duritiem ſenectutis, vt reiuueneſcere videantur: & non ſecùs ac igne ferrum, ita vino ſenum corpora molliri.

Sextò, Hippocrates 2. *de diæta*, vina dulcia nigra, dulcia tenuia & acida humectare aſſerit.

Septimò. ſuccus vuarum maturarum, ex quo vinum conficitur, calidus eſt & humidus, teſte Hippocrate 2. *de diæta*.

Octauò, Vinum humanæ naturæ, quæ calida eſt & humida, gratiſſimum eſt, & amiciſſimum.

Nonò. Vinum melancholicis maximè confert, qui humectatione indigent, vnde illud: Quamdiu humectantur, tamdiu curantur.

Contrà verò ſiccitatem in vino præualere, ſequentibus authoritatibus, & rationibus oſtenditur.

Primò Galenus 8. *ſimplic. de vino*, in eo ſiccitatem caliditati proportione reſpondere aſſerit.

Secundò, idem confirmat Paulus Ægineta *lib. 7. cap. 3.* & Galeni mentem ſequitur.

Tertiò. Aëtius *tetrabibl. ſect. cap de vino*, vinum antiquum tertio ordine ſiccum ſtatuit.

Quartò lib. 1. Synopſ. cap. 15. vinum gradu ſecundo ſiccum eſſe aſſerit, & *cap. 16.* ponit in gradu tertio; ſi nempe valde ſit vetoſtum.

Quintò, Vinum multum ſpiritum continet, qui igneæ eſt naturæ, & facilè inflammabilis.

Sextò Phlegmaticis naturis confert, & immoderatè ſumptum ſitim excitat, ac viſcera torrefacit; vnde color rubicundus, & puſtulæ præcalidæ in ebrioſorum facie apparent.

Septimò, ad vlcerum curationem vtiliſſimum eſt, docente Galeno 4. *meth. cap. 5.* At vlcera deterſione & exſiccatione curantur.

Pro huius controuerſiæ deciſione, duplex diſtinctio adhibenda eſt: vna humiditatis, altera vini.

Humiditas duplex eſt, actualis & potentialis. Et vtraque natiua, vel aſcititia.

Vinum vel immaturum eſt, acidum & imperfectum; vel maturum perfectéque coctum. Iterum vel recens, vel antiquum; & vtrumque vel generoſum ac potens, vel debile & infirmum.

His poſitis, dicimus vinum actu eſſe humidum, quandoquidem omne corpus fluidum actu humidum eſt. Potentialiter verò ſiccum eſt, ſi ſit maturum, generoſum, neque valde recens: quemadmodum in theoremate poſuimus.

Quod verò crudum & acidum eſt, valde recens, & adhuc muſti naturam redolens, tum etiam dulce, humidum eſt à prædominio. Crudum abundat phlegmate, & aquoſa humiditate, tam propria, quam aſcititia: recens multâ abundat humiditate, quæ ſenſim in dolio per fermentationem abſumitur.

Præmiſſis igitur hiſce diſtinctionibus, authoritatibus & rationibus acquieſcimus, quibus vini ſiccitas confirmatur. Iis verò, quæ pro illius humiditate allatæ ſunt, ita reſpondemus.

Ad *primam* dicimus, Ariſtotelem vinum vocare humidum actuali humiditate, non autem potentiali.

Ad *ſecundam Reſpondemus*, Galenum vinum conſiderare, vt alimentum eſt, quâ ratione actu humidum eſt, & propter illam actualem humiditatem celeriter diſtribuitur, & facilè immutatur, vnde etiam celeriter nutrit.

Ad *tertiam dicimus*, Galenum pueris vinum interdicere, non quòd potentialiter, ſed actualiter eos humectet, quòd calefaciat, quodque halitibus caput repleat, ſicque variis morbis, & imprimis conuulſionibus anſam præbeat.

Ad. *quartam Reſpondemus*, Galenum ſenibus vinum commendare, non quòd humectet, ſed quòd calorem eorum debilem reficiat, ſeroſóſque humores, quibus abundant, per vrinas euacuet. Quâ de cauſa vinum, tenue, ac flauum iis accommodatum eſſe monet.

Ad *quintam Reſpondemus*, Platonem, cùm vinum dicit remedium eſſe aduerſus duritiem ſenectutis, non intelligere duritiem corporis, ſed animi: inquit enim, ſenioribus bibendum eſſe vinum, vt reiuueneſcant, & mœſtitiæ eos capiat obliuio, ipſáque animi affectio, velut ferrum in igne, ex duritie in mollitiem deducta, flexibilior fiat. Quod etiam clariùs explicat in ſequentibus, dicens bibentium animos, ſicut in igne ferrum, molliores, iunioréſque euadere.

Ad *ſextam dicimus*, Authoritatem Hippocratis ſententiæ noſtræ minimè repugnare, qui in controuerſiæ deciſione diximus, vinum acidum & dulce eſſe humidum à prædominio.

Ad *ſeptimam Reſpondemus*, Hippocratem loqui de muſto, ſeu vino recenti, quod vocat ſuccum vuarum maturarum; & illud etiam humidum à prædominio fatemur.

Ad *octauam Reſpondemus*, Vinum humanæ naturæ amicum eſſe, quia celeriter nutrit, & ſpiritus reficit. qui effectus non impediuntur ab exſiccandi vi, quæ valde moderata eſt, & ab humana temperatura non admodum recedens.

Ad *nonam Reſpondemus*. Vinum melancholicis conferre, non quatenùs humectat, ſed quatenùs ſpiritus recreat, cor exhilarat, & lætitiam inducit.

Variæ autem ſunt vinorum differentiæ, à propria natura, ſapore, odore, colore, & ætate deſumptæ, quæ viribus etiam ac facultatibus multùm inter ſe variant.

Ratione propriæ naturæ vinum aliud vocatur ὀλιγόφορον, *ſeu* pauciferum, *quod in diluendo paucam aquæ admixtionem fert: aliud vinoſum, ac generoſum, quod potentius eſt, & plus aquæ ferre poteſt; & quo generoſius eſt, eò magis ad caliditatem & ſiccitatem vergit.*

Ratione ſaporis, vina dulcia bene nutriunt, & à viſceribus auidè arripiuntur. Quia tamen ſunt craſſiora, obſtructiones pariunt, hypochondria inflant, flatus generando propter eandem craſſitiem, & facilè in bilem vertuntur. Pulmonibus conferunt, neque nimis calida ſunt, neque caput tentant, aut neruos feriunt. Quæ omnia relata ſunt ab Hippocrat. 2. de rat. vict. in acut. text. 2.

Vina auſtera & acerba calorem habent debiliorem, in

ventre diutiùs morantur, neque facilè venas permeant, & ad vias vrinæ penetrant: Pulmonis affectibus nocent; Alui fluxui conferunt, vtpote aſtringendi vi prædita.

Ratione odoris, vina odorata & fragrantia maximè commendantur, vires inſtaurant ſpiritus reficiunt, totum corpus recreant & exhilarant, ſenibus vtilia ſunt niſi quod caput replent neruóſque feriunt: ideò noxia ſunt iis, qui catarrhis, aliiſque capitis affectibus obnoxij ſunt.

Ratione coloris non ita certa facultatum indicia deſumi poſſunt. Sunt enim vina quædam alba aquoſa & minùs potentia, alia generoſa, & impensè calida. In vniuerſum tamen alba fuluis & flauis, minùs calefaciunt. Inter fulua, generoſiſſima ſunt Rhenanum, Creticum & Moſchatellinum. Ex rubris etiam alia magis, alia minùs generoſa. Vt plurimùm tamen quæ intenſiorem habent rubedinem, & quò magis ad nigredinem accedunt, minùs potentia ſunt; & quò craſſiora, eò magis obſtructionibus generandis idonea ſunt. Tenuia verò meatus aperiunt, ſudores & vrinas mouent; paucioris tamen ſunt nutrimenti, quàm craſſa.

Ratione ætatis, vina noua & recentia, quæ muſteam adhuc dulcedinem ſeruant, aquoſiora, debilioráque ſunt, quàm vino conueniat; excrementoſa ſunt & coctionis difficilis; alimenti diſtributionem ſufficienter non adiuuant, ſed diu in ventre retinent, vnde hypochondria inflant & diſtendunt; grauia inſomnia excitant, viſcera obſtruunt, & calculum generant, præcipuè quæ dulcia ſunt, craſſa, turbida, & parum defæcata, muſtique naturam adhuc retinentia.

Vina antiqua, quæ ab ortu ſuo & propria natura generoſa ſunt, acriora ac vinoſa euadunt, ac plus iuſto calefaciunt. Caput neruóſque lædunt, facilè inebriant, & corpus vſu quotidiano attenuant; calidis temperaturis noxia, niſi modicè, ac benè diluta bibantur. In quibuſdam tamen regionibus frigidioribus, vina quæ acerba & auſtera eſſe ſolent, ſecundo vel tertio anno meliora, & ſalubriora euadunt, & longiori coctione quæ fit in doliis, auſteritatem deponunt.

Vina ætate mediâ victui ſanorum, & ægrorum accommodatiſſima ſunt; ſiquidem tunc temporis optimè defæcata ſunt, & in calore mediocria. Vini enim calor ſucceſſu temporis magis ſeſe exerit, & minùs potens eſt in nouo, magis in ætate media, maximè in annoſo.

Licèt autem varia vinorum genera variis naturis ac temporibus, magis vel minùs opportuna ſint; in vniuerſum tamen optimi vini, & omnibus propemodum hominibus conuenientiſſimi conditiones ſunt, vt ſaporem habeat inter dulcem & auſterum medium, vt ſit odoratum & fragrans, ſit clarum & nonnihil fuluum; non ſit nimis tenue, aut craſſum, ad tenuitatem tamen magis accedat, neque nimis potens, neque nimis debile; ætatis mediæ.

APPENDIX.

Multa alia potuum genera ob vini penuriam in variis regionibus communiter vſurpantur, vt cereuiſia, pomaceum, pyraceum, &c. quæ quoniam apud nos incognita & inuſitata ſunt, iis qui dictas regiones incolunt, examinanda relinquimus. Prætereà varia etiam potuum genera vulgò vſurpantur, & à Medicis præſcribuntur ad multorum morborum curationem, & præcautionem, vt ptiſana ex hordeo, liquiritia, ebore, cornu cerui, variiſque radicibus & herbis confecta; hochetum ex China, ſalſaparilla, ſantalo, buxo, rhabarbaro; hydromel, & infinita alia, quæ conſultò omittimus potius ſanorum tantùm inhærentes.

CAPVT XXV.

De Aëre.

Aër omnibus hominibus ſaluberrimus, eorúmque ſanitati conſeruandæ maximè idoneus, debet eſſe in primis qualitatibus temperatus, purus, nitidus, tenuis, patens & liber, nullo vapore malo, nullis inquinamentis, nulla vligine aut corruptela perfuſus: ſed blandis, ac ſuauiter ſpirantibus ventis difflatus; & vt plurimùm ſerenus.

Inſalubris verò eſt, qui ſtagnantium aquarum, aut paludum halitu inficitur, aut è profundo quodam ſpecu peſtilentem auram recepit, qui è cloacis vaſtam vrbem purgantibus vitium contrahit, aut ex animalium lanienа, coriariorum officinis fimique putredine: Qui ex ſtagni aut magni fluminis vicinia craſſus, nebuloſus, & caligine plenus eſt, qui editis vndique montibus ſeptus, demiſſoque loco ac cauo arctatus, nullum recipit perflatum.

AEr duobus modis corpora noſtra afficit, vel quatenus ea extrinſecus ambit & per cutis poros ac ſpiracula ſeſe inſinuat; vel quatenus inſpiratione attrahitur. Vtroque modo magnam corpora noſtra afficiendi atque alterandi vim habet, dum omnes ſuas qualitates ſpiritibus (qui ex eo aluntur ac generantur) continuò communicat & per ſpiritus ſingulis corporis noſtri partibus. Quæ ſi corpori conſeruando idoneæ ſint ad tuendam ſanitatem plurimùm conferunt; ſi verò illius temperiei ac conſtitutioni ſint aduerſæ, ad morbos procreandos inſignem vim obtinent.

Galenus 1 *de ſanit. tuend.* ſaluberrimum eſſe ait hominibus optimum in pulmones aërem attrahere, vt puri ex eo ſpiritus generentur; vti peſtilentiſſimum noxio aëre vti. Et Columella 1. *de re ruſtica cap.* 3. in emendo agro cœli ſalubritatem inprimis ſpectandam cenſuit; neminem enim ſanum debere facere ſumptus in peſtilenti, quamvis feraciſſimo, in pinguique agro, cùm incertum ſit, an dominum ſinat ad fructus peruenire. Nam vbi ſit cum orco ratio ponenda, vbi non modò perceptionem fructuum, ſed & vitam colonorum eſſe dubiam, vel potiùs mortem quæſtu certiorem. Petatur igitur aër calore & frigore temperatus quem ferè medius obtinet collis, qui neque depreſſus hyeme pruinis torpet, aut torret æſtate vaporibus, neque elatis in ſumma montium perpetuis ventorum motibus, aut pluuiis omni tempore anni ſæuit.

Aer exquiſitè temperatus & quaſi mediam inter calorem ac frigus humiditatem ac ſiccitatem, conſtitutionem ſortitus, optimè temperatis corporibus ſaluberrimus eſt. Intemperatis verò aër contrariâ qualitate præditus longè ſalubrior eſt.

Sic calido temperamento præditi in aëre frigido meliùs degunt: qui frigidiorem temperiem nacti ſunt, iis calidior aër vtilior eſt; humidiores ſicciori, ſicciores humidiori aëre gaudent.

Cùm verò vnuſquiſque proprium, & ſuæ temperaturæ maximè idoneum aërem inuenire, aut eligere, nequeat; arte ſupplendum eſt, quod naturæ beneficio denegatur. Atque adeò frigidior aër arte calefaciendus eſt, calidior refrigerandus; humidior exſiccandus, & ſiccior humectandus.

Si regendo corpori calido aëre frigido egeamus, qui talis vel regionis, vel ſitus ædium culpâ non

fuerit,

fuerit, præparare ipſum ad frigidum oportet frequenti ædium irrigatione, florum & plantarum refrigerantium vſu, patentium ad Septentrionem luminum apertione, quo inde ſpirans aura ædes refrigeret. Si aër frigidior ſit, accenſo igne luculento calefaciendus eſt; ædium meatus omnes occludendi, vt frigidi aëris ingreſſus prohibeatur; vel in hypocauſto vt plurimùm degere oportet, vt apud Germanos, omnéſque Septentrionalis plagæ incolas fieri ſolet. Humidior aër igne multo ac ſuffitibus ſiccabitur; ſiccior aquarum perfuſionibus humectandus erit.

Aër calidior corpora reddit calidiora, humores liquat, attenuat & diſſoluit; vires deijcit, ſi immodico fuerit illius caliditas; coctionem debilitat, vitam inſuper breuem facit.

Ariſtoteles Æthiopes, & qui Lybiam Sole exuſtam incolunt, ideò breuioris æui eſſe voluit, quod nimio Solis ardore natiuus eorum calor breui diſſipetur, citóque ſenium accedat ſiccatis eorum corporibus.

Frigidior aër corpora refrigerat, denſat, aſtringit, coctionem adiuuat, vrina copiam auget, catarrhos aliosque capitis morbos excitat, ſi frigiditas fuerit intenſior.

Calor vi frigoris ambientis ad interiora repercuſſus, validior ac vegetior fit, vnde Hippocrati, *ventres hyeme calidiores*, & à calore illo potentiori coctio alimentorum meliùs perficitur. Vrinæ copiam auget frigidus aër, quia condenſatis cutis poris maximè impeditur diaphoreſis, & vapores qui per tranſpirationem exclodebantur, interiùs retenti condenſantur, ac ſeri formam adepti ad vrinæ vias transferuntur. Sic vulgò dicitur eandem eſſe materiam ſudoris & vrinæ, ita vt profluentibus ſudoribus, pauca ſit vrinæ copia; & contra iiſdem ſuppreſſis magnos ſit vrinæ prouentus. Sic vulgaris docet experientia, hyemis tempore, & flante Borea maiorem vrinæ copiam profundi; Æſtate verò & in conſtitutione Auſtrina, longè minorem Si verò intenſior fuerit frigiditas, catarrhi excitantur cerebro refrigerato, quandoquidem frigidum cerebro valdè inimicum eſt, vt docuit Hipp. *in Aphoriſmis.*

Humidus aer cutem emollit, & corpus humectat excrementiſque obnoxium reddit, idque pigrum ac deſes efficit, ingenij torporem ac tarditatem inducit.

Siccus aër totum corporis habitum ſiccat, excrementa minuit, corpori agilitatem, ſenſibus & ingenio claritatem inducit.

Aër turbidus, nubilus ac nebuloſus, corpora prauis humoribus, & inquinatiſſimis ſpiritibus implet; in pituitoſis naturis pituita copiam aceruat, quæ nubi ac nebula ſimilis eſt.

Quotidiana docet experientia, in locis paludibus, ſtagnis, lacubus, aut magnis fluminibus vicinis, aut qui propter aliam cauſam craſſo ac turbido aëre fruuntur, febres putridas tum ſimplices, tum malignas, eſſe frequentiores.

CAPVT XXVI.

De Temporibus anni.

Ad aërem anni tempora referantur, quoniam in eo magnas mutationes faciunt.

Aſtrologi quatuor anni partibus æqualibus, illius tempora definiunt; nempè Ver ab ingreſſu Solis in principiam arietis, vſque ad finem geminorum; Æſtatem, à principio cancri ad finem virginis; Autumnum à principio libræ ad ad finem ſagittarij; & Hyemem à principio capricorni ad finem piſcium.

Medici verò, imò & populi diuerſi, iuxta aëris temperiem anni tempeſtates menſurant; & prout aër in quibuſdam locis ex natiua conſtitutione calidior, in alijs frigidior eſt; in his, hyemem, in illis æſtatem longiorem efficiunt. Sic Hippocr. in Taſo, vbi habitabat, hyemem definit 3. de Diæta, *à vergiliarũ occaſu, ſeu initio menſis Nouembris, vſque ad æquinoctium vernum: ver autem ab æquinoctio ad vergiliarum exortum, hoc eſt, circiter diem ſeptimum Maij; æſtatem à vergiliarum exortu, ad Arcturi exortum, qui incidit in mediam ferè Septembris: Autumnum ab Arcturi exortu ad vergiliarum occaſum. Quo computatione tribuuntur hyemi quatuor menſes; & dies decem; totidem æſtati; veri duo ſolùm menſes & aliquot dies; Autumno vix duo menſes. In regionibus Septentrionalibus frigus maximè viget in æquinoctio, vt brumalis tempeſtas longè vlterius progredi, & ad quinque menſes durare cenſeatur.*

PRoſper Alpinus *lib. 1. de med. Ægyptior. cap. 7.* ſcribit in Ægypto aërem eſſe temperatum, & ver vigere menſibus Ianuario & Februario; æſtatem Martio incipere, & ad finem Auguſti durare; Autumnum Septembri & Octobri; hyemem verò Nouembri & Decembri abſolui. Ab aëris ergo temperie anni tempora iuxta Medicorum doctrinam metiendo ſeqoentibus theorematis erunt definienda.

Ver inter alias omnes anni tempeſtates temperatiſſimum eſt, & inter primas qualitates medium quoddam obtinet; vt neque, ſicut in hyeme, maximè polleat frigidum & humidum; neque ſicut in æſtate, calidum & ſiccum.

Hippocrates *libro de natura humana*, ver calidum & humidum eſſe dixit, quod intelligendum eſt, comparatione facta ad alias tempeſtates. Hyemi enim collatum, calidum dici poteſt: æſtati verò humidum ſtatuetur, ſed in ſeipſo, ſine vlla relatione ad alias tempeſtates, conſideratum, temperatum dicendum eſt.

Quod Galen oſtendit 1. *De temperam.* proprio cuiuſque experimento. Etenim cum neque propter frigus, in vere natiuam ſuam conſtitutionem ſeruante, algere nos perinde atque in hyeme contingat, neque æſto perinde atque in æſtate premi, nec humore diffluere, aut ſiccitate torqueri, neque vllum inſignem harum qualitatum ſentiamus exceſſum; temperatum omninò ver meritò indicabimus. Illa autem moderata temperies in toto veris decurſu non reperitur, ſed principium illius, hyemis naturam redolet, finis verò ad æſtatis temperiem accedit.

Ver inter alias anni tempeſtates ſaluberrimum eſt docente Hipp. Aph. 9. ſect. 3.

Adueniente vere, corpora quæ hyberno tempore contringebantur, laxari & rarefieri incipiunt, ſanguis augetur, ſpiritus recreantur, & poſt hybernas glacies omnia quaſi exhilarantur. Neque obſtat *dicere* vere multos produci: ſi quidem ver, ex propria natura ſalubritatem, non morbos inferre ſolet, & ſi corpus bonis humoribus præditum reperit, illud in ſanitate conſeruat. Verùm ſi prauorum humorum prægreſsâ hyeme collectorum congeries adfuerit, illi verno tempore funduntur, commouentur, & aliquando putreſcunt, vnde varij morbi excitari poſſunt. Sicque ver per accidens tantùm, non ex ſe, & ex propria natura morborum ferax dici poteſt.

Obijcies rurſùm, Ver ex Hipp. calidum & humidum

eſt: At calida & humida conſtitutio inſalubris eſt, & ad producendos morbos ex putredine maximè idonea. Ergo ver ſalobettimum dici non poteſt.

Reſpondemus, id habere locum in magno caliditatis & humiditatis exceſſu: verùm vbi moderatè caliditas frigiditatem & humiditas ſiccitatem excedit, tunc temporis ſaluberrima eſt temperies, & maximè laudata, ac pro temperata habetur, id eſt, temperici humanæ maximè congrua, quæ ad caliditatem & humiditatem inclinat. Adde quod vita in calido & humido conſiſtit, quod ſimilibus conſeruandum eſt.

Æſtas calida eſt & ſicca: corpora calidiora, & ſicciora, ſqualida, ſtriculoſa, imbecillàque reddit; humores attenuat, & accendit; bilis prouentum efficit, vnde febres ex ea genita illo tempore graſſantur.

Autumnus frigidus eſt, & ſiccus: morborum maximè ferax propter inæqualitates quæ in eo contingunt, manè enim frigus viget. circa meridiem æſtus, ac demum circa veſperam aër frigidus euadit. Tunc temporis denſantur corpora, & humores diſflari prohibentur, & ad interiora aeris frigiditate truduntur: vnde etiam multi morbi oriuntur maximè periculoſi, propter atram bilem, quæ autumno in corpore redundat.

Hyems frigida eſt & humida: corpora firmat, eáque vegetiora & multo calore natiuo referta efficit ſomnóſque ob longitudinem noctium prolixiores reddit. Pituita procreatrix eſt, & corpora fluxionibus facit obnoxia.

CAPVT XXVII.

De Motu & quiete.

Motus & exercitatio ad ſanitatis conſeruationem ſupra omnes alias res non naturales principem locum obtinet, ſi ſobrietatem exceperis.

HIc locom habet vulgatiſſima Hippoc. ſententia, *lib. 6. Epid.* deſumpta *Sanitatis ſtudium eſt non ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores.* Galenus verò pluribus in locis exercitationem maximè commendat: vnus ſit inſtat omnium, in quo exercitationem etiam ciborum parſimoniæ anteponit. Is habetur *lib. de ſuccorum bonitate & vitio, cap. 2. Niſi quis*, inquit, *ſatis exerceatur, nullà ciborum parſimonia ſe à morbis immunem tueri poterit; niſi per interualla inopiam exercitij purgatione, vel ſanguinis miſſione compenſet. Sin integrè exerceatur, etiam aliquando in alimenti ratione peccans, durabit ſine morbis.* Ariſtoteles verò *probl. 47 ſect. 1* quærens cur cibum minuere & laborem augere ſalubre ſit *An* inquit, *quia cauſam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tum certè exultat, cùm aut cibus ſupereſt, aut labor deeſt.*

Motus & exercitatio, calorem natiuum excitat, ſpiritus mouet & exagitat; vnde corpus fit robuſtius, vt externis iniuriis minùs pateat, & ad omnes actiones obeundas aptius euadat. Coctiones præcipuè ex caloris augmento meliùs perficiuntur, & ſpirituum commotio tranſpirationem vberiorem facit, cuius defectus omnium ferè morborum cauſa eſſe ſolet.

Plures autem ſunt motus & exercitationis ſpecies, nempe ambulatio, curſus, ſaltus, equitatio, vectio, geſtatio, & infinita alia, quarum alia magis, alia minùs corpus exercent; alia totum corpus, alia quaſdam tantùm partes.

Galenus ludum paruæ pilæ præcipuè commendat, in qoo omnes corporis partes exercentur. Curſu & ambolatione potiſſimùm crura exercentur, armorum tractatione & remigatione brachia, & partes ſuperiores; cantu, vociferatione, & clara lectione thorax; equitatione ventriculus.

Commodior & vſitatior exercitationis ſpecies, eſt ambulatio mediocris per amœna & virentia loca, placido & ſereno cœlo ſuſcepta. Qui verò pedibus ire ſatis liberè non poſſunt, aut propter virium infirmitatem nimis fatigantur, equitationi indulgere ſaluberrimè poterunt.

Ambulatio moderata probè vniuerſum corpus exercet, appetentiam excitat, calorem natiuum exſuſcitat, corpus roborat, & vacuationem excrementorum maximè iuuat.

Vt exercitatio corporis ſit vtilis & fructuoſa, duo obſeruanda ſunt tempus & menſura.

Tempus commodum eſt ante cibum, & præcipuè ante prandium.

Ante cibum commodior eſt exercitatio, quia coctione ſuperioris paſtus peractâ, excrementa reſidua per exercitationem euacuantur, & diſſipantur; ſicque corpus meliùs diſponitur ad nouum cibum recipiendum, & concoquendum; vnde Gal. 2. *de ſan. tuenda, cap. 2.* ei qui non concoxit iubet ex toto conquieſcere. Exercitatio verò quæ fit à paſto, peſſima eſt, crudos enim humores in venas rapit vnde iecor obſtruitur, caput grauatur, & morbi multiplices excitantur. Hac de cauſa Scholaſtici plerumque ſcabie laborant, quia ſtatim à prandio vt plurimùm ſeſe exercere ſolent: vnde cibi è ventriculo ante debitam concoctionem rapiuntur, hincque crudorum humorum copia cumulatur, quæ vehementibus exercitationibus ad cutem rapitur, & ſcabiei materiam ſuppeditat. Idem enim illis accidere ſolet quod iis qui in cacochymia & humorum vitio ſe exercitant: in iis enim ad cutem praui humores coocantur, vnde vlcera & ſcabies procreantur vt docuit Hippoc. 6. *Epidem. ſect. 5. Si impurgatus labo auerit vlcera erumpent.* Melior autem eſt exercitatio ante prandium, quàm ante cœnam, quia matutinis horis ventriculus vacuus eſt, & per longius tempus, quod à pridiana cœna interceſſit, concoctiones meliùs abſolutæ ſunt: contrà verò ante cœnam cibi in prandio ingeſti, nondum ita perfectè elaborati ſunt.

Poſt cibum tamen leuis deambulatio vtiliter vſurpatur, vt quæ neque calorem reuocet, neque cibum rapiat, ſed eum ad fundum ventriculi meliùs deſcendere faciat, vbi promptiùs concoquitur; & iam concocti diſtributionem adiuuat.

Menſura exercitationis ſtabilitur à Gal. 2. de ſanit. tuenda, cap. vltimo, *quæ ad quatuor capita referri poteſt*; primò, *vt continuetur exercitatio, donec corpus intumeſcat*; ſecundò; *donec corpus floridum appareat*; tertiò, *donec corpus laſſitudine affici incipiat*; quartò, *donec ſudor modicus, aut ſaltem calidus vapor erumpat. Quorum aliquo apparente ab exercitatione deſiſtendum.*

CAPVT XXVIII.

De Somno & vigilia.

Somnus ad vitæ conſeruationem abſolutè neceſſarius eſt, & ſi moderatus ſit concoctiones adiuuat; vires ex vigilia reſolutas inſtaurat, internas corporis partes humectat; ac ſenibus præſertim maximè conducit.

OMnia quæ ex ſomno hominibus eueniunt commoda, vni caloris ad interiora retractioni aſcribenda ſunt. Calor enim in viſceribus auctus copioſos ſpiritus generat, & per vigilias diſſipatos reparat & inſtaurat. vnde cōcoctiones meliùs perficiūtur, præſertim in hepate & ſingulis partibus, & excrementorum expolſio adiuuatur. Et cùm viriū reſolutio quæ vigilando

vigilando inducitur, ex ſpirituum reſolutione oriatur iis inſtauratis vires reficiuntur, & laſſitudo fugatur. Per coctiones autem copia humoris alibilis partibus internis ſuppeditatur, vnde illæ plurimùm humectantur: quemadmodum docuit Hippoc. 6. *Epid. Labor Articulis cibus eſt, ſomnus verò viſceribus.* Ac denique ſenibus plurimùm conducit, quia nihil æquè eorum corpora frigida & ſicca calefacit & humectat: atque adeò deperditam humidam ſubſtantiam inſtaurat; vnde illud Homeri à Galen. citatum, *de ſan. tuenda, vt lauit, ſumpſitque cibum dat membra ſopori, Namque hac iuſta ſeni.*

Somnus verò immodicus membra omnia laxat, calorem, habitúmque corporis deteriorem reddit, caput grauat, multiſque vaporibus atque humoribus implet; calorem natiuum hebetiorem partéſque omnes ad motum pigriores reddit.

Hæc omnia dependent ex nimia excrementorum ratione, quę ex ſomno immodico contingit. Notiſſimum enim eſt, ſomnum omnes euacuationes cohibere, præter ſudores atque adeò poſtquam concoctiones peractæ ſunt; quas ſequi debet excrementorum euacuatio, ſi illa in corpore prætermodum retineantur, omnia mala in theoremate recenſita producunt.

In ſomno ſalubriter ineundo tria ſpectanda ſunt, tempus, ſpatium & decubitus.

Tempus ſomno conuenientiſſimum eſt nocturnum poſt horam vnam aut duas à cœna, præmiſſa leui deambulatione, vt cibus ad inferiora deſcendat.

Nox propter ſuam humiditatem & tranquillitatem ſomno eſt aptiſſima, & longum illius ſpatium ſatis temporis ſuppeditat ad coctionem abſoluendam ita vt ſomnum interrumpere negotiorum causâ, non ſit neceſſe, quemadmodum in diurno ſomno plerumque ſolet contingere.

Somnus meridianus maximè noxius eſt, præcipuè non aſſuetis.

Tempus enim quo quis interdiu dormit, ad perfectam concoctionem non ſufficit; hinc fit, vt ij qui à prandio dormiunt, excitati à ſomno propter interruptam concoctionem, grauitatem ſentiant in ſtomacho, acidos edant ructus, flatibus impleantur, & horà cœnæ inappetentià laborent. Adde quòd ſomnus diurnus nimià humiditate cerebrum implens, catarrhos, alióſque capitis morbos procreat. Implet autem cerebrum humiditate, quod nox cerebrum abundè ſatis humectauit, vt non opus ſit illud denuò per ſomnum diurnum humectare, quin potiùs per vigilias humiditas illa, quæ plerumque nimia eſt, diſcutienda.

Si quis tamen propter labores matutinos, aut corporis debilitatem, vt in conualeſcentibus contingit, laſſitudine tentetur, aut nocte prægreſſà non dormierit, ſomno indulgere poſt meridiem innoxiè poterit.

Imò verò vtilis eſſe poterit ſomnus meridianus, ſi breuiſſimus ſit, qui tantùm calorem renocet ab externis partibus ad interiores, vt concoctio meliùs perficiatur.

Cùm enim minimo temporis ſpatio duret, vaporibus caput replere nequit, & tamen vires recreat, vaporeſque in cerebro potiùs diſſipat, quàm colligit, calore intus tantiſper reuocato.

In longiſſimis etiam & calidioribus diebus meridiari licet, iis præſertim qui aſſueti ſunt.

Cùm enim noctes breues & ſæpè inquietè, ſomnum ſufficientem interdum non concedant, defectus ille ſomno meridiano reparari poteſt. Adde quòd, ſpiritus reſoluti à nimio æſtu per ſomnum reſarciuntur. Talis autem ſomnus aſſuetis magis prodeſt, quod Itali experiuntur, qui per æſtatis decurſum meridiari conſueuerunt, & inde maximum ſolatium percipiunt.

Quoties ob prædictas cauſas ſomno meridiano indulgendum eſt, ille ſomnus aut longiſſimus eſſe debet, aut breuiſſimus.

Quòd breuiſſimus eſſe debeat, ratio reddita eſt. Longiſſimi verò hæc eſt ratio, etiam ſuprà allata, quia ſi ante abſolutam coctionem ſomnus interrumpatur, perturbatur ea, & inde multæ oriuntur cruditates.

Minùs verò nocet ſomnus meridianus, ſi erecto corpore capiatur, quàm decumbente; ſic enim facilior aſcendentibus vaporibus exitus patet.

Neque ſtatim à prandio dormiendum, ſed aliqua mora eſt neceſſaria, & leuis deambulatio, vt cibi ad fundum ventriculi deſcendant.

Spatium ſomni definitur ex perfecta concoctione, quæ in ventriculo & hepate abſoluitur eaque ex coctis vrinis, & actionum alacritate dignoſcitur.

Cùm igitur in quibuſdam promptiùs, in aliis tardiùs coctiones perficiantur, in his longior, in illis breuior ſomnus concedendus eſt.

Sic helluonibus, repletis, pituitoſis, mulieribus & ventriculum debiliorem habentibus ſomnus longior neceſſarius eſt, quia longiori caloris retractione indigent: Breuior verò craſſis & obeſis, ſobriis, & validè coquentibus competit: mediocris denique ſanis ac bene temperatis, qui vulgò ſeptem vel octo horarum ſpatio definitur.

Decubitus debet capite ſublimiori, in latere alterutro: primùm quidem in dextro, poſtmodum verò in ſiniſtro. Pronus decubitus ad coctionem confert, viſui tamen nocet. Supinus excrementorum euacuationem per conſuetos meatus prohibet; calculoſis imprimis noxioſiſſimus eſt.

Erectior decubitus facit, vt caput ab excrementis faciliùs liberetur. In latere dextro facit vt cibus faciliùs in imum deſcendat, & reſpiratio ſit facilior in ſiniſtro vt meliùs concoquatur, ob iecur ventriculo incubans. His addit Ariſtoteles *in problematis*, non recto, ſed inflexo corpore, vt venter recaleſcat.

Vigiliæ moderatæ omnes ſenſus excitant, ac vegetiores reddunt; ſpiritus & calorem in omnes corporis partes diffundunt; alimenti diſtributionem adiuuant; excrementorum euacuationem promouent. Immoderatæ verò ſpiritus abſumunt, & diſſipant corpus vniuerſum, imprimis cerebrum exſiccant; bilem augent, acuunt, & inflammant, ac morborum calidorum ſæpe cauſa exiſtunt: interdum verò frigidorum, calore diſſipato, & abſumpto.

CAPVT XXIX.

De Excretis, & Retentis.

Ad excreta & retenta referantur fæces alui, vrina, inſenſilis tranſpiratio, menſes, & ſemen. Quæ ſi tempeſtiuè egerantur ſanitatem conſeruant; ſi verò retineantur diutiùs, quàm par ſit, morbos pariunt.

Alui excrementa, ſi debito tempore non eijciantur, coctionem impediunt, inappetentiam excitant, & nauſeam pariunt; quia vapores putridi à retentis excrementis eleuati ad ventriculum exhalant; dolores colicos excitant, flatibus exitu prohibitis; vertiginem & cephalalgiam afferunt, fumis ad caput delatis.

Dum verò ſecundùm naturam ſe habent, mollia ſunt, mediocrem tamen conſiſtentiam habentia, colore ſubrufa, nec admodum fœtida: copia autem aſſumptis reſpondere debent.

Vrina naturalis, mediocris eſſe debet conſiſtentia, coloris fului ſine ſedimento, aut cum ſedimento albo, laui, & æquali, quantitate liquidis aſſumptis reſpondens.

Tranſpiratio inſenſibilis ſi prohibeatur, vel occluſione pororum externorum à frigore ambientis, vel internorum à prauis humoribus retentis, grauiſſimi morbi excitantur, vt pleuritides, peripneumonia, febres putridæ, &c. Quando verò legitima ſit, & conueniens tranſpiratio, corpus ſanum, ac bene diſpoſitum conſeruatur.

Hic diligenter aduertenda ſunt, quæ de inſenſili tranſpiratione prodidit Sanctorius, *lib. de ſtatica medicina*; vbi dicit, tranſpiratione inſenſili multò plura & copioſiora excrementa vacuari, quàm omnibus aliis euacuationibus ſimul ſumptis. quod quidem omnium ſæculorum Medicos latuit: id tamen ſibi compertum aſſerit Sanctorius, experimentis triginta annorum, in corporibus innumeris, antè & poſt paſtus, & poſt excrementorum reiectiones exactè ponderatis: Quæ omnia apud authorem videnda ſunt, aut apud Sennertum *in febrium putridarum theoria*, fuſiſſimè tranſcripta.

Menſium fluxus debet eſſe moderatus, mulieris temperaturæ, & conſuetudini conueniens, certa interualla, certáſque periodos obſeruans. Alioqui dum ſupprimantur, vel parcè aut immodicè fluunt, multorum morborum cauſa eſſe ſoleat.

Ad ſeminis excretionem refertur Veneris vſus, qui ſi moderatus ſit, valetudini non officit: eo tamen homines plerumque impunè carere poſſunt, vt experientia docet in monachis, & cælibem vitam agentibus; in iis enim materia ſeminalis ad partes diuerſas tranſmittitur, in earúmque alimoniam inſumitur; partes verò ſeminales areſcunt, & ad munus ſuum ineptæ redduntur. In quibuſdam tamen mulieribus, magis noxia eſt Veneris abſtinentia quibus ſemen retentum corrumpitur, & hyſtericos affectus parit.

Immodicus autem Veneris vſus vires magis quàm ſœminæ lædit, ſpiritus diſſoluit, totum corpus refrigerat, cerebrum, neruos, ventriculum, oculos, & articulos debilitat; mentem ſenſúſque obtundit, cruditates, & oris fœtorem parit.

Ætas Veneri aptiſſima, eſt iuuenilis & virilis: reliquis nocet potiſſimùm ſenibus, & naturis ſiccis ac debilibus.

Interualla autem talia adhiberi debent, (docente Galeno in arte parua) *vt homo poſt coitum leuior ſeipſo, & agilior factus videatur.*

Vernum tempus Veneri magis idoneum eſt, deinde hyems, minùs Autumnus, omnium minimè æſtas, quo tempore melius eſt omninò abſtinere.

Quod ad partes diei ſpectat; manè aut poſt primum ſomnum opportunè venus inſtituitur, peractâ concoctione ciborum in ventriculo, non ſtatim poſt cibum: importuna verò eſt, & noxia poſt crapulam exercitia valida, tempore inediæ, aut poſt immodicas euacuationes.

CAPVT XXX.

De Animi Pathematis.

Animi Pathemata ad immutandam totius corporis conſtitutionem maximam vim habent, ita vt non ſolùm grauiſſimi morbi, ſed etiam mors interdum ex immodico eorum exceſſu oriatur. Si verò in mode ratione contineantur, ad ſanitatem conſeruandam plurimum conferant.

Quiſquis igitur ſanitatis conſeruationi ſtudere cupit, animi tranquillitatem aucupari debet, & vehementioribus paſſionibus reſiſtere. Sic enim corpus in ſtatu naturali conſeruatur, & nulla in eo ex parte pathematum, mutatio contingit. Quia verò impoſſibile eſt ab omnibus pathematis ſeſe immunem reddere, enitendum ſumma ratione vt illis obſiſtere, eorumque impetus frænare. Horum autem pathematum aut ſaltem præcipuorum, effectus paucis exponendi ſunt.

Gaudium moderatum inter reliquos animi affectus, ad ſanitatem conſeruandam principem locum obtinet: ex eo enim calor, ſpiritus, & ſanguis ad totum corpus diffunditur; vnde facultatum vigor excitetur, habitus corporis alitur, humectatur, & vinido colore ſuffunditur bene illud Sapientis: Animus gaudens ætatem floridam reddit. *Gaudium verò immodicum ſpirituum ſubſtantiam diſſipat, & vitalis facultatis robur diſſoluit: vnde ſyncope, & interdum mors repentina ſuccedit præcipuè in ſenibus, mulieribus, & naturis imbecillioribus.*

Triſtitia calorem natiuum debilitat, corpus refrigerat & exſiccat, faciem reddit decolorem, pulſúmque imminuit, propter cordis conſtrictionem interdum febrem accendit, ob diſſlationem prohibitam ex qua putreda in humoribus accenditur. Auicenna lib. de viribus cordis, cap. 6. *Duo ex triſtitia conſequi teſtatur, naturalis facultatis imbecillitatem, ob caloris extinctionem, & ſpirituum humorúmque incraſſationem à frigiditate; vnde humor melancholicus exaggeratur.*

Timor ſubitò calorem ad cor reuocat; vnde partes extimæ algeſcunt, pallent, contremiſcunt, dentes ſtrident, vox interrumpitur, vires concidunt: interdum aluus ſoluitur & vrina profunditur, ob retentricis imbecillitatem, & muſculorum reſolutionem: mors interdum ſuccedit, reuocato magnâ copiâ ſanguine ad cor, à quo opprimitur & extinguitur facultas vitalis.

Ira calorem & ſpiritus vehementer exagitat, pulſum auget, & accelerat, ſpiritus & ſanguinem inflammat, bilem acuit febres diarias, & putridas accendit: ſi valdè effrænis ſit rationem ſubigit, & interdum de ſede ſua dimouet. Frigidis naturis interdum vtilis eſt, calor enim debilior exſuſcitatur, & vegetior redditur.

INSTITV

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER QVINTVS:

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ'Ν CONTINENS.

PRÆFATIO.

Quinta Medicinæ pars, quæ *Therapeutice* nominatur, in duas partes principales diuiditur.

Prima continet methodum generalem medendi, & indicationes omnes proponit, quæ ad morborum curationem ſunt neceſſariæ.

Secunda inſtrumenta docet, quæ ad illas indicationes adimplendas ſunt neceſſaria.

Ideò quintus iſte liber duas partes continebit: in prima, methodus generalis medendi; in ſecunda, inſtrumenta Medici exponentur.

THERAPEVTICES PARS PRIMA.

De Methodo generali medendi.

PROOEMIVM.

METHODVS medendi duplex ab autoribus proponitur, generalis ſcilicet, & particularis. Generalis eſt, quæ communia tradit præcepta, quibus ſingula morborum genera curari debeant, & oſtendit quæ remedia morbis ſimilaribus, quæ organicis, quæve communibus idonea ſint; particularis verò docet, quo modo ſingulæ morborum ſpecies in ſingulis partibus à capite ad pedes curandæ ſint. Quæ quidem methodus obſeruatur in auctorum operibus, quos Practicos vulgò vocant: & hæc morborum particularium curatio vniuerſa dependet ex communibus præceptis, quæ in methodo generali propoſita ſunt; imò verò nihil aliud eſt, quam methodi generalis per omnes morborum ſpecies, & ſingulas corporis partes exercitatio. Quia verò dogmatica medendi methodus per indicationes perpetuò procedit, ideò noſter hic Tractatus quatuor comprehendetur Sectionibus: *Prima* erit de methodo medendi, & indicationibus. *Secunda* de indicationibus à cauſa. *Tertia* de indicationibus à morbo. *Quarta* denique, de indicationibus à viribus. Et ſic nullum erit præceptum morborum curationi inſeruiens, quod in quatuor hiſce Sectionibus non explicetur.

SECTIO PRIMA.

De methodo medendi, & Indicationibus.

CAPVT PRIMVM.

Quid methodus medendi, quid curatio, & quæ illius conditiones.

Methodus medendi eſt pars Medicinæ, quâ per indicationes auxilia inueniuntur, vt deperdita hominis ſanitas reſtituatur.

Curatio eſt præſentis in corpore vitioſi affectus in naturalem habitum mutatio. Galen. 9. meth. cap 15.

Debet autem inſtitui curatio quantum fieri poteſt, citò, tutò & iucundè.

METHODVS medendi & curatio morborum, parum inter ſe differunt: ſi quidem methodus medendi nihil aliud eſt, quàm rationalis via, quâ Medicus in morborum curatione debet incedere. Et hac medendi methodo quæ per indicationes progreditur, Medici dogmatici à reliquis ſectis diſtinguuntur: quia illi ſoli indicationibus, tanquam propriis inſtrumentis, vti conſueuerunt, reliqui verò minimè. In omni autem curatione propoſitæ conditiones perpetuò obſeruandæ ſunt, iiſque tanquam firmiſſimis fundamentis inniti debet vera atque rationalis medendi methodus. *Tunc* itaque curatio progreditur, ſi morbum expellat, quantum fieri poterit, ſine metu recidiuæ & nullam vel quamminimam ægrotanti noxam attulerit, adhibitis nimirum remediis frequenti vſu & longâ experientiâ cognitis. *Tutò* verò fiet curatio, ſi nulla agendorum occaſio prætermiſſa fuerit, & remedia efficacia, ac morbo æqualia, vel etiam potentiora fuerint vſurpata. Denique *Iucundè* curatio exercebitur, ſi inter remedia morbo expugnando aptiora, ea imprimis eligantur, quæ & guſtui gratiora ſunt, & cum minori ægrotantis moleſtia vſurpantur: quemadmodum docet Hippocrates primùm diætâ curationem eſſe tentandam, mox pharmaceuticis remediis, priuſquam ad ferrum & ignem deueniatur: tum ſi accidentia morbos conſequentia, vt ſitis dolor, vigiliæ, blandè leniantur atque demulceantur.

CAPVT II.

De indicationibus, & earum differentiis.

Indicatio eſt comprehenſio iuuantis vna cum cõprehenſione nocentis, quæ ſimul cum re indicante adueniat ſine vlla experientia, aut ratiocinio. Galen. lib. de opt. ſect. cap. 11.

INdicatio Græcis ἔνδειξις dicitur quæ nihil aliud quàm oſtenſionem ſeu delationem ſignificat, atque ita eùm in methodo medendi vſurparur, ſignificat oſtenſionem auxiliorum. Indicantia enim indicata quaſi deferunt, & ad curationem vtilia eſſe indicant, ac veluti digito demonſtrant. Indicationem definit Galenus 2. *method capite* 7. agendi inſinuationem, quæ ferè nominis explicatio eſt, quoquo modo illius naturam adumbrans. Profectior habenda eſt illa, quæ proponitur in theoremate, deſumpta ex eodem Galeno, *lib. de optima ſecta*, in qua Galenus *primum* genus conueniens proponit, dum ait eſſe comprehenſionem, ſeu notionem quandam Medico atque ægrotanti inſitam à natura, ex rei moleſtæ ſenſu, ad eius expulſionem: *Deinde* propriam differentiam addidit, dum vult hãc notionem proficiſci ex rei nocentis natura cognita ad iuuantis auxilij perceptionem, id eſt, à cognitione effectus præternaturalis, in ordine ad quem, ſiue cuius gratia ſequitur cognitio iuuantis auxilij. *Denique*, indicatio aduenit ſine experientia aut ratiocinio, quia vbi primùm patuit natura rei moleſtæ, ex inſito quodam principio ſtatim indicatur, ſeu infertur genus ipſius auxilij: nam percepto frigore calorifica inquirimos, infixam acũ euellimos ſimiliáque abſque diſcurſu præſtamus. Aduertendum autem eſt, res præter naturam remedia indicare, non per ſe, ſic enim ſui deſtructionem molirentur, ſed per accidens, quatenus moleſtiam animanti inferentes, ſui depulſionem inſinuant, & per communem quandam notitiam contrarij vſum.

Aduerſus propoſitam doctrinam *obiici* poteſt: Si inuentio remedij ex communi quadam notitia, & inſito principio dependeat, ſequetur idiotas quoſlibet à peritis artificibus nihil differre, & rei medicæ æquè eſſe peritos, ac ipſos Medicos. *Reſpondendum* eſt, maximum eſſe diſcrimen, non quidem in primis ac generaliſſimis indicationibus, quæ in ſublatione rei præternaturalis, & contrarij vſu verſantur, illæ enim omnibus communes ſunt; ſed in ipſo progreſſu, & ſpecialibus indicationibus, ad quas adimplendas neceſſe eſt genera remediorum, ſeu materiam medicam habere perſpectam; tum etiam morbos, eorundem cauſas, atque ſymptomata rectè diſtinguere: nec non remedij formam, qualitatem, quantitatem, locum, tempus, & exhibendi modum accuratè indagare, in quibus omnibus maximè ratiocinatio exercitur, & varia inter ipſos Medicos peritia eluceſcit. Ex quibos concludendum eſt, quamvis indicatio primariò & generatim ſine ratiocinio eliciatur: attamen ſecundariò & ſpeciatim eò maximè indigere; ita vt quãplurimi auctores non exigui nominis indicationem retulerint ad tertiam mentis operationem, quæ ſyllogiſmus nominatur. Sennertus corrigit in textu Græco ſine λογισμοῦ, id eſt, *ratiocinio*, & ponit ἀναλογισμοῦ, & ſic omnis ambiguitas tollitur.

Hæc autem indicatio quadrifariam diuidi poteſt.

Primò, alia eſt indicatio conſeruatoria, alia curatoria.

Indicatio conſeruatoria reſpicit res naturales quæ conſeruanda ſunt per ſimilia.

Indicatio curatoria reſpicit res præternaturales, quæ auferendo ſunt per contraria.

Secundò, Indicatio alia eſt generica, alia ſubalterna, alia ſpecifica.

Generica indicatio ea eſt, quam communis & generica indicantis natura ſuppeditat.

Subalterna, quam ſubalterna indicantis natura ſuggerit.

Specifica, quæ à ſpeciali indicantis natura petitur.

In hac indicationum ſerie totum Medic. Dogmatici artificium conſtituitur, cui inſiſtens methodum ſequi dicitur, progrediendo nimirum à generica indicatione per ſubalternas ad ſpecificas & determinatas, vt docetur à Galen. 2. *meth. cap.* 7. *Quiſquis*, inquit, *condere methodum paras, hinc à primis indicationibus eſt auſpicandum, atque hinc ad eas, quæ deinceps ſunt, tranſeundum, rurſuſque ab his ad proximas: itaque pergenti non prius conſiſtendum, quàm ipſius compos ſis finis. Finis autem eſt inuenire cuique morbo remedia*: Huius methodi & ſeriei indicationum exempla deſumi poſſunt ab omnibus morbis: proponatur v.g. curanda frigida ventriculi intemperies in ſecundo gradu: *primum* adeſt morbus, à quo ſumitur indicatio generaliſſima, eum eſſe tollendum. *Secundò* eſt morbus intemperiei à quo ſumitur indicatio ſubalterna, eſſe alterandum. *Tertio* eſt intemperies frigida, à qua ſumitur indicatio itidem ſubalterna, eſſe calefaciendum. *Denique* eſt intemperies frigida in ſecundo gradu, à qua petitur indicatio ſpecifica eſſe adhibendum medicamentum calefaciens in ſecundo gradu: & vltra ars non progreditur, nec vltra infimas ſpecies methodus deſcendit.

Tertiò, Indicatio alia eſt inartificioſa, alia artificioſa.

Inartificioſa eſt, quæ aliis quàm artificibus, & ipſi vulgo innoteſcit.

Eadem omninò eſt hæc inartificioſa indicatio cum ea, quàm ſuprà genericam appellauimus, quemadmodum docet Galenus 3. *method. cap.* 7. *Indicatio*, inquit, *quæ à morbo ſumitur, eſt velut principium vel carcer, vnde medendi ratio promouet; nulla pro ſuo ipſius medica artis adhuc portio, aut certè nec magna, nec propria, ſed quæ etiam plebi ſit communis.*

Artificioſa indicatio eſt, quæ non omnibus; ſed artificibus tantùm nota eſt, & vt cognoſcatur magno artificio indiget.

Quemadmodum indicationes genericæ, inartificioſæ ſunt, ita ſubalternæ magis artificioſæ ac multò magis ſpecificæ, quia difficiliùs, & cum magno artificio cognoſcuntur, ideò medendi methodo propriæ.

Quarto, alia eſt indicatio vtilis, alia inutilis.

Vtilis indicatio illa eſt, cui aliqua reſpondet materia, ſeu quæ tale auxilium indicat, cuius materiam reperire licet, quæ primò & per ſe affectum tollere poſſit.

Inutilis indicatio eſt, quæ tale auxilium indicat, cuius non inuenitur materia, quæ affectum primò & per ſe tollere poſſit.

Quidam affectus præternaturam vtiles præbent indicationes, alij verò vtiles, v.g. in calida, vel frigida intemperie indicatio vtilis, & quia multæ dantur materiæ, quibus id poſſimus efficere, at obſtructio, quæ indicat aperiendum eſſe inutilem indicationem ſuppeditat, quia nullum datur medicamentum, quod per ſe obſtructionem tollat; ſed obſtructionis apertio conſequitur ad alia, nempe ad inciſionem, attenuationem, deterſionem, & euacuationem materiæ obſtruentis.

CAPVT III.

De Indicantibus.

Indicans eſt agens aliquod in corpore permanens quod per propriam naturam & eſſentiam auxilium aliquod indicat; atque indicatum quod expoſtulat, ad ſeſe dirigendum eſſe monſtrat, vt ſanitas hominis amiſſa reſtituatur.

HÆc definitio indicans tantùm curatorium comprehendit, non autem conſeruatorium, cuius finis eſt ſanitatem conſeruare; huius autem amiſſam reſtituere.

Veri indicantis quatuor ſunt conditiones.

Prima, *vt ſit agens aliquod, & corpus officiat.*

Sic

Sic morbus quia corpus afficit, idque deſtruit & corrumpit, indicans eſt, ſuique ſublationem inſinuat.
Secunda *conditio eſt, vt Indicans maneat in corpore*

Prout enim ſui ablationem indicat, per remedia quæ corpori adhibentur, ſic etiam eidem corpori debent inhærere.

Tertia *conditio eſt, vt Indicans ſit notum intellectui.*

Explicatur: quidquid enim indicat, in alterius cognitionem nos deducit, putà indicati, ſeu remedij; quod autem ignotum eſt, alterius cognitionem inſinuare nequit. Ideò Gal. 13. *meth. cap.* 6. & paſſim alibi quæ occultâ qualitate agunt, & ideò intellectui nota non ſunt, à methodo medendi, quæ indicationibus perficitur, ſolet excludere.

Quarta *conditio eſt, vt indicans quatenus vnum indicet, quemadmodum vnum tantùm ab vno indicatur.*

Hoc axioma traditur, à Galeno 11. *meth.* & *lib. de optima ſecta*: & illius ratio eſt, quòd indicans perpetuò ſui contrarium indicat, à quo auferatur at vnum vni tantum contrarium eſt. Aduerte tamen effectum, qui vnus appellatur, ſæpè compoſitum eſſe; ideò quatenus compoſitus eſt, plura indicare poteſt, ſeu vt Galenus loquitur, 9. *meth. cap.* 12. *Quod ſimplex eſt, ſimplicem indicationem habet; quod non ſimplex, etiam non ſimplicem.* Aduerte etiam, vnum indicans habere eſſe genericum ſubalternum & ſpecificum, & prout diuerſam habet naturam, plura indicare poſſe: ſed tamen per vnam eſſentiam vnum tantùm, per genericam remedium genericum, per ſubalternam ſubalternum, per ſpecificam ſpecificum indicat.

Indicantia vera & propria duo ſunt, morbus, & cauſa morbi.

Indicans eſt res præter naturam, quæ auferenda eſt contrariis remediis. Remedia autem cauſæ morbificę, & morbo adhibenda ſunt. Primò quidem cauſæ quandoquidem, vt docet Galenus 7. *meth. cap.* 12. impoſſibile eſt vllum affectum ad perfectionem ſanari, manente adhuc effectrice eius causâ. Quamvis autem idem Galenus præſeruationem cauſis propriè deberi aſſerat, vnde nonnulli cauſam, indicans præſeruatorium nominant: hoc tamen audiendum eſt de pręcautione cauſarum imminentium & futurarum, non earum quæ iam actu morbos in nobis producunt, in quarum auerſione, & curatione verſatur plerumque tota curationis vis, nemo vnquam febrem à putredine profectam, niſi illâ ſublatâ, curauerit. Si velis igitur cum Gal. loqui, ſit hęc præſeruatio curatoria, cùm alia ſimpliciter præcautio dicatur in ſtatu ſalubri, & neutro. Morbo etiam curatio debetur, quia ille ſublatâ causâ ſæpiſſimè adhuc permanet, imò verò intemperies interdum nuda & per ſe, ſine vllius cauſæ præſentia diutiſſime perſeuerat, vt in febre hectica videre eſt: tum in pleriſque morbis contraria eſt indicatio quæ ab affectu morboſo petitur, illi quam cauſa ſuppeditat, vt in quotidiana febre, quæ in propria eſſentia refrigerari vult; at ratione cauſæ, quæ pituita eſt calefacientia requirit. Porrò ex definitione indicantis ſuprà propoſita, manifeſtè apparet, errare eos, qui vires inter vera indicantia numerandas eſſe contendunt: quandoquidem omne indicans therapeuticum ſui ſublationem expoſtulat; ſed vires perpetuò conſeruandæ ſunt, igitur magis appoſitè coindicantibus annumerandæ, ſunt cùm in morbo conſiderantur: quamvis in ſtatu ſalubri, & in ea parte quæ ὑγιεινὴ nominatur, vires propriè & verè indicent, quia omnis indicatio quæ in illa parte conſideratur, conſeruationem reſpicit. Ergo vno verbo concludendum eſt vires in parte Medicinæ conſeruatoria eſſe verum indicans; in curatoria verò tantùm coindicans.

Symptoma inter indicantia non poteſt numerari.

Licet indicationes à rebus præter naturam deſumantur, hæ verò ternario numero comprehendantur, prout morbum, cauſam morbi, & ſymptoma continent, omnes tamen indicationes à morbo & cauſa morbifica tantùm deſumuntur, nullæ verò à ſymptomate: quia ſymptoma ita dependenter à morbo eſſentiam ſuam, atque exiſtentiam mutuatur, vt eo ſublato confeſtim euaneſcat. Et quamvis ſymptomati mitigatio debeatur, quæ curationi ſubalterna eſt, tamen id fit, non quatenus ſymptoma eſt, ſed quatenus cauſæ rationem obtinet, & morbum ſuâ præſentiâ vel producere, vel augere poteſt. Sic hęmorrhagia ſiſtenda eſt, quia frigidæ intemperiei, & mortis cauſa eſſe poteſt: aquæ hydropicorum educendæ, quia iecoris intemperiem augent: dolor in vulnere, aut inflammatione ſedandus eſt, quia impetum auget fluxionis, & vires proſternit.

CAPVT IV.

De Coindicantibus, Contraindicantibus, & Correpugnantibus.

Coindicantia ſunt, quæ propriè remedij vſum non indicant, ſed indicationis tantùm id ſuadentis efficaciam augent vel faciliorem reddunt.

Ea verò ſunt res naturales, & non naturales.

Ad res naturales referuntur vires, temperamentum, ætas, ſexus, conſuetudo, & vitæ genus: tum pars affecta eiúſque ſubſtantia, temperamentum, actio, figura, ſitus, connexus, ſenſus exquiſitus vel obtuſus.

Ad res non naturales referuntur ſex illæ res hoc nomine donatæ, nimirum aër, cibus & potus, motus & quies, ſomnus & vigilia, excreta & retenta, & animi pathemata.

Ad aërem verò refertur domus, regio, anni tempus, dies, hora, venti, Lunæ quadra, & varij cæli aſtrorúmque poſitus.

QVemadmodum veræ & propriæ indicationes à rebus præter naturam deſumuntur, ſic coindicationes à rebus naturalibus & non naturalibus peti debent, quia etiamſi remedia primariò non indicent, ſecundariò tamen id præſtant, & ſine diligenti earum animaduerſione, rectus eorum vſus conſtare nequit. Ideo Galenus ſæpe *in libris methodi*, quæ verè ſunt coindicantia ſimpliciter indicantia nominat, latiori tamen nominis acceptione: quod diligenter obſeruandum eſt, ne Galeni lectio confuſionem pariat. Primò igitur rerum naturalium vera & propria indicatio eſt conſeruatio; quatenus autem natura morbos curat, & remediis vtitur tanquam inſtrumentis, eáque reducit de potentia in actum, illius vires expendendæ ſunt, vt pro modo earum æſtimetur remedij efficacia; atque ita ſi morbus vehemens poſtulet remedium & vires ſint validæ, illiúſque vim ferre queant, tũc coindicare dicuntur. Sic etiam temperamentum calidum in morbo calido, coindicat remedia refrigerantia, & contrà. Tum verò qui plurimùm à naturali ſtatu diſtat morbus, vehementioribus eget remediis, qui verò à ſtatu naturali minùs recedit, ægrique naturæ & temperamento naturali cognatus eſt, mitioribus remediis curandus eſt. Idem præſtare ſolent ætas, ſexus, conſuetudo, Idioſyncraſia, & vitæ genus, quæ particularem virium & temperamenti ſtatum patefaciunt. Deinde poſt conſiderationem totius, partis etiam affectæ habenda eſt ratio, quæ in vſu remedij potenter coindicat, conſiderando nimirum illius ſubſtantiam, temperamentum, figuram, ſitum, connexionẽ, & actionem necnon ſenſum exquiſitum

ſitum, vel obtuſum, pro quorum varietate vſus auxilij immutandus eſt. Denique res non naturales coindicant, quia varius earum ſtatus, vſum remedij variè immutare ſolet. Sic aër æſtiuus in morbo calido remedij refrigerantis indicationem adiuuat, & fortius adhibendum eſſe demonſtrat, quàm ſi aere frigidiori vel temperato exiſtente, morbus contigiſſet: & ita de reliquis eſt ſentiendum; quanquam aër cæteris rebus nonnaturalibus maiorem in coindicando habeat potentiam.

Contraindicantia ſunt ea, quæ verè & ex diametro indicantibus opponuntur.

Nomen ipſum ſatis oſtendit, contraindicantia indicantibus eſſe contraria: cum autem contraria ſub eodem genere collocari debeant, & indicantia propria atque primaria ſint res præternaturales; ita contraindicantia ſunt etiam res præternaturales, quæ indicantibus opponuntur, vt quando morbus morbo contrarius eſt, vel cauſa cauſæ, item morbus cauſæ, vel cauſa morbo, & contrarium remedium indicat. Sic calida hepatis intemperies indicat refrigerantia: huic autem frigida ventriculi intemperies contraindicat, cùm ambæ in eodem indiuiduo reperiuntur, quod ſæpiſſimè contingit. Sic etiam febris quotidiana ratione ſui refrigerantia indicat, cauſa verò contraindicat, quæ eſt humor pituitoſus, & calefacientia potiùs expoſcit.

Correpugnantia ſunt ea, quæ coindicantibus oppoſita ſunt.

Quemadmodum vera indicantia dicuntur indicantia primaria, & coindicantia, indicantia ſecundaria; ita contraindicantia vera vocantur contraindicantia primaria, & correpugnantia vocantur contraindicantia ſecundaria. Hæc autem correpugnantia ſunt eadem genere cum coindicantibus, nimirum res naturales, & non naturales; ſed quatenus remedio à morbo vel cauſa morbifica indicato reſiſtunt, & illius vſum dehortantur; vt quando purgatio vel venæ ſectio à cauſa morbifica indicatur, vires autem ſunt debiles, tum illæ correpugnare dicuntur, vel contraindicare contraindicatione iſtâ ſecundariâ. Sic etiam febris putrida in diebus canicularibus purgationem indicat ratione cauſæ, aër verò calidior repugnat, vel contraindicat; & ita de aliis eſt ſentiendum. Hic autem *aduertendum* eſt, Correpugnantiæ nomen rarò eſſe in vſu apud auctores, ſed contraindicationis nomen pro primaria & ſecundaria indiſcriminatim vſurpari.

CAPVT V.

De Indicatis.

Indicatum eſt illud, quod à natura indicantis ſequendum demonſtratur, vt illius efficaciâ diſpoſitio præter naturam auferatur.

Hinc patet Indicatum nihil aliud eſſe, quàm remedium, quod Galenus *lib. de conſtit. art. med. cap.* 4. dicit eſſe, quidquid corpus iuuat, dum affectum ad naturalem ſtatum reuocamus. Variis autem nominibus vſurpatur à Galeno, aliiſque autoribus, vocatur enim vtile, poſtulatum, auxilium, præſidium, ſcopus, & intentio, quanquam ſcopi nomen in alio etiam ſenſu vſurpetur, vt quando à Galeno ſcopi venæ ſectionis proponuntur, magnitudo morbi, & virium robur, tunc enim ſcopi, indicationes ſignificant. Imò verò indicans, primus ſcopus appellari conſueuit, & indicatum ſcopus ſecundus.

Omnis indicati conſideratio verſatur circa genus remedij, & rectam illius adminiſtrationem.

Ad genus remedij ſpectat primus ſcopus, quo quæritur, quid ſit agendum.

Ad rectam remedij adminiſtrationem ſpectant quatuor ſcopi, quibus quæritur, quantum agendum, quomodo, quando, & vbi.

Quid agendum, ſeu genus remedij ab eſſentia indicantis, ſeu rei præternaturalis deſumitur.

Sic morbus frigidus indicat eſſe calefaciendum, calidus refrigerandum, repletio vacuandum, ſolutio continui coniungendum, & ita de cæteris: per genus autem remedij non ſolùm genus ſummum intelligimus ſed etiam ſubalternum, & ſpecificum, vt remedia inueniantur, quæ ſatisfaciant indicationibus genericis, ſubalternis, & ſpecificis quæ ſuprà *cap.* 2 expoſitæ fuerunt. V. g. febris ratione generis ſummi, quod eſt affectus præternaturam, indicat remedium auferens, ſeu remouens febrem, ratione generis ſubalterni, quod eſt calor præternaturam, indicat remedium frigidum, & ratione generis ſpecifici, quod eſt v. g. calida intemperies in ſecundo gradu, indicat remedium frigidum in ſecundo. E quibus facilè videre eſt, qualitatem remedij, & gradus eiuſdem, ad genus remedij pertinere, quamuis à nonnullis perperam diſtinguantur, & malè ab iiſdem gradus remedij ad illius quantitatem referantur. Reiiciendum quoque eſt quod à nonnullis, & à Galeno ipſo traditur, genus remedij à partis natura, dignitate, actione, ſubſtantia, ſitu, ægri viribus aliiſque indicari. Nam, vt antea dictum eſt, vnum tantùm ab vno indicatur, & omne indicans eſt res præternaturam. At partis natura, actio, & ſimilia, ſunt res naturales: ideò iuxta fundamenta ſuperiùs poſita, illa tantùm coindicant, vel correpugnant. Atque vt Galeni mentem ad exactam doctrinæ normam reuocemus dicendum eſt, cum Coindicantia nominare, non vt vera & propria indicantia, ſed tantùm vt indicantia ſecundaria, quâ ratione ſedulò obſeruanda ſunt velut ad curationem maximè conferentia. Sic hepar, cor, & aliæ partes præſtantiores non ferunt vehementiora remedia, & illorum vſui repugnant. Sic etiam quæ frigidæ naturæ ſunt partes, dum calido affectu laborant, remedia deſiderant quæ validiùs refrigerent, cùm in pari affectu longiùs à naturali temperie quàm, quæ calidæ ſunt, recedant. Eodem modo quæ ſenſu exquiſito prædita ſunt membra, dolorifica remedia non ſuſtinent, qualia illorum affectus ſæpè poſtulant, quæ item longiùs ab externa ſuperficie in profundo corporis ſunt collocata, validiora, quàm affectus ipſe naturâ ſuâ deſiderat, requirunt auxilia: & internæ partes non admittunt, quæ erodendi, aut venenoſam vim obtinent, quibus earum mala ſæpe gaudent, ea autem tolerant externæ.

Quantum agendum remedij quantitatem ſignificat, illius ſcilicet doſim, quæ à morbi quantitate, ſeu receſſu à naturali ſtatu indicatur.

Quantitas remedij ſæpe etiam pro gradu & vehementia vſurpatur; ſed exactiùs philoſophantibus ad quantitatem ſola doſis referenda eſt, cùm gradus ad genus remedij reducatur, vt ſuperiori theoremate dictum eſt. Prout autem morbus magis vel minùs à naturali ſtatu recedit, doſis maior, vel minor exhibenda eſt, quia in maiori quanto eſt maius quale, & ſic in maiori exceſſu, maior doſis præſcribenda eſt, vt morbum ſuperare poſſit. Multum etiam conferunt ad quantitatem remedij definiendam indicantia ſecundaria, quæ tamen verè non indicant, ſed tantùm coindicant, aut correpugnant. Sic naturalis temperies partis indicat remedij quantitatem, prout oſtendit quantus ſit ab ea receſſus. Si partes quæ in profundo corporis ſunt ſitæ, maiorem doſim remedij poſtulant, vt facultas eò vſque faciliùs ferri queat. Sic eriſypelas pollicis minore ſecundùm quantitatem eget oxycrato, quàm cruris aut brachij. Sic inflammatio plurium partium internarum maiorem medicamenti frigidi quantitatem expoſcit, quæ huic incendio ſedando ſufficere poſſit.

Quo

Quomodo ſeu vtendi modus nihil aliud ſignificat, quàm an ſemel aut bis partitè vel confertim adhibenda ſint remedia: Ille autem à modo affectus præter naturam indicatur.

Sic quando morbus affligit continuò & violenter, remedia ſubitò & confertim adhibenda ſunt. Si cauſa morbi turgeat, & orgaſmo teneatur, ſi bene ſit concocta, ſi tenuis & ſequax, ſubitaneam euacuationem poſcit; at verò ſi lentè tantùm & per internalla, & longitudinem potius ex cruditate, quàm periculum minetur tunc repetitis alterationibus & purgationibus materia alteranda, & concoquenda erit.

Ad modum etiam vtendi indicandum, non parum conferunt indicantia ſecundaria, quatenus coindicant, vel correpugnant.

Sic vires robuſtæ facilè aſſentiuntur repentino remedio, infirmæ verò ac debiles nonniſi benignas & partitas ferre poſſunt mutationes. Sic etiam tenuis & rara partium ſubſtantia, vel exquiſitior ſenſus vix ferre poteſt vim præcipitem vacuãtis aut alterantis auxilij, quam ſolida & denſa, vel obtuſioris ſenſus facilè ſuſtinet. Situs etiam valde remotus, per vices id præſtandum ſuadet vt tandem remedium coVſque penetrare poſſit, ſalua interiectarum partium temperie. In parte etiam nobili cautè agendum partitis vicibus ne grauiorem noxam ex illius ſubita mutatione toti corpori inferamus.

Quando agendum, eſt tempus opportunum, & occaſio conueniens adminiſtrationi remediorum.

Illud autem duplex eſt, generale & particulare.

Tempus generale eſt vnum ex morbi quatuor temporibus, quæ vocantur principium, augmentum, ſtatus & declinatio.

Sic Galenus *lib de opt ſect. cap.* 37. docet quo morbi tempore frigidæ potio ſit adminiſtranda, an ſcilicet in principio vel augmento, vel ſtatu, vel declinatione. Sic in principio inflammationum docent Practici repellentia eſſe applicanda in augmento reſoluentia cum repellentibus, & ita de cæteris.

Tempus particulare, eſt dies & hora exhibendi remedij.

Sic idem Galen. *eodem loco*, docet quo die & quâ diei horâ aqua frigida ſit exhibenda. Sic purgans medicamentum ſexto die vel alio pari & matutinis horis exhibendum eſt.

Ad tempus etiam reuocatur ordo remediorum, vt malè nonnulli ordinem à tempore diſtinguant, illiſque ratione diuerſum ſcopum conſtituant.

In affectu ſimplici vel compoſito, ſi plura remedia ſunt vſurpanda, vt perpetuò ferè contingit, videndum eſt, quo tempore vnumquodque adminiſtrandum ſit, & hoc ad ordinem ſpectat v.g. ratione febris aqua frigida eſt exhibenda; ratione cauſæ vena ſecanda: dum autem tempus cuique opportunum præfinitur, ordo ſimul ſtabilitur, qui in eorum celebratione eſt obſeruandus.

Tempus autem, & occaſio, & ordo remediorum indicatur à præſentia vrgentioris indicantis.

Quando & quoties malum vrget, ei perpetuò occurrendum eſt, ideò præſentia morbi, vel cauſæ morbificæ indicat tempus & occaſionem remedij adhibendi. At verò quando plura vrgent, occurrendum eſt vrgentiori. In horum autem vſurpatione, habenda perpetuò ratio coindicantium & contraindicantium. Licèt enim affectus præſentis remedium hoc tempore eſſe vſurpandum ſuadeat, tamen virtus aut natura particularis ægrotantis, aut aliquid aliud, prohibere poſſunt.

Vbi agendum, ſignificat locum in quo, & per quem remedia adminiſtranda ſunt, & indicatur à loco indicantis.

Si morbus vel cauſa morbi totum corpus occupet, toti corpori remedia adhibenda: ſi vnam tantùm partem obſideat, ei tantùm parti remedia conuenient: ſi externæ partes afficiantur, exteriùs erunt adhibenda: ſi internæ, interiùs erunt aſſumenda; & ſi per vtramque viam remedij vis ad locum affectus ferri poſſit, vtrinque erit admouendum.

Ad locum etiam remedij indicandum non parum conferunt Coindicantia ſeu res naturales, & præcipuè partium conformatio, ſitus & connexio.

Sic ventriculus per vomitum & ſeceſſum; hepatis caua deiectione connexa vrinarum prouocatione potiſſimùm expurgantur: Affectis inteſtinis remedia per anum infundimus.

Eodem modo correpugnantia conſideranda ſunt, quæ impediunt remedij vſum.

V. g. orificium ventriculi inflammatum exteriùs eſſet refrigerandum, nî diaphragmatis vicinia impediret; quemadmodum eiuſdem refrigerati calefactionem hepatis lobus ei ſuperiacens prohibere ſolet.

CAPVT VI.

De primo & generaliſſimo curationis principio.

Omnis curandi methodus à primo hoc, & generaliſſimo principio deſumitur, Contraria contrariis curantur.

QVamuis de principiis maximè diſputandum ſit, ſed ea tanquam vera & indubitata ſupponenda ſint; quemadmodum Galenus de hoc ipſo *artis curatiuæ principio* refert, in Medicina tam certum eſſe contraria contrariorum eſſe remedia, quàm in mathematicis bis duo quatuor efficere; & hoc principium non tantum hominibus, ſed etiam brutis eſſe à natura inſitum.

Nonnullæ tamen *obiectiones* illius veritatem primâ fronte conuellere videntur.

Prima Tetanus morbus frigidus eſt, & frigidæ affuſione curatur, dolor dolore tollitur, vomitus vomitu, alui fluxus alui fluxu.

Secunda. Omne contrarium contrarij aduentu magis intenditur: quemadmodum torpentem gelu manum ſi quis igni exponat magno vexatur cruciatu; ſi ambuſtum digitum in frigidam aquam immittat, crudeliùs torquetur, quàm ſi igni admoueat, aut aquâ vitæ perfundat.

Tertia. Purgantia medicamenta ſunt humorum peccantium propria remedia: ſed illa humores purgant familiaritate ſubſtantiæ quam habent cum iis, non autem contrarietate.

Quarta. Natura morbos tum calidos tum frigidos curare ſolet, cum quibus nulla ipſi interuenire poteſt contrarietas.

Quinta. Morbi magnitudinis, numeri & figuræ nullum habent contrarium, quo auferri valeant.

His vt ſatisfiat dicendum eſt, Contrarietatis nomen latiùs patére apud Medicos, quàm apud Philoſophos, & contrarietatem non ſolùm ſpectari ſecundùm formam, ſed etiam ſecundùm effectum & operationem; quidquid enim rem præter naturam auferre poteſt, vel contrarium effectum inducere, ſiue per ſe, ſiue per accidens id præſtet, contrarium nominatur. Sic rhabarbarum bilioſæ cacochymiæ contrarium dicitur, quatenus eam expurgat; ſic ferrum, vel ignis carni ſuperfluæ contrarius eſt, quatenus eam extirpat. Quibus ita ſuppoſitis ad *obiectiones* facile eſt reſpondere.

Ad *primam* enim dicendum eſt, Tetanum affuſione frigidæ curari per accidens, aucto per antiperiſtaſim, calore in partibus interioribus; dolorem dolore tolli etiam per accidens, dum nouus dolor cauſam prioris

doloris

doloris ad ſe reuellit: vomitū curari vomitu, & alui fluxū alui fluxu vacuatâ cauſâ quæ illum committebat.

Ad *ſecundam* dicimus contrariorum conflictum naturæ moleſtum eſſe, ſi repentinus fit, & vehemens; ſi verò moderatus & conueniens, maximè amicus: ſic manus frigore torpeſcens igni ea poſita cruciatur, quia ſubita fit eorum pugna: at in tepidam coniecta vel linteolis calidis inuoluta reſtituitur: & digitos combuſtus igni admotus, aut aquâ vitæ perfuſus leuatur, ratione cauſæ, quia eiuſmodi calidis conſumuntur, vel auocantur foras ſcintillæ parti penitus infixæ, quas frigida in profundum depellebat.

Ad *tertiam reſpondeo*, quòd licèt purgantia ſint humoribus peccantibus, ſimilia ratione ſubſtantiæ: tamen contraria effectiuè dicenda ſunt, quatenus eos expurgant, & extra corpus educunt.

Ad *quartam Reſpondeo*, naturam morbis omnibus contrariam eſſe, quatenus eorum cauſam vel coquit, vel expellit, vel alio quouis modo expugnat.

Ad *quintam*, dicimus, magnitudini, numero, & figuræ effectiuè contraria eſſe quæcunque eas auferre, vel immutare poſſunt, vt ferrum, ignis, ligaturæ, & ſimilia.

Illa autem contraria, quantum fieri poteſt, debent eſſe inuicem æqualia.

Æqualitas illa indicatur à natura morbi & cauſæ morbificæ, quæ citam ſui ablationem indicant. At vires, pars affecta, tempus morbi, & aliæ circumſtantiæ huic æqualitati repugnant. Ideò addita eſt theoremati hæc particula, *quantum fieri poteſt*, quia æqualitas contrariorum ad curationem ſimpliciter neceſſaria non eſt, ſed tantùm ad commodiùs curandum, ſi reliqua conſentiant.

Æqualitas verò remedij reſpectu morbi dupliciter conſideratur, vel ſecundùm gradum, vel ſecundùm copiam & molem.

Æquale remedium ſecundùm gradum dicitur, quod parem cum morbo receſſum à mediocritate obtinet. Sic remedium frigidum in ſecundo gradu æquale eſt morbo calido in ſecundo.

Æquale remedium ſecundùm molem & copiam illud eſt, quod præter gradum ſuæ qualitatis eâ eſt quantitate, vt vna duabus, vel pluribus vicibus exhibitum, expugnare poſſit morbum.

Hoc ſenſu & mediocre & vehemens remedium aduerſus eundem morbum æqualitatem obtinere poteſt, quandoquidem vehemens ſemel aut bis vſurpatum mediocre verò frequenter, morbum tollere poteſt.

Præterea æqualitas in gradu, vel actu, & realiter exiſtit, vel tantùm conſideratur reſpectu operationis.

Sic in morbis ſimilaribus datur gradus contrarietatis actu exiſtens, vt calidum remedium in ſecundo appoſitum morbo frigido in eodem: at in morbis conformationis, magnitudinis, & numeri dicuntur remedia æqualia iuxta operationem, quæ ſcilicet eo vſque agere poſſunt, donec naturalis conformatio, magnitudo & numerus reſtituantur.

Ex ſuprà propoſitis diſſolui facilè queunt omnes *obiectiones*, quæ aduerſus æqualitatem contrariorum afferri ſolent, quarum præcipuæ tales ſunt.

Prima. Hippocrates 6. *Epidem.* contraria præcipit ſenſim vſurpanda, & intermiſſionibus adhibitis.

Secunda Galenus *ſecundo κατὰ τόπους*, ſtatim ab initio efficaciſſima prohibet, & à debilioribus inchoandum præcipit.

Tertia, Frigoris minor eſt efficacia quàm caloris, humiditatis quàm ſiccitatis: non ergo in pari gradu hæc opponenda.

Quarta Morbis calidis vel frigidis in quarto gradu non poſſunt adhiberi remedia calida vel frigida in quarto, quæ venena ſunt.

Quinta. Si omnes morbi curarentur contrariis æqualibus, par eſſet in omnibus agentis proportio ad id quod patitur, atque ita eadem velocitas mutationis; ac proinde eodem temporis interuallo omnes ægri ſanarentur.

Sexta. Reductio ex Galeno, debet fieri in corporibus ſanis per contraria æqualia, & in ægrotis validiora erunt vſurpanda, quia citiùs oportet morbum tolli, quàm temperamentum naturale.

Denique, Paulus *initio lib.* 4. *Rectè*, inquit, *meâ ſententia, Cappadox Aretæus memoriæ prodidit auxiliorum vim morbis fortiorem eſſe oportere, eóque elephantiam nunquam curari, vt quâ nulla fortior medicina reperiatur.*

Ad *primam & ſecundam Reſpondendum eſt*: Hippocratem contraria adhibere ſenſim; & Galenum à debilioribus incipere habita circumſtantiarum ratione, ne ſcilicet vires frangantur, aut ratione contraindicantium, ne cruda materia vehementioribus fruſtrà agitetur, cùm tamen ipſe morbus æqualia reſpectu ſui ſemper indicet.

Ad *tertiam* dicendum eſt: quamuis minor ſit frigoris vis quàm caloris, humiditatis quàm ſiccitatis, quia tamen æqualitatem in vltimo actionis termino ſpectamus, ideò non minùs hæc dicentur æqualia, ſiquidem exceſſum morboſum ad mediocritatem reducere poſſunt.

Ad *quartam Reſpondeo*, etiam venena in vſum medicum vocari, ſi ea morbi natura poſtulet, idonea tamen præparatione præmiſsâ.

Ad *quintam Reſpondeo*, non eſſe par in omnibus morbis curationis tempus, quia non licet in omnibus eodem tempore vti contrariis æqualibus, propter variam ſubiecti & circumſtantiarum diſpoſitionem: & quamvis eorum vſus admitteretur, non eſſet par in omnibus curationis velocitas, propter maiorem in vno morbo, quàm in alio.

Ad *ſextam* dicendum eſt: quamvis reductio debeat fieri per contraria æqualia, tamen ea non eadem efficacia operantur, quemadmodum in curatione morbi, qui cùm in diſpoſitione ſit faciliùs aufertur contrariis æqualibus, quàm temperamentum naturale quod in habitu eſt, & ideò difficiliùs corrumpitur. Denique *ad auctoritatem* Pauli & Aretæi dicimus: Remedia morbis æqualia ratione intentionis, eſſe tamen valentiora ratione effectus, quia adiuuantur à natura, quæ ſemper contra morbum cum iis pugnare conſueuit.

CAPVT VII.

De inuentione Remediorum.

Remedia morborum curationi apta triplici via inueniantur, ratione, experientia, & analogiſmo.

Ratione inueniuntur remedia per indicationes, quando morbi & remedij natura nobis cognita eſt.

Sic febrem refrigerantia indicare dicimus, quia ſcimus, illius naturam eſſe calidam, & nobis inimicam, quæ ſibi contraria & ſui ablationem demonſtrat.

Experientia inueniuntur remedia, quando pluribus exemplis obſeruatum eſt, aliquod remedium alicui morbo prodeſſe, etſi effectus illius cauſa ignoretur.

Scribit Galenus, artem medicam duplici crure innixam incedere, ratione & experientia, quod quidem intelligendum eſt, non de rudi illa experientia, qua Empirici & Idiotæ in omnibus morbis ſumma cum temeritate vtuntur, ſed tantùm de illa, quæ circa eos morbos, & ea remedia verſatur, quorum natura &

cauſa

cauſa incognita eſt; quemadmodum antidota venenis, & morbis venenatis opitulari, nullà docente ratione, ſed ipſo dumtaxat vſu nouimus.

Analogiſmo remedia inuenimus, quando morbo incognito ea adhibemus remedia, quibus alius affectus cognitus, qui cum eo aliquam habet ſimilitudinem, curari ſolet.

Si in lue venerea, cùm primùm graſſari cœpiſſet, & adhuc ignota eſſet, remedia quæ in elephantiaſi & fœda ſcabie vtilia ſunt, non inutiliter vſurpata fuerunt.

SECTIO SECVNDA.

De Indicationibus à cauſa.

CAPVT PRIMVM.

De euacuatione in genere, & illius differentiis.

In legitima curatione cauſa morbifica primò auferenda eſt, ſecundò ipſe morbus, ſi poſt cauſæ abiationem ſuperſtes maneat.

LEGITIMÆ curationi opponitur Illegitima & extraordinaria, quam aliquando vſurpare cogimur; cùm vrgens aliqua intemperies corrigenda eſt, priuſquàm cauſæ demolitionem aggrediamur, aut etiam graue aliquod ſymptoma prius eſt mitigandum..

Cauſa autem morbifica multiplex eſt, vt docetur in pathologia: *præcipua tamen & magis ordinaria eſt humor, quia morbi ab humoribus multò frequentiùs, quàm ab aliis cauſis producuntur.*

Humorum autem peccantium præcipuum atque vſitatiſſimum remedium eſt euacuatio, quæ nihil aliud eſt quàm humoris vitioſi è corpore eductio.

Ea verò duplex eſt, vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ communiter ab vniuerſo corpore, & tribus illius regionibus materiam ſubtrahit.

Trium autem corporum regionum prima eſt, *quæ ventriculum, inteſtina, venas meſaraicas, & reliquos venæ portæ ramos, cauahepatis, lienem, & pancreas continet.*

Secunda *regio, hepatis conuexa, omnémque venam cauam, atque illi comitem arteriam magnam, & quidquid incidit inter alas & inguina comprehendit.*

Tertia *regio, muſculos complectitur, membranas, oſſa, omnémque corporis molem, vſque ad extimam cutem.*

Præter communes illas regiones, aliæ multæ ſunt, quæ particulares appellantur, in quibus etiam aſſeruantur excrementa, vt cerebrum, pulmones, renes, & vterus.

Vniuerſalis euacuatio fieri conſueuit, per venæ ſectionem, alui deiectionem, vomitum, & ſudorem; harum ſiquidem quæcumque primùm obtigerit, quanquam plurimùm ac validè regionem vnam, cæteras etiam conſequutione quadam licèt parciùs, euacuat.

Venæ ſectio primùm venas exhaurit, & arterias illis anaſtomoſi coniunctas, deinde corporis molem ipſáque viſcera, ad primas vſque venas progreſſa.

Alui deiectio primùm inteſtina, ventriculum, viſcera, primaſque venas expurgat; deinde venas, habitumque corporis.

Vomitus primùm ventriculum expurgat: deinde viſcera, venaſque maiores, poſtremò corporis habitum.

Quæ per ſudores fit euacuatio, proximè quidem è corporis habitu diſſoluit; ſecundò è venis arteriiſque grandioribus, ac poſtremò à viſceribus, & ex intima corporis regione particularis euacuatio eſt, quæ à parte quadam peculiari excrementa educit.

Huius generis eſt cerebri per palatum & nares expurgatio, thoracis per anacatharſim, renum & veſicæ per vrinas.

Omnis porrò vacuatio, vel ſpontanea eſt, vel artificioſa.

Spontanea vacuatio eſt, cum citra vllius remedij opem quippiam è corpore effunditur.

Eáque rurſùm duplex, naturalis, & ſymptomatica.

Naturalis eſt, quando vi ſolius naturæ bene operantis, vitioſi humores excluduntur.

Symptomatica rurſùm fit, vel ratione facultatis, vel ratione materiæ.

Ratione facultatis, quando imbecillior humores corporis regere atque retinere nequit, eóſque prorſus diffluere ſinit.

Ratione materiæ, quando humor quantitate aut qualitate peccans naturam ita irritat, vt eum è vaſis, receptaculiſque ſuis excludere cogatur.

Vtraque irrita, præter naturam, nullóque vſui eſt; quòd benignus atque ſalutaris humor pariter cum pernicioſo promiſcuè, nullo delectu, nulliſque legibus prorumpat.

Artificioſa vacuatio eſt quæ remediorum ope perficitur.

Eáque duplex eſt, vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ ab vniuerſo corpore humores educit.

Particularis, quæ ab aliqua tantùm parte.

Rurſum euacuatio ad duplicem præcipuè finem inſtituitur, reuulſionem & deriuationem.

Quamvis propter alios fines ſæpe vacuationes inſtituantur, vt in progreſſu patebit, quia tamen reuulſio & deriuatio frequentiùs vſu veniunt & maiores habent difficultates, ideò ſequenti capite ſeorſim explicandæ ſunt, cum particulari euacuatione, propter ſummam quæ inter eas intercedit affinitatem.

CAPVT II.

De reuulſione, deriuatione, & particulari euacuatione.

Reuulſio eſt humoris in aliquam partem fluentis auerſio ad oppoſita diſtantiſſima, habitâ fluxus originis, communitatis vaſorum, & rectitudinis ratione.

EVacuatio quæ humori debetur, vel eum reſpicit quatenus eſt in motu, vel quatenus quieſcit. Humori mouenti, ſeu in aliquam partem fluenti, debetur reuulſio & deriuatio; quieſcenti verò vacuatio ſimplex. Reuulſionem verò fieri debere longiſſimè à parte quæ fluxione curatur; conſtat ex Galeni præcepto, 13. *meth. cap.* 11. & 2 *ad Glaucon. cap.* 2. & ipſa reuulſionis natura id ipſum inſinuat: quærimus enim vt quod ſemel reuulſum eſt, non retrocedat, quod faciliùs obtinere licet, ſi reuulſio ad contraria & longinqua fiat; neque enim facilè motus contrarij ſibi inuicem ſuccedunt. Id tamen non ſimpliciter & abſolutè accipiendum eſt,, ſed tantùm ſuppoſitis conditionibus quæ in ſequentibus theorematis exponentur.

Oppoſitio partium, ſeu contrarietas quæ in reuulſione obſeruatur, tribus conditionibus ſtipata eſt.

Prima *conditio eſt, vt reuulſio fiat ad fluxionis originem.*

Quotieſcunque fluxionis origo cognita eſt, illi perpetuò reuulſio opponenda eſt. & ad eam humores retrahendi ſunt: v. g. ſi ab hepate ad vterum fluxio deferatur, vena cubiti dextri aperienda eſt, vt ad fluxionis exordium humor reuocetur.

Huic conditioni aduerſari videtur illa Galeni ſententia, quæ habetur *lib. de cur. ratione per venæ ſectionem. cap.* 8. quâ vult, vtero inflammatione laborante venas crurum eſſe aperiendas. Cui *Reſpondendum* eſt, venas inferiores ſecari in vteri inflammatione, non ad ſimplicem reuulſionem, cuius ratione melius foret à partibus ſuperioribus ſanguinem mittere, ſed ad deriuationem ſimul cum reuulſione celebrandam. Quâ reſponſione ſoluuntur etiam alia Galeni

loca, in quibus docet affectis partibus infra renes poſitis, venas inferiores eſſe ſecandas, quod ideò fit, vt deriuatio ſimul cum reuulſione fiat; cùm alioqui ad ſimplicem reuulſionem, ſæpe in affectibus earum partium, venæ ſuperiores aperiri ſoleant.

Secunda *conditio eſt, vt ſeruetur vaſorum communitas.*

Si fluxionis origo teneatur, primam conditionem obſeruare ſatis eſt, vt ſcilicet ad partem mittentem fluxio retrahatur. Sed quando pars illa mittens non cognoſcitur, quod ſæpiſſime contingit, tunc temporis duæ poſteriores conditiones obſeruandæ ſunt, quæ reſpiciunt partem recipientem, vt ſcilicet illius ratione ſeruetur vaſorum communitas & partium rectitudo. Communia autem vaſa ſunt, quæ cum parte affecta communicationem habent. Sic in fluxu ſanguinis à naribus, venæ brachij repetuntur, non autem crurum, quamvis hæ maiorem habeant diſtantiam a parte recipiente, quia minorem habent communicationem. Sic Galenus 13. *meth* in phlegmone hepatis, internam brachij venam ſecat, eo quòd, inquit, cum iecinore amplâ, & rectâ viâ communicet. Sic etiam *lib. de tremore. Si* inquit, *venas quæ nullum cum affecta parte conſortium habent, ſecueris, ipſam quidem non iuuabis, & ſanam lædes, à qua ſanguinem hauris vtilem.*

Tertia *conditio eſt, vt ſeruetur rectitudo partium.*

Hæc conditio maximi eſt momenti, & diligenter obſeruanda in omni reuulſione: fundatur enim in conſortio, & conſenſu mutuo, quod maximum reperitur inter partes eiuſdem lateris, & vocatur illa rectitudo *κατ' ἴξιν* ab Hippocrate, & *ἰνθυωρία* à Galeno, quæ confirmatur multis experimentis: Vteri enim pars dextra tantò eſt ſiniſtra calidior, vt caloris aucti nomine mares formet, ſiniſtra fœminas: ſic dexter teſtis ad ſiniſtrum collatus. Eſt autem caloris aucti cauſa rectitudo hepatis vicinitas enim & vaſorum communitas, non ſunt vtrique parti diſpatia. Paralyſis medietatem corporis exactam corripit, illæsâ reliquâ; & tamen humor illabitur à tertio & quarto cerebri ventriculis, in quibus non eſt dextri à ſiniſtro ſecretio. Si inflammato hepate, ex dextra nare ſanguis erumpit, ſanatur; ſi ex ſiniſtra, non iuuatur, cùm vna ad vtramque narem ex iecinore vena pertingat. Si cubitus ſiniſter ſecatur, vacuatur lien inflammatus, & pleura ſiniſtra, quæ omnia ex dextra axillari non ſuccedunt. Siniſtra tamen, ſi venarum communionem ſpectes, nonniſi interuentu hepatis ex ſiniſtro exhaurit. Ac denique dicebat Hippocrates, *ſex o Epidem. per rectum fiunt moriturum pe mutationes, & criſis & abſceſſus.*

Cur verò tantùm poſſit rectitudo, adeò difficile eſt reſpondere, vt multi varia commenti ſint, quibus omiſſis, probabilius videtur illud, quod à grauiſſimis quibuſdam auctoribus ſancitum eſt; multos nimirum eſſe canales corporis longitudinem perreptantes, & diſtinguentes, per quos ſurſum deorſum promptus eſt omnium in corpore contentorum commeatus, qui tamen non perinde per latera diſtribuitur. Illi autem ductus, quoniam ſenſibus conſpicui non ſunt, duabus rationibus firmantur, præter experimenta ſuperiùs propoſita. *Prima* à fine deſumpta eſt, quòd ſcilicet natura conſeruationis indiuiduorum ſollicita, ea veluti gemina conſtituit, vt dimidiâ illius parte læſa, altera minùs pateretur: Sic dum aliquo infortunio vnus oculus, auris, brachium perit; altero oculo, aure, brachio vita ſeruatur. Ita duo quaſi animalia, dextrum ſiniſtrúmque, in vnum animal coniungens diuturniorem illis vitam comparauit. *Secunda* ratio ab euentu petitur: repentè enim & frequenter commutatio fit à dextro pede, ad dextrum vel brachium vel humerum, & contra, quemadmodum etiam laborante dextrâ capitis parte, & deſcendente humore potiùs intumeſcit pars dextra ceruicis, ſi illic ſiſtitur humor, aut ſi ad thoracem deſcendit, potiùs dextrum latus, quàm ſiniſtrum repletur; vel denique ſi ad partes inferiores labitur, dextram potiùs podagram efficit, quàm ſiniſtram. Eadem ratione, laborante pede in epilepſia ſubitò aſcendit materia aliqua ad caput: quod non poſſet fieri, niſi ductus illi concederentur, qui vt demortuo homine occulti ſunt, ſic in viuente manifeſti; & per eos, humores qui rectà feruntur, aſcendendo, vel deſcendendo, facilem viam inueniunt, ſi attrahantur, expellantur, & aliis remediis hinc indè dimoueantur.

Ex ſuprà propoſitis facilè confutatur ſententia Arabum, qui reuulſiones moliuntur, omiſsâ illâ rectitudine ad quoſlibet contrarietatis terminos, cuius tres faciunt ſpecies, videlicet à ſuperioribus ad inferiora, ab interioribus ad poſteriora, & à dextris ad ſiniſtra: vnde Auicenna, *1. 10 lib. 3. tract. 5. cap. 1.* in pleuritide, & aliis internis inflammationibus, primò iubet ſecari venam in malleolo eiuſdem lateris, ſecundò communem in brachio contrarij lateris: vltimò internam eiuſdem lateris. Quæ doctrina aduerſus *τὸ κατ' ἴξιν* Hippocratis, & legitimam curandi methodum manifeſtè pugnat. Adde quod, in diametris, ſeu quadris corporis enumerandis deficiunt Arabes, cùm tres tantùm conſtituant, illis enim quarta adiungenda eſt, quæ ſcilicet ab internis ad externa, quam proponit Galenus *libro de reuulſione*, & illa obſeruatur in pleuritide, quando vena ſecatur in eodem latere; fit enim tunc reuulſio à partibus interioribus ad exteriores.

Reuulſio autem duplex eſt, vniuerſalis vna, particularis altera.

Vniuerſalis eſt, quæ contrarietatem obſeruat reſpectu totius corporis, & in eo contrarios terminos reſpicit, vndecunque humores prolabantur.

Hæc potiſſimùm celebratur, quando maiores venæ ſecantur, & ipſum hepar fluxionum origo exhauritur, atque adeò vſitatiſſima & ſecuriſſima eſt, vt nimirum quando fluxionis origo propria ignoratur ab ipſo hepate per maiores venas reuulſio ineatur, ſic enim exinanitæ venæ reliquum ſanguinem arctiùs retinent, neque eum fluere permittunt. Vnde Galenus *1. ad Glauconem*, 14. inflammationum defluxum reuocari vult vel ad commune Vas, vel ad originis fontem. Ita 2. *acut. cap. 10 quæcunque*, inquit, *vena ſecetur, vniuerſa exhauriuntur, quia omnium in corpore vna eſt confluxio, & commeatus*, hac tantùm differentia, quòd quædam venæ exhauriunt certas partes aliis celeriùs.

Reuulſio particularis, quæ & localis nominatur, eſt quæ in vno membro tantum contrarios terminos reſpicit.

Hæc præcipuè fit venis minoribus apertis, quæ à parte tantùm reuellunt; & reuulſionis nomen ſimpliciter non meretur, ſed tantùm reuulſionis localis; imò verò ad deriuationem propriè referenda eſt, ideò tantùm reuulſionis nomen retinens, vt hæc præcepta conſentanea ſint cum Galeni doctrina, qui huiuſmodi deriuationes reuulſionum nomine vſurpat; explicans enim aphoriſmum Hippocratis 68. *ſect. 5.* qui ſic habet: *Dolente parte capitis poſteriore, in fronte vena inciſa prodeſt*, dicit reuulſionem fieri ſecundum longitudinem, ſuprà infráque; ſecundùm latitudinem, ad dextram & ſiniſtram; ſecundùm profunditatem, ad anteriora, & poſteriora: ac proinde dolente parte capitis poſteriori reuulſionem fieri ſectâ venâ frontis, quæ quidem reuulſio particularis, & localis eſt, nec niſi poſt vniuerſalem fieri debet in corpore plethorico.

Deriuatio eſt humoris ad aliquam partem fluentis per vicinas partes auerſio.

Quoniam deriuatio reuulſioni particolari finitima eſt, ideò ex ſuperioris theorematis explicatione, deriuationis natura ſatis innoteſcit.

In deriuatione vaſorum communio perpetuò obſeruanda eſt.

Deriuatio in eo differt à reuulſione, quòd illa ad oppoſita & remota fieri debeat, hæc verò ad vicina. Cùm ea verò conuenit, quòd in vtraque vaſorum communio requiratur. Sic in fluxione quæ ad dentes, vel oculos labitur, veſicatorium pone aures admouemus, deriuationis gratiâ.

Particularis euacuatio eſt, quæ humorem alicui parti impactum euacuat.

Hæc autem poſt reuulſionem & deriuationem celebranda eſt.

Et fit dupliciter, nimirùm ſenſibiliter, aut inſenſibiliter.

Senſibiliter rurſùm, vel per ductus à natura in eum vſum conformatos, vel parte ferro aut cauſtico aperta.

Sic cerebrum per nares & palatum euacuatur, pulmo per aſperam arteriam, veſica per vrethram, per ductus ſcilicet naturales. Abſceſſus verò materiam, & alia huiuſmodi in parte ductibus carente præter naturam contenta, artificioſa apertione educimus.

Inſenſibiliter fit per poros & inſenſiles partium meatus: & hæc reſolutio propriè nominatur.

Sic materia in aliqua parte contenta, tumores, aliósque affectus pariens citra manifeſtam euacuationem reſoluitur fomentis, linimentis, emplaſtris, & ſimilibus remediis.

In reuulſionis, deriuationis, & particularis euacuationis rectâ adminiſtratione, ſequentia theoremata obſeruanda ſunt.

Cùm fluxio maximè vrget, reuulſione vtendum eſt; cùm verò ſedata eſt magna ex parte, deriuatione, cùm denique non ampliùs influit humor, ſed parti impactus eſt, particulari euacuatione.

Quando materia fluens eſt venenata, nequaquam reuellenda eſt, ſed ab initio per partem ipſam recipientem vacuanda.

Sic in carbunculis, puſtulis malignis, variolis, & bubonibus peſtilentibus, aut venereis, non licet ſecare venam, reuulſionis gratia, ſed tantùm ſimplicis euacuationis, ſi corpus ſit valde plethoricum.

Reuulſio, deriuatio, & particularis euacuatio, ſimul & ſemel vnâ & eadem euacuatione celebrari poſſunt.

Quamvis reuulſio, deriuatio, & particularis euacuatio contrariæ quodammodo videantur, quod vna ad longinqua fieri debeat, aliæ verò ad vicina, multæ tamen poſſunt inſtitui vacuationes omnium participes: ſi nimirum media diſtantia inter propinquam & remotam eligatur; vt in pleuritide, cùm vena brachij ſecatur quod fluit reuellitur, quod iam parti recipienti proximum eſt deriuatur, & quod partis ipſius anguſtis meatibus impactum eſt, euacuatur. Has autem euacuationes ſimul & ſemel factas, vtiliſſimas eſſe colligitur, ex Gal. præcepto, vulgo Medicorum incognito, quod habetur *6. Epid. ſect. 2* vbi docet, non eſſe inſiſtendum toto fluxionis tempore reuulſoriis; ſed interponendum eſſe medium tempus vacuationi humoris in parte contenti. Ita enim demum fluxio ceſſabit, ſi & à longè reuellentibus auertatur confluens materia, & proximâ vacuatione dolor, colórque partis tollantur fluxionis cauſæ. Si ergo confluente humore, ſimul detur vnicâ ſectione modicè remotâ, reuellere ſimul & vacuare, non eſt dubium, quin illa amplectenda ſit: quod Galenus in iecore inflammato, & alibi perpetuò ſequitur; quemadmodum & pleuritide vulgò fieri conſueuit, vt anteà oſtenſum eſt. Denique ex eodem Galeno 13. *meth. cap. 11.* *Si ſolus fluxus curandus, ſecunda diſtantiſſima pars eſt. ſi ſola partis plenitudo vicinissima.* Ex hoc conficitur, vt vbi pariter iunguntur, mediam quandam diſtantiam obſeruare neceſſum ſit.

Quando ex communi vena reuulſio & deriuatio ſimul & ſemel fiunt, illi adhibenda moderatio eſt, vt vacuatio non ſit exigua, quæ agitando magis augeat fluxum, quam extractione ſedet; dandaque opera eſt, vt eodem die ſi natura patitur, ſin minùs, poſtero repetatur eiuſdem venæ ſectio.

Hoc præceptum vtiliſſimum eſt, & maximi momenti in vſu practico, quod tamen multi cum ægrorum incommodo ſurdâ aure pertranſeunt: Si enim primùm parcâ manu ſanguis mittatur, ille magis exagitatus, nec ſufficienti quantitate edoctus, vehementiùs in partem irruit. Deinde, cùm primâ ſectione non liceat exhaurire totum, quod in inflammato loco vitioſum continetur, ſed tantùm vſque ad caloris mutationem, ex Hippocratis ſententia, neque enim ampliorem virtus ferre poteſt; ſupereſt, vt quod prior tranſpoſuit, ſequens inaniat: & cùm inanitus locus affectus ex vicinis vaſis ſanguinem ſugat, cúmque vitiet; niſi ab eo beneficio repetitæ vacuationis breui extrahatur, putreat neceſſe eſt, & rurſum ingraueſcat malum.

Quantitas reuulſionis & deriuationis, fluxionis quantitati reſpondere debet, modò vires ferre queant.

Sic quando fluxio magna eſt, ſi reuellenda ſit atque deriuanda per venæ ſectionem, eâ copiâ mitti debet ſanguis quæ vniuerſam fluxionis materiam educere poſſit habita ſemper virium ratione, vt ſcilicet totam euacuationem ferre queant. Vbi notandum eſt inſigne præceptum quod habetur apud Hippocratem *2. de victus ratione in acutis, text. 1*. docens modum & terminum venæ ſectionis in inflammationibus, & præſertim in pleuritide, ſcilicet vſque ad coloris mutationem. Illa autem coloris mutatio, ab ipſa parte affecta ſanguinem educi ſignificat; quemadmodum docet Galenus, *in commentario huius loci*, his verbis: *Quidquid ſanguinis in phlegmone continetur, id caloris abundantia, colore permutatur: reliquum autem in partibus omnibus ſimile manet. Eam ob cauſam ſanguine, qui in totum ſpargitur corpus pituitoſiore exiſtente, rubicundior ſanè erit, qui in eo, quod phlegmone obſidetur, latere continetur. Quod ſi ſanguis in totum corpus diffuſus, rubicundior extiterit: is proculdubio, qui ad phlegmonem eſt, adustus, aſſatuſque in nigrum conuertitur.* Coloris itaque mutatio ſanguinis tranſlationem ex parte affecta certò ſignificat, verum eam ſemper, vt ibidem docet Galenus, non expectare oportet, ob virium imbecillitatem.

Dum humor cum impetu fluit, maiores venæ aperiendæ ſunt, modò id loci natura, & ſitus partium permittat.

Quia per maiores venas prompta & ſubita fit reuulſio ac plerumque deriuatio quæ fluxionis celeritati obſiſtere poſſit.

CAPVT III.

De ſanguinis miſſione.

Humorũ vitiũ duplex eſt, in quãtitate & in qualitate: illud vocatur plethora; hoc cacochymia. A plethora indicatur ſanguinis miſſio, à cacochymia purgatio.

HOc theoremate grauiſſima includitur controuerſia, de indicationibus mittendi ſanguinis, quę auctorum ingenia variè torſit, & multis difficultatibus intricauit, à quibus vt nos breuiter expediamus, propoſita in *ſuperiori lectione* principia ſequemur, quibus indicantium & indicatorum natura rectè conſtituitur, & ea à coindicantibus ac correpugnantibus exactè diſtinguuntur.

Primum igitur ſupponendum eſt, nos hîc ſanguinis miſſionem vſurpare, prout eſt ſpecies euacuationis, & remedium ſanguinem euacuans. Quo poſito dicimus, ſanguinis miſſionem indicari à ſola plethora, ſeu plenitudine, quæ ſanguinis redundantiam ſignificat, propterea quòd vnum tantùm ab vno indicatur, & indicatum debet eſſe contrarium indicanti: at copiæ ſanguinis directè opponitur illius imminutio, quod quidem agnouit Galenus dum 2. *κατὰ τόπους, & alibi*

ſanguinis miſſionem à multitudine ſanguinis indicari docet. Cùm verò 4. *meth. cap.* 6. plenitudini adiungit magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem, & *lib. de venæ ſectione*, tum multis aliis locis tres iam dictas indicationes mittendi ſanguinis ſimpliciter proponit, nempe magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem non propriè & ſtrictè intelligendum eſt indicationis nomen, vt ex ſequentibus demonſtrabitur.

Primò, vnum tantùm ab vno indicatur, vt ſuprà oſtenſum eſt, *cap.* 3. *ſect.* 1. Ergo ſanguinis miſſio à tribus indicari nequit.

Secundo, vires & ætas cùm ad res naturales referantur nunquam poſſunt verè indicare, ſed tantùm coindicant, vt ſuprà demonſtratum eſt, *cap.* 4. *ſect.* 1.

Tertio, Magnitudo morbi ſeruata lege contrarietatis, quæ debet intercedere inter indicans, & indicatum, non poteſt indicare niſi magnitudinem remedij; atque ita cùm purgatio æquè magnum remedium ſit ac venæ ſectio; æqualiter vtraque à magno morbo indicabitur, non autem ſpeciatim venæ ſectio. Quod videns Galenus 4. *meth* magnitudinem morbi nunc ſanguinis miſſionem, nunc purgationem indicare ſcribit: quo oſtenditur, magnitudinem morbi non eſſe verum indicans venæ ſectionis, quia non eſt vnum, neque perpetuum.

Quarto, ex eadem contrarietatis lege, cùm ſanguinis miſſio ſit ſpecies euacuationis, inter morbum magnum, & euacuationem vera contrarietas deberet intercedere, quæ cùm nulla omnino ſit, vnum ab alio non poteſt indicari. Neque eſt quod dicas, eſſe contraria per accidens, nam vera indicantia debent indicare per ſe contrarium remedium.

Quintè, multi ſunt morbi magni, quibus non conuenit ſanguinis miſſio, vt febris hectica, & quicunque ab inanitione fiunt, ergo magnitudo morbi non eſt vera indicatio venæ ſectionis.

Dicimus igitur, Galenum morbi magnitudinem proponere quaſi ſanguinis miſſionem indicet, non quòd propriè & reuerà id præſtet, quod nonnulli recentiores ſummis viribus defendere conantur, ſed quòd ſit ſignum, vehemens ſanguinis vitium oſtendens, quoties ab eo producitur, & illud ſanguinis vitium poſtulat venæ ſectionem. Vires verò & ætas coindicant ſolummodò, latiorique verbi acceptione indicare dicuntur, vt ſuprà oſtenſum eſt, coindicantia, ſimpliciter indicantia ſæpe à Galeno nominari. Magnitudo morbi venæ ſectionem indicat, quatenus eſt conditio ſine qua non, iuncta cum multitudine ſanguinis: nam ea, abſente plethorâ, ſolui poteſt aliis viis, putà inedia, exercitio, &c.

Plethora alia eſt ad vaſa, alia ad vires.

Plethora ad vaſa fit, vel omnibus humoribus æqualiter adauctis, & appellatur ſimpliciter plethora: vel ſolo ſanguine copioſius redundante, & vocatur plethora ſanguinea.

Quando alius humor à ſanguine, ſuâ quantitate ſymmetriam excedit, & omnes alios exuperat, ipſis etiam adhuc adauctis, illius humoris appellatur plenitudo.

Cum denique vnus tantùm humor excedit, reliquis in æquilibrio poſitis, vocatur cacochymia.

Cacochymia eſt vitium in qualitate, quemadmodum plethora eſt vitium in quantitate, quia ſanguis abſque vitio qualitatis poteſt augeri, alij verò humores nequaquam.

Plethora ad vires ea eſt, quæ licèt vaſa præter modum non repleat; corporis tamen facultates premit, & præcipuè naturales, ita vt cùm ab illis regi nequeat, in corruptelam degeneret.

Rurſus plethora alia leuis, alia grauior, alia præſens, alia futura, alia communis, alia propria.

Confert etiam ſanguinis miſſio ad reuulſionem, deriuationem, & totius corporis refrigerium, non quidem per ſe, ſed tantùm per accidens.

Sanguinis miſſio per ſe multitudinem humorum qui continentur in venis educit: per accidens verò reuellit, & deriuat humores ad aliquam partem confluentes. Totum verò corpus refrigerat etiam per accidens, videlicet humoris calidi portionem educendo, & illi qui relinquitur liberam tranſpirationem conciliando.

Ex prædictis theorematis facilè deſumi poſſunt ſolutiones omnium argumentorum, quæ à multis afferri ſolent, vt probent ſanguinis miſſionem non indicari à plethora: nam in iis qui ex alto ceciderunt, licèt nulla adſit manifeſta plethora, ſecatur vena, quia eſt plethora ad vires, illæ enim ex caſu debilitatæ, non poſſunt regere humores, qui antea ſub regimine naturæ ritè coërcebantur, dum ſanitas erat integra. Deinde fit illa ſanguinis miſſio, ad reuulſionem humorum qui fluere incipiebant ad partes contuſas. Sic in immodico ſanguinis fluxu venæ ſectio celebratur, non quatenus eſt euacuatio, ſed quatenus eſt remedium reuellens. Sic in febribus putridis ſecatur vena ad corporis refrigerium, aut quia adeſt plethora ad vires: leuata enim natura portione oneris, quo premebatur, quod reliquum eſt faciliùs ſuſtinet minoréque negotio domat, atque conficit. Denique plethora leuis, quæ ſolo exercitio, & frictionibus curari poteſt, non indiget venæ ſectione, ſed tantùm ea, quæ grauior eſt, & morbum magnum producit, aut breuî productura eſt.

Inter ea quæ venæ ſectionem coindicant, vires primum locum occupant, quaſi validæ ſunt, & robuſtæ, eam permittunt: ſi verò debiles ac languidæ, eandem prohibent.

Vires ſub triplici facultatum numero continentur, præcipuè tamen in facultate vitali virium robur conſtituitur: ſi enim illa ex pulſu magno & æquali, nec non reſpiratione liberâ conſtans & robuſta comperiatur, ſanguinis miſſionem permittit; ſi verò ex contrario pulſus & reſpirationis habitu imbecilla appareat; venæ ſectionem dehortantur: etſi cauſa morbifica, vel morbus hoc remedij genus expoſtulet, aut certè pauca manu, & per dilucida interualla ſanguis educendus eſt. Hîc enim diligenter vires languidæ ab oppreſſis diſtinguendæ ſunt. Opprimuntur à cauſis internis, vt obſtructione, & humorum copiâ, & tunc vacuatione recreantur; exoluuntur & diſſipantur à cauſis euidentibus, vt aëris feruore, & maligna corruptione, labore, vigiliis, inedia, vacuatione quauis immodica, doloris atrocitate, morbi violentia, & diuturnitate, aliiſque huiuſmodi, tunc verò refectioni potiùs, quàm euacuationi danda eſt opera. In languidis & oppreſſis viribus pulſus ferè ſimilis eſt; ſed hoc diſcrimen afferri poteſt; quod oppreſſis morbi initio exilis pulſus, & ſepultus percipitur, languentibus autem & deiectis in incremento, & vigore, cum quibus cauſæ commemoratæ concurrunt.

Coindicat etiam ſanguinis miſſionem ætas florens, quæ inter pueritiam, & extremam ſenectutem media eſt, at pueritia & vltima ſenectus eandem prohibent, aut certè non niſi maxima vrgente neceſſitate, & ſumma cum cautione celebrandam eſſe ſuadent.

Ætas non coindicat, aut correpugnat, niſi ratione virium quæ in puero, & ſene ſunt ita debiles, vt vix ferre queant venæ ſectionem. Pueri enim corpus habent molle, tenerum, & patens, quod ſponte ſua aſſiduò digeritur ac diffluit; ſenes verò ſpirituum & caloris inopia laborare ſolent: ideo Hipp. 4. *de victus ratione in morbis acutis*, ætatem florentem cum magnitudine morbi & virium robore ad ſanguinis miſſionem requiri præcipit, quem ſequutus Galenus 11. *meth. cap.* 14. *& lib. de curandi ratione per venæ ſectionem*, ante annum 14. & poſt ſeptuageſimum venam ſecare vetat. Quod de pleniori illa veteribúſque conſueta vacuatione audiendum eſt; nam moderatam quæ viribus & plenitudini aut par, aut inferior ſit,

omnis

omnis ferè ætas ferre poteſt, ſi vegeta & robuſta ſit: ætas ſiquidem non tam annorum numero, quàm habitus & virium robore metienda eſt. Quod eleganter Celſus confirmauit *lib. 2. cap. 10. Antiqui (inquit) primam, vltimamque ætatem ſuſtinere non poſſe hoc auxilij genus iudicabant, perſuaſerantque ſibi, mulierem grauidam quæ ita curata eſſet; abortum eſſe facturam: poſtea vero vſus oſtendit nihil ex his eſſe perpetuum, aliaſque potiores obſeruationes adhibendas eſſe, ad quas dirigi curantis conſilium debeat. Intereſt enim non quæ ætas ſit, neque quid in corpore intus geratur, ſed quæ vires ſint: ideo firmus puer, & robuſtus ſenex, & grauida mulier valens tutò curantur.* Sic Rhaſis in ætate decrepita, quæ graui vrgentéque pleuritide laborabat, ſanguinem miſit. Sic Auenzoar filio ſuo trimo ſe vtiliter venam ſeciſſe commemorat; & nos plerumque experimur pueros quarto aut quinto ætatis anno a grauiſſimis morbis venæ ſectione liberari.

Quantitas venæ ſectionis à magnitudine vitij à ſanguine dependentis indicatur; atque ita magnus morbus copioſam indicat ſanguinis miſſionem, mediocris moderatam, paruus denique exiguam aut nullam.

Quantitatem vero condicant vires ægrotantis, quæ ſi validæ fuerint, quantum morbus deſiderat, fidenter vacuandum, minùs validis parciùs, proſtratis nihil prorſus educendum.

In magno ſanguinis vitio viribus conſtantibus antiqui ſanguinem mittebant vſque ad lipothymiam, ſeu animi deliquium, quo non intelligendum eſt illud, quod nonnullis venæ ſectionem expaueſcentibus aut aliâ de cauſa citra inſignem euacuationem accidit, ſed illud quod ratione euacuationis contingit. Talem adhibebant ſanguinis miſſionem in magnis inflammationibus, febribus ſynochis vel ardentiſſimis, & doloribus vehementiſſimis: aſſertque Galen. ſe experientiâ compertiſſe, ſi in ardentiſſimis febribus vſque ad animi deliquium ſanguis mittatur, ſtatim corporis habitum refrigerari, & febrem extingui, pluribuſque aluo ſolutâ, & ſudoribus erumpentibus planè ſanitati reſtitui: hæc tamen vſque ad lipothymiam vacuatio noſtris temporibus rariſſimè vſurpatur, & apud vulgus temeritatis maximè ſuſpecta eſſe conſueuit. Satius igitur eſt infrà ſubſiſtere, & ſanguinis quantitatem qua vnâ vice lipothymiam induceret, duabus potiùs, aut tribus vicibus educere, abſque vllo lipothymiæ metu, & minori virium iacturâ.

Coindicant etiam quantitatem mittendi ſanguinis cauſæ interne, & externæ.

Internæ ſunt corporis temperamentum, habitus, ætas.

Temperamentum calidum & humidum copioſiorem patitur venæ ſectionem, quàm frigidum & ſiccum.

Habitus corporis extenuatus, mollis & rarus magnam ferre nequit ſanguinis euacuationem; contrà verò carnoſus, firmus atque denſus.

Habitus prapinguis, & obeſus difficilè ſuſtinet venæ ſectionem.

Quamvis huiuſmodi habitus minimè reſolubilis ſit, quia tamen anguſtas & exiles habet venas, quas exinanitas pinguedo facilè ſtringit, vt inde metus ſit, ne natiuum calorem extinguat, ideò difficilè ferre poteſt venæ ſectionem.

Iuuenilis ætas largiorem patitur venæ ſectionem quàm puerilis aut ſenilis.

Cauſæ externæ ſunt, regio, anni tempus, cœli ſtatus, vacuatio ſuppreſſa, vel immodicè procedens, conſuetudo victus, vel generis vitæ, vel vacuationis.

In regione calida & ſicca ſanguis minori copiâ educendus eſt.

Quia talis regio multum innati calidi, ſanguinis & ſpirituum abſumit; hinc vires comminuuntur, & minor ſanguinis quantitas relinquitur in venis.

Regio frigida & humida ſatis largam patitur venæ ſectionem minùs verò quæ eſt frigidiſſima: at temperata largiſſimam profuſionem tolerat.

Frigida & humida aëris temperies innatum calidum humoréſque intus coërcet, horúmque minimum diſſoluit; in extremè frigida ſanguis veluti frigore conglaciatus vacuationi vix cedit, tum partes internæ ſi à ſuo calore deſtitutæ maneant, ambientis frigoris iniuriâ extinctionis periculum ſubibunt.

In anni temporibus ver ſanguinem largiùs profundi permittit, poſt autumnus, deinde hyems, omnium verò minimum æſtus.

In cœli ſtatu calidiſſimo & frigidiſſimo parcè ſanguis mittendus eſt; in temperato copioſiùs.

Conſueta aliqua vacuatio ſuppreſſa largiorem patitur ſanguinis miſſionem.

Vacuatio ſpontanea materiæ morbi nihil detrahens, venæ ſectionem non excludit, modò illâ vires valde attritæ non fuerint: harum tamen ratione ſanguis parciùs mittendus eſt; & ſiſtenda vacuatio, ſi magis vires offenſura eſt.

Spontanea vacuatio, quæ materiam morbificam educit, ſi iam ægrotum leuat, poſſitque quantum requiris vacuare prorſus eſt naturæ committenda; ſin minùs id poſſit, tantum ipſe detrahes, quò ex coniunctis ambobus perficiatur quod poſtulas.

Qui frugaliter ſiue ex conſuetudine, ſiue ex morbi impedimento victitant, parciùs vacuandi ſunt, quàm qui liberaliùs, pleniùſque viuunt.

Qui venæ ſectioni ſunt aſſueti, alacriùs ac leuiùs eam perferunt, quàm non aſſueti.

In quibus morbis conuenit venæ ſectio, illa ab initio eſt celebranda.

Tempus ſanguinis mittendi definitur à præſentia eorum indicantium, quæ tale remedium poſtulant: in principio enim morbi illa indicantia maximè concurrunt tum ratione ſui, tum ratione virium, quæ tunc temporis validiores ſunt; tum quia in progreſſu morbi natura coctioni & pugnæ cum morbo intenta, ab iis non eſt auocanda.

Si morbi principium fuerit prætermiſſum, aut in eo ſufficiens ſanguinis quantitas detracta non ſit, aliis etiam temporibus educendus eſt, ſi plenitudinis atque cruditatis ſigna perſeuerent, & vires ferre queant, aliáque coindicantia concurrant, aut ſaltem non prohibeant.

Ex iis quæ venæ ſectionem prohibere ſolent in principio morbi, aliiſque temporibus, non infima eſt cruditas ventriculi, aut cibi incocti in primis viis.

Hoc præceptum proponitur à Galeno 9. *meth. c. 5.* ideò ſemper, niſi ſanguinis vitium ſit vehementiſſimum, differenda eſt venæ ſectio, donec humores ij concoquantur, ne ad hepar attracti obſtructiones pariant, & plus damni inferant, quàm ex venæ ſectione poſſit ſperari commodi.

In iis morbis, quorum certa eſt vel remiſſio, vel intermiſſio, venæ ſectio in remiſſione aut intermiſſione celebranda eſt.

In febrium acceſſionibus, & exacerbationibus maximus eſt naturæ cum morbo conflictus in quo nihil mouendum eſt, neque vires ad pugnam neceſſariæ, venæ ſectione imminuendæ ſunt, quod eleganter à Celſo proditum eſt, *cap. 10. lib. 2* his verbis: *Si vehemens febris vrget, in ipſo impetu eius ſanguinem minuere, hominem iugulare eſt.*

Quando affectus vehementer vrget, quacunque horâ ſanguis mittendus eſt; in iis verò qui dant inducias, hora ſanguini mittendo aptior eſt matutina, maximè ſecunda vel tertia hora ab exortu ſolis.

Tum enim cibus heſternus probè coctus eſt, & vires plerumque magis vigent, nec non matutinis horis ſanguis magis dominatur, & ipſo diei lumine quodammodo tenuior, & ad fluendum aptior efficitur.

CAPVT IV.

De Purgatione.

Purgatio eſt humorum qualitate peccantium euacuatio.

HÆc definitio proponitur à Galeno, *comment in 2. Aph. ſect. 1.* quæ vt rectè intelligatur, ſciendum eſt, per qualitatis vitium non audiendam eſſe meram intemperiem quia illi ſola alteratio deberetur; ſed potiùs cacochymiam, ſeu humorum nutritioni ineptorum redundantiam. Huius generis ſunt humores omnes excrementitij, qui in venis cum ſanguine permixti, vel extra venas continentur. Illi autem duorum ſunt generum, vt ex Phyſiologia conſtat, alij ſcilicet naturales, alij præternaturales. Naturales ſunt, qui ex naturæ inſtituto generantur, vt pituita dulcis, bilis, melancholia, & ſerum, qui ſi in debita proportione, ac quantitate generentur; vacuatione non indigent; ſi verò in maiori quantitate abundent, cacochymiam conſtituunt, & purgatione educendi ſunt: humores verò excrementitij præternaturales ſunt: qui præter naturæ leges producuntur, vt bilis vitellina, porracea, æruginoſa, glaſtea, & atra, necnon pituita acida & ſalſa; qui humores cùm nullo modo eſſe debeant in corpore, etiam minima illorum quantitas cacochymiam conſtituit, & purgationem indicat ſi diætâ, exercitio, aut leuioribus remediis auferri nequiuerint.

Vnicuique autem humoris peccantis ſpeciei, propria medicamenti purgantis ſpecies reſpondere debet; atque ita pituita phlegmagogum, bilicholagogum, melancholia melanagogum, ſero hydragogum, mixtis humoribus mixtum medicamentum adhibendum eſt.

Purgationem verò coindicant ægrotantis vires, temperamentum, habitus, ætas, ſexus, natura, conſuetudo, & aeris ſtatus.

In omni purgatione ægrotantis vires validas, aut ſaltem mediocres eſſe neceſſe eſt.

Purgatione vires aliquatenus infringuntur; ideò ſi valde labefactatæ fuerint, non eſt tentanda purgatio, ne ab ea planè deiiciantur.

Corpora calida & ſicca, tum frigida, ſiue humidiora ſint ſiue ſicciora, difficiliùs purgationem ferunt: calida & humido faciliùs.

Qui calidiori & ſicciori temperamento præditi ſunt, ex purgatione facilè poſſunt incaleſcere, atefieri, & exſiccari, necnon in conuulſiones incidere, ſi purgatio nimia extiterit, Frigidi & humidi, tum frigidi & ſicci, calorem habent languentem & ſpiritus exiguos, qui facilè à purgatione diſſipantur: Calidi verò & humidi calidiora habent naturæ principia, quæ purgationis impetum eludunt.

Habitus gracilis, tenuis, & laxus facilè exoluitur; carnoſus verò & bene compactus, commodè purgationem tolerat; pinguis non æquè bene.

Pingues à carnoſis ſedulò ſunt diſtinguendi: licèt vtrique ferre poſſint purgationem, tamen multò minùs pingues quia frigidiores ſunt, ſpiritus habent pauciores, & vaſa anguſtiora.

Pueri & ſenes benigniora tantùm ferre poſſunt medicamenta; in ætate media conſtituti vehementiora.

Grauidæ mulieres quarto, quinto, & ſexto menſe magnâ vrgente neceſſitate, & ſumma cum cautione purgandæ ſunt.

Hæc ſententia deſumpta eſt ab Hipp. *Aph. 1. ſect. 4.* & illi ratio euidens ſuffragatur: Cùm enim natura à purgante medicamento irritata, humores excrementitios, & ipſum pharmacum expellere nitatur vterum & concutit, & fœtum ſimul expellit, niſi fortiter adhæreat. Si tamen prægnans tali morbo affligatur, qui purgationem maximè deſideret, illa nihilominus tentanda eſt, ſed blandis atque benignioribus medicamentis, quæ corpus parum concutiunt: & illis menſibus fidentiùs ineunda, quibus fœtus vtero fortius alligatus eſt quod quarto, quinto, & ſexto menſe contingit. Similis enim eſt, vt docet eleganter Galenus, *in comment. prædicti Aphoriſmi*, fœtus cum vtero, & fructuum cum arboribus adhæſio. Fructus in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facilè decidunt, quando vehementior ventus ipſos concuſſerit; poſtea verò aucti difficilem habent à plantis diſſolutionem; ſicuti rurſus cùm perfecti ſunt, ſponte ſuâ ſine vi extrinſeca decidunt: eodem modo & conceptus in principio ſuæ formationis, & quando iam perfecti ſunt, ex leniori commotione facilè diſrumpuntur, tempore verò intermedio firmiorem habet coalitum.

Ægrotantis natura particularis diligenter obſeruanda eſt: quidam enim à mitioribus medicamentis faciliimè & copioſiſſimè purgantur, alij verò fortioribus vix commouentur.

Qui purgationibus aſſueti ſunt, faciliùs eas tolerant; in iis verò qui nunquam aut rariſſimè purgati ſunt, cautiùs procedendum.

In calidiori aut frigidiori aëre purgationes difficiliores, in temperato faciliores.

Calidior aër vires debilitat, & morbos calidos gignit ideo purgantia quę vires magis debilitant, & corpos calefaciunt, non ita facilè admittit: vnde Hippocrates *Aphor. 5. ſect. 3.* In cane, & ante canem, purgationes difficiles.

Frigus humores condenſat, & meatus conſtipat, atque ita corpus minus fluxile reddit, vnde laborioſæ ſuccedunt purgationes. Rectè igitur Hipp. Aph. 47. ſect. 6. *purgationes verno tempore magis conuenire, quàm reliquis temporibus aſſeruit.*

Purgationis quantitatem humoris peccantis quantitas oſtendit, vniuerſus enim expurgandus eſt, vt corpus à morbo vindicetur.

Si noxius humor totus non auferatur, vel non curatur morbus, vel ſi curatus appareat, recidiuæ obnoxius eſt: vnde Hipp. *Aph 10 ſect. 2. Quæ relinquuntur in morbis, recidiuas facere conſueuerunt*, ſi tamen exigua humoris illius portio derelicta eſt, exquiſita vincendi ratione naturæ caloriſque vi domari, ac vinci poterit.

Pauca cacochymia vniuersè detrahi poteſt conſtantibus viribus præſertim ſi concocta ſit, aut tenuis; imbecillis autem viribus, non modò multa, ſed & pauca cacochymia partitè eximenda eſt.

Huic theoremati ſuffragatur *Aph. Hipp. 36. ſect. 2. Qui prauo vtuntur cibo medicamenta purgantia aſſumentes, ſtatim debilitantur.* Et ratio eſt, quia multis vitioſis corruptiſque ſcatent humoribus, & pauco fruuntur bono ſucco, vnde vires debiles à fortiori medicamento deiiciuntur, tum ſentina illa prauorum humorum purgantibus mota, putres, tetros, ac pernicioſos humores ad cor, ventriculum, & cerebrum emittit, vnde lipothymia, vertigines & alij accidere poſſunt. Non tamen hi humores in corpore relinquendi ſunt, ſed ſenſim & per interualla, ac per epicraſim ſine magna agitatione euacuandi ſunt.

Tempus morbi purgationi aptiſſimum eſt morbi ſtatus aut declinatio in quibus humores concocti ſunt, & ad euacuationem præparati.

Fundatur hoc theoremata *Aphor. Hipp. 22. ſect. 1. Concocta medicari oportet, non cruda.* At in ſola morbi declinatione aut ſaltem in fine ſtatus integrè concocti ſunt. Hoc tamē reſtrictione limitandum eſt hoc theorema, videlicet ſi natura per ſe euacuationem non aggrediatur: quando enim humores criticè vacuantur, purgatio nulla inſtituenda eſt, niſi criſis fuerit imperfecta; tunc enim reliquiæ materię morbificæ medicamentis educendæ ſunt, ne recidiuam pariant.

In principiis etiam morborum purgationes conuenire poſſunt, ſi nempè materia turgeat.

Turgere

Turgere dicuntur humores, quod ὀργᾷν Græci nominant, quando cum impetu in corpore agitantur, parteſque laceſſunt & vellicant; hæc autem turgentia humoribus bilioſis propriè competit, qui calidi ſunt tenues, atque mordaces, & morbos acutos gignere aptiſſimi. Craſſi verò humores atque frigidi, ex quibus morbi diuturni generantur, orgaſmi capaces minimè eſſe ſolent. Si itaque tales humores turgeant, eos non expectatâ coctione purgare licet, metus enim eſt, ne vires ex illa materiæ agitatione deüciantur vel humores impetu illo concitati, in partem aliquam principem ruant; tum verò ſatis facilè purgantur illi humores, licèt concocti non ſint, quia tenues & mobiles, & ipſa natura ab üs ſtimulata, & laceſſita purganti medicamento auxiliatrices manus porrigit; vt ita ex hac turgentium humorum ante coctionem purgatione, plus vtilitatis, quàm damni æger percipiat. Vnde Hipp. *Aph.* 10. *ſect.* 4. *medicari in valde acutis ſi materia turget eâdem die, tardare enim in talibus, malum eſt; hoc tamen ſummâ cautione, & cum diligenti præmeditatione exequendum eſt; vt plurimùm enim materia non turget* vt eſt *Aph.* 22. *ſect.* 1. & docuit idem Hipp. *Aph.* 24. *ſect.* 2. *In acutis morbis rarò, & in principiis medicamentis purgantibus vti, & hoc cum præmeditatione faciendum.* Purgantia enim caliditate ſua, & acrimonia morbos acutos augent: & acuti morbi ſæpius critica euacuatione, quàm purgatione ſolui ſolent. Illæ autem criſes haud temerè turbandæ ſunt, quin potiùs ſi aliqua earum ſpes, à purgatione abſtinendum vſqne potiùs ad illam euacuationem præparandæ, conſiderandæ etiam vires & reliqua coindicantia, tum etiam corpus ipſum, an ſcilicet vias habeat patentes, & ab obſtructionibus liberas, & æger multitudine craſſorum humorum atque cruditatum non ſcateat, tum verò ne inflammatione aliquâ internâ conflictetur quæ purgatione ingraueſceret.

Humores ad partes nobiliores, aut ad eas quæ nobiles in conſenſum trahere poſſunt, fluentes, aut quamprimum fluxuri, in morbi principio purgatione educendi ſunt.

Sic in magnis vulneribus, aut vlceribus, inflammationibus, aliiſque tumoribus capitis doloribus aliiſque aliarum partium affectibus ſi prauorum humorum copia in corpore luxuriet, non eſt dubium, quin purgatio conueniat, ſi nihil aliud eam prohibeat vt materia quæ affectum augere poſſet, minuatur, & à parte affecta auocetur: quod quidem & in praxi ordinaria vſurpatur, & à Gal. ſancitum eſt *lib. de curandi ratione per venæ ſect. cap.* 8 *in iis* (inquit) *quibus pars quædam grauiter icta eſt, aut vtcumque aliter incipientem habet phlegmonen, eam ſi magnam fore ſuſpicamur, curationem ab euacuatione incipimus, aut purgatorio medicamento exhibito, aut vena inciſa, prout nimirum alterum altero magis conuenire indicamus.*

Quando humores copiâ luxuriant, & ideò commodè coqui nequeunt, eorundem portio catharſi detrahenda eſt, vt natura portione oneris liberata, quod reliquum eſt, faciliùs expellat.

Quia huiuſmodi purgatio materiam morbificam imminuit demptâ aliquâ illius portione, ideò *minoratiua* vulgò nominatur, quæ noſtris temporibus in omnibus ferè morbis vſurpari ſolet.

Neque pericula, quæ huiuſmodi purgationes minorantes in morborum principiis inſtitutas auerſantes in medium afferre ſolent, admodum reformidanda ſunt. Metuunt enim, ne commota ſaltem, & non euacuata materia, ob multitudinem æger in graue aliquod diſcrimen coniiciatur, & humores mali cum bonis magis commiſceantur.

Quæ pericula euitare facillimum eſt ſi benigniora medicamenta, vt vulgò fieri ſolet vſurpentur; quæ ſine vlla, aut ſaltem minimâ humorum commotione; primam regionem expurgant, & eam materiæ morbificæ portionem educunt, quæ euacuationi magis diſpoſita eſt.

Quòd ſi fortè Hippocratis & Galeni temporibus minùs vſitatæ erãt huiuſmodi purgationes in morborum principiis vſurpatæ, ideò factũ eſſe certiſſimum eſt, quod illis temporibus vehementia tantùm, acria & maligna medicamenta propinari conſueuerant, neque mitiora illa atque benigniora noſtris temporibus familiariſſima, illis nota erant, quæ ſine vlla ferè moleſtia vſurpari poſſunt. Ideò Celſus præſente febre pharmacum ſemper abdicat, qui ſua ignea caliditate & acredine, ſui temporis pharmaca, febrilem calorem intendebant, & ob eandem rationem Hippocrates vigente æſtate huiuſmodi medicamenta exhorrebat, vt *Aph.* 5. *lib.* 4. *ſub cane & ante canem, purgationes difficiles*, quia exuſti tunc temporis humores illam purgantium acrimoniam ferre nequeunt: eadémque omnino ratione nos hoc ſeculo medicamenta illa quæ vulgò *diagrediata* nominantur, tẽporibus illis calidioribus, & in corporibus febre affectis auerſamur; ſed mitiora alia, quæ parum calida & ferè temperata, imò verò nonnulla eorum refrigerantia ſunt & in febribus continuis, & in earum principiis, & æſtatis tempore ipſis etiam diebus canicularibus tutò, & feliciter vſurpamus.

Certum tamen eſt, antiquos in morborum principiis purgationi indulſiſſe, præſertim in morbis febre vacantibus & in quibus non aderat humorum cruditas ex putredine oriunda quemadmodum Galenus, 4. *de victus ratione in morbis acutis*, interdum primâ, interdum ſecundâ, interdum quartâ, & aliquando quintâ die pharmacum ſe exhibuiſſe tradit, tum etiam *lib. de compoſ. medic. ſecundùm loca* nulla præcedente coctione, aliáve præparatione, vtramque bilem, & pituitam purgat in alopecia, qui paulò poſt in multis capitis morbis idem facit. Denique 13. *methodi*, refert, multis quibus inflammatio in oculis cœperat, ſola per inferiorem ventrem purgatione, vna die liberatos.

In morbis qui exacerbationes habent vel paroxyſmos, tutius eſt remiſſionis, aut intermiſſionis die, purgans medicamentum exhibere.

Quando enim morbus minùs fatigat vires robuſtiores ſunt, & morbi impetum faciliùs ferre poſſunt: Certum tamen eſt in exacerbatione, vel acceſſione promptiorem fieri euacuationem, quia tunc temporis humores ſunt in motu, & veluti turgentes, ſicque faciliùs educi poſſunt. Ideò Empirici non rarò febres intermittentes curare ſolent, exhibitu medicamento, quod per vomitum vel ſeceſſum, vtramque regionem euacuat. Quia tamen hoc modo natura valde conflictatur, ideò prudens Medicus rarò & non niſi ſumma cum cautione huiuſmodi curationes experietur.

Purgationi liberæ & electiuæ dies temperata, Auſtrina potiùs quàm Aquilonia, & beneuolâ ſyderum commixtione ſalutaris.

Auſtrina tempeſtate corpora laxiora ſunt, & humores fluidiores, vndè meliùs purgatio ſuccedit. At ſyderum influxus eſſe aduertendos in purgatione inſtituenda docent Aſtrologi, eorúmque hac de re præcepta in vnum caput collecta vidére eſt apud Io. Antonium Maginum, *lib. de legitimo Aſtrologiæ in Medicina vſu cap.* 16. In primis autem obſeruandum eſt, ne in coniunctione, & oppoſitione Lunæ cum Sole catharſia inſtituatur: quamvis enim cum aliis Aſtrologorum dogmatis etiam hoc præceptum à non paucis derideatur, obſeruatum tamen per ſæpe eſt, illis temporibus purgationem non ita feliciter procedere idcircò ſatiùs eſt in purgatione electiua eos aſpectus euitare.

Locus per quem debet fieri purgatio, duplex eſt, ſcilicet per vomitum, & per ſeceſſum.

Et indicatur à loco humoris, & natura eiuſdem.

Humores in ventriculo reſidentes per vomitum commodè expurgantur, tum etiam non rarò ii qui in liene, cauis hepatis & pancreate continentur. Illi verò qui in parti-

Digitized by Google

bus inferioribus, aut à ventriculo remotis continentur, per aluum faciliùs educuntur.

Euacuatio quæ fit per vomitum, præcipuè competit humori in ventriculo contento: certum tamen eſt, partes ventriculo vicinas vt lienem, caua hepatis & pancreas, per vomitum aliquando vtiliter expurgari; ita vt interdum contumaciſſimi humores morbos diuturnos committentes ex iis locis vtiliter per banc viam euacuati fuerint, qui aliis remediis eradicari nequiuerant.

Humores tenues, calidi & biliosi per vomitum; craſſi verò, pituitoſi & melancholici per aluum faciliùs educuntur.

Biliosi ſunt ἀνάῤῥοποι, quia leuiores; pituitoſi & melancholici κατάῤῥοποι, quia grauiores.

Locum verò per quem debet fieri purgatio, coindicant, tempus anni, ægrotantis habitus, natura, & conſuetudo, Æſtate commodiùs per ſuperiora purgatio inſtituitur, hyeme verò per inferiora.

Hoc præceptum habetur apud Hippocratem, *Aph. 4. ſect. 4.* & ratio illius eſt, quia æſtate bilis flaua, calidique bumotes abundant, qui faciliùs ſursùm feruntur, hyeme verò contrarium accidit. Neque huic ſententiæ obſtat quod babetur apud eundem Hippocratem *libro de ſalubri diætâ*, ſex hybernis menſibus vomendum eſſe; id enim à Galeno *in commentario* explicatur tantùm colligendum eſſe de pituita, quæ in ventriculo colligitur, ea enim per vomitum expurganda eſt, reliquum verò corpus per ſeceſſum.

Qui habitu ſunt graciles, per ſuperiora faciliùs expurgantur, craſſi verò & carnoſi per inferiora.

Deſumitur hoc theorema ex Aphor. 6. & 7. *ſect.* 4. illiúſque ratio ex eo deſumitur, quod graciles bile magis abundant, carnoſi verò pituita. Adde quod hi propter omenti & muſculorum abdominis pondus, non niſi laborioſè, & cum violentia, ac vaſis alicuius in thorace rupturæ periculo vomere poſſunt.

Quorum natura ad vomitum prona, atque facilis eſt, illis tutò vomitus excitari poteſt; qui verò difficulter vomunt, à vomitu arcendi ſunt.

Difficulter vomentes non niſi vehementiſſimis medicamentis ad vomitum excitari poſſunt; vnde metus eſt, ne ex agitatione alicuius venæ in pectore ruptio contingat.

Qui vomitionibus aſſueti ſunt, faciliùs per vomitum expurgantur, qui verò non aſſueti, difficiliùs.

Vomendi conſuetudo antiquis erat vſitatiſſima, qua cauſa vebementiora vomitoria ferebant. Noſtris autem temporibus vomendi illa ratio ferè obſoleuit: ideò etiã in ciendo vomitu cautiùs agendum, & diligenter aduertendũ, quando vtiliter moueri poſſit, quando verò adhibenda per aluum purgatio, quæ certè plerumque commodior eſt. Natura enim ipſa viam hanc, per inteſtina ſcilicet, ad excrementorum eiectionem parauit, eáque idcirco ignobiliora fecit: imò etiam breuior, & rectior à corpore vniuerſo ad inteſtina via eſt, quàm ad ventriculum; plures enim & potentiores venæ ad inteſtina, quam ad ventriculum feruntur.

CAPVT V.

De Humorum præparatione & concoctione.

Humores noxij, antequam expurgentur, præparandi & concoquendi ſunt.

Præparatio humorum fit ab arte, coctio verò à natura.

Eſt autem concoctio mutatio ſubſtantiæ in meliorem ſtatum, quæ caloris vi perficitur.

IN hoc concoctio ab alteratione differt, quod in alteratione ſolæ qualitates mutantur, in concoctione verò ipſa etiam ſubſtantia.

Eáque duplex eſt, vna, quæ vocatur pepſis, altera verò pepaſmos.

Pepſis eſt illa vera & propria concoctio, quâ alimentum in corporis noſtri ſubſtantiam commutatur.

Pepaſmus verò eſt, quando vitioſus, ac putridus humor, qui in corporis ſubſtantiam faceſſere non poteſt, in aliquid melius & naturæ conuenientius, vt in pus, aut quidpiam puri finitimum deducitur.

Tumores à ſanguine oriundi in verum pus commutantur, quemadmodum & ſanies quæ in vlceribus generatur. At humores putreſcentes qui in venis continentur, non quidem in verum pus, ſed in quippiam aliud puri finitimum conuertuntur, quemadmodum illius idea in vrinarum hypoſtaſi apparere ſolet.

Humorum verò præparatio, quæ fit ab arte, vel ipſos humores reſpicit vel vias per quas illi humores expurgandi ſunt.

Humores calidiores refrigerandi, frigidiores calefaciendi; craſſiores incidendi & attenuandi; lenti ac glutinoſi detergendi tenuiores incraſſandi.

Quamvis multi exiſtiment, contra Auicennam, humores quò tenuiores ſunt, eò faciliùs expurgari, neque vnquam eſſe incraſſandos; attamen rationi magis conſonum eſt; moderatam craſſitiem iis magis competere: vt enim palea vento agitata huc illinc impellitur, ait Auicenna, ſic humor biliosus interdum præ tenuitate ſuâ hinc inde agitatus non tam facilè trahitur à medicamento, vel à natura expellitur. quam vbi mediocritatem ſubſtantiæ per leuiter incraſſantia fuerit adeptus.

Via per quas humores expurgandi ſunt, liberæ & patentes reddantur atque ventriculus humorum copia minimè ſit nauſeabundus; ne hauſtum pharmacum magnopere auerſetur, ac reuomat; inteſtina etiam ſatis vacua ſint, & curſui humorum non obſiſtant, tum venarum, atque viſcerum obſtructiones reſerentur.

Qualibet præparatio, quæ artis & remediorum operâ perficitur, non ſolùm ad iuuandas purgationes, ſed etiam ad coctiones humoris morbifici promouendas, vſurpatur.

Quia huiuſmodi remediis præparantibus ſubactus humor morbificus, faciliùs à calore noſtro vincitur, & ad pepaſmum perducitur; ideò hæc medicamenta præparantia à Medicis concoquentia, quamvis impropriè nominantur, quia ad iuuandam concoctionem, & humorum morbificorum maturationem conferunt.

CAPVT VI.

De euacuatione per vrinas.

Per vrinas euacuari ſolent humores ſeroſi, bilioſi, & pituita tenuior ab vniuerſo corpore.

LIcet in operibus naturæ ordinariis humor tantùm aquoſus vacuetur, qui ex potu ſupereſſe ſolet; tum etiam commodiùs per eas vias gibba hepatis pars renes, veſica, & vaſa his inſeruientia purgentur, quàm reliquæ corporis partes, interdum tamen & totum corpus per eas vias humores quoſlibet tenuiores euacuat, vt videre eſt in criſibus, quæ per vrinas frequenter, & vtiliter contingunt: ideò etiam Medicus huiuſmodi euacuationes aptis remediis promouebit.

In iis præcipuè morbis euacuatio per vrinas molienda eſt, quorum materia ſenſim & paulatim euacuanda eſt.

Diuretica enim medicamenta non niſi ſenſim & paulatim corpus euacuant: ideò in illis morbis parùm proſunt, qui ſubita euacuatione indigent.

Quando

Quando per vrinas inſtituitur vacuatio cauendum eſt ne humor educendus multus atque copioſus ſit; periculum enim eſt ne dum ad vias anguſtas impellitur, eâ copiâ obſtruat, ſibique & aliis exitum præcludat.

Ideò Medici ante vſum diureticorum purgatione per aluum inſtituta, bonam humoris peccantis quantitatem educunt, ac illius poſtmodum reliquias per vrinas euacuant.

Si renes, veſica, & huic euacuationi deſtinata vaſa exulcerata, vel inflammata ſint, aut ſimili vitio laborent, vrinæ prouocatio ſuſcipienda non eſt.

Quia minimè conſentaneum eſt humores ad partem affectam & debilem deducere.

CAPVT VII.

De euacuatione per ſudores.

Per ſudores expurgari poſſunt, quicumque humores tenues aut tenuitatis capaces, in habitu corporis & venis continentur, aut ad eas partes deduci poſſunt.

IN hac euacuatione contraria videtur eſſe naturæ, & Medici operatio: natura enim morbos tantùm acutos per ſudores criticè reſoluit; at Medicus cronicorum tantùm curationem per hoc euacuationis genus tentare conſueuit. Ratio huius rei eſt, quia non poſſunt ſudores arte procurari, quin corpus vniuerſum impensè calefiat, quod in morbis acutis eſſet periculoſiſſimum. Illud tamen in morbis longis & frigidis vtiliſſimum eſſe ſolet, quandoquidem hac ratione humores pituitoſi partibus pertinaciter infixi attenuantur, & paulatim educuntur.

Euacuationem illam, quæ per ſudores perficitur diſſuadere ſolent vires languida, temperamentum calidum, & bilioſum, & materiæ multitudo.

Sudorificorum vſu cutis ſpiracula reſerantur, & multa fit ſpirituum caloriſque natiui deperditio, vnde vires maximè atteruntur. Per eadem ſudorifica corpus vehementer incaleſcit, vnde metus eſt ne calidior temperies in febrem, aut marcorem conficiatur. Denique ſi materia ſit multa, dum tota ſimul commouetur, & potenter attenuatur, metus eſt ne in partem aliquam principem irruat, aut poros ipſius habitus occludat; vnde putredines, tumores, & alia vitia contingunt. Ideò conſultiſſimum eſt, ante ſudorum prouocationem vniuerſali purgatione materiam morbificam imminuere.

THERAPEVTICES

PARTIS PRIMÆ,

SECTIO TERTIA.

De Indicationibus à morbo.

CAPVT PRIMVM.

De indicationibus à morbo ſimilari.

Omnis intemperies alteratione per contraria corrigenda eſt.

SIc calida intemperies indicat medicamentum refrigerans, frigida calefaciens, humida exſiccans; ſicca humectans: ſic etiam in compoſitis intemperiebus, calida humida medicamentum poſtulat frigidum & ſiccum, calida ſicca frigidum & humidum; frigida & humida calidum & ſiccum; frigida & ſicca calidum & humidum.

Intenſior intemperies, & à naturali ſtatu valde recedens intenſionibus indiget contrariis; remiſſior verò & à ſtatu naturali minùs recedens, remiſſionibus.

In corrigenda qualibet intemperie, partis affectæ ratio maxima habenda eſt, vt illi appropriata & ſpecifica ſeu peculiarem quandam cum eâ affinitatem, & natura conuenientiam habentia remedia præſcribantur.

Si quando cerebrum calefaciendum, non ipſi quælibet calefacientia indiſcriminatim adhibenda ſunt, ſed ea quæ Cephalica dicuntur: ſic thoraci thoracica, cordi cardiaca, ventriculo ſtomachica, hepati hepatica, lieni ſplenica, vtero hyſterica, & ſic quælibet parti appropriata medicamenta adhibenda ſunt, iis qualitatibus primis donata, quas dictarum partium intemperies requirit.

CAPVT II.

De indicationibus à morbo organico.

Morbi organici plures ſunt ſpecies, nimirum in conformatione, magnitudine, numero, & ſitu, quorum indicationes ſigillatim proponendæ ſunt.

Morbi conformationis verſantur in figura, meatu & cauitate, aſperitate & leuitate.

Figura vitiata vel ab vtero contracta eſt, vel à partu genita.

Quæ ab vtero contracta eſt, tanquam incurabilis omittenda.

Quæ poſt partum genita eſt, ſi diuturnior facta ſit, difficillimè curatur, recentior multò faciliùs.

Si figuræ vitium ex humorum affluxu producatur, aut aliqua alia cauſa vel interna, vel externa, illarum cauſarum ſublatione protinùs emendabitur.

SIc deprauata figura, quæ in hydrope tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, & ſimilibus apparet, humorum eos affectus committentium reuulſione, deriuatione, & euacuatione reſtituenda eſt.

Si figuræ vitium abſque humoris affluxu contingat, vt in iis fit, qui obtorta habent crura vel dorſi ſpinam conuexam, aut coſtas nimis eleuatas: in puero quidem correctio tentanda eſt contrectatione longa & frequenti manuum in oppoſitam partem poſteà decubitu, & deligatione conuenienti cum faſciis, clitellis, & cannulis. In adultioribus verò emollientibus medicamentis pars priùs demulcenda eſt, deinde in loco debito continenda prædictis inſtrumentis. Quod ſi ex fractura, & malè genito callo ob indebitam membri collocationem vitium figuræ acciderit, denuò callus frangendus eſt, vt deinceps commodiùs reſignatur, modò illud ſine periculo fieri poſſit; nimirum in corpore robuſto, benè habito, & temperato.

Morbi meatus & cauitatis, ſunt dilatatio, aſtrictio, & obſtructio quæ ab innumeris cauſis produci ſolent, & ſecundùm cauſarum varietatem, quamplurimas exhibent indicationes, quæ non niſi in methodo particulari exactè tradi poſſunt.

Aſperitatos etiam & leuitates præternaturales fiunt ab innumeris cauſis tam internis, quàm externis, vulnerantibus, erodentibus, abſtergentibus, ſiccantibus & ſimilibus, quarum ablatio non niſi in particulari methodo doceri poteſt.

Morbi

Morbi in numero deficiente à ſola natura curabiles ſunt, quid quid enim deeſt, vel eſt caro, vel os, vel alia quadam pars, quam Medicus nequit reponere; illius tamen generationem promouere poteſt, remouendo impedimenta, quæ naturam in hoc opere remorari poſſunt. Tum etiam quando membra deperdita à natura regenerari nequeunt, in eorum locum quidpiam aliud Medicus ſubrogare poteſt, quod partis amiſſæ vſum quodammodo præſtare poſſit, vt quando brachium ferreum aut crus ligneum in amiſſorum locum adaptari ſolent.

Quæcumque numero excedunt protinus reſcindenda ſunt, modò id ſine periculo, & cum ægrotantis commodo fieri poſſit: prout autem eorum maxima eſt varietas, ſic diuerſiſſimus eſſe ſolet extirpationum modus, cùm tamen omnes ferro, igne, vel medicamentis perficiantur.

Magnitudo aucta immutatione, imminuta additione ſanatur, iiſdem propemodùm inſtrumentis, quibus numerus auctus & imminutus curari ſolent.

Quando partes ſitum & connexum naturalem amittunt, in priſtinum locum reponendæ ſunt, eâ præſertim methodo quæ in luxationum & herniarum curatione proponitur.

CAPVT III.

De indicationibus à morbo communi ſeu ſolutâ vnitate.

Omnis ſolutio continui vnionem deſiderat, quæ à natura perficitur, cuius tamen miniſter eſt Medicus, cuius præcipua hac in re officia quinario numero continentur.

Primum *eſt, vt videat ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire poſſit.*

Secundum, *vt extrema ſolutæ vnitatis rectè iterum coniungantur, & ſibi mutuò applicentur.*

Tertium, *vt extrema coniuncta conſeruentur.*

Quartum, *vt eorundem vnio & mutuus coalitus promoueatur.*

Quintum, *vt ſymptomata quæ ſuperuenire poſſunt præcaueantur, & corrigantur: quorum præceptorum exercitatio in vulnerum, vlcerum, & fracturarum curationibus fusè oſtenditur.*

THERAPEVTICES
PARTIS PRIMÆ
SECTIO QVARTA.
De Indicationibus à viribus.

CAPVT PRIMVM

Quid diætam in ægris indicet ac coindicet.

Vires in quocumque corporis ſtatu ſui conſeruationem indicant.

Illa autem conſeruatio à diæta, ſeu victus ratione perficitur, quæ vt à viribus propriè indicatur, ſic à morbo ſeu cauſa morbifica coindicatur, vel prohibetur.

QVEMADMODVM ſuprà dictum eſt, remedium prout eſt curationis inſtrumentum indicari à rebus præter naturam & coindicari à rebus naturalibus; ſic iam contra pro certo habendum eſt, alimenta, vtpote conſeruationis inſtrumenta à rebus ſecundùm naturam indicari, & coindicari à rebus contra naturam. Sunt autem vires ipſæ facultates, ſeu potiùs earum inſtrumenta, nimirum caloris, ſpirituum & partium ſolidarum robur, quo firmo ac vegeto exiſtente vires eſſe dicuntur validæ, & contrà. Quia igitur partium ſolidarum, & ſpirituoſarum conſeruatio fit beneficio alimenti, ideò illius vſus, qui diæta nominatur, vires conſeruare dicitur. Morbus verò, ſeu cauſa morbifica coindicant vel prohibent alimenti vſum, quatenus ab eo augeri, vel foueri poſſunt, vel natura pepſi intenta à pepaſmo auocari, quando enim in concoctione alimentorum occupatur, à materiæ morbificæ concoctione diſtrahitur, vnde fit vt ex conſideratione morbi, cibationi modus ſit adhibendus.

CAPVT II.

Quæ ad diætam, ſeu victus rationem ſpectent.

In omni corporis ſtatu diæta, ſeu victus ratio in ſex rebus non naturalibus verſatur, præcipuè verò in morbis cibi & potus conſideratio principem locum obtinet.

CIbus & potus prout ſunt vera nutritionis obiecta, ſic vera ſunt inſtrumenta quibus vires conſeruantur; reliquæ verò res non naturales ſunt tantùm cauſæ adiuuantes, quæ benè vel malè diſpoſitæ faciunt vt nutritio ex alimento meliùs aut peius procedat. Nam ſomnus & vigilia ſi modum excellerint, calori & ſpiritibus officiunt, ſi verò intra ſanitatis limites conſtiterint, eadem conſeruant, ac proinde coctionem iuuant. Somnus enim immodicus cerebrum refrigerat & humectat, vnde calor innatus marceſcit, ſpiritúſque animales humiditate obruuntur atque ita facultas animalis labefactatur, cui facilè vitalis, & naturalis compatitur. Nimiæ verò vigiliæ ſpiritus & calorem diſſipant; at moderatus ſomnus, & moderatæ vigiliæ calorem & ſpiritus conſeruant, atque ita coctionem iuuant Sic etiam motus, & quies, quæ intra modum conſtiterint, calorem natiuum excitant & fouent. Tum etiam repletio & inanitio in ſymmetria poſitæ optimæ coctioni inſeruiunt. Animi verò pathemata & ipſa moderata faciunt, vt calor natiuus vigeat, & hinc bona fiat concoctio; contrà verò eorum exceſſus calorem, & ſpiritus vel diſſipant vel ſuffocant. Ac denique aër ambiens bene temperatus omnes corporis functiones recreat, & intemperatus eaſdem inſigniter lædit, morborúmque curationem impedit.

CAPVT III.

Quænam ſint diætæ ſpecies, & quibus morbis conueniant.

Diæta triplex eſt, plena, mediocris, & tenuis.

Plena eſt, quæ non ſolùm vires præſentes conſeruare, ſed etiam augere poteſt.

Eique

Eáque rurſum triplex eſt : vna ſimpliciſſima, quæ & ægrotantibus conuenit ; Fitque ſecundùm Hippocratem per ptiſanam hordeaceam integram : alia plenior & craſſior, quæ fit per piſces & oua; alia pleniſſima, quæ carnes ſolidiores complectitur.

Diæta tenuis eſt, quæ vires quidem conſeruat, nonnihil tamen imminutas.

Eáque etiam triplex ; vna ſimpliciter talis, quæ fit per ptiſanæ ſuccum ; alia tenuior, in qua melicratum exhibebatur ; alia tenuiſſima, quæ mera erat inedia.

Diæta mediocris eſt, quæ vires in eodem ſtatu conſeruat, & fiebat olim per panem in iure lotum, vel etiam per carnes pullorum.

Noſtris temporibus diæta ægrorum valde diuerſa eſt, & victus non magis tenuis quàm per iuſcula caponum, gallinarum, aut pullorum inſtituitur; Mediocris verò per hordeata, panatellas, & cætera perficitur : Ac denique plenior per vſum alimentorum euchymorum, & ſolidorum, vt perdicum, caponum, columborum, & aliorum eiuſdem naturæ.

Qualibet diæta ægrorum ex virium & morbi collatione metienda eſt, itavt quò magis natura in morbo expugnando occupata eſt, eò tenuior diæta imperanda ſit, quantùm ſcilicet vires eam ferre poſſunt ; & quò minùs natura occupata eſt, eò vberiorem victum adhibere liceat.

In morbis longis mediocri vel pleno victu opus eſt, & tantò quidem pleniore, quantò morbus longior eſt.

VIres enim ita conſeruandæ ſunt, vt vſque ad ſtatum durare poſſint, & totius morbi expugnationi ſufficere, qui cùm diu duraturus ſit, vires tenui victu non imminuendæ ſunt.

In acutis morbis tenuis victus requiritur, & quò acutior eſt morbus, eò tenuior victus eſt exhibendus.

In acutis morbis natura expugnationi cauſæ morbificæ maximè occupata eſt, ideò alimentis quam minimum fieri poteſt, ab opere ſuo auocanda eſt : ideò tenuis victus conuenit qui quamuis aliquantulum vires imminuat, illæ tamen totius morbi decurſui, qui breuiſſimus, ſufficere poterunt.

Si vires non ita Medico perſpectæ ſint, vt iuſtam alimenti formam præſcribat, ſatius eſt iuſtò pleniorem victum præſcribere quàm tenuiorem.

Hoc præceptum depromptum eſt ab Hippocrate, *Aph. 5. ſect. 5.* qui ſic habet : *In tenui victu ægri delinquunt ; quo fit vt magis lædantur, quicumque enim error committitur magnus, maior in hoc fit, quàm in paulò pleniori victu Propterea etiam ſanis periculoſus exiſtit valdè exquiſitus victus, quoniam errores grauiùs ferunt. Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquiſitus eo qui ſit paulò plenior, magis periculoſus* Cui tamen ſententiæ contrariam attuliſſe viſus eſt idem Hippocrates, 2. *de vict rat. in acut. Adiectioni,* inquit, *minimum attendendum multò minùs ſubtrahere autem omninò expedit.* Hanc tamen contrarietatem conciliare poſſumus *dicentes,* in priori ſententia loqui Hippocrat. de forma victus, quæ ſi ſit iuſtò tenuior, maiora affert incommoda, quàm paulò plenior, in poſteriori verò loqui de quantitate victus, in qua eadem forma obſeruata ſatius eſt nos eſſe pauciores.

CAPVT IV.

De quantitate victus.

Quantitas victus triplex eſt, ſumma, media, & minima, quæ in omni victu ſiue pleno, ſiue tenui, ſiue mediocri adhiberi poteſt.

QVemadmodum in medicamentis triplex quantitas, ſeu doſis conſideratur, nimirum ſumma, media, & infima, quæ tum in vehementioribus, tum mitioribus, tum etiam mediis conſideratur ; ſic & in alimentis idem fit ; & poſtquam Medicus indicauit, an in morbo propoſito victus tenuis conueniat, vel plenus, vel mediocris ; deinde aduertere debet, an in quantitate mediocri, ſumma, vel minima exhibere debeat, quod ex morbi acutie, & maiori vel minori naturæ cum morbo certamine diſtinguere poterit.

In principio morbi, victus qui ei competit ; in ſummâ doſi exhibendus eſt.

Quia tunc temporis natura cum cauſa morbifica non valde pugnat, neque adhuc in illius coctione & euacuatione occupata eſt, ideò maiorem alimenti copiam conficere poterit.

In augmento morbi victus in mediocri quantitate exhibendus eſt.

Quia tunc temporis natura in materiæ morbificæ concoctione magis occupata eſt, quàm in principio.

In ſtatu morbi, victus in minima doſi eſt exhibendus.

Quia tunc temporis naturæ pugna cum morbo vehementiſſima eſt, & natura in concoctione, ac euacuatione materiæ occupatiſſima, & ab inſtituto ſuo minimè reuocanda.

Si vires ſint debiles, & cauſa morbifica valde vrgeat, parua cibi quantitas, & ſæpius iterata exhibenda eſt.

Ratione cauſæ quæ vehemens eſt, parum cibi exhibere oportet, ne illa cauſa morbifica augeatur : at ratione virium ſæpe iterare conuenit, ne ipſæ deficiant, in quo magna Medici prudentia opus eſt, quia omnia indicantia, coindicantia, & prohibentia diligenter debet circumſpicere ; quod annotauit Hippocrates ; *Aph 17. ſect. 1. Quibus,* inquit, *etiam ſemel aut bis, & plus minúſve & partitis vicibus cibum præbere conuenit ; ſpectandum eſt ; dandum verò aliquid regioni, ætati, & conſuetudini.*

CAPVT V.

De tempore victus exhibendi.

In morbis continuis, & qui acceſſionum, aut exacerbationum differentias non habent, victus exhibendus eſt ſecundùm conſuetudinem, eo potiſſimùm tempore quo priùs æger cibum aſſumere conſueuit.

In morbis, qui acceſſiones, vel exacerbationes habent, in tempore maioris quietis cibus eſt offerendus.

CVm enim in paroxyſmo vis morbi ſit maxima, & naturæ cum morbo pugna acerrima, tunc temporis natura alimentis oneranda & ab opere ſuo ad cibi concoctionem auocanda non eſt, ne inferior euadat. Tum etiam cibus exhibitus tunc temporis non coquitur, ſed crudus manet, & à materia putrida, quæ tempore acceſſionis agitatur, contaminatur & corrumpitur, atque ita morbus augetur, & mala ſymptomata inducuntur.

Quando

Quando maxima eſt virium iactura, etiam in paroxyſmo cibum exhibere conuenit.

Si febris ſit ab humore acri & mordaci accenſo à Sole, inedia, laboribus, & æger ſit habitu gracili, temperatura calidà & ſiccà, præſertim æſtatis tempore, in ipſo paroxyſmo, vel paulò ante ipſum æger cibandus eſt.

Si enim huiuſmodi ægrotantes diutiùs à cibo abſtineant, periculum eſt, ne febris magis incandeſcat, ſyncope vel conuulſio excitetur, aut etiam febris hectica, vt docet Galenus 10. *meth. cap.* 3.

THERAPEVTICES PARS SECVNDA.

De inſtrumentis Medici.

PRÆFATIO.

Omnia Medici opera tribus inſtrumentis perficiuntur, Diæta, Chirurgiâ, & Pharmaciâ.

REMEDIORVM ſylua, quibus Medicus vtitur ad morborum, vel præſentium curationem, vel imminentium præcautionem, ſub tribus hiſce inſtrumentis omnino comprehenditur. Quorum *primum* debitam victus rationem ſecundùm legitimum ſex rerum non naturalium vſum inſtituit. *Secundum* circa ea verſatur, quæ manu periti artificis in corpore humano exercentur. *Tertium* denique omnia medicamentorum genera, quibus humores noxij præparantur & expurgantur, partium intemperies emendatur, earúmque robur intenditur, ac reliquæ omnes indicationes curatiuæ implentur, gremio atque ambitu ſuo complectitur.

De Diæta & Chirurgia, quantum ad medicas inſtitutiones attinet, ſatis abundè egimus in methodo generali medendi. *Supereſt tam quæ ad Pharmaciam ſpectant, diligenter inquirere.*

Eſt autem Pharmacia illa Medicinæ pars, quæ materiam medicamentorum, eorúmque facultates, vſus & componendi modos complectitur.

Quæ vt ſigillatim explicentur, totus iſte Tractatus in duas ſectiones *erit diſtribuendus.*

In Prima *omnis medicamentorum materia eorumque facultates & vſus exponentur.*

In Secunda *verò, componendorum medicamentorum ratio docebitur.*

THERAPEVTICES PARTIS SECVNDÆ SECTIO PRIMA.

De Materia Medica.

PROOEMIVM.

Quid medicamentum, quæ illius differentiæ, & ſectionis diuiſio.

Medicamentum, ex Gal. 1. de ſimpl. med. facultatibus, cap. 1. & 3. *eſt illud, quod naturam noſtram alterare poteſt, & à ſtatu præternaturali ad naturalem reducere.*

Differt ab alimento, & veneno, quod alimentum à natura noſtra vincitur, & in corporis ſubſtantiam commutatur. Venenum verò corpus noſtrum corrumpit.

Et ideò medicamentum eſt veluti medium, inter alimentum & venenum, quod neque à corpore noſtro vincitur, neque illud corrumpit, ſed tantùm alterat & immutat.

Omnia vero medicamenta vulgò diuidi ſolent in ſimplicia, & compoſita.

Simplicia ſunt, quæ à ſola natura nobis ſuggeruntur, & nihil ab arte permixtum habent. Eaque ex tribus fontibus deſumuntur, plantis, animalibus & mineralibus.

Compoſita ſunt, quæ ex pluribus ſimplicibus ſimul mixtis conflata ſunt, aut quæ artis miniſterio in aliam formam commutata fuerunt.

Vtraque rurſum duplicia ſunt, interna & externa.

Interna hic vocamus, quæ internorum affectuum curationi ſunt accommodata.

NE quis ægrè ferat nos in internorum medicamentorum catalogo, illa etiam admiſcere quæ foris admouentur, ſciat nos hic interna appellare non ſolùm quæ intra corpus aſſumuntur, ſed etiam quæ foris admouentur dummodo affectuum internorum curationi inſeruiant, quod magno tyronum commodo factum eſt, ad eandem indicationem adimplendam materiam internam & externam ſimul congeſtam reperire poſſint.

Externa verò quæ curandis affectibus externis inſeruire ſolent.

Ideò Sectio iſta prima in duas particulas *diuidenda eſt.* Prima *materiam medicamentorum internorum proponet.* Secunda *verò externorum materiam continebit.*

SECTIONIS PRIMÆ PARTICVLA PRIMA.

De materia medica interna.

PRÆFATIO

In morborum internorum curatione præcipua indicationes reſpiciunt vel cauſas morbificas, vel morbos, vel ipſas partes affectas.

Cauſa morbifica maiori ex parte ſunt varij humores, qui prout variis qualitatibus peccare ſolent, ita varia requirunt medicamenta, contrariis qualitatibus donata: verbi gratià, frigidi humores calida expoſcunt remedia, calidi refrigerantia, tenues incraſſantia, craſſi attenuantia, corrupti expurgantia: & ita de cæteris.

Morbi quandoque ſublatis ſuis cauſis adhuc permanent, & peculiarem expoſcunt curationem per contraria remedia, vt in methodo generali medendi *luculenter docetur.*

Partes denique corroborantia requirunt & alterantia ſpecifica, qualia ſunt Cephalica, Thoracica

cica

eica, Cardiaca, Stomachica, Hepatica, &c. quæ omnia ordine ſuo proponentur.

Porrò omnis hæc materia, vel ſumitur ex plantarum radicibus, lignis, corticibus, foliis, ſeminibus, fructibus, floribus, gummis, reſinis, liquoribus, ſuccis. Vel ex animalibus integris, aut ipſorum partibus, tam viuentibus, quàm non viuentibus & excrementitiis. Vel denique ex mineralibus, qualia ſunt Terra, ſucci concreti, lapides & metalla, ex quibus omnibus varia compoſita parantur in officinis, vt aquæ, ſyrupi, conſeruæ, pulueres, trochiſci, confectiones, electuaria, pilulæ, &c.

CAPVT I.

De medicamentis bilem refrigerantibus & attenuantibus.

Bilioſus humor, quoties morbum aliquẽ producit, refrigerantia medicamenta poſtulat. Quando autem craſſior eſt, & alicui parti impactus, tum medicamenta non ſolùm refrigerantia, ſed etiam leuiter attenuantia eſſe debent.

REfrigerantia medicamenta in vſum reuocantur, ſumpta indicatione à morbo & à morbi cauſa: bilis enim propriâ naturâ calida eſt, & morbos calidos producit, vnde vtrique refrigeratio eſt conſentanea. Attenuantia verò eſſe debent in omnibus propemodum febribus, præſertim iis quæ ab humorum putredine ducunt originem. Siquidem omnis putredo à prohibita tranſpiratione fit, prohibita tranſpiratio ab obſtructione, obſtructio ab humorum craſſitie, vel multitudine. Quemadmodum ergo nonnullæ febres putridæ fiunt ab humorum multitudine, ita maxima pars earum, humoris craſſitiem ſolet habere comitem: quæ ſi tanta non fuerit, in bile potiſſimùm, vt patentes meatus poſſit obſtruere; ſufficiens ſaltem eſt poros inſenſiles partium internarum occludere, qui vt aperiantur, leuiter ſaltem attenuantibus humor eſt præparandus. Adde, interdum parti alicui bilem eſſe impactam, quæ vt auferatur, attenuanda eſt, iiſque vſibus medicamenta bilem refrigerantia & attenuantia deſtinata fuerunt, quæ licèt frigida ſint, tamen ſubſtantiæ tenuitate ſunt prædita, quam leui aciditate, aut amarore pateſaciunt, eáque humores attenuant.

Illorum autem medicamentorum ſeries hæc eſt.

SIMPLICIA.

Radices *acetoſæ, graminis, cichorei, lapathi acuti.*
Folia *endiuiæ, cichorei, acetoſæ, capillorum veneris, ſcariolæ, dentis leonis.*
Semina, *quatuor frigida maiora, endiuiæ, acetoſæ, hordeum.*
Fructus, *poma, pruna acida, ceraſa acida.*
Flores *cichorei*, præſertim quibus adduntur, *flores borraginis, bugloſſi, & violarum*, qui licèt non habeant attenuandi vim, quia tamen refrigerant, humectant & corroborant, ideò in omni ferè refrigerationis indicatione, ſiue attenuandum ſit, ſiue incraſſandum, frequenter præſcribi ſolent.

COMPOSITA.

Aquæ, *acetoſæ, cichorei, graminis, endiuiæ, hordei*, quæ non deſtillatione, vt aliæ, ſed ſola decoctione fit.
Succi *limonum granatorum, pomorũ, acetum, omphacium.*
Syrupi, *de limonibus, acetoſus ſimplex, cichorei ſimplex, de ſucco acetoſæ, capillorum veneris, de pomis, de granatis acidis, de agreſta, oxyſaccharum.*
Conſeruæ *florum cichorei, foliorum acetoſæ, capillorum veneris, ceraſa condita.*
Pulueres & electuaria, *diamargariti frigidi, diatriaſantali.*
Chymica, *ſpiritus ſulphuris & vitrioli, ſal prunellæ.*

CAPVT II.

De medicamentis bilem refrigerantibus & incraſſantibus.

Interdum bilis ſua tenuitate multa parit incommoda, quibus opitulantur incraſſantia medicamenta, quæ ſimul refrigerant, & ferocientis humoris impetum coërcent.

BIlis calida & tenuis ſæpe in morbis acutis facit orgaſmum, vnde periculum eſt, ne vehementer commota, in partem aliquam nobilem irruat, eámque inſigniter lædat. Aliàs ad inteſtina delata, moleſtas parit diarrhœas: nonnunquam etiam aliis humoribus permixta, iiſque tenuitatem concilians graues excitat fluxiones, vnde poſtquam catarthicis quædam illius portio vacuata eſt, reliqua debet incraſſari, vt ferox illius motus coërceatur. Quâ ratione vſurpari ſolent medicamenta incraſſantia, quæ neceſſariò frigida ſunt cùm incraſſatio à frigiditate naturaliter dependeat.

Illa autem medicamenta incraſſantia ſunt huiuſmodi.

SIMPLICIA.

Radices *althææ, plantaginis.*
Folia *portulacæ, plantaginis, maluæ, althææ.*
Semina *lactucæ, portulacæ, papaueris albi, maluæ, pſyllij, cydoniorum, bombacis.*
Fructus *iniubæ, ſebeſten, cydonia.*
Flores *nymphææ, papaueris rhœados, violæ, roſæ rubræ.*
Gummi, *Arabicum, tragacanthum.*
Animalia, *ebur, ſpodium, cornu cerui.*
Mineralia, *terra ſigillata, bolus armena.*

COMPOSITA.

Aquæ *lactucæ, portulacæ, papaueris rhœados, nymphææ, roſarum.*
Syrupi *violaceus, iniubarum, papaueris rhœados, roſarum ſiccarum, papaueris albi.*
Succi *cydoniorum, amylum.*
Conſeruæ, *roſarum, violarum, florum nenupharis, lactucæ condita, cydonia condita.*
Electuaria, *diatragacanthum frigidum, diapenidion ſine ſpeciebus.*
Trochiſci *de ſpodio.*
Chymica, *laudanum opiaticum, ſal prunellæ.*

Licèt ſal prunellæ inter attenuantia fuerit recenſitum, hîc tamen locum habere debet, quia ſummè refrigerando humorum motum cohibet, & mira quadam naturâ contrarios veluti effectus parit. Siquidem humores tenuiores & mobiliores incraſſat, eorúmque impetum mirabiliter cohibet: vnde fit, vt ad quamlibet hæmorrhagiam potentiſſimè conducat, tum etiam diaphoreticum eſt, vt pleuritidi, peripneumoniæ, & febribus malignis multum proſit, necnon vrinas prouocat, & calculoſis efficaciſſimè confert.

CAPVT III.

De Medicamentis pituitam alterantibus.

Pituita excrementitia frigida eſt & humida, craſſa, viſcida & lenta: ideò medicamenta illam præparantia calefaciendi, exſiccandi, attenuandi, incidendi, & detergendi facultate prædita eſſe debent.

NOn poteſt pituita catharticis commodè expurgari, quin priùs alterantibus conuenienter præparetur, & purgationi idonea reddatur. Ideo medicamenta ei deſtinata, quoad primas qualitates, frigidum, humidúmque humorem calefaciunt & exſiccant, quo ad ſecundas, craſſum attenuant, viſcidum incidunt, lentum detergunt, eúmque ita diſponunt, vt purgantium tractioni facilè obſequatur.

Nota pituitam ſalſam tantopere calefacientibus non indigere, ſed tantùm temperatis, admixtis etiam frigidis quæ bilem incraſſare valent, quando præſertim à pituita ſalſa catarrhi generantur.

Medicamenta verò pituitam alterantia ſunt.

SIMPLICIA.

Radices *enula campana, cyperi, calami aromatici, galanga, apy, petroſelini, fœniculi, zedoaria, ireos florentia, chìna, ſalſa parilla, zinziberis.*

Ligna *xyloaloës, guaiacum, ſaſſafras.*

Cortices *citri ſicci, guaiaci, cinamomum.*

Folia *ſaluia, betonica, roriſmarini, maiorana, thymi, origani, calamenthi, pulegy, abſynthy, mentha, chamadryos, chamapithyos.*

Semina *aniſi, fœniculi, apij, petroſelini, citri, cardui benedicti, carui, ameos, dauci, ſeſeleos.*

Fructus *piper, cubeba, cariophylli, cardamomum.*

Flores *ſaluia*. ſtœchados, *anthos, lauendula, betonica, ſchœnanthos, macis.*

Animalia *moſchus, zibbeta, caſtoreum.*

Mineralia, *ambra griſea, chalybs praparatus.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſaluia, betonica fœniculi, hyſſopi, abſynthij, meliſſa, cardui benedicti, cœleſtis, Imperialis, Theriacalis, cinamomi, aqua vita.*

Syrupi *de ſtœchade, de hyſſopo. de mentha, de abſynthio, de quinque radicibus, oxymel ſimplex, oxymel compoſitum, ſyrupus conditura corticis citri, mel roſatum.*

Conſeruæ & conditùræ *florum ſaluia, ſtœchados, anthos, foliorum abſinthii, zinziberis, radicis enula campana, radicis acori, corticis citri, myrobalanorum, nucis moſchata.*

Confectiones *Theriaca, mitridacium, aurea Alexandrina, confectio alkermes.*

Pulueres & electuaria, *diambra, diamoſchi, de gemmis, dianthos, diarcos, diagalanga.*

Trochiſci *Gallia moſchata, alipta moſchata de myrrha, de abſynthio, de eupatorio.*

Chymica *oleum ſeu eſſentia aniſi, fœniculi, thimi, ſaluia, cinnamomi, caryophilorum*. & multa alia.

CAPVT IV.

De medicamentis melancholiã alterantibus

Humor melancholicus frigidus & ſiccus, craſſus & terreſtris eſt: ideò medicamenta qua illum praparant calefacere, humectare, attenuare & incidere debent.

IMpoſſibile eſt aliquod reperire medicamentum, quod calefaciat & attenuet ſimúlque humectet; illa enim quæ calefaciunt & attenuant, neceſſariò exſiccant. Non poſſumus igitur hunc humorem ſecundum omnes ſuas qualitates alterare niſi attenuantibus admiſcendo ea, quæ peculiarem humectandi vim præ ſe ferunt, prout in ſequentibus fiet.

SIMPLICIA.

Radices *enula campana, eryngij, apy, petroſelini, bugloſſi, fœniculi.*

Cortices *radicum capparum, medianus fraxini, tamariſci, ſambuci, cortex citri.*

Folia *fumaria lupulorum, ceterach, cuſcuta, meliſſa, borraginis, pimpinella, capillorum veneris.*

Semina *aniſi, fœniculi, apy, citri, cardui benedicti.*

Fructus *paſſula, cappares, poma redolentia, vua Corinthiaca, grana Kermes.*

Flores *geniſta, tamariſci, borraginis, bugloſſi, calendula, ſambuci, violarum, crocus.*

Gummi *bdellium, ammoniacum.*

Mineralia, *Chalybs.*

COMPOSITA.

Aquæ *borraginis, bugloſſi, meliſſa, fœniculi, cardui benedicti.*

Syrupi *de pomis redolentibus, fumaria de quinque radicibus, byzantinus, capillorum veneris.*

Conſeruæ & conditùræ *florum borraginis, bugloſſi, geniſta, violarum, radicis Enula campana, bugloſſi, Corticis citri, myrobalani condita.*

Confectiones *alkermes, theriaca.*

Pulueres & electuaria *diambra, latificans Galeni, de gemmis, diamoſchum dulce.*

Chymica, *ſales fraxini, tamariſci, tartari, cremor tartari, chalybs praparatus.*

CAPVT V.

De medicamentis atram bilem alterantibus.

Atra bilis aduſtione generatur; vnde calida eſt & ſicca, necnon craſſitiei particeps: vnde medicamenta, qua illam humorem praparant, frigida humidáque eſſe debent, & ſimul attenuantia.

HÆc ab iis quæ bilem flauam præparant, ferè non diſtinguntur, niſi quòd ea tantùm ſeliguntur, quæ maiori pollent humiditate, atque adeò quæcunque acida ſunt, hîc non vſurpantur, propterea quòd ſiccandi facultate quadam prædita cenſentur. Igitur quæ bilem flauam alterant, hîc vſurpari poterunt, attamen propriè & directè ſequentia medicamenta atram bilem oppugnant.

SIMPLICIA.

Radices *bugloſſi, borraginis, liquiritia.*

Folia *borraginis, bugloſſi, fumaria, lupulorum.*

Semina *quatuor frigida maiora.*

Fructus *poma redolentia.*

Flores *borraginis, bugloſſi, violarum, nimphea*

COMPOSITA.

Aquæ *borraginis, bugloſſi, nymphea.*

Syrupi, *violaceus, pomorum redolentium.*

Conſeruæ *violarum, borraginis, bugloſſi, nymphea, lactuca.*

Chymica *ſpiritus ſulphuris, vitrioli, ſal prunella, Saturni, Martis, tartari, Cremor tartari.*

CAPVT VI.

De medicamentis aperientibus.

In multis corporis meatibus, venis potiſſimùm hepatis, lienis, meſenterij & vteri, obſtructiones generantur à craſſis viſcidiſque humoribus, vaſorum tunicis adharentibus, ac reliquorum humorum tranſitum prapedientibus.

IN frigidioribus naturis, vitâ ſedentariâ, & prauis alimentis vtentibus, humores crudi generantur, qui per anguſtiora vaſa delati propter craſſitiem non poſſunt transfluere, ſed magis ac magis incraſſantur, lenti ac glutinoſi euadunt venarum tunicis adhærent,

adhærent, in iiſque obſtructiones generant, à quibus infinita incommoda ſolent exoriri.

Soluuntur autem illæ obſtructiones aperientibus medicamentis, quæ ex Galeno 5. de ſimpl. medicam. facult. cap. 11. *nitroſa ſunt & amara, quarum qualitatum ope attenuant, incidunt, & abſtergunt, atque adeò pituitam præparantibus ſunt finitima.*

Aperientia medicamenta à Galeno appellantur ἐκφρακτικὰ, ἐκκαθαρτικὰ, quaſi expurgātia, & infarctu liberantia, quâ facultate ea omnia præſtant, quæ ad tollendas obſtructiones ſunt neceſſaria: quatenus enim attenuant, humoris craſſitiem auferunt: quatenus incidunt viſciditatem tollunt, quæ in partium tenuitate conſiſtit, quatenus denique abſtergunt, humorem partibus adhærentem excutiunt.

Quæcunque igitur verè atque efficaciter aperientia ſunt, calida eſſe neceſſe eſt. Dantur tamen aperientia frigida minoris virtutis, & minùs propriè ita dicta, leuioribus obſtructionibus, & calidioribus naturis idonea.

In febribus putridis, aut alioqui calidioribus naturis, obſtructiones ſæpe contingunt, quæ niſi ſint valde contumaces aperientibus frigidis ſunt auferendæ, aut ſaltem calidioribus frigida hæc miſcenda; quæ tamen non tam abſolutè frigida dicuntur, quàm aliis comparata: Ex ſe enim vel temperata ſunt, vel remiſſè frigida: Non poteſt ſi quidem aperiendi vis cum eximia frigiditate conſiſtere.

Illa autem medicamenta aperientia ſunt huiuſmodi.

APERIENTIA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *apij, petroſelini, fœniculi filicis, cyperi, enulæ campanæ, gentianæ, eringij, ononidis, ariſtolochiæ vtriuſque, aſari.*

Cortices *radicis capparum, medianus fraxini, medianus tamariſci.*

Folia *origani, calamenthi, pulegij, chamædryos, chamæpityos, centaurij minoris, betonicæ, hyperici, abſynthij romani, capillares omnes*, quæ temperatæ ſunt.

Semina *apij, petroſelini, fœniculi, cardui benedicti, vrticæ, agni caſti, aniſi, dauci, ameos, ſeſeleos, ciceræ rubræ.*

Flores *ſtœchados, anthos, geniſtæ, ſambuci, tamariſci, hyſſopi, betonicæ.*

Gummi, *ammoniacum, bdellium, aloës, terebinthina, myrrha.*

Mineralia, *chalybs.*

COMPOSITA.

Aquæ *fœniculi, betonicæ, abſynthij, hyſſopi, cardui benedicti, cinamomi.*

Syrupi *Bizantinus de quinque radicibus, de abſynthio oxymel ſimplex, oxymel compoſitum.*

Conſeruæ *florum geniſtæ, tamariſci, foliorum abſynthij, capillorum veneris, radicis enulæ campanæ, zinziberis.*

Electuaria, *aromaticum roſatum, diarrhodon abbatis.*

Confectiones, *alkermes, Theriaca.*

Trochiſci *de de capparibus, de abſynthio, de eupatorio, de myrrha.*

Chymica: *chalybs præparatus, ſal abſynthij, tamariſci, fraxini, tartari, & Cremor eiuſdem. Oleum aniſi, fœniculi, cinnamomi, ſpiritus terebinthinæ.*

APERIENTIA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices, *cichorei, graminis, aſparagi, acetoſæ, bruſci, oxylapathi.*

Folia, *endiuiæ, cichorei, cicerbitæ, acetoſæ, hepaticæ, agrimoniæ, capillares omnes.*

Semina, *quatuor frigida maiora, acetoſæ.*

Flores *cichorei.*

COMPOSITA.

Aquæ, *endiuiæ, cicorei, graminis, acetoſæ, agrimoniæ.*

Syrupi *acetoſus ſimplex, de limonibus, de cichoreo ſimplex, de ſucco acetoſæ, capillorum veneris.*

Electuaria, *triaſantalon, diarrhodon abbatis*, temperatum.

Chymica *ſpiritus ſulphuris, vitrioli, ſal prunellæ, cremor tartari.*

CAPVT VII.

De medicamentis purgantibus.

Hactenus medicamenta propoſuimus quæ humores noxios præparant, & purgationi ſubeundæ idoneos efficiunt: iam de purgantibus agendum.

Solent autem humores euacuari purgantibus medicamentis, quæ ſubſtantiæ familiaritate quam habent cum illis, eos ad ſe attrahunt, vt magnes ferrum.

Tot igitur erunt purgantium medicamentorum genera, quot ſunt humores in corpore purgationi idonei, nimirum cholagoga, phlegmagoga, melanagoga, & hydragoga.

HVmores qui catharticorum ope vacuari ſolent, vulgò ſunt bilis, pituita, melancholia, & ſerum, ſeu aquoſus humor; vnicuique horum peculiaria competunt remedia electiuè purgantia; ſic quæ bilem purgant, *cholagoga* nuncupantur; quæ pituitam *phlegmagoga*; quæ melancholiam, *melanagoga*, & quæ ſeroſos humores *hydragoga.*

Illa iterum diuidi ſolent in mitiora, mediocria, & vehementia.

Omnia medicamenta purgantia non æquali virtute operantur, ſed alia minori, alia maiori pro varia agendi vi ſibi à natura inſita: ideò vt faciliùs poſſint in vſum reuocari, in tres claſſes diſtribuuntur, mitiorum, ſcilicet, mediocrium, & vehementium. *Mitiora* enim vſurpari ſolent in debilioribus naturis, vel vbi à prima tantùm regione eſt vacuandum. *Mediocria* in mediocri virium robore, & ad ſecundam regionem vacuandum. Denique *vehementia* in robuſtioribus corporibus, & quando à remotioribus partibus humores attrahendi, cerebro putà articulis, &c. Plerumque tamen in eodem pharmaco vehementia cum mitioribus, & mediocribus à prudenti Medico permiſceri ſolent vt fæliciùs inuicem permixta operentur.

Atque vt facilè in vſum reuocari queant, iuſta ſingulorum doſis erit proponenda.

Maximi eſt momenti cuiuſlibet medicamenti doſim rectè tenere, ſine qua nemo vnquam medicinam facere audeat, niſi cum certo ægrotantium vitæ diſcrimine. Quia tamen purgantiū doſis vbique immutanda eſt pro varia corporum diſpoſitione, quod quidem à iudicio medici omnino depēdet, ideo cuiuſlibet medicamenti maiorē & minorē doſim proponemus, quatenus ſcilicet in ætate mediocri vſurpantur, vt ex earū latitudine quantitas magis conſentanea elici poſſit.

Illæ autem doſes ita accipiendæ ſunt prout ſcilicet medicamenta per ſe aut in ſubſtantia, (vt vocant) aſſumuntur: nam in infuſione vehementiora duplâ quantitate exhibentur, in decocto verò triplâ. Mitiora verò, & mediocria, triplâ ferè in infuſione, & quadruplâ in decocto.

Virtus medicamentorum infuſione, & decocto, deperditur; illa etenim in tenuiori ſubſtantia reſidet

quæ à calore facilè diſſipatur. Ideò cùm in decoctione multò maior ſit caloris vis, quàm in infuſione, neceſſe eſt vim purgatricem magis minui, atque adeò maiori doſi medicamenta erunt præſcribenda.

Ab hoc tamen generali theoremate excluduntur rhabarbarum *&* myrobalani, *quæ magis purgant in infuſione, quàm in ſubſtantia propterea quod non ſolùm vim purgatricem præ ſe ferant, ſed etiam aſtrictoriam quæ infuſione deperditur.*

Hæc duo medicamenta purgandi & aſtringendi vim obtinent ratione diuerſæ ſubſtantiæ, tenuis ſcilicet, & craſſæ, ſeu terreſtris In tenui enim ſubſtantia vis purgatrix reſidet, in terreſtri verò adſtrictoria. Iam infuſione tenuis ſubſtantia in liquorem transfertur, terreſtris verò reiicitur, vnde infuſio purgans tantùm remanet.

CAPVT VIII.

Cholagoga medicamenta.

SIMPLICIA.

MITIORA.

Caſſia, ab ℥ j ad ℥ j. ß.
Manaa, ab ℥ j. ad ℥. ij.
Succus roſarum, ab ℥ j ß. ad ℥ iij.
Tamarindi, ab ℥ ij. ad ℥ iij.

MEDIOCRIA.

Aloë, à ʒ i. ad ʒ ij. Corrigitur *maſtiche*, *tragacantho*.
Rhabarbarum, à ʒ j. ad ʒ ij. tam in ſubſtantia, quàm in infuſione. Corrigitur *ſpica nardi*, *cinamomo*.
Myrobalani citrini, à ʒ ij. ad ʒ iij. magis aſtringunt quàm purgent. Vis illorum aſtrictoria minuitur infuſione & frictione eorundem cum *oleo amygdalarum dulcium*.

VEHEMENTIA.

Scammonium, à gr. viij. ad g. xv. Corrigitur *ſucco cydoniorum*; & quando correctum eſt, *diagridium* appellatur.
Corrigitur etiam *vapore ſulphuris*, vt in pulueris Cornachini deſcriptione videre eſt, tum etiam *ſucco limonum* per infuſionem & euaporationem. Ac denique extractum illius paratur cum *ſpiritu vini*, quod *reſina ſcammonij*, vocatur blandè admodum purgans ad ℈ j. exhibitum.

COMPOSITA.

SYRVPI.

Roſatus ſolutiuus
De cichoreo cum Rheo } ab ℥ iij ad ℥ iiij.

OPIATÆ.

Catholicum.
Diaprunum ſimplex
Diacaſſia. } ab ℥ j. ad ℥ j. ß.

Diaprunum ſolutiuum
Electuarium de ſucco roſarum
Tryphera perſica. } ab ℥ ß. ad ℥ j.

PILVLÆ.

Aureæ
Sine quibus.
De rhabarbaro } à ʒ j. ad ℈ iiij.

CHYMICA.

Extractum rhabarbari ſcammonij, *mercurius dulcis*, *mercurius vitæ*, *crocus metallorum*, aliæque Antimonij præparationes purgantes.

CAPVT IX.

Phlegmagoga medicamenta.

SIMPLICIA.

MITIORA.

Semen carthami, ab ℥ j ad ℥ ij. Corrigitur *aniſo* & *cinamomo*.

MEDIOCRIA.

Agaricus à ʒ j ad ʒ ij. Corrigitur *zinziberi* & *ſale gemma*.

VEHEMENTIA.

Turbith, à ℈ ij. ad ℈ iiij. Corrigitur *zinzibere*.
Hermodactylus, eadem doſi & correctione quà turbith.
Colocynthis non exhibetur, niſi correcta & præparata in trochiſcis, qui *alhandal* appellantur, à gr. viij. ad xv.

COMPOSITA.

OPIATÆ ET ELECTVARIA.

Catholicum
Diaphenicum
Hiera picra
Electuarium diacharthami
De citro ſolutiuum } ab ℥ ß. ad ℥ j.

PILVLÆ.

Cocciæ maiores
De Agarico
Sine quibus
Stomachicæ. } à ʒ j. ad ℈ iiij.

Cocciæ minores
Fœtidæ maiores
Lucis maiores
Arthriticæ
De Hermodactylis. } à ℈ ij. ad ʒ j.

TROCHISCI.

Agaricus trochiſcatus, à ʒ j. ad ℈ iiij.

CHYMICA.

Extractum agarici, *colocynthidis*, *mercurius dulcis*, *mercurius vitæ*, *crocus metallorum*. Aliæque antimonij præparationes.

Hæc purgantia è mineralibus petita, omnes humores purgant: ideò in variis capitibus enunciantur.

CAPVT X.

Melanagoga medicamenta.

SIMPLICIA.

Sena ʒ j. ß. ad ʒ ij.
Polypodium, à ʒ ij. ad ℥ ß.
Epithymum, eadem doſi.
Elleborus niger, à gr. xv. ad ʒ ß. præſtat infundere vel decoquere, à ʒ j. ad ʒ ij.

COMPOSITA.

OPIATÆ.

Catholicum
Diaſenna } à ʒ vj. ad ʒ x.
Confectio hamec, à ʒ iij. ad ʒ vj.

CHYMICA.

Extractum ſenæ, *Ellebori nigri*, & *Antimonij*, variè præparatum.

CAPVT

CAPVT XI.

Hydragoga medicamenta.

SIMPLICIA.

MITIORA.

E*Buli ſemen*, ad ʒ j.
Cortex medianus eiuſdem, ad ʒ ij.
Succus eiuſdem, ab ℥ j. ad ʒ x.
Succus ireos noſtratis, ab ℥ j. ad ℥ ij.
Sambucus, idem cum prædictis, ſed minus efficaciter.

MEDIOCRIA.

Radix mechoacan, à ʒ j. ad ʒ ij. non coquitur, ſed infunditur in vino albo, & liquor cum puluere ſimul exhibetur.
Radix ialappa, idem ac mechoaca, ſed paulò efficacior.

VEHEMENTIA.

Soldanella pulucrata, à ʒ j. ad ʒ ij.
Succus eiuſdem, ab ℥ ß. ad ℥ j.
Elaterium, à gr. viij. ad gr. xvj.
Eſula, à gr. viij. ad gr. xij.
Chamelaa / *Thymelaa* / *Gatta Gummi* } à gr. v. ad ℈ ß.

COMPOSITA.

Diaturbith, ad ʒ j.
Diacharthamum, à ʒ vj ad ℥ j.
Pilula de ſagapeno, ad ℈ iiij.

CHYMICA.

Reſina ialappa, *ſcammonij*, *puluis Cornachini*, *Mercurius* & *antimonium* variè præparata.

CAPVT XII.

De vomitoriis medicamentis.

Humores noxij in ventriculo, & partibus ei vicinis contenti faciliùs ſæpe vacuantur per vomitum, quàm per ſeceſſum, ſi æger ad eum fuerit propenſus, cui vſui vſurpantur medicamenta Vomitoria *nuncupata.*

IN ventriculo ſæpe humores excrementitij innatant, qui breuiori via per vomitũ excluduntur, præcipuè ſi ægrotans nauſeâ infeſtetur, & vomitum non ægrè ferat. Facilè enim vomitum patiuntur ex Hipp. doctrina, bilioſi, graciles, & qui amplo ſunt pectore; Contrà verò lædi ſolent à vomitu melancholici, valdè carnoſi, & ſtricto pectore præditi, idq; magis, ſi phthiſi, aſthmate, aut alio pulmonum affectu laborauerint. His addere oportet tempus anni: æſtate enim per ſuperiora purgatio facilis, hyeme verò minimè. Licèt verò horum remediorum vſus non ſit valde frequens, certum tamen eſt, opportunè vſurpata præſtantiſſimos effectus prodere, multas enim febres intermittentes videre eſt, quæ cæterorum remediorum vim eludentes, ſolis vomitoriis eradicantur, quod frequenti experientia nobis innoteſcit.

Illa autem vomitum prouocant, vel qualitate manifeſtâ ventriculum relaxando; vel ſpecificâ proprietate, quemadmodum cathartica.

Quæcumque pinguia ſunt, & oleoſa, magnâ quantitate hauſta ventriculum relaxant eúmque ſubuertunt, vnde vomitus conſequitur, quo ea tantùm vacuantur quæ in ventriculo continentur. At verò propriè dicta vomitoria, qualitate occultâ humores attrahunt ad ventriculum, eúmque ad expulſionem excitant per ſuperiora: Et ſic fœliciter humores in hepate, liene, & partibus ventriculo vicinis contenti non rarò vacuantur.

Præcipuorum & magis vſitatorum ſeries hæc eſt.

MITIORA.

Aqua tepida, *aqua hordei tepida*, *iuſcula pinguia tepida*, *butyrum*, *oleum ſimplex*, *oxymel ſimplex*, *ſyrupus acetoſus*. Quæ omnia magno hauſtu ſunt exhibenda.

MEDIOCRIA.

Semen atriplicis, *anethi*, in decocto, ab ℥ ß. ad ℥ j.
Flores anethi, *geniſtæ*, in decocto à p. j. ad p. ij.
Semen raphani, in decocto ab ℥ ß ad ʒ vj.
Raphani ſuccus, ad ℥ iij.
Radix peponis, ad ℥ j. in decoctione.
Agaricus, à ʒ j. ad ʒ ij.
Radix aſari à ʒ j. ad ℈ iiij.

VEHEMENTIA.

Nux methel, *balanus myrepſica*, *catapuſia*, *æs vſtum*, *helleborus albus*.

Doſis eorum non proponitur, quia ſatius eſt illis nunquam vti propter vitæ periculum, quod ex nimia vehementia inferre poſſunt, aut ſaltem nonniſi diligentiſſimâ præparatione & correctione adhibita.

Chymici vomitoriis medicamentis nimium abundant, iiſque maiori parte ita vehementibus, vt eorum causâ omnia ſpagyrica remedia apud vulgus ſuſpecta euaſerint. Ex eorum genere ſunt illa, quæ ex antimonio componuntur, præcipuè verò *vitrum* & *flores antimonij*, quibus ego nunquam vti hactenus auſus ſum, licet aliquando medicamentorum ſpagyricorum vſum tentare voluerim, & quid in medicina poſſint experiri. Verùm enimuerò negandum non eſt, ex ſpagyticis medicamentis nonnulla interdum ritè à prudenti medico adminiſtrata, optatos producere effectus, qui à vulgaribus remediis obtineri nequiuerant. Ideò non abs re facturus videor, ſi quæ propriâ experientiâ comprobata ſunt ſpagytica vomitoria, ſummatim expoſuero.

Ea autem quatuor omninò ſunt, viribus & efficaciâ maximè diuerſa, quæ omnia in manibus habere debet, quicumque cautè huiuſmodi remediis vti voluerit, vt nimirum à minus vehementibus incipiat, & ad fortiora progrediatur, ſi illa ſatis efficacem operationem non ediderint.

Primum eſt *vitriolum album præparatum*, prout à Crollio, & Beguino deſcribitur, quod ita blandum eſt vomitorium, vt etiam puerulis tutò exhiberi valeat à ℈ ß. ad ʒ ß. adultioribus verò ad ʒ j. in aqua communi diſſolutum: humores tantùm in ventriculo contentos euacuat, ab aliis verò partibus nihil educit.

Secundum eſt *ſal vitrioli*, ex vitriolo Cyprio calcinato extractum, quod priori vehementiùs operatur: at verò ex ventriculo tantùm humores educit. Doſis à gr. x. ad xx. in aqua communi, deſcribitur à Beguino ſub nomine *ſalis colchotaris*, & ab Angelo Sala *in triumpho Emeticorum*, tum etiam *in anatomia vitrioli*.

Tertium eſt *Aqua benedicta*, quæ deſcribitur à Quercetano *in pharmacopœa*: hæc componitur ex Antimonio, & prioribus multò vehementior eſt, nec niſi robuſtioribus hominibus, & ſummâ cum cautione exhibenda. Si tamen opportunè vſurpetur, præſtantiſſimos ſæpe effectus parit. Doſis eius aquæ eſt ab ℥ j. ad ℥ iij. humores non ſolùm à ventriculo, ſed etiam à toto corpore educit.

Quartum denique eſt *puluis Emeticus*, qui vulgò nominatur *mercurius vitæ*, & à Beguino & Crollio deſcribitur: omnibus prædictis vehementior eſt, ſuos tamen in medicina vſus habere poteſt in cura morborum contumacium, quíque remediis vulgaribus

non cedunt, cautè tamen & nonniſi in ſumma virium fiducia eo vtendum eſt. Humores à toto corpore eradicat potentiſſimè, doſis, à gr. iij. ad v. in ioſculo, conſerua roſarum, vel alia quauis re. Corrigi tamen poteſt illa mercurij vitæ vehementia, vt maiori doſi exhiberi valeat innoxiè, & vix aut leniter vomitum moueat, totámque vt plurimùm operationem ſuam perficiat per inferiora. Corrigendi modi varij proponuntur ab Hartmanno, *in comment. ad Crollium.*

Nos hanc addimus vſu noſtro comprobatam quæ in multis ægrotantibus per inferiora tantùm purgat, in nonnullis verò ſemel tantùm aut bis vomitum mouet. Facillima autem eſt hæc correctio noſtra quæ fit, ponendo mercurium vitæ, ſeu puluerem emeticum benè lotum in patina terrea vitreata ſupra foculum menſarium, aut furnulum exiguum, ſemper mouendo. Fumus exhalat ater & fœtidus, qui venenoſitatem intus latentem continet, & illa operationem continuando per duas vel tres horas, tota abſumitur. Peractæ ſufficienter operationis ſignum eſt, quando nullum ampliùs fumum emittit. Si poſt iſtam operationem adhuc vomitum moueat, iteranda erit, & optatum habebis effectum. Puluis albiſſimus coctione iſta griſeum colorem acquirit. Dari poteſt à gr. iiij. ad gr. viij. in tabellulam cum ſaccharo & mucilagine tragacanthi redactus, vt ſine vllo faſtidio exhiberi valeat.

CAPVT XIII.

De Sudorificis medicamentis.

In morbis chronicis & contumacibus ſudorifica medicamenta frequenter vſurpantur.

ILli morbi qui alterantibus & purgantibus medicamentis curari nequiuerunt, ſed radices habent altius infixas, quales ſunt epilepſiæ, paralyſes, contumaces catarrhi, hydropes, arthritides, & quilibet frigidi affectus tùm imprimis lues venerea, neceſſe eſt potentioribus medicamentis eos eradicare, qualia ſunt ſudorifica, quæ per plures dies, vt moris eſt, vſurpata, non ſolùm tertiam corporis regionem cui peculiariter deſtinata ſunt, ſed etiam totum corpus à recrementis expurgant.

Illa autem calefaciendi & attenuandi vi prædita, humores colliquant, eóſque per inſenſibiles meatus excutiunt.

Humores diuturnos morbos efficientes, frigidi & craſſi vt plurimùm eſſe ſolent; ideò ſudorifica illis ritè conueniunt, quæ humores eos calefaciunt, colliquant, & attenuant, inſenſiles corporis meatus recludunt, per eóſque humores euacuant.

Multa tamen non tam manifeſtis qualitatibus, quàm ſpecificâ proprietate ſudores promouent.

Apud antiquos Medicos hoc dogma non habetur, quia illi omnium ſudorificorum vim ad manifeſtas qualitates retulerunt; neque enim præſtantiora ſudorifica quibus hodie vtimur illis nota fuerunt: attamen neceſſe eſt, occultam qualitatem in iis agnoſcere, qua ſudores prouocant: cùm piper & pyrethrum valde calida & attenuantia, ſudores non moueant, & radix Chynæ in primis qualitatibus ferè temperata, id potenter efficiat.

Illa autem ſudorifica medicamenta ſunt.

SIMPLICIA.

Lignum guajacum & cortex eiuſdem, lignum ſaſſafras, radix Chyna, radix ſalſaparilla.

Hæc efficaciter ſudores mouent; minùs verò ſequentia.

Radices *carlinæ, angelicæ, zedoariæ, ſcorzoneræ, fœniculi, apij, petroſelini, bardanæ, pimpinellæ, tormentillæ.*

Folia *ſcordij, vlmariæ, cardui benedicti, capilli veneris, bardanæ.*

Semina *cardui benedicti, milium vulgare, lentes.*

Flores *chamæmeli, cyani, papaueris rubri.*

COMPOSITA.

Aquæ *papaueris rhœados, cardui benedicti, ſcabioſæ, theriacalis.*

Opiata, Theriaca vetus.

CHYMICA.

Sal cardui benedicti, mater perlarum calcinata, bezoardicum minerale Begnini, Antimonium diaphoreticum Crollij, Bezoardicum ioniale Hartmanni in commentariis ad Crollium; & alia penè infinita à Chymiatris deſcripta. Nos prædicta tantùm in vſum reuocauimus, & præſtantiſſimos effectus ex iis obtinuimus, quorum exempla nonnulla in *Obſeruationibus noſtris*, videri poſſunt, in febrium præſertim malignarum curationibus.

CAPVT XIV.

De Diureticis medicamentis.

Diureticis medicamentis conuenienter expurgantur gibba hepatis partes, renes, veſica, vterus & vniuerſum venoſum genus.

QVemadmodum affectus venoſum genus occupantes ex vrinis dignoſcuntur; quia portio materiæ in venis contentæ ad illas transfertur, necnon iidem affectus criſi, quæ perirrhœa fit ſæpè terminantur ita humores noxij diureticorum ope non difficili negotio expurgari ſolent.

Ex his quædam calida ſunt, quædam verò frigida.

Calida humores fundendo partes magis aqueas, & ſeroſas ſeparant, quæ poſtmodum à renibus attrahuntur.

Quæ verè & propriè *Diuretica* nominantur acria ſunt, vehementer calida & ſicca, ideò ſanguinem fundunt, & ſeroſum humorem ab eo ſeparant, tum etiam pituitam, & craſſos humores colliquant, eóſque in aquoſum humorem commutant, qui cum ſero facilè commiſcetur. Simúlque ad renes attrahitur, & cum vrinis excernitur.

Frigida verò aliàs abſtergendo, aliàs aquoſam materiam ſuppeditando, vrinas mouent.

Nonnulla medicamenta humores qui in vaſis & renibus continentur, abſtergunt, eóſque non nihil attenuant, quia licèt frigida ſint, tenues tamen habent partes, atque ita vrinas promouent: talia ſunt *gramen, aſparagus, parietaria, capillares herbæ*, &c. Alia multâ humiditate ſunt prædita, quæ venis ſuppeditatur, deinde à renibus attrahitur, & cum ea humores in venis contenti ſimul rapiuntur: huius naturæ ſunt *althæa, cucurbita, ſemina frigida maiora.*

Horum autem diureticorum medicamentorum tam calidorum, quam frigidorum materia talis eſt.

DIVRETICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *apij, petroſelini, fœniculi, eringij, valerianæ, aſari, ononidis, raphani.*

Cortex *medianus geniſtæ, & medianus tamariſci.*

Folia *Saxifragæ, pimpinellæ, apij, vrticæ, fœniculi, chamædrios, centaurij minoris, ſiſymbrij, naſturtij, aquatici, ſabinæ.*

Semina *ſeſeleos Maſſilienſis, petroſelini Macedonici, apij, raphani, vrticæ, leuiſtici, milij ſolis, paliuri, cicera rubra.*

Fructus, *baccæ lauri, iuniperi.*

Flores, *geniſtæ, chamomillæ.*

Gummi

Gummi *therebinthina.*
Animalia, *ſanguis hirci præparatus, cantharides.*
Mineralia, *carabe.*

COMPOSITA.

Aquæ *fœniculi, apij ſabinæ.*
Syrupi, *de quinque radicibus, capillorum veneris, byzantinus, oximel ſimplex, & compoſitum.*
Conſeruæ, *florum geniſtæ.*

CHYMICA.

Spiritus *ſulphuris vitrioli, tartari, ſalis, therebintinæ.*
Sales *tartari, baccarum hederæ, ſiliquarum fabarum.*

DIVRETICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *aſparagi, graminis, ruſci, althea, oxylapathi, acetoſæ.*
Folia *capillorum veneris, acetoſæ parietariæ, herniariæ, biſmalua, ſummitates aſparagi.*
Semina *quatuor frigida maiora, acetoſæ, alkekengi, hordeum.*
Fructus *cucurbita, pepones, cucumeres, fraga.*
Flores *althea, cichorei.*
Gummi *caphura.*
Succi *limonum, granatorum acidorum.*

CHYMICA.

Sal prunellæ, ſpiritus ſulphuris & vitrioli, qui licet inter diuretica calida relati ſint, refrigerandi tamen facultate inſigni prædití ſunt; & nihilominus in affectibus tum calidis, tum frigidis conueniunt, propter ſummam tenuitatem, & penetrandi vim, cuius ratione vehicula ſunt aliorum remediorum.

COMPOSITA.

Aquæ, *parietariæ, graminis, acetoſæ, hordei.*
Syrupi *capillorum veneris de limonibus, de althea.*
Conſeruæ *capillor. veneris, radicum eryngij, carnis cucurritæ.*
Trochiſci *de Caphura.*

COROLLARIVM.

Ad vacuantium genus ſpectant menſes mouentia, quę tamen ad hyſtericorum claſſes meliùs referuntur: inde ergo erunt repetenda.

CAPVT XV.

De Errhinis medicamentis.

In affectibus capitis diuturnis à pituita productis, poſt vniuerſales vacuationes, errhina vſurpantur, quæ illam per nares attrahunt & expurgant.

VAcuationes illæ, quæ humores à toto corpore expurgare ſolent, *vniuerſales* appellantur; quibus ſuccedunt, illæ quæ peculiarem tantùm partem euacuant, *particulares* nuncupatæ, qualis eſt illa, quæ pituitam per nares è cerebro elicit, multis illius affectibus conuenientiſſima; poſtquam enim maior excrementorum pars vniuerſali vacuatione educta eſt, poſtmodum per vicina emunctoria, reliquiæ commodè educuntur.

Vtque facilè humorem illum craſſum & frigidum attrahant, calida eſſe debent, attenuantia, & detergentia: Qualia ſunt quæ ſequuntur:

Radices *ireos, cyclaminis, cucumeris agreſtis.*
Folia, *betæ, braſsicæ, anagallidis, maioranæ, ſaluiæ, betonicæ, pulegij, origani, praſſij, hederæ, nicotianæ.*
Gummi, *euphorbium.*
Succi *radicum, & foliorum prædictorum, elaterium.*

CAPVT XVI.

De Sternutatoriis.

STernutatoria medicamenta ſua acrimonia expultricem cerebri facultatem irritando pituitam è cerebro eliciunt, tum etiam in affectibus comatoſis ſopitum cerebrum exſuſcitant. Talia ſunt quæ ſequuntur:

Radices *zinziberis, pyrethri, ireos Florentiæ, hellebori albi, & nigri.*
Folia, *betonicæ, maioranæ, ſaluiæ, nicotianæ.*
Gummi, *euphorbium.*
Animalia, *caſtoreum.*

CHYMICA.

Spiritus ſulphuris, vitrioli, ſal vitrioli.

CAPVT XVII.

De Maſticatoriis.

A'Ποφλεγματίζοντα medicamenta ſunt illa, quę pituitam per os à cerebro educunt, idque præſtant ſuâ caliditate & acrimoniâ, quâ humorem attenuant, & facultatem irritant expultricem. Illa autem ſunt huiuſmodi.

SIMPLICIA.

Radices *zinziberis, pyrethri, angelicæ.*
Folia *ſaluiæ, maioranæ, hyſſopi, origani.*
Semina *naſturtij, ſinapi, ſtaphiſagriæ, nigellæ, piper album, & nigrum.*
Fructus, *paſſulæ, cubebæ.*
Gummi, *maſtiche.*

COMPOSITA.

Acetum ſcilliticum.
Oxymel ſcilliticum.
Theriaca, confectio anacardina.

CAPVT XVIII.

De Cephalicis medicamentis.

Cephalica medicamenta ea dicuntur, quæ cerebrum roborant, eiuſque intemperies emendant.

MVlta dantur medicamenta quæ ſpecificâ proprietate, & ſympathiâ quàm habent cum certis corporis noſtri partibus, earum robur intendunt, & peculiares earum affectus oppugnant. Talia ſunt *Cephalica*, quæ vires ſuas peculiariter in cerebrum exercere creduntur.

Eáque duplicia ſunt calida ſcilicet, & frigida.

Calida cerebrum calefaciunt & exſiccant, ac pituitam in eo contentam incidunt, & attenuant.

Frigida partim calidam cerebri intemperiem contemperant: partim pituitam acrem & ſalſam, alióſque humores tenuiores, graues fluxiones efficientes incraſſant.

Quæ cerebrum nunc frigidis, nunc calidis affectibus tentatur; medicamenta illam partem reſpicientia duorum generum eſſe debuerunt, vt omnibus hiſce affectibus ſuccurrere poſſemus.

Horum autem omnium materia talis eſt.

CEPHALICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices, *ſpica nardi, calami aromatici, valeriana, ireos Florentia, acori, galanga, Zedoaria, pæonia.*
Ligna, *viſcus quercinus, xyloaloës.*
Cortices, *cinamomum.*
Folia *betonica, maiorana, ſaluia, roriſmarini, lauri, calameathi, polij montani.*
Semina *pæonia, cardamomum, ſileris montani, nigella Romana.*
Fructus *bacca lauri, iuniperi, garyophilli, nux moſchata, cubeba, grana kermes.*
Flores *betonica, ſtœchados, anthos, ſaluia, macis, chamæmilla, lilij conuallium, tilia arboris.*
Succi & liquores, *opobalſamum, vinum.*
Gummi, *thus, maſtiche, ſtorax, benioinum.*
Marina, *ſuccinum, ambra.*
Animalia, *caſtoreum, moſchus, zibetta.*

COMPOSITA.

Aquæ, *betonica, ſaluia, maiorana, napha*, ſeu florum arantiorum, *cinamomi, theriacalis, imperialis, caleſtis, aqua vita.*
Syrupi, *de ſtœchade, mel roſatum.*
Conſeruæ *acori, zinziberis, florum ſtœchados, anthos, ſaluia, mirobalanorum conditarum, nux condita, nux moſchata condita, corticis citri.*
Confectiones, *alkermes, theriaca, mithridatium, aurea alexandrina.*
Electuaria, *dianthos, diambra, diamoſchum dulce, diairis, aromaticum roſatum.*
Trochiſci, *de Gallia moſchata de carabe.*

EXTERNA.

Olea, *de caſtoreo, chamæmelinum, irinum, laurinum, nardinum, rutaceum, de ſpica, vulpinum.*
Vnguenta, *martiatum, aregon.*
Emplaſtra, *de betonica, de baccis lauri, de meliloto, de mucilaginibus.*

CHYMICA.

Olea deſtillata, *roriſmarini, lauendula, ſaluia, thymi, fœniculi, aniſi, cinamomi, nucis moſchata, cariophyllorum.*

CEPHALICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Ligna, *ſantuli omnes.*
Folia, *lactuca, portulaca, plantaginis.*
Semina *lactuca, papaueris albi, quatuor frigida maiorá, pſyllij, hordei.*
Flores *roſarum, violarum, nymphea, papaueris rhœados.*
Succi *limonum, granatorum, acetum, omphacium, opium,* lachrymæ, *camphora.*

COMPOSITA.

Aquæ *portulaca, lactuca, plantaginis, roſarum, papaueris rhœados, nymphea.*
Syrupi *violaceus, roſarum ſiccarum, de papauere.*
Conſeruæ *roſarum, violarum, nymphea, lactuca, cucurbita.*
Electuaria, *tria ſantali, diamargariti frigidi.*
Confectiones, *philonium, requies Nicolai.*
Trochiſci, *de caphura.*
Pilulæ *de cynogloſſo, laudanum opiaticum.*

CHYMICA.

Sal prunella, ſpiritus ſulphuris, & vitrioli.

Olea, *violaceum, nymphea, roſaceum, caphura, omphacinum.*
Vnguenta, *roſaceum, populeum, refrigerans Galeni, ceratum ſantalinum.*

CAPVT XIX.

De Ophthalmicis medicamentis.

Ophtalmica propriè dicta ea ſunt, qua proprietate ſpecifica oculos corroborant, eorumque viſum acuunt, oxydorcica appellata.

Alia tamen ſecundariò referuntur, qua variis oculorum affectibus curandis ſunt neceſſaria, videlicet anodyna, repellentia, exſiccantia, digerentia, detergentia.

OCuli ſenſu exquiſitiſſimo donati in plurimis affectibus dolore acerbiſſimo cruciantur, vt omni arte mitigandus ſit anodynis medicamentis. Sæpe etiã inflammationibus laborant, quibus in principio repellentia conueniunt, in aliis temporibus reſoluentia. Denique lachrymis, vlceribus, aliiſque affectibus tentantur, quibus exſiccantia & detergentia conueniunt. Illa autem omnia exquiſitè ſelecta eſſe debent, ob delicatiorem partis naturam, & exquiſitum ſenſum. Qualia ſunt quæ ſequuntur:

OXYDORICA, SEV VISVM ACVENLIA.

Radices *fœniculi, chelidonia, raphani.*
Folia *chelidonia, verbena, ruta, euphraſia, fœniculi.*
Semina *fœniculi*, raphani, *ormini* maioris.

ANODYNA.

Lac muliebre, Albumen oui agitatum, & in aquam conuerſum, *Aqua roſarum, mucilago ſeminis pſyllij, mucilago ſeminis cydoniorum: medulla panis* macerata & in lacte cocta, addito pauco croco, *Poma dulcia cocta* Sub cineribus. *Pomorum putridorum pulpa. Trochiſci albi Rhaſis cum opio.*

REPELLENTIA.

Aqua *roſarum, plantaginis, peculi roſarum, portulaca.*
Succus *cydoniorum, pomorum acidorum, albumen oui, Alumen.*

EXSICCANTIA

Ceruſa lota, tuthia lota, antimonium lotum, vnguentum de tuthia, Trochiſci albi rhaſis ſine opio.

DIGERENTIA, SEV RESOLVENTIA.

Sarcocolla cum lacte nutrita, crocus. Lac muliebre, decoctum fœnugraci. Sanguis columborum iuniorum, è pennis maioribus in oculum expreſſus.

DETERGENTIA SINE MORSV.

Saccharum candum, Syrupus roſarum ſiccarum, tuthia, pompholix, plumbum vſtum & lotum, antimonium lotum.

DETERGENTIA CVM MORSV.

Fella piſcium mitiora, *Quadrupedum* media, *auium* fortiſſima, & inter illa *fel perdicis* omnium validiſſimum, *gallinæ* mitiſſimum. *Succus chelidonia, fœniculi, aqua mellis compoſita.*

CAPVT XX.

De Thoracieis medicamentis.

THoracica medicamenta ea dicuntur, quæ pulmoni familiaria ſunt, & humores in eo contentos præparant ad anacatharſim.

Vt autem hi humores per anacatharſim facilè expellantur, non debent eſſe nimiæ craſſitiei, aut tenuitatis participes vnde craſſiores præparantur attenuantibus, incidentibus, & detergentibus medicamentis quæ calida ſunt; tenniores incraſſantibus, quæ frigida ſunt. Horum omnium materia talis eſt.

THORACICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *enulæ campanæ*, *ireos Florentin*, *ariſtolochia vtriuſque*, *liquiritia*. *Zinziberis*, *ſquillæ*.

Folia *tuſſilaginis*, *praſſij albi*, *hyſſopi*, *thymi*, *ſatureja*, *origani calamenthi*, *pedis cati*. *hedera*, *terreſtris*, *ros ſolis*, *nicotiana*, paucâ duſi quia vomitiua.

Semina *vrtica*, *lini*, *braſſicæ*, *ſeſeleos Maſſilienſis*.

Fructus, *ficus pingues*, *paſſula dulces*, *amygdala*, *nuclei pinei*, *baccæ lauri*.

Flores, *chamomilla*.

Aromata, *crocus*, eximius.

Gummi, *Therebintbina*, *myrrha*.

Animalia, *mel*, *pulmo vulpis preparatus*.

Mineralia, *flores ſulphuris*.

COMPOSITA.

Aquæ *hyſſopi*, *tuſſilaginis*.

Syrupi *de tuſſilagine*, *de hyſſopo*, *de liquiritia*, *capillorum veneris*, *oxymel ſimplex*, *oxymel ſcilliticum*, *ſaccharum candum*.

Conſeruæ *capillorum veneris*, *radicis enula campanæ*, *zinziberis*.

Electuaria *diaireos ſimplex*, *diaireos Salomonis*.

EXTERNA.

Olea, *irinum*, *amygdalarum dulcium*, *chamomilla liliorum*.

Adipes, *axungia gallina*, *anatis*, *vitulina*, *butyrum*.

Medullæ, *ceruina*, *vitulina*.

Vnguenta, *de althea reſumptiuum*.

Emplaſtra, *de ſulphure*, *de baccis lauri*, *filij zacharia*.

THORACICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *althea*, *liquiritia*.

Folia *capillorum veneris*. *pulmonaria*.

Semina *quatuor frigida maiora*, *malua*, *althea*, *papaueris albi*, *pſyllij*, *bombacis*, *hordeum*.

Fructus: *iuiuba*, *ſebeſten*, *amydala dulces*, *pruna dulcia*.

Flores *violarum*, *nymphea*, *papaueris rhœados*.

Gummi, *Arabicum*, *tragacanthum*.

Succi, *amylum*, *ſuccus liquiritia*.

Animalia, *lac muliebre*, *aſininum*, *caprinum*, *caro teſtudinum*, *canceri fluuiatiles*.

COMPOSITA.

Aquæ, *lactuca*, *portulaca*, *nymphea*, *papaueris rhœados*, *hordei*.

Syrupi, *iniubinus*, *violaceus*, *capillorum veneris*, *papaueris albi*. narcoticus.

Sacchara, *roſaceum*, *penidiatum*.

Conſeruæ, *roſarum*, *violarum*, *borraginis*, *lactuca*, *caro cucurbitæ condita*.

Electuaria *diatragacantum frigidum*, *diamargaritum frigidum*, *diapenidium*, *ſine ſpeciebus*.

EXTERNA.

Oleum *violaceum*, *nymphea*, *amygdalarum dulcium*.

Axungiæ *gallina*, *anatis*, *vituli*, *butyrum recens*.

Axungiæ iſtæ temperatæ ſunt, & ideò in affectibus tam calidis, quàm frigidis vſurpantur.

CAPVT XXI.

De Cardiacis medicamentis.

EA medicamenta *Cardiaca* nominantur, quæ proprietate ſpecifica corroborant, ſpiritus vitales reficiunt, venenis & malignis affectibus reſiſtunt.

Et quia interdum ab intemperie calida; interdum à frigida cor debilitatur: ideo Cardiaca medicamenta alia calida, alia frigida eſſe debuerunt.

CARDIACA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *dictamni*, ſeu *fraxilnella*, *angelica*, *pentaphylli*, *ſcorzonera*, *zedoaria*, *gentiana*, *imperatoria*, *doronici*.

Cortices, *cinamomum*, *cortex citri ſiccus*.

Ligna, *zyloaloes*.

Folia *meliſſa*, *ſcabioſa*, *cardui benedicti*, *ocymi*, ſeu baſiliconis, *polij*, *abrotani*, *roriſmarini*, *lauendula*.

Semina *cardui benedicti*, *ocymi*, *cytri*.

Fructus, *grana tinctorum*, *bacca iuniperi*, *nux moſchata*, *gariophylli*.

Flores, *anthos*, *borraginis*, *bugloſſi*, *macis*, *crocus*, *ſpica nardi*.

Gummi, *thus*, *myrrha*, *maſtiche*.

Succi *meliſſa*, *ſcabioſa*, *borraginis*.

Animalia, *moſchus*, *zibetta*, *lapis bezoar*, *ſericum crudum*.

Mineralia, *umbarum*, *ſuccinum*.

COMPOSITA.

Aquæ *florum arantiorum*, *meliſſa*, *roriſmarini*, *cardui benedicti*, *ſcabioſa*, *aqua vita*, *Imperialis*, *Theriacalis*, *cœleſtis*, *cinamomi*.

Olea Chymica, *cinamomi*, *garyophyllarum*, *nucis moſchata*.

Syrupi *conditura corticis citri*, *byzantinus*.

Conſeruæ *florum anthos*, *cortex conditus*, *nux moſchata condita*, *myrobalani condita*.

Confectiones, *alkermes*, *theriaca*.

Electuaria, *aromaticum roſatum*, *diambra*, *de gemmis*, *latificans Galeni*, *diamoſchum dulce*.

CARDIACA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *acetoſa*, *bugloſſi*, *biſtorta*, *tormentilla*.

Ligna, *ſantali omnes*.

Folia, *Borraginis*, *bugloſſi*, *acetoſa*, *oxylapathi*.

Semina *cydoniorum*, *plantaginis*, *acetoſa*.

Flores *roſarum*, *violarum*, *borraginis*, *bugloſſi*, *nenupharis*.

Fructus, *citria*, *limones*, *ceraſa acida*, *ribes*, *granata acida*, *poma odorata*, *cydonia*.

Gummi, *Camphora*.

Animalia, *perla*, *vnicornu*, *os de corde cerui*, *ebur*, *ſpodium*; *cornu cerui*, *lapis Bezoar*.

Mineralia, *terra ſigillata*, *bolus armena*, *fragmenta pretioſa*, *aurum*, *corallus*.

COMPO

COMPOSITA.

Aquæ *roſarum, borraginis, bugloſſi, acetoſæ.*
Syrupi *granatorum, de limonibus, violaceus, de ſucco acetoſæ, roſarum ſiccarum, de pomis redolentibus.*
Conſeruæ *florum borraginis, bugloſſi, roſarum, violarum. foliorum acetoſæ.*
Confectio *de hiacyntho.*
Electuaria, *diamargaritum frigidum, diatriaſantalum.*

CAPVT XXII.

De Hepatis medicamentis.

HEpatica medicamenta hepati roborando, eiuſdémque intemperiebus corrigendis ſunt deſtinata: vnde alia calefaciunt, alia refrigerant.
Quia tamen omnes humores in eo generantur, & ipſius venæ ſunt admodum anguſtæ obſtructionibus eſt valdè obnoxium: ideirco omnia ferè medicamenta hepati conuenientia, ſunt etiam aperienti facultate donata.

HEPATICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *calami aromatici, cyperi, enulæ campanæ.*
Folia, *agrimoniæ, abſynthij, menthæ, chamædryos, chamæpityos, betonicæ, centaurij minoris.*
Semina *aniſi, fœniculi, carui, ameos.*
Flores *anthos, macis, ſchœnanthos, ſpica nardi.*
Fructus *garyophilli, nux moſchata. paſſulæ.*

COMPOSITA.

Aquæ *abſynthij, menthæ, betonicæ.*
Syrupi *de abſynthio, de mentha, byſantinus, de quinque radicibus.*
Conſeruæ *florum ſaluiæ, anthos, cortex citri conditus, radix enulæ condita, acorus conditus, nux condita, nux moſchata condita, myrobalani condita.*
Confectiones *theriaca, mithridatium.*
Electuaria *aromaticum roſatum, diambra, diarrhodon temperatum.*
Trochiſci, *de abſynthio, de rhabarbaro, de eupatorio.*

EXTERNA.

Olea *de abſynthio, de mentha, nardinum.*

HEPATICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *graminis aſparagi, cichorei, acetoſæ, bruſci.*
Ligna *ſantali omnes.*
Folia *endiuiæ, cichorei, ſcariolæ, chondrillæ, hepaticæ, adianti, acetoſæ, lactucæ, portulacæ.*
Semina *quatuor frigida maiora, quatuor frigida minora.*
Nempe *lactucæ, portulacæ, endiuiæ,* & *cichorei, ſemen acetoſæ.*
Flores *roſarum, nymphææ, cichorei.*
Fructus *pruna acida, granatum acida, cucurbitæ, ribes, cucumeres.*
Succi *limonum, granatorum, cydoniorum, endiuiæ, acetoſæ, cichorei, acetum, omphacium.*
Animalia, *ebur, ſpodium.*
Mineralia, *corallium.*

COMPOSITA.

Aquæ *cichorei, endiuiæ, graminis, acetoſæ, roſarum, agrimoniæ.*
Syrupi *de cichoreo ſimplex & compoſitus, de ſucco acetoſæ, de granatis, de limonibus, roſarum ſiccarum.*
Conſeruæ *florum cichorei, foliorum acetoſæ, roſarum, fructuum berberis, ceraſa acida condita.*
Electuaria, *diatriaſantali, diarrhodonis abbatis, diamargariti frigidi.*
Trochiſci, *de ſpodio, de caphura.*

EXTERNA.

Olea, *roſaceum, omphacinum, nenupharis.*
Vnguenta *roſaceum, ceratum ſantalinum, refrigerans Galeni.*

CAPVT XXIII.

De Stomachicis medicamentis.

Ventriculi actio multis modis offenditur: vel quatenus alimentum non appetit; vel idem malè concoquit; vel denique illud probè non retinet.
Appetentia deiicitur, quando ventriculus, & præſertim ſuperius illius orificium, aliquo humore excrementitio obducitur, qui partis illius ſenſum obtundit. Concoctio læditur imminuto ventriculi calore. Retentio denique labefactatur, ex partis laxitate, quam ſequitur vomitus & alui fluxus.
Appetentiam exſuſcitant medicamenta, quæ humores noxios detergunt, partis robore ſeruato, & partem blandè vellicando diuulſionis ſenſum efficiunt: qualia ſunt acida & ſulſa. Concoctionem iuuant nonnulla proprietate ſpecifica, alia calore moderato & aromatica vi. Retentio denique aſtringentibus appropriatis confirmatur.
Illa autem omnia ſtomachica medicamenta ad calidorum vel frigidorum claſſes referri ſolent.

VEntriculi, quemadmodum & aliarum partium functiones à variis intemperiebus lædi ſolent, quæ generaliter ſui oblationem indicant: ideo ſemper in ſtomachicorum claſſe ea erunt ſeligenda, quæ eùm partem roboreut, generali etiam indicationi inſeruiant, hanc ſcilicet vel illam intemperiem corrigentia.

STOMACHICA CALIDA

SIMPLICIA.

Radices *zinziberis, cyperi, calami aromatici, galangæ.*
Cortices *citri ſicci, cinamomi.*
Ligna, *xyloaloës.*
Folia *menthæ, abſynthij vtriuſque, ſaluiæ, betonicæ, roriſmarini.*
Semina *aniſi, fœniculi, coriandri, citri, piper.*
Fructus, *garyophilli, nux moſchata.*
Flores *ſaluiæ, anthos, betonicæ, macis, crocus.*
Gummi, *maſtiches.*
Mineralia, *ſuccinum, ambra.*

COMPOSITA.

Aquæ *bethonicæ, abſynthij, menthæ, ſaluiæ.*
Syrupi *de mentha de abſynthio pontico.*
Conſeruæ *florum ſaluiæ, anthos, foliorum abſynthij cortex citri conditus, nux moſchata condita, myrobalani conditæ, zinziber conditum, acorus conditus.*

Confectiones

Digitized by Google

Confectiones, *theriaca, mithridacium, alkermes.*
Electuaria, *aromaticum roſatum, diambra, diagalanga.*
Trochiſci *de abſynthio, de rhabarbaro.*

EXTERNA.

Olea *nardinum, de abſynthio, de mentha, nucis moſchata, maſtichinum, myrtinum.*
Emplaſtra *pro ſtomacho, de maſtiche.*

STOMACHICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *plantaginis, acetoſa.*
Ligna, *ſantalum rubrum.*
Folia *plantaginis, myrti.*
Semina *plantaginis, cydoniorum.*
Flores, *roſa rubra, balauſtia.*
Fructus, *cydonia, pyra, meſpila, myrtbilli.*
Succi, *acacia, hypociſtis.*
Mineralia, *corallus.*

COMPOSITA.

Aquæ *roſarum, plantaginis, acetoſa.*
Syrupi *roſarum ſiccarum, cydoniorum, granatorum, myrtinus, de ſucco acetoſa, de agreſta.*
Conſeruæ *roſarum rubrarum, foliorum acetoſa.*
Electuaria *diatriaſantalon.*

EXTERNA.

Olea *roſaceum, lentiſcinum, omphacinum.*
Vnguenta, *ceratum ſantalinum, roſaceum.*

CAPVT XXIV.

De Splenicis medicamentis.

Lieni dicata medicamenta ea ferè ſunt, quæ melancholicum humorem præparant, propterea quòd lien eſt melancholiæ conceptaculum.

At verò quandoque illa melancholia naturalem ſortitur conditionem, eſtque frigida, craſſa, & terreſtris, obſtructiones efficiens, túmque medicamenta poſtulat aperientia, incidentia, & detergentia; immò & interdum emollientia, quando humor induratus ſcirrhum producit.

Interdum nimio calore aduritur, & atræ bilis conditiones acquirit, túmque eadem requirit medicamenta, quæ ſuprà atræ bili præparandæ idonea eſſe diximus.

SPLENICA CALIDA

SIMPLICIA.

Radices *apij, enula campana, ireos, calami aromatici, ariſtolochia.*
Cortices *radicum capparum, medianus fraxini, medianus tamariſci, cinamomum.*
Folia *chamædryos, cuſcuta, ceterach, ſummitates lupuli, tamariſci, pulegij, thymi, naſturtij, fumaria, centaurij minoris, meliſſa.*
Semina *agni caſti, naſturtij, aniſi, apij, cardui benedicti,*
Flores, *geniſta, calendula, tamariſci, crocus.*
Fructus, *cappares.*
Gummi *ammoniacum, bdellium, myrrha.*
Mineralia, *chalybs.*

COMPOSITA.

Aquæ *fœniculi, fumaria, meliſſa, cardui benedicti, cinamomi.*
Syrupi *de fumaria, de quinque radicibus, oxymel ſimplex, oxymel ſcilliticum.*

Conſeruæ *florum tamariſci, geniſta, acorus conditus, zinziber conditum, cortex citri conditus.*
Confectiones, *alkermes.*
Electuaria, *de gemmis, lætificans Galeni.*
Troſchiſci, *de capparibus, de euphorbio.*

EXTERNA.

Olea *de capparibus, tamariſci, irinum rutaceum.*
Vnguenta *de arthanita, de althea.*
Emplaſtra *de mucilaginibus de meliloto, dyachylum cum gummis.*

SPLENICA FRIGIDA.

Eadem ferè ſunt ac bilem attenuantia, quæ ideò ne hic fruſtra repetantur inde erunt depromenda, quibus addenda erunt ea quæ bilem aduſtam præparare valent.

CAPVT XXV.

De nephriticis medicamentis

Medicamenta renum affectibus curandis idonea dicuntur, vel quatenus vrinas promouent; vel quatenus renum ardorem contemperant; vel quatenus calculos frangunt, aut comminuunt; vel denique quatenus arenulas viſcidoſque humores in renibus contentos detergunt.

Vrinas mouentia ſuprà fuerunt propoſita, iis tamen quædam addenda ſunt renibus magis peculiariter appropriata.

Renum ardorem contemperant diuretica frigida, tùm alia nonnulla ſimpliciter refrigerantia, quæ nephritica frigida appellantur.

Ad calidam renum intemperiem corrigendam non ſemper vtendum eſt diureticis, quantumvis refrigerent; nam quando immoderatum vrinæ profluuium illam intemperiem conſequitur, aliis refrigerantibus eſt vtendum, quæ potiùs incraſſent, aut leniter aſtringant, qualia ſunt lactuca, portulaca, ſemen pſyllij, gummi tragacanthum, &c.

Lithontriptica, ſeu calculum frangentia medicamenta id præſtant vel ſpecificâ proprietate, vel quatenus incidunt & attenuant ſine admodum inſigni calore, alioquin calculum magis excoqueret, vel denique aſperitate ſua ſummam calculi faciem abſtergunt & attritu comminuunt.

Arenulas viſcidóſque humores detergentia ex diureticis aut lithontripticis deſumuntur,

Horum omnium materia talis eſt.

VRINAS MOVENTIA.

*Hæc ſuprà fuerunt propoſita tam calida quàm frigida ca*pitibus propriis.

VRINÆ ET RENVM ARDOREM

TEMPERANTIA ET LENIENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *althea liquiritia.*
Folia *malue, lactuca, portulaca, endiuia, cicerbita, ſcariola.*
Semina *melonum cucurbita, cucumeris, althea, malua, lactuca, papaueris albi, pſylly, hordeum.*
Fructus, *pruna dulcia, paſſula, iuiuba, amygdala.*
Flores *violarum, nenupharis.*
Gummi *tragacanthum.*
Animalia, *lac, butyrum.*

COMPOSITA.

Aquæ *lactucæ, portulacæ, nenupharis.*
Syrupi *de liquiritia, iuiubarum, violarum.*
Conſeruæ *violarum, nymphea, lactuca condita.*
Electuaria, *diatragacanthum frigidum.*

EXTERNA.

Olea *violarum, roſaceum, nenupharis.*
Vnguenta, refrigerans Galeni, vnguentum roſaceum.

LITHONTRIPTICA, SEV CALCVLVM FRANGENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *ononidis, lappæ maioris, ſaxifragæ, virgæ aureæ, calcitrapæ.*
Ligna, *lignum nephriticum.*
Cortices *fabarum ſiccarum, radicis lauri.*
Folia *ſaxifragæ calcitrapæ,, argentinæ, fragariæ, parietariæ, fœniculi marini.*
Semina *milij ſolis, vrticæ, raphani.*
Fructus nuclei ceraſorum, *perſicorum, meſpilorum, baccæ iuniperi, hederæ.*
Gummi, *terebinthina.*
Animalia, *millepedes, ſanguis hircinus præparatus, oculi cancrorum fluuiatilium.*
Lapides, *Iudaicus, nephriticus, cryſtallus præparatus.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſaxifragæ, calcitrapæ, nicotianæ.*
Syrupi *nephrocatharticus Iouberti, de Raphano Fernelij, oxymel ſimplex, oxymel ſcilliticum.*
Electuaria, *lithontripticon.*

ARENVLAS ET VISCIDOS HVMORES DETERGENTIA.

Eadem ſunt, quæ diuretica, & calculos expellentia: efficaciſſima autem ſunt hæc.
Terebinthina, parietaria, raphanus, apium, cicera rubra.

CAPVT XXVI.

De Hyſtericis medicamentis.

Quæ in vteri affectibus vſurpantur medicamenta vel ipſam corroborant, & conceptionem adiuuant, vel partus & ſecundinarum excluſionem promouent, vel menſtruas purgationes educunt, vel nimium earundem fluxum cohibent, vel vterum ab excrementorum illuuie expurgant.

Conceptum iuuantia moderato calore vterum reficiunt, aromatica vi recreant, & quadam aſtrictione firmant.

Quæ fœtum, & ſecundinas excludunt, menſes etiam promouent, ſed fortiora ex his vſurpantur.

Menſes mouentia, calida ſunt & tenuium partium, nec tamen vehementer exſiccant, neque ſolùm ſanguinem attenuant, ſed etiam vaſorum oſcula aperiunt.

Maxima eſt menſes mouentium & diureticorum affinitas; in eo tamen diſtinguntur ſecundum Galenum 5. *de ſimpl. med. fac. cap.* 22. quòd ambo quidem ſint calida, ſed diuretica potenter exſiccent, menſes mouentia minimè; illa enim quæ validiùs exſiccant, ſanguinem abſumunt, & ſic menſtruis materiam ſubripiunt, necnon eundem incraſſant, & fluxui minus idoneum efficiunt; eadem tamen vrinarum profuſionem iuuant, quia dum ſanguis à calore fuſus cogitur à ſiccitate, oportet fieri ſeroſæ ſubſtantiæ ſecretionem, quæ vrinæ materiam ſuppeditat.

Menſes cohibentia medicamenta, vel aſtrictoria vi meatus occludunt, vel humores incraſſando eorum fluxum impediunt.

Omnis fluxio immodica vel ex nimia meatuum laxitate vel humorum tenuitate, ac mobilitate dependet: hinc meatus illos aſtringendo, vt humoribus craſſitiem & lentorem conciliando, facilè cohibetur.

Vterum expurgantia ex menſes mouentibus deſumuntur, ea præſertim ſeligendo, quæ ſunt detergendi facultate donata.

Horum omnium materia talis eſt.

CONCEPTVM IVVANTIA.

SIMPLICIA.

Radices *calami aromatici, biſtortæ, galangæ, cyperi.*
Folia *betonicæ, ſaluiæ, roriſmarini, maioranæ.*
Fructus, *nux moſchata, caryophylli.*
Flores, *ſaluiæ, roriſmarini, betonicæ, macis, ſpicæ nardi.*
Gummi, *ſtyrax, benjoinum, thus, maſtix.*
Animalia, *moſchus, zibetum.*
Mineralia, *ſuccinum, corallium, ambra.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſaluiæ, betonicæ, maioranæ.*
Conſeruæ *florum betonicæ, ſaluiæ, anthos, acorus conditus, nuces iuglandes conditæ, nuces moſchatæ conditæ, myrobalani conditæ, radix ſatyrionis condita.*
Confectiones, *theriaca, mithridatium.*
Electuaria, *diamoſchum, diambra, de gemmis, diagalanga, aromaticum roſatum.*
Trochiſci *galliæ moſchatæ, aliptæ moſchatæ.*

EXTERNA.

Olea *nardinum, myrtinum.*

PARTVM ET SECVNDINAS EXCLVDENTIA.

Quæ menſes mouent, illa etiam fœtum & ſecundinas educunt: peculiariter autem hæc.
Dictamnus creticus, arthemiſia, ariſtolochia, crocus, aqua cinnamomi, Confectio alkermes, borax officinarum, ſabina, opopanax, ſagapenum, myrrha, caſtoreum, aſſa fœtida.
Poſteriora duo ſecundinis tantùm conueniunt, quia graui odore fœtum enecarent.

MENSES MOVENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *ariſtolochiæ vtriuſque, rubiæ tinctorum, valerianæ, cyperi, ireos, gentianæ.*
Cortices, *cinnamomum.*
Folia *arthemiſiæ, mercurialis, matricariæ, nepetæ, ſaluiæ, calamenti, pulegij, origani, rutæ, abrotani, praſſij, dictamni cretici.*
Semina *ſeſeleos, aniſi, dauci, fœniculi, rutæ, carui.*
Flores *camomillæ, matricariæ, crocus.*
Gummi, *myrrha, aſſa fœtida, opopanax, ſagapenum, galbanum.*
Animalia, *caſtoreum.*
Mineralia, *borax officinalis.*

COMPO

COMPOSITA.

Aquæ *arthemiſia*, *cinnamomi*.
Syrupi *de arthemiſiâ*, *de hyſſopo*.
Conſeruæ & electuaria, *repetenda ex diureticis*.
Trochiſci, *de myrrhâ*.

EXTERNA.

Olea & vnguenta repetenda ab emollientibus, quæ in *ſecundâ ſectione* tradentur.

MENSES SISTENTIA.

SIMPLICIA.

Radices, *ſymphyti*, *biſtorta*, *tormentilla*.
Folia, *plantaginis*, *lentiſci*, *equiſeti*, *rubi*, *portulaca*, *myrti*, *centinodia*, *mentha*.
Semina *plantaginis*, *acetoſa*.
Fructus *myrtilli*.
Flores *roſa*, *balauſtia*.
Gommi *maſtiches*, *ſanguis draconis*.
Animalia, *coagulum hadi*, *leporis*, *cornu cerui vſtum*, *ebur*, *ſpodium*.
Mineralia, *bolus armena*, *terra ſigillata*, *corallum*.

COMPOSITA.

Aquæ *plantaginis*, *roſarum*, *nymphaa*, *portulaca*, *mentha*.
Syrupi, *myrtinus de mentha*, *cydoniorum*, *roſarum ſiccarum*.
Conſeruæ *roſarum*, *cydonia condita*.
Confectiones *philonium Romanum*.
Trochiſci *de ſpodio*, *de terra ſigillata*.

EXTERNA.

Olea, *myrtinum*, *roſaceum*, *cydoniorum*.
Vnguenta *Comitiſſa*.
Emplaſtra *de maſtiche*, *contra rupturam*.

VTERVM EXPVRGANTIA.

Eadem quæ menſes mouentia, & præcipuè.
Bryonia, *ariſtolochia*, *vtraque*, *gentiana*, *mercurialis*, *arthemiſia*, *matricaria*, *marrubium*, *chamadrys*, *&c.*

CAPVT XXVII.

De Arthriticis medicamentis.

Articuli ex neruoſis partibus maximè componuntur, & cum neruorum ac cerebri eadem ſit proportio, qua ſuprà propoſita ſunt Cephalica interiùs vſurpanda, eadem arthritica cenſebuntur.

QVando humor in articulis contentus apozemate aut aliquo alio interno medicamento præparandus eſt, eadem omninò præſcribenda remedia, quæ in affectibus capitis conueniunt, ex quibus tamen ea ſeligenda erunt, quæ magis ſpecificè articulis conuenire credidit antiquitas.

Quia verò articulorum affectus topicis remediis maximè curari ſolent, ea hic proponenda ſunt, qua illis peculiariter conueniunt; atque ita diſtinguenda vt alia ſtatim initio ardorem, ſi quis ineſt, compeſcant & fluxiones arceant; nec tamen humores in partem inflammatam altius impingant; alia dolorem qui citra inflammationem fuerit compeſcant, alia denique dolore ſedato humorem impactum digerant: qua omnia ſigillatim ſunt proponenda.

FLVXIONEM INHIBENTIA.

Folia *hyoſcyami*, *cicuta*, *ſolani*, *mandragora*, *ſempervini*
Succi *hyoſcyami*, *ſolani*, *lactuca*, *acetum*, *opium*.
Gummi, *caphura*.
Mucilagines *ſeminis pſylly*, *cydoniorum*.
Aquæ *roſarum*, *plantaginis*, *ſolani*.
Olea, *roſaceum*.

DOLOREM SEDANTIA.

Radix *althea*, *lac vaccinum*, *ſtercus vaccinum*, œſipus; *thus*, *oui candido ſubactum*, *vitellus oui*, *flos chamameli*, *meliloti*, *crocus*, & quamplurima alia ex practicis repetenda.

DIGERENTIA.

Radices *enula campana*, *hermodactyli*.
Folia *verbaſci*, *chamapityos*, *vrtica*, *ebuli*, *ſaluia*, *centaurij minoris*.
Semina *vrtica*, *naſturtij*.
Gummi, *oppopanax*, *bdellium*, *ammoniacum*, *ſagapenum*, *galbanum*, *euphorbium*.
Animalia, *caſtoreum*, *catuli vini admoti*.
Liquores, *vinum*, *aqua vita*, *aqua marina*, *aqua thermarum ſulphurearum*.
Olea Chymica, *vitrioli*, *cera*, *de lateribus*.
Emplaſtra *de mucilaginibus*, *de meliloto*, *oxycroceum*, *diapalma*.

CAPVT XXVIII.

De medicamentis lac generantibus, idémque minuentibus.

Medicamenta lacti generando idonea, ex Gal. 5. de ſimpl. med. fac. cap. 22. *modicè calefaciunt, & non exſiccant, quia calefaciendo ſanguinem attenuant vt faciliùs ad mammas ferri poſſit, neque exſiccando illius copiam minuunt, qua magna eſſe debet ad lactis generationem.*

LAc generantia iiſdem qualitatibus videntur eſſe prædita, quibus menſes mouentia, cùm tamen hæc illis maximè videantur eſſe contraria quoad effectus; quoties enim menſium fluxus prouocatur, toties lactis generatio impeditur. In eo tamen differunt, quòd menſes mouentia calidiora ſint lac generantibus, & magis attenuent: nam in lactis generatione fit expulſio ſanguinis ad mammas, & attractio ab iiſdem; at in menſium vacuatione fit tantùm expulſio ad vterum: vnde oportet ſanguinem magis attenuari, & remedia eſſe calidiora ſicciorâque. Sic Gal. *cap. 11. lib 5. de med. fac.* vult anethum, fœniculum, & erucam, illas inquam herbas virentes & humidas lacti generando conuenire, ſiccas verò menſes mouere, quia tunc temporis magis calefaciunt & exſiccant.

Lactis copiam minuunt, qua exſiccando ſanguinem abſumunt, vel eundem refrigerando & incraſſando ineptum efficiant, vt ad mammas deferatur.

Horum omnium materia talis eſt.

LAC GENERANTIA.

Fœniculum viride ſemen eiaſdem, anethum viride, apium, cryſtallipulus, braſſica decoctum, butyrum cum lacte, & fœniculo ſumptum.

LAC MINVENTIA.

Mentha, chelidoniam maius, calamentum, coriandrum, ocymum, omphacium, acetum, oxymel, camphora.

CAPVT XXIX.

De medicamentis ſemen generantibus, idémque extinguentibus.

SEmen generant & ad libidinem prouocant ea medicamenta, quæ calida ſunt & flatuoſa ſine exſiccatione

Minuunt verò ſemen, & veneris ſtimulos obtundunt ea, quæ vel impensè refrigerant, vel admodùm exſiccando, materiam ſeminalem abſumunt.

Horum materia talis eſt.

SEMEN GENERANTIA.

Semina *erucæ, napi, vrticæ, ſinapi, piper.*
Fructus, *piſtacia, nuclei pinei.*
Animalia, *ſcincus, cerebella paſſerum, teſticuli galli.*

SEMEN EXTTINGVENTIA.

Lactuca. portulaca, camphora, mentha, ruta, ſemen agni caſti, anethi.

CAPVT XXX.

De medicamentis flatus diſcutientibus.

MEdicamenta flatus diſcutientia calefaciunt & attenuant, vaporéſque à materia frigida productos per diaphoreſim reſoluunt.

Hæc ab iis quæ pituitam calefaciunt & attenuant ferè non diſtinguuntur: ideò hîc non erunt repetenda.

CAPVT XXXI.

De Aſtringentibus medicamentis.

Aſtringentia medicamenta frigida ſunt & ſicca ſubſtantiaque terreſtris, vnde partes contrahunt, conſtipant, & condenſant.

HOc theorema veriſſimum quidem eſt de ſimpliciter aſtringentibus, quæ illas qualitates præ ſe ferunt: attamen dantur alia medicamenta quæ cum aliis facultatibus, habent etiam aſtringendi vim ob variam ſubſtantiæ conditionem, ſeu dantur multa aſtringentia quæ calida ſunt, vt *abſynthium, maſtiche, vitriolum*, & alia huiuſmodi.

Quæcumque ad menſes ſiſtendos ſuprà fuerant propoſita, eadem ſunt aſtringentia: quare inde illa erunt repetenda.

CAPVT XXXII.

De medicamentis lumbricos enecantibus.

Quæcumque medicamenta amara ſunt, acria, acida, aſtringentia, vel oleoſa, lumbricos enecare valent.

AMara, acria, & acida tenuitate ſuâ lumbricorum ſubſtantiam penetrant eáque diſſoluunt, aſtringentia lombricos conſtipando: oleoſa eorundem poros obturando tranſpirationem impediunt, quâ ſolâ viuunt, ſicque eos ſuffocant. Certum tamen eſt, nonnulla dari medicamenta, quæ non ſolùm qualitatibus manifeſtis, ſed ſpecifica proprietate lumbricos enecant, exemplo ſit Mercurius, qui ventri tantùm admotus cum vnguentis lumbricos in inteſtinis contentos potenter enecat; at interiùs aſſumptus & conuenienter adminiſtratus, ac debitè præparatus miranda præſtat. Imò verò Mercurius crudus cum aqua ſimplici aliquamdiu agitatus virtutem ſuam ei aliquatenus communicat, ita vt puriſſima illa aqua nulla ſenſibili qualitate prædita pro potu ordinario exhibita lumbricos etiam efficaciter enecet.

Horum autem lumbricos enecantium materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *graminis, primulæ veris, zedoaria, dictamni albi, gentiana angelica, mori, rhabarbarum.*
Folia *portalacæ, cichorij, acetoſa, abſynthij, ſcordij, hyperici, centaurij minoris, verbena, marrubij, dictamni cretici.*
Semina *citri, tanaceti, braſſica, lupini, ſemen contrà, amygdala amara.*
Succi *limonum, granatorum, portulaca, aloes.*
Animalia, *raſura eboris, cornu cerui.*

COMPOSITA.

Puluis contra vermes, hiera picra.
Chymica, *ſpiritus ſulphuris, vitrioli, Mercurius dulcis.*

CAPVT XXXIII.

De Vulneratiis medicamentis.

Vulneraria medicamenta ea ſunt quæ leniter aſtringendo & exſiccando vulnerum conglutinationem promouent.

NOn ſolùm externis & topicis medicamentis vulnera curari ſolent, ſed etiam internis, quæ conglutinationem aſſumpta promouent, ex iiſque potiones vulnerariæ frequenter componi ſolent.

Horum materia talis eſt.

Radices *ſymphyti, ariſtolochiæ rotandæ, zedoaria, tormentilla.*
Folia *vinca peruinca, pimpinella, ſanicula, bugula, piloſella, veronica, agrimonia, centaurij minoris.*
Semina *cardui benedicti.*
Animalia, *cancri fluuiatiles.*

LIBER

LIBER QVINTVS PARTIS SECVNDÆ. SECTIONIS PRIMÆ, PARTICVLA SECVNDA.

De Materiâ medicâ externâ.

CAPVT PRIMVM.

De refrigerantibus, & repellentibus medicamentis.

IN partibus externis ſæpè contingunt inflammationes, eryſipelata, herpetes, carbunculi, & ſimiles affectus calidiores quos refrigerantium admotione compeſcere neceſſe eſt, potiſſimùm in eorum principio.

Et quandoquidem hi affectus vt plurimùm à fluxionibus ducunt originem, ideo illa medicamenta in principio repellentia eſſe debent, vt humorum fluxum impediant, eóſque à parte affectâ eliminent.

Repellunt autem medicamenta, quatenùs prædita ſunt aſtringendi vi, quæ ſuprà fuit explicata, cùm de aſtringentibus internis ageretur.

Quia verò refrigerantia & repellentia externa ab internis maximè differunt, illorum ideò ſeries hîc exponenda eſt.

REFRIGERANTIA MEDICAMENTA.

SIMPLICIA.

Cortices *radicis ſolani, mandragoræ.*

Folia *lactucæ, intybi genera quatuor, hyoſcyami, lenticula paluſtris, vmbilici veneris.*

Prædicta ſimpliciter refrigerant. Sequentia verò refrigerando leniter aſtringunt.

Portulaca, polygonum, plantago, liguſtrum, ſolanum, ſempervivum, mandragora.

Semina *pſyllij, hyoſcyami albi, papaueris albi, frigida maiora & minora.*

Flores *roſarum, violarum, nymphææ.*

Succi *granatorum, lactucæ, portulacæ, ſempervivi, ſolani, plantaginis, limonum, acetum, omphacium.*

Animalia, *albumen oui.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſolani, nymphææ, roſarum, plantaginis, polygoni.*

Olea, *roſaceum, violatum, nymphææ, papaueris, hyoſcyami, mandragoræ.*

Vnguenta, *roſaceum, ceratum ſantalinum, refrigerans Galeni, populeum.*

REPELLENTIA ET ASTRINGENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *biſtortæ, symphyti, tormentillæ, rhapontici.*

Cortices *medianus ſumach, granatorum, iuglandium viridium, calices glandium.*

Folia *vitis & capreoli eiuſdem, myrthi, cupreſſi, quercus, oleaſtri, ſumach, centinodia, burſæ paſtoris, equiſeti plantaginis, abſynthij, menthæ, verbaſci, ſummitates rubi.*

Semina *portulacæ, plantaginis, burſæ paſtoris, grana tinctorum, acini vuarum.*

Flores *roſæ rubræ, fæx roſarum ſtillatarum, balauſtia.*

Fructus *myrtilli, nuces cupreſſi, galla immatura, meſpila, ſorba, cydonia.*

Succi *plantaginis, & herbarum prædictarum, acacia, hypocyſtis.*

Gummi, *maſtiche, ſanguis draconis, thus, ſandaraca, tragacanthum, ſarcocolla, gummi arabicum.*

Mineralia, *bolus armena, terra ſigillata, alumen, corallium.*

COMPOSITA.

Aquæ *roſarum, plantaginis, ſolani, peculi roſarum, corticis nucum, ferrata.*

Olea, *roſatum, omphacinum, myrthinum, maſtichinum, lentiſcinum, de abſynthio, de menthâ.*

Vnguenta *Comitiſſæ.*

Emplaſtra *contra rupturam, de cruſta panis.*

CAPVT II.

De Emplaſticis medicamentis.

REpellentibus & aſtringentibus emplaſtica ſunt finitima, & in fluxionum principiis ac ſanguinis eruptionibus ex quacumque parte etiamnum conueniunt. Sunt enim glutinosâ & pingui ſubſtantiâ prædita, quâ parti tenaciter adhærent, illiúſque poros implent & obſtruunt; ne humor influens eas peruadere poſſit, tum etiam partem comprimendo humorem illum aliò impellunt.

Ex his quædam ſimpliciter talia ſunt, nec vlla alia qualitate inſigniter prædita; quædam verò ſimul exſiccant, aut etiam aſtringunt: imò maxima eorum pars duas haſce qualitates ſolet habere coniunctas.

Horum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Farinæ *tritici, fabarum.*

Succi, *amylum.*

Gummi, *maſtiche, ſanguis draconis.*

Animalia, *albumen oui, mumia.*

Mineralia, *lapis hæmatites, corallium, terra ſigillata, bolus armena, gypſum, lithargyrus, ceruſa, pompholyx, cadmia, lapis calaminaris, antimonium, alumen, plumbum.*

COMPOSITA.

Vnguenta, *album Rhaſis, de lithargyro, nutritum, diacalciteos, diapompholygos, deſiccatiuum rubrum.*

CAPVT III.

De Anodynis medicamentis.

DOlor corporis partes affligens tribus modis ſedari ſolet: vel cauſam dolorem efficientem auferendo, vel ſenſum ſtupefaciendo narcoticis medicamentis; vel iis medicamentis quæ anodyna propriè appellantur.

Illa autem anodyna, ſeu paregorica dicuntur, quæ causâ, & morbo remanentibus dolorem mitigant.

Idque præſtant blando, & moderato calore, quo pars affecta fouetur, & ad quandam æqualitatem reducitur, cutis relaxatur, eiúſque pori aperiuntur, vt per eam quædam materiæ portio reſoluatur.

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *althea, malua, liliorum.*
Folia *malua, althea, branca vrſina.*
Semina *lini, fœnugraci, althea.*
Flores *liliorum, chamomilla, meliloti.*
Farinæ *ſeminis lini, fœnugraci.*

COMPOSITA.

Olea, *commune amygdalarum dulcium, liliorum, chamamelinum, anethinum, trinum, ex vitellis ouorum.*
Vnguenta, *dialthea, reſumptiuum.*

CAPVT IV.

De Narcoticis medicamentis.

NArcotica dolorem ſedant ſtupefaciendo partem, eique ſenſum auferendo, vel ſomnum conciliando, quo ſenſus toti corpori adimitur.

Hunc effectum producere creduntur ſummâ frigiditate quam habent in quarto gradu, hæc eſt antiqua Galeni doctrina: Recentiores tamen non pauci exiſtimant, non frigiditate ſimpliciter, ſed peculiari facultate, & proprietate ſpecificâ quam vim narcoticam appellant, ſenſum adimere, & ſomnum conciliare.

Horum vſus non admittitur niſi poſt anodyna fruſtrà tentata.

Materia eorum talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *mandragora, hyoſcyami.*
Folia *hyoſcyami, cicuta, mandragora, papaueris albi.*
Semina *hyoſcyami, papaueris albi.*
Succi *lactuca, cicuta, hyoſcyami, opium.*

COMPOSITA.

Opiatæ, *philonium Romanum, Requies Nicolai.*
Olea *mandragora, hyoſcyami, papaueris albi.*
Chymica, *laudanum opiatum.*

CAPVT V.

De Emollientibus medicamentis.

Durities omnis à tribus cauſis produci ſolet, ſiccitate, tenſione, vel concretione.

QVæ exſiccantur, duriora euadunt: quæ verò repleta ſunt, diſtenduntur, & renitentia fiunt, ita vt contractui reſiſtant, dura appellentur: illa etiam quæ à frigore concreſcunt, duritiem acquirunt, vt in glacie apparet. Omnes iſtæ duritiei ſpecies corpori noſtro contingunt, humores enim ſiccitatem contrahunt diuturnâ caloris aut reſoluentium medicamentorum actione, quia tenuiores, humidioréſque partes diſſipantur, craſſiores ſiccioréſque remanent. Ab humorum multitudine partes replentur & diſtenduntur: ac denique humores naturæ frigidi proprio calore deſtituti, vel in parte intemperie frigida laborante reſidentes, ſponte concreſcunt & indurantur.

Quæ à ſiccitate oritur, humectatione curatur; quæ à repletione & humorum multitudine, vacuatione ſoluitur, quæ à concretione, propriè dictis emollientibus aufertur.

Sunt autem verè emollientia anodynis finitima, moderato calore & ſiccitate prædita, ſecundùm Galenum, 5. de ſimpl. medic. fac. cap. 8. *omni acrimoniâ & excedente qualitate deſtituta, vnde concretum frigore humorem fundunt & colliquant, ſicque illius duritiem auferunt.*

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *malua, althea, liliorum, iridis, bryonia, ebuli, cucumeris agreſtis.*
Folia *violaria, parietaria, achanthi, malua, althea, atriplicis, ebuli.*
Semina *lini, fœnugraci, malua, althea.*
Flores *chamameli, meliloti, liliorum.*
Fructus *ficus pingues.*
Gummi *therebintina, ammoniacum, bdellium, ſtyrax, galbanum, opopanax.*
Animalia, *butyrum, adeps ſuillus, gallinaceus, anſerinus, œſypus, medulla ceruina, vitulina.*

COMPOSITA.

Olea, *commune, liliorum, violaceum, lumbricorum, chamamelinum, lini, Irinum, catulorum.*
Vnguenta *de althea, reſumptiuum.*
Emplaſtra *diachylum magnum, de mucilaginibus, de meliloto, filij Zacharia, ceroneum, oxycroceum, de ranis.*

CAPVT VI.

De Reſoluentibus medicamentis.

REſoluentia medicamenta emollientibus ſunt calidiora, necnon tenuem habent ſubſtantiam, vnde facilè penetrant, cutis poros dilatant, humores attenuant, & in vapores conuertunt, vt per inſenſibilem tranſpirationem, ſeu diaphoreſim vacuentur.

Eorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *enula campana, ireos, dauci, ariſtolochia, galanga.*
Folia *maiorana, abſynthij, hyſſopi, calamenti, pulegij, origani, lauri, ruta, ſatureia, ſaluia, roriſmarini.*
Semina *dauci, cumini, anethi fœnugraci, lini, nigella, aniſi, fœniculi.*
Fructus, *bacca lauri, iuniperi, piper.*

Flores

Flores *ſtœchados, hyſſopi, lauendulæ, anethi, chamomillæ, meliloti.*

COMPOSITA.

Olea. *anethinum, rutaceum, amygdalarum amararum, de capparibus, ſcorpionum, nardinum, hyperici, vulpinum, therebintina, de ſpica.*

Vnguenta, *agrippæ, aregon martiatum.*

Emplaſtra, *de ſulphure, de baccis lauri, diachylum ireatum.*

CAPVT VII.

De Epiſpaſticis, ſeu attrahentibus medicamentis.

ATtrahentia medicamenta reſoluentibus ſunt calidiora, & humores in profundo corporis contentos cuti admota foras euocant, eóſque diſcutiunt.

Licèt autem vt plurimùm à caliditate, & partium tenuitate vim illam obtineant, nonnulla tamen proprietate inſitâ id præſtant, quemadmodum dictamnus infixa corpori ſpicola trahere creditur: alia ſimilitudine ſubſtantiæ, vt ſcorpios vulneri à ſe inflicto impoſitus venenum ad ſe trahit.

Attrahentium autem medicamentorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *ariſtolochiæ vtriuſque, pyretri, thapſiæ, hermodactyli, iridis, hellebori, cyclaminus, anachardi.*

Folia *anagallidis, calamintæ, iberidis, ſaponariæ, vrticæ, zedoariæ.*

Semina *thlaſpi, ſinapi, naſturtij, vrticæ.*

Fructus, *colocynthis.*

Succi, *elaterium.*

Gummi, *pix, euphorbium, ammoniacum.*

Animalia, *caſtoreum, fimus columbinus, gallinaceus, ſtercus caprillum.*

Mineralia, *ſulphur.*

COMPOSITA.

Olea, *balaninum, ſinapinum.*

Emplaſtra, *de meliloto, de baccis lauri, de ſulphure, oxycroceum.*

CAPVT VIII.

De ſuppurantibus medicamentis.

Suppurantia medicamenta moderato calore & humiditate prædita ſunt, ac partis cui admouentur, temperatura ſimillima, ſicque natiuum illius calorem augent, quo ſanguis putreſcens concoquitur, & in verum pus commutatur.

IN corporibus noſtris tres omninò fieri ſolent alterationes ſecundùm Gal. 5. *de ſimpl. medic. f. c. cap.* 6. *Vna* planè ſecundùm naturam eſt, cùm videlicet in ventriculo, hepate, & ſingulis partibus alimentum concoquitur ad nutritionem. *Altera* eſt omninò præter naturam, cùm ſubſtantiæ in corpore contentæ putredinem contrahunt. *Tertia* denique media exiſtit partim naturalis, partim verò præternaturalis & *ſuppuratio* appellatur: cùm enim ſanguis in parte contentus putredinem contrahens calorem præter naturalem acquiſiuit à partis calore natiuo alteratur & concoquitur, ita vt calore vtroque ſimul operante, nec perfecta concoctio, nec putredo abſoluta producatur, ſed media quædam operatio *Suppuratio* dicta, qua humor non quidem nutritioni idoneus redditur, ſed ad quandam ſubſtantiæ & qualitatum moderationem, naturæ magis conſentaneam, reducitur. Iam verò medicamenta ſuppurationem promouentia ea ſunt quæ calorem natiuum augent, vt meliùs vires ſuas poſſit exſerere, talia ſunt illa quæ calorem habent, partis cui imponuntur calori conſimilem, ſicque eum fouent, & vegetiorem efficiunt.

Riuerij Inſtit. med.

Illa verò emollientibus medicamentis ſunt valdè ſimilia: in eo tamen diſtinguuntur, Galeno teſte quod emollientia calidiora ſint & ſicciora atque adeò non nihil humoris in parte contenti abſumant; ſuppurantia verò magis temperata totam humiditatem ſeruent.

Porrò ſuppurantia exactè talia, emplaſtica eſſe debent: vt enim calor in parte retineatur pori illius obſtrui debent, ne per eoſdem fiat diſſipatio: emplaſticis verò medicamentis proprium eſt poros partium occludere.

Suppurantium autem medicamentorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *althææ, liliorum, cœpa* ſub cineribus cocta, in tumoribus, qui ægrè ſuppurant, efficax.

Folia *maluæ, althææ, acanthi, tuſſilaginis, oxalidis.*

Semina *althææ, lini, fœnugræci.*

Flores *chamomillæ, meliloti.*

Gummi *pix liquida, therebintina, reſina, ammoniacum, bdellium.*

Farinæ, *tritici, lini, fœnugræci.*

Animalia, *butyrum, œſipus, adeps ſuillus, vitulinus, gallinaceus, anſerinus, medulla ceruina, vitulina, vitellum oui.*

COMPOSITA.

Olea *liliorum, chamæmelinum, irinum, commune, hydreleum.*

Vnguenta *baſilicum, de altheâ, Agrippa, reſumptiuum.*

Emplaſtra *diachylum magnum, de mucilaginibus.*

CAPVT IX.

De Medicamentis detergentibus.

Ad abſceſſuum diſruptorum, vel vlcerum ſordidorum ſaniem, pus, aliáſque ſordes expurgandas detergentibus vtimur medicamentis, quæ aſperitate ſua, vel nitroſa vi materias illas impactas eliciant.

DEtergendi facultas à primis qualitatibus non dependet, cùm dentur calida & frigida detergentia, ſed à quâdam aſperitate & nitroſa vi, quæ nihilominùs calori coniuncta potentiùs operatur, propterea quòd materia lenta & parti adhæreſcens calore attenuata faciliùs detergitur.

Horum autem detergentium materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *apij, ireos, ariſtolochiæ vtriuſque, gentianæ.*

Folia *abſynthij, centaurij, minoris, marubij, apij, agrimoniæ, plantaginis, anagallidis.*

Semina *apij, plantaginis.*

Succi *foliorum prædictorum, vinum.*

Farinæ *fabarum*, *lupinorum*, *fœnugraci*, *hordei*, *lini*.
Gummi, *therebinthina*, *aloës*, *thus*, *mirrha*.
Animalia, *mel*, *vrina*.
Mineralia, *vitriolum vſtum*, *ærugo*, *ſalpetra*.

COMPOSITA.

Syrupi *de roſis ſiccis*, *mel roſaceum*.
Olea *de myrrha*, *de tartaro*, *ex vitellis ouorum*, *ſambucinum*.
Vnguenta, *aureum*, *enulatum*, *Apoſtolorum*, *Ægyptiacum*, *mundificatiuum de apio*.
Emplaſtra *de ianuâ*, *gratia Dei*, *diuinum*.

CAPVT X.

De Sarcoticis medicamentis.

Sarcotica medicamenta ea dicuntur, quæ carnis in vulnere aut vlcere deficientis generationem promouent.

Id præſtant moderatè exſiccando, & vlcerum ſordes blandè detergendo: idcò moderatè calida & ſicca eſſe debent, omniſque acrimoniæ expertia: ſi enim calidiora & acriora forent, carnem colliquarent; ſi frigidiora, & aſtringentia citiùs cicatricem inducerent antequam vlcus carne fuerit repletum.

PRoprium naturæ munus eſt, carnem generare per alimenti aſſimilationem; medicamenta verò quæ *ſarcotica*, ſeu carnem generantia nominantur, non poſſunt per ſe id efficere, ſed tantùm naturæ actionem adiuuant, impedimenta auferendo: ſolent enim carnis generationem impedire ſordes in vlcere contentæ & humiditates ſuperfluæ in eo luxuriantes; hinc leuiter exſiccantibus & detergentibus medicamentis vlcus purum efficitur, & actioni naturæ carnem deficientem reparare ſtudentis ſuſcipiendæ diſpoſitum.
Sarcoticorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Farinæ *fœnugraci*, *orobi*, *lupinorum*.
Gummi, *thus*, *pix*, *vtraque*, *therebintina*, *ſarcocolla*, *aloë*, *myrrha*.
Mineralia, *plumbum vſtum*, *ceruſa*.

COMPOSITA.

Vnguenta, *Baſilicum*, *aureum*, *pompholyges*, *apoſtolorum*.
Emplaſtra *de ianuâ*, *gratia Dei*, *diuinum*, *de betonica*.

CAPVT XI.

De Epuloticis, ſeu cicatricem inducentibus medicamentis.

Epulotica medicamenta ea dicuntur, quæ vlceris carnem cuti conſimilem efficiunt, eam valde exſiccando & aſtringendo.

VT cute nudata caro cicatrice obducatur, extima illius ſuperficies debet maximè aſtringi, cōtrahi, & exſiccari: vnde cicatricem inducentia medicamenta, & exſiccantia & aſtringentia cùm ſint glutinantibus finitima eſſe videntur, quæ iiſdem qualitatibus prædita eſſe ſuprà annotauimus. In eo tamen differunt, quòd epulotica potentiùs exſiccent & aſtringant: neque enim id ſolum quod in carnem influit & excrementitium eſt humidum abſumunt; ſed ipſam carnis ſubſtantiam valdè exſiccant, eámque in cutis naturam ferè conuertunt.
Epuloticorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Plantæ, *malicorium*, *plantago*, *myrthus*, *balauſtia*, *roſa*.
Mineralia, *bolus armena*, *terra ſigillata*, *lithargyrus*, *ceruſa*, *lapis hæmatites*, *calaminaris*, *cadmia*, *pompholyx*, *ſcoria ferri*, *plumbum vſtum*, *ſquamma æris*, *æs vſtum*, *antimonium vſtum*, *calx*, *alumen vſtum*, *vitriolum vſtum*. Sex iſta poſteriora ſæpius lota, donec acrimoniam depoſuerint, ſunt vſurpanda.

COMPOSITA.

Vnguenta, *album Rhaſis*, *deſiccatiuum rubrum*, *diapompholygos*.
Emplaſtra *de ceruſà*, *de lapide calaminari*, *diapalmo*, *Paracelſi*.

CAPVT XII.

De Medicamentis ſanguinem ſiſtentibus.

EA medicamenta, quæ ſanguinem ex quacunque parte fluentem prohibent, trium generum eſſe ſolent, vel enim proprietate peculiari id præſtant; vel quatenus emplaſtica ſunt venaſque apertas infarciunt, & occludunt, vel denique quatenùs partem vulneratam vrunt, eámque cruſtâ obducunt.
Præcipuorum autem materia talis eſt.
Radices *ſymphyti*, *pentaphylli*.
Folia *centinodiæ*, *pimpinellæ*, *equiſeti*, *plantaginis*, *vincæ peruincæ*, *vrticæ*.
Fructus, *galla*.
Flores, *balauſtia*.
Succi, *acetum*, *omphacium*, *acacia*, *hypocyſtis*.
Gummi, *maſtiche*, *ſanguis draconis*, *thus*, *myrrha*.
Animalia, *gluten*, *mumia*, *albumen oui*.
Mineralia, *bolus armena*, *terra ſigillata*, *lapis hæmatites*, *iaſpis*, *corallium*, *alumen*, *vitriolum*.
Idipſum præſtant emplaſtica omnia ſed minùs efficaciter.

CAPVT XIII.

De Glutinantibus medicamentis.

Κολλητικὰ, ſeu glutinantia medicamenta illa ſunt, quæ vulnerum labra adducta coniungunt, & ad perfectam vnionem perducunt.
Eáque omnia aſtringentia, & exſiccantia eſſe debent.

QVando pars diuiſa conſtringitur, vnio illius faciliùs perficitur, ad quam etiam neceſſe eſt, vt non id ſolùm quod influit, ſed quod in ipſa carne conſiſtit liquidiùs abſumatur, atque ita magnâ exſiccatione opus eſt, quæ tamen calorem non habeat ita excedentem vt vel partem colliquet. vel acrimoniâ feriat: inde enim noua humiditas ſuccreſceret, quæ conglutinationem impediret.
Horum materia talis eſt.

SIMPLI

SIMPLICIA.

Radices *ſymphyti*, *tormentillæ*, *pentaphylli*.
Folia *arnoglosſi*, *cynoglosſi*, *millefolij*, *verbenæ*, *piloſellæ*, *betonicæ*, *ſcabioſæ*, *bugulæ*, *ſaniculæ*, *hyperici*, *prunellæ*.
Gummi, *ſarcocolla*, *myrrha*, *thus*, *aloë*, *therebentina*, *pix liquida*.
Animalia, *lumbrici*, *mumia*, *pili leporis* minutim disſecti.
Mineralia, *lithargyrus auri*.

COMPOSITA.

Olea *myrrhæ*, *nicotianæ*, *balſamæ vacia*.
Vnguenta, *aureum*, *deſiccatiuum rubrum*.
Emplaſtra, *contra rupturam*, *triapharmacum*, *nigrum*.

CAPVT XIV.

De Veſicantibus medicamentis.

VEſicantia medicamenta ſummam cutem valde calefaciunt, ſeroſos humores ad ipſam attrahunt, ac cuticulam vrendo à ſubiectâ eam diuellunt, vnde veſiculæ excitantur.

Sunt etiam ſummè calida, tenuis & ferè igneæ, ſubſtantiæ, vt partem cui admouentur, facilè inflamment, in eáque veſiculas excitent: vnde nomen ſortita ſunt.

Horum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *thapſiæ*, *pyrethri*.
Semina, *ſinapi*, *ſtaphiſagriæ*.
Gummi, *euphorbium*.
Animalia, *ſtercus columbinum*, *cantharides*.

COMPOSITA.

Emplaſtrum *veſicatorium*.

CAPVT XV.

De Cathæreticis, ſeu exedentibus medicamentis.

CAthæretica medicamenta carnes ſuperfluas in vlceribus excreſcentes, polypos, & tubercula quæuis abſumunt.

Calidiſſima ſunt, etiam in quarto gradu, necnon tenuis ſubſtantiæ, ac ferè adurentis, quâ omnes illas excreſcentias obliterant: veſicantibus paulò minùs vehementia, quod inde patet, quòd cathæretica cuti admota illam non alterent, ſed tantùm carnem denudatam, quæ mollior multò exiſtit; at veſicantia partem cui admouentur, facilè inflammant.

Horum autem Cathæreticorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Pumex crematus, *ſal torrefactus*, *alumen vſtum*, *vitriolum vſtum antimonium vſtum ſeu crocus metallorum*, *ærugo*, *ſquamma æris*, *mercurius præcipitatus*, *cinnabaris*, *puluis Sabinæ*.

COMPOSITA.

Oleum vitrioli & ſulphuris, *aqua ſecunda*, *vnguentum apoſtolorum*. *Ægyptiacum*.

CAPVT XVI.

De Cauſticis medicamentis.

CAuſtica medicamenta non ſolùm cuticulam, ſed etiam ipſam veram cutem & carnem ſubiectam vſtione ſoluunt, in eáque eſcharam efficiunt, quæ à parte ſeparatur, & decidit in eáque profundum vlcus relinquit.

Hæc verè *pyrotica* appellantur, quia prorſus igneam obtinent naturam, craſſámque ſubſtantiam, quâ impenſiùs vrunt: ignis enim in denſiori materiâ magis vrit.

Horum materia talis eſt.

Calx viua, *æs vſtum*, *mercurius ſublimatus*, *arſenicum*, *cauſticum vulgare chirurgorum*, *liquor gummoſus*, *qui ad mercurij vitæ confectionem elicitur*, de quo vide Zappatam.

THERAPEVTICÆ PARTIS SECVNDÆ SECTIO II.

De compoſitione medicamentorum.

PROOEMIVM.

Compoſita medicamenta triplicia ſunt: interna, media, & externa.

Interna ſunt, quæ intra corpus aſſumuntur.

TAlia ſunt Apozemata, potiones, iulepi, ſyrupi, emulſiones, boli, opiatæ, tabellæ, pulueres, trochiſci, pilulæ, &c.

Media quæ neque intra corpus aſſumuntur, nec corporis ſuperficiei admouentur, ſed in certas corporis cauitates immittuntur.

Qualia ſunt ſuppoſitoria, clyſteres, iniectiones, peſſaria, errhina, gargariſmata, maſticatoria, collyria, &c.

Externa verò, quæ partibus exterioribus admouentur.

Cuiuſmodi ſunt epithemata, fomenta, balnea, olea, vnguenta, emplaſtra, cataplaſmata, ſacculi, &c.

Ideo hæc Sectio ſecunda tribus articulis comprehendetur.

In primo, *internorum medicamentorum componendorum regulæ tradentur*: *in* ſecundo, *mediorum*: *in* tertio *denique externorum*.

SECTIONIS SECVNDÆ ARTICVLVS PRIMVS.

De Compoſitione medicamentorum internorum.

CAPVT PRIMVM.

De Apozemate alterante.

APOZEMA eſt forma medicamenti liquida, multorum ſimplicium decoctione conflata, ſaccharo, vel melle dulcorata, clarificata, & aromatiſata,

matiſata, in tres, quatuor, aut quinque doſes, ad alterandum vel purgandum comparata.

Ideo duplex eſſe ſolet, alterans ſcilicet, & purgans.

Apozema alterans componitur ex radicibus, corticibus, lignis, foliis, ſeminibus, fructibus, & floribus, quorum quantitas talis eſſe ſolet.

Radicum ℥ iiij. vel vij.
Corticum ℥ j. vel ij.
Lignorum, eadem quantitas.
Foliorum m. v. vel viij.
Seminum ℥ j. vel ℥ j. ß.
Fructuum minorum, vt paſſularum, ℥ j. Interdum numero menſurantur, ad paria xij vel xvj. Maiores verò fructus tantùm numero menſurantur eóque pari, vt ficus, ad paria vij. vel octo; maximi verò impari numero, vt poma.
Florum pugill. iiij. vel vj.

Hæc omnia decoquuntur in liquore idoneo, qui vulgò eſt aqua fontis, interdum etiam aqua hordei in affectibus bilioſis vel hydromel tenue in pituitoſis. Nonnunquam etiam in obſtructionibus fit decoctio in æquis partibus aquæ fontis & vini albi ſub finem additi; vel duabus partibus aquæ fontis & vnâ vini albi pro arbitrio Medici.

Liquoris quantitas non definitur, ſed hac præſcribitur formulâ: *Fiat decoctio in aqua fontis, verbi gratiâ, ſufficienti quantitate.*

Decocti tamen colati quantitas determinari debet, ſcilicet ad ℔ j. pro tribus doſibus, ad quartaria quinque pro quatuor doſibus, ad ℔ j. ß. pro quinque doſibus, hac formula: *de colaturata cape* ℔ j. ß.

Poſtea diſſoluuntur ſyrupi eâ quantitate vt pro vnaquaque doſi apozematis ſit ℥ j. ſyrupi, hac formulâ, *in qua* (ſcilicet colatura) *diſſolue ſyrupi*, v.g. violacei, & capillor. ven. ana. ℥ ij.

Interdum ſaccharũ præſcribitur eâdem doſi, præcipuè quando ſucci aliqui diſſoluuntur, qui apozema reddunt efficacius.

Illi autem ſucci vtiliſſimè præſcribuntur in apozemate, ad ℥ ij. hac formula: *in colatura diſſolue ſuccorum depuratorum* borraginis, verbi gratiâ, & acetoſæ, ana. ℥ j. ſacchari albi ℥ iiij. vt plurimùm verò ſacchari quantitas non definitur, ſed dicitur ſacchari albi quantitate ſufficienti.

His præſtitis, apozema condiri ſolet aliquo aromate, quo iucundius euadat; frequentiſſima autem, & magis grata aromata ſunt ſantalum citrinum, vel electuarium tria ſantali in apozemate refrigerante, cinamomum verò in calefaciente: & horum aromatum doſis eſt ʒ j. ß. vel ʒ ij. hac formula: *Fiat apozema clarificatum, & aromatiſatum*, verbi gratiâ ʒ ij. cinamomi electi, pro iiij. doſibus (matutinis.)

CAPVT II.

De apozemate purgante.

Apozema purgans eſt, quod humores non ſolùm præparat, ſed etiam vnâ eadémque opera euacuat, purgantibus medicamentis cum alterantibus admixtis.

HOdie vſitatiſſimum eſt hoc apozematis genus, & ſolùm ferè in vſum reuocatur: Illud enim quod ſimpliciter alterat, Iulepi nomine vt plurimùm vſurpari ſolet.

Et quadruplex eſſe ſolet, pro quadruplici catharticorum differentia cholagogum ſcil. phlegmagogum, melanagogum, & hydragogum.

Componitur ex eadem alterantium materia, eadémque forma qua alterans apozema, ac præterea cathartica adduntur, cum ſuis correctiuis, & inter fructus & flores collocantur, ea proportione vt totidem ſint catharticorum doſes quot apozematis.

Vſitatiſſimum autem eſt in omni apozemate ſennam pro baſi præſcribere, ferè ad ℥ ij. cui adduntur polypodium & ſemen carthami eadem quantitate, vel ſaltem ad ℥ j. vtriuſque: deinde alia præſcribuntur cathartica, pro humoris peccantis ratione, quorum alia decoqui ſolent, vt turbith, hermodactyli, agaricus, epithymus, helleborus niger, ſemen ebuli; alia verò infunduntur, vt rhabarb. agaricus, tamarindi.

Illa autem, quæ non decoquuntur, ſed tantùm infunduntur, hac formula præſcribi debent, Rhabarb. verbi gratia, ſeorſim infuſi ℥ ß. ea verò quæ decoquuntur, ſimpliciter enuntiari. Doſium verò computatio ita fieri debet, vt vnica, ſennæ doſis in decoctione, ſit ℥ j. turbith. hermodactyl. & agarici ℥ ß. rhabarb. infuſi etiam ʒ. ß. polypodij verò, ſem carthami & Epithymi nulla ferè habetur ratio, quia ſunt exiguæ virtutis.

Sic, quando apozema componimus in quatuor doſes, poſſumus præſcribere, ſennæ ℥ ij. turbith. & agarici, ana ℥ ß. ita enim erunt quatuor doſes purgantium, videlicet duæ ſennæ, vna turbith, & vna agarici, quorum loco alia ſubſtituere poſſumus, prout indicatio exigit, eadem ſemper methodo obſeruata.

Correctiua ſtatim poſt omnium purgantium enumerationem, præſcribuntur, quæ vt plurimùm ſunt zingiber, & garyophylli, vtriuſque ʒ j.

In decocto colato diſſoluuntur iidem propemodum ſyrupi, qui in alterantibus apozematis præſcripti fuerunt. Interdum verò, quando apozema ſufficienter purgans non æſtimatur, ſyrupi purgantes diſſoluuntur, & frequentiſſimè ſyrupus roſatus ſolutiuus, aliquando ſyrupus de cichorio compoſitus cum rhéo in affectibus bilioſis, & ſyrupus de fumaria compoſitus cum rhéo, in affectibus melancholicis.

Nonnunquam etiam veris tempore diſſoluitur ſuccus roſarum pallidarum, vel infuſio earundem completa, ad ʒ iiij. *in affectibus bilioſis, & tunc nulli præſcribuntur ſyrupi, ſed ſacchari q. ſ.*

In vſu autem omnium apozematum hoc obſeruandum, vt initio humores in prima regione contenti medicamento cathartico, vacuentur, & in fine illius omnes humorum reliquiæ expurgentur, quod ſæpiſſimè fit ipſo apozemate, ſi prima & vltima illius doſis validius purgans efficiatur diſſoluendo in illa, opiata, vel electuarij purgantis ʒ iij. *plus, minùs, pro diſpoſitione ægrotantis, ſyrupi purgantis* ʒ j. *hac formula.* In prima & vltima doſi diſſolue *electuarij diacbartami v. gr.* ʒ iij. *ſyrupi roſati ſolutiui* ℥ j. *Miſce, fiat potio: capiat cum regimine.*

Aliquando minorans medicamentum præſcribitur ante apozema, & tunc in vltima tantùm doſi purgantia illa diſſoluuntur.

Nonnunquam etiam in affectibus capitis, & partium à ventriculo valde remotarum, pilulæ præſcribuntur poſt apozema, & tunc nihil diſſoluitur in vltima doſi.

CAPVT III.

De Potione purgante.

POtio eſt medicamenti forma liquida in vnicam doſim præſcribenda ex variarum rerum decoctione, infuſione, aut diſſolutione in liquore idoneo compoſita.

Eáque multiplex eſt, ſecundum varias indicationes, in quibus vſurpatur, videlicet purgans, corroborans

rans, ſomnum concilians, lumbricos enecans, partum promouens, &c.

Potio purgans multis modis parari ſolet, & in ea tria conſiderantur, 1. decoctio. 2. infuſio. 3. diſſolutio.

Decoctio magis vſitata præſcribitur ex ſenna ad ℥ ß. vel ʒ vj. ſem. aniſi ʒ j. ad correctionem ſennæ, vel ſem. aniſi, & garyophyll. ana. ʒ ß. herbarum affectui propriarum M. j. ß. vel manip. ij. liquiritiæ. raſ. & paſſular. mundat. ana ʒ iij. (in omnibus ferè potionibus hæc duo præſcribuntur præterquam in nonnullis mulieribus, quæ à dulcedine abhorrent) florum appropriatorum pug. j. vel ij. & fit decoctio ad ℥ iij.

Vel ſumitur decoctum commune medicinæ purgans, quod in officinis haberi ſolet.

Interdum etiam in affectibus pectoris præſcribitur decoctum commune pectorale purgans eâdem methodo.

Infuſio fit ex rhab. in affectibus bilioſis, agarico in pituitoſis, vel vtroque in mixtis: & illorum quantitas eſt à ʒ j. ad ʒ. j. ß. addito correctiuo, ſcilicet ſpicâ nardi, vel cinamomo, vel ſantalo citrino, à gran. vj. ad ℈ ß. ſpica ſoli rhabarbaro correctiuum eſt, cinamomum vtrique, ſed in affectibus minùs calidis ſantalum citrinum in febribus vehementiſſimis.

Liquor autem in quo ſolet fieri infuſio eſt aqua ſtillatitia affectui appropriata, vel etiam decoctum purgans, prædictum.

In diſſolutione præſcribuntur compoſita purgantia, opiatæ, vel electuaria, varia doſi pro maiori vel minori quantitate purgantium, quæ in decoctione vel infuſione præſcripta fuerunt & ſyrupus aliquis purgans, vt roſatus ſolutiuus frequentiſſimè: interdum ſyrupus de cichorio compoſ. cum rhéo, vel de fumaria compoſitus, qui minùs purgant quàm prædictus. Syrupi autem quantitas perpetuò eſt ℥ j. nonnunquam verò in affectibus pulmonum, manna diſſoluitur ab ℥ ß. ad ℥ j. & tunc ſyrupi quantitas minuitur ad ℥ ß.

His variis modis potiones catharticæ componuntur, ſcilicet vel tribus hiſce præparationibus, vel duabus tantùm, vel vnicâ.

Ex tribus præparationibus variæ etiam componuntur formulæ, pro varietate decoctionis, vel infuſionis.

Si enim fiat decoctio magiſtralis cum infuſione, in eadem decoctione, ita præſcribitur. ℞. fol. ſennæ &c. *Fiat decoctio* ad ℥ iij. *in colatura infunde* rhabarb. verbi gratiâ ʒ j. ß. ſpicæ nardi gr. vij. *expreſſione facta diſſolue*, diaprun. ſolut. verbi gratiâ ʒ. iij. ſyrup. roſat. ſolut. ℥ j. *miſce, fiat potio, quæ detur cras manè cum cuſtodia & regimine artis.*

Si verò fiat decoctio magiſtralis cum infuſione in aqua ſtillatitia, hac formulâ præſcribitur. ℞. &c. *fiat decoctio* ad ℥ iij. *in colatura diſſolue* rhab. verbi gratiâ in aqua cichorij cum ſpica infuſi & expreſſi ʒ j. electuarij de ſucco roſarum ʒ iij. ſyrupi de cichorio compoſ. cum rhéo ℥ j. *Miſce, fiat potio, quæ detur*, &c.

Si fiat ex decocto officinali cum infuſione in aqua ſtillatitia hac formulâ præſcribitur. ℞. verbi gratiâ, rhab. elect. & agarici trochiſcar. ana ℈ ij. cinamon. ℈. ß. *Infundantur in aqua* betonicæ, *expreſſione facta, diſſolue* electuarij diacarthami & diaphœnic. ana. ʒ. j. ß. ſyrup. roſat. ſolut. ℥. j. decocti communis med. purgantis ℥. iij. vel decocti commun. pectoral. purgant. ℥. iij. *Miſce fiat potio quæ detur*, &c.

Nota interdum nulla electuaria præſcribi, quando ſcilicèt benigniùs eſt purgandum, ſed tantùm decoctum commune, & ſyrupum.

Ex duabus tantùm præparationibus conflatæ potiones duplices ſunt, vel ſcilicet ex decoctione & diſſolutione, vel ex infuſione & diſſolutione.

Ex decoctione & diſſolutione fiunt potiones hac formulâ ℞. &c. *fiat decoctio ad* ℥. iij. *in colatura diſſolue* electuarij &c. ſyrupi &c. *Miſce, fiat potio*

Ex infuſione & diſſolutione fiunt potiones hac formula. ℞ Rhab. &c. *Infundantur*, &c. *expreſſione facta diſſolue electuarij* &c. *ſyrupi*, &c. *Miſce fiat potio.*

Ex vnica tantùm præparatione fiunt potiones, quæ ſimplici diſſolutione conſtant, quod fit in caſibus valde vrgentibus, vbi decoctionibus vel infuſionibus tempus non ſuppetit, & tunc electuaria purgantia diſſoluuntur cum iuſculo vel aqua appropriata, ad ʒ vj. aut ℥. j. hac formula. ℞. *Electuarij*, verbi gratia, diacharthami, ℥. j. *detur cum iuſculo*: vel ℞. *electi*. &c *ſyrupi* roſat. ſolut. ℥. j. *aquæ*, verbi gratia, betonicæ, q. ſ. *Miſce, fiat potio.*

Interdum diſſoluitur rhab. puluerat. cum iuſculo, in diarrhæa vel dyſenteria, hac formula. ℞. Rhab. pulverat. ʒ j. ß. *detur cras manè cum iuſculo.* Datur etiam Rhab. cùm iuſculo ad ʒ j. puerulis, qui ferre nequeunt vehementiora cathartica.

Pueris etiam exhibetur manna cum iuſculo diſſoluta, ad ℥ j. & grandioribus in affectibus pulmonum, ad ℥ ij.

CAPVT IV.

De potione corroborante, ſomnum conciliante, lumbricos enecante, & ſimilibus.

POtiones iſtæ, quia vnica tantùm doſi præſcribuntur, ſub potionum titulo exponuntur, licèt hodie vſus inualuerit in Medicina facienda, vt frequenter vocentur Iulepi pro vnica doſi, ad differentiam vulgarium Iuleporum, qui pro tribus doſibus vt plurimùm præſcribuntur.

Fiunt autem potiones cardiacæ ex aquæ cardiacæ ℥ iij. ſyrupi cardiaci ℥ j. confectionis cardiacæ ʒ j. pulverum cardiacorum ℈ j. hac formula. ℞. &c. *Miſce, fiat potio*, (vel fiat iulep. pro vnica doſi) *quam capiat* tali hora: omnis enim hora apta eſt huic remedio propinando, ſed potiſſimùm manè & ſerò vſurpatur.

Somnifera potio fit ex ſyrupi de papauere ℥ j. aquæ cardiacæ ℥ iij. confect. alchermes ʒ ß. vel ʒ j. hac formula. ℞. &c. *Miſce, fiat potio, quæ detur hac nocte, horâ ſomni.*

Potus contra vermes fit ex aqua portulacæ vel graminis ℥ iij ſyrupi de limonibus ℥ j. confect. de hyacyntho ʒ j. pulueris contra vermes ℈ j. vel alio modo conſimili.

Ad reliquas indicationes adimplendas, eadem ingredientium proportio perpetuò erit obſeruanda, vt ſint aquarum ℥ iij. ſyrupi ℥ j. confect. ʒ j pulver. ℈ j. ʒ ß. vel ℈ ij. ad ſummum.

CAPVT V.

De Iulepis.

IVlepus duobus modis componi ſolet, nimirum vel ex aquis ſtillatitiis, vel ex ſimplicium decoctione.

Præſcribitur autem vt plurimùm pro tribus vel quatuor doſibus ea proportione, vt pro vnaquaque do-

ſi

ſi ſint aquarum ℥ iij. vel iiij. ſyruporum ℥. j hac formula: ℞. *Aquarum*, &c. *Miſce, fiat iulep. pro tribus doſibus manè & ſerò ſumendis.*

Interdum ſucci cum aquis admiſcentur, ea proportione, vt pro vnaquaque doſi ſint ſuccorum ℥ ß. ʒ vj.

Nonnunquam etiam in iulepis refrigerantibus præſcribuntur ſpiritus vitrioli guttæ aliquot, quæ non definiuntur, ſed hac formula vſurpantur, *ſpiritus vitrioli* q. ſ. *ad gratam aciditatem.*

Ex decoctione iulepi componuntur eadem methodo quâ apozemata alterantia, minori paulò ſimplicium doſi, in eo tamen differunt quòd in fine non præſcribitur clarificatio & aromatiſatio, ſed talis eorum eſt formula: ℞. *Radic.* &c. *fiat decoctio ad* ℔ j. *In colatura diſſolue* ſyruporum ℥ iij. *Miſce, fiat Iulep. pro tribus doſibus manè & ſerò ſumendis.*

CAPVT VI.

De Syrupis, ac primùm de alterante.

Syruporum duo ſunt genera, alterantium ſcilicet, & purgantium.

Alterantes ſyrupi rarò componuntur à Medicis, quia quamplurimi habentur in officinis ad omnes indicationes adimplendas idonei.

Ideò nunquam, aut rariſſimè ſyrupi magiſtrales alterantes præſcribuntur, ſed ſoli officinales vſurpantur, idque dupliciter, vel enim in aliis liquoribus diſſoluuntur, vel ſoli per ſe exhibentur.

Quomodo in aliis liquoribus diſſoluantur, ſuprà monſtratum eſt in apozemate, potione, & iulepo.

Sed præterea diſſolui ſolent nonnulli ſyrupi cum aqua communi, vel priſana, ad reſtinguendam ſitim; tales ſunt ſyrupus capill. ven. de limonibus, & cydoniorum in alui fluxu, & hac formula præſcribi ſolent. ℞. *Syrupi*, verbi gratiâ, capill. ven. ℥ iiij. *vtatur cum aqua potabili ſitis tempore extra paſtus.*

Soli & per ſe exhibentur in affectibus ventriculi & pulmonum, potiſſimùm in imbecillitate ventriculi frequentiſſimus eſt ſyrupus de abſynthio, qui manè per ſe exhibetur hac formula. ℞. *ſyrupi de abſynthio* ℥. j. *capiat manè duabus horis ante paſtum, continuando per triduum.*

In affectibus pulmonum bechici ſyrupi præſcribuntur hac formula. ℞. *ſyrupi de tuſſilag.* verbi gratia ℥. iiij. *vtatur frequenter ex cochleari ſenſim lambendo.*

CAPVT VII.

De Syrupo purgante magiſtrali.

Syrupus magiſtralis eodem modo componitur, quo apozema purgans, & ex eadem materia, parique ſimplicium alterantium doſi; purgantia verò dupla ferè apozematis quantitate præſcribuntur cum ſuis correctiuis, dupla etiam doſi.

Interdum efficaciſſimi componuntur ſyrupi ex ſuccis herbarum & fructuum depuratis, in quibus purgantia infunduntur & decoquuntur, & illi ſucci ad ℔. iiij. v. vel vj. præſcribi debent, propterea quòd decoctione & infuſione catharticorum plurimùm abſumantur.

Decoctio fieri ſolet ad ℔. i. vel ℔. j ß.

Et in ea diſſoluitur ſaccharum quantitate circiter decocto pari.

Interdum ſyrupi diſſoluuntur purgantes, vel alterantes, ad ℥ v. vel vi. & tunc ſacchari quantitas minuitur, ad ſyrupi quantitatem proportionata, quia ſyrupus pro ſaccharo habetur.

Aliquando ſucci diſſoluuntur ad ℥. vi. vel vii. quando ex aqua ſimplici facta fuit decoctio, & tunc nulli ſyrupi diſſolui debent, ſed ſolum ſaccharum.

Nonnunquam in affectibus pulmonum frigidis mellis aliqua portio cum ſaccharo coniungitur ſed valde rarò.

Poſtea coquitur in ſyrupum, qui in vſum aſſeruatur.

Doſis eſt ab ℥ j. ß. ad ℥ ij. pro maiore vel minore ſyrupi efficacia, idque ſemel, aut bis in menſe.

Sumitur tandem cum iuſculo herbis conuenientibus alterato, vel in melancholicis cum ſero lactis, aut decocto florum & fructuum cordialium.

Quæ omnia hac formula præſcribi ſolent. ℞. &c. *fiat decoctio ad* ℔. j. *in qua diſſolue* ſacchari albiſſimi ℔ j. *fiat ſyrupus perfectè coctus, clarificatus, & aromatiſatus cum* ʒ ij. verbi gratia, cinamomi, *qui ſeruetur in vaſe vitreo, de quo capi.* ℥ j. ß. vel ℥ ij. *bis in menſe, cum iuſculo* foliis verbi gratia borraginis, bugloſſi capill. ven. & ſcabioſæ alterato.

Si ex ſuccis fiat ſyrupus hac formula præſcribitur. ℞. *Succorum depuratorum* &c. *in quibus decoque* folia ſennæ, &c.

CAPVT VIII.

De Vomitoriis.

Vomitoriorum compoſitio tam varia & multiplex eſt, vt vix certas eorum componendorum regulas proponere valeamus; ſed variæ eorum formulæ ex variis authoribus erunt mutuandæ, præcipuæ tamen ſequentes eſſe ſolent, quæ ex triplici vomitoriorum genere, ſcilicet mitiorum, mediocrium, & vehementiorum deſumuntur.

Mitiora fieri ſolent ex aquæ tepidæ ℥. viii. cum olei vel butyri ℥. ii. vel ex aquæ hordei tepidæ, aut iuſculi valde pinguis bono hauſtu.

Vel ex radice peponis ℥. i. contuſa & infuſa in ℥ viii. aquæ hordei, vel hydromelitis.

Vel ex decoctione ſem. atriplic. ℥. ß. florum anethi P. j. ad ℥. viij. diſſoluendo oxymel. ſimpl. vel ſyrupi acetoſi ℥ ij.

Vſus horum omnium hac formula præſcribitur. ℞. &c. *Fiat vomitorium, quod ſumatur tepide, deinde poſt paucam deambulationem indatur digitus in fauces; aut penna oleo intincta vomitus prouocetur.*

Mediocria fieri poſſunt ex radicis raphani ℥. j. agarici ʒ ß. coctis in ℥ x. aquæ hordei, addendo oxymelit. ſcillit. ℥. ij. ſi craſſa pituita luxuriet, vel ſyrupi acetoſi ſimpl. ſi bilis exuperet.

Vel ex radicis aſari ʒ ij. ſem. vrticæ ʒ ß. flor. geniſtæ. p. ß. coctis in ℥. viij. hydromelitis.

Vel ex radicis aſari puluerati ʒ ß. in aqua hyſſopi aut menthæ diſſoluta.

Vehementia fiunt ex vitrioli albi præparati ʒ ß. aut ℈ ij. in iuſculo diſſolutis, vel ex croco metallorum, (alias *hepar antimonij* appellant) à ℈ j. ad ʒ ß. infuſo in vini albi, vel aquæ cardui benedicti ℥ iij. cum pauco cinamomo.

CAPVT IX.

De emulſione.

EMulſio fit ex amygdalis dulcibus excorticatis ad ℥ j. ℥ j ß. quatuor ſeminum frigidorum maiorum ℥ ß vel ℥ j. ſeminum lactucæ & papaueris albi, vbi adſunt vigiliæ, ℥ ß. contunduntur omnia & diſſoluuntur cum aquæ hordei ℔ j. ß. pro iij doſibus, & dulcorantur vel ſaccharo ſolo ad ℥. iij. vel iiij. aut ſyrupis gratioribus, vt violaceo & capillorum veneris.

Formula autem præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *contundantur in mortario marmoreo, ſenſim affundendo* aquæ hordei ℔. ß. *in colatura diſſolue* ſyrupi violacei & capillorum Veneris, ana ℥ ij. *fiat emulſio pro* iij doſibus, *manè & ſero ſumendus*

Interdum nuclei pinei prædictis adduntur in affectibus thoracis.

Aliquando decocto hordei additur aquæ roſarum ℥ j. quæ ſuauiorem reddit emulſionem.

CAPVT X.

De lacte.

LAc exhibetur phthiſicis & febre hecticâ conſumptis: reliquis præſtat aſininum, vbi refrigerandum & detergendum, caprillum verò, vbi nutriendum & reficiendum.

Præſcribitur illius vſus per menſem integrum, menſe Maio præſertim, corpore prius purgato, & exhibetur primâ die ad ℥. iiij. cum ſacchari roſacei ℥. j. augendo ſingulis diebus ℥ j. donec ad ℥ viij. peruenerit, ſacchari quantitatem proportionaliter augendo ad ℥ ij. in eadem quantitate poſtmodùm perſiſtendo.

Hora aſſumendi eſt matutina, quatuor horis ante cibum, quibus neque dormiat, nec ſeſe vehementiùs commoueat.

Formula autem quæ præſcribitur, talis eſſe poteſt: *Vtatur lacte aſininæ recenter ab vbere extracto per menſem integrum, ſumendo primâ die* ℥ iiij. ſacchari ℥ j. *augendo ſingulis diebus lactis quantitatem* ℥ j. *donec peruenerit ad* ℥ viij. *vbi poſtmodum ſubſiſtat, eandémque aſſumat quantitatem quotidie manè*, quatuor *horis ante cibum, quibus neque dormiat, nec ſeſe vehementius commoueat*

CAPVT XI.

De Sero lactis.

SErum lactis præſcribitur etiam verno tempore per quindecim dies aut menſem integrum.

In eo macerantur per noctem herbæ refrigerantes, vt fumaria, cichorium, acetoſa, ad M. j. ß vel frequenter epithymum in melancholicis, ad ℥ ß. in quo caſu etiam diſſoluitur interdum ſuccus pomorum redolentium, ad ℥. j.

Doſis eſt ℥. viij. vel ℔. j. manè quatuor horis ante paſtum.

Talis autem formula præſcribitur. ℞. *Seri lactis* q. ſ. *bulliat leniter & coletur, &* in eius libra vna *macerentur per noctem fol.* &c. *coletur manè addendo* ſacchari albi ℥. j. *capiat manè quatuor horis ante paſtum ſingulis diebus, continuando per menſem integrum.*

CAPVT XII.

De decoctis ſudorificis.

DEcocta ſudorifica vulgo componi ſolent ex quatuor illis præcipuis ſudorificis, ligno guaiaco, ſaſſafras, radicibus Chinæ, & ſaliæ pariliæ; ex quibus diætæ tam ſudorificæ quam ſimplices inſtituuntur.

Quantitas ſudorificorum præſcribitur ad ℥ iiij. vel vj. eáque vnius tantùm vel duorum, pro varia ægrotantis diſpoſitione; hac perpetuò obſeruatione, vt guaiacum in frigidioribus naturis, radix chinæ, in calidioribus magis conueniat.

Poſtea infunduntur in ea aquæ fontis quantitate, vt pro ſingulis vnciis ſudorifici, ſint totidem aquæ libræ. Infuſio autem fit per viginti quatuor horas ſupra cineres calidos ac tandem decoquuntur ad mediæ partis conſumptionem.

Doſis decocti eſt ℥ viij. manè corpus tegendo plus ſolito, vt faciliùs ſudores eliciantur.

Formula verò præſcribendi, talis eſſe poteſt. ℞. verbi gratia, *Raſuræ ligni guaiaci* ℥. iiij. *corticis eiuſdem* ℥ ij. *infundantur per horas viginti quatuor in* ℥. vj. *aquæ fontis, ſupra cineres calidos, coquantur in vaſe duplici lento igne & ſine fumo, ad media partis conſumptionem: colentur per manicam Hippocratis, colatura ſeruetur in vaſe vitreo: de qua capiat* ℥ viij *ſingulis diebus, manè corpus tegendo plus ſolito, vt excitentur ſudores, continuando per viginti aut triginta dierum ſpatium.*

Aliquando in delicatioribus, dulcoratur ſacchari ℥ iij. vel iiij. cinamomi ʒ ij.

Totum illud tempus quo æger decocto ſudorifico vtitur, *Diæta* appellatur, propterea quòd victus obſeruatur valde exquiſitus, attenuans & exſiccans, & pro potu ordinario præſcribitur *decoctum ſecundarium*, ex prioris reſidentia paratum, quod etiam *Bochetum* appellatur.

Illa autem reſidentia vel ſumitur ſola, vel vt efficacior decoctio euadat additur ſudorifici recentis ℥ j. Infunditur per horas octo in ℔ xij. aquæ fontis: coquitur ad quartæ partis conſumptionem, dulcoratur, & atomatizatur, hac formulâ: ℞. *Reſidentiam prædictæ decoctionis: infundatur in* ℔. xij. *aquæ fontis, ſupra cineres calidos per octo horarum ſpatium: coquatur ad quarta partis conſumptionem, coletur per manicam Hippocratis, addendo ſacchari & cinamomi*, q. ſ. *ad ſaporis gratiam: Fiat Bochetum, quo vtatur pro potu ordinario toto diætæ tempore, vtendo intereà pane biſcocto & aniſato, carnibus aſſis & non elixis, auiculis montanis garyophillis, aut cinamomo transfixis, paſſulis, amygdalis torrefactis, nucleis pineis, &c.*

Si diæta ſimplex inſtituenda ſit in qua potiones ſudorificę non exhibentur: ſed victus tantùm exſiccans cum vſu bocheti præſcribitur, tunc temporis componitur bochetum ex ℥ ij. ſudorifici, infuſi, & decocti in ℔. xij. aquæ fontis, & reliqua eodem modo præſtando, vt in decocto ex reſidentia, hac formula: ℞. verbi gratiâ, *Radicis chinæ in tabellas diuiſæ* ℥. ij. *infundantur per horas xij.* in ℔. xij. &c. *fiat bochetum quo vtatur pro potu ordinario per ſpatium viginti vel triginta dierum, vtendo interea pane biſcocto.*

Interdum etiam decoctum ſecundarium eodem modo paratur ex recentis ſudorifici ℥ ij. reiectâ reſidentiâ prioris decoctionis, cuius virtus eſt ferè deperdita.

In omni diæta ſudorifica hoc *obſeruandum*, Aluum perpetuò ferè eſſe adſtrictam, quæ laxanda eſt quarto quôque die iniecto clyſtere emolliente. Ac præterea,

prætereà, quia per ſudores tenuior [illegible] materia vacuatur, craſſior verò remanet, ideò conſultiſſimum erit, octauo quoque die purgans medicamentum exhibere, abſtinendo tunc temporis ab vſu potionis ſudorificæ.

CAPVT XIII.

De Decocto galli veteris.

VSurpatur non rarò huiuſmodi decoctum in morbis chronicis, vt melancholia hypochondriaca, aſthmate, obſtructionibus diuturnis.

Et duplex parari ſolet, alterans ſcilicet, & purgans.

Alterans componitur ex materia eadem, quæ fuit propoſita in apozemate alterante, & præterea adduntur ſudorifica ad ℥ ij.

Maximè tamen differunt præſcribendi modo: nam in hoc decocto ſudorifica, ſemina, & fructus priùs præſcribuntur, iiſque venter galli veteris impletur: poſteà verò radices, folia, & flores in decocto adduntur, hac formulâ: ℞. *Radicis chynæ*, verbi gratia, ℥ ii. *ſeminum*, &c. *contundenda contundantur, & miſceantur omnia ſimul, vſque impleatur venter galli veteris euiſcerati, & antequam iugulетur, curſu & verberibus fatigati, fiat decoctio in ſufficienti quantitate aquæ fontis*, (vel quando ſunt obſtructiones, *in tribus aquæ partibus, & in vna vini albi*,) *addendo radicum* &c. *florum* &c. *Coquantur donec galli caro ab oſſibus ſeparetur, coletur decoctum, & fortiter exprimatur, ſeruetúrque in vaſe vitreo in loco frigido, omni pinguedine detracta: de quo capiat* ℥ viij. *omni manè per multos dies.*

Purgans eadem modo præſcribitur, addendo prædictis purgantia ſimplicia eodem doſi qua in apozemate purgante: & illa miſcentur cum iis quibus venter galli impletur. Vulgò autem in hoc decocto præſcribi ſolent ſenna, polypodium, carthamum, epithymum, agaricus, turbith.

Formula huius decocti talis eſt. ℞. &c. *coquantur donec galli caro ab oſſibus ſeparetur: de colatura cape* ℔. ij. *qua ſeruentur in vaſe vitreo in loco frigido, omni pinguedine detracta: de quibus capiat* ℔ ß. *manè per quatriduum ſingulis menſibus repetendo.*

CAPVT XIV.

De Iuſculis.

IVſcula duplicia ſunt, alterantia, & purgantia.

Alterantia fiunt ex herbis conuenientibus cum pullo gallinaceo. vel iuſculo communi: ita vt herbarum ſint manipuli iij. vel iiij.

Omnium vulgatiſſima ſunt iuſcula refrigerantia in febribus biliosis, & calidis hepatis intemperiebus, hac formula. ℞. *fol.* &c. *coquantur cum pullo gallinaceo, & fiat iuſculum, quod capiat manè, continuando per octo vel nouem dies.*

Fiunt etiam interdum in affectibus calidis pectoris, ex thoracicis ſimplicibus cum pullo decoctis, quarta tantùm parte apozemata thoracis, quibus additur rad. Chynæ ad ℥ j. ante alia ſimplicia præſcribenda. Sæpè etiam vſurpantur iuſcula aperientia ex radicibus, herbis, & ſem. aperientibus, dicta quantitate cum iuſculo communi ſemiconfecto decoctis.

Iuſcula *Reſtaurantia* conficiuntur ex capone pingui exenterato, & in fruſtula conciſo: quod ponatur ſine vllo liquore in olla vitreata accuratè clauſa & lutata, ne quid expiret: coquatur in balneo Mariæ ad putrilaginem. Exprimatur ſuccus à quo pinguedo ſeparatur, ſeruatúrque in vaſe vitreo & loco frigido ad vſum.

Nonnunquam in iuſculi ſingulis libris adduntur ſucci cardiaci ℥ ij. vel iij. ſacchari tantundem. Eo vtitur æger per ſe, vel cum iuſculo.

Iuſculi huius reſtaurantis formula peculiaris non proponitur, propterea quòd ab iis qui ægro miniſtrant, parari ſolet, & Medici illius componendi modum verbo tenus tantùm docere ſolent.

CAPVT XV.

De Bolo.

BOlus, duplex eſt, *purgans*, & *corroborans*.

Purgans fit interdum ex caſſia ſola ad ℥ j. qui lenitiuus tantùm eſt.

Vel ex caſſiæ ℥ ß. cum alterius opiatæ purgantis ʒ ij. iij. vel ℥ ß.

Vel ex opiatis purgantibus, vnâ vel pluribus, ad ℥ ß. ʒ vj. ℥ j.

Vel ex opiatis & electuariis purgantibus, eâ proportione, vt perpetuò ſit maior opiatæ quantitas quàm electuarij & omnia ſimul ℥ j. quantitatem nunquam excedant.

Formula omnium illorum talis eſt ℞. v.g. *Caſſiæ recenter extractæ*, &c. *cum ſaccharo fiat bolus, quem cap. manè cum ſyrupo capill. ven.* vel alio conuenienti & palato grato.

Interdum fiunt boli ex terebinthina ad ℥ ß. ʒ. vj vel ℥ j ad renes detergendos, quæ abluitur vino albo aut aqua aliqua aperiente, quorum formula talis eſt: ℞. *Terebinth. Veneta lota*, &c. *fiant boli qui nebulis inuoluantur, & in cochleari cum ſyrupo capill. Ven. deuorentur manè 4. aut 5. horis ante prandium, continuando per triduum.*

Bolus *corroborans* fit ex conſeruæ alicuius ʒ iij. vel ℥ ß. confect. ʒ ß vel ℈ ij. pulueris ℈ j. hac formulâ. ℞. &c. *cum ſaccharo fiat bolus, quem capiat manè, duabus horis ante paſtum.*

Præſcribi ſolet paſſim bolus corroborans poſtridie purgationis, ad ventriculum aliáſque partes roborandas, quæ purgatione moleſtiam ſubierunt.

CAPVT XVI.

De Opiata.

OPiata duplex eſt, *purgans*, & *corroborans*.

Purgans componitur ex opiatis purgantibus officinalibus, electuariis purgantibus, pulueribus ſimplicium purgantium, & ſyrupo purgante idoneo hac proportione, vt pro ſingulis opiatæ ℥ ij. ſint electuarij ʒ ij. vel iij. pulueris ſimplicis purgantis ʒ j.

Interdum fit tantùm ex opiatis & electuariis, pulueribus ſimplicibus omiſſis.

Aliàs ex opiatis & pulueribus ſimplicibus tantùm electuariis omiſſis.

Aliàs ex opiatis ſolis.

Frequenter etiam vbi benignior efficienda eſt opiata caſſiæ portio opiatis permiſcetur, vel ſolis, vel etiam cum electuariis & pulueribus permixtis.

Quantitas verò opiatæ totius, ℥ iiij. non excedat.

Doſis verò ab ℥ ß. ad ℥ j. per ſe in forma boli, vel cum decocto herbarum appropriatarum, ſemel in hebdom. vel bis in menſe.

Formula autem præſcribendi talis eſt. ℞ &c. *cum ſyrupo* roſato ſolut. verbi gratia, *fiat opiata, de qua ca-*

piat

piu ℥ ß. v. g. *per ſe vel diſſoluendo in decocto* borraginis, fumariæ, & cichorij *ſemel in ſeptim. cum cuſtod. & regimine aeris.*

Roborans opiata componitur ex conſeruis ad ℥ j. ℥ j. ß. condituris ad ℥ ß. ℥ j. confectionibus ad ʒ ij. ℥ ß. puluenibus ad ʒ iij. ℥ ß. ʒ. vj. cum ſyrupo idoneo.

Interdùm ad ornatum permiſcentur foliola auri N. ij vel iij. & poſt puluetes præſeribuntur. Doſis ℥. ij. vel ʒ iij. aut quod frequentius, ad magnitudinem caſtaneæ, ſuperbibendo liquorem conuenientem, vt aquam ſtillatitiam appropriatam, vel vinum album, vel vinum rubrum dilutum.

Quæ omnia hac formula præſcribi ſolent. ℞ &c. *cum ſyrupo* &c. *fiat opiata, de qua capiat magnitudinem caſtaneæ ſingulis diebus manè, duabus horis ante prandium, ſuperhauſto vini dilu i momento: vel ſuperbibendo parum aquæ* bortaginis, v. g.

Interdum præſeribi ſolet aſſumenda duabus horis ante cœnam, ſi horis matutinis aliquod aliud remedium ſit aſſumendum.

CAPVT XVII.

De Conditis.

CONditum eodem modo fit, quo Opiata corroborans, eadem ſcil. conſeruarum, confectionum & puluerum quantitate addendo ſacchari albi, vel roſacei ad pondus omnium hac formulâ. ℞ *Conſeruarum*, &c. *ſacchari roſacei, ad pondus omnium. Fiat conditum auro coopertum, quo vtatur frequenter, per ſe ex cochleari* vel diſſoluendo in inſculis; vel cum aqua potabili ſitis tempore extra paſtus.

In hoc tamen differt conditum ab opiata, quòd hæc ad omnes partes præcipuas corroborandas, vel etiam alterandas præſcribatur; illud verò ad cordis & pulmonum affectus tantùm vſurpetur.

CAPVT XVIII.

De Eclegmate, ſeu Looch.

EClegmata ſolis affectibus Thoracis conueniunt, ad humorem in pulmone contentum expectorandum, aſperitates leniendas, hæmoptyſim compeſcendam.

Fiunt paſſim ex pulueribus bechicis ad ʒ iij. ℥ ß. ſacchari candi, vel penidiati, vel roſati tabulati ad ʒ vj. ℥ j. ſyrupi conuenientis. q. ſ.

Vel prædictis addi ſolent frequenter pulpæ fructuum, ſcil. paſſularum, ficuum, vel iniubarum, ad ℥ ß.

Multis etiam aliis modis eclegmata parari ſolent, ſed minùs vſitatè, quæ tamen apud authores varios videri poſſunt ſequenti verò formulâ præſcribuntur. ℞. &c. *cum ſyrupi*, &c. *fiat looch, quo vtatur frequenter cum baculo liquiritiæ, ſenſim lambendo.*

CAPVT XIX.

De Tabellis.

TAbulæ duplices ſunt, *purgantes*, & *corroborantes*. *Purgantes* in officinis habentur, & nunquam aut rariſſimè magiſtrales præſcribuntur.

Roborantes fiunt ex pulueris ſimplicis aut compoſiti ℥ ß. ʒ vj. ſacchari in aqua appropriata diſſoluti ℥. iiij. vel vj. hac formula, ℞. &c. *Fiant tabellæ ponderis* ʒ ij. *quarum vnam capiat ſingulis diebus, horis ante paſtum, ſuperbibendo*, &c. eodem modo ac in opiata corroborante.

Fiunt etiam frequenter tabellæ ad affectus pulmon. ex pulucr. appropriatis, eadem methodo.

CAPVT XX.

De Pilulis.

PIlulæ duplices ſunt, *officinales* & *magiſtrales*. *Officinales* paſſim præſcribuntur in affectibus frigidis præſertim, & hyemis tempore, ad partes à ventriculo remotas vacuandas.

Formula eas præſcribendi talis eſt. ℞. *maſſa pilular.* &c. *malaxentur cum* &c. (aqua vel ſyrupo idonco) *formentur pilulæ vj. vel vij. deauratæ, quas capiat poſt primum ſomnum.*

Si pilulæ infirmiores videantur, addantur diagridij vel troſchiſc. alhandal; gr. iiij. vel v.

Magiſtrales; quæ à Medicis ad varias indicationes frequenter componi ſolent, vſuales etiam vulgò nuncupantur, quia earum vſus frequens eſſe debet, nempè ſemel in ſeptimana, vel bis in menſe.

Componuntur ex variis purgantibus, oleo nempè, agarico, turbith, hermod. rhab. diagridio, trochiſcis alhandal, cum correctiuis, omnibus in puluerem redactis, & ſyrupo conuenienti exceptis.

Omnium harum pilularum perpetuò ferè aloë baſis eſſe ſolet: & præſcribitur ferè ad ʒ iij. vel ℥ ß. reliqua verò purgantia ſimul ſumpta ℥ ß. quantiatem non excedunt, correctiua verò ad ʒ j. ʒ. ß. ſyrupi quãtitas non definitur, Doſis pilularum metienda eſt pro purgantium efficacia, ita vt non admodum vehementer purgentà ʒ ß. vel ℈ ij. non excedant.

Interdum ad obſtructiones purgantibus admiſcetur gummi ammoniacum, vel bdellium in aceto diſſoluta, ad ʒ ij. vel ʒ iij.

Hac autem formula præſcribi ſolent. ℞. *aloë hepatica*, &c: *fiat omnium puluis, & cum ſyrupo*, v. g. verb. ſolut. *fiat maſſa pilularum, ex cuius* ʒ j. *formentur pilulæ vj. deauratæ: capiat num.* iij. *vel* iiij. *manè duabus horis ante prandium, ſemel in ſeptimana.*

CAPVT XXI.

De Trochiſcis.

TRochiſci raro præſcribuntur à Medicis, qui officinalibus ſunt contenti: ſi quis tamen componere voluerit id facilè præſtabit ſumendo pulueres ſuæ intentioni aptos ad ℥ j. vel ij. & excipiendo liquore conuenienti aut mucilagine, ex quibus permiſtis fiat paſta, & ex illa orbiculi in vmbra exſiccandi.

CAPVT XXII.

De Pulueribus.

PVlueres ad purgandum, corroborandum, & alias intentiones præſcribi ſolent.

Purgantes ex ſimplicibus gratioribus guſtu cum correctiuis & ſaccharo, in delicatioribus, quorum doſis erit metienda pro purgantium efficacia.

Sumuntur verò illi pulueres cum iuſculo vel alio liquore diſſoluti manè cum cuſtodia & regimine.

Inter pulueres roborantes frequentiſſimi ſunt ſtomachiſci qui vulgò *diaceltim* appellãtur. Fiúntq; ex ſtomachicis ſuauioribus, vt coriãdro, aniſo, fœniculo,

cinamomo & ſimili ad ℥ ij. cum ſacchari æquali vel dupla quantitate, hac formula. ℞. &c. *ad pondus omnium duplum : Miſce, fiat puluis de quo capiat cochlear vnum poſt ſingulos paſtus, nihil inſuper edendo vel bibendo.*

SECTIONIS SECVNDÆ

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Compoſitione medicamentorum mediorum.

CAPVT PRIMVM.

De ſuppoſitoriis.

SVppositoria ad aluum laxandam vulgò vſurpantur : interdum verò licèt valdè raró, ad quoſdam ani & recti inteſtini affectus.

Aluum laxantia componi ſolent ex melle ad ℥ j. cocto & indurato, additis pulueribus idoneis ad ʒ j. vel ℈.iiij. pulueres autem illi ſunt, ſal commune, hiera picra vel vbi fortius eſt agendum, ſal gemmeum, ammoniacum, hiera diacolocynth. belleborus pulueratus.

Formula eorum talis eſt. ℞. &c. *Fiant ſuppoſitoria, quorum vnum oleo vel butyro illitum immittatur in anum*, quoties opus videbitur.

CAPVT II.

De Clyſtere.

CLyſteres alij ſunt mollientes & laxantes, alij detergentes alij adſtringentes, alij anodyni, & ad alias intentiones parati.

Mollientes & laxantes fiunt ex decocto herbarum emollientium, ad ℔. j. ℔. j. ß. opiatis laxantibus, ad ℥ j. ℥ j. ß. interdum melle, melle mercuriali, roſaceo aut violaceo, ad ℥ ij. olei liliorum communis, aut violacei, ad ℥ iij. ſalis communis, aut gemmei, ad ʒ j.

Quia verò decoctum emolliens in officinis paratum haberi ſolet, ideò nunquam ferè præſcribitur, ſed abſolutè enuntiatur.

Huius ergo clyſteris formula talis erit. ℞. *Decocti communis emollientis clyſteris.* ℔. j ß. *in qua diſſolue*, &c. *Miſce, fiat clyſter, qui iniiciatur horâ commodâ.*

Detergens clyſter componitur ex decoctione hordei, furfuris macri, & roſar. rubr. ſingulor. pugillo vno. Si ſimul leniendum ſit, flores chamomillæ & meliloti præſcribuntur, ad p. j. vel ij. ſi verò lumbrici ſint eliciendi in pueris, adduntur paſſulæ, & liquiritia, ad ℥ j. ſingulorum.

Quantitas decoctionis clyſteris non excedat ℔. j & in ea diſſoluatur ſaccharum rubrum, ad ℥ ij. vel cum eo mel roſaceum diminuta ſacchari doſi, diſſoluatur etiam vitellus oui N. j. pro pueris, duo verò pro adultis.

Pueris etiam decocti quantitas minuitur ad ℔. ß. quartaria. iij.

Adſtringentes clyſteres fiunt ex decoctione ſimplicium adſtringentium, doſi apozematis paulò minoris, & in decocti ℔. j. diſſoluitur ſaccharum mel roſaceum, & vitelli ouorum doſi prædictâ.

Anodyni clyſteres fiunt ex lacte caprillo aut ouillo, vel decocto capitis & inteſtinorum veruecis, ad ℔. j. diſſoluendo ſaccharum & vitellos ouorum, dicta quantitate.

Interdum in grauiſſimis doloribus inteſtinorum, aut partium adiacentium renum v. g etiam diſſoluitur Philonium Romanum ad ʒ j. vel ij. aut laudanum opiaticum ad gr. viij vel ℈ß.

Fiunt etiam aliquando clyſteres nutrientes ex iuſculo, ſaccharo. & vitellis ouorum : quibus interdum ad corroborandum diſſoluitur confect. Alcherm. de hyacinth. ad ʒ ij.

Ad colicum dolorem præſcribuntur, clyſteres carminantes, ex decocto ſimplicium flatus diſcutientium, qualia ſunt ea quæ pituitam attenuant eodem modo vt diximus in aſtringente, diſſoluendo in decocto oleum rutaceum, laurinum, ad ℥ iiij. Vel fiunt clyſteres ad eundem ſcopum ex vini generoſi & olei nucum, vtriuſque ℔ ß.

Ad calculum renum expellendum fiunt clyſteres ex decocto ſimplicium aperientium, diſſoluendo olea aperientia ad ℥ iij. vel iiij. quorum præcipuum eſt oleum ſcorpionum : additur etiam terebinthina vitello oui diſſoluta ad ℥ j.

CAPVT III.

De Iniectionibus.

INiectiones in varias partes fieri ſolent, vterum, veſicam, aures, & alias partium cauitates, natura vel morbo factas vt fiſtulas, & ſimiles.

In vterum fiunt iniectiones ad menſes mouendus, ſordes detergendas, dolorem & inflammationem ſedandum & multas alias intentiones.

Fiunt autem huiuſmodi iniectiones decocto ſimplicium idoneorum doſi apozematis paulò minore, fit decoctio ad ℔. j. quæ frequenter in vterum iniicienda per ſyringam, quam *metrencbytem* vulgò appellant.

Vel fiunt tales iniectiones ex ſuccis herbarum depuratis, vel ex aquis ſtillatitiis.

Et non raró prædictis liquoribus quædam diſſoluuntur, vt ſyrupi, electuaria, trochiſci, pulueres, & ſimilia.

Reliquæ verò iniectiones eadem ferè methodo præſcribuntur, quæ tamen ſicut & prædictæ, quia ſunt particularia remedia, ex praxi particulari erunt mutuandæ.

CAPVT IV.

De Peſſariis.

PEſſaria ad varios vteri affectus in illius ceruicem immittuntur, & in craſſioris longioriſque digiti figuram efformantur : nonnunquam tamen inſtar globuli effinguntur pro virginibus, vt faciliùs ab iis admittantur, & *naſcalia* appellantur. Fiunt autem peſſaria. *Primò*, vel ex vnguentis aut oppiatis ſolis, ad ℥ j. ß. ℥ ij. ſtupis mollioribus exceptis, & panno ſerico vel lineo inuolutis. *Secundò*, vel ex pulueribus idoneis ad ℥ j. ℥ i. ß. melle cocto exceptis, inſtar ſuppoſitorij, vnde peſſarium efformatur.

Tertiò, vel ex ſuccis herbarum cotone exceptis, ad ℥ iij. quibus pulueres pro arbitrio poſſunt admiſceri ad ℥ ß. ʒ. vj.

Hac deniq; formula præſcribi ſolent ℞. &c. *Fiat peſſarium magnitudine digiti craſſioris quod panno ſerico inuolutum, & filo alligatum in vteri ceruicē immittatur.*

CAPVT

CAPVT V.

De Errhinis.

ERrhinum eſt medicamentum liquidum, quod naribus attractum humores à cerebro, pituitam potiſſimùm euacuat, & ad multos etiam narium affectus vſurpatur.

Componitur ex ſuccis herbarum errhinarum, qui extrahuntur ex fol. contuſorum Milij. cum vini albi ℥ iiij. vj. vel viij. his ad correctionem foliis cephalica adduntur, ac aquæ vitæ nunquam ad penetrandum, ℥ j.

Vel ex decocto ſimplicium idoneorum doſi dimidia apozematis, ad ℥. viij. in quo diſſoluuntur interdum ſucci ad ℥ ij. vel iij. mel, aut ſyrupus ad ℥ j. vel ij. pulueres ad ʒ. ß. ʒ j. hac verò formula præſcribi ſolet, &c. *Fiat errhinum, quo vtatur tepidè mane duabus horis ante paſtum, ore priùs aqua repleto.*

CAPVT VI.

De Sternutatoriis.

FIt etiam ſternutatorium ad pituitam è cerebro eliciendam, cerebri ſopitam facultatem expultricem irritandam in affectibus comatoſis.

Componitur ex pulueribus rerum acrium, quales ſunt pyper, pirethrum, ſemen ſinapi, ſtaphiſagriæ ſemen, radix ellebori albi, euphorbium.

Quantitas horum omnium, ʒ ij. non excedat, quibus addere poteris, ad cerebri defenſionem, maioranæ ſiccæ ℈ j.

Aduerte, euphorbium eſſe vehementiſſimum, nec vltra gran. iij. vel iiij. eſſe præſcribendum.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞ &c. *Miſce, fiat puluis tenuiſſimus, qui pennulâ inſoffletur in nares.*

CAPVT VII.

De Gargariſmate.

GArgariſma fit ad varios oris & partium ei adiacentium affectus.

Componitur ex decoctione ſimplicium, doſi apozematis, ad ℔ j. in qua diſſoluuntur ſyrupi conuenientes ad ℥ iij. vel iiij. quia verò frequentiſſimè parantur gargariſmata adſtringentia ad fluxiones repellendas, ideò vſitatiſſimè in eis diſſoluuntur diamorum, dianucum, ſyrupus myrthinus, & de roſis ſiccis, non raro etiam mel roſaceum, vbi detergendum.

Fit etiam interdum ex aquis ſtillatitiis ad ℔ j. diſſoluendo ſyrupos prædictos.

Hac denique formulâ præſcribitur: ℞. &c. *Fiat gargariſma, quo vtatur omni horâ.*

CAPVT VIII.

De Maſticatoriis.

MAſticatoriis etiam pituita è cerebro copioſè attrahitur.

Fiunt autem vel ex rad. pyrethri ſola in fruſtula inciſa, & in aceto macerata.

Vel ex multorum ſimplicium pulueribus cera exceptis, vt inde globuli conficiantur. Illa autem ſimplicia magis vſitata ſunt rad. pyrethri, zinxiberis, iridis, ſem. ſinapi, ſtaphiſagriæ, piper longum, maſtiche, quibus adduntur cephalica gariophylli nux moſchata.

Riuerij Inſtit. Medic.

Pulueris quantitas non excedat ℥ ß. ceræ quantitas non definitur.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞ &c. *fiat omnium puluis*, qui *cerâ alba excipiatur, fiantque plures globuli. Maſticetur vnus manè prono capite frequenter ſpuendo.*

CAPVT IX.

De Collyriis.

COllyria pluribus formis componi ſolent, ſcil. vel liquoris forma, vel linimenti, vel cataplaſmatis.

Vſitatiſſima tamen ſunt liquida, quæ verè & propriè collyria appellantur.

Componuntur ex aqua ſtillatitia ad ℥ iij. vel iiij. cui admiſcetur puluis conueniens, v. g. tuthia præparata, trochiſci albi Rhaſis, antimonium lotum, ſarcocolla in lacte muliebri nutrita, &c. ad ʒ j. vel ʒ j. ß.

Interdum ſucci permiſcentur, vel albumen oui agitatum, ad ℥ j. vel ij.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *Fiat collyrium, quod inſtilletur in oculos, manè & ſerò.*

Reliquæ collyriorum formulæ ex praxi peculiari ſunt deſumendæ, propterea quod exquiſitum remediorum delictum & exactam præparationem ac doſim deſiderant, ob eximium partis ſenſum.

SECTIONIS SECVNDÆ
ARTICVLVS TERTIVS.
De Compoſitione medicamentorum externorum.

CAPVT PRIMVM.

De Epithemate.

EPITHEMA cordi & hepati potiſſimùm admoueri ſolet, ad partes illas alterandas & corroborandas.

Et duplex eſt, liquidum & ſolidum.

Liquidum fit ex aquis ſtillatitiis, ad ℥ viij. vel ℔. j. ſucci s fructuum, v. g. limonum, granatorum, pomor. redolent. ad ℥. ij. vel iij. aceti roſacei ad ℥ j. aut ℥ j. ß. puluerum cordiacorum, ad ʒ ij. vel iij.

Nota: quando præſcribuntur ſucci acidi limonum, vel granatorum, non eſſe opus aceto.

Nota etiam: in epithemate cordis ſi pulmones ſint peculiariter affecti, acida non eſſe præſcribenda, quia ſunt pectori noxia.

Item in epithemate hepatis maiorem quantitatem ſuccorum acidorum, vel aceti eſſe præſcribendam, quam in epithemate cordis.

Interdum præter pulueres cardiacos permiſcentur confectiones cardiacæ, alchermes, vel de hyacintho, ad ʒ j. vel ij. & trochiſci de caphura, in epithemate refrigerante, ad ℈ ß. crocus in calefaciente, ad gr. v.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *Fiat Epithema liquidum, applicandum regioni cordis tepidè, frequenter, cum pannis ſcarlatinis hoc liquore imbutis & expreſſis.*

Solidum cordi tantùm admonetur, & componitur ex conſeruis cardiacis, ad ℥ iij. confectionibus, ad ʒ ß. pulueribus, ad ʒ j. ß aut ʒ ij. cum aqua cardiaca conuenienti.

Formula illius talis eſt. ℞. &c. *cum aqua* roſarum v.g. *Fiat Epithema ſolidum applicandum regioni cordis, cum panno ſcarlatino*

Solidum hoc Epithema ſolùm non rarò præſcribitur, vbi maior roborandi quàm alterandi neceſſitas apparet; at verò liquidum nunquam vſurpatur, quin poſt vſum illius ſolidum ſtatim admoueatur: ideo ſolent Medici in illo caſu liquidum & ſolidum conſequenter præſcribere, & in fine formulæ addere, *Fiat epithema ſolidum applicandum regioni cordis ſtatim poſt liquidum.*

Ad epithemata referuntur iuniora animalia per medium ſecta, puluere cordiaco conſperſa, & cordis regioni admota: illa autem animalia ſunt pullus columbinus vel catellus. Horum verò præſcribendorum formula talis eſt. *Admoueatur regioni cordis pullus columbinus per medium ſectus & puluere electuarij diamarg. frigidi ſinapizatus.*

Vel ♃. *pulu. electuarij diamarg. frigidi* ʒ ij. *ſinapiſetur pullus columbinus per medium ſectus, regioni cordis applicandus*

Interdum ea animalia ſincipiti raſo admouentur puluere cephalico conſperſa, ad cerebrum corroborandum.

CAPVT II.

De Fomento.

Fotus fit in variis partibus, ſed frequentius in latere, ad dolores pleuriticos, in ventriculo ad corroborandum, in hypochondriis, ad ſoluendas obſtructiones.

Pro latere fiunt decocta ex ſimplicibus emollientibus, additis anodynis & reſoluentibus, quæ omnia doſi apozematis ferè præſcribuntur, hac formula ♃. &c. *fiat omnium decoctio, qua foueatur latus dolens calidè frequenter, cum veſica ſuilla hoc decocto ſemiplena.*

Pro ventriculo præſcribuntur ſimplicia ſtomachica doſi apozematis minori, quibus adduntur aromata vel gariophilli, nux moſchata, ſpica nardi, ſatis magna doſi, nempe ſingulorum ʒ ij. iij. vel ℥ ß. *fiat decoctio in æquis partibus aquæ fontis, & vini rubri adſtringentis, ſub finem additi*, vel vbi magis adſtringendum, loco aquæ fontis, aqua ferrata præſcribenda.

Formula huius talis eſt. ♃. &c. *fiat decoctio in æquis partibus*, &c. *qua foueatur regio ventriculi calidè longè à paſtu duobus ſacculis prædictis ſimplicibus ſemiplenis.*

Pro hypochondriis fiat decoctio ex ſimplicibus aperientibus, doſi dicta, admiſtis quibuſdam emollientibus in æquis partibus aquæ fontis, & vini albi ſub finem additi, dummodo calida intemperies non impediat.

Formula huius talis eſt. ℞. &c. *fiat decoctio* &c. *qua foueantur hypochondria calidè frequenter cum filtris imbutis & expreſſis.* Si alterum tantùm hypochondrium laboret, præſcribendum eſt vt foueatur regio hepatis, vel lienis, prout hæc vel illa pars fuerit affecta, admixtis in decoctione iis ſimplicibus, quæ partes illas peculiariter reſpiciunt.

CAPVT III.

De Balneo.

Balnea parari ſolent ad multas intentiones, ſcil. ad refrigerandum & humectandum, menſes mouendos, conceptum iuuandum & ad externos affectus, ſcabiem, & elephantiaſim.

Componuntur ex radicibus tribus, quatuor, aut quinque, an. ℔ j. ℔. j. ß. herbis 5. 6. vel 7. ſingulorum faſc. j. ſemin. à ℔. ß. ad ℔ j. fructibus à ℔ j. ad ℔ j. ß. floribus ad M. iij. vel iiij.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *Fiat decoctio pro balneo quod ingrediatur tepidè, ſine ſudore, bis in die per biduum aut triduum.*

CAPVT IV.

De Semicupio.

Semicupium nihil aliud eſt quàm dimidium balneum, quo immergitur æger vmbilico tenus.

Componitur ex iiſdem balnei ſimplicibus, dimidiâ tantùm doſi, & ſequenti formulâ præſcribitur. ℞. &c. *Fiat decoctio pro ſemicupio, cui æger inſideat à genubus vſque ad vmbilicum manè & veſperi longè à paſtu, per biduum aut triduum*, vel *vrgente neceſſitate*, ſi ad dolores ſedandos præſcribatur.

CAPVT V.

De Oleis.

Olea rariſſimè componuntur à medicis, quia in officinis ad omnes ferè intentiones parata habentur: ſi quis tamen olea componendi rationem deſideret, ita progrediatur.

Præſcribatur primò olei vel communis, vel officinalis, vnius vel plurium, v.g. ℔. ß. ſimplicium puluerat. ℥ j. ſucci, vini, vel alterius liquoris ad ſcopum facientis ℥ ij. vel iij. coquantur ad ſuccorum conſumptionem, fortiter exprimantur, fiátque oleum vſui reſeruandum.

Si olea officinalia ſola (vt frequenter fit) præſcribantur, ſine à Medico ſeorſim componantur, talis erit formula. ℞. &c. *Miſce, inungatur talis pars calidè, vel tepidè, admotis linteis tepidiuſculis.*

Vel ℞. &c. *Miſce fiat embrocatio ſupra talem partem admotis*, &c.

CAPVT VI.

De Linimentis.

Linimenta vulgò fiunt ex oleis officinalibus cum axungiis, butyro, medullis, aut mucilaginibus, eâ proportione, vt ſit oleorum quantitas, reliquorum dupla, vnde linimenti conſiſtentia emergit, quæ eſt media inter oleum & vnguentum.

Vel loco butyri, aut axungiarum, cera præſcribatur eâ quantitate vt pro olei ℥ j. ſit ceræ ʒ j. paſſim tamen ceræ quantitas non definitur, ſed præſcribitur in fine, ceræ q.ſ. interdum pulueres admiſcentur ad ʒ ß. pro olei ℥ j.

Vel denique ſit linimentum ex vnguentis officinalibus cum oleis duplâ quantitate, additis etiam pulueribus, ſi lubet proportione dictâ.

Quantitas linimenti præſcribitur pro partis affectæ magnitudine, paſſim tamen ad ℥ iiij. vel vi.

Formula illius talis eſt. ℞. &c. *Fiat linimentum, quo illinatur pars affecta calidè, admotis linteis calidiuſculis.*

CAPVT VII.

De Vnguentis.

COmponuntur vulgò Vnguenta ex oleis,pulueribus,& cera,eá proportione, vt pro olei ℥ j. ſit pulueris ʒ j. velʒ.j. ß. ceræ ʒ ij vt plurimùm tamen ceræ quantitas non definitur, ſed dicitur q.ſ.

Quantitas totius maſſæ pro partis inungendæ magnitudine, & temporis diuturnitate præſcribenda eſt, ad ʒ v.vj.viij. formula verò talis eſt. ℞. &c. *Fiat vnguentum, quo inungatur pars affecta.*

Frequenter etiam fiunt vnguenta efficaciſſima ex oleis ad ℥ iiij.v.vel vj.pulueribus ad ℥ ß.ʒ.vj. ſuccis dimidiâ oleorum quantitate, vel maiore, ita vt bulliant ad ſuccorum conſumptionem, addendo poſtea ceræ q. ſ. vel aliquando vnguenti officinalis ad ℥ j. ß. ℥ ij. q. ſ.

Huius formula talis eſt.℞.&c.*bulliant ad ſuccorum conſumptionem: expreſſione facta diſſolue cera &c.fiat vnguentum.*&c.*Nota*:in prædictis vnguentis ſępiſſimè miſceri pinguedines,medullas,butyrum & mucilagines,quæ pro oleo ſunt habenda;gummata verò, vt ammoniacum, bdellium &c. ceræ locum obtinere.

Fiunt etiam vnguenta ex vnguentis officinalibus ad ℥ ij.oleis eadem plus minùs quantitate,pulueribus ad ʒ. ij. vel iij. ceræ q. ſ.

Vel interdum vnguentum officinale ſolum ſine vlla additione præſcribitur.

CAPVT VIII.

De Emplaſtris.

EMplaſtra vulgò componuntur ex oleo pulueribus,& cera: aut iis quæ olei conſiſtentiam ferè habent,vt axungiæ,medullæ butyrum, mucilagines; aut iis quæ ceræ naturam referunt,vt gummata, pix, reſina.

Horum talis eſt proportio,vt pro olei ℥ j.ſint pulueris ʒ vi.ceræ ℥ i.ß. Quantitas totius maſſæ,eadem quæ vnguenti.

Fiunt etiam emplaſtra ex emplaſtris officinalibus ad ℥ i. aut ℥ i.ß.pulueribus ad ℥ ß. vel ʒ vi. oleo ad ℥ i. ceræ q. ſ addendo terebinthinæ parum.

Vel ex ſolis emplaſtris officinalibus, quantitate parti affectæ proportionatâ.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. &c. *Fiat emplaſtrum quod extendatur ſuper alutam, & tali parti applicetur.*

Nota, figuram emplaſtri in multis partibus deſignari,vt in ſincipite ad formam literæ T.vel etiam oualis figuræ in ventriculi regione in formam ſcuti; lienis,ad formam linguæ bouis;vteri rotundum;renum quadratum: in aliis partibus non definitur, ſed dicitur, *Fiat Emplaſtrum magnitudinis debita.*

CAPVT IX.

De Cataplaſmate.

CAtaplaſma vulgò fit ex radicibus,foliis, ſeminibus fructibus,doſi fotus,quæ decoquuntur in liquore idoneo,poſtea contunduntur, & traiiciuntur per ſetaceum, addendo puluerum, vel farinarum ℥ ii. iii. vel iiii oleorum vel axungiarum ℥ iii. vel iiii.

Hac autem formula præſcribi ſolet. ℞. &c. *decoquantur omnia, piſtentur in mortario marmoreo & per ſetaceum traiiciantur, addendo,*&c. *fiat cataplaſma,applicetur parti affecta.*

Sæpiſſimè poſt vſum fomenti cataplaſma admouetur, & ex illius reſidentia paratur, quando ſcilicet intentio eſt emolliendi, reſoluendi, &c. hac formula. &c. *Reſidentiam prædicti fomenti, contundatur in mortario*, &c.

Interdum fit ex fructibus ſub cineribus coctis, vt in alui fluxu & dyſenteria ex cydoniis coctis, ſub cineribus, N.iii.vel iiii.pro eorum magnitudine, vel certiùs ad ℔ i.℔. i ß. contuſis & traiectis,addendo pulueres adſtringentes doſi dictâ,& tantillum vini rubri, ſi lubet.

Fit etiam in alui fluxu ex cruſta panis in vino macerata ad ℔. ß. aut quartar. iii. cui adduntur pulueres roborantes, & adſtringentes, ad ʒ i. vel ii.

Vel ad dolorem ſedandum in inflammationibus fit cataplaſma *de mica panis*, vulgò dictum, ex mica panis albi in lacte macerata ad ℔. ß. vitellis ouorum duobus, & croci ℈ nonnunquam olei roſacei q. ſ.

CAPVT X.

De Veſicatorio.

VEſicatorium duplex eſt officinale, & magiſtrale.

In officinis habetur emplaſtrum veſicatorium, quod frequentiſſimè præſcribitur à Medicis hac formulâ. ♃. *Maſſa emplaſtri veſicatorij* ℥ i.vel ℥ i.ß.*extendatur ſuper alutam fiat emplaſtrum magnitudinis vola manus, applicandum* poſteriori parti ceruicis, vel alteri parti, ſi opus videbitur.

Magiſtrale præſcribitur ex fermenti acrioris ℥ i. cantharidarum pulueratarum ʒ iii. cum aceto roſaceo, fit cataplaſma veſicatorium.

Interdum ad affectus oculorum vel dentium applicantur veſicatoria ponè aures, in formam Semilunæ,hac formulâ. ♃. *Maſſa emplaſtri veſicatorij* ℥ i. *formentur duo emplaſtra ad formam ſemiluna, applicanda ponè vtramque aurem.*

CAPVT XI.

De Sacculis.

SAcculi duabus potiſſimùm intentionibus præſeribi ſolent, vel ſcilicet ad humorem frigidum, craſſum,& impactum in aliqua parte reſoluendum, vt in capite frequenter per diætas ſudorificas tales ſacculi admouentur, poſt aſſumptam ſudorificam potionem; vel ad roborandum, cor præſertim & ventriculum.

Reſoluentes ſacculi fiunt vt plurimùm ex milio ad ℔.i. ſale communi ad ℔. ß. ſeminibus diſcutientibus, vt aniſi, fœniculi, fœnugræci, baccis lauri, ad ℔ .ß. ℥. iii.

Illi autem hac formula præſcribuntur. ℞. &c. *torreſiant in ſartagine, ſenſim affundendo vini generoſi*, q. ſ. *includantur duobus ſacculis, qui viciſſim applicentur, aqua vita prius irrorati.*

Roborantes fiunt ex pulueribus radicum, lignorum, corticum & aromatum, ad ℥ ii. ℥ ii.ß.quibus aliquando puluis cyprius, aut violaceus adiungitur, ad ℥ ß. moſchus, ambra, ad grana iiii, vi. ℈ ß.

Hac autem formula præſcribi ſolent. ℞. &c. *Fiat*

omnium pulvis, qui excipiatur cotone moſchato, & cum panno ſericeo rubro interpunčto fiat ſacculus, qui collo appenſus geſtetur ſuprà regionem cordis, vel ſtomachi.

CAPVT XII.

De Cucupha.

SAcculos roborantes æmulatur cucupha, cerebro roborando & calefaciendo dicata.

Fit ex cephalicis magis odoratis, radicibus, ad ℥ j. foliis ad M ij. vel iij. floribus ad P. ij. vel iij. aromatis ad ℥ ß. quibus addi poſſunt puluis violaceus, & cyprius, ad ℥ ß. ſtorax, benioinum, ad ʒ j. vel ij. moſchatus ad ℈ ß.

Formula autem talis eſt. ℞. &c. *Fiat pulvis, qui excipiatur cotone moſchato, & cum panno ſericeo interpunčto fiat cucupha ſupra caput geſtanda, vel pileo aſſuenda.*

Interdum duæ præſcribontur cucuphæ, vna interdiu, altera de nocte geſtanda, & tunc pulueris quantitas eſt duplicanda, atque ita præſcribuntur: *Fiant duæ cucuphæ quarum vnam pileo aſſuat, alteram de nočte geſtet.*

CAPVT XIII.

De Frontali.

ADmonetur frequenter frontale, ad capitis dolorem ſedandum, & ſomnum conciliandum, ex ſeminibus quatuor frigid. maior. lactuc. & papau. albi, ad ℥ ß. aut ʒ vj. floribus roſar. violar. & nymphеæ ad p. iij. adduntur ſæpe ad robur grana chermes, ad ʒ ß. vel puluis trium ſantalor. ad ʒ. j. interdum florum chamæm. & meliloti ana p. ß. qui dolorem ſedant nec valde calefaciunt.

Formula horum talis eſt. ℞. *Fiat omnium pulvis craſſior, qui includatur duobus pannis lineis, & vapore aceti irroratus fronti applicetur horâ ſomni.*

Fit etiam frontale formâ humidâ, ad oxyrrhodini naturam accedit, & intenſiùs refrigerat, ac ſomnum conciliat in phrenitide & febribus ardentibus, aut diuturnis vigiliis.

Componitur ex vnguento populeone ad ℥ j oleo roſaceo ad ℥ ß. parte dimidiâ alborninis vnius oui, addendo parum aceti roſacei, hac formula. ℞. &c. *agitentur omnia ſimul, & excipiantur ſtupis cannabinis, ac fronti applicentur duobus lineis incluſa.*

Aliquando adduntur conſeruæ roſarum violarum ad ℥ ß. aut ʒ vj.

FINIS.

INDEX

INDEX

Rerum, quæ in hoc volumine Inſtitutionum Medicarum continentur.

A

ABſceſſus legitimus qui. pagina 40
Abſceſſus futuri ſigna. 108
Abſceſſus qui mali. 100
Acceſſiones longiores quid arguant. 73
Accidentium eſſentia vnde pendet. 32
Accretio quid. 23
A nutritione realiter diſtinguitur. ibid.
Accretionis terminus quis. 24
Acetoſa. 122
Acida pituita quid. 14
Actio læſa præcipuum ſymptoma morbi. 49
Differentia Actionum læſarum. ibid.
Actionum læſarum cauſæ. 50
Actiones naturales quæ malæ. 87
Acutus morbus. 37
Acuti morbi quando indicantur. 105
Acuti morbi ſigna. 67
Adeps an ſit pars corporis. 18
Adoleſcentium victus. 118
Adſtrictio quid. 35
Adſtrictio vnde producatur. 43
Adſtringentia medicamenta. 170
Acris qualitates. 134.& 135
Æquiuoca generatio. 24
Æruginoſa bilis quid. 12
Æruginoſa bilis an præternaturalis & vnde procreetur. 68
Æſtatis Temperamentum. 8
Æſtatis victus. 119
Æſtatis qualitates. 136
Æſtus in toto corpore acuti morbi index. 68
Ætatum temperamenta. 7
Agnina caro. 125
Altilis humor quid. 9
Alimenta calida quomodo calefaciunt. 47
Alimentorum exceſſus refrigerat. ibid.
Alimentorum qualitas, & ordo ea ſumendi. 114
Tempus alimenti ſumendi. 115
Alimentorum præparatio. 117
Alimentorum quantitas quæ neceſſaria. 112
Allium. 122
Alteratio exſiccat. 47
Interdum humectat. ibid.
Alteratrix facultas quid ſit. 24
Alui fluxus quando malus. 94
Aluminoſa aqua quomodo calefaciat. 47
Amarities in lingua quid ſignificet. 61
Amnios quid. 29
Amygdala. 124
Ἀναμνηστικὰ ſigna. 52
Anaſtomoſis quando fit 35
Angina quomodo oriatur. Ibid.
Anima quid ſit. 20
Animalis ſpiritus quis, & vbi generetur. 16
Probatur dari. ibid.
Cibi ex Animalibus. 124.125.& 126.
Animata quomodo calefiant. 47
Anodyna medicamenta. 172
Anorexia magnum morbum arguit. 65
Anſeres. 127
Antecedentia ſigna criſeos. 40
Anticipatio acceſſionis quid notet. 73
Antiperiſtaſis calefacit. 47
Apepſia magnum morbum indicat. 65
Apoplexia quid arguat. 64
Apoplexia lethalis quæ. 77
Apoplexia vnde aliquando excitetur. 47
In Apoplexia cur ſenſus & motus in toto corpore pereat. 37
Apoſitia magnum morbum arguit. 65
Apozema alterans, & purgans. 175.& 176
Apparitionis menſis. 44
Appetentia quæ mala. 87
Aquæ. 130.& 131
Aqua frigida per accidens calefacit. 46
Arenulæ excretæ quid notent. 60
Aromata bilem generant. 55
Aromata quomodo calefaciunt. 47
Arſenij abſtinentia. 112
Arteriæ vulnus quomodo noſcatur. 60
Arteriæ quomodo implentur. 25
Arterialis ſanguinis qualis. 10
Arthritidis cauſæ. 46
Arthritica medicamenta. 169
Articoca. 124
Articulorum abſceſſu tentandorum ſigna. 108
Aſſario. 22
Aſſidentia ſigna. 42
Aſpectus Lunæ cum Zodiaci ſigno, & loco in quo erat initio morbi ad criſin eſt obſeruandus. 44.
Aſperitas quid ſit. 4
Aſperitas vnde oriatur. 48
Aſthma quando periculoſum. 77
Atra bilis quid ſit, & eius differentiæ. 13
Atrabilarij oſores, proditores. 58
Atrophia quomodo noceat. 35
Attractio per quid fit. 22
Attractrix facultas quid ſit. ibid.
Auctrix facultas. 23
Auctio ſiue accretio quomodo fiat. ibid.
Auditus quid. 27
Auditus in bilioſis acutus. 55
Auditus ſigna lethalia. 80
Auena. 120
Augmentum morbi. 36
Aurium dolores quando periculoſi. 81
Autumni Temperamentum. 8.& 9
Autumni victus. 119
Autumni qualitates. 136

B

BAlneum. 184
Benignus morbus. 37
Betæ. 121

Bilis

Index rerum Inſtitut.

Bilis alimentaria quid : quæ ætas, quod alimentum, quod temperamentum eam generet. 11
Eiuſdem effectus. ibid.
Bilis excrementitia quid. 12
Illius vſus, differentiæ. ibid. & 13
Bilis atra quomodo cognoſcatur, vnde procreetur. 68
Bilis præternaturalis ſigna. ibid.
Cibi calidi & ſicci bilem generant. 55
Biliosi humoris prædominantis ſigna. ibid.
Excrementa eorumdem & habitus corporis. ibid. & 56
Bilioſis vnde oriuntur inſomnia. 26
Morbi bilioſorum. 55
Bolus. 180
Bombus quando malus. 80
Borborygmus quid arguat. 61
Borrago. 122
Braſſica. 121
Breuioris morbi ſigna. 73.& ſeqq.
Bronchia pulmonum quo ſigno notentur. 60
Bronchocele familiaris Alpinorum montium incolis. 37
Bubones in febribus maligni. 67
Bobula caro. 125
Butyrum. 127

C

Cacochymia. 148
Calculi medicamenta. 168
Calculus quomodo noceat. 35
Caliditas qualitas ignis & aëris. 4
Cauſæ caliditatis in corpore. 47
Calidum innatum quid. 17
Calor natiuus qualis, illius origo, & quomodo conſeruetur. ibid.
Illum Cœleſtem putat Fernelius. ibid.
Refutatur tamen. 18
Calor in febribus qui malus. 101
Calui fiunt bilioſi. 56
Cambium, humor ſecundarius. 12
Cancer, morbus perpetuò malignus. 66
Cantharides veſicæ noxiæ. 60
Capitis dolores quando periculoſi. 81
Capones. 127
Carbunculi in febribus maligni. 67
Cardiaca medicamenta. 165.& 166
Caries quid. 36
Carnes quæ vtiles. 124.& 125
Carnoſæ partes. 19
Carnoſæ partes in Maribus quando perficiuntur, & quando in Fœminis. 29
Caryophylli. 128
Caſeus. 127
Caſtanea. 124
Cathæretica medicamenta. 175
Cataplaſma. 185
Morbi in cauitate quotuplices. 34.& 35
Cauſæ minùs principales dierum Criticorum. 45
Cauſtica medicamenta. 175
Cepæ quomodo calefaciunt. 47
Cepa. 122
Cephalica medicamenta. 163.& 164
Ceraſa. 123
Cerebrum pituitæ Metropolis. 14
Cerebrum pars organica. 20
Cholagoga medicamenta. 160
Chorion quid. 29
Chronicus morbus. 37
Chronicus morbus quis. 67
Chyloſis vbi fit. 22
Cibi conſueti an aliis vtiliores. 117
Cibi ex volatilibus. 127
Cicatricem inducentia medicamenta. 174
Cicera. 121
Cichorium. 122
Cinnamomum. 128
Clyſter. 182
Cœna an largior prandio eſſe debeat. 115. & 116.
Coindicantia. 141
Collyrij compoſitio. 183
Color niger in lingua ſine ſiti morbum malignum indicat. 67
Compoſitio medicamentorum. 175
Conceptio quando fieri dicatur, & quænam ſint potiſſima ipſius ſigna. 28
Concoctio quomodo & vnde perficiatur. 22
Fit incraſſando, triplex eſt. ibid.
Concoctio humorum. 152
Concoctrix facultas quid ſit. 22
Concomitantia ſigna criſeos. 40
Condimenta. 128. & 129
Conditum. 181
Conformatrix facultas quid. 24
Coniunctio quid comprehendat. 20
Connexio partium quomodo peruertitur 48
Signa partis laborantis per Conſenſum. 61
Conſtantis ætatis Temperamentum. 7
Conſtipatio interdum refrigerat. 47
Conſtipatio calefacit. ibid.
Contemplabiles dies ad criſin qui. 41
Continentia, contenta, & vim facientia quid ſint. 15
Continuæ febres periculoſæ. 77
Continuus morbus. 37
Contagioſus morbus. ibid.
Contraindicantia. 142
Conturbatio quid ſit. 44
Vnde fiat. ibid.
Contuſio quomodo ſoluat continuum. 36
Conuulſio quæ periculoſa. 83.& 84
Conuulſionis futuræ ſigna. 109
Cor pars organica. 19
Cor quomodo impletur. 25
Cornari abſtinentia mirabilis. 112
Corporis humani triplex ſtatus. 30
Correpugnantia. 142
Coryza quando periculoſa. 86
Coturnices. 128
Craſſa pituita. 14
Craſſamentum ſeminis quid. 27
Cremor lactis. 127
Criſis quid, & variæ illius nominis acceptiones. 38
Similitudo illius cum iudicio forenſi. ibid.
Criſium differentiæ, perfecta & imperfecta. 39
Criſium ſigna. 40
Perfecta Criſis quæ. 39
Imperfecta Criſis. ibid.
Cauſæ Criſium & dierum criticorum. 44
In Criſibus Luna plurimùm pollet. ibid.
Signa futuræ Criſeos per vomitum, per alui fluxum, & ſudores. 106
Criſis per vrinas futuræ ſigna. 107
Criſis per menſes futuræ ſigna. 108
Criſis per hæmorrhagiam futuræ ſigna. 107
Criticus dies habet indicem. 41
Dies Critici qui. ibid.
Criticorum dierum computatio à quâ horâ debet fieri. 43
Crocus. 129
Cubitorum dolores quid portendant. 109
Cucurbitæ. 124
Cuniculorum caro. 125
Cucumeres. 124
Cucupha. 186
Curatio. 139

Index rerum Inſtitut.

Curationis primum & generaliſſimum principium. 143
Cutis eſt inſtrumentum quo dignoſcitur Temperamentum. 6
Cydonia. 223
Cynara. 124

D

Decimus-ſeptimus dies decretorius. 42
Decimus-quartus dies eſt criticus. 41
Declinatio morbi. 36
Decocta ſudorifica. 179
Decoctum galli veteris. 280
Decretorij dies quando computandi. 43
Decubitus in morbo quando periculoſus. 82. & 83
Deiectiones quæ malæ. 92. & 94
Deiectiones quæ hepar imbecillum arguunt. 60
Deliquium frequens quid arguat. 77
Deliquium ſubitum malignum. 66
Delirij futuri ſigna. 108
Delirium prauum ſignum in vniuerſum. 78
Quando lethale. ibid. & 79
Delirij variæ ſignificationes. 62
Delirium morbi maligni index. 66
Denſitas qualitas Elementorum. 4
Dentes prodeunt anno ſeptimo. 41
Dentium ſtridor quid arguat in febribus. 104
Deriuatio. 146
Detergentia medicamenta. 173
Deuteropathicus morbus. 37
Diabete vnde ſignificetur. 64
Diæta. 154
Quænam ſint eius ſpecies, & quibus morbis conueniant. ibid. & 155
Diagnoſtica ſigna. 52
Diapedeſis quando fit. 35
Diarrhœa vnde oriatur aliquando. 51
Diaſtoles effectus. 25
Dies critici. 41. 42. & 43
Dies critici puerperæ febricitantis. 43
Digitorum extremitas apta ad dignoſcendum Temperamentum. 6
Dilatatio vnde oriatur. 48
Dilatatio quid. 35
Diſcurſus facilis Sanguineis. 57
Diſperſi morbi. 38
Diſſimilares partes. 19
Diſtinctio trium facultatum vitalis, naturalis, & animalis, quomodo probetur. 21
Diuretica medicamenta. 162. & 263
Diuulſio quid ſit. 36
Dolores quando periculoſi. 81
Dolor pungitiuus quid ſignificet. 60
Doſis. 142
Dulcis pituita quæ. 14
Dulcia bilem generant. 55
Durities quid ſit. 4
Durities cutis quando mala. 102

E

Eclegma. 181
Elementa quid ſint. 3
Qualitates & numerus. ibid.
Elephantiaſis perpetuò maligna. 66
Elixatio. 22
Emplaſtica medicamenta. 171
Emplaſtica medicamenta quomodo calefaciunt. 47
Emplaſtrum. 185
Emollientia medicamenta. 172
Emulſio. 179
Encorema quod malum. 98

Endemij morbi. 37
Endiuia. 121. & 122
Ephemera febris perpetuò benigna. 66
Epidemij morbi. 38
Ἐπιγινόμενα ſigna. 52
Epilepſia vnde excitatur. 47
Ἐπιφαινόμενα ſigna. 52
Epiſpaſtica medicamenta. 173
Epithema. 183
Epulotica medicamenta. 174
Eroſio quomodo ſoluat continuum. 36
Errhina medicamenta. 163
Errhinorum compoſitio. 283
Eruca. 122
Euacuationis cauſa. 44
Euacuatio per ſudores. 153
Euacuatio per vrinas. 152
Euacuatio & illius differentiæ. 145
Euacuatio particularis. 147
Euentus morbi. 37
Exanthemata in febribus maligna. 67
Exceſſus alimenti ſigna. 213
Excitationes feroces à ſomno quid ſignificent. 109
Excitationes à ſomno pauidæ quid notent. 80
Excreationes quæ pulmonem affectum indicant. 60
Excrementum quid. 22
Excrementa quot modis peccent. 50
Cauſæ ſymptomatum in excrementis. 51
Excrementa morbum acutum indicantia. 68
Excrementa quæ ominoſa. 89
Excrementitius humor quid. 12
Excrementitia bilis quid. ibid.
Melancholia Excrementitia. 13
Excretio quando ſalutaris. 40
Excretio quæ periculoſa. 90
Excretio interdum pro criſi vſurpatur. 38
Exedentia medicamenta. 175
Exercitatio violenta quomodo exſiccet. 47
Exercitatio quæ vtilis. 136
Expulſio quomodo fiat. 22. & 23
Expiratio quid efficit. 25
Expultrix facultas quæ. 22
Exulcerationem indicat dolor acer. 64

F

Fabæ. 120
Facies cadaueroſa lethalis. 103
Facultas animalis quæ, & quotuplex ſit. 25
Facultas auctrix. 23
Facultas concoctrix. 23
Facultas Generatrix. 24
Facultas vitalis quid ſit. ibid.
Facultates minùs Principes quæ. 27
Facultas naturalis quid ſit. 21
Facultas expultrix. 22
Facultas quid ſit. 20
Facultatum ſubiectum. ibid.
Fames quæ ominoſa. 88
Fames canina magnum morbum arguit. 65
Farinacea ſedimenta in vrinis mala. 97
Faſtidium cibi quando malum. 87. & 88
Faucium ſigna periculoſa. 104
Febres continuæ, acutæ 68
Febres quæ periculoſæ. 77
In Fœminis quadraginta dierum ſpatio partes ſpermaticæ perficiuntur. 29
Fœminarum Temperamentum. 8
Fibræ ſanguinis quales. 10
Ficus. 123
Figura partium quomodo peruertatur. 47. & 48
Filiorum ſimilitudo. 29

Finis

Index rerum Inſtitut.

Finis Medicinæ quis. 2
Fiſtula quid. 36
Flatus diſcutientia medicamenta. 170
Flatuum ſigna. 70.& 71
Fluxio per Attractionem. 47
Fluxio per Congeſtionem. ibid.
Fluxio quot modis fit. ibid.
Fluxus alui imminentis ſigna. 106
Fœtor in ægrotante, malum. 102.& 103
Fœtus vitalis editur ſeptimo menſe. 41
Fomentum. 184
Fontana aqua. 130.& 131
Formatrix virtus ad ſimilitudinem valet. 29
Formatricis virtuti defectus. 47
Fractura quid. 36
Frigiditas qualitas aquæ. 4
Frigiditatis cauſæ in corpore. 47
Frigus in acutis quando malum. 100
Frontale. 186
Fructus & olera ſerum generant. 70
Fructus eſculenti. 123
Functio. 20

G

GAlli Indici. 127
Gallinæ. ibid.
Gangrænæ ſigna in vrinâ. 96
Gargariſma. 183
Gaudii effectus. 138
Generatrix facultas quid ſit. 24
Generatio quid ſit, & quotuplex. ibid.
Vniuoca Generatio. ibid.
Generationis primæ defectus. 47
Gentilitij morbi. 37
Glaciales aquæ. 132
Glaſtea bilis quid. 13
Glaſtea bilis vnde procreetur, & an præternaturalis. 68
Glutinantia medicamenta. 174 & 175
Gluten humor ſecundarius. 12
Graciles quomodo purgandi. 152
Grauitas qualitas Elementorum. 4
Grauatiuus dolor vnde. 60
Grauidæ mulieres quomodo & quando purgandæ. 150.
Guſtus ſigna praua. 80.& 81
Guſtus quid. 27
Gypſea pituita. 15

H

HÆmatoſis vbi fit. 22
Hæmorrhagia quando periculoſa. 89
Hæmorrhagiæ inſtantis ſigna. 107
Hæmorrhagia febris ardens in iuuene indicatur. 39
Hæreditarii morbi lien turgidus, nephritis, podagra. 64
Hebetudo mentis familiaris pituitoſis. 56
Sanguineis. 57
Hectica febris inter omnes ſola eſt in facto. 32
Hepar pars organica. 20
Hepatica medicamenta. 166
Hœdina caro. 125
Homines cur alii ſint breuioris, alii procerioris ſtaturæ. 24
Hordeum. 120
Horror primò perceptus aut frigus, indicat principium morbi. 43
Horror quando malus. 86
Humidum primigenium. 17
Origo eius. ibid.
Conſeruatio. ibid.
Humidæ Intemperaturæ cauſæ. 42
Humiditas, qualitas Aquæ. 4
Humoris natura. 9
Humorum differentiæ & numerus. ibid.
Primarij. ibid.
Humores ſecundarij qui. 11
Eorum numerus. 12
Humores Excrementitij ibid.
Humorum motus & diſpoſitio ad criſin obſeruanda. 45
Humorum præparatio. 152
Hydragoga medicamenta. 161
Hydrops ferè lethalis. 77
Hyemis Temperamentum. 9
Hyemis victus. 119
Hyemis qualitates. 136
Hypochondrij durities quid ſignificet. 60
Hypochondriorum ſigna periculoſa. 105
Hyſterica medicamenta. 168.& 169

I

IN Ictericis an calor flauus ſit morbus. 32
Idiopathicus morbus. 29
Idiopathici affectus continui ſunt. 61
Ignobiles partes organicæ quæ. 20
Illominationis menſis. 44
Imaginatio quid ſit. 25
Imaginatrix facultas ad ſimilitudinem prolis cum parente multum confert. 29
Inanimata quomodo caleſiant. 46.& 47
Inappetentia in bilioſis frequens. 55
Inciſiones quotuplices. 36
Indicans. 140
Indicata. 142
Indicatio à morbo communi, ſeu ſolutione continui. 154
Indicatio à morbo organico. 153
Indicatio, & illius differentiæ. 140
Indicatio à morbo ſimilari. 153
Indices dies, ſeu contemplabiles. 41
Indiuidui ſimilitudo vnde. 29
Inedia quomodo exſiccet. 47
Inedia bilem generat. 55
Infantium quis eſſe victus debeat. 118
Inflammationes interiorum partium acutæ ſunt ſemper. 68
Inflammatorius dolor quid notet. 64
Influens ſpiritus. 15.& 16
Ingenium, effectus bilis. 55
Iniectio. 182
Innominatus humor quis. 132
Inquietudines morbi maligni indices. 66
Inſalubris ſtatus quis. 30
Inſipida pituita quæ. 14
Inſitus ſpiritus quis. 15
Inſomnia Phrenticorum ſalutaria. 80
Inſomnium quid. 26.
A quâ causâ oriantur vt plurimum. ibid.
Inſomnia Pituitoſorum. 56
Inſpiratio quid efficit. 25
Intemperies quid, & earum diuiſio. 33
Calida Intemperies an detur. ibid.
Intemperies quomodo corrigenda. 153
Intemperantia Medicorum nutrix. 112
Intemperaturæ calidæ cauſæ. 46
Intemperaturæ frigidæ cauſæ. 47
Intemperaturæ ſiccæ cauſæ. ibid.
Intercalares dies. 42
Intercidentes dies. ibid.
Intermittens morbus. 37
Intermittentes febres an periculoſæ. 77
Internuntij dies, ſine indices ad criſin, qui. 41
Inteſtina lumbricis obnoxia. 64

Inſtrumenta

Inſtrumenta Medica. 156
Inuentio remediorum. 144
Ira calefacit corpus. 47
Iræ effectus. 138
Irrepentes dies. 42
Indicium Temperamentorum. 7
Iudicio criſis comparatur. 38
Iulepus. 177
Iuſcula. 180
Iuuentutis temperamentum. 7
Iuuenum victus. 118

K

Kerrhew temperamenti quid. 6

L

Laborum ſigna. 104
Lac eſculentum. 126
Lac generantia aut minuentia medicamenta. 169
Lactis vſus. 179
Lactuca. 121
Lactuca refrigerat. 47
Læſio actionum vt primùm ſentitur, incipit computationem dierum criticorum. 43
Læuitas vnde oriatur. 48
Lateralis dolor quid ſignificet. 109
Legitimus morbus. 37
Legumina Melancholiam generant. 57
Lentes. 121
Lentor quid ſit. 4
Lentores dentium in febre quid notent. 104
Leporina caro. 125
Lethalis morbi ſigna. 75
Lethalis morbus. 37
Libidinis ſenſus deperditus quid arguat. 64
Lien obſtructionibus obnoxius. ibid.
Lienteria vnde ſignificetur. ibid.
Lienteria quomodo fit. 34
Linguæ ſigna lethalia. 104
Linimentum. 184
Lypothymia cur pulſum minuat. 50
Lithontriptica. 168
Liuiditas vbi mala. 102
Looch. 181
Lues venerea ſemper maligna. 66
Lumbrici excreti quid indicent. 66
Lumbricos enecantia medicamenta. 170
Luna in criſibus maximè dominatur. 44
Lyſis quid. 38

M

Magnitudinis vitia quæ. 48
Mala Perſica. 123
Armeniaca. ibid.
Malignus morbus quis. 37. & 66
Mandragora refrigerat. 47
Manus eſt inſtrumentum dignoſcendi Temperamenti. 6
Maraſmus. 38
Marium Temperamentum. 8
In Maribus triginta dierum ſpatio partes ſpermaticæ perficiuntur. 29
Maſſa ſanguinaria quid. 9
Maſticatorij compoſitio. 183
Maſticatoria medicamenta. 163
Materiæ vitium in corpore quotuplex. 47
Maturatio. 22
Morbi in meatu quot. 34. & 35
Methodus medendi. 139
Medicamentum quid, & quotuplex. 156
Medicamenta refrigerantia externa. 171
Medicamenta refrigerantia bilem & attenuantia. 157
Incraſſantia bilem, pituitam alterantia. 157. & 158
Melancholiam alterantia. 158
Aperientia calida, & frigida. 159
Purgantia. ibid.
Cholagoga, phlegmagoga, menalagoga. 160
Hydragoga, Vomitoria. 161
Sudorifica, Diuretica. 162
Errhina, Sternutatoria, Maſticatoria, Cephalica. 163
Ophthalmica. 164
Thoracica, Cardiaca. 165
Medicamentorum compoſitio. 175
Medicina quid ſit 1
Medicinæ partes quinque. 2
Medicinæ qui finis. 2. & 111
Corpus humanum Medicinæ ſubiectum. 2
Medicinalis menſis. 44
Medicinales dies. 42
Medulla an cibus vtilis. 126
Mel. 129. & 130
Melanagoga medicamenta. Vide ſuprà *Medicamenta.*
Melancholia alimentaria quid. 11
Vnde generetur, & qui illius ſint effectus. ibid.
Melancholia excrementitia, quid, & vſus. 13
Melancholicis vnde oriantur inſomnia. 26
Melancholicorum ſigna. 57
Ingenioſi. 58
Melones. 124
Membranam affectam quid indicet. 60
Memoria quid. 25
Memoria infida Pituitoſis. 56
Firma in Melancholicis. 58
Menſium inſtantium ſigna 108
Menſium fluxus quis eſſe debet. 138
Menſtruus ſanguis an ad generationem concurrat.
Quid ſit, & eius effectus. 28
Medendi Methodus. 139
Miſſio ſanguinis. 147
Mixtio elementorum quid ſit, & quid ad eam requiratur. 4
Moderatio victus quæ eſſe debet. 112. & 113
Mollities cutis quando mala. 102
Mollities quid ſit. 4
Morborum differentiæ accidentales ratione magnitudinis, motûs, temporum, &c. 36. & 37
Intentio in morbo differentiam conſtituit. ibid.
Morbus quid. 31
Collocatur in prædicamento qualitatis. ibid.
Permanentiam habet in parte. ibid. & 32
Actio læſa per morbum. 31
Morbi communis differentiæ. 36
Inter Morbum & ſanitatem datur medium. 30
Cauſæ Morbi, & eorum differentiæ. 45. & 46
Cauſæ differentiarum accidentalium Morborum. 48
Cauſæ Morborum ſimilarium. 46
Morbi in coniunctione quotuplices. 35
Morbi in ſitu, & in connexione qui. ibid.
Morborum genera & differentiæ. 32
Morborum diuiſio à Fernelio inducta reiicitur. 34
Morbi longi aut breuis ſigna. 73. & 74
Morbi eſſentia. 62
Morbus magnus quis. 64
Conformationis Morbi quot. 34
Morbi maligni & benigni ſigna. 66. & 67
Morbum ſequitur neceſſariò actionis læſio. 32
Modus quo Morbus finitur. 105
Magnitudinis Morbi. 35
Morbi calidi breuiores. 73
Mos Morbi. 37
Motus Morbi. 36

Motus lunæ in criſibus obſeruandus. 45
Motus immoderatus calorem diſſipat. 47
Motus quis vtilis. 136
Motus quando periculoſus. 82
Mouens facultas quid. 27
Mulieres an habeant ſemen prolificum. 28
Mutationes in morbis contingentes. 38

N

NApi. 121
Narcotica medicamenta. 172
Narium ſigna lethalia. 104
Naſturtium. 122
Naturalis ſpiritus. 16
An detur. ibid.
Nephritica medicamenta. 167
Nerui cur cerebro compatiuntur. 37
Niuales aquæ. 132
Nuclei pinei. 124
Morbi in Numero. 35
Nutritio quid ſit, & quomodo à generatione diſtinguatur. 21
Nutrix facultas in quo conſiſtat. ibid.
Nux Moſchata. 129
Nuces auellanæ. 124
Iuglandes. ibid.

O

OBliuio ſubita in acutis quid portendat. 108
Obſtructio quid. 35
Obſtructio vnde proueniat. 48
Oculi album inter dormiendum apparens quid notat. 103
Oculi peruerſi, tenebricoſi, aut turbidi quid ſignificent. 104
Odoratus ſigna praua. 80. & 81
Odores praui vnde oriantur. 51
Officialis actio quæ. 21
Olea. 184
Olera. 121
Olfactus, quid. 27
Olfactu prorogata vita. 130
Omentum in mulieribus quomodo conceptionem impediat. 48
Ὁμοίωσις vbinam fit. 23
Opiata. 180
Ophthalmica medicamenta. 164
Opus partium quid. 21
Organicæ partes quomodo à diſſimilaribus differunt. 12
Cauſæ Morborum Organicorum. 47. & 48
A morbo Organico indicatio. 153
Organici morbi ſpecies. 34. & 35
Oryza. 120
In Oſſe ægrotante liuor quid notet. 102
Otium corpus refrigerat & quomodo. 47
Oua quæ vtilia. 128
Ouilla caro. 125
Oxydorcica medicamenta. 164

P

PAllida bilis quid. 11
Palpebrarum ſigna lethalia. 104
Palpitatio quid ſignificet. 71
Palumbes. 127. & 128
Paluſtres aquæ. 132
Pandiculatio quid indicet. 71
Panis optimus quis. 119
Papauer refrigerat. 47
Paralyſis, chronicus morbus. 62
Parenchymata, quo ſigno indicentur affecta. 60
Parentes ad temperamentum multum influunt in bilioſis. 55
In pituitoſis. 56
In ſanguineis. 57
Pares dies inepti ad criſin. 42
Parotides in febribus malignitatem indicant. 67
Parotides quæ periculoſæ. 100. & 101
Partis corporis definitio. 18
Partium differentiæ 19
Partes læſæ quæ lethum importent 77. & 78
Partus quid, & quænam eius tempora 39
Paſſiones bilioſorum. 55
Pituitoſorum. 56
Paſtinaca. 121
Pathognomonica ſigna. 52
Pathemata animi. 138
Pathologia in corpore humano quid conſideret. 30
S. Paulus Eremita abſtinentiſſimus. 112
Peracutus morbus. 32
Peragrationis menſis. 44
Perdices. 127
Periculoſus morbus. 32
Periodicus menſis. 44
Peripneumonia, morbus Idiopathicus. 32
Peripneumonia quomodo noteur. 64
Permanentia morbi, quid. 31. & 32
Peſſaria. 182
Peſtilens morbus. 32
Petroſelinum. 122
Phlegmagoga medicamenta. 160
Phlegmonem indicat rubor intenſus. 64
Phrenitis quando ſalutaris. 72
Phrenitides acutæ. 68
Phyſiologia corporis humani. 2
Pili an ſint pars corporis. 18
Pilulæ. 181
Pimpinella. 122
Pingues quomodo purgandi. 150
Piper. 129
Piſa. 121
Piſces. 128
Pituita, alimentaria quid. 10
Quæ alimenta, quæ ætas, & quod temperamentum eam generat. ibid.
Quos effectus habeat. 11
Pituita excrementitia quæ, & eius differentiæ. 14 & 15
Pituitæ præternaturalis ſigna. 69
Pituitam alterantia medicamenta. 157. & 158
Pituitoſis vnde oriantur inſomnia. 56
Pituitoſi humoris ſigna. 56
Plethora vera Sanguineorum. 57
Plethora quotuplex. 147
Pleuritis, morbus Idiopathicus. 32
Pleuritidis ſigna. 52
Color Plumbeus, aliique, quid ſignificent in corpore. 60
Pluuialis aqua. 130 & 131
Poma. 123
Porcellorum caro. 125
Porracea bilis quid. 12
Porracea bilis an præternaturalis, & vnde procreetur. 68
Porrum. 123
Portulaca. 122
Portulaca pituitam ingenerat. 56
Potio purgans. 176. & 177
Potio corroborans. 177
Porus. 130
Pueri quomodo purgandi. 150
Pueritiæ Temperamentum. 7
In Puerpera febricitante quandonam computatio dierum decretoriorum fieri ſoleat. 43
Pulli Gallinacei. 127

Culum

Columbini. ibid.
Pulmo cur facilè capiti compatiatur. 37
Pulſatorius dolor quid notet. 60
Pulſus cordis & arteriarum quid ſit. 25
Ex quibus partibus componatur. ibid.
Quid ad pulſum requiratur. ibid.
Pulſus magnus & frequens in bilioſis. 55
Pulſus quando malum ſignum. 87
Pulueres. 181 & 182
Punctura quid. 36
Purgatio. 150
Puſtulæ variæ in febri maligna. 67
Puſtulæ quæ periculoſæ. 101
Putealis aqua. 131
Putredo quid ſit. 47
Pyra. 123
Præparatio humorum. 152
Principes partes organicæ quæ. 20
Principium morbi quid. 36
Procatarcticæ cauſæ. 46
Protopathicus morbus. 37
Ad Procreationem hominis vtrius ſexus vterque requiratur. 27
Prouocatorii dies. 42
Pruna. 43

Q

QValitates Elementorum primæ & ſecundæ. 3. & 4
Mixtiones Elementorum. 4
Qualitatis mutatæ differentiæ. 50
Cauſæ qualitatis mutatæ. 51
Quadrageſimus dies criticus. 42
Quantitas victus in morbis. 155
Quartanæ in continuas conuerſæ lethales. 77
Quartus dies index eſt ſeptimi. 41 & 42
Quies intermedia inter Syſtolen & Diaſtolen cur neceſſaria. 25

R

RAdices. 122
Ramenta egeſta quid notent. 64
Rapæ. 122
Raphanus. ibid.
Raritas, qualitas Elementorum. 4
Raritas calorem diſſipat. 47
Ratiocinatio quid. 25
In Recidiuis morborum vnde ſumenda ſit computatio dierum criticorum. 44
Recidiuæ futuræ ſigna. 110
Recocta. 127
Refrigerantia & repellentia medicamenta. 171
Regius morbus quando malus. 102
Remediorum inuentio. 144
Reminiſcentia quid. 25.& 26
Renes calidi plerumque calculoſi. 64
Renum ardoris medicamenta. 167.& 168
Repellentia medicamenta. Vide *Refrigerantia.*
Repletionis ſigna. 115
Reſipiſcentia ſubitanea in phrenitide lethalis. 79
Reſoluentia medicamenta. 172
Reſolutio exſiccat. 47
Reſpiratio quando malum ſignum. 86
Reſpiratio quid ſit, quot partes habeat, ad eam efficiendam quæ ſint neceſſaria. 25
Reſpiratio rara quid portendat. 109
Retentio humorum humectat. 47
Retentio vnde iuuetur. 22
Retentrix facultas quænam ſit. ibid.
Reuulſio. 145
Rigor creber quid notet. 64
Rigor quando periculoſus. 85
Ros, humor ſecundarius. 12
Rubor oculorum quando malus. 89
Rubor in vultu ægrotantis, morbum acutum indicat. 102
Rubor intenſus quando malus. ibid.
Rubor nimius in genis, quid notet.
Rubra bilis Galeni quid. 15
Ructus acidus Melancholicis familiaris. 58
Ructus nidoroſus quid indicet. 64
Ructus quando boni ominis. 89
Ruptio quid ſit. 36
Ruptura quid. ibid.

S

SAcculus. 185
Sale conditi cibi. 129
Saliua copioſa ſerum copioſum indicat. 70
Salſa pituita quid. 14
Salutaris morbus, quis. 37
Salutaris & lethalis morbi ſigna. 75
Sanguis quid & quotuplex. 10
An detur ſanguis propriè dictus. ibid.
Sanguis meiendo excretus quid notet. 60
Sanguis menſtruus quid ſit, & an ad generationem fœtus concurrat. 28
Quo tempore excernatur. ibid.
Quo tempore deſinat & cur. ibid.
Sanguis per os reiectus quid notet. 64
Sanguinis miſſio. 147.& ſeqq.
Sanguis an cibus vtilis. 126
Sanguinem ſiſtentia medicamenta. 174
Sanguinei quid ſomnient. 26
Sanguineorum ſigna. 57
Sanguineorum natura. ibid.
Melancholicorum. ibid. & 58.
Sapores alieni. 51
Sarcotica medicamenta. 174
Saturnus cauſa infelicis partus. 29
Scammonium per accidens frigefacit. 46
Sectio quomodo ſoluat continuum. 36
Sedimentum vrinæ quod malum. 97
Semeiotice. 52. & ſeqq.
Semen humanum quid: & quot eius ſint partes. 27
Non eſt actu animatum, ſed potentiâ. ibid.
Semen Mulierum an ſit prolificum. 28
Seminis excretio quando noxia. 138
Semen generantia aut minuentia medicamenta. 170
Semicopium. 184
Senectutis Temperamentum. 8
Senſatio quid ſit: & quid ad ſenſationem requiratur 27
Senſus communis quid efficiat. 25
Sentiens facultas quid ſit. 27
Senum victus. 118
Senes quomodo purgandi. 150
Septenarii tres, dies critici. 41
Septimus dies, Rex à Galeno vocatur. ibid.& 42
Seri redundantis ſigna. 69
Serum quid ſit, & eiuſdem vſus. 14
Seri lactis vſus. 179
Sextus dies in criſibus peſſimus. 42
Sexuum Temperamentum. 8
Sexus ſimilitudo vnde pendet. 29
Siccitas qualitas Aëris & Ignis. 4
Siccæ intemperaturæ cauſæ. 47
Signum quid ſit. 52
Differentiæ. ibid.
Fontes ſignorum generales. 53
Signa critica quæ. 40
Signa partis affectæ. 58. & 60
Signa pituitæ præternaturalis. 69
Signa morbi acuti & chronici. 67
Signa bilis præternaturalis. 68
Signa morbi magni & parui. 64. & 65

Signa partis primariò vel per conſenſum laborantis. 61. & 62
Signa ſpeciei morbi. ibid.
Signa temporum morborum. 71
Sigua morbi lethalis & ſalutaris. 75
Signa longitudinis morbi. 73. & 74
Signa morbi maligni & benigni. 66. & 67
Signa ſuperuenturorum ægrotis. 108 & 109
Signa flatuum. 70. & 71
Similares partes quæ. 19
Ad earum functionem quid requiratur. ibid.
Similaris morbus. 33
A morbo ſimilari indicatio. 153
Similitudo natorum cum parentibus. 29
Sinapi 122. & 129
Singultus quando malus. 88. & 89
Sitis ingens, morbi acuti index. 68
Sitis quando mala. 88
Sitis magna bilem indicat. 55
Sitis nulla, ſignum pituitoſi. 56
Sobrij cur parum dormiant. 26
Solicitudines quomodo exſiccent. 47
Solutionis continui quot ſpecies. 36
Somni definitio; cauſa eiuſdem proxima: quomodo & à quo impediatur. Finis eiuſdem. 26
Somnus quando malum ſignum. 79. & 80
Somnus quis vtilis. 136. & 137
Somnium quid. 26
Vnde fiat. ibid.
Soni præternaturales. 51
Spermaticæ partes quæ. 19
Partium Spermaticarum prima rudimenta quandonam apparere incipiant. 29
Spormaticæ partes quando in Maribus, & quando in Fœminis perficiantur. ibid.
Spinachia. 121
Spirituum natura. 15
Spirituum differentia. ibid.
Spirituum animalium influxum quæ prohibeant. 26
Splenica medicamenta. 167
Sporadici morbi. 38
Spuma quando ominoſa. 92
Sputius morbus. 37
Sputum quando malum. 90. & 91
Sputatores Melancholici. 58
Stagnantes aquæ. 132
Status morbi. 36
Sternutatio quando mala. 86
Sternutatorij compoſitio. 183
Sternutatoria medicamenta. 163
Stertor in acutis quid notet. 103
Stomachica medicamenta. 166
Strumæ morbus endemius in Hiſpania. 37
Stupidus dolor quid notet. 64
Subſequentia ſigna criſeos. 41
Subtilitas quid ſit. 4
Sudatiunculæ quid notent. 64
Sudores qui periculoſi. 98. 99. & 100
Sudores frigidi quid notent. 75
Sudoris imminentis ſigna. 106. & 107
Per Sudores euacuatio. 153
Sudorifica medicamenta. 162
Suilla caro. 125
Suppoſitoria. 182
Suppreſſio omnimoda alui, aut vrinæ, morbi acuti indices. 68
Suppurantia medicamenta. 173
Surarum dolor quid ſignificet. 109
Surditas quando ſalubris. 80
Suſpiria quando mala. 87
Simpathici affectus an morbi. 32
Sympathicus morbus quis & quas cauſas habere ſoleat. 37
Symptoma quid ſit vnde prēdeat, illius differentiæ. 48
Symptomatum cauſæ. 50
Symptomata notificant morbos. 32
Συνεδρεύοντα ſigna. 52
Syncope pulſum abolet. 50
Syncope morbi maligni indices. 66
Synochum ſignificat ſanguis è naribus fluens. 64
Synodicus menſis. 44
Syrupi. 178
Syſtoles effectus. 25

T

TAbellæ. 181
Tabes morbus endemius in Luſitania. 37
Tabula ſignorum partem primariò, vel per conſenſum affici indicantium 61
Tabula ſignorum magni vel parui morbi. 65
Tactus ſigna praua. 81
Tactus quid. 17
Temperamentum quid ſit, & temperamentorum differentiæ 5
Κριτήριον Temperamentorum. 6
Temperamenta ætatum 7
Iudicium temperamentorum. ibid.
Temperamenta Sexuum & Temporum. 8
Temperies calida & ſicca viſcerum, bilioſum humorem prædominari arguit. 55
Temporum anni Temperamenta. 8
Temporum morbi ſigna. 71
Temporum anni qualitates. 135
Tempus victus exhibendi ægrotis. 155
Tenuis pituita. 14
Terminus accretionis quinam ſit. 24
Tertiana febris quandonam vera & legitima dicatur. 37
Tetanus quid. 77
Θεραπευτικὴ quid. 111
Thoracica medicamenta. 165
Tibiarum tumor quid notet. 105
Timoris effectus. 138
Tinnitus aurium quid notet. 61
Tranſpiratio quæ iuuet. 138
Trachéa quomodo raucitatem contrahat. 34
Trachéa fluxionibus obnoxia. 64
Tremor quomodo funeſtus. 83
Trigeſimus quartus dies criticus. 42
Triſtitiæ effectus. 138
Trochiſci. 181
Turgere humorem quid ſit. 151
Turtures. 127. & 128
Tuſſis excrementa quid indicent. 60

V

VAcui dies. 42
Vacuatio ſuppreſſa quid efficiat. 47
Venenatus morbus 37
Venoſus ſanguis qualis. 10
Ventriculus cur facilè capiti compatiatur. 37
Venus immodica calculum generat. 64
ad Venerem procliues bilioſi. 55
Veneris temperamentum. 8
Veris victus. 119
Veris qualitates. 135
Vermes quando malum ſignum. 93
Vernaculi morbi. 37
Vertigines vnde oriantur. ibid.
Veruecina. 125
Veſicantia medicamenta. 175
Veſicatorium. 185
Verulis quandonam menſtrua excernantur. 28
Vicinia calidarum rerum calefacit. 47
Vicinia frigidarum rerum refrigerat. ibid.

Victus

Index rerum Inſtitut.

Victus moderatio quæ neceſſaria. 113
Victus ſingulis ætatibus congruus. 118
Victus ſingulorum temporum. 119
Vigeſimus dies eſt criticus 41
Vigeſimus ſeptimus dies, criticus. 42
Vigilia quid. 26
Vigilia quæ vtilis. 137
Vigiliæ quomodo calefaciunt. 47
Vigiliæ quando malum ſignum. 79
Vini qualitates. 132.& 133
Viſus quid. 27
Viſus ſigna lethalia. 80
Vitam quomodo definit Ariſtoteles. 17
Vitalis facultas quid ſit. 24
Quid eidem miniſtret. 25
Vitalis ſpiritus quis, & vbi generetur. 16
Vitellina bilis quid. 12
Vitellina bilis vnde procreetur. 68
Vitrea pituita an præternaturalis, & vnde procreetur. 69
Vitrea pituita. 14
Vitulina caro. 125
Vlcus quid. 36
Vlcera circumglabra maligna. 67
Vndecimus dies index eſt decimiquarti. 42
Vngues an ſint pars corporis. 18
Vnguentum. 185
Vomitorium. 179
Vomitoria medicamenta. 161
Vomitus frequens quid arguat. 64
Vomitus mali ſigna. 92. & 93
Vomitus inſtantis ſigna. 106
Voraces Melancholici. 58
Vrinæ ſigna. 64
Vrinæ morbi acuti indices. 68
Vrinæ ſanæ in febre non leui malignæ. 67
Vrina quæ mala. 92.& 93
Per Vrinas euacuatio. 152
Vrinæ medicamenta. 167
Vſus veneris quibus magis noceat. 138
Vſus partium quid. 21
Vuæ. 125
Vulneraria medicamenta. 171
Vulnus quid ſit. 36
In Vulneribus computatio dierum quando fieri debeat. 44

Y

Yγιεινὰ quid. 111

Z

Zinziber. 119

F I N I S.

Digitized by Google

PRIVILEGE DV ROY.

LOVIS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE: A nos Amez & feaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maîtres des Requeſtes de nôtre Hôtel, & du Palais, Baillifs, Senêchaux, leurs Lieutenans & tous autres nos Officiers & Iuſticiers qu'il appartiendra; Salut. Nôtre cher & bien-amé ANTOINE CELLIER Marchand Libraire de nôtre Ville de Lyon, nous a fait expoſer qu'il luy eſt tombé és mains vn Livre Intitulé *Lazari Riverij Opera Medica*, &c. Lequel il deſireroit reimprimer ou faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de nôtre Royaume, en vn ou pluſieurs Volumes, en tels Marges, & tels Caracteres, & autant de fois que bon luy ſemblera, durant l'eſpace de vingt années, à commencer du iour que l'Impreſſion dudit Livre ſera parachevé d'imprimer pour la premiere fois, à condition qu'il ſera mis deux Exemplaires en nôtre Bibliotheque publique, & vn en celle ſervant à nôtre perſonne au Château du Louvre, vulgairement appellé le Cabinet de nos Livres, & vn en celle de nôtre dit Château du Louvre, comme auſſi vn en celle de nôtre tres-Cher & Feal le Sieur Segoier Chevalier & Chancelier de France, avant que de l'expoſer en vente, à peine de nullité. Faiſant deffences tres-expreſſes à toutes perſonnes de quelque qualité & condition qu'il ſoit, d'imprimer, vendre ny debiter le ſuſdit Livre en aucun lieu de nôtre obeïſſance, ny méme d'en faire venir des Impreſſions contre-faites des Pays Eſtrangers, durant ledit temps ſoubs quelque preteste que ce ſoit, ſans le conſentement de l'Expoſant, à peine de confiſcation des Exemplaires, & quinze cens livres d'amande, dépens, dommages & intereſts. Voulons en outre qu'aux Coppies Collationnées par vn de Nos amez & feaux Secretaires, foy ſoit adioutée comme à l'Original. Commandons au premier nôtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des preſentes tous exploits neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion: CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR. Donné à Paris le dernier iour de May l'an de Grace mil ſix cens ſoixante-deux, & de nôtre Regne le vingtiéme. Signé par le Roy CHARPY. Et Seellé du grand Sceau de Cire iaune.

Certificat de Monſieur le Grand Audiancier de France.

NOus ſouſſigné Conſeiller du Roy en ſes Conſeils, & grand Audiancier de France; Certifions que le Privilege pour Imprimer vn Livre Intitulé *Lazari Rivery Inſtitutiones, & praxis & Obſervationes Medica*. &c. Eſt accordé par Monſeigneur le Chancelier à ANTOINE CELLIER Marchand Libraire de la Ville de Lyon, pour vingt années, lequel Privilege luy ſera par Nous delivré, lors qu'il nous fournira vn Exemplaire dudit Livre, pour mettre dans la Bibliotheque de mondit Seigneur, Fait ce dernier iour de May mil ſix cens ſoixante-deux.

BERAVD.

L'*AN mil ſix cens ſoixante deux le dix neufviéme iour du mois d'Aouſt: A la Requeſte de* Sieur ANTOINE CELLIER Marchand Libraire de cette Ville de Lyon: *Ie, Exempt, & Huiſſier en la Cour des Monnoyes, reſidant à Lyon, ſouſſigné, ay ſignifié, & deuement fait ſçavoir le contenu du Certificat & Privilege cy-deſſus imprimé, aux Sieurs Marchands Libraires de cette Ville, à ce qu'ils n'en ignorent, leur ay fait les deffences, y portées, & mandées faire ſur les peines y contenuës, & ce parlant* aux Sieurs Huguetan, & Ravaud, Caille, François Laboutiere, Claude Prot, Fourmy, Boiſſat, Remeus, Hierôme la Garde, Borde & Arnaud, Iean Radiſſon, Matavet, Eſtienne Bachelu, Horace Hugoetan, Demen, Riviere, Barbier Girin, & Comba aſſociez, la vefve Bailly, & ſes fils, Benoît Coral, Iean Hoguetan, Claude de la Riviere, Pierre André, Carteron l'aîné, Carteron le ieune, Nicolas Gay, Olier, Molin, Matheret, Richard, Antoine Molio, la vefve Muguet, Antoine Auffray, à leurs perſonnes & domicilles; & pour les Sieurs Vetet & Compagnon à leurs femmes, & finalement pour ſieur Laurent Anniſſon à ſon Facteur, auſſi trouvé au domicille: *Comme auſſi i'ay fait ſemblables ſignifications & deffences que deſſus, Aux Sieurs Imprimeurs de cette-dite Ville; & parlant pour eux tous à* Sieur Guillaume Chaunod *l'vn des Sindics Imprimeurs la preſente année, à ce qu'il aye à le faire ſçavoir Auſdits Sieurs Imprimeurs ſes Confreres, luy ay baillé & laiſſé coppie, tant du ſuſdit Privilege, Certificat, que preſent Exploict, & ay baillé & laiſſé coppies ſemblables que deſſus auſdits Sieurs Libraires, parlant que dit eſt, le tout fait ez preſences de M.e Claude Piegay, & Iean de Renatel témoins, ledit Piegay a ſigné, & non ledit de Renatel, pour ne ſçavoir de ce enquis ſuivant l'Ordonnance.*

PIEGAY.

BERNE.